EZECHIELIS
VATICINIA

LATINE VERTIT

ET

ANNOTATIONE PERPETUA

ILLUSTRAVIT

ERN. FRID. CAR. ROSENMÜLLER,

THEOL. DOCT. ET LITT. OO. IN ACAD. LIPS. P. P. O.

EDITIO SECUNDA AUCTIOR ET EMENDATIOR.

VOLUMEN SECUNDUM.

ADJECTA EST TABULA AERE EXPRESSA ICHNOGRAPHIAM SISTENS TEMPLI AB EZECHIELE DESCRIPTI.

LIPSIAE

SUMTIBUS JOH. AMBROS. BARTHII

MDCCCXXVI.

ERN. FRID. CAR. ROSENMULLERI,

THEOL. DOCT. ET LITT. OO. IN ACAD. LIPS. P. O.

SCHOLIA

IN

VETUS TESTAMENTUM.

PARTIS SEXTAE,

EZECHIELIS VATICINIA

CONTINENTIS,

VOLUMEN SECUNDUM.

EDITIO SECUNDA AUCTIOR ET EMENDATIOR.

ADJECTA EST TABULA AERE EXPRESSA ICHNOGRAPHIAM SISTENS TEMPLI AB EZECHIELE DESCRIPTI

LIPSIAE
SUMTIBUS JOH. AMBROS. BARTHII
MDCCCXXVI.

XVII.

Cap. XXII.

ARGUMENTUM.

Civium Hierosolymitanorum multa et maxima scelera recenset, eorumque poenas minatur (Vs. 1 — 16.); tum pravitatem Israelitarum increpat, quos comparat scoriis in fornace ignis ardore excoquendis (17 — 22.); denique sigillatim sacerdotum, principum, prophetarum, et plebejorum redarguit crimina et flagitia, gravi addita vindictae divinae comminatione (23 — 31.).

Item me adfatus est his verbis Dominus: 1.
Tu, fili hominis, litem, litem intende urbi 2.
cruentae, ostende ei omnia sua flagitia.
Dicito: sic dicit Dominus Deus: o urbs, 3.
quae in medio tui sanguinem fudisti, ut tuum
tempus veniat, stercoreosque divos contra
temetipsam fecisti, ut polluaris, tu isto, quem 4.
fudisti, sanguine noxam contraxisti, istisque,
quos fecisti, stercoreis divis polluta es, et
diem tuam adduxisti, ad annosque pervenisti
tuos, quam ob causam te gentium opprobrio,
et terrarum omnium ludibrio exponam. Te 5.
et propinquae et a te remotae illudent, et

6. nomine pollutam et turbis insignem. Ecce!
in te principes Israelitarum pro suis quisque
viribus in eo sunt, ut sanguinem fundant;
7. in te patres et matres contemti sunt, pere-
grinos in medio tui injuria afficiunt; in te
8. pupillos et viduas opprimunt. Meum fanum
9. despicata es, meaque polluisti sabbata In
te calumniatores sunt causa fundendi sangui-
nis; in te per montes pollucent, in medio
10. tui incesta fiunt; patris verenda in te rete-
gunt, pollutam menstruatam in te oppri-
11. munt. Et vir cum alterius uxore flagitium
committit, et socer nurum incesto polluit,
et frater sororem eodem natam patre com-
12. primit. In te dona accipiunt ob effunden-
dum sanguinem, tu foenus usuramque capis,
et avare alios per injuriam fraudas, oblita
13. mei, inquit Dominus Deus. Jam vero ego
ad istam, quam exerces, avaritiam, et ad
factas in tui medio caedes manus complodo.
14. Num constabis animo tuo, aut manibus prae-
valebis, quo ego tempore agam tecum? Ego
15. Dominus et dico, et faciam: dissipabo te per
gentes, et dispergam per terras, et consumam
16. impuritatem tuam a te. Tum profanaberis
in te coram omnibus gentibus, et cognosces
17. me esse Dominum. Item me adlocutus
18. est his verbis Dominus: Fili hominis! sunt
mihi Israelitae universi scoria, aes, stannum,
ferrum et plumbum in media fornace, sunt
argenti

argenti ſcoria. Itaque ſic dicit Dominus 19.
Deus: quoniam cuncti vos ſcoria eſtis, prop-
terea ego vos in mediam Hieroſolymam col-
ligam. Quomodo colligitur argentum et aes, 20.
et ferrum, et plumbum, et ſtannum in for-
nacem, ut igne adflata liqueſiant; ſic ego vos
in ira mea et in mea indignatione colligam,
et in illa collocatos liquefaciam. Congre- 21.
gabo vos et igne furoris mei adflabo, et ita
in illa liqueſietis; ut liqueſit in fornace ar- 22.
gentum, ſic vos liqueſietis in ea, ſcietisque
me Dominum indignationem meam in vos
effudiſſe. Item mecum his verbis loquutus 23.
eſt Dominus: Fili hominis! dic ei: tu es 24.
terra immunda non compluta die quo ſaevi-
tur. Conjuratio prophetarum in medio ejus, 25.
qui, ſicut leo rugiens praedam rapit, ſic
animas comedunt, opes divitiasque capiunt,
multas feminas in ea viduant. Ejus ſacer- 26.
dotes leges meas temerant, profanantque
meum fanum, ſacrum a profano non discer-
nunt, nec impurum dijudicant a puro, et
meis ſabbatis ſubtrahunt oculos ſuos, atque
ego inter eos profanos. Ejus principes in 27.
ea verſantes ſunt quaſi lupi rapientes prae-
dam, ſanguinem fundendo, vitasque perden-
do, quaeſtus faciendi gratia. Prophetae 28.
autem ejus truliſſant eis tectorium, vana
praedicentes eis, et mendacium eis divinan-
tes, dicendo: „haec dicit Dominus Deus,“

 quum

29. quum Dominus non ſit loquutus. Plebeji
injuriam faciunt, rapinam exercent, inopem
et pauperem opprimunt, peregrinum injuria
30. afficiunt inique. Quaeſivi ego ex iis aliquem,
qui ſeptum reficiat, et in ruina mihi pro
gente obſiſtat, ne eam corrumpam, ſed non
31. inveni. Itaque in eos indignationem meam
effundam, irae meae igne eos conſumam,
eorum mores in ipſorum caput ulciſcens,
dicit Dominus Deus.

N O T A E.

Cap. XXII, 2. הֲתִשְׁפֹּט vertunt cum interrogatione: *judicabisne?* quod ita intelligunt: auderesne carpere et condemnare homicidam iſtam civitatem? Ex te non auderes, niſi mittereris a me et a me adjuvareris. Nos vero illud ה verbo תִשְׁפֹּט praefixum h. l. *nonne* valere putamus, ut ſupra XX, 4., ad quem locum vid. not. LXX, cod. Rom. et Arabs: E*ἰ κρινεῖς*; Sed cod. Alex.: Οὐ *κρινεῖς*; SH.: ܐܢ ܕܐܢ ܐܢܬ ܐܘ ܠܐ ܕܐܢ ܐܢܬ i. e. *εἰ κρινεῖς, ἢ οὐ κρινεῖς;* Vulgatus: *nonne judicas, nonne judicas?* Syrus: ܕܘܢ *Judica.* Chaldaeus: הֲתוֹכַח הֲתוֹכַח *num reprehendes? num reprehendes?* In codicibus duobus Kennicotti, et in alio quodam a prima manu, nec non in uno Roſſiano a prima manu הֲתִשְׁפֹּט ſemel duntaxat legitur, ut in LXX, cod. Rom. et Alex. et Syro. אֶת־עִיר הַדָּמִים *Urbem ſanguinum.* Hieroſolymam intelligit, cujus cives prophetas et alios homines innocentes et probos trucidare ſolebant. Eodem nomine urbs infra XXIV, 6. 9. appellatur. Chaldaeus: יַת קַרְתָּא דְאַשְׁדֵּי דָם זַכַּי בְּגַוַּהּ *urbem, quae effundit ſanguinem innocentem in medio ſui,* quaſi בְּתוֹכָהּ, ut Vs. ſeq., addi-

additum legiſſet. והודעתה „Literae ultimae, ה, impoſitum eſt *Mappik*, q. d. והודעת אותה i. e. *et notas facias ei.*“ Jarchi.

3. לבוא עתה *Ut* (ל *eventuale*, ut ſupra XXI, 34.) *veniat tempus* vindictae et deſolationis *ejus*, ut Jeſaj. XIII, 22. Kimchi: „Effuſio ſanguinis in cauſſa eſt, ut veniat ei tempus deſolationis ſuae.“ Chaldaeus: מטא עדן תברה *venit tempus interitus ejus.* ועשתה Jarchi notat pro ואשר עשתה dictum eſſe. עליה quidam vertunt *pro ſe*, ut 1 Reg. II, 18. *Loquar* עליך *pro te ad regem;* et 2 Reg. X, 3. *Pugnate* על־בית אדניכם *pro domo domini veſtri.* Mallem: *contra ſe*, i. e. maximo ſuo malo.

4. בדמך *Per ſanguinem tuum.* Chaldaeus: בחובת דם זכי *peccato ſanguinis innocentis.* ותקריבי ימיך *Et appropinquare feciſti dies tuos*, ultioni tuae deſtinatos. Cf. ſupra IX, 1. קרבו פקדות העיר, et XII, 23. קרבו הימים, nec non Pſ. XXXVII, 13. ראה כי יבא יומו, *vidit advenire diem interitus ejus.* ותבוא עד־שנותיך *Veniſti ad annos tuos*, quibus ſcil. in terras exteras deporteris, ut Hebraei ſupplent. Alii urbem cum homine ſeneſcente comparari exiſtimant, qui terminum annorum vitae ſibi deſtinatum attigerit. Verbum maſculinum ותבוא ad עיר, nomen femininum, refertur, quum ותבואי eſſe deberet; ſed intelligitur per urbem עם *populus* ejus. Sic metonymia diſcrepantiam generis tollit. LXX: *Καὶ ἤγαγες καιρὸν ἐτῶν σου.* Vulgatus: *et adduxiſti tempus annorum tuorum.* Syrus: ܘܡܛܐ ܙܒܢܐ ܕܫܢܝܟܝ *et venit tempus annorum tuorum.* Chaldaeus: ומטא עדן בישתיך *et venit tempus mali tui.* Qui cuncti עת־שנותיך legerunt, quod ipſum in duobus codicibus Kennicotti reperitur, ſed cum Keri עד ad marginem, uti codicum Orientalium ſeu recenſionis Babylonicae habent. עת־שנותיך probat Hubigantius, qui et pro ותבוא in Hiphil, ותביא, ut LXX et Vulgatus, legendum cenſet. „Ac defective,“ inquit de-Roſſi, „ותבא, quod ad utramque conjugationem trahi poteſt, Kal et Hiphil, legunt manuſcripti

ſcripti codices quamplures, Kennicottiani et mei, binae editiones Soncinenſes ac Brixienſis." Pro לַגּוֹיִם legitur בַּגּוֹיִם (ut ſupra V, 14., ubi eadem, quae h. l., phraſis) in codicibus utriusque collationis et editionibus quamplurimis. Sed veteres omnes לַגּוֹיִם exprimunt.

5. Verba: הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת מִמֵּךְ *propinquae et quae remotae ſunt a te*, LXX jungunt Verſui, qui proxime praeceſſit, *ταῖς ἐγγιζούσαις πρός σε, καὶ ταῖς μακρὰν ἀπεχούσαις ἀπὸ σοῦ*, ſcil. opprobrium te dabo. יִתְקַלְּסוּ־בָךְ *Illudent tibi.* LXX: *Καὶ ἐμπαίξονταί ἐν σοί*, quaſi verbo hebraico copula praefixa eſſet. Vulgatus: *triumphabunt de te.* Symmachus SH.: ܟܕ ܡܚܘܝܢ ܐܝ̈ܕܝܐ ܥܠܝܟܝ *ſignum edere facientes manus ſuper te.* Subjungitur ipſa convicii formula: טְמֵאַת הַשֵּׁם *O polluta nomine!* quod Jarchi ita explicuit: „Haec eſt iſta, inquiunt illi, quae nomen ſuum polluit, quum olim vocarentur *populus ſanctus* (Deuter. VII, 6. XIV, 2. 21.), *filii ejus, qui ipſos formavit* (cf. Jeſaj. XLIII, 1.); ſed illi ſibi ipſis fuerunt cauſſa, ut vocarentur *populus pollutus labiis* (Jeſaj. VI, 6.)." Kimchi טְמֵאַת negat eſſe formam nominis ſtatus conſtructi, quae eſſe deberet, ut יִרְאַת יְהוָה Proverb. I, 7. et שִׁפְלַת קוֹמָה, ſupra XVII, 6. Quodſi igitur pro ſtatu abſoluto habendum eſſet, duo haec nomina טְמֵאַת הַשֵּׁם disjungenda forent, hoc ſenſu: *immunda! famoſa!* ut שֵׁם de *fama*, ſenſu malo, quemadmodum infra XXIII, 10., intelligendum ſit. In ſtatu abſoluto nomen טְמֵאַת accepit quoque Hieronymus, ſententia vero diverſa, vid. infra. Sed nominis adjectivi טָמֵא femininum in ſtatu abſoluto eſt טְמֵאָה, vid. Levit. XI, 6. 15. 33., XXVII, 27., non טְמֵאַת; Zere invariatum manet, ut in זֵעָה *ſudor*, תֵּבָה *arca*, אֲבֵדָה *perditio*, אֲפֵלָה *caligo*, גְּזֵלָה *rapina*, et aliis nominibus haud paucis. LXX: *Ἀκάθαρτος ἡ ὀνομαστή.* Vulgatus: *ſordida, nobilis.* Nomen הַשֵּׁם de nominis celebritate intellexit. In Commentario Hieronymus exponit: „Nobilis in malo, quae quondam in bono cunctas urbes nobilitata ſuperabas."

Syrus:

Syrus: ܡܛܰܢܦܬܐ ܕܫܡܗ̇ *cujus nomen pollutum eſt.* Symmachus SH.: ܢܩܥܘܢ ܠܟܝ ܡܛܰܢܦܬܐ ܣܓܝ ܡܫܡܗܬܐ *clamabunt tibi, immunda, valde nominata.* רַבַּת הַמְּהוּמָה *Magna,* plena (ut Jerem. LI, 13. רַבַּת אוֹצָרֹת *plena theſauris,* et Thren. I, 1. רַבָּתִי עָם *plena populo*) *conturbatione,* tumultu, quod nihil ordine et decenter in ea ageretur, ſed omnia conturbate, per rixas, per factiones, per ſeditiones, per vim. LXX: Καὶ πολλὴ ἐν ταῖς ἀνομίαις. Vulgatus: *grandis interitu.* Syrus: ܘܣܓܝܐܬܐ ܒܥܘܠܗ̇ *et multa in iniquitatibus ſuis.* Chaldaeus: הַסַגִיאִין אִתְרְגוּשְׁתְּהָא *cujus tumultus ſunt multi.* Alii מְהוּמָה capiunt de tumultu bellico, veluti cum hoſtes irruunt, ut ſupra VII, 7. Deut. XXVIII, 20. Jeſaj. XXII, 5., hoc ſenſu: quae multa mala perpeſſa es. Quae ſententia tamen orationis ſeriei non ſatis eſt accommodata.

6. Theodoretus: Ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχόντων ἥψατο τῆς κατηγορίας, ὡς τῶν ὑπηκόων ἑπομένων τοῖς ἄρχουσι. *A principibus exorſus eſt accuſationem, utpote quum ſubditi ſequantur principes.* Pro נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל LXX habent οἱ ἀφηγούμενοι οἴκου Ἰσραήλ, quaſi legiſſent נְשִׂיאֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל, quod tamen in nullo codice reperitur. נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרוֹעוֹ הָיוּ בָךְ *Principes Iſraelis* quod attinet, *unusquisque* non ſecundum jus et aequitatem, ſed *ſecundum brachium ſuum,* i. e. ſecundum vires et potentiam ſuam *in te* ſunt. Principes non ex juſtitia, ſed ex potentia rempublicam gubernant. Vel: in conſtituendis principibus ſolius potentiae ratio habetur: princeps conſtituitur non is, qui juſtitiam amat et exercet, ſed quo quisque potentior eſt, ut eo major ſanguinis copia effundi poſſit. Jarchi verba noſtra hoc illuſtrat adagio: כָּל דְאַלִּים גָּבַר *Quicunque fortior eſt, praevalet.* Kimchi comparat Job. XXII, 8. וְאִישׁ זְרוֹעַ לוֹ הָאָרֶץ *Viri potentis eſt terra.* Coccejus: *Quisque brachium ſuum exſtat,* i. e. ſibi confidit et violentiae ſuae. Nos vero non dubitamus, eſſe haec verba iis, quae proxime ſe-

ſequuntur, לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם, jungenda hoc ſenſu: quisque pro virili ſua hoc ſtudet, ut ſanguinem effundat. Verba אִישׁ לִזְרֹעוֹ LXX vertunt ἕκαστος πρὸς τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ. Ceperunt זרוֹע pro cognatis, coll. Jeſaj. IX, 19. אִישׁ בְּשַׂר־זְרֹעוֹ יֹאכֵלוּ *ſinguli ſui ipſorum brachii carnem vorant.* Sententiam a LXX expreſſam Theodoretus ſic explicat: Λέγει, ὡς οὐδὲν τῶν συγγενῶν ἀπείχοντο, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς συγγενείας συνέχεον δίκαια, ἀδίκους σφαγὰς ἐργαζόμενοι. *Ait, a cognatis nihil eos abſtinere, ſed cognationis jura confundere, injuſtas caedes perpetrantes.* Niſi forſan Graecus interpres hoc ſibi voluerit, principes, foedere inito cum cognatis et tribulibus, tyrannidem exercere adverſus infirmos homines et plebejos. Syrus: ܐܢܫ ܠܫܪܒܬܗ *quisque in familiam ſuam.* Vulgatus: *ſinguli in brachio ſuo.* Chaldaeus: גְּבַר לְחֵיקְפֵיהּ *quisque pro fortitudine ſua.* הָיוּ LXX reddunt συνεφύροντο, ſive, ut in cod. Alex. eſt, συνανεφύροντο, et Arabs اجتمعوا *congregarunt ſe.*

7. „Enumerantur omnia iſta ſcelera, de quibus vitandis admonentur Iſraelitae illa in Paraſcha, quae verbis קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ incipit, i. e. Levit. XIX, XX." Jarchi. הֵקַלּוּ *Vilipenderunt.* LXX: ἐκακολόγουν. Vulgatus: *contumeliis affecerunt.* Syrus: ܨܥܪܘ *conviciis proſciderunt.* Chaldaeus: אַקִילוּ i. q. hebraicum. לַגֵּר עָשׂוּ בַעֹשֶׁק *Cum peregrino egerunt per oppreſſionem*, violentiam et fraudem, ut infra Vs. 12. 29. LXX: Καὶ πρὸς τὸν προσήλυτον ἀνεστρέφοντο ἐν ἀδικίαις. Vulgatus: *advenam calumniati ſunt.* Syrus: ܘܠܗܘ ܕܡܬܦܢܐ ܠܘܬܝ ܥܠܝܒܝܢ ܠܗ *et eum, qui ſeſe ad me convertit, opprimunt.* Chaldaeus: לְגִיוֹרָא אֲנִיסוּ אֲנָסָא *peregrinum violenter opprimunt.* Ad הוֹנָה obſervat Kimchi, id verbum oppreſſionem aliorum ſignificare, quae fit fraudando, ut cum alteri in emtione aut venditione illo inſcio aliquid detrahis. Conf. ſupra XVIII, 7. Jerem. XXII, 3.

8. Verba

8. Verba קָדָשַׁי בָּזִית *Sacra mea ſprevisti* quidam de *ſacris locis*, cultu ſuperſtitioſo pollutis capiunt. Alii rectius de ritibus ſacris, praeſertim ſacrificiis aut prorſus neglectis, aut non decenter oblatis, ut cum coeca, clauda, vitioſa offerrent. Jarchi: „Non feciſtis, quemadmodum vobis praecepi (Levit. XIX, 5.): *ad favorem* meum *vobis conciliandum ſacrificetis.*" בָּזִית LXX reddunt ἐξουθένουν, quaſi בָּזוּ in hebraeo eſſet; et pro חִלָּלְתְּ poſuerunt ἐβεβήλουν ἐν σοί, quaſi חִלְּלוּ־בָךְ legiſſent, neque tamen illos ita legiſſe arbitror, ſed tertiam pluralis perſonam ideo ab eis expreſſam, quod verba in Verſibus, qui proxime praeceſſerunt, et qui ſequuntur, in tertia perſona poſita ſunt.

9. אַנְשֵׁי רָכִיל *Viri detractionis*, calumniatores. רָכִיל, quod alias *delatorem*, *detractorem* ſignificat, a verbo רָכַל *negotiari*, *mercari*, quod delator, ut mercator lucri cauſa merces, ſic ipſe, ut inde forſan aliquid commodi referat, verba hinc inde defert, hoc loco ſumitur pro abſtracto, formae פָּקִיד, ut נָבִיא *praedictionem* denotat Dan. IX, 24., כָּלִיל *integritatem*, נָסִיךְ *libationem*. Cf. Levit. XIX, 16. לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ *Ne ambules criminator inter tuos.* LXX: Ἄνδρες λῃσταί. „*Viri detractores*, ſive juxta Symmachum et Theodotionem, *doloſi*, quod in Hebraeo dicitur *Rachil.*" Hieronymus. Syrus: ܘܬܓܪ̈ܐ ܢܟܠ̈ܐ *et mercatores*, quod hebraice רֹכֵל eſſet, vid. ſupra XVII, 4. Chaldaeus: גַּבְרֵי אָכְלֵי קָרְצָא *calumniatores.* וְאֶל־הֶהָרִים אָכְלוּ *Et ſuper montibus comederunt*, i. e. ſimulacris ſacra faciebant, et idolothytis veſcebantur, vid. ſupra XVIII, 6. et ad eum loc. not. זִמָּה Kimchi obſervat omnia inceſtus flagitia comprehendere, quae poſtea ſigillatim enumerat. LXX: Ἀνόσια. „*Scelus*, ſive, ut ſignificantius in Hebraeo habet, *Zemma*, hoc eſt, *inceſtum.*" Hieronymus. Symmachus SH.: ܡܣܠܝܘܬܐ *abominanda*, *foedida.* Syrus: ܘܣܘܟܠܠܐ *et peccatum.* Chaldaeus: אֲרֵי עֵצַת חֶטְאִין *nam conſilium peccatorum.*

10.

10. עֶרְוַת אָב גִּלָּה־בָךְ *Verenda patris retexit in te* filius impius; non defuere inter vos, qui cum patris uxore habuerint rem; id fcelus prohibuit lex, Levit. XVII, 7. 8. טְמֵאַת הַנִּדָּה עִנּוּ־בָךְ *Pollutam feparatione*, i. e. menftruis, quibus laborans mulier a viro feparata effe debuit, *compresserunt in te*, tam erant lafcivi et incontinentes, ut ne a mulieribus quidem, quae fluxu menftruo laborabant, abstinerent; quod non folum eft contra legem, vid. Levit. XX, 18., fed et maxime impurum. LXX: Καὶ ἐν ἀκαθαρσίαις ἀποκαθημένην ἐταπείνευ ἐν σοί. Vulgatus: *immunditiam menftruatae humiliaverunt in te.* Syrus: ܘܛܢܦܘܬܐ ܕܡܦܣܝܬܐ ܥܒܕܘ ܒܓܘܟܝ *et ftuprum menftrua patientis commiferunt in medio tui.* Chaldaeus: אִתְּתָא טוּמְאָה עַנִּיאוּ בִיךְ *mulierem immundam compresserunt in te.*

11. Hunc verficulum cum eo, qui proxime praeceffit, Hieronymus brevi paraphrafi ita elucidavit: „Novercae contra fas et licitum copulati, et immunditiam menftruatae humiliaverunt in te, non parcentes naturae, neque inducias dantes turpitudini, et ad uxorem proximi fui adhinnientes: quodque hoc fceleratius eft, focer exarfit in nurum, et frater fororis jura nefcivit, ut non uterinam, fed de eodem patre violaret fororem.“ Exemplum vid. 2 Sam. XIII. Confirmatur his, quae Tacitus de Judaeis dicit *Hift.* Lib. V. Cap. 5. *Projectiffima ad libidinem gens; alienarum concubitu abstinent, inter fe nihil illicitum.*

12. שֹׁחַד לָקְחוּ־בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם *Donum ceperunt in te propter effundere fanguinem*, jura, et infontium caedes pecuniis vendebant. וַתְּבַצְּעִי רֵעַיִךְ בַּעֹשֶׁק *Quaeftum fecifti*, lucrum captafti, *a focio tuo per oppreffionem*, commodum tuum auxifti cum injuria proximi tui. Jarchi et alii Hebraeorum explicant: *ditafti amicos tuos per oppreffionem*, i. e. tibi foederatos, ut Affyrios et Aegyptios opibus ac divitiis cumulafti oppreffione et calumnia extortis; eorum amicitiam ingenti pecunia, eaque male parta, tibi comparafti.

rafti. LXX: Καὶ *συντελέσω συντέλειαν κακίας σου τῆς ἐν καταδυναστείᾳ.* רֵעַיִךְ legit interpres רָעָתֵךְ, et וַתְּבַצְּעִי accepit *confummandi* fignificatu, quo Jefaj. X, 12. Zachar. IV, 9. occurrit. Vulgatus: *et avare proximos tuos calumniabaris.* Syrus: ܘܢܟܠܘ ܠܪ̈ܚܡܝܗܘܢ ܒܛܠܘܡܝܐ *et fraudaverunt amicos fuos calumnia.* Chaldaeus: וְאַהֲנֵית רְחִימָךְ בְּאוּנְסָא *et facis, ut quaeftum habeant amici tui* (f. *quaeftum praebuifti amicis tuis*) *direptione*, f. *ex bonis direptis.*

13. וְהִנֵּה הִכֵּיתִי כַפִּי *Et ecce! complodam manus meas,* indignantis ex dolore geftus, vid. not. fupra ad XXI, 19. אֶל־בִּצְעֵךְ pro עַל בִּצְעֵךְ *propter lucrum tuum* et avaritiam, illiusque poenam, Vs. 27. Jefaj. LVI, 11. LVII, 15. LXX: Ἐὰν δὲ ἐπάξω χεῖρά μου ἐφ' οἷς συντέλεσαι. Acceperunt nomen בִּצְעֵךְ eodem fignificatu, quo fupra Vs. 12. verbum וַתְּבַצְּעִי. Vulgatus: *ecce complofi manus meas fuper avaritiam tuam.* Syrus: ܐܦ ܐܢܐ ܐܛܪܦ ܐܝܕܝ ܥܠ ܐܝܕܐ ܡܛܠ ܥܘܠܐ *etiam ego complodam manum meam fuper manum propter fcelus.* Non expreffit fuffixum nomini hebraeo additum, quod fane abundat, quum fequatur אֲשֶׁר עָשִׂית. Chaldaeus: וְהָא אַיְתֵיתִי פּוּרְעָנוּתִי עֲלָךְ בְּחוֹבֵי מָמוֹן אוֹנְסִיךְ דַּאֲנַסְתְּ *et ecce induxi ultionem meam fuper te propter peccata pecuniarum violentiae tuae, quas rapuifti.* Hebraei obfervant ex majorum traditione, viginti quatuor fcelera effe in hoc Capite enumerata, et nulli, nifi foli avaritiae tribui everfionem urbis, quafi illud fcelus omnium reliquorum fit radix. וְעַל־דָּמֵךְ אֲשֶׁר הָיוּ בְּתוֹכֵךְ *Et propter fanguines tuos, qui erant in medio tui.* Singularem numerum דָּמֵךְ collective capiendum effe pro דָּמִים, ut indicetur, fanguinem ifta in urbe multifariam et copiofe effufum, arguit verbum plurale הָיוּ. Ejusmodi numeri discrepantiam inferre distributionem et multitudinem, faepius vidimus.

14. הֲיַעֲמֹד לִבֵּךְ *Confifletne cor tuum?* An non linquet tibi cor (cf. fupra XXI, 12. 20.), ubi in ifta mala incideris?

cideris? Suſtinere poteris tot ac tantas calamitates, quas immiſſurus ſum tibi, ut te puniam? Chaldaeus: הֲיִתְקַף לִבָּךְ *num confortabitur cor tuum?* אִם־תֶּחֱזַקְנָה יָדַיִךְ *Num confirmabunt ſe manus tuae?* Contrarium vid. ſupra VII, 27. XXI, 12. לַיָּמִים אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אוֹתָךְ *Diebus quibus agam tecum* ſcil. ita, vel, ſicut tuis facinoribus promerita es, cf. ſupra VII, 27. XVI, 59.

15. וַהֲפִיצוֹתִי אוֹתָךְ בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִיךְ בָּאֲרָצוֹת *Et diſſipabo te inter gentes et diſpergam te in terras.* Eadem comminatio iisdem verbis expreſſa ſupra V, 10. XII, 15. XX, 23., et in Aegyptios infra XXIX, 12. וַהֲתִמֹּתִי טֻמְאָתֵךְ מִמֵּךְ *Et faciam ut conſumatur impuritas tua de te,* efficiam, ut cives tui, impuri iſti, poſthac ſe non polluant in te, i. e. privabo te civibus tuis. At Grotius: „*Deficere faciam immunditiam tuam de te,* i. e. defines eſſe foecunda, retentis menſibus. In ſimilitudine enim feminae perſtat; vid. Levit. XV, 25., ubi eadem vox eodem ſenſu. Reſpondet poena peccato, ſupra Vs. 10.“ Sed priorem ſenſum non dubitamus verum eſſe, qui et priori hemiſtichio bene reſpondet. LXX: Καὶ ἐκλείψει ἡ ἀκαθαρσία σου ἐκ σοῦ. Vulgatus: *et deficere faciam immunditiam tuam a te.* Syrus verba hebraea non expreſſit. Chaldaeus: וְאֲסֵיף סְאוֹבָתִיךְ מִנִּיךְ *et auferam immunditiam tuam a te.*

16. In explicando priori hujus Verſus hemiſtichio, וְנִחַלְתְּ בָּךְ לְעֵינֵי גוֹיִם, interpretum diſcrepantiam creat verbum וְנִחַלְתְּ, quod alii ad radicem נָחַל referunt, ut ſit Niphal, pro וְנִנְחַלְתְּ, ut vertendum ſit: *et haereditata es in te,* quod ita exponunt: olim fuiſti haereditas mea; at ubi peccaſti, non es amplius haereditas mea, ſed tibi ipſi eris haereditas; videberis igitur gentibus deſerta et derelicta a me, nec amplius haereditas mea eſſe, quum ſis captiva. Quod quum ſit coactum, quisque ſentiet ipſe. Alii haec verba cum hemiſtichio Verſus praecedentis in bonam partem accipiunt, hoc ſenſu: quando inter barbaras gentes exſules facti, experientia docti reſipiſcere, priſtina relinquetis

quetis ſcelera, efficiam, ut impura eſſe deſinas, *et poſſideberis* ſcil. a me, Deo, i. e. tunc liberabo vos ex ſervitute, mihique vos vindicabo, tanquam ſortem teſtamento legatam, atque in meum revocabo dominatum; ac tum gentes omnes intelligent meam potentiam. Ad radicem נָחַל relato נִחַלְתְּ verterunt et LXX: *καὶ κατακληρονομήσω ἐν σοί.* Vulgatus: *et poſſidebo te.* „Quam (priſtinam tuam puritatem) quum receperis, *poſſidebo te in conſpectu omnium gentium,* ut quum a me poſſeſſa fueris, tunc intelligas, quod ipſe ſim Dominus. Sin autem interpretationem Symmachi et Theodotionis ſequimur, quorum alter ait: *Et vulnerabo te,* ſive *confodiam;* alter: *contaminabo te in conſpectu gentium,* ad malam partem cuncta referenda ſunt; quamquam illud huic ſenſui contrarium ſit, quod ſupra dicitur: *et deficere faciam immunditiam tuam a te.* Defectio enim immunditiae, reſtitutio puritatis eſt.“ Hieronymus. Syrus: ܘܐܙܝܥܟܝ *et exterrebo te.* Chaldaeus: וְאֶתְקַדַּשׁ בִּיךְ *et ſanctificabor in te.* Verum ut ſupra VII, 24. נִחַל vidimus eſſe Niphal verbi חָלַל, *polluit, profanavit,* ita et noſtrum נִחַלְתְּ ad eandem formam referendum erit. Ita igitur vertendum eſt: *tum profanaberis in te,* loco ejus, quod ſancta mihi fuiſti, repudiata eris, meisque plagis impia et profana declaraberis. Cf. Jerem. XXIV, 9. *Eos male vexandos in omnia terrarum regna dabo, ita ut ignominiae, dicterio, fabulae, et deteſtationi ſint, ubicumque locorum eos profligavero.* Alii reciproce: *profana fies in te,* i. e. profanam te judicabis (*Du wirſt alsdann in dir ſelbſt vor den Augen der Nationen herabgewürdigt ſeyn*). Grotius: „*Polluta eris in te;* perſtat in eo, quod dixit: immunditias tuas in te retinebis, idque ex facie apparebit. Senſus eſt allegoricus: non infoecunda tantum eris, ſed et foeda adſpectu.“ Jarchi: הִתְחַלְחַלִי בְּעַצְמֵךְ עַל מַה שֶׁעָשִׂית *dolens intremiſces in te ipſa, propter ea, quae feciſti.* Quaſi חָלַל ſignificatu conveniat cum חוּל, cujus Hithpael Eſth. IV, 4., unde

חַלְחָלָה

חַלְחָלָה, *cruciatus cum horrore* Jeſaj. XXI, 3., et infra XXX, 4. 9.

18. Porro Iſraelitas redarguit comparando eos vilioribus metallis, qui prius erant pretioſa metalla. סִיגִים eſſe *ſcorias*, non dubium; ſcoriae autem quum ſint duplicis generis, et eae, quae ab ipſa minera metalli igne ſecernuntur, partes terreae et lapideae, metallo admixtae, quae, obſervante Michaele in *Supplemm.* p. 1724., in vitrum conflantur, ſuntque viliores ſcoriae, quibus, ubi nanciſci eas poſſumus, in viis ſternendis utimur; et eae, in quas ignobilius metallum, auro argentoque admixtum, conflatur, atque ab auro argentoque puro igne ſecernitur, quomodo ex plumbo argentum admixtum extracturus, plumbum igne in vitrum (ſcoriam) redigit, quam ſcoriam deinde iterum chemica et metallurgica arte id fieri cogit, quod fuerat, plumbum ex ea reſtituit; Michaelis et hoc loco, et reliquis omnibus V. T. locis (excepto forſan loco Prov. XXVI, 23.), poſterius ſcoriarum genus intelligendum docet, quod, dum auro argentoque admixtum, eſt *adulterinum metallum, ἀδόκιμον*, fornacis ope in ſcorias redigendum; id quod ex noſtro loco manifeſtum eſt, quem propterea Michaelis claſſicum vocat. Nam quod vates dixit: domum Iſraeliticam factam eſſe *ſcoriam*, לְסִיג, ſtatim ipſe declarat, *omnes illos cuprum, ſtannum, ferrum et plumbum eſſe in fornace*, iterumque addit, סִגִים כֶּסֶף הָיוּ, *ſcoriae, qui antea argentum, factae ſunt.* Ita *ſcoriae* et intelligendae Jeſaj. I, 22. Pſ. CXIX, 119. Proverb. XXV, 4. Plerumque nomen cum Jod ſcribitur סִיג, ut eſt h. l. in margine (קרי), hoc loco vero in textu cum *Vau*, סוּג, quae elementa invicem permutari ſolent. Appellantur itaque ſcoriae et adulterinum metallum a סוּג, *recedere*, tanquam *recedanea*, quae igne a puro metallo ſecernuntur. לְסִיג LXX vertunt *ἀναμεμιγμένοι*, Vulgatus: *in ſcoriam.* Symmachus SH.: ܡܚܘܠܛܐ ܒܝܫܬܐ *commiſtio tetra.* Theodotion SH.: ܠܚܘܫܒܢܐ *in calculum.* „Verbum hebraicum *Sig* Symmachus *ſcoriam,*

riam, Aquilae prima editio *στέμφυλον* et *γίγαρτον*, quod utrumque *acinum* vinacii ſignificat, interpretati ſunt. Secunda autem ejus translatio et Septuaginta vertere *commixtionem*. Porro *ſcoria* ſordes et purgamenta metallorum ſonat." Hieronymus. Syrus: ܡܣܠܝܐ *abominandi.* Chaldaeus: לְפְסוּלָא, *in ſcoriam.* נְחשֶׁת וּבְדִיל Chaldaeus vertit כְּמָא דִמְעָרַב נְחָשׁ וּבְעִיץ *ſicut commiſcetur aes et ſtannum.* Quod in noſtri Verſus hemiſtichio altero legitur, סִגִּים, compendiaria eſt ſcriptio pro סִיגִים. Theodoretus: Ἔοικε, φησὶν, ὁ λαὸς οὗτος, ὦ προφῆτα, ἀργύρῳ κιβδήλῳ, καὶ πολλὴν ἐπιμιξίαν ἔχοντι χαλκοῦ, καὶ σιδήρου, καὶ κασσιτέρου, καὶ μολύβδου. Cf. Jerem. VI, 30. כּוּר h. l. non *fornacem* ſignificare, ut Deut. IV, 20. 1 Reg. VIII, 51. Jerem. XI, 4.; ſed *catinum communem*, in quo metalla liquantur et purgantur, ut Jeſaj. XVIII, 10., res ipſa docet. סִגִים כֶּסֶף ſolent *ſcorias argenti* vertere, Kimchio praeeunte, qui verba haec dicta exiſtimat pro eo quod plenum eſſet סִיגִים סִיגֵי כֶסֶף, ut Proverb. XXII, 21. אֲמָרִים אֱמֶת pro אֲמָרִים אִמְרֵי אֱמֶת. Cf. Buxtorfii *Theſaur. Grammat.* L. II. Cap. IV. p. 365. Sed bonum ſenſum fundunt verba, ſi ea reddimus, uti ſonant: *ſcoriae argentum factae ſunt,* i. e. qui prius argentum erant, ſcoriae ſunt factae, quod Vs. 19. כֻּלְּכֶם לְסִגִים exprimitur. Verba בְּתוֹךְ כּוּר סִיגִים כֶּסֶף הָיוּ LXX reddunt: ἐν μέσῳ ἀργυρίου ἀναμεμιγμένος ἐστί, quaſi legiſſent בְּתוֹךְ כֶּסֶף סִיגִים הָיוּ omiſſo כּוּר. Vulgatus: *in medio fornacis; ſcoria argenti facti ſunt.* Ita et Chaldaeus. Syrus: ܒܓܘ ܟܘܪܐ ܕܡܬܚܠܛܝܢ ܒܣܐܡܐ *In medio catini, quae commixta ſunt cum argento.*

19. יַעַן הֱיוֹת כֻּלְּכֶם לְסִיגִים *Propterea quod vos omnes facti eſtis ſcoriae.* LXX: Ἀνθ' ὧν ἐγένεσθε εἰς σύγκρασιν μίαν. Vulgatus: *eo quod verſi eſtis omnes in ſcoriam.* Syrus: ܡܛܠ ܕܐܬܚܠܛܬܘܢ ܟܠܟܘܢ *quia commixti eſtis vos omnes.* Chaldaeus hebraea ad verbum expreſſit.

20.

20. קְבֻצַת כֶּסֶף *Coacervatione argenti*, ut congregari ſolet argentum. LXX: Καθὼς εἰςδέχεται ἄργυρος. Syrus: ܐܝܟ ܕܡܬܟܢܫ ܣܐܡܐ *quemadmodum congeritur argentum.* לָפַחַת־עָלָיו אֵשׁ לְהַנְתִּיךְ *Ad ſufflandum ſuper illud ignem ad liquandum.* LXX: Τοῦ ἐκφυσῆσαι εἰς αὐτὸ πῦρ τοῦ χωνευθῆναι. Vulgatus: *ut ſuccendam in ea ignem ad conſlandum.* Syrus: ܘܢܦܚܝܢ ܒܗܘܢ ܢܘܪܐ ܕܢܬܦܫܪܘܢ *et ſufflant in eis ignem ut liqueſiant.* Chaldaeus: לְאַתְקָפָא עֲלוֹהִי נוּרָא לְאַמְסָיוּתֵיהּ *ut praevaleat contra ea ignis, et liqueſaciat ea.* לְפַחַת Kimchi obſervat *ſufflandi* notionem habere, et eſſe Infinitivum verbi נָפַח, a quo Jeſaj. LIV, 16. נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם *ſufflans in ignem prunarum*, hoc autem loco literam Nun excidiſſe, more verborum primae radicalis, ut גֶּשֶׁת a נָגַשׁ, hoc tamen discrimine, quod noſtrum verbum duo Patach habet, ob gutturalem Cheth, ut כְּנַעַת, ſupra XVI, 10. Pro אֶקְבֹּץ *colligam* exhibent אֲקַבֵּץ in *Piel* multi codices, et ad marginem Biblia Veneta 1518. בְּאַפִּי non eſt expreſſum a LXX, cod. Rom. et SH., ſed in cod. Alex. et Arabe: καὶ ἐν τῷ θυμῷ μου. וְהִנַּחְתִּי *Et reponam*, immittam vos in fornacem ad liquandum. Alii: *relinquam* (quo ſenſu idem verbum ſupra XVI, 39. Num. XVII, 19. uſurpatur) vos, fame, gladio et peſte conſumendos. LXX וְהִנַּחְתִּי non expreſſerunt. Vulgatus: *et requieſcam.* Syrus non expreſſit. Chaldaeus: וְאֵסֵיף *et conſumam.* וְהִתַּכְתִּי אֶתְכֶם *Ut fundam*, liquem *vos.* LXX: Καὶ χωνεύσω ὑμᾶς. Vulgatus: *et conſlabo vos.* Syrus verbum hebraicum cum וּבַחֲמָתִי conjungens: ܘܒܚܡܬܝ ܐܦܫܪܟܘܢ *et in ira mea liquabo vos.* Chaldaeus: וְאֱשֵׁיצֵי יַתְכוֹן *et disperdam vos.*

21. וְכִנַּסְתִּי אֶתְכֶם *Et colligam*, inquam, *vos.* Non expreſſum a LXX et Syro.

22. כְּהִתּוּךְ aliis eſt Infinitivus formae Niphal, aliis Hiphil, Kimchio nomen pro כְּהַנְתּוּךְ, *ſicut fuſio*, ut כְּהִנְדֹּף עָשָׁן *ſicut propulſio fumi*, Pſ. LXVIII, 3., niſi quod הִנְדּוֹף Cholem

Cholem, nostrum autem Schurek habeat. Omnis hujus segmenti sensum inde a Vs. 18. Hieronymus ita enarrat: „*Scoria* sordes et purgamenta metallorum sonat, ut consequenter captivitate vicina, imo jam imminente urbis excidio, ignis adhibeatur: ut sub translatione conflationis purum argentum remaneat, quod aere, stanno, ferro, plumboque mixtum fuerat atque violatum, quorum tria, aes, stannum et plumbum, fusilis materiae sunt, et igni solvuntur. Ferrum vero inter incudem et malleum mollescit atque tenuatur, et diversas accipit formas, prout voluntas artificis voluerit. Sicut igitur argentum, quod supradicta metalla violarunt, in fornacem mittitur, ut ablatis sordibus et adulterinis materiis purum remaneat; ita, inquit, congregabo vos in medium Jerusalem, et Babylonia obsidione circumdabo, ut succendam in vobis ignem ad conflandum. Quodque ibi facit flammarum ardor immensus, hic fames et pestilentia faciet, ut, postquam congregavero vos, atque succendero in igne furoris, tunc requiescam, et contemtus dolorem, poenarum vestrarum ultione compescam. Et hoc totum faciam, ut postquam effudero indignationem meam super vos, finis vestri cruciatus, mei notitia sit, et sciatis, quod ego sim Dominus judex omnium et retributor. Quod autem dicatur esse conflator, et in multis quidem aliis locis, sed maxime in Malachia et Isaja legimus, quorum alter (Malach. III, 2. 3.): *Ecce,* inquit, Dominus egreditur quasi ignis conflatorii, et sicut herba lavantium, et sedebit conflans *quasi aurum et argentum, et conflabit filios Levi.* Alter (Jesaj. IV, 4.): *Et lavabit Dominus sordes filiorum et filiarum Sion, et sanguinem mundabit de medio eorum spiritu judicii, et spiritu combustionis.*"

24. אֱמָר־לָהּ *Dic illi,* Hierosolymae, s. terrae, ut sequitur, אַתְּ אֶרֶץ *tu es terra. Relativum* enim nonnumquam *antecedit* nomen, ad quod refertur, ut Num. XXIV, 17. לֹא מְטֹהָרָה הִיא Quae *non mundata* (*Pyhal* hoc solo loco occurrens) *est,* horrens spinis, tribulis, rupibus et aliis, quae nulli sunt usui. Significantur homines nullius

frugis, cf. infra XXXIX, 12. 14. 16. לֹא גֻשְׁמָהּ *Non descendet pluvia ejus;* nomen גֶּשֶׁם, cum suffixo feminino, ut a גֹּדֶל est גָּדְלוֹ, Ps. CL, 2. Kimchi vult esse tertiam femin. Praeteriti *Pyhal: non perfunderis pluvia;* deficere Dagesch characteristicum, et Mappik in He redundare, vel esse לְהִפָּאֵרֶת הַקְּרִיאָה *ad elegantiorem pronunciationem*, ut in חַשְׁלָמָּהּ Job. XXVIII, 11., in כְּבִכּוּרָהּ Jesaj. XXVIII, 4., et in גֻּלָּהּ, Zachar. IV, 2. Minime tamen necesse, talem anomaliam statuere. Verba לֹא גֻשְׁמָה בְּיוֹם זָעַם LXX, cod. Rom. et SH. sic reddunt: Οὐδὲ ὑετὸς ἐγένετο ἐπὶ σὲ ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς. Sed in cod. Alex. et Arabe: οὐδὲ ὑετὸς καταβήσεταί σοι, non expressis verbis בְּיוֹם זָעַם. Vulgatus: *et non compluta in die furoris.* Syrus: ܘܠܐ ܐܨܛܒܥܬܝ ܘܠܐ ܢܚܬ ܥܠܝܟܝ ܡܛܪܐ *neque tincta es, neque descendit super te pluvia.* Chaldaeus: וְלָא אִתְעֲבִידוּ בָהּ עוֹבָדִין טָבִין דִּיגְנוּן עֲלַהּ בְּיוֹם לְוָט *in qua* (terra) *non sunt facta opera bona, ut protegant eam in die dirarum.* „Poterat diligens auditor inquirere, quae esset scoria, quae argenti violaverit puritatem, et aere, plumbo, stanno, ferroque miscuerit. Quod ibi igitur sub persona urbis et fornacis expressum est, et hic sub specie terrae, quae non sit rigata, nec pluviam susceperit, praedicatur. Pluvias illas debemus intelligere, de quibus scriptum est (Jesaj. V, 6.): *Mandabo nubibus, ne pluant super eam imbrem,* quem exspectamus, quando datur nobis pluvia temporanea et serotina. *Dies* autem *furoris* [בְּיוֹם זָעַם] est, quem sibi unusquisque conciliat multitudine peccatorum. Scire cupimus, quae sit urbis scoria, qui terrae durissimae et plenae veprium sentiumque squalor. *Conjuratio,* inquit, *prophetarum* [Vs. 25.]." Hieronymus. Itaque ex mente Hieronymi immoratur adhuc vates in exaggeranda urbis immunditia, atque eam utraque comparatione declarare nititur. Nam, ut immundam significet regionem, sentibusque et feris refertam, illam dixit *non complutam,* quod terra arida et infrugifera est veprium et bestiarum ferax. בְּיוֹם זָעַם

In

In die furoris, i. q. ſupra VII, 19. בְּיוֹם עֶבְרַת יְהוָה, cum Deus indignans poenas infligit. Alii cum לֹא גֻשְׁמָהּ arctius conjungentes: quo tempore Deus iratus claudit coelum ne plueret, i. e. quae non recipit pluviam in tempore ſuo. Grotius allegorice: „*pluviam*, i. e. doctrinam prophetarum (cf. Jeſaj. V, 6.) non admiſiſti *in die furoris*, i. e. ne tum quidem, quum graviſſima tibi minarer."

25. קֶשֶׁר נְבִיאֶיהָ בְּתוֹכָהּ *Conjuratio* (ut idem nomen Jerem. XI, 9.) *prophetarum* falſorum *ejus* eſt *in medio ejus*, urbis. Falſi prophetae ne ſibi ipſis diſſentiant in erroribus praedicandis, pactum faciunt inter ſe, quam doctrinam ferre velint, aut nolint, et, ut ſarta maneat ipſorum auctoritas, ad necem usque perſequuntur eos, qui cum ipſis non faciunt, ut proxime ſequitur. Alii eo referunt, quod pſeudoprophetae conſpirationem fecerint de praedicendo omnia proſpera, qua ratione populum ad caedem vera denuntiantium incitarint. כַּאֲרִי *Sicut leo* ſ. unusquisque eorum, ſeu collective eſt capiendum. נֶפֶשׁ אָכָלוּ *Animas devorant*, peſſumdant homines innocentes, qui ipſis adverſantur. חֹסֶן וִיקָר יִקָּחוּ *Opes et honorem capiunt* pro bonis praedictionibus, cf. ſupra XII, 24. Jarchi: „Munera accipiebant et animum addebant improbis, ut interficerent, et raperent atque ſpoliarent, dum iis fauſta omnia vaticinabantur." Nomen חֹסֶן, quod alias, ut Jeſaj. XXXIII, 6. *robur* notat, h. l. ſicut Proverb. XV, 6. deſignat *opes* et *facultates*, quod iis efficere quis facile quidvis et conſequi poteſt, quemadmodum חַיִל utrumque, et *robur* et *opes*, ſignificat. Recte Chaldaeus עוּתַר *divitias*, et Vulgatus *opes* reddidit. Quare minime opus, ut cum J. D. Michaele in *Supplemm.* p. 868. nominis et verbi inde deducti Jeſaj. XXIII, 18. (לֹא יֵאָצֵר וְלֹא יֵחָסֵן) ſignificationem petamus ab arabico خزن, *recondidit in horreo*, ut permutatio literarum ז et ס ſit ſtatuenda. אַלְמְנוֹתֶיהָ הִרְבּוּ *Viduas* ejus, urbis, *multiplicarunt*, cauſſa erant necis multorum virorum, dum vaticiniis ad voluntatem homicidarum

ſomniatis eos firmabant, quod ſcelus par eſt ipſi homicidio. LXX: *Καὶ χῆραί σου ἐπληϑύνϑησαν.* Legerunt וְאַלְמְנוֹתַיִךְ, cum ſuffixo perſonae ſecundae, ut in uno codice Kennicotti a prima manu ſcriptum erat. Pauci quidam codices וְאַלְמְנוֹתֶיהָ, copula praefixa. Syrus: ܘܐܝܩܪܐ ܕܗܝܟܠܝܗܘܢ ܢܣܒܘ *et gloriam palatiorum eorum abſtulerunt,* quaſi וִיקַר אַלְמְנוֹתֵיהֶם יִקָּחוּ legiſſet; verba הִרְבּוּ בְתוֹכָהּ non expreſſit.

26. כֹּהֲנֶיהָ חָמְסוּ תוֹרָתִי *Sacerdotes ejus injuriam inferunt legi meae,* violant illi, quorum eſt munus praecipuum, legem docere. Eadem verba leguntur Zephan. III, 4., חִלְּלוּ־קֹדֶשׁ חָמְסוּ תּוֹרָה Idem quod Hoſ. VIII, 1. וְעַל־תּוֹרָתִי פָּשָׁעוּ *Et contra legem meam deliquerunt.* Similia de ſacerdotibus et prophetis queritur Jeremias II, 8. Jarchi noſtrum locum ſic enarrat: „Illis (ſacerdotibus) incumbebat increpare, ac docere et explicare ſtatuta et praecepta; ſed id non fecerunt, atque haec eſt vis ſ. injuria, quam legi divinae intulerunt, dum eam abſtulerunt iis, qui neceſſe habebant, ut illam diſcerent.“ Kimchi, R. Jona auctore, qui חָמַס in lingua Arabica *removere quippiam e loco ſuo* notare perhibet (quam ſignificationem tamen ignorant Lexica Arabica), verba noſtra ita interpretatur: *removerunt,* rapuerunt, *legem meam,* nam quum illam non ſervarent, perinde erat, ac ſi rapuiſſent. וַיְחַלְּלוּ קָדָשַׁי *Profanarunt ſanctuaria mea* ritibus impii et ſuperſtitioſi cultus ſimulacrorum, cf. ſupra Vs. 8. Verba, quae proxime ſequuntur, בֵּין קֹדֶשׁ — לֹא הוֹדִיעוּ, ſunt ex Levit. X, 10., ubi facere jubentur, quod hic dicuntur neglexiſſe. „*Sanctum,* quod Deo dicatum eſt: *profanum,* quod in uſu communi: *pollutum,* quod veſci vetitum: *mundum,* quod veſci licet.“ Grotius. לֹא הוֹדִיעוּ *Non indicarunt* ſcil. populo; non docuerunt populum, quae eſſet differentia puri et immundi. וּמִשַּׁבְּתוֹתַי הֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם *Et a ſabbathis meis abſconderunt oculos ſuos* (conf. quoad conſtructionem Levit. XX, 4.), a violatione ſabbatorum meorum averterunt oculos ſuos, ne viderentur eam videre et intelligere. Videbant enim

filios

filios Iſrael portantes onera in die ſabbathi, ut ſcriptum eſt Jerem. XVII, 27., et tacuerunt: non curant, ſi populus ſabbatum violet. וָאֵחַל *Et* ita, illis ſacerdotum ſceleribus, *profanor.* Alii *profanatione Dei* hoc indicari exiſtimant, quod nomine divino ad res falſas aut iniquas abuterentur.

27. Per omnes ordines ambulat, vitia ſingula notans. Poſtquam prophetas et ſacerdotes Vs. 25. 26. caſtigaſſet, invehitur in procerum ſaevitiam et avaritiam. לְמַעַן בְּצֹעַ בֶּצַע *Ut lucrum* avidiſſime *lucrentur* ex bonis interfectorum ſive oppreſſorum. Cf. ſupra Vs. 12. LXX: Ὅπως πλεονεξίᾳ πλεονεκτῶσι. Vulgatus: *et avare ad ſectanda lucra.* Syrus: ܕܢܩܢܘܢ ܩܢܝܢܐ *ut acquirant poſſeſſionem.* Chaldaeus: לְקַבָּלָא מָמוֹן דִשְׁקַר *ad accipiendum divitias iniquitatis.*

28. וּנְבִיאֶיהָ טָחוּ לָהֶם תָּפֵל *Et prophetae ejus truliſſant iis tectorium.* LXX: Καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς ἀλείφοντες αὐτοὺς πεσοῦνται. Nomen תָּפֵל retulerunt ad verbum נָפַל. Vulgatus: *prophetae autem ejus liniebant eos absque temperamento.* Syrus: ܘܢܒܝܗ̈ ܛܫܘ ܠܗ ܛܝܢܐ ܕܬܦܠ *et prophetae ejus obducunt eam tectorio ut corruat.* Symmachus SH.: ܕܛܝܫܝܢ ܗܘܘ ܠܗܘܢ ܒܠܐ ܡܬܡܠܚܐ *qui oblinunt eos inſulſo, ſ. incondito.* Chaldaeus: וּנְבִיֵּי שִׁקְרָא דִי בְגַוַּהּ דָּמַן לִדְבָנֵי מְחִיצָא וְשָׁעֵיעַ לֵיהּ טִין פַּטִּיר דְּלָא תֶבֶן *et pſeudoprophetae, qui ſunt in medio ejus, ſimiles ſunt ei, qui aedificat parietem, et oblinit eam luto ſimplici absque paleis.* Confirmabant pſeudoprophetae adulatores, quae a principibus perperam fiebant. Quae ſententia eadem, quae hic uſurpatur, metaphora ſupra XIII, 10—13. expreſſa fuerat, ad quem locum vid. not. Eacdem querelae Mich. III, 11. Zephan. III, 4. חֹזִים שָׁוְא cf. ſupra XIII, 6. 7. Verba וְקֹסְמִים לָהֶם כָּזָב a Syro non ſunt expreſſa.

29. עַם הָאָרֶץ עָשְׁקוּ עֹשֶׁק *Populus terrae oppreſſione opprimit.* עַם הָאָרֶץ nonnullis interpretibus eſt Accuſativus quem-

(quemadmodum Accuſativus verbo praecedit et Jerem. VII, 6. Zachar. VII, 10.), ut dicatur, proceres opprimere plebejos. LXX: *Λαὸν τῆς γῆς ἐκπιεζοῦντες ἀδικίᾳ*, et Syrus: ܠܥܡܐ ܕܐܪܥܐ ܐܛܠܡܘ ܘܚܣܪܘ *populum terrae oppreſſerunt ac detrimento affecerunt.* Chaldaeus verba hebraea retinuit. Nos adſtipulamur iis, qui dictionem illam pro nominativo abſoluto habent; *populum terrae*, ſ. plebem, *quod attinet*, ut omnes ordines caſtigentur. A prophetis, ſacerdotibus et principibus deſcendit ad populum, qui mutuis injuriis, calumniis, impoſturis et rapinis ſe affecerunt. Qui potentiores erant in plebe, opprimebant infirmiores. Cf. ſupra XVIII, 18. וְאֶת הַגֵּר עָשְׁקוּ בְּלֹא מִשְׁפָּט *Et peregrinum oppreſſerunt ſine jure*, quod vetitum Exod. XXII, 20. 21. Deut. XXIV, 17. LXX: *Καὶ πρὸς τὸν προσήλυτον οὐκ ἀναστρεφόμενοι μετὰ κρίματος.* Vulgatus: *et advenam opprimebant calumnia absque judicio.* Syrus: ܘܠܡܬܦܢܝܢܐ ܠܘܬܝ ܐܛܠܡܘ ܕܠܐ ܒܕܝܢܐ *et eum qui ſe ad me convertit, oppreſſerunt ſine judicio.* Chaldaeus: וּלְגִיוֹרָא אֲנַסוּ בְּלָא כִּדְחָזֵי *et advenae vim inferunt non ſicut decet.*

30. וָאֲבַקֵּשׁ מֵהֶם אִישׁ גֹּדֵר־גָּדֵר *Quaeſivi quidem virum, qui ſepiret ſepem.* LXX: *Καὶ ἐζήτουν ἐξ αὐτῶν ἄνδρα ἀναστρεφόμενον ὀρθῶς.* Vulgatus: *et quaeſivi de eis virum, qui interponeret ſepem.* Chaldaeus: וְאֶתְבַּע מִנְּהוֹן קֳדָמַי גְּבַר דְּלֵיהּ עוֹבָדִין טָבִין *et quaeſivi mihi ex eis virum, cujus opera eſſent bona.* וְעֹמֵד בַּפֶּרֶץ לְפָנַי *Et qui ſtaret in ſiſſura coram me.* Chaldaeus: דִּיקוּם בִּתְרַעְתָּא קֳדָמַי וְיִבְעֵי רַחֲמִין עַל עַמָּא דְאַרְעָא *qui ſtaret in ruptura muri, et quaereret miſericordiam pro populo terrae.* Exſpectavi, inquit, num aliquis opponeret ſe mihi, i. e. rogaret pro populo iſto, ne iratus eum perderem; ſed omnes fuerunt ſecuri, neque de emendatione ſui nec aliorum cogitarunt. Eadem, quae h. l. ſimilitudo de ſepe perrupta ſupra XIII, 5. Nemo eſt, qui hiantia defen-

defenderet, et fifteret fefe in ruptura לְפָנַי *coram me,* obviam mihi, venienti ad deftructionem terrae. Ad rem cf. Jerem. V, 1.

31. דַּרְכָּם בְּרֹאשָׁם נָתַתִּי *Viam eorum in caput ipforum dabo;* afficiam eos poenis condignis ipforum peccatis, ut fupra VII, 4. IX, 10. XI, 21. XVI, 43.

XVIII.

Cap. XXIII.

ARGUMENTUM.

Nova allegoria ſub imagine duarum ſororum (Vs. 22.) Deus explicare et exprobrare jubet prophetam regni Iſraelitici et Judaici (Vs. 4.) impietatem, quod quum ipſe ſibi eas deſponſaſſet, turpiſſime a ſe defecerint. Et primo quidem agit contra *Samariam*, cui *Oholae* nomen tribuit, quae Aegyptiorum et Aſſyriorum nefandas ſuperſtitiones recepit, et ab illis punita fuit (Vs. 5—10.); tum contra *Hieroſolymam*, *Oholibae* nomine nuncupatam, quae ſororis poena non emendata, cum Chaldaeis multiplicaverat adulteria (Vs. 11—33.). Denique dicta contra utramque repetit, et poenarum imminentium juſtitiam, certitudinem et gravitatem Judaeis confirmat (Vs. 36—49.).

---

1. Item loquutus eſt mecum Dominus his
2. verbis: Fili hominis, duae mulieres ejusdem
3. matris filiae fuerunt. Eae ſcortatae ſunt in
Aegypto, idque in pueritia ſua; ibi compreſſa earum ubera, ibique ſubactae mam-
4. mae ſuae virgineae. Harum nomina ſunt:
Ohola, major, et Oholiba, ſoror ejus, quae
mihi nupſerunt, filiosque et filias pepererunt,

No-

Nomina ſunt, Oholae, Samaria; Oholibae,
Hieroſolyma. Ohola ſub me eſt meretricata, 5.
adamans ſuos amatores Aſſyrios ad ipſam
accedentes, veſtitos hyacintho, principes et 6.
primates, juvenes elegantes, equis inſidentes
equites. His pudorem ſuum proſtituit, qui 7.
omnes eſſent Aſſyrii generis lectiſſimi, et
quoscunque adamavit, eorum omnibus pol-
luta eſt ſtercoreis diis. Nec ſuas reliquit 8.
ſcortationes cum Aegyptiis, qui ei puellae
concubuiſſent, et ſubactis ejus virgineis mam-
mis, eam perfudiſſent libidine ſua. Propterea 9.
ego eam ſuis amatoribus tradidi, poteſtati
Aſſyriorum, quos adamaſſet. Illi discoope- 10.
ruerunt verenda ejus, filios filiasque cepe-
runt, ipſamque gladio peremerunt. Itaque
facta eſt mulierum famoſiſſima, editis in
eam exemplis. Quod quum vidiſſet ſoror 11.
ejus, Oholiba, magis, quam illa, libidini
profligatae ſe dedit, et ſcortando ſororem
ſuperavit, Aſſyrios adamans principes et pri- 12.
mates, propinquos, omnes egregie veſtitos,
equites inſidentes equis, omnes elegantes
juvenes. Itaque vidi pollutam eſſe, et eandem 13.
utriusque viam. Auxit autem ſuam impu- 14.
dicitiam, quod ſculptos in pariete homines
conſpicata, Chaldaeorum imagines in ſinopi-
de impreſſas, cinctos lateri balteis, tinctas in 15.
capitibus tiaras habentes, cunctos forma du-
cum, figura Babyloniorum Chaldaeae, quae
eorum

16. eorum patria eſt, eos ad oculorum adſpe-
ctum adamavit, nuntiosque miſit ad eos in
17. Chaldaeam. Itaque venerunt ad eam Baby-
lonii ad amatorium concubitum, et pollue-
runt eam ſtupris ſuis, quumque polluta eſſet
18. per eos, animum ab eis avocavit. Itaque
quum impudicitiam et obſcoenitatem ejus
patefeciſſet, ego ab ea animum abduxi, ut
19. ab ejus ſorore abduxeram. Auxit item ſuam
impudicitiam, memor ſuae puerilis aetatis,
20. qua ſcortata fuerat in Aegypto, et flagravit
cupidine concubitus eorum qui aſininos co-
21. les, equinamque genituram haberent, et re-
coluiſti pueritiae tuae flagitia, quum tibi
ſubactae fuiſſent in Aegypto mammae, prop-
22. ter ubera tua puerilia. Propterea, Oholiba,
haec dicit Dominus Deus: Ecce ego in te
ſuſcitabo tuos amatores, a quibus animum
abstraxiſti, et eos adverſus te undique ad-
23. ducam, Babylonios, omnesque Chaldaeos,
praefectos, imperatores et principes, una
cum omnibus Aſſyriis, qui ſunt omnes ju-
venes forma egregia, principes et primates,
duces atque celebres, omnes equis vecti.
24. Hi te ferramentis, curribus, rhedis adorti
cum hominum multitudine, ſcutis, clipeis,
galeis te circumdabunt, et conceſſo eis a me
25. arbitrio, more ſuo punient, meque in te
ſeveritate utente, iracunde tecum agent,
naſum tibi et aures eximent, et reliqua tua
gladio

gladio cadent; isti natos tuos et natas tuas
auferent, et reliquum tuum consumetur igni.
Tuis te vestibus spoliabunt, tuique decoris 26.
ornatu privabunt. Atque ita ego te a flagitiis 27.
tuis Aegyptioque meretricatu coërcebo, ut
oculos in illos non conjicias, nec Aegypti
amplius reminiscaris. Sic enim dicit Domi- 28.
nus Deus: ego te illis dedam, quos tu odisti,
illis, a quibus animum avocasti. Qui tecum 29.
odio agentes omnia tua labore parta aufe-
rant, teque nudam relinquant et detectam,
ut appareat obscoenitas tuae impudicitiae,
tuaque flagitia et meretricatus. Quae qui- 30.
dem tibi ideo fient, quod cum gentibus
scortata sis, quarum stercoreis deis te in-
quinasti. In via sororis tuae ambulasti, cujus 31.
ego tibi calicem in manus tradam. Haec 32.
dicit Dominus Deus: tu sororis tuae calicem
potabis, profundum et latum, quo derisui
et ludibrio fies, multae enim ille erit capa-
citatis. Ebrietate et moerore repleberis ca- 33.
lice moeroris et tristitiae, calice sororis tuae,
Samariae. Eum tu epotabis et exsuges, et 34.
ejus testas confringes, tuaque velles ubera,
quoniam ego loquutus sum, inquit Dominus
Deus. Propterea ita dicit Dominus Deus: 35.
quoniam tu oblita mei, me post tergum re-
jecisti, tu quoque lue tuum flagitium ac
tuam impudicitiam. Tum Dominus me 36.
ita est alloquutus: fili hominis, litem intende

Oholae

Oholae et Oholibae, et tu eis earum ſcelera
37. expone. Moechatae ſunt enim, et habent
manus ſanguinolentas; cum ſuis ſtercoreis
divis adulterarunt, et inſuper liberos ſuos,
quos mihi pepererunt, illis epulandos tra-
38. duxerunt per ignem. Sed et hoc in me
commiſeruut, quod eodem die ſanum meum
polluerunt, meaque ſabbata profanarunt.
39. Quumque immolaſſent filios ſuos deis ſuis
ſtercoreis; intrarunt eodem die in meum
ſanum ejus profanandi cauſa, idque in media
40. aede mea fecerunt. Quin viros procul ven-
turos arceſſiveruut, qui legatione arceſſiti
venerunt, quibus tu te lavaſti, oculos fucaſti,
41. et ornaſti mundo. Sediſti in praeclaro lecto,
inſtructa ante eum menſa, ſuper quam ſuf-
42. ſitum unguentumque meum poſuiſti. Stre-
pitus turbae exſultantis in ea, atque ad viros
ex vulgo hominum arceſſiti ebrioſi e deſerto,
ſuis vero manibus armillas, et capitibus de-
43. centes impoſuerunt coronas. Atque dum
ego de iſta adulteriis effoeta ſic mecum cogi-
tabam; num ſcortabuntur cum hujus quoque
44. ſalacitate? adiverunt eam; quomodo femina
meretrix aditur, ſic illi Oholam et Oholibam,
45. flagitioſas feminas adiverunt. Atque iidem
illi homines juſti, eas adficient ſupplicio
adulterarum, et ſupplicio ſanguinariarum;
nam ſunt adulterae, et habent manus ſan-
46. guinolentas. Sic enim dicit Dominus Deus:
inve-

invehatur in eas multitudo eaeque vexandae
dentur et deripiendae, quae multitudo eas 47.
et lapidibus obruat, et gladiis trucidet, et
earum filios filiasque perimat, et domos igni
cremet. Atque ita ego flagitium ex terra 48.
auferam, castigataeque mulieres omnes non
imitabuntur vestra flagitia. Quum illi vobis 49.
vestra flagitia rependerint, et vos sordium
istarum peccata lueritis, tunc me esse Do-
minum Deum intelligetis.

N O T A E.

Cap. XXIII, 2. שְׁתַּיִם נָשִׁים *Duae mulieres,* i. e. duae gentes, s. regna, Juda et Israel, ut explicatur Vs. 4. Conf. Jesaj. XXXII, 9. Illae *filiae matris unius* dicuntur, vel, quod olim unum faciebant populum, qui postea in duos est divisus, vel, ut Grotius vult, quod ambae ex una matre, Sara, sunt ortae. Chaldaeus: אִתְנַבֵּי עַל תַּרְתֵּין מְדִינָן הָאִנּוּן כְּתַרְתֵּין נְשִׁין *vaticinare super duas provincias, quae sunt sicut duae mulieres.*

3. וַתִּזְנֶינָה *Et scortatae sunt,* i. e. simulacra adorationibus religiosis venerebantur, relicto Dei veri cultu, quod crimen *scortationi* sive *adulterio* comparare, solenne est prophetis, vid. Glassii *Philol.* S. p. 1195. seq. et 1299. edit. Dath., et cf. nostrum supra Cap. XVI., nec non Jerem. III, 6. Hos. I, 2. Nah. III, 4. Ps. LXXIII, 27. בְּמִצְרַיִם *In Aegypto,* ubi jam tum hauserunt semina cultus superstitiosi, a quo proavi erant alienissimi. Cf. supra XX, 7. 8. Jos. XXIV, 14. בִּנְעוּרֵיהֶן *In adolescentia sua,* in ipsis gentis primordiis; cf. infra Vs. 8. 19., et supra XVI, 22. 43. זָנוּ *Scortatae sunt* non expressum est a LXX, cod. Rom., SH., Arabe

Arabe (ſed in Alex. *ἐπόρνευσαν*), neque a Syro. Pro שָׁמָּה LXX, cod. Alex. et Symmachus SH.: *καὶ ἐκεῖ*, וְשָׁמָּה. מֹעֲכוּ שְׁדֵיהֶן *Compreſſae ſunt mammae earum.* Verbum מָעַךְ quod proprie *fricare* ſignificare videtur, coll. arabico معك, et Levit. XXII, 24. de *contritione* teſticulorum uſurpatur, h. l. de laſciva uberum frictura et contrectatione dici, patet. Ratione formae grammaticae conferendum eſt הֹעֲכוּ, Pſ. CXVIII, 12., quod itidem eſt *Pyal.* LXX: Ἔπεσον *οἱ μαστοὶ αὐτῶν.* Vulgatus: *ibi ſubacta ſunt ubera earum.* Syrus: ܡܫܘ ܬܕ̈ܝܗܝܢ *atrrectaverunt ubera earum.* Symmachus SH.: ܐܬܥܠܝܡ̈ܝܢ *adoleverunt.* עִשּׂוּ *Contrectarunt* ſcil. amaſii Aegyptii, Vs. 8. LXX: *διεπαρθενεύθησαν.* Vulgatus: *fractae ſunt.* Syrus: ܐܬܛܠܡ̈ܝܢ *ſtupratae fuerunt.* Senſum hujus et proximi inciſi bene expreſſit Chaldaeus: וּטְעָאָה בְמִצְרַיִם בָתַר פּוּלְחָן טַעֲוָתְהוֹן טְעָאָה תַמָן פְּלָחָא לְטַעֲוָתָא וְתַמָן קַלְקָלָא עוֹבָדֵיהֶן *et erraverunt in Aegypto, poſt cultum idolorum ſuorum erraverunt, ibi ſervierunt idolis, et ibi corruperunt opera ſua.*

4. אָהֳלָהּ *Tentorium ejus,* non Dei, ut tentorium a Moſe paratum, quippe Deus ibi non habitabat. Illo nomine a propheta *Samariam,* ſive regnum Iſraeliticum ſignificari, ipſe ſtatim diſerte dicit. „Siquidem in decem tribubus erat tabernaculum non Dei, ſed idolorum; aureos enim Jeroboam, ut populum averteret a cultu Dei, vitulos collocarat in Dan et Bethel,“ ait Hieronymus. *Ohola* autem, ſive Samaria, cur dicatur הַגְּדוֹלָה, *major natu,* ut ſupra XVI, 46., et hic rationes afferunt varias. Hieronymus: „Major Samaria dicitur et ſenior, vel propter multitudinem decem tribuum, vel quia poſt mortem Moſis, de Ephraim tribu, Jeſus, filius Nave, populo praefuit; unde et Jeroboam, qui ſcidit eas, a Domo David fuiſſe legimus.“ Alii: quia maximi natu filii Jacobi, ſeu illorum poſteri, ſunt inter decem tribus (Juda enim eſt quartus). Sed vera ratio videtur haec eſſe, quod Samaria impietate vicit ſororem,

rem, f. regnum Judae. Vid. not. ad loc. citatum. Regnum Judae vocat אָהֳלִיבָה, i. e. *tentorium meum in ea*, quod in illo templum Dei et facerdotium erat. Cf. 2 Paral. XII, 5. וַתִּהְיֶינָה לִי *Et factae funt mihi*, i. e. meae uxores. Vulgatus: *et habui eas.* Chaldaeus: וַהֲוָאָה מְשַׁמְּשָׁן קֳדָמַי *et miniſtrabant coram me.* Initio coluerunt me, et ego eas mihi quafi conjuges copulavi. Cf. XVI, 8. וַתֵּלַדְנָה בָּנִים וּבָנוֹת *Et pepererunt filios et filias.* Auctae funt numerofa prole, mihi ex foedere confecrata; XVI, 20.

5. Primum contra Samariam, f. regnum Ifraeliticum agit, usque ad Vs. 10. וַתִּזֶן אָהֳלָה תַּחְתָּי *Scortata eſt Ohola ſub me,* i. e. amorem, qui mihi purus debebatur, in alios, *loco mei*, transferebat. Cf. fupra XVI, 32. et ibi not. LXX: Καὶ ἐξεπόρνευσεν ἡ Ὀολὰ ἀπ' ἐμοῦ. Vulgatus: *fornicata eſt ſuper me Oolla.* Syrus: ܘܙܢܝܬ ܐܗܠܐ ܣܛܪ ܡܢܝ *et ſcortata eſt Ahlo praeter me.* Chaldaeus: וּטְעַת אָהֳלָה מִבָּתַר פּוּלְחָנִי *et erravit Ohola a cultu meo.* וַתַּעְגַּב עַל־מְאַהֲבֶיהָ *Amore libidinoſo exarſit erga amaſios ſuos.* Verbum עָגַב non fimpliciter *amare*, fed *admiratione* et *amore deperire* ac *inſanire* denotare, A. Schultens in *Animadverſs. philologg.* ad h. l. docet collato arabico عَجِبَ, quod de *admiratione amoris* dici probat loco Coranico Sur. II, Vs. 219. Pro וַתַּעְגַּב Mafora minor notat in aliis codicibus fcribi וַתֶּעְגַּב, et eodem modo a fcriptura vulgari aberrant feptem libri manufcripti et editi, ab J. H. Michaelis indicati in Nott. critt. ad Biblia Halenfia. Ceterum hoc verbum cum proximo עַל־מְאַהֲבֶיהָ LXX reddiderunt: καὶ ἐπέθετο ἐπὶ τοὺς ἐραστὰς αὐτῆς. Symmachus SH.: ܘܐܬܐܫܕܬ *et ſe effudit.* Vulgatus: *et inſanivit in amatores ſuos.* Syrus: ܘܢܩܦܬ ܠܪ̈ܚܡܝܗ *et adhaeſit amatoribus ſuis.* Chaldaeus: וְאִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי בָּתַר רְחִימָהָא *et voluit errare poſt amatores ſuos.* Innuit vates quae 1 Reg. XVI, 31. leguntur de Ahabo, qui non tantum Baalem, Sidoniorum idolum,

idolum, coluit, ſed ei aedem etiam Samariae aedificavit, inque ea altare exſtruxit, et ſacerdotes, qui ei miniſtrarent, conſtituit; quo facto totus fere populus ad cultum hunc ſuperſtitioſum brevi tempore ſeductus eſt. Inprimis vero libidine exarſit *erga Aſſyrios*; videtur eo reſpicere, quod Menahemus per Phulem, Aſſyriae regem, cujus amicitiam ſibi mille talentis argenti, ab opulentioribus expreſſis, conciliaverat, in regno ſibi arrogato eſt confirmatus, 2 Reg. XV, 19. קְרוֹבִים quidam per aſyndeton *et propinquos* interpretantur, i. e. quoscunque vicinos ſibi, Tyrios, Syros etc. Alii: *Aſſyrios vicinos* ſibi factos per Syriam, cujus bonam partem occupaverant, vid. 2 Reg. XVI, 9. Malim: *accedentes* ad eam, tanquam ſcortum ſuum, ſimiliter de congreſſu venereo verbum קָרַב Geneſ. XX, 4. uſurpatur, et cf. infra Vs. 44.

6. Sicut feminae incendi ſolent luxu veſtium, honorum nominibus, juvenili aetate, corpore vegeto, ſic Iſraelitas pellexerat Aſſyriorum potentia. לְבֻשֵׁי תְכֵלֶת *Indutos* veſtibus *hyacinthino colore tinctos*. De תְּכֵלֶת vid. not. ad Exod. XXV, 4. LXX: Ἐνδεδυκότας ὑακίνθινα. Vulgatus: *veſtitos hyacintho*. Chaldaeus: לְבִישֵׁי גְּמִיר *induti perfectione*, i. e. perfectiſſime, ſplendidis veſtibus. Aliis גְּמִיר eſt *hyacinthinum*, ſic dictum a flammae aut prunarum candore, quum גְּמַר *carbunculum* ſignificet. פַּחוֹת וּסְגָנִים LXX vertunt ἡγουμένους καὶ στρατηγούς. Vulgatus: *principes et magiſtratus*. Syrus: ܡܪ̈ܘܬܐ ܘܫܠܝ̈ܛܢܐ *dominos et principes*. Chaldaeus: שִׁלְטוֹנִין וְטוּרְנִין *principes et tyrannos*.

7. וַתִּתֵּן תַּזְנוּתֶיהָ עֲלֵיהֶם *Dedit ſcortationes ſuas ſuper illos*, expoſuit, proſtituit ſe illis, cf. ſupra XVI, 15. Nihil unquam amatoribus denegavit. Chaldaeus: וְאִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי בָּתְרֵיהוֹן *et voluit errare poſt eos*.

8. מִמִּצְרַיִם Quae *ex Aegypto* acceperat idola. Chaldaeus: וְיָת פָּלְחַן טַעֲוָתָא דַהֲוָה עִמַּהּ מִמִּצְרַיִם לָא שְׁבָקַת *et cultum idolorum, quem habuit ex Aegypto, non reliquit.*

Nam

Nam vituli cultum, Aegyptium origine, inſtauravit Jeroboam, qui perduravit usque ad regni excidium. Jarchi hoc eo refert, quod Hoſeas, rex Iſraelis, cum *So,* ſive *Seveche,* Aegyptiorum rege, foedus iniit; vid. 2 Reg. XVII, 4. בִּי אוֹתָהּ — בְּתוּלֶיהָ *Nam cum illa concubuerant, et contrectarunt mammas virginitatis ejus.* Chaldaeus: אֲרֵי יָתַהּ אַפְלַחוּ לְטַעֲוָתְהוֹן וְאִנּוּן אַלְפוּהָא עוֹבָדִין בִּישִׁין *quia eam ſervire fecerunt idolis ſuis, et docuerunt eam opera mala.* וַיִּשְׁפְּכוּ תַזְנוּתָם עָלֶיהָ *Et fuderunt ſcortationem,* i. e. virus ſuum *ſuper eam.* Chaldaeus: וּשְׁפַכוּ טַעֲוָתְהוֹן עֲלַהּ *et effuderunt idola ſua ſuper eam.*

9. נְתַתִּיהָ בְּיַד בְּנֵי אַשּׁוּר *Dedidi eam poteſtati Aſſyriorum,* Thiglatphilaſſaris et Salmanaſſaris, qui tota regione Iſraelitica ſibi ſubjecta ipſam urbem Samariam poſt triennem obſidionem expugnavit, populumque ſuperſtitem cum rege Aſſyriam abduxit; 2 Reg. XVII, 4. ſeqq. Pro נְתַתִּיהָ exhibet הִנֵּה נְתַתִּיהָ unus de-Roſſii codex a prima manu et Syrus. Verba אֲשֶׁר עָגְבָה עֲלֵיהֶם bene reddidit Vulgatus: *ſuper quorum inſanivit libidine.*

10. וַתְּהִי־שֵׁם לַנָּשִׁים *Et facta eſt nomen*, ſabula, *inter mulieres,* inter alios populos. LXX: Καὶ ἐγένετο λάλημα εἰς γυναῖκας. Vulgatus: *et factae ſunt famoſae mulieres.* Syrus: ܘܗܘܬ ܬܡܢ ܡܬܠܐ ܠܢܫ̈ܐ *et facta eſt ibi fabula mulierum.* Chaldaeus: וַהֲוָת שׁוּם לִמְדִינָתָא *et facta eſt nomen provinciis.* Pervenit fama inſaniae ejus ad aures ceterarum mulierum, ſ. provinciarum, ut Kimchi ait. Cf. infra Vs. 48. et ſupra XVII, 41. „Ipſam trucidarunt, ita ut in omnium mulierum exemplum jugulata ſit, et in malam partem cunctarum ſermone celebretur." Hieronymus. וּשְׁפוּטִים עָשׂוּ בָהּ *Poſtquam* Aſſyrii *judicia* Dei *exercuerunt in eam,* interpretatur Grotius. שְׁפוּט (formae זְבוּל) eſt *vindicta, plaga,* crimine aliquo promerita, vid. 2 Chron. XX, 9.

11. וַתֵּרֶא אֲחוֹתָהּ אָהֳלִיבָה *Et vidit ſoror ejus Oholiba* „omnia mala, quae evenerunt ſorori ejus propter ipſius ſcorta-

ſcortationem, nec timuit, ac ſibi cavit.“ Jarchi. „Videns Oholiba, id eſt Hieruſalem, in qua erat Dei tabernaculum, plagas ſororis, non eſt exemplo commonita, ut retraheret ab errore pedem ſuum, ſed auxit germanae fornicationem. Illa enim ſemel et foris idola fabricata eſt in Dan et Bethel: Iſta autem crebro et in excelſis, et in ipſo templo Dei adoravit ſtatuam Baalis, et cum Aſſyriis fornicata eſt: idolum enim Belis Aſſyriorum religio eſt, conſecrata a Nino, Belis filio, in honorem patris.“ Hieronymus. Eadem queritur Jeremias III, 6—11. וַתַּשְׁחֵת עַגְבָתָהּ מִמֶּנָּה *Et tamen corrupit adamationem ſuam,* amorem ſuum, *plus quam illa.* עַגְבָתָהּ Jarchi תַּאֲוָתָהּ *deſiderium ejus,* Gallice *ſouhaiter,* notare ait. LXX: Καὶ διέφθειρε τὴν ἐπίθεσιν αὐτῆς. Theodoretus: Ὁ δὲ Ἀκύλας τὴν ἐπίθεσιν ἐπιπόθησιν (*deſiderium*) ἡρμήνευσε. Vulgatus: *plusquam illa inſanivit libidine.*

12. לְבֻשֵׁי מִכְלוֹל *Indutos perfectione,* perſectiſſimo ornatu. LXX: Ἐνδεδυκότας εὐπάρυφα (cod. Alex. εὐπόρφυρα). Vulgatus: *indutos veſte varia.* Syrus: ܠܒܝܫܝ ܡܫܟܠܠܐ, ut ſupra Vs. 6. Chaldaeus: לְבִשֵׁי גְמַר *indutos perfecte.* Hunc Verſum Jarchi refert ad foedus ab Ahaſo cum Aſſyriis initum, de quo vid. 2 Reg. XVI, 7.

14. וַתֵּרֶא אַנְשֵׁי מְחֻקֶּה *Et vidiſti viros picturae,* i. e. pictos, nimirum צַלְמֵי כַשְׂדִּיִּים *imagines Chaldaeorum,* quibus intelligunt nonnulli *deos Chaldaeorum,* qui ficti eſſent et picti inſtar virorum Chaldaeorum, et comparant locum ſupra VIII, 10. Sed videntur potius principes Babylonici, patrio habitu et anguſtiſſima forma depicti, ſignificari, unde ad foedera et communionem, ac porro ad idololatriam eorum pellecti fuerunt Judaei. חֲקֻקִים בַּשָּׁשַׁר *Pictos minio.* LXX: Ἐζωγραφημένους ἐν γραφίδι. Symmachus SH.: ܒܨܒܥ̈ܐ *cum coloribus.* Vulgatus: *expreſſas coloribus.* Syrus et Chaldaeus: ܕܨܝܪܝܢ ܒܣܡ̈ܡܢܐ *depictos coloribus.*

15. חֲגוּרֵי אֵזוֹר *Cinctos cingulo*, militari habitu, cf. Jud. XVIII, 16. LXX ποικίλματα reddunt. Vulgatus: *balteis*, ita et ceteri interpretes. סְרוּחֵי טְבוּלִים בְּרָאשֵׁיהֶם *Luxuriantes tinctis* scil. mitris s. tiaris versicoloribus *in capitibus suis*, i. e. tiarae prolixe a tergo pendentes, tinctae coloribus pretiosis, capitibus suis impositae erant (*picta redimitus tempora mitra*, ut Ovidius loquitur *Metam.* XIV, 654.). Alii coll. Aethiopico חטבלל, *involutus, circumvolutus est*, טְבוּלִים *fascias* capiti *circumvolutas* significare existimant. LXX, cod. Rom.: Παραβάπται Sed cod. Alex., Theodoretus, Arabs et SH.: καὶ τιάρα. βαπταί. Vulgatus: *et tiaras tinctas.* Syrus: ܘܡܟܠܠܝܢ ܒܡܨܢܦܬܐ *et vittis redimitos.* Chaldaeus: מְחַתִּין קוּלְסִין *descendere faciunt galeas.* Symmachus SH.: ܡܛܟܣܘܬܐ *velamen*, et Theodotion SH.: ܘܡܨܢܦܬܐ *et oidares inclinatae.* מַרְאֵה שָׁלִישִׁים כֻּלָּם *Adspectu triariorum erant omnes illi.* De שָׁלִישִׁים vid. not. ad Exod. XIV, 7. LXX: Ὄψις τρισσὴ πάντων, quod Theodoretus ait τὸ πολύμορφον αὐτῶν *multas eorum formas* significare; additque Symmachum interpretari: ὄψις σκυλευτῶν πάντων, *adspectus praedonum omnium.* Sed Montefalconius in Hexaplorum fragmentis a se collectis aliam Symmacho tribuit interpretationem: εἰδέα τριστατῶν πάντων, quocum magis convenit Symmachus SH.: ܚܙܘܐ ܕܬܠܝܬܝܐ ܟܠܗܘܢ *adspectus ternorum statura.* Cf. not. infra ad Vs. 23. Vulgatus: *formam ducum omnium.* Syrus: ܚܙܘܐ ܐܝܬ ܠܗܘܢ ܕܓܢܒܪܐ ܟܠܗܘܢ *adspectum illi habuerunt fortium omnes.* Chaldaeus: חֵזוּ גִבָּרִין כּוּלְהוֹן *adspectum fortium omnes illi habuerunt.* דְּמוּת בְּנֵי־בָבֶל כַּשְׂדִּים אֶרֶץ מוֹלַדְתָּם *Similitudine Babyloniorum, quorum locus nativitatis est terra Chaldaeorum.* Alii: *similitudine Babyloniorum*, id est, *Chaldaeorum, in terra nativitatis suae*, omnes ita ornati erant, ut ornantur in Chaldaea.

16. לְמַרְאֵה עֵינֶיהָ *Ad adspectum oculorum suorum,*

 statim

ſtatim atque hae imagines vidiſſet, exarſit in Chaldaeos ipſos, quorum imagines aſpexerat. וַתִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֲלֵיהֶם *Miſitque legatos ad eos,* ultro illos ambivit.

17. לְמִשְׁכַּב דֹּדִים *Ad concubitum amorum,* ſ. ad amatorium concubitum, i. e. inierunt ſocietatem cum ea, et eam ſuorum idolorum cultum docuerunt. LXX: Εἰς κοίτην καταλυόντων, *ad concubitum divertentium* ſcil. in domo meretricia. Vulgatus: *ad cubile mammarum.* Syrus: ܠܡܫܟܒܘ ܥܡܗ *ad concumbendum cum ea.* Chaldaeus: לְמֶעְבַּד רַחֲמוּ *ad faciendum amorem,* וַתֵּקַע נַפְשָׁהּ מֵהֶם *Receſſitque anima ſua ab iis,* i. e. illorum concubitu ſatiata, ad Aegyptios iterum ſe vertit, Vs. 19. Jarchi atque Kimchi hoc eo referunt, quod Jojakim et Zedekia in regem Babylonium rebellarunt, vid. 2 Reg. XXIV, 1. 7. 20. Verbum וַתֵּקַע ad radicem יָקַע eſt referendum, quae convenit cum arabico وقع *cecidit, concidit, decidit,* et cum عن et من conſtructum *abſtitit ab aliqua re.* Promiſcue autem Verſu proximo et infra 22. et 28. uſurpantur verba נָקַע et יָקַע, tanquam idem plane ſignificantia. Arabibus نقع eſt *ſedavit,* ſ. *reſtinxit ſitim,* in quarta conjugatione etiam ad rem veneream translatum. Quam ſignificationem J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 1677. ad utrumque verbum hebraeum transferendam exiſtimat, ita tamen, ut per conſtructionem cum מ et מֵעַל *ſatietatem cum taedio conjunctam* denotet, et וַתֵּקַע נַפְשָׁהּ מֵהֶם *ſatiata eſt anima ejus illis* vertendum ſit, atque Vs. 18. poſterius hemiſtichium; *ſatiata cum taedio receſſit anima mea ab illa, ut antea a ſorore ejus.* Quae tamen phraſis parum commoda erit, ubi eam Deus de ſe ipſo uſurpat, ut loco poſteriore, et Jerem. VI, 8. Aethiopibus נקע eſt *rumpi,* quod, obſervante Ludov. de Dieu, Matth. IX, 17. pro ῥήγνυσθαι, et Matth. XXVII, 51. pro σχίζεσθαι, *findi,* et in Hiphil אנקע pro ῥήσσειν, *rumpere,* Marc. II, 22. dicitur. Quare Verſus proximi hemiſtichium poſterius ſic vertit: *et abrupta eſt anima mea ab illa,*

ſicut

ſicut abrupta eſt a ſorore ejus. Nos quidem a ſententia primo loco poſita non recedendum arbitramur. LXX: *καὶ ἀπέστη ἡ ψυχή αὐτῆς ἀπ' αὐτῶν.* Vulgatus: *et ſaturata eſt anima ejus ab illis.* Syrus: ܘܢܓܪܬ ܢܦܫܗ ܡܢܗܘܢ *et averſa eſt anima ſua ab eis.* Chaldaeus: עַד דְּקָצַת נַפְשַׁהּ בְּהוֹן *donec deteſtata eos eſt anima ipſius.* Quocunque vero modo inciſum illud vertas, ſenſus ſemper idem manebit: quam olim fidem mihi amore proſequebar, deinde foedifragam exoſam habere coepi.

19. וַתַּרְבֶּה אֶת־תַּזְנוּתֶיהָ *Multiplicavit tamen ſcortationes ſuas.* LXX: *τὴν πορνείαν σου.* Similiter pronomen ſuffixum ad נְעוּרֶיהָ, et verbum זָנְתָה in ſecunda perſona exprimunt. Chaldaeus: יַת טַעֲוָתַהּ *idola ſua.* לִזְכֹּר אֶת־יְמֵי נְעוּרֶיהָ *Recordando dies pueritiae ſuae,* i. e. et recordando et ſimul ipſo actu revocando et exercendo priorem ſuam ſcortationem. Similiter *reminiſci* conſequentem ſermonem comprehendit Eſth. II, 1. *Ahasverus recordatus eſt Vaſthae,* ſermonem ſimul habuiſſe de facinore illius coram miniſtris, ex Vs. 2. patet. Alii ad Deum referunt, hoc ſenſu: *revocans* mihi *in memoriam* ſcelera illius olim in Aegypto patrata. Ita Theodoretus: *Λήθῃ, φησὶν, παρεδεδώκειν τὰς ἐν Αἰγύπτῳ σου πλημμελείας· ἀλλὰ τούτων τὴν μνήμην διὰ τῶν δευτέρων ἐπιτηδευμάτων ἀνθῆσαι πεποίηκας. Oblivioni, inquit, tradideram, quae tu in Aegypto deliquiſti, verum tu eorum memoriam poſterioribus tuis inſtitutis revocaſti.* Verum de ſola Oholiba in hoc Verſu agi patet. Cf. verbum זָכַר eodem modo, quo hic, uſurpatum infra Vs. 27.

20. Verba וַתַּעְגְּבָה עַל פִּלַגְשֵׁיהֶם ſunt, qui ita reddant: *adamavit* ſcil. illos, Aegyptios, *ſupra, magis quam* (ut עַל Deut. XXVIII, 1. Job. XXIII, 2. Coh. I, 16.) *pellices eorum,* i. e. plus quam alii populi vicini, Aegyptiorum ſuperſtitionem imitantes. Alii: עַל *una cum,* ut ſupra XVI, 37., vertunt. Verum עַל conſtructioni verbi עָגַב inſervire, patet

ex

ex Vs. 5. Nomen פִּילֶגֶשׁ h. l. de *ſcortis maſculis* uſurpari, Kimchi inde concludit, quod additur, אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם. Sed quum פִּילֶגֶשׁ ceteris omnibus V. T. locis de *concubinis uxoribus* dicatur, meam facio Jarchii ſententiam, עַל פִּלַגְשֵׁיהֶם poni pro עַל פִּלַגְשׁוּתָם, *in concubinatum eorum,* ut eſſet concubina illis quorum membra ſunt quaſi aſinorum, ut ſequitur. Pro עַל פִּלַגְשֵׁיהֶם LXX ponunt ἐπὶ τοὺς Χαλδαίους. Vulgatus: *ſuper concubitum eorum.* Syrus: ܠܥܒܕ̈ܝܗܘܢ *facinoribus eorum* (adhaeſit). Chaldaeus: לְמֶהֱוֵי שָׁמוֹשָׁה לְהוֹן (elegit) *ut eſſet miniſtrans eis.* Symmachus SH.: ܘܡܫܬܦܟܐ ܗܘܝܬ ܥܠ ܥܒܕܐ ܕܝܠܗܘܢ *et te effundebas ad opera eorum.* Theodotion SH.: ܘܦܪܬ ܥܠ ܓܒ̈ܝܐ ܕܝܠܗܘܢ *et ſubſiliiſti ſuper electos eorum.* בְּשַׂר eodem plane modo, ut ſupra XVI, 26., ſumendum, quo loco Noſter Aegyptios itidem *bene vaſatos,* i. e. in idolorum cultu eximios vocat. Aſinum ob membri enormitatem Priapo conſecratum fuiſſe, et Graecos maſculinam partem, teſte Phavorino, ὄνον vocare, obſervat Grotius. זִרְמָה de *fluxu ſeminis* dici (ut זֶרֶם de *fluxu aquarum,* Habac. III, 9.), res ipſa, de qua hic agitur, docet. „Significat," inquit Jarchi, „haec ſimilitudo multitudinem concubitus, quoniam equi coitum crebrius exercent, quam ceteri omnes mares, qui ſunt inter jumenta." וַתִּפְקְדִי *Viſitaſti,* i. e. revocaſti, repetiiſti (ut Jerem. III, 16. לֹא יִזְכְּרוּ בוֹ וְלֹא יִפְקֹדוּ) *flagitium adoleſcentiae tuae,* cultum idolorum, quae olim in Aegypto venerabaris; rediiſti ad veterem conſuetudinem.

21. בַּעְשׂוֹת מִמִּצְרַיִם דַּדַּיִךְ *In ſubigendo ab Aegyptiis mammas tuas,* i. e. dum Aegyptii mammas tuas ſubigerent, ſ. contrectarent, conf. Vs. 3. Alii: *cum ornaſti inde ex Aegypto,* coll. 2 Sam. XIX, 25., quo loco tamen verbum עָשָׂה non tam *ornare,* quam *ordinare, componere* ſignificat. En verba ipſa: וְלֹא־עָשָׂה רַגְלָיו וְלֹא־עָשָׂה שְׂפָמוֹ. *non fecerat,* i. e. non curaverat, non purgaverat a ſqualore et ſordibus, *pedes*

ſuos,

fuos, nec fecerat, i. e. compofuerat *myftacem.* Pro מִמִּצְרַיִם exhibet בְּמִצְרַיִם unus cod. Kennicotti, ut LXX, Vulgatus et Syrus. Alii codices et Talmud Babylonicum: מִצְרַיִם. Symmachus SH.: ܐܡܬܝ ܕܐܬܥܠܝܘ ܐܬܟܠܡܘ ܡܢ ܡܨܪܝܢ ܡܪ̈ܒܝܢܝܬܟܝ ܕܝܠܟܝ *quandocunque adoleverint de Aegypto nutrices tuae.* לְמַעַן שְׁדֵי נְעוּרָיִךְ *Propter ubera adolefcentiae tuae,* quae habebas quum adhuc virgo effes.

22. הִנְנִי מֵעִיר אֶת־מְאַהֲבַיִךְ עָלַיִךְ *En excitaturus fum* (ut Jefaj. XIII, 17.) *contra te amatores tuos,* Babylonios, ut ipfe explicat Vs. 23. Cf. fupra Vs. 9. אֵת אֲשֶׁר־נָקְעָה נַפְשֵׁךְ מֵהֶם *Eos videlicet a quibus alienata eft anima tua,* i. e. quos faftidiifti, expleta cum ipfis libidine tua. Cf. not. fupra ad Vs. 17. „Quos Zedekias animum fuum mutando odio habuit, et contra eos rebellavit.“ Jarchi. מִסָּבִיב *Omni ex parte* Syrus non expreffit.

23. Hae tres voces, פְּקוֹד וְשׁוֹעַ וְקוֹעַ, utrum fint nomina appellativa, an vero propria, idque vel populorum aut perfonarum, vel regionum Babyloniis fubjectarum, dubitatur. Veteres, unum fi excipias Hieronymum, nomina illa ut propria acceperunt. LXX, cod. Rom.: Φακοὺκ, καὶ Σουὲ, καὶ Ὑχουὲ. Sed in cod. Alex. et Arabe: καὶ Φοὺδ, καὶ Σοὺδ, καὶ Λοὺδ. In SH.: ܦܘܕ ܘܣܘܕ ܘܠܘܕ. In Theodoreto: Φακοὺμ, καὶ Σοὺδ, καὶ Κοὺδ. „In Hebraico,“ inquit Hieronymus, „habetur *Phacud* et *Sue* et *Cue,* quas multi gentes Orientales intelligunt, quum hujuscemodi nomina nec in Regum volumine, nec in Paralipomenon, neque in Jeremia quidem, qui defcribunt captivitatem Jerufalem, aut in aliquo loco Scripturae Sanctae inveniamus. Nec mirum, fi Septuaginta ipfa Hebraica pofuerunt nomina, quum Symmachus quoque et Theodotio in eadem nomina confentiant.“ Syrus: ܦܩܘܕ ܘܡܠܟܘܕ ܘܩܘܥ. Chaldaeus: פְּקוֹדָאֵי וְגוֹנְעָאֵי וְקוֹעָאֵי. Veteres hosce fequuntur Grotius et Junius. Hic quidem פְּקוֹד nomen regionis, ut Jerem. L, 21., effe putat, quam a פָּקַד *praeficere* dictam afferit, quod

quod ſumma illic praefectura fuerit regni Aſſyriorum, et in ea Ninive jam everſa eo tempore. *Sohaeos* (שׁוֹעַ) autem fuiſſe populos in media Aſſyria ſitos ſub Merataymis (מְרָתַיִם Jerem. L, 21.), ſ. Mardis, in quibus ſitum eſt oppidum Siae apud Ptolemaeum. *Kochaeos* (קוֹעַ), populos item Aſſyriae in interiore illius parte poſitos ad Arbelitidem, ubi oppidum munitiſſimum *Koah*, hiſtoricis *Gauga*, ex quo ſactum ſit, ut Strabo vocet *Gaugamelam*, quaſi *Gaugam* munitionem dicas, voce compoſita. Quae omnia quam ſint fluxa atque incerta, utpote ſola levi aliqua ſoni ſimilitudine nixa, unusquisque intelliget ipſe. Quod ipſum valet de Grotii ſententia, פְּקוֹד *Bactrianos* cenſentis, שׁוֹעַ autem quandam Armeniae regionem, Ptolemaeo Σίαι dictam, et קוֹעַ *Choanam* Mediae apud eundem Ptolemaeum. Aliis voces iſtae ſunt nomina propria locorum in Babylonia, quorum primus, פְּקוֹד, nomen fortaſſis inde ſic nactus, quod aliquando *luſtratio* populi (conf. rad. Num. I, 19.) ibi facta fuerit, nomen autem ſecundi, שׁוֹעַ, *regionem divitem, opibus affluentem* (cf. appellativ. Jeſaj. XXXII, 5. Job. XXXIV, 19.), tertii denique, קוֹעַ, *terram planam* et *montium expertem* (arab. قاع) denotet. Sed Jerem. L, 21., ad quem locum provocant illi, qui has voces pro nominibus propriis habent, quod illic vates jubetur adſcendere עַל־הָאָרֶץ מְרָתַיִם et אֶל־יוֹשְׁבֵי פְּקוֹד, eſt פְּקוֹד epitheton allegoricum Babelis ſ. Chaldaeae, quae *viſitatio*, i. e. regio viſitanda, caſtiganda appellatur, ſicut eadem proxime antea אֶרֶץ מְרָתַיִם, *terra duplicis rebellionis*, vocata fuerat, quod rebellione ſua ſaepius repetita Deum ad iram provocavit. Noſtro vero loco, פְּקוֹד, proprie τὸ *inſpicere*, abſtracto poſito pro concreto, non dubitamus ſignificare *inſpectorem*, ſ. *praefectum*, pro פָּקִיד, quemadmodum ei Kimchi exponit. שׁוֹעַ autem *nobilem, potentem*, ut Job. XXXIV, 19., denotat. De vocis קוֹעַ ſignificatu non certo quidem conſtat, minime tamen improbabilis eſt conjectura, pertinere ad radicem קָעַע, unde קַעֲקַע *ſtigmate inſignivit*, ut vir *inſignis*, dignitate et

et honore confpicuus, nomine קוֹעַ indicetur. J. D. Michaeli in *Supplemm.* p. 2175. קוֹעַ eft *admiffarius, in re venerea potens*, coll. arab. قاع (pro قوع) *adfcendit femellam*, indeque in Conjug. VIII. *libidine aeftuavit actusque fuit camelus.* „Eft id," inquit Michaelis, „toti orationis filo aptum, ubi Venere et utero furens femina potentiffimos ad rem veneream conquirit." Malim, *admiffarium* pro *principe, duce* ufurpari, ficut Arabibus فَحْل *admiffarium*, pro *principe* fui generis dici oftendit A. Schultens in *Nott. ad Excerpta ex Hamafa* p. 366. Jarchi ait, interpretes tria ifta nomina exponere פְּקִידִים שָׂרִים וְשַׁלִּיטִים *praefectos, principes et dominatores.* Ita fere Hieronymus: *nobiles, tyrannosque et principes.* Coccejo tria haec vocabula funt Infinitivi, quos hoc modo interpretatur: *Vifitando*, et *vociferando* (cf. Jefaj. XXIX, 9.) *et recedendo* (a יָקַע f. נָקַע, Vs. 17. 18. 22.), five *avellendo fe*, i. e. quemadmodum folent amafii ad meretrices *venire*, et quemadmodum tu venifti ad illos cum *vociferatione*, et anima tua *receffit* ab illis; ita illi accedent ad te *vifitando, jubilando* et *recedendo.* Quae explicatio quam fit contorta, unusquisque fentiet ipfe. כָּל־בְּנֵי אַשּׁוּר *Omnes* enim *Affyrios*, Nebucadnezari parentes, contra te excitabo. אוֹתָם *Cum illis*, ut fupra II, 1. III, 22. 27. X, 17. — בַּחוּרֵי חֶמֶד *Juvenes defiderii*, i. e. amabiles, dilectos. Per farcasmum eos ad poenam exercendam venientes eodem modo defcribit, quemadmodum antea, Vs. 6. et 12., defcripferat ut dilectos ab ea. De שָׁלִישִׁים vid. fupra ad Vs. 15. LXX: Τρισσάς. Theodoretus: τριστάτας. „*Triftatas*, quos nos *principes principum* interpretati fumus. De quibus et in Exodo [XV, 4.] legimus: *Electos afcenfores triftatas* [מִבְחַר שָׁלִשָׁיו], pro quibus Latina fimplicitas *ternos ftatores* transtulit. *Triftatae* autem nomen eft apud Graecos fecundi gradus poft regiam dignitatem. De quibus fcriptum eft (2 Sam. XXIII, 19.): *Verumtamen ad tres primos non pervenit, qui principes equitum peditumque erant, et tributorum,*

butorum, quos nos magiſtratus utriusque militiae et praefectos annonarii tituli nominamus.“ Hieronymus. Syrus pro שָׁלִישִׁים וּקְרוּאִים poſuit ܓܒܪ̈ܐ ܕܩܕܪ *viri Cedar*. Chaldaeus: גִּבָּרִין *fortes*. קְרוּאִים *Nominatos*, *vocatos*, i. e. celebres, nomine et fama claros, vel, invitatos, advocatos.

24. De nomine הֹצֶן, hic tantummodo loci obvio, et cui dialecti cognatae opem negant, variae ſunt variorum conjecturae, jam veteribus interpretibus magnopere inter ſe diſſentientibus. LXX: ἀπὸ Βοῤῥᾶ, quaſi pro הֹצֶן legiſſent צָפוֹן. Vulgatus: *inſtructi* (*curru*). Syrus: ܡܙܝܢܝܢ *armati*. Chaldaeus: בְּמָאנֵי זֵינָא *cum armis bellicis*. Nonnulli codices manuſcripti et editi legunt הֹצֶן *brachium*, *robur*, et R. Joſeph Kimchi הֹצֶן ſignificatu non differre putavit a הֹצֶן. Pauci de-Roſſii codices legunt חָצָץ *ſcrupus*, *lapillus*, (non *ſagitta*, ut de-Roſſi hanc vocem vertit). Jarchi cum צְנִינִים *ſeptis ſpinoſis* (Joſ. XXIII, 13. Num. XXXIII, 55.) conferens, *vallum caſtris circumdatum* intelligebat, Menachem, quem ille memorat, *clypeos*; ut idem ſit quod צִנָּה; R. Dones, itidem ab eo memoratus, *bellicum apparatum*; aliam praeterea addit conjecturam, poſitum eſſe pro הֹצֶן, *lacerto* (Jeſaj. XLIX, 22.), quo nomine jam brachium, i. e. exercitus intelligatur. Quam ipſam et Joſephi Kimchii ſententiam fuiſſe, narrat in Lexico filius, Davides Kimchi; ipſe iis accedit, qui *arma* interpretantur. Alii *rhedas falcatas* ſignificari arbitrantur, quum duo, quae proxime ſequuntur, nomina רֶכֶב וְגַלְגַּל *currus* indicent. Quum ipſum nomen noſtrum in codice Talmudico *Succah* fol. 12. b. in plurali uſurpatum notet *faſciculos* (lini viridis), et hoc loco ſuſpicati ſunt quidam, poſſe cum reliquo apparatu belli intelligi *faſces* et *corbes*, quos ſtruendis aggeribus et viis adhibent (Gallice *faſcines*). Jo. Henr. Michaelis in Notis ad biblia Halenſia nomen noſtrum collato Aethiopico חֲצִין (per *Harm*) *ferrum*, *ferramenta*, interpretatur *inſtrumenta quaevis ferrea*, ut gladios, tho-

races,

races, vincula. Vid. J. Ludolfi *Lexic. Aethiopic.* p. 289. ſeq. Cui interpretationi ne quis obvertat, quod Hebraicum nomen literam primam habet *He*, Aethiopicum vero *Harm*, i. e. ה, ሐ; obſervandum, in codicibus non paucis cum ח ſcriptum reperiri. Placuit et J. D. Michaeli in *Supplemm.* p. 567. „*Veniet*, inquiens, *ſuper te ferrum currus, rotae*, poſſit eſſe, ſive, *arma*, ſive etiam poetica ſcriptione, *currus falcati.*" Cui ſententiae et nos accedere haud dubitamus. Ceterum ante tria haec nomina eſſe ב ſubaudiendum, recte Jarchi monuit. וְקוֹבַע *Et galea.* LXX in cod. Rom. et Arabe non expreſſerunt. Sed in Alex. et Theodoreto: καὶ περικεφαλαίαι. יָשִׂימוּ עָלַיִךְ סָבִיב *Ponent contra te circumquaque* ſubaudiunt alii *ſe ipſos*, alii: ſcutum, clypeum et galeam, i. e. milites illis inſtructos, ut infra XXVI, 8. dicitur וְהֵקִים עָלַיִךְ צִנָּה. Sed eſſe הַמַּחֲנֶה *caſtrum*, ſupplendum, diſcimus ex Joſ. VIII, 13. Eodem modo, quo h. l., ſolum verbum שׂוּם elliptice ponitur 1 Reg. XX, 12. Similem loquutionem vid. Jeſaj. XXII, 7. Pſ. III, 7. וְנָתַתִּי לִפְנֵיהֶם מִשְׁפָּט *Et proponam*, dabo, *eis* (ita verbum נָתַן cum לִפְנֵי et Deut. IV, 8. XI, 26. conſtruitur) *judicium*, i. e. dabo eis de te decernendi facultatem, et poteſtatem te puniendi. וּשְׁפָטוּךְ בְּמִשְׁפְּטֵיהֶם *Ut te judicent*, puniant, *judiciis ſuis*, i. e. juxta leges ſuas; cf. Vs. 10. 45. Jarchi his verbis innui exiſtimat, quod Zedekias Babylonii regis juſſu excoecatus fuit (2 Reg. XXVII, 7. al. 10.), quod poenae genus Hebraeis erat inuſitatum. Neque tamen ad regem ſolum, ſed ad populum univerſum ſpectant haec verba. Nam hoc vult propheta: quandoquidem iſtorum amplexata es religionem, et dilexiſti conſuetudinem, ipſorum ſubjacebis legibus, id eſt, crudeliſſime tecum agant, multo ſeverius ab illis excruciaberis, quam ſi in manus incidiſſes meas.

25. וְנָתַתִּי קִנְאָתִי בָּךְ *Dabo*, emittam, convertam, *zelum meum in te*, zelotypum animum meum in te impingam. אַפֵּךְ וְאָזְנַיִךְ יָסִירוּ *Naſum tuum et aures tuas removebunt*, praecident, ita verbum הֵסִיר de capitis amputatione

tatione dicitur 1 Sam. XVII, 46. 2 Sam. IV, 7. XVI, 9. Meminit Coelius Rhodiginus *Lectt. Antiqq.* Lib. XXI. Cap. XLV. legis cujusdam Aegyptiae contra adulteros, ad quam videtur vates allufiffe. *In Aegypto*, inquit, *qui in fpontaneo deprehenfus adulterio foret, virgis ad plagas mille caedebatur, muliere naribus demutilata.* Et Grotius hunc Martialis verficulum affert: *Quis tibi perfuafit nares abfcindere moecho?* Hieronymus: „*Nafum*, inquit, *tuum et aures tuas praecident*, quafi adulterae et deprehenfae in flupro, ut deformata placere defiftas. Quomodo enim in facie omnis pulchritudo oris in narium decore confiflit et in auribus, e quibus in feminis uniones et margaritae dependent, ita dignitas regis et judicium, quae in ore auribusque fignatur, eorum gladio praecidetur.“ Kimchi quoque per *nafum*, qui ceteris faciei partibus fupereminet, intelligendam putat regiam dignitatem, per *aures* vero facerdotalem, quoniam facerdotum eft, verbo divino intendere et illud docere. *Novisfimo* autem (אַחֲרִיתֵךְ), ultimum ordinem in populo, plebem, cujus initium et caput eft rex, fignificari volunt. בָּנַיִךְ וּבְנֹתַיִךְ יִקָּחוּ „*Ipfi filios tuos et filias tuas capient, tuos*, inquit, et *tuas*, non *meos* et *meas*, quia de adulterio geniti funt.“ Hieronymus. וְאַחֲרִיתֵךְ *Et* reliqua *pofteritas tua*, quicquid hoftes, vel captivi, cum avehentur, in urbe relinquent, incendio vorabitur. Verba וְאַחֲרִיתֵךְ תֵּאָכֵל בָּאֵשׁ LXX fic reddunt: *καὶ τοὺς καταλοίπους σου πῦρ καταφάγεται.* Vulgatus: *et novisfimum tuum devorabitur igni.* Syrus: ܘܫܪܟܟܝ ܬܬܐܟܠܝܢ ܒܢܘܪܐ *et tandem tu igni confumeris.* Chaldaeus: וּשְׁפַר אַרְעִיךְ יִתּוֹקַד בְּנוּרָא *et pulchritudo terrae tuae fuccendetur igni.*

26. *Veftibus* et *ornamentis*, quibus Oholibam privandam dicit, facerdotium intelligendum effe, cum iis, quae in templo effent, ad divinum cultum pertinentia, monent Jarchi et Kimchi. Eandem explicationem, a magiftro fuo hebraeo haud dubie acceptam, tradit Hieronymus:

MUS: „*Et denudabunt*, inquit, *te vestimentis tuis*, quibus te ornaveram, *et vasis gloriae tuae*, quae tibi ad ceremonias templi aurea argenteaque concesseram, de quibus scriptum est (Hos. II, 8.): *Ego dedi eis aurum et argentum, et ipsi fecerunt ea Baal.*“

27. וְהִשְׁבַּתִּי זִמָּתֵךְ מִמֵּךְ *Ita cessare faciam scelus tuum a te*, ne tibi unquam libeat Chaldaeos imitari, quod infra Vs. 48. repetitur. Conf. supra XXII, 25. KIMCHI: „Nam ex quo migrarunt in exilium, non amplius se idololatriae dederunt.“ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם *Ex Aegypto* acceptam, Vs. 3. Verba וְאֶת־זְנוּתֵךְ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם Chaldaeus sic interpretatus est: וְיַת פּוּלְחַן טַעֲוָתִיךְ דַּהֲוָת עִמִּיךְ כַּד הֲוֵית בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם *et cultum idolorum tuorum, quem habebas, quando eras in terra Aegypti.* וְלֹא־תִשְׂאִי עֵינַיִךְ אֲלֵיהֶם *Ut non tollas oculos tuos ad eos* (ut supra XVIII, 6.), ut nec fiduciam in iis ponas amplius, nec, quam ab eis didicisti, ames idololatriam. Respicit ad Versum 19. HIERONYMUS: „Haec autem omnia faciam, ut perdita pulchritudine, et vultu venefico deturpato, quiescat aliquando scelus tuum, et fornicatio, quam didicisti et exercuisti in Aegypto; ut, postquam nasum auresque perdideris, nequaquam audeas oculos tuos levare ad Chaldaeos, et amatoribus pristinis ostendere foeditatem tuam, nec recorderis amplius Aegyptiorum libidinis, quorum magnitudine carnium delectaberis. Quae universa dicuntur sub translatione adulterae, et propter adulterium deturpatae, ut nequaquam ultro glorietur in decore suo, sed erubescat in foeditate, quam magnitudine meruit voluptatum.“

28. הִנְנִי נֹתְנָךְ בְּיַד אֲשֶׁר שָׂנֵאת *En! daturus sum te in manum* eorum, *quos odisti.* Pro בְּיַד אֲשֶׁר Syrus posuit ܒܐܝܕܝ ܐܬܘܪܝܐ *in manum Assyriorum*, ac si אַשּׁוּר legisset; verba duo quae proxime sequuntur in hebraeo, שָׂנֵאת בְּיַד, non expressit.

29. וְלָקְחוּ כָּל־יְגִיעֵךְ *Et capient omnes labores tuos*, i. e. opes labore partas, ut Ps. CIX, 11. LXX: Πάντας τοὺς

τοὺς πόνους σου καὶ τοὺς μόχθους σου. Videntur duae interpretationes eſſe, quae tamen et in Theodoreto et SH. junctae leguntur. וְזִמָּתֵךְ וְתַזְנוּתָיִךְ *Et flagitium tuum et ſcortationes tuae.* Chaldaeus: חוֹבֵי עֵצַת חֶטְאֵךְ וּזְדוֹנַיִךְ *et delicta conſilii peccati tui, et faſtum tuum.* Nomen וְתַזְנוּתָיִךְ Syrus non expreſſit. „Prodeſt Jeruſalem inimicitias habere contra Aſſyrios atque Chaldaeos, et nequaquam Aegypti recordari, ſed tradi eis in manus ad puniendum, qui illam oderant: quibus ante non traditur, niſi ſatiata fuerit de eis anima ejus, ut poſtquam poenituerit veterum peccatorum, tunc purgetur ſuppliciis, et perdat omnes labores [i. e. omnes opes ſuo labore partas], quos arte meretricia conquiſivit, videatque nuditatem ſuam et ignominiam; et ſciat, quod haec univerſa non ei Dominus fecerit, ſed fornicationes ſuae, quibus fornicata eſt per gentes, quas ſupra enumeravit, ut earum coleret ſimulacra." Hieronymus.

30. עָשׂה אֵלֶּה לָךְ *Faciendo* ſcil. faciam *haec*: Chaldaeus integrum Verſum ſic exponit: חוֹבַיִךְ גְּרַמוּ אִלֵּין לִיךְ בִּדְטְעֵית בָּתַר עַמְמַיָּא וְאִסְתְּאַבְתְּ בְּפוּלְחַן טַעֲוָתְהוֹן *et peccata tua conciliarunt tibi haec, eo quod erraſti ſequens populos, et polluta es cultu idolorum eorum.*

31. וְנָתַתִּי כוֹסָהּ בְּיָדֵךְ *Tradam calicem ejus in manum tuam*, i. e. eodem te ſupplicio, quo illam, afficiam. Pro בְּיָדֵךְ exhibent pauci quidam codices בְּיָדַיִךְ *in manus tuas*, ut LXX et Syrus. „*Calix* quod ſaepe accipitur pro poenis atque ſuppliciis, multa exempla ſunt, e quibus illud eſt (Pſ. LXXV, 9. 10.): *Calix in manu Domini vini meri plenus mixto.* Et in Iſaja (LI, 17.) *calix ruinae* et *poculum furoris* dicitur. Et ad Jeremiam loquitur Deus (XXV, 15.): *Accipe calicem vini meri de manu mea, et potabis omnes gentes, ad quas ego mittam te, et bibent, et voment, et inſanient.* Sicut enim quaedam dantur cathartica, ut noxius humor, qui ineſt corporibus, egeratur, ſic et Dominus dat calicem tormentorum meraciſſimum,

ut

ut quidquid fellis amaritudinisque eſt, auferat a peccatoribus, et priſtinae eos reſtituat ſanitati.“ Hieronymus. Cf. de hac ſimilitudine notam ad Pſ. LX, 5.

32. כּוֹס אֲחוֹתֵךְ תִּשְׁתִּי *Calicem ſororis tuae bibes.* Pro כּוֹס אֲחוֹתֵךְ unus de-Roſſi codex a prima manu habet כּוֹס חֲמָתֵךְ *calicem indignationis tuae.* Quod calicem iſtum dicit הָעֲמֻקָּה וְהָרְחָבָה *profundum* et *amplum*, gravitatem ſupplicii indicat. „*Profundus*, poenarum magnitudine, *latus*, tempore captivitatis,“ ait Hieronymus. תִּהְיֶה לִצְחֹק *Erit*, cedet tibi, ille calix a te exhauſtus, *in riſum*, te inebriatam riſui exponet, quod ſolet accidere iis, qui magna pocula exhauſere. Aliis תִּהְיֶה eſt ſecunda maſculini perſona: *ut ſias riſui.* Sed orationis ſeriei magis accommodata eſt altera interpretatio. וּלְלַעַג *Et in ſubſannationem*, ob magnitudinem vindictae venturae ſuper te, ut Kimchi inquit. Verba תִּהְיֶה לִצְחֹק וּלְלַעַג non expreſſa leguntur a LXX in cod. Rom., SH. et Arabe. Sed in cod. Alex. et Theodoreto: *ἔσται εἰς γέλωτα καὶ εἰς μυκτηρισμόν.* מִרְבָּה לְהָכִיל *Magnum* enim erit poculum *ad capiendum multum.* LXX: Καὶ τὸ πλεονάζον τοῦ συντελέσαι μέθην (שִׁכָּרוֹן, quo in hebraeo Verſus 33. incipit, ad hunc Verſum traxit). Vulgatus: *quae eſt capaciſſima.* Syrus: ܪܒܐ ܘܡܫܡܠܝܐ *magnum et integrum.* Chaldaeus: מִסְּגֵי עָקָא דְּתֵיתֵי עֲלָךְ *prae multitudine anguſtiae, quae veniet ſuper te.*

33. Codices *τῶν* LXX in hoc Verſu mire inter ſe diſſentiunt, in eo tamen omnes conveniunt, quod pauciora, quam in hebraeo leguntur, reddunt. Cod. Rom. quocum SH. et Arabs congruit: *Καὶ ἐκλύσεως πλησθήσῃ* (nomen שִׁכָּרוֹן ad Vs. 32. trahi ab iſtis interpretibus ad Verſum praedentem monuimus), *καὶ τὸ ποτήριον ἀφανισμοῦ, ποτήριον ἀδελφῆς σου Σαμαρείας.* Cod. Alex.: *Καὶ ἐκχεῶ ὅπως πλησθήσῃ, καὶ τὸ ποτήριον τῆς ἀδελφῆς σου Σαμαρείας, ποτήριον ἀφανισμοῦ.* Theodoretus: *Καὶ ἐκλύσεως πλησθήσῃ, ποτήριον ἀφανείας καὶ ἀφανισμοῦ, ποτήριον ἀδελφῆς σου Σαμαρείας.*

34.

34. וּמָצִית *Et exſuges* LXX non expreſſere. Theodoretus: Καὶ ἐκστραγγιεῖς. Vulgatus: *et epotabis usque ad faeces.* Syrus: ܘܬܡܨܝܘܗܝ *et exſuges eum.* Chaldaeus: וְתִגְמְרִין *et conſummabis.* וְאֶת־חֲרָשֶׂיהָ תְּגָרֵמִי *Et teſtas ejus,* captivis, *rodes.* Verbo גָּרַם vulgo *comminuendi, frangendi* ſignificationem tribuunt, Kimchii auctoritate, ſcribentis in Scholiis ad locum noſtrum, quemadmodum a nomine שֹׁרֶשׁ, *radix,* verbum inde deductum שֵׁרֵשׁ *eradicare* denotet, ita a גֶּרֶם, *os,* verbum גָּרַם proprie *conterere oſſa* ſignificare (quaſi *exoſſare* dicas), ut Num. XXIV, 8. Zephan. III, 3., et hinc in univerſum *frangere,* ut hoc loco (ſaepius non reperitur in V. T.). Hac igitur adſcita notione, verborum noſtrorum ſenſus hic erit: ebibendus tibi erit calix usque ad fundum, et, ne forte guttula aliqua remaneat, frangendus ille erit in teſtas, ut vel fragmenta ipſa exſugantur. *Frangendi* tamen verbi גָּרַם notionem ceterae dialecti hebraeae cognatae ignorant, nec illam hoc loco veterum ullus expreſſit. Arabibus جَرَمَ eſt *reſecuit, amputavit,* indeque *deſtringere* ramos, foliis demtis, *nudare,* quam quidem notionem iis, quibus verbum illud occurrit, V. T. locis egregie aptum eſſe, Michaelis oſtendit in *Supplemm.* p. 354. ſeq. Etenim Num. XXIV, 8. verba עַצְמֹתֵיהֶם יְגָרֵם perquam commode vertuntur: *oſſa eorum nudabit,* i. e. vorabit carnem, oſſaque nudabit, rodet oſſa. Nec minus ea ſignificatio noſtro loco congruit, qui proprie ita ſonabit: *teſtas ejus rodes,* i. e. lambes, ne guttam quidem vini in illis relictura. Praetermittit Michaelis hanc ſuam interpretationem firmare Jarchii auctoritate; nam et ille verbum noſtrum notare ait, *dentibus derodere quod circumdatum eſt oſſi,* vel, *devellere a teſta carnem, quae ei adhaeret,* explicatque per gallicum *ronger.* Utram verbi hebraei notionem adſciſcas, imaginis a noſtro adhibitae ſenſus hic manebit, populum Judaeorum extrema ſubiturum mala, nihilque remanſurum eſſe poenarum, quod non guſtet. Hieronymus haec ait poſſe „ſignificanter intelligi ſuper Jeruſalem, quae cali-

calicem Samariae, ſororis ſuae, bibit noviſſima, et quaſi faeces tormentorum ejus usque ad fundum epotavit." Veteres in verbis וְאֶת־חֲרָשֶׂיהָ תְּגָרֵמִי vertendis parum feliciter ſunt verſati. LXX: Καὶ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς νουμηνίας αὐτῆς ἀποστρέψω, quaſi חֳדָשֶׁיהָ legiſſent. Sed Theodoretus: καὶ τὰ ὄστρακα αὐτοῦ κατατρώξεις. Quam interpretationem eſſe Symmachi, patet e margine cod. SH., ubi tamen additum ܐܝܟ ܓܪ̈ܡܐ *ſicut oſſa.* Symmachum ſequutus Vulgatus ſive Hieronymus: *et fragmenta ejus devorabis.* Syrus: ܘܣܥܪ̈ܟܝ ܬܓܙܝܢ *et crines tuos tondebis.* Chaldaeus: וְיָת פּוּרְעֲנוּתְהָא תְּקַבְּלִין *et ultionem recipies.* וְשָׁדַיִךְ תְּנַתֵּקִי *Et ubera tua convelles,* dilacerabis prae rabie et dolore, in vindictam ſcortationis per illa admiſſae. Haec verba non ſunt expreſſa a LXX. Vulgatus: *et ubera tua lacerabis.* Syrus: ܘܬܕ̈ܝܟܝ ܬܦܣܩܝܢ *et ubera tua reſecabis.* Chaldaeus: וּבִסְרִיךְ תְּתָלְשִׁין *et carnes tuas lacerabis.*

35. יַעַן שָׁכַחַתְּ אוֹתִי *Propterea quod mei oblita es.* Chaldaeus: חֲלַף דִּשְׁבַקְתְּ פּוּלְחָנִי *pro eo quod reliquiſti cultum meum.* וַתַּשְׁלִיכִי אוֹתִי אַחֲרֵי גַוֵּךְ *Et* (propterea quod) *me rejeciſti poſt tergum tuum,* ut ſolemus ea, quorum oblivisci volumus, poſt tergum rejicere, ne videamus et recordemur, Loquutio eadem 1 Reg. XIV, 9. Jeſaj. XXXVIII, 17. Nehem. IX, 26. Arabibus frequens haec formula: جعل الحاجة وراء ظهره *poſuit negotium poſt tergum ſuum,* pro oblitus fuit, non curavit illud. Vid. e. c. Coran. Sur. II, 95. Pro וַתַּשְׁלִיכִי אוֹתִי exhibet וַתַּשְׁלִיכִי אוֹתָךְ cod. unus de-Roſſii, quocum conſentit Syrus: ܘܐܪ̈ܡܝܬܝ ܢܦܫܟܝ ܒܬܪ ܐܠܗ̈ܝܟܝ *et praecipitaſti te poſt Deos tuos.* Chaldaeus: וְאַרְחֵקְתְּ דַּחְלְתִי מִקֳּבֵל עֵינָךְ *et removiſti timorem meum a conſpectu oculorum tuorum.* וְגַם־אַתְּ שְׂאִי זִמָּתֵךְ וְאֶת־תַּזְנוּתָיִךְ *Ideo etiam tu porta ſcelus tuum et ſcortationem tuam,*

i. e. supplicia, quae propter impietatem et scelera meruisti, ut recte Hieronymus. Vid. supra XVI, 52. 58.

36. „Consequens erat, ut qui Samariae et Jerusalem adulteria separatim descripserat, pariter earum supplicia nuntiaret. Omnia autem dicuntur quasi ad adulteras, et facta anacephalaeosi breviter earum scelera proponuntur, ut recte juxta Legis imperium in adulteras lapidatio populi consequatur." Hieronymus. הֲתִשְׁפּוֹט *Heus! actionem institue!* vid. not. ad XX, 4. LXX: Οὐ κρινεῖς; Vulgatus: *numquid judicas?* Syrus: ܕܘܢ *judica.*

37. כִּי נִאֵפוּ *Nam moechatae sunt.* Hoc proprie sumendum putat Kimchi, quod vero sequitur usque ad Athnachum, improprie. Alii tamen recte posteriore arbitrantur explicari prius, hoc modo: *cum idolis videlicet suis moechatae sunt.* Ita et Hieronymus: „Sunt enim moechatae in idolis." Conf. infra Vs. 45. Jerem. III, 8. Hos. II, 4. וְדָם בִּידֵיהֶן Cf. infra Vs. 45. et Jesaj. I, 15. Sunt, qui hoc eo referant, quod deastrorum cultores prophetas, veritatis assertores, crudelissime vexarent adeoque trucidarent. Sed Jarchi hoc idem esse dicit cum eo, quod sequitur, uti et Hieronymus: „*Et sanguis*, eorum videlicet, quos idolis immolarunt." וְגַם אֶת-בְּנֵיהֶן אֲשֶׁר יָלְדוּ-לִי *Et etiam filios earum, quos pepererunt mihi*, qui mei esse debebant; cf. supra XVI, 20. Chaldaeus: וְאַף יַת בְּנֵיהֶן דַּעֲתִידִין לְמִפַּק מִנְּהֶן תּוֹלְדָה קוּדְשָׁא קֳדָמַי *quia etiam filios suos, de quibus futurum erat, ut egrederetur generatio sancta coram me.* הֶעֱבִירוּ לָהֶם לְאָכְלָה *Traduxerunt iis*, idolis, scil per ignem, *in cibum.* Cf. not. ad XVI, 21. Syrus: ܐܘܩܕܝ ܠܗܘܢ ܒܢܘܪܐ *combusserunt eis igni.*

38. טִמְּאוּ אֶת-מִקְדָּשִׁי בַּיּוֹם הַהוּא *Contaminarunt Sanctuarium meum die illo.* „Eodem die, quo mactarunt filios suos idolis, adierunt Sanctuarium meum, ut in eo abominanda facerent, quo me irritarent." Jarchi. Alii hoc velle vatem existimant, ab illis sacrilegis sacris templum

plum eos Jovanum adire, ut vero Deo ibi ſacra facerent. Sed cf. Vs. ſeq., et potiſſimum hemiſtichium ejus poſterius. בַּיּוֹם הַהוּא LXX non exprimunt. וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי חִלֵּלוּ *Et ſabbata mea profanaverunt*, ut nec loci, nec temporis cuſtodiretur apud eos religio.“ HIERONYMUS.

39. בַּיּוֹם הַהוּא Iterum non expreſſum a LXX in cod. Rom., SH. et Arabe. Sed in cod. Alex.: *ἀφύλακτος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ.* וְהִנֵּה כֹה עָשׂוּ בְּתוֹךְ בֵּיתִי *Et en! ſic fecerunt in medio domus meae.* „Nec hoc fecerunt foris et in montibus ac lucis, ut ſaepe facere conſueverant; ſed ad extremum polluerunt templum meum, ut ſtatuam Baal in eo ponerent.“ HIERONYMUS. Vid. 2 Reg. XXI, 4. et not. ad VIII, 3.

40. „Sed nec praeſentibus tantum adulteriis contentae erant, neque ſuffecit eis, quod filios meos immolaverunt idolis ſuis vel daemonibus, ſed peregrinis quoque voluptatibus laſcivientes, Aſſyriorum atque Chaldaeorum ſimulacra veneratae ſunt.“ HIERONYMUS. וְהִנֵּה בָאוּ *Et en! venerunt.* Per affectum repetit eadem verba, paucis mutatis, quo magis indignationem exprimat. לַאֲשֶׁר רָחַצְתְּ *Quibus,* quorum in gratiam, *tu utraque, te lavaſti;* numeri discrepantia innuit distributionem, ut alias ſaepe; v. c. infra XXVI, 11. Promiſcue in ſingulari et plurali loquitur. Mox enim Vs. 42. ſuffixis pluralibus utitur, et Vs. 43. iterum ſingularem uſurpat. Verſu autem 44. utriusque nomen exprimitur. Non igitur hic Verſus ad ſolam Oholibam referendus, uti Hieronymo viſum, verba noſtra ita explicanti: „Qui (Aſſyrii et Chaldaei) quum veniſſent, Oholiba Jeruſalem, omnem adulterae habitum impleſti ſuper eos, ut lavares corpus, oculos ſtibio linires.“ Quibus poſtremis verbus recte expreſſit ſignificationem hebraici כָּחַלְתְּ, ad quod JARCHI: „Eſt quaedam ſpecies coloris (ſ. tincturae), cujus nomen eſt כחול (Arab. كُحْل, Hiſpanice *Alcohol*, i. e. antimonium, ſtibium, quod 2 Reg. IX, 30. Jerem. IV, 30. פוך vocatur),

catur), qua oculos ſuos tingebant feminae; gallice *éclaire.*“ Quem morem etiamnum illis in terris vigere, norunt omnes, qui vel unum alterumve Itinerarium legerunt. Copioſius aliis de hac re egit Russel in *Hiſtor. Natur. urbis Halebenſis*, L. II. Cap. I. Tom. I. p. 136. verſ. germ. וְעָדִית עֶדִי *Ornaſtique te ornatu* (XVI, 11. 13.). Significat, nihil ab iis omiſſum, quod conciliandis amatoribus, i. e. exteris gentibus, commodum arbitrarentur.* Cf. Jeſaj. LVII, 9.* Theodoretus: Παραδηλοῖ δὲ τοὺς ἐν ταῖς τῶν δαιμόνων ἑορταῖς καλλωπισμοὺς, χλιδὰς, καὶ ἱματίων ἐναλλαγὰς, καὶ τ' ἄλλα πάντα ὅσα ἐν ταῖς τοιαύταις ποιεῖν εἰώθεισαν πανηγύρει. *Declarat laſcivos ornatus, quos in daemonum celebritatibus adhibebant, veſtes delicatas, et veſtium mutationes, et alia omnia, quaecunque in hujusmodi publicis conventibus facere conſueverant.* Ad Chaldaicam verborum וְהִנֵּה־בָאוּ — עֶדִי interpretationem, וְהָא אֲתוֹ לַאֲתַר דְזַמֵּינְתְּ אַתְקַנְתְּ שׁוּקִין וּמַבְנֵית פַּלְטוֹרִין *et ecce venerunt ad locum, quem conſtituiſti, praeparaſti vicos et conſtituiſti palatia,* notat Jarchi, interpretem לַאֲשֶׁר cepiſſe pro Chaldaico לַאֲתַר *ad locum*, ſcil. quem eis ſtatuiſti, dicendo: in loco certo hoc vel illo vobis obviam ibimus ornatae in balneo. Verba כָּחַלְתְּ עֵינַיִךְ LXX* ἐστιβίζου τοὺς ὀφθαλμούς σου, et Vulgatus *circumliniſti ſtibio oculos tuos* reddiderunt.

41. Sediſti ſuper lecto כְבוּדָּה *honorato*, ſ. *glorioſo* (ut Pſ. XLV, 14.), i. e. tapetibus et pulvinaribus ornatiſſimis ſtrato. וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ לְפָנֶיהָ *Et menſa diſpoſita*, i. e. ſumtuoſe et laute inſtructa (cf. Pſ. XXIII, 5.) *ante illum*, ſcil. lectum, nam ad eum reſpicit ſuffixum femineum. „Epulas proponebas, quibus fractas ad libidinem vires amatorum tuorum reparares.“ Hieronymus. Chaldaeus: וּפְתוֹרִין מְלָן כָּל טוּב סַדַּרְתְּ קֳדָמֵיהוֹן *et menſas plenas omni bono ordinaſti coram eis.* Pro לְפָנֶיהָ in paucis quibusdam codicibus legitur לְפָנַיִךְ, quod et Vulgatus expreſſit. In aliis לִפְנֵיהֶם, conſentientibus Syro, Chaldaeo et Arabe. In uno de-Roſſii codice לְפָנָיו. וּקְטָרְתִּי וְשַׁמְנִי שַׂמְתְּ עָלֶיהָ *Suffimentum*

mentum autem meum et oleum meum, quod mihi offerre debuisti (cf. supra XVI, 8.), *posuisti super eo*, lecto, q. d. persudisti lectum tuum aromatibus. Kimchi his verbis ad morem veterum (etiamnum in terris australibus vigentem) respici existimat, quo epulas odoribus et unguentis suavissimis claudere solebant. Sensum exponit Hieronymus: „Thymiama meum et unguentum, quod mihi specialiter jusseram fieri, et exterminari animam illam de populo, quae in privatos usus hoc facere voluisset (Exod. XXX, 32. 33.), tu offerebas idolis.“

42. וְקוֹל הָמוֹן שָׁלֵו בָהּ *Et vox multitudinis tranquillae*, i. e. opipare epulantis et laute viventis, *in ea*, scil. Oholiba, i. e. Hierosolyma (permutata secunda persona cum tertia, ut per affectum fit saepissime) audiebatur. Cf. Jesaj. XXII, 2. 13. Amos. VI, 5. 6. Grotius: „Omnia hymnis Deorum perstrepebant.“ LXX: Καὶ φωνὴν ἁρμονίας ἀνεκρούοντο, non expresso בָּהּ. Vulgatus: *et vox multitudinis exultantis erat in ea*. Syrus: ܘܩܠܐ ܕܚܕܘܬܗܝܢ ܢܦܩ ܗܘܐ *et vox laetitiae earum procedebat*. Nec hic בָּהּ expressit. Chaldaeus: וְקָל אִתְרְגוּשְׁתְּהוֹן דִּי שְׁלַן שְׁלֵיוָא בְּהוֹן *et vox tumultus eorum, qui tranquillitate fruebantur inter eos*. וְאֶל־אֲנָשִׁים מֵרֹב אָדָם *Atque ad* sive *praeter homines ex multitudine* reliqua *hominum* collectos, adductos. מוּבָאִים סָבָאִים מִמִּדְבָּר *Adducti*, accersiti, etiam sunt *ebriosi e deserto*. סָבָאִים Kimchi pro nomine proprio habet *Sabaeorum*, gentis cujusdam Arabicae (סְבָא Genes. X, 7. Jesaj. XLIII, 3.), qui et ipsi Judaeos docerent suas superstitiones. Verum *Kethib*, סוֹבְאִים efferendum, docet esse *ebriosos* intelligendos, ut Deut. XXI, 20. Proverb. XXIII, 20. 21. *Sabaei* dicuntur סְבָאִים, vid. Jesaj. XLV, 5. Sunt tamen, qui huic voci affectatam significationis ambiguitatem inesse putent, vid. quae mox e Cappello afferemus. *Ebrios* Hieronymus quoque intelligit, qui verba סָבָאִים מִמִּדְבָּר recte sic explicat: „Qui venerunt ad vos ebrii, non urbanae alicujus elegantiae, sed de deserto ac solitudine, rusticorum ac latronum

tronum habitum praeferentes.“ LXX. cod. Rom., SH. et Arabs: *ἥκοντας ἐκ τῆς ἐρήμου.* Sed in cod. Alex.: *ἥκοντας οἰνωμένους ἐκ τῆς ἐρήμου.* „Legerunt,“ ait Ludov. Cappellus *Crit. S.* p. 305. edit. Halenſ., „סוֹבְאִים, *inebriantes ſe,* quae lectio non male quadrat, agit enim de hominum multitudine, convivium in domo ſcorti agitante, et forſan propheta data opera immutavit orthographiam nominis סָבָאִים *Sabaei,* in סוֹבְאִים *ingurgitantes ſe vino,* eleganti paronomaſia, ut ſimul innueret morem et nomen ſcortantium, qui ſolent ebrietatem cum ſcortatione conjungere.“ Vulgatus: *adducebantur et veniebant de deſerto.* Videtur pro סָבָאִים legiſſe וּבָאִים. Syrus: ܕܐܬܝܢ ܡܢ ܫܒܐ ܘܡܢ ܡܕܒܪܐ *qui veniebant e Saba et e deſerto.* Legit סָבָאִים וּמִמִּדְבָּר. Chaldaeus: אָתַן מִסְּחוֹר סְחוֹר מִמַּדְבְּרָא *venientium undiquaque e deſerto.* Plures codices et aliquot libri editi habent סָבָאִים in textu. In verbis וַיִּתְּנוּ — עַל־רָאשֵׁיהֶן ambiguum eſt, verbum וַיִּתְּנוּ ſitne referendum ad viros iſtos e deſerto accerſitos, ut hos dicat ſororibus armillas coronasque dediſſe, i. e. ad ſuas ſuperſtitiones illexiſſe; an vero ad ipſas ſorores, Oholam et Oholibam, pertineat. Et vel ſic anceps erit ſententia. Aut enim ſorores amatores ſuo ornatu donaſſe, aut illae ipſas ſeſe armillis et coronis ornaſſe dicuntur. Inter utramque hanc ſententiam fluctuat Hieronymus, qui alterum Verſus noſtri hemiſtichium hunc in modum enarrat: „In tantam exarſiſtis, o ſorores peſſimae, inſaniam voluptatum, ut armillas veſtras et discriminalia imponeretis manibus et capitibus amatorum veſtrorum, ſive vobis ipſis, ut plenae ornatu turparemini.“ Prior ſenſus ut prodeat, poſt וַיִּתְּנוּ eſt לָהֶם ſubaudiendum. Ac ne obſtare illi putes, quod armillae ſint ornatus mulieribus proprius, moris fuiſſe antiquis memineris et feminis et viris armillas in brachiis gerere ornatus gratia. Sic 2 Sam. I, 10., narratur militem Madianitam armillam e brachio Saulis et coronam de capite ablatam obtuliſſe Davidi. Numer. XXXI, 50. promiſcue viris et feminis tribuuntur armillae. Unde Livius Lib. X.

Cap. XLIV. Papirium victis Samnitibus, *Equites omnes, ob inſignem multis locis operam, corniculis armillisque argenteis donaſſe* refert. Et Valerius Maximus L. II. C. 3. et 8. de aureis et argenteis armillis loquitur, quibus donati ſunt equites quidam ſtrenui. Senſum autem quod attinet, qui hac adſcita ſententia illa ſub allegoria latet, eum Theodoretus ita declarat: Οὐδὲν γὰρ παρὰ τῶν εἰδώλων λαμβάνουσιν οἱ τούτοις λατρεύειν αἱρούμενοι, ἀλλὰ τὰ θεόσδοτα δῶρα τούτοις προσφέρουσι, παντοδαπὸν αὐτοῖς κόσμον περιτιθέντες. *Nihil enim ab idolis accipiunt, qui eos ſibi colendos eligunt, imo dona ſibi a Deo conceſſa ipſis offerunt, omnis generis ornatu eos inſtruentes.* Quo et referri poſſit *coronarum ſpecioſarum* (עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת) mentio, quum ſtatuas Deorum fertis et coronis exornare moris fuiſſe conſtet. Simpliciſſimum tamen eſt, verba noſtra, nullo ſuppleto pronomine, uti ſonant, ſic vertere: *impoſuerunt* (feminae) *armillas manibus ſuis et coronas elegantes capitibus ſuis*, i. e. ornarunt ſeſe in gratiam deorum, quos ſibi colendos elegerunt, uti et Jarchi explicat. Quoad ſenſum cf. quae ad Vs. 40. e Theodoreto attulimus. Pro אֶל־יְדֵיהֶן exhibent codices nonnulli אֶל־יְדֵיהֶם. Sane ſuffixum maſculinum flagitat analogia, illudque expreſſerunt LXX, Vulgatus et Chaldaeus. Pro אֶל multi codices habent עַל. Praeterea et in עַל־רָאשֵׁיהֶן ſuffixum maſculinum exhibent, leguntque עַל־רָאשֵׁיהֶם codices aliqui, et interpretes antea nominati.

43. לַבָּלָה נִאֻפִים Jarchi docet dictum eſſe pro לַבָּלָה בְנִאֻפִים *detritae*, effoetae *in adulteriis*, i. e. ei, quae conſenuit in adulteriis, omiſſo ב, ut Geneſ. XXXVIII, 11. Exod. XXI, 11. XXX, 20. Num. XXX, 11. LXX: Καὶ εἶπα, οὐκ ἐν τούτοις μοιχεύουσι; Legerunt לֹא בָאֵלֶּה נִאֻפִים. Vulgatus: *et dixi ei, quae attrita eſt in adulteriis.* Syrus: ܘܐܡܪܬ ܒܗܠܝܢ ܓܝܪ̈ܢ ܐܢܝܢ *et dixi de iſtis: adulteratae ſunt.* Chaldaeus: וַאֲמַרִית לִכְנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דִּבְלִיאַת עַמָּהּ בְּחוֹבִין *et dixi coetui Iſrael, cujus populus inveteratus eſt in pec-*

peccatis. Theodotio SH.: ܘܐܡܪܬ ܠܗ̇ ܕܡܢ ܩܕܡ ܐܝܬܘܗܝ ܙܒܢܐ ܕܙܢܝܘܬܐ *et dixi ei, cujus eſt ab antiquo tempus ſcortationis.* Verba proxima, עַתָּה יִזְנֶה תַזְנוּתֶיהָ, Hebraei ſic intelligunt: *exfornicabuntur*, i. e. finem capient *fornicationes ſuae;* quum enim conſenuerit (בָּלָה), deſervere neceſſe eſt libidinem ejus, i. e. in terras exteras deportata, peribit ipſa cum idolis ſuis. Sic Jarchi: „Cogitavi mecum de illa, quae in adulteriis conſenuit: jam ſcortari deſinet, libidine ejus deſerveſcente, et ad ſaniorem mentem redibit; ſed illa (וְהִיא) ſcil. adhuc continuat ſuas ſcortationes, ut ab initio.“ Ita et Grotius: „*Quamvis dicerem de illa, quae moechando vetula facta eſt* (de Judaea loquitur): *nam tandem deſinent libidines ejus; at ipſa,* perſeverabat ſcilicet.“ Alii poſt וְהִיא ſubaudiunt עִמָּהֶם, *et ipſa cum illis* ſubaudi: ſcortandi finem faciet. Alii interrogative: *volentne ergo adhuc ſcortari cum ea, et illa cum eis?* Annon tandem finis erit? Interrogative et nos haec verba capimus, ſed וְהִיא vertimus *quamvis ipſa* ſit talis, ſcil. בָּלָה *vetula.* LXX, cod. Rom., SH. et Arabs: *Καὶ ἔργα πόρνης καὶ αὐτὴ ἐξεπόρνευσε.* Cod. Alex.: *Ἔργα γυναικὸς πόρνης ἐποίεις.* Theodoretus: *καὶ ἔργα πόρνης ταῦτα, καὶ αὐτὴ ἐξεπόρνευσεν;* Vulgatus: *nunc fornicabitur in fornicatione ſua etiam haec.* Syrus: ܘܐܝܟ ܥܒ̈ܕܐ ܕܙܢܝ̈ܬܐ ܐܙܢܝ̈ *et ſecundum actiones meretricum fornicatae ſunt.* Chaldaeus: כְּעַן תִּשְׁבּוֹק מִטַּעֲוָתָהּ וְתְתוּב לְפוּלְחָנִי וְלָא תָבַת *nunc dimittet idola ſua, et convertetur ad cultum meum, ſed non eſt converſa.* Etſi vero noſter hoc Verſu in ſingulari loquatur, tamen utramque ſororem, i. e. Judaeam ac Samariam, intelligendam eſſe, patet e Verſu ſequente, cum quo noſter ita cohaeret, ut in verſione expreſſimus.

44. Pro וַיָּבוֹא, quod collective capiendum, legit וַיָּבֹאוּ unus codex Kennicotti, ac defective cum Kibbuz ſub א et Keri וַיָּבֻאוּ unus codex Roſſianus. Pluralem veteres omnes exprimunt. „Sic attriviſtis frontem, ut nequaquam ſecreto pol-

polluamini, vel mariti, vel hominum vitetis adſpectum; ſed inſtar meretricum publice proſtituamini, qui ingreſſi ſunt ad vos, quaſi ad meretrices, certatim vos polluere cupientes.“ Hieronymus.

45. *Viris juſtis* (אֲנָשִׁים צַדִּיקִים) non ſunt, ut quidam putarunt, intelligendi *prophetae*, qui ſorores illas flagitioſas *judicarent*, i. e. Dei verbis ſententiam ferrent; ſed Chaldaei, quos illa appellatione nuncupat, quod juſte facerent, illas puniendo, tanquam miniſtri divinae ultionis juſtaeque ſententiae. Ita Hieronymus: „Tradam igitur vos ad puniendum his, quibus ultro traditae eſtis ad deturpandum. *Juſti* enim *viri* ſunt, in eo quod adulteram et parricidam, me jubente, discruciant.“ Alii, ut Chaldaeus interpres (וְגַבְרִין זַכָּאִין בְּקָבְלֵיהוֹן *et viri juſti coram eis*), Polychronius, et Theodoretus, Chaldaeos a vate *juſtos* appellatos exiſtimant ex comparatione cum Iſraelitis et Judaeis, cf. ſupra XVI, 51. Pro אוֹתְהֶם dicere אוֹתְהֶן debuiſſet, quod et codices nonnulli exhibent, quum de ſororibus, Ohola et Oholiba, agat. Sed eadem ſuffixi maſculini et feminini enallage eſt infra Vs. 47. Mox enim ad ſorores allegoricas, mox ad eos, qui illis indicantur, i. e. Iſraelitas et Judaeos ipſos, reſpicit. מִשְׁפַּט נֹאֲפוֹת דָּם *Secundum jus* (pro כְּמִשְׁפַּט, ut unus codex Roſſianus a prima manu habet) *adulterarum*, *et* ſecundum *jus eorum quae ſanguinem effundunt*, i. e. adulterii et homicidii poenas luent ſorores illae horum criminum reae, ſuos amatores judices ſortitae. Quale autem genus ſupplicii id futurum ſit, Verſibus duobus proximis declaratur.

46. Jubetur vates ipſe facere, quae eventura praedicit, more prophetis uſitato, cujus exempla vid. Jerem. I, 10. et apud Noſtrum ſupra XIII, 18. infra XXXII, 18. XLIII, 3. Hinc verbum הַעֲלֵה *adſcendere fac* Chaldaeus interpretatus eſt אִתְנַבֵּי דְיִסְקוּן *vaticinare, quod aſcendent*. Et ſicut congregari ſolet judicum conſeſſus (קָהָל), qui de reorum capite pronuncient, ita et hic convocare jubetur congregationem,

tionem, qua exercitum Chaldaeorum intelligendum eſſe, nulli dubium. Pro עֲלֵיהֶם exhibent עֲלֵיהֶן multi codices Kennicotti et de-Roſſii et nonnulli libri editi. Femininum et veteres omnes exprimunt. וְנָתֹן אֶתְהֶן לְזַעֲוָה וְלָבַז Et quidem *dando*, vel: *et dando* ſcil. *do*, ſive *dabo eas* (coll. eadem conſtructione Geneſ. XLI, 43. Jeſaj. XXXVII, 19.) *divexationi et praedae*, i. e. mittam adverſus illas exercitum magnum, qui expugnabit illas, et cives earum abducet captivos, ſpoliabitque eos facultatibus et opibus. Grotius: *Trade eas turbae et abripiantur*, in poenae locum ſcilicet, omnis enim haec translatio a judiciis ſumta."

47. וְרָגְמוּ עֲלֵיהֶן אֶבֶן קָהָל *Ut conjiciant ſuper eos lapides*, ſ. ut lapident eos, *coetus*. LXX: Καὶ λιθοβόλησον ἐπ' αὐτὰς λίθοις ὄχλων. Vulgatus: *et lapidentur lapidibus populorum*. Syrus: ܘܢܪܓܡܘܢ ܐܢܝܢ ܟܢܫܐ ܒܟܐܦܐ *et obruet eas coetus lapidibus*. Chaldaeus: וְיִרְגְּמוּן יַתְהֶן בְּאַבְנֵי קֶלַע מַשִׁרְיָן *et lapidabunt eas exercitus lapidibus fundae*. Videntur ad illud ſupplicii genus alludi, quo tum adulterae affici ſolebant. Etſi enim Levit. XX, 10. adulteri in univerſum *morte* mulctari praecipiuntur, non definito mortis genere; id tamen colligi poteſt ex eo, quod paullo antea (Vs. 2.) dicitur: *Si quis de ſemine ſuo dederit Molocho, morte moriatur, univerſus populus lapidabit eum*. Similis autem ſententia intelligenda eſt in ſequenti lege de poena adulterarum, quum alia non explicetur. Intelligebatur ſane ita Chriſti aetate, uti manifeſtum eſt ex Joh. VIII, 5., ubi de adultera Phariſaei ad Chriſtum dicunt: *In Lege mandavit Moſes hujusmodi lapidare*. Ad rem, quae h. l. innuitur, vid. not. ſupra XVI, 40. וּבָרֵא h. l. eſſe *exſcindendi* ſignificatu, ut Joſ. XVII, 15., capiendum, recte monet Jarchi. In hemiſtichio hujus Verſus priori metaphorice loquitur, in altero ſine tropo.

48. 49. וְנִוַּסְּרוּ *Ut discant*, erudiantur exemplo veſtro. Forma mixta Niphal et Hithpael (quomodo Rabbinis uſitatiſſimum eſt, verba ex utraque conjugatione componere)

nere) pro הִתְוַסְּרוּ, elisa characteristica ת per syncopen usitatam, compensata autem per Dagesch forte in Vau, et litera נ sumta ex Niphal pro ה. Cf. Gesenii *Lehrgeb.* p. 249. Sed Storrio in *Observatt. ad Anal. et Syntax.* p. 219. est Passivi forma ex Piel orta, pro נְהַוְנְסְּרוּ, „ubi Nun (inquit in Nota textui subjecta) de more Syrorum est tertiae futuri pluralis nota, et masculina forma etiam de feminis usurpatur." כָּל־הַנָּשִׁים i. e. omnes civitates vel gentes, quae sub mulierum nomine designantur Vs. 2. 10. Chaldaeus: כָּל מְדִינָתָא *omnes provinciae.* Verbum וְנָתְנוּ Vs. 49. referendum est ad hostes illos et vindices scelerum, de quibus Vs. 45. Pro וְנָתְנוּ habet וְנָתַתִּי unus codex Kennicotti, nec non unus de-Rossii a prima manu; et pro וִידַעְתֶּם exhibent וִידַעְתֶּן unus codex Kennicotti et duo de-Rossii a prima manu. Sensum utriusque hujus Versus declaravit Hieronymus: „Haec omnia fient, ut auferatur de terra impietas, et discant omnes mulieres universaeque provinciae procul positae poenis earum similia devitare: ut postquam receperitis, quae meremini, et portaveritis scelera idolorum vestrorum, tunc cognoscatis, quod ego sim Dominus."

XXIV.

XIX.

Cap. XXIV.

ARGUMENTUM.

Quam hactenus multoties praedixerat propheta, obſidionem et everſionem urbis Hieroſolymitanae, eam nunc, quum fieri illa inciperet, parabolica hac concione novo emblemate civibus ſuis in Babylonia repraeſentare jubetur. Indicato igitur die coeptae obſidionis (Vs. 1. 2.) proponitur olla ardens, carnibus, aqua et oſſibus plena, tanquam imago exſcindendae et exurendae urbis (Vs. 3 — 14.). Tum mortem dilectae uxoris propheta lugere prohibetur, ut ſignificet Hieroſolymitanis, eis poſt everſam urbem non facultatem fore, amiſſas uxores et liberos deplorandi (Vs. 15 — 24.). Denique praedicitur confirmatio hujus vaticinii per adventum nuncii ex Hieroſolymitana clade fuga elapſi (Vs. 25. 26.), quousque propheta ab ulteriore iſtius excidii denunciatione abstinebat (Vs. 27.).

---

1. Porro adſatus me eſt Dominus anno nono
2. decimi, menſis die decimo, his verbis: Fili
hominis, ſcribe tibi nomen diei, hujus, inquam, ipſius diei; nam appropinquat rex Babyloniae ad Hieroſolymam hoc ipſo die.
3. Et utere ad familiam contumacem allegoria,
eisque

eisque dicito: Sic dicit Dominus Deus:
appone ollam, appone, et aquam in eam in-
funde. Congere ejus offas in eam, optimas 4.
quasque offas, femora et armos, lectiſſimis
membris eam imple. Ovium lectiſſimas ſume, 5.
et, ſtructa ſub illa oſſium pyra, fac, ut vehe-
menter ferveat, ut in ea coquantur ejus oſſa.
Ergo ſic dicit Dominus Deus: heu urbem 6.
ſanguinariam, ollam, in qua ejus rubigo eſt,
nec ex ea exivit ejus rubigo; fruſtratim,
fruſtratim eam ejice, nulla ſuper ea jacta
ſorte. Nam ejus ſanguis eſt in ea, quem ipſa 7.
ſuper limpidiſſimam petram effudit; non ef-
fudit illum ſuper terram, ut poſſit operiri
pulvere. Ut adducerem indignationem, et 8.
vindicta ulciſcerer, dedi ſanguinem ejus
ſuper petram limpidiſſimam, ne operiretur.
Quamobrem dicit Dominus Deus: heu ur- 9.
bem ſanguinariam! ego quoque magnam
pyram ſtruam. Adhibeatur multum ligno- 10.
rum, accendatur ignis, caro conſumatur,
concoquatur univerſa compoſitio, oſſaque
adurantur, colloceturque ipſa ſuper ſuas 11.
prunas vacua, ut incaleſcat exuraturque aes
ejus, et ita in ea liqueſcat ejus immundities,
atque aerugo ejus conſumatur. Labore de- 12.
feſſa eſt, nec exiit ex ea nimia aerugo ejus,
neque per ignem aerugo exiit. Flagitioſa 13.
eſt tua impuritas, quae purgante me non
purgata ſis a tua impuritate, nec ante pur-
gaberis,

gaberis, quam ego in te meam indignatio-
14. nem ſedavero. Ego Dominus loquutus ſum;
veniet, et faciam; non ceſſabo, nec parcam,
nec me poenitebit; pro moribus ſtudiisque
15. puniare, inquit Dominus Deus. Item me
16. ita alloquutus eſt Dominus Deus: Fili ho-
minis, ego jam tibi oculorum tuorum ju-
cunditatem clade auferam, neque tu plan-
17. xeris, aut ploraveris, aut lacrimaveris. In-
gemiſce tacens, funereum luctum ne facito;
corona tua circumligata eſto tibi; adhibeto
tuis pedibus calceos, nec mentum velato,
18. nec cibo aliorum veſcere. Igitur mane ad
populum loquutus ſum, et mortua veſpere
mea conjuge, feci mane, ſicut eram juſſus.
19. Et dixit ad me populus: Nonne indicas no-
bis, quid nobis ſignificent iſta, quae tu facis?
20. Ego vero eis reſpondi: Domini ſermo ad
21. me habitus eſt in haec verba: Dic genti
Iſraeliticae: haec dicit Dominus Deus: ego
jam polluam meum ſanctuarium, ſuperbiam
veſtrae potentiae, oculorum jucunditatem
et animorum delicias; filii veſtri, et filiae
22. veſtrae, quos reliquiſtis, gladio cadent. Et
vos facietis, ut ego facio; mentum non ve-
23. labitis, nec veſcemini cibo aliorum, et co-
mam in capitibus, et calceos in pedibus
habentes, non plangetis, nec plorabitis, ſed
tabeſcetis vitiis veſtris, et invicem fremetis.
24. Eritque vobis Ezechiel portento; juxta om-

nia,

nia, quae fecit, facietis, cum iſtud evenerit,
et me intelligetis eſſe Dominum Deum. Tu 25.
vero, ſili hominis, nimirum cum ego ab illis
ipſorum potentiam, decoris voluptatem, ocu-
lorum jucunditatem, animique jactantiam,
ſilios ſiliasque, abstulero; quo die ad te 26.
venerit elapſus, ut annunciet tibi; tu, in- 27.
quam, aperto apud elapſum illum ore tuo,
loqueris, nec amplius tacebis, et eris illis
portento, ſcientque me eſſe Dominum.

N O T A E.

Cap. XXIV, 1. בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית *Anno nono* a deportatione Jechoniae, et quinto muneris ſui prophetici, cf. not. ad I, 2. VIII, 1. XX, 1. „Notandum, quomodo a principio prophetiae usque ad praeſentem diem, quando obſideri coepit Jeruſalem, per ordinem captivitas veniat. Primum gladius provocatur [XXI, 8. ſeqq.], deinde duae viae ponuntur, Ammon et Jeruſalem, quarum ad dextram partem ſors cadit Nabuchodonoſor [ibid. Vs. 23. ſeqq.]; conflatur argentum in civitate, aes, ſtagnum, plumbum et ferrum, terra quoque non compluitur, ſed ſentibus occupatur [XXII, 18. ſeqq.]; poſtea ſub nomine duarum ſororum, Oollae et Oholibae, Samariae et Jeruſalem peccata narrantur, quomodo illa ſit capta, et iſta capienda [XXIII.]. Ad extremum nono anno, decimo menſe, decima die menſis, in captivitate poſito Ezechiel et his, qui cum eo erant, et tradiderant ſe cum rege Jechonia, oſtenditur, qua die urbs coeperit obſideri, et ſimilitudo lebetis ponitur; ut quomodo carnes et oſſa congeſta in lebetem, incendio concremantur, ſic cuncta civitas cum ſuis interitura ſit civibus, et nullus remaneat eorum, qui obſeſſi ſunt, quin fame,

gladio,

gladio, peſtilentia conſumantur, et pars reliqua captiva ducatur in Babylonem.“ Hieronymus.

2. אֶת־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה Propr. *ſubſtantiam* ſ. *corpus hujus diei*, pro *hoc ipſo die*, ut ſupra II, 3. infra XL, 1. Diem, quo mox narranda divino juſſu perpetravit, literis conſignare jubetur, ut ita in Chaldaea annuncians, quae Hieroſolymis fierent, verus vates crederetur, cum venerit nuncius, qui illa eodem ipſo die, quem notavit, contigiſſe confirmet, Vs. 26. Verbum סָמַךְ, quod alias ſequente עַל conſtructum *rei alicui incumbere, inniti*, ſignificat, h. l. mediante אֶל de exercitu caſtra urbi admovente, ut eam obſidione urgeat, dicitur, unde commode *appropinquare* verti poteſt, etſi verbum id praeciſe minime notet. Cf. Michaelis in *Supplemm.* p. 1776. LXX: Ἀπηρείσατο, quod in verſione SH. redditum ܐܫܥܢ *transtulit*, ſcil. caſtra, profectus eſt. Vulgatus: *confirmatus eſt*. Arabs: يصل *perveniet*. Syrus et Chaldaeus verbum hebraicum retinent.

3. מְשֹׁל מָשָׁל „Obſidionem iſtam *per parabolam deſcribe* et *proverbium*, quae in praeſenti loco metaphoram translationemque ſignificat.“ Hieronymus. Cf. ſupra XVII, 2. Hic vero allegoria non verbis, ſed rebus expreſſa ſignificatur, ut patet ex iis quae ſequuntur. Chaldaeus: וְאִתְנַבֵּי ..... נְבוּאָה *et propheta prophetiam*. בֵּית־הַמֶּרִי *Domus rebellionis*. Ea appellatione noſter Iſraelitas ſaepius ſolet inſignire, vid. e. c. ſupra II, 5. 6. XII, 2. שְׁפֹת הַסִּיר *Appone* ſuper ignem *lebetem*, ut 2 Reg. IV, 38. Recte obſervat Jarchi, reſpicere vatem eo, quod Judaei ſupra XI, 3. urbem Hieroſolymitanam lebeti, ſe ipſos autem carnibus ei inditis compararunt, q. d. nunc adeſt tempus, quo Hieroſolyma erit olla, et vos in illa tanquam caro, veniet Nebucadnezar, et ponet illam ſuper ignem. „*Lebes* Hieroſolyma; *carnes* et membra ei indita, cives ejus (et qui ex aliis Judaeae urbibus et locis eo confugerant); *ignis* et *aqua fervens*, mala, quae patientur.“ Grotius. Repetitus poſt

הַסִּיר

הסיר Imperativus שפת celeritatem et vehementiam videtur indicare. וגם-יצק בו מים *Et etiam infunde ei aquam.* Chaldaeus: ואף יתיהיב לה ארכא לקבלא מצירא *et etiam dabitur mora ei, ut ſuſcipiat obſidionem.*

4. אסף נתחיה אליה *Collige*, ſ. *colligendo fruſta ejus* ſcil. carnis *in eam.* אליה pro בה, ut ſupra XXII, 19. LXX: *Καὶ ἔμβαλε εἰς αὐτὸν διχοτομήματα.* Vulgatus: *congere fruſta ejus in eam.* Syrus: ܘܐܪܡܐ ܒܗ ܢܟܣܬܐ *et injicito in eum mactata.* Chaldaeus: כנוש רברבהא לגוה *congrega principes ejus in medio ejus.* אל-תוך pro בתוך. כל-נתח טוב *Omne fruſtum bonum*, i. e. primores civium militesque optimos in urbe trucidandos. Chaldaeus haec verba una cum duobus proximis, ירך וכתף, ſic reddidit: כל גבר גבר אימתן וגבר עביר קרב *unusquisque vir terribilis et bellator.* מבחר עצמים *Electione oſſium* optima et ſolidiſſima quaeque membra intelligit, quae oſſibus et medulla plena eſſe ſolent. LXX: *Ἐκσεσαρκισμένα ἀπὸ τῶν ὀστῶν.* Vulgatus: *electa et oſſibus plena.* Syrus: ܕܡܫܬܠܦ ܓܪܡܗ *cujus* (armi) *os avulſum ſit.* Chaldaeus: משרית עממין מלי יתה *exercitu populorum imple eam.*

5. Ante מבחר ſubaudiendum eſt מ cum Chirek ſequente Dageſch, ſ. מן, *de* lectiſſimis pecoribus. Saepe alias illud מ deeſt, e. c. Geneſ. III, 19. Jud. XX, 2. 1 Sam. XIV, 38. XXVI, 15. Mich. II, 8. לקוח *Accipiendo* ſcil קח ſ. תקח, *Accipe* (ut Exod. XX, 8. זכור ſcil. תזכר), ſcil. fruſta et oſſa. LXX: *Ἐξ ἐπιλέκτων κτηνῶν εἰλημμένων.* Vulgatus: *pinguiſſimum pecus aſſume.* Syrus: ܡܢ ܓܒܝܐ ܕܥܢܐ *e ſelectiſſimis ovium,* ſed haec verba ad Verſum praecedentem trahit. Chaldaeus: מלכי עממין קריב *reges populorum admove.* וגם דור העצמים *Etiamque* ſit vel fiat *pyra oſſium* ſcil. percoquendorum; fac ſub olla pyram ſufficientem oſſibus percoquendis. תחתיה *Sub ea* i. e. lebeti ignem ſubjice, qui oſſa decoquat. LXX: *Καὶ ὑπόκαιε τὰ ὀστᾶ ὑποκάτω αὐτῶν.*

Vulgatus: *compone quoque ſtrues oſſium ſub ea.* Syrus: ܘܓܪ̈ܡܐ ܠܬܚܬ ܩܕܪܐ ܐܘܩܕ ܐܢܘܢ *et oſſa ſub cacabo accende.* Chaldaeus: וְאַף מַקִּים סוּמְכְוָתְהָא עִמְהוֹן *et etiam junge auxilia cum eis.* Symmachus SH.: ܣܒ ܡܠܚܐ ܘܣܝܡ ܣܚܪܢܐܝܬ ܓܪ̈ܡܐ ܠܬܚܬܝܗܘܢ *ſume ſal, et pone circumcirca oſſa ſub eis.* רַתַּח רְתָחֶיהָ *Ebullire fac ebullitiones ejus* ſcil. lebetis. „Ut efferveſcat non ſemel, ſed frequenter, coctio lebetis," uti ait Hieronymus. LXX: Ἔζεσε (in cod. Al., Arabe et SH. additum: *καὶ ἐξέζεσεν*). Vulgatus: *efferbuit coctio ejus.* Syrus non expreſſit. Chaldaeus: אַבַּע זִמְנַהּ *accelera tempus ejus.* גַּם־בָּשְׁלוּ עֲצָמֶיהָ בְּתוֹכָהּ *Ut etiam coquantur oſſa ejus in medio ejus.* LXX: Καὶ ἥψηται τὰ ὀστᾶ αὐτῆς ἐν μέσῳ αὐτῆς. Vulgatus: *et discocta ſunt oſſa illius in medio ejus.* Syrus: ܘܐܦ ܐܢܘܢ ܐܘܩܕ ܠܬܚܬܝܗ *et combure illa ſub ea.* Chaldaeus: אַף יִתְרְמוֹן קְטִילָהָא בְּגַוַּא *etiam projicientur interfecti ejus in medio ejus.* Sunt, qui tribus hisce Verſibus (3. 4. 5.) *culpam* Judaeorum allegorice proponi exiſtiment, ut, quemadmodum in ſuperioribus Capitibus Judaeis *verbo* indicaverat ſcelera ſua, ita jam *ſigno* exprobret illis ſua crimina, doceatque, Hieroſolymam per ſingulas partes et membra, ſummos et infimos, magnos et parvos, aeſtuare et fervere maleficiis. Sed *poenam* Hieroſolymitanis infligendam allegorice proponi, ſatis apparet ex iis, quae ſequuntur, potiſſimum Vs. 10. ſeqq.

6. De nominis חֶלְאָה, apud noſtrum tantummodo, et quidem hoc ſolo Capite, obvii, ceterisque dialectis ignoti, ſignificatione, non dubitaturos fuiſſe interpretes, ſi rei metallicae peritum interrogaſſent, obſervat Michaelis in *Supplemm.* p. 746. „Ille enim," inquit, „ex filo eos orationis (vid. Vs. 11. 12.) docuiſſet, quam ex Vulgata Lexico ſuo intulit Reuchlinus, *rubiginis* notionem, a LXX primo proditam (*ἰός*), unice veram eſſe: haec enim ita depelli ſolet, ut cuprum candefactum aqua mergatur, quod ubi factum,

factum, ſquamarum inſtar a cupro decidit (*cinerem cupri* has ſquamas vocant); ſolo ſi igne utaris, candefaciasque cuprum, non ſquamae quidem formam accipit, ſed tamen deteri poteſt. Jam et manifeſta derivatio a خَلَّ *deterere.*" Male igitur Jarchi, quem et alii ſuorum ſequuti ſunt, חֶלְאָה *ſpumam* (*escume*) interpretati ſunt; neque enim vitio daretur ollae, quod carnibus plena ad ignemque appoſita adhuc retinuiſſet ſpumam, quum ea non ita tenaciter adhaerere ſoleat aeri, ut vel igne indigeat, vel igni non cedat (Vs. 12.). Syrus: ܥܘܠܗ̇ *iniquitas ejus.* Chaldaeus: זִיהוּמְתֵיהּ *ſordes ejus.* Intellexit haud dubie ſordes, quae ob nimiam aduſtionem de carnibus ceterisque eſculentis ollae adhaereſcunt, i. e. rubiginem. לִנְתָחֶיהָ לִנְתָחֶיהָ הוֹצִיאָהּ *Membratim eam educ,* particulatim eam exinani, ſcil. urbem ſanguinariam, cum olla comparatam. LXX: Κατὰ μέλος αὐτῆς ἐξήνεγκεν. Vulgatus: *per partes et per partes ſuas ejice eam.* Syrus: ܗܕܳܡ ܗܕܳܡ ܦܣܩܘܗ̇ *membratim concidite eam.* Cum eo conſentit verſio arabica Ms. Oxoniens. (vid. not. ad XI, 11. Vol. I. p. 289.), cujus particula inde ab hoc Verſu usque ad Capitis hujus finem in Polyglottis Londinenſibus legitur: وصلا وصلا قطعوها *articulatim concidite eam.* Chaldaeus: גָּלוּ עַל גָּלוּ אִתַּפַּק עִמַּהּ *transmigratio ſuper transmigrationem exivit cum ea.* לֹא־נָפַל עָלֶיהָ גּוֹרָל Ita ut *non cadat ſuper eam ſors,* i. e. ſine discrimine, ſine delectu, quod fieri ſolet miſſis ſortibus, q. d. nemini parcam, nulli ordini, ſexui, aut aetati. In prioribus deportationibus ſors quaſi ducta, qui exirent aut manerent, nunc omnes ejiciendi. Chaldaeus: מִדְּלָא יְתְעֲבִיד בַּהּ תְּיוּבְתָא *eo quod non agatur in ea poenitentia.* Bene hunc Verſum enarrat Hieronymus: „*Vae civitati ſanguinum,* id eſt, Jeruſalem, *lebeti, cujus rubigo,* id eſt, malitia, *nimia eſt,* et licet ignis ſuppoſitus ſit, tamen *rubigo ejus non exivit de ea.* Perſeverarunt enim etiam capti atque cruciati in priſtino ſcelere. *Per partes* et ſingillatim *con-*

ſumite eam, nemo remaneat in ſalutem. *Non cecidit ſuper eam ſors,* ut alii perirent et alii ſalvarentur, ſed cunctis communis venit interitus.“

7. דָּמָהּ *Sanguis ejus,* ab eo profuſus, ut ſupra XXII, 13. עַל־צְחִיחַ סֶלַע *Super nitido,* ſ. *glabro petrae,* ſuper glabro lapide, ubi omnibus eſt conſpicuus, ut infra XXVI, 4. 14. Publice, impudenter et in propatulo fudit ſanguinem, ſine ulla diſſimulatione. Chaldaeus: בְּזֵידוּ וּבִדְרַע מְרוֹמַם שַׁפְּכְתֵּיהּ *cum inſolentia et brachio elato effudite am.* Pro שָׂמַתְהוּ *Poſuit eum,* ſanguinem, LXX reddiderunt τέταχα αὐτὸ *poſui eum.* Retulerunt ad Deum, quaſi Deus ſe effuſurum ſanguinem Hieroſolymitanorum ſuper ſilicem nec effuſurum eum in terram dicat, ut operiri poſſit pulvere; quum reverâ tamen propheta exprobret Hieroſolymae caedes ſuas apertas et manifeſtas, quarum ipſam non puderet. Legerunt שַׂמְתִּהוּ, ſic et mox pro שְׁפָכַתְהוּ legerunt שְׁפַכְתִּהוּ. Hieronymus noſtram ſequitur punctationem. Ita enim ille: „Quem ſanguinem effudit ſuper limpidiſſimam petram, ut pateret omnibus, nec terra operiretur aut pulvere; ne transiret videlicet indignatio mea, ſed ſuper apertiſſimum ſanguinem ultio properaret. Naturae eſt enim, ut ſi ſanguis fundatur in terram, combibat humus humorem ſanguinis, vel paulatim terra operiatur et pulvere. Quum autem ſuper limpidiſſimam petram et nullam habentem foveam ſanguis fuerit effuſus, labitur et latam obtinet ſedem. Hoc autem indicat, quod non occulta, ſed publica fecerit homicidia, ſecundum illud, quod dicitur ad Cain (Geneſ. IV, 10.): *Sanguis fratris tui clamat ad me.*“ לֹא שְׁפָכַתְהוּ עַל־הָאָרֶץ לְכַסּוֹת עָלָיו עָפָר *Non effundit eum ſuper terram, ut tegeret eum pulvis.* Chaldaeus: לָא שַׁפְּכְתֵּיהּ בְּשָׁלוּ לְמֶעְבַּד עֲלוֹהִי תְּיוּבָא *non effudit illum per ignorantiam, agendo propter eum poenitentiam.*

8. לְהַעֲלוֹת חֵמָה *Ad adſcendere faciendum iram* (eadem loquutio infra XXXVIII, 18. 2 Sam. XXI, 20.), ita ut provocaretur ira mea. ל h. l. non conſilium eorum, qui iram

iram divinam provocarent, ſed eventum indicat; neque enim eum in finem peccabant, ſed talem merebantur eventum tam nefaria crimina. נָתַתִּי אֶת־דָּמָהּ עַל־צְחִיחַ סָלַע לְבִלְתִּי הִכָּסּוֹת *Ponam ſanguinem ejus*, i. e. quem effudit ipſa, *ſuper nitido petrae, ut non contegatur.* Chaldaeus: גַּלֵּיתִי חוֹבֵיהוֹן עַל דַּאֲשִׁידוּ דַם זַכַּי בִּגְלֵי בְּרִיל דְּלָא לְאִשְׁתְּבָקָא *revelavi peccata eorum, pro eo quod effuderunt ſanguinem innocentem manifeſte, ut non dimitteretur peccatum.* Hoc igitur dicit Deus: crimina palam admiſſa non ſecus indignationem judicis ad ultionem excitant, ac ſanguis innoxius in petra nitenti ſparſus, qui vehementer clamat, vindictamque ſuo jure poſtulat adverſus homicidam.

9. אוֹי עִיר הַדָּמִים *Vae! urbs ſanguinum,* ſanguinaria. Non expreſſum a LXX in cod. Rom. et SH. Redditum vero legitur in cod. Alex. et Theodoreto. גַּם־אֲנִי אַגְדִּיל הַמְּדוּרָה Sicut antea tu, Ezechiel, pyram congeſſiſti (Vs. 5.), ita jam *et ego congeram magnam ſtruem lignorum,* i. e. atteram illos magnis malis atque calamitatibus. Acerbam oppugnationem ita ſignificat, ut ad allegoriam jam magis pateſcentem redeat. LXX: Μεγαλυνῶ τὸν δαλόν. Vulgatus: *cujus ego grandem faciam pyram.* Syrus: ܐܢܐ ܐܘܣܦ ܡܫܟܢܐ *ego domicilium ampliabo.* Congruit Arabs: أنا اعظم الموضع *ego locum ampliabo.* Chaldaeus: אֲנָא אַסְגֵּי תְּבִירַהּ *ego multiplicabo interitum ejus.*

10. Ad Infinitivos hoc Verſu uſurpatos, הַרְבֵּה, הַדְלֵק, הָתֵם, et הַרְקַח, ut Gerundia vertendos, *multiplicando, ſuccendendo*, rel., quidam, ut Hieronymus, ſubaudiunt Imperativos. Sed intelligendam eſſe verbi finiti primam perſonam, quomodo Kimchi explicavit (*multiplicando* ſcil. multiplicabo, et quae ſequuntur), arguit אַגְדִּיל Vs. 9., et טִהַרְתִּיךְ Vs. 13., unde ſatis apparet, quae hic narrantur, tanquam a Deo ipſo facienda proponi. Verba הַרְבֵּה הָעֵצִים LXX vertunt: *καὶ πληθυνῶ τὰ ξύλα.* Ita, expreſſa prima perſona, et Syrus atque Arabs. Sed Vulgatus: *congere*

oſſa;

offa; quafi pro הָעֵצִים legiffet הָעֲצָמִים. Chaldaeus: אַסְגֵּי מַלְכַיָּא *multiplica reges.* הַדְלֵק הָאֵשׁ LXX: *καὶ ἀνακαύσω τὸ πῦρ.* Ita et Syrus et Arabs. Vulgatus: *quae* (offa) *igne fuccendam.* Chaldaeus: כְּנֵשׁ מַשְׁרִיתָא *congrega exercitum.* הָתֵם הַבָּשָׂר *Confumendo,* i. e. percoquendo *carnem.* LXX: Ὅπως τακῇ τὰ κρέα. Vulgatus: *confumentur carnes.* Syrus: ܘܬܬܒܫܠ ܒܣܪܐ *et coquetur caro.* Ita et Arabs. Chaldaeus: מַקֵּס סוּמְכְוָתָא *junge auxilia.* Verba וְהַרְקַח הַמֶּרְקָחָה plures vertunt: *condiendo condituram,* f. *condimento,* ut fint ad edendum quafi aptiores et gladio fuaviores. Sed quamvis tam ipfum verbum רָקַח, quam inde derivata nomina alias femper de *unguentis* ufurpentur, hoc tamen loco *mixtionem* potius fignificare videntur, qua pigmentarii unguenta parare folent, dum multas et varias aromatum fpecies componunt, quafi hoc dicat: mifcebo et inter fe mifta percoquam, ficut pigmentarii fua pharmaca, ut jus ebulliat. Ita et Jarchi: „Quando caro abfcedit ab offibus, et commifcetur cum jusculento, atque cochleari commovetur, tum ipfa fimilis fit compofitioni unguentorum, probe inter fe permiftorum.“ Veteres in vertendis verbis וְהַרְקַח הַמֶּרְקָחָה variant. LXX: *καὶ ἐλαττωθῇ ὁ ζωμός.* Vulgatus: *et coquetur univerfa compofitio.* Syrus: ܘܬܪܬܚ ܪܬܚܐ *et effervefcat fervor.* Ita et Arabs. Symmachus SH.: ܐܟܚܕܐ ܬܬܒܫܠ ܫܘܪܪܐ *fimul coquetur ftabilimentum.* Chaldaeus: וְזַמֵּן עֲלַהּ עָבְדֵי קְרָבָא *et praepara contra eam bellatores.* Pro וְהַרְקַח in tribus codicibus Kennicotti legitur הַרְחַק, manifefte calami lapfu. וְהָרְקַח (cum Camez fub ה, ut fit Infinitivus Hophal) fe in libro quodam Hierofolymitano inveniffe teftatur R. Jonas, a Kimchio memoratus, qui tamen ipfe וְהַרְקַח in libris emendatioribus exftare ait. וְהָעֲצָמוֹת יֵחָרוּ *Ut* et *offa adurantur,* „non folum carnes in te molles et teneras, fed duriffima quoque offa fic fuccendam, ut nihil in te remaneat, quod non cremetur incendio.“ Hieronymus. Verba illa hebraica non expreffa leguntur a LXX in cod. Rom. et SH. Sed in cod. Alex., Theodoreto

reto et Hieronymo: *καὶ τὰ ὀστᾶ συνΦρυγήσονται* (Theodoretus: *συμΦρυγῇ*). Vulgatus: *et ossa tabescent.* Syrus et Arabs: ܘܓܪ̈ܡܝܗ ܢܬܝܩܕܘܢ *et ossa comburentur.* Chaldaeus: וְגִבָּרָהָא יִשְׁתַּבְשׁוּן *et fortes ejus perplexi fient.* Pro יֵחָרוּ unus Kennicotti codex et duo alii a prima manu, nec non tres codices de-Rossii a prima manu legunt יֵחָדוּ *adunentur.* Unus Kennicotti codex a prima manu ישרו *dissolvantur.*

11. וְהַעֲמִידֶהָ עַל־גֶּחָלֶיהָ רֵקָה *Collocando etiam eam* scil. collocabo (cf. ad Vs. 10.) *super prunas ejus vacuam,* carnibus evacuatam. Ipsi ollae, post ejectas vel incineratas carnes et ossa, subdam prunas ardentissimas, i. e. civibus caesis ipsa etiam urbs consumetur. LXX.: *καὶ στῇ ἐπὶ τοὺς ἄνθρακας*, non expressis suffixis, nec voce רֵקָה, consentientibus Syro et Arabe. Vulgatus: *pone quoque eam super prunas vacuam.* Chaldaeus: וְאַשְׁאַר אַרְעָא צַדְיָא *et relinquam terram desolatam.* לְמַעַן תֵּחַם וְחָרָה נְחֻשְׁתָּהּ *Ut incalescat et exuratur aes ejus,* וְנִתְּכָה בְתוֹכָהּ טֻמְאָתָהּ *et liquescat in ea immunditia ejus.* Quae omnia aliter fieri non possunt, quam si olla ipsa, quae his rebus impuris imbuta est, corrumpatur. Chaldaeus: בְּדִיל דְיִצְדּוּן וְיִסּוּפוּן תַּרְעֵי קִרְוַהָא וְיִתְמַסוּן בְּגַוַּהּ עָבְדֵי סְאוֹבְתַהּ וְיִסּוּפוּן חוֹבָהָא *eo ut desolentur et consumantur portae civitatis ejus, et tabescant in medio ejus operantes immunditiam ejus, et consumantur peccata ejus.* Pro verbis hujus Versus ultimis, תִּתֹּם חֶלְאָתָהּ *consumaturque aerugo ejus*, posuit Syrus ܘܬܫܬܠܡ ܦܘܪܥܢܗ, quod Arabs vertit: ويتمّ جزاها *et consummetur ultio s. retributio ejus.* „Quumque et carnes et ossa consumta fuerint et cremata, ipsum lebetem vacuam pone super prunas, ut aes quoque illius incalescat et consumatur, et aere consumto rubigo quoque illius pereat, id est, civitate incendio concremata, malitia cum urbe dispereat.“ Hieronymus.

12. Ante תְּאֻנִים est ב subaudiendum, *molestiis*, i. e. multo labore, quem insumsi ad eam purgandam. הֶלְאָת (contracte

tracte pro הֶלְאָת, ut Levit. XXVI, 34. הִרְצַת *acquiescet,* pro הִרְצָתָה) *fatigavit* ſcil. me, excoctorem aeruginis. Senſum bene Hieronymus expreſſit; *multo labore ſudatum eſt.* Pro הֶלְאָת legitur in editione Athiana (Amſtel. 1667.) et in iis quae eam ſequuntur Dav. Clodii (Francof. 1676.) et Jablonskii (Berol. 1699.) male חֶלְאָת. Verba תְּאֻנִים הֶלְאָת a LXX in cod. Rom., Alex. et SH. non exprimuntur. Sed apud Theodoretum: ταπεινωθῇ ὁ ἰὸς αὐτῆς, forſan ex Theodotione, Syrus: ܐܝܟ ܬܐܢܐ ܟܪܝܗܬܐ *inſtar ficuum morbidarum* (legit תְּאֵנִים). Arabs: كمثل التين الظليل *inſtar ficus umbroſae.* Symmachus SH.: ܒܪܚܡܬܐ ܕܥܡܠܐ ܗܘܬ ܥܡ ܐܘܠܨܢܐ *in amore laboris fuit cum moleſtia.* Chaldaeus: תַּסְקוּפִין אִתְמְלִיאַת *occaſionibus plena eſt.* Sunt, qui תְּאֻנִים, *moleſtiis*, intelligant delicta et prava facinora, propter quae Deum urbem illam continuo reprehendere oportuit, vel injurias, quas Deo hominibusque intulit, quibus divinam longanimitatem fatigarit. Sed genuinam eſſe interpretationem priorem, qua Deus queritur, ſe fruſtra tantum operae impendiſſe, patet ex verbis, quae proxime ſubjiciuntur, וְלֹא־תֵצֵא מִמֶּנָּה רַבַּת חֶלְאָתָהּ *nec* tamen *exit ab ea multitudo aeruginis ejus,* לְאֵשׁ חֶלְאָתָהּ ne quidem *per ignem abit aerugo ejus.* Hieronymus: „Ne per ignem quidem rubigo atque malitia lebetis et urbis potuit auferri; ſed permanet in ea immunditia ſceleſta et exſecrabilis, hoc enim *Zemma* [זִמָּה Vs. 13.] ſignificat.“ Verba בָּאֵשׁ חֶלְאָתָהּ LXX reddiderunt καταισχυνθήσεται ὁ ἰὸς αὐτῶν. Acceperunt ac ſi באשׁ eſſet a בּוֹשׁ *pudore ſuffunde.* Vulgatus: *neque per ignem* (ſcil. *exivit de ea nimia aerugo ejus*). Syrus et Arabs: ܐܠܐ ܒܢܘܪܐ ܢܗܘܐ ܦܘܪܥܢܗ̇ *ſed in igne erit retributio ejus.* Chaldaeus: בְּנוּרָא תִּתּוֹקַד מִסְּגִיוּת חוֹבָהָא *igne comburetur prae multitudine peccatorum ejus.*

13. Jam apoſtropham ad ipſum lebetem, id eſt, ad ipſam urbem, facit. בְּטֻמְאָתֵךְ זִמָּה *In immunditia tua ſcelus eſt,* deſtinata ac pervicax malitia. Verba בְּטֻמְאָתֵךְ זִמָּה non

non expressa leguntur a LXX cod. Rom. et SH. Sed in cod. Alex. et apud Theodoretum: *ἐν τῇ ἀκαθαρσίᾳ σου ζέμα* (pro *ζέμμα*, ipsum vocabulum hebraicum, cf. supra ad XVI, 27.), quod ex Theodotione desumtum esse, observat Hieronymus, „pro quo nos," inquit, „*exsecrabilem immunditiem* interpretati sumus." Syrus et Arabs: ܚܠܦ ܕܐܬܛܢܦܬܝ ܒܙܢܝܘܬܐ *quia te scortatione impurasti.* Chaldaeus: בְּדְאִסְתְּאַבְתְּ בַּעֲבַת חֲטָאִין *in eo quod polluta es sceleribus.* יַעַן טִהַרְתִּיךְ *Propterea quod mundavi te*, i. e. mundare te volui (ut recte Hieronymus) s. studui, toties ac tamdiu per prophetas te ad poenitentiam adhortando. Cf. 2 Paral. XXXVI, 15. Verbum, quod actionem seu effectum notat, de *conatu* agendi quandoque intelligendum, ut Genes. XXXVII, 21. *Audivit hoc Ruben* וַיַּצִּלֵהוּ *et eripuit ex manu eorum*, hoc est, eripere conabatur, ut Vs. 22. exponitur. Similia vid. Exod. VIII, 14. Ps. LXIX, 5., et cf. Glassii *Philolog. S.* p. 202. ed. Dath. Verba וְלֹא טָהַרְתְּ מִטֻּמְאָתֵךְ *nec mundaris ab immunditie tua*, non sunt expressa a LXX in cod. Rom. et SH. Sed in cod. Alex.: *καὶ οὐκ ἐκαθαρίσθης ἀπὸ ἀκαθαρσίας σου.* עַד־הֲנִיחִי אֶת־חֲמָתִי בָךְ *Donec quiescere faciam excandescentiam meam in te* (ut supra V, 13.), i. e. excidio atque gravissimis exilii malis te subjiciam.

14. בָּאָה וְעָשִׂיתִי *Veniet* igitur *et faciam*, quae loquutus sum, ut supra XVII, 24. Syrus et Arabs: ܘܐܝܬܐ ܐܢܐ ܘܐܥܒܕ *et adducam et faciam.* Chaldaeus: אֲתְיָא וְתִתְקַיַּם *venit et firmabitur.* לֹא אֶפְרַע Kimchi explicat לֹא אָשׁוּב אָחוֹר מִמָּה שֶׁדִּבַּרְתִּי *non recedam ab eo, quod decrevi;* non retractabo decretum meum. LXX: *οὐ διαστελῶ*, quod in SH. ܠܐ ܐܦܪܫ i. e. *non distare faciam* redditum (male Norberg: *non separabo*). Symmachus SH.: ܠܐ ܐܥܒܪ, quod sequutus Hieronymus: *non transeam.* Syrus: ܘܠܐ ܐܚܘܣ *nec utar clementia.* Chaldaeus: לָא אֶמְנַע *non prohibebo.* וְלֹא אֶנָּחֵם *Nec poenitebit me.* LXX non expresserunt. Sed in

in Theodoreto: καὶ οὐ μὴ παρακληθῶ. Vulgatus: *nec placabor.* Syrus et Arabs: ܘܠܐ ܐܬܪܚܡ *neque miſerebor.* Ita et Chaldaeus. שְׁפָטוּךְ *Judicabunt te* ſcil. Babylonii, vel imperſonaliter: *judicaberis*, ut ſupra XXIII, 24. 45. Pro שְׁפָטוּךְ exhibent שְׁפַטְתִּיךְ, *judicabo te*, tres codices et quinque codices a prima manu, quod ipſum verſiones veteres omnes exprimunt. „*Ego Dominus loquutus ſum*, et ſententia mea non poteſt praeterire. *Venit* jam urbis obſidio, *faciam*, quod minatus ſum; *nec transibo*, ſicut ſaepe feci, ſcelera tua, *et* ultra *non parcam, non placabor tibi*, etiam ſi multiplicaveris preces; *ſed vias tuas et adinventiones tuas* reddam tibi, immo *judicabo te* juxta opera et cogitationes tuas, ut in hoc quoque oſtendam clementiam meam inſtar medici, qui putridis non parcit carnibus, ut ſana membra ſalventur: non parcit, ut parcat; crudelis eſt, ut miſereatur, nec conſiderat patientis dolorem, ſed vulneris ſanitatem.“ Hieronymus. A LXX huic Verſui haec addita leguntur: Διατοῦτο ἐγὼ κρινῶ σε κατὰ τὰ αἵματά σου, καὶ κατὰ τὰ ἐνθυμήματά σου κρινῶ σε, ἡ ἀκάθαρτος, ἡ ὀνομαστὴ, καὶ πολλὴ τοῦ παραπικραίνειν, quae et Hieronymus in Hebraeo, non exſtare et obelo praenotanda obſervat.

16. „Supra olla lebetisque ſuccenſio obſidionem urbis oſtenderat, nunc captam eam atque deletam, et omnem populum vel interſectum gladio, vel ductum in captivitatem prophetalis ſermo teſtatur.“ Hieronymus. אֶת־מַחְמַד עֵינֶיךָ *Deſiderium oculorum tuorum*, i. e. uxorem tuam cariſſimam; ſe ipſum declarat Vs. 18. Cujusnam vero rei illa imago eſſet, indicatur Vs. 21. LXX: Τὰ ἐπιθυμήματα τῶν ὀφθαλμῶν σου. Theoderetus: ἐπιθυμήματα ἢ ἐνθυμήματα ὀφθαλμῶν, οὕτω γὰρ ἔνια τῶν ἀντιγράφων ἔχει. Symmachus SH.: ܠܡܣܟܢܘܬܐ ܕܥܝܢܐ *fortunae oculorum.* בְּמַגֵּפָה *Plaga*, i. e. morte repentina, quam nullus praecedet morbus, ut Num. XIV, 37. XVII, 13. 14. LXX: ἐν παρατάξει, quod Hieronymus vertit *in praeparatione*, et explicat: „ut videlicet praepares te ad ea non facienda, quae ſolent

ſolent in luctu fieri." Male; παράταξις eſt *acies inſtructa*, tum *proelium* ipſum, unde et pro *bello* uſurpatur. In SH. redditum ܒܡܣܕܪܬܐ ܕܩܪܒܐ *in inſtructione belli.* Intellexit Graecus interpres hebraeum מַגֵּפָה de *proelio;* vel legit בַּאֲגַפָּה, ſic enim reddidit אֲגַפִּים ſupra XVII, 21. Chaldaeus: בְּמוֹתָא *morte.* וְלֹא תִסְפֹּד וגו׳ *Sed non planges* rel. Nolo eam lugeas, ut ſignifices, in maximis malis, excidio urbis, et caede ſuorum, non vacaturum ipſis ut lugeant. Cf. infra Vs. 23. Verba וְלֹא תָבוֹא דִּמְעָתֶךָ *nec veniat lacryma tua,* non ſuboriantur tibi lacryma, non expreſſa ſunt a LXX.

17. Ante הֵאָנֵק דֹּם Kimchi מ ſubaudiendum cenſet, ut hic ſit ſenſus: *ab ejulando tace,* tempera; quum alii lugentes ejulare ſoleant, tu tace. Nihil tamen ſubaudire neceſſe eſt, ſi verba, uti ſonant, reddas: *Ingemiſce* (eſt enim נָאַק ejusdem cum נָאַח ſignificatus), *ſile,* ita geme, ut nemo alius audiat, ut Grotius explicat. Noli alta voce, uti ſolent, qui mortuos lugent, plorare, ſed tacite apud te ingemiſcito. Eandem ſententiam Hieronymus et Chaldaeus expreſſerunt. Hic enim אִתְאֲנַק שְׁתוֹק *ingemiſce, ſile,* ille *ingemiſce tacens* reddidit. Sed LXX: στεναγμὸς αἵματος. Legerunt דָּם pro דֹּם. Ita et Syrus, qui praeterea proximum מֵתִים his verbis jungit: ܐܠܐ ܫܢܩ ܢܦܫܟ ܥܠ ܕܡܐ ܕܡܝܬ̈ܐ *ſed crucia te ob ſanguinem mortuorum,* quod Arabs fideliter expreſſit. Sed recte Symmachus SH.: ܐܬܬܢܚ ܟܕ ܫܬܩ ܐܢܬ *geme, dum ſiles.* Verba מֵתִים אֵבֶל per hypallagen inverſa eſſe pro אֵבֶל מֵתִים, *luctus mortuorum,* i. e. qualem ſuper mortuos facere ſolent, obſervat Kimchi, qui loca ſimilia affert infra XXXIX, 11. מְקוֹם־שָׁם קֶבֶר pro מְקוֹם־קֶבֶר שָׁם, *locus ſepulchri itidem,* et Amos. V, 17. מִסְפֵּד אֶל־יוֹדְעֵי נֶהִי pro יוֹדְעֵי נֶהִי אֶל־מִסְפֵּד *peritos lamenti ad planctum* ſcil. vocabunt. Sed Storrius in *Obſervatt.* p. 19. not. noſtra verba reddit; *mortuos luctum,* i. e. luctus objectum, *ne facito,* ut ſaepe alias *res quae verſatur in objecto,* per metonymiam pro *objecto ipſo*

di-

dicitur, veluti *ſpes* (Pſ. LXXI, 5.), *amor* (Cantic. II, 7. Hoſ. IX, 10.), *approbatio*, *indignatio* (Proverb. XIV, 35.), pro *ſuo* quodque *objecto*. Verba מֵתִים אֵבֶל לֹא־תַעֲשֶׂה LXX reddunt ὀσφύος πένθος ἔσῃ. Pro מֵתִים legerunt מָתְנַיִם, et negandi particulam non expreſſerunt. Διὰ τῆς ὀσφύος, inquit Theodoretus, τὴν τῆς παιδοποΐας ἐπιθυμίαν ἐδήλωσεν. Aliam praeterea verborum hebraicorum addit interpretationem: ἀνθρώπινον πένθος οὐ ποιήσῃ, quae eſt Symmachi interpretatio, uti ex cod. SH. apparet. Cepit מֵתִים pro מְתִים *homines*. Vulgatus: *mortuorum luctum non facies*. Chaldaeus: עַל מֵיתָךְ אֶבְלָא לָא תַעְבֵּיד *ſuper mortuum tuum luctum ne facias*. Quae propheta generaliter dixerat, jam per ſpecies explicat. Verba פְּאֵרְךָ חֲבוֹשׁ עָלֶיךָ *corona* ſ. *tiara tua circumligata ſit tibi*, recte Hieronymus hoc ait ſignificare: „habebis comam, quae tondetur in luctu.“ פְּאֵר h. l. ut Jeſaj. LXI, 3. taeniam vittamve notat, quae tempora ligabat, in modum coronae capillos cingentem, quam in luctu deponebant, quod tum capite nudi et pulvere conſperſi incedere ſolebant, vid. Levit. X, 6. XXI, 10. 1 Sam. IV, 12. 2 Sam. XV, 32. Thren. II, 10. Jarchi, auctore Chaldaeo interprete, nomen פְּאֵר h. l. intelligit de ſcriptis illis ſchedis, quae alligantur faſciarum inſtar fronti et manui ſiniſtrae, ut iis moneantur Judaei ad obſervationem Legis, et in N. T. φυλακτήρια, a Judaeis hodie תְּפִלִּין vocantur. Quomodo jam Hieronymi tempore noſtrum פְּאֵר h. l. acceptum fuiſſe, ex hisce illius verbis patet: „Ajunt Hebraei, hucusque Babylonios magiſtros, Legis praecepta ſervantes, decalogum ſcriptum in membranulis circumdare capiti ſuo; et haec eſſe, quae jubeantur ante oculos et in fronte pendere, ut ſemper videant, quae praecepta ſunt. Et quia Ezechiel ſacerdos erat, nequaquam eum debere deponere coronam gloriationis, ſed ligatam habere in capite. Hoc illi dixerint. Nos autem juxta LXX *coronam*, *capillorum* intelligamus *caeſariem*, licet et ipſorum interpretatio nequaquam vim Hebraici ſermonis expreſſerit.“ Sic enim reddiderunt: οὐκ ἔσται τὸ τρίχωμά σου συμπεπλεγμένον

πλεγμένον ἐπὶ σέ. Negandi particulam, quae in hebraeo ante תַּעֲשֶׂה ponitur, hic expreſſerunt, ſenſu plane inconcinno. Omiſſum illud *οὐκ* apud Theodoretum, qui tamen et hic Symmachi interpretationem ſequutus videtur. Sed in textu *τῶν* LXX, prouti in cod. SH. exhibetur, particula negandi legitur. Vulgatus: *corona tua circumligata ſit tibi.* Syrus et Arabs: ܘܡܐܢܝܟ ܚܙܩ ܥܠܝܟ *et veſtes tuas ſuper te praecingito.* Chaldaeus: טוֹטֶפָתָךְ יְהוֹוָן עֲלָךְ *tiarae tuae ſint ſuper te.* Porro vates jubetur calceatus incedere (וּנְעָלֶיךָ תָּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ), nam moerentes nudis incedebant pedibus, vid. 2 Sam. XV, 30. Jeſaj. XX, 2. — וְלֹא תַעְטֶה עַל־שָׂפָם *Nec obvelato myſtacem,* quo totum labritium, i. e. quicquid infra naſum continetur etiam cum mento intelligendum res ipſa docet. Lugentes, quibus et leproſi accenſebantur, velabant inferiorem faciei partem, vid. Levit. XIII, 45. Mich. III, 7. Cf. Geierum *de Luctu Ebraeor.* Cap. XI. §. V. Perinde te geres, ac ſi nulla triſtitia affectus eſſes. LXX: *οὐ μὴ παρακληθῇς ἐν χείλεσιν αὐτῶν.* Habuere שְׂפָם pro nomine שָׂפָה cum pronomine ſuffixo tertiae perſonae pluralis maſculini. Vulgatus: *nec amictu ora velabis.* וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵל *Et cibum hominum* ſcil. aliorum, quem vicini et neceſſarii mittere ſolebant, *non comedes.* Hieronymus: „*Nec amictu,* inquit, *ora velabis, nec cibos lugentium capies,* quae ſolent in luctu fieri, ut operiant vultum, et quae Graeci *περίδειπνα* vocant, a conſolatoribus accipiant.“ Et idem ad Jerem. XVI, 7. *(Et non dabant eis poculum calicis ad conſolandum ſuper patre ſuo et matre ſua)*: „Moris autem eſt, lugentibus ferre cibos et praeparare convivium, quae Graeci *περίδειπνα* vocant, et a noſtris vulgo appellantur *parentalia,* eo quod parentibus juſta celebrentur.“ Jarchi: „Lugentibus primus cibus ex alieno datur.“ Coccejus לֶחֶם אֲנָשִׁים vertit *panem miſerorum,* propria nominis אֱנוֹשׁ ſignificatione expreſſa.

18. וַתָּמָת אִשְׁתִּי בָּעָרֶב *Mortua eſt uxor mea veſperi.* LXX cod. Rom.: *ὃν τρόπον ἐνετείλατό μοι ἑσπέρας,* quaſi inter-

interpretis oculus aberrasset ad verba hujus Versus postrema: כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי, quae tamen et ipsa eo ordine, quo in Hebraeo sequuntur, postea redduntur. Sed in cod. Alex., Theodoreto et SH. (ubi verbis ὃν τρόπον ἐνετείλατό μοι obelus est praefixus) post μοι legitur: καὶ ἡ γυνή μου ἑσπέρας.

19. Pro וַיֹּאמְרוּ exhibent וַיֹּאמֶר quatuor codices Kennicottiani, et duo Rossiani a prima manu. Verbum plurale expressit Chaldaeus. מָה־אֵלֶּה לָּנוּ *Quid illa nobis* velint, significent, portendant? כִּי אַתָּה עֹשֶׂה *Quod tu ita es faciens.* „Novimus enim te illa facere, ut nobis quid portendant.“ Kimchi. Pro כִּי habet אֲשֶׁר unus Kennicotti et alius de-Rossii codex.

21. *Domo Israelis*, בֵּית יִשְׂרָאֵל, Israelitas cum vate exsules, non vero, ut quidam volunt, Hierosolymis relictos h. l. indicari, clarissime patet ex iis, quae Vs. 26. 27. narrantur. הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשִׁי *Profanabo sanctuarium meum*, profanarum gentium libidini exponam. Chaldaeos intelligit, qui illud ingredientur et polluent, ut supra VII, 22. exponit. גְּאוֹן עֻזְּכֶם *Superbiam roboris vestri,* quae phrasis Levit. XXVI, 19. de fastu insolente dicitur, h. l. templum Jovae dicatum appellat, q. d. illud meum Sanctuarium, quo tantopere gloriamini, et in quo fiduciam et robur vestrum ponitis. Cf. Jerem. VII, 4., ubi Judaei monentur, ne fidem habeant dictis mendacibus falsorum prophetarum, qui populo persuadebant, propter templi sanctitatem Deum non permissurum esse, ut locus ei sacratus profanetur. גְּאוֹן עֻזְּכֶם Vulgatus vertit *superbiam imperii vestri.* „Non male,“ inquit A. Schultens in *Animadverss. philologg.* ad h. l., „nam ita عزّ arabice etiam usurpatur. Eodem modo עֹז sumsit Hieronymus Genes. XLIX, 3. יֶתֶר עָז, quod transfert *major in imperio.*“ מַחְמַד עֵינֵיכֶם *Desiderium oculorum vestrorum*, quod (Sanctuarium) libentissime adspicitis, tanquam rem vobis gratissimam. Alii intelligunt uxores, ut Vs. 15. 16., quod mox libe-

liberorum mentio ſubjicitur. Verba מַחְמַל נַפְשְׁכֶם plerique vertunt *indulgentiam animae veſtrae* (ab uſitata verbi חָמַל ſignificatione *pepercit, clementia uſus fuit*), quod ſic explicant: rem, quam tantum amatis, quantum indulgentes patres liberos ſuos; ſive: rem, quam miro affectu proſequitur animus veſter. Alii vertunt: *miſerationem animae veſtrae*, i. e. cujus miſereri ex animo ſoletis, q. d. vobis cariſſimam. A. Schultens in *Animadverſs. philologg.* ad h. l. noſtram dictionem interpretatur *ad quod deſiderio fertur anima veſtra*, collato phraſi Arabica حمل الي شي *ad rem latus eſt deſiderio*; ut idem notet quod מַשָּׂא נַפְשָׁם infra Vs. 25., ubi not. vid. LXX: *καὶ ὑπὲρ ὧν φείδονται αἱ ψυχαὶ ὑμῶν.* Vulgatus: *et ſuper quo pavet anima veſtra.* Syrus: ܘܚܘܣܝܐ ܕܢܦܫܬܟܘܢ *et expiationem animarum veſtrarum.* Chaldaeus: וְחָבִיב נַפְשְׁכוֹן *et quod dilectum eſt animo veſtro.* In paucis quibusdam codicibus pro וּמַחְמַל legitur וּמַחְמַר. אֲשֶׁר עֲזַבְתֶּם *Quos reliquiſtis* Hieroſolymis, cum in exſilium abripiemini, vel, quos, vobis in exſilium raptis, putaſtis in poſſeſſione haereditatis permanſuros. Grotius intelligit illos, qui cum Gedalia manſerunt, Jerem. XLI.

22. Ad verba וַעֲשִׂיתֶם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי *et facietis quemadmodum ego feci* Jarchi haec notat: „Lugentium morem non obſervabitis, quoniam nulli erunt vobis conſolatores, nemo enim inter vos erit, qui non lugeat: non autem obſervatur mos lugentium, niſi eo in loco, ubi ſunt conſolatores. Alia explicatio: ideo lugentium morem non obſervabitis, quia timebitis Chaldaeos, inter quos degitis.“ Hieronymus: „Quando conſuetudo ſervatur in luctu, medius dolor eſt, quando autem tanta malorum incumbit neceſſitas, ut omni ploratu major ſit, unusquisque de ſua neceſſitate ſollicitus, ad aliorum, quamvis ſint proximi, miſerias non ingemiſcit. Nihil, inquit, facietis, quod ſolet in luctu fieri; ſed urbe temploque ſuccenſis, ſtupebitis ad malorum magnitudinem. Non attondebitis, nec nudis incedetis

cedetis pedibus, nec plangetis, nec amictu ora velabitis, nec cibos capietis a consolantibus; sed tabescetis, et consumemini in iniquitatibus vestris, et vix liberum habebitis gemitum, ne offendatis victorum superbiam, si publice flere videamini."

23. Verba בְּרַגְלֵיכֶם — וּפְאֵרְכֶם cum proximis לֹא תִסְפְּדוּ וְלֹא תִבְכּוּ eo modo, quo in versione factum est, sunt connectenda, nec asyndeton statuendum, quare et accentus distinctivus major, *Atnach*, verbo תִבְכּוּ appositus. וּנְמַקֹּתֶם בַּעֲוֺנֹתֵיכֶם Vid. supra IV, 17. Sumtum ex Levit. XXVI, 39. *Reliqui ex vobis* יִמַּקּוּ בַּעֲוֺנָם *contabescent propter crimina sua in terris hostilibus.* וּנְהַמְתֶּם *Et fremetis* alter ad alterum. LXX: *καὶ παρακαλέσετε*, quasi וּנִחַמְתֶּם, cum *Cheth*, legissent. Ita et Syrus et Arabs: ܘܬܬܒܝܐܘܢ. Sed Vulgatus: *et unusquisque gemet.* Chaldaeus: וְתִתְנַהֲמוּן *et gemetis.*

24. וְהָיָה יְחֶזְקֵאל לָכֶם לְמוֹפֵת *Factus itaque est Ezechiel vobis in signum,* portentum, suis factis praemonstrat, quid vobis sit eventurum; ut supra XII, 6. cf. infra Vs. 27. בְּבֹאָהּ *Cum venerit* hoc malum, quod antea comminatus est; cf. Vs. 14. Alii suffixum femininum referunt ad rumorem (שְׁמוּעָה Vs. 26.) illum malum, qui venturus sit, devastatam esse urbem cum templo.

25. קַחְתִּי (Die) *quo abstulero,* Infinitivus cum suffixo, ut קַחְתֵּךְ Genes. XXX, 15. מָעֻזָּם i. q. supra Vs. 21. גְּאוֹן עֻזָּם, ubi not. vid. מְשׂוֹשׂ תִּפְאַרְתָּם *Gaudium decoris eorum,* i. e. templum, cujus ornatu, majestate et religione gaudebant. מַשָּׂא נַפְשָׁם Hebraei recte explicant, *id ad quod attollunt animam suam,* ad quod summo desiderio feruntur, id enim significari phrasi נָשָׂא נֶפֶשׁ, patet ex Deut. XXIV, 15. Hos. IV, 8. Jerem. XXII, 27. Cf. not. nostr. ad Ps. XXIV, 4. Minus placet, quod alii volunt: *onus animae eorum,* de quo curant, et quod ipsos potissimum sollicitos habet, videlicet liberos, quod statim subjicitur. LXX: *καὶ τὴν ἔπαρσιν*

ψυχῆς αὐτῶν. Vulgatus: *ſuper quo requieſcunt animae eorum.* Syrus et Chaldaeus haec verba eodem modo reddiderunt, ut ſupra Vs. 21. וּמַחְמַל נַפְשְׁכֶם.

26. בַּיּוֹם הַהוּא *Tempore illo,* peracta obſidione, exuſta urbe ac templo. Nomen יוֹם apud Hebraeos latiore ſignificatione ſumi notum eſt. Atque ex collatione Capitis XXXIII, 22. cum Jerem. LII, 5. 6. colligere licet, interceſſiſſe annum et ſemeſtre, antequam veniret nuntius, qui effugerat. Jarchi: „Fieri non potuit, ut is, qui evaſit, in Babyloniam veniret eo ipſe die, quo devaſtata fuit urbs Hieroſolyma, quare hic locus ita erit explicandus: *eo ipſo die,* quo veniet ad te is, qui evaſit, ut tibi nuntium perferat, *eo,* inquam, *die aperietur os tuum* (Vs. 27.)." Eodem modo verſiculum utrumque junxit Hieronymus vid. ad Vs. ſeq. לְהַשְׁמָעוּת אָזְנָיִם *Ut audire faciat aures* (i. q. הַשְׁמִיעַ אֹתְךָ Jeſaj. XLVIII, 5. 6.), qui narret, te cum aliis audiente, rem omnem.

27. „Eo, inquit, tempore, quum venerit ad te de Jeruſalem fugiens, vel qui evaſerit [הַפָּלִיט Vs. 26.], dicens urbem eſſe ſubverſam, tunc qui prius tacueras, et gemitum liberum non habebas, et tantae eras patientiae, ut in uxoris nece lacrymam non emitteres, aperies os tuum et loqueris, non *ad eum,* qui venerit, ſed *cum eo,* ut quaecunque tu ventura praedixeras, ille nuntiet jam perfecta, et ultra non tacebis, ſed argues eos, et dices, cuncta illis merito proveniſſe, ita ut ſis illis in portentum, juxta illud, quod in Zacharia [III, 8.] ſcriptum eſt: *Prophetas eſſe viros portendentes.* Et Dominus alibi [Hoſ. XII, 11.] loquitur: *In manibus Prophetarum aſſimilatus ſum* [opera et miniſterio prophetarum exempla et parabolas propono]." Hieronymus. Impleta haec narrantur infra XXXIII, 21.

XX.

Cap. XXV.

ARGUMENTUM.

Poſtquam vates urbis Hieroſolymitanae everſionem, atque innumera mala, quibus Judaei erant opprimendi, praedixiſſet, jam orationem convertit ad gentes finitimas, quibus, quod excifis Hieroſolymis captis et deportatis civibus illuderent, deque urbis et populi excidio exſultarent, itidem interitum et ruinam praenuntiat. Exorſus ab Ammonitis (Vs. 2—7.) et Moabitis (8—11.), qui ab Oriente Judaeis vicini eſſent, ab illis progreditur ad Idumaeos, ad auſtrum conterminos (12—14.), a quibus pergit ad Philiſthaeos, ad occidentem Judaeae finitimos (15—17.).

---

1. 2. Adfatus eſt me Dominus his verbis: Fili
hominis, converte faciem ad Ammonitas, in
3. eosque vaticinare, et Ammonitis dicito: audite Domini Dei dicta: haec dicit Dominus
Deus: quoniam tu meo fano inſultaſti, quod
id profanatum eſſet, et Iſraeliticae terrae,
quod vaſtata, et domui Judae, quod iviſſent
4: in exſilium; propterea ego te Orientalibus
occupandam dabo, qui in te caulas ſuas collocabunt et tentoria ponent, qui et fructus
tuos

tuos comedent, et lac bibent. Redigamque 5.
Rabbam in camelorum ſtabulum, et Ammo-
nitarum fines in cubile pecorum, ut ſciatis
me eſſe Dominum. Sic enim dicit Dominus 6.
Deus: quoniam tu manu plauſiſti, et pede
paviſti, omni animi petulantia de terra Iſrae-
litica gaudens; propterea ecce ego exten- 7.
dam manum meam ſuper te, teque gentibus
dabo compilandam, et ex populis extirpabo,
et ex terris delebo et conteram, ſcietisque
me eſſe Dominum. Haec dicit Dominus 8.
Deus: Quoniam dictitant Moab et Seir:
Ecce ſicut omnes gentes domus Juda; pro- 9.
pterea ego Moabitarum latus ab eorum ur-
bibus, ab extremis, inquam, eorum urbibus,
terrae nobiliſſimis, Bethieſimoth, Baalmeon
et Cariathaim, patefaciam Orientalibus, una 10.
cum Ammonitis, quorum terram occupan-
dam dabo, ut non memorentur inter gentes
Ammonitae; et in Moabitas judicia exer- 11.
cebo, ut ſciant me eſſe Dominum. Haec 12.
dicit Dominus Deus: Quoniam Edom ul-
ciſcendi libidine cum domo Judae egit, pec-
cavitque delinquens, et vindictam expetivit
de iis; ideo haec dicit Dominus Deus: ex- 13.
tendam manum meam ſuper Edom, aufe-
ramque de ea homines et jumenta, deſer-
tamque eam reddam ab Auſtro, et qui ſunt
in Dedan ferro cadent. Sumamque ultio- 14.
nem de Edom per populum meum Iſrael,

qui Edomaeos tractabunt pro ira et excan-
descentia mea, ut experientur ultionem
15. meam, inquit Dominus Deus. Sic dicit
Dominus Deus: quoniam ulciscendi libidine
egerunt Palaestini, et nimis sese sunt ulti
animo petulanti, aeternis ad perniciem inimi-
citiis; propterea haec dicit Dominus Deus:
16. Ecce ego manum meam in Palaestinos ex-
tendam, exscindamque Cerethaos, et orae
17. maritimae regiones perdam; sumamque de
eis graves ultiones irata animadversione, ut
intelligant me esse Dominum, quum de eis
ultionem sumsero.

N O T A E.

Cap. XXV, 2. „Capta vel obsessa Jerusalem postquam venit in Babylonem, qui poterat evadere, et nuntiavit urbem jam jamque capiendam vel cum templo esse subversam [XXIV, 26.], juxta consuetudinem omnium Prophetarum adversum ceteras in circuitu nationes, quae insultaverant ruinae Jerusalem, templique incendio, sermo convertitur prophetalis, primumque contra filios Ammon, qui habebant metropolim nomine *Rabbath*, quae hodie a rege Aegypti, Ptolemaeo cognomento Philadelpho, qui Arabiam tenuit cum Judaea, *Philadelphia* nuncupata est.“ Hieronymus. *Ammonitae*, Lothi posteri (Genes. XIX, 38.), Israelitarum ab omni aevo infensissimi hostes, Ps. LXXXIII, 8. 9. conf. 1 Sam. XI, 1. seqq., quamvis ab illis nihil quidquam laesi fuerant, vid. Deut. II, 9., templi ac reipublicae tam Israeliticae, quam Judaicae excidium improbo gaudio et probris sunt prosequuti, unde a pluribus prophetis supplicia divinitus eis infligenda denunciantur. Vaticinia parallela vid.

supra

ſupra XXI, 33. ſeqq. Jerem. XLIX, 1. ſeqq. Amos. I, 13. Zephan. II, 8—10. De formula שִׂים פָּנֶיךָ אֶל וגו׳ vid. not. ad XIII, 17. XXI, 2. Chaldaeus: קַבֵּל נְבוּאָה עַל בְּנֵי עַמּוֹן *ſuſcipe prophetiam contra filios Ammon.*

3. Suffixum femininum ad אָמְרֵךְ reſpicit *regionem* ſive *coetum* Ammonitarum, cf. not. ad XXI, 15. אֶל pro עַל *propter*, noſtro vati ſolenne, vid. ſupra VI, 9. 11. XXI, 12. 17. 33. infra XXVII, 31.

4. *Filiis Orientis*, בְּנֵי־קֶדֶם, i. e. *Orientalibus*, Jarchi, Grotius, alii, exiſtimant Chaldaeos ſignificari, quorum terra Ammonitis ad orientem ſita erat. Et ſane Ammonitas quinto poſt Hieroſolymam expugnatam anno a Nebucadnezare ſubactos fuiſſe, conſtat ex Joſepho, vid. not. ſupra ad XXI, 33. Quum tamen alias fere Arabes בְּנֵי־קֶדֶם nuncupari ſoleant, vid. e. c. Judic. VI, 3. Jerem. XLIX, 18. Job. I, 3. et ad eum locum not.; iidem illi et hoc loco intelligi videntur, quibus, utpote paſtoribus, conveniunt, quae de caulis ovium, tentoriis, et ſtabulis camelorum in Ammonitide ponendis mox ſubjiciuntur. Significatur, eam regionem ab hoſtibus, Chaldaeis, ita devaſtatum iri, ut pecudum paſcuum fiat, quo extrema vaſtatio indicatur, vid. Jeſaj. VII, 22—25. Jerem. VI, 2—4. Judic. VI, 4. 5. Hieronymus Babylonios h. l. per metaphoram *Orientales* dictos exiſtimat: „Nulli," inquit, „dubium eſt, Madianitas, et totam eremi vaſtitatem adjacere terrae Arabiae, qui habent camelorum greges oviumque et caprarum multitudines, et his opibus victitant. Quod et terrae Iſrael in Judicum libro [VI, 3. ſeqq.] accidiſſe narrat hiſtoria, quando venerunt Madianaei [qui loco Judic. commemorato *Orientalibus* accenſentur, verba ſunt: וְעָלָה מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי־קֶדֶם], et depaſti ſunt usque Gazam omnes regiones eorum. Μεταφορικῶς ergo per Madianaeos, Iſmaelitas et Agarenos, qui nunc Saraceni appellantur, aſſumentes ſibi falſo nomen Sarae, quo ſcilicet de ingenua et domina videantur eſſe generati, Scriptura ſignificat; diciturque de rege Nabuchodonoſor et

omni

omni ejus exercitu, quod veniat et capiat urbem Rabbath. Et ne dubitemus Nabuchodonofor fubvertiffe Arabiam [i. e. Ammonitidem], poftquam capta eft Jerufalem, fupra Scriptura teftatur [XXI, 19. 20.]: *Et tu, fili hominis, pone tibi duas vias, Ammon et Jerufalem, et veniet gladius regis Babylonis.* Et iterum [Vs. 28.]: *In capite viae civitatis conjiciet,* etc. Venient ergo *filii Cedem* et collocabunt caulas fuas, quafi paftores, figentque tentoria." Similiter Theodoretus *filiis Orientis* ait intelligendos effe *Ifmaelitas* (*οἱ ἀπὸ Ἰσμαὴλ τὸ γένος κατάγοντες*), i. e. Arabes, qui in urbibus Ammonitarum tentoria fint collocaturi. טִירוֹת *Caulae,* ut Syriacum ܛܝܪܐ, quod Joh. X, 1. 16. pro αὐλὴ ponitur, vid. Genef. XXV, 16. Num. XXXI, 10. Pf. LXIX, 26. Cant. VIII, 9., et Michaelis *Supplemm.* p. 1011. feqq. LXX: Καὶ *κατασκηνώσουσιν σὺν τῇ ἀπαρτίᾳ αὐτῶν ἐν σοί.* Vulgatus: *et collocabunt cafas fuas in te.* Syrus: ܘܢܫܪܐ ܒܟܝ ܡܫܪܝܬܗܘܢ *et habitabit in te exercitus eorum.* Chaldaeus: וְיִתְּבוּן בִּרְנְיָתְהוֹן בִּיךְ *et collocabunt palatia fua in te.*

5. רַבָּה *Rabba,* metropolis Ammonitarum, vid. not. ad Vs. 2. et fupra XXI, 25. Jerem. XLIX, 23. LXX: *τὴν πόλιν τοῦ Ἀμμών.* לִנְוֵה גְמַלִּים *In ftabulum camelorum,* quorum magnam copiam habent Arabes. LXX: *εἰς νομὰς καμήλων.* Vulgatus: *in habitaculum camelorum.* Syrus: ܠܡܪܒܥܐ ܕܓܡܠܐ *in cubile camelorum.* Chaldaeus: לִמְדוֹר גַּמְלִין *in habitaculum camelorum.* לְמִרְבַּץ־צֹאן LXX reddunt *εἰς νομὴν προβάτων.* Vulgatus: *in cubile pecorum.* Ita et Syrus et Chaldaeus. Simili imagine Ninive defolata Zephan. II, 14. 15. defcribitur. וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה „Malorum neceffitate intelligant, quod ipfe fit Dominus, qui et futura praedixit, et ut fierent imperavit." Hieronymus.

6. „Nec hoc fuffecit filiis Ammon, ut infultarent et dicerent: euge, euge fuper templo et fanctuario Domini, quod pollutum erat diverfarum introitu nationum; fed tanta

fuit

fuit infultandi lafcivia, ut cunctus fimul populus manibus et pedibus concreparet, et ex toto cordis clamaret affectu, eo quod terra Ifraël effet defolata.“ Hieronymus. יַ֣עַן מַחְאֲךָ֣ יָ֔ד *Propter percutere manum,* propterea quod manus complodis, fignum gaudentis, vid. fupra XXI, 19. 22. וַֽתִּרְקַ֖ע בְּרָ֑גֶל *Et quod tundis terram pedibus,* faltando et tripudiando; id hic etiam laetitiae fignum eft, at moeroris fupra VI, 11. Verbum רָקַע, quod proprie *diducere* fignificat (vid. not. ad Genef. I, 6.), h. l. ut fupra VI, 11. et 2 Sam. XXII, 43. non dubium eft, notare, *gravi pedis ictu terram percutere, tundere,* „quod percutere feu tundere ubi malleo fit, eft, *malleare* metalla, quo quidem fit, ut metalla in laminas tenues *diducantur,* Exod. XXXIX, 3. Num. XVII, 4.,“ ut Michaelis obfervat in *Supplemm.* p. 2265. בְּכָל־שָׁאטְךָ *In omni contemtu,* faftu, *tuo,* cf. not. fupra ad XVI, 57., et Syriac. ܫܛܐ, *contemfit, fprevit.* בְּנֶפֶשׁ *Ex animo,* omni appetitu animae, ut Pf. XVII, 9. LXX: καὶ ἐπέχαρας ἐκ ψυχῆς τε. Vulgatus: *et gavifa es ex toto affectu.* Syrus: ܘܚܕܝܬܝ ܒܢܦܫܟܝ *et laetata es in anima tua.* Chaldaeus: וַחֲדִיתָא בְּכָל צְפִיתָ נְפַשׁ *et laetatus es omni laetitia animi.*

7. „Propterea non per angelos, neque per alia minifteria, fed ipfe Dominus extendens manum fuam ad percutiendum, tradet eam in direptionem, nequaquam camelis et ovium gregibus, fed manifeftius gentibus, ut de populorum numero penitus eradicetur, et pereat, et redigatur ad nihilum, et poftquam contrita fuerit, tunc intelligat, quod ipfe fit Dominus, qui cuncta dijudicet, et in omnes terras habeat poteftatem.“ Hieronymus. Nomen בַּג, praeter hunc locum tantummodo in nomine compofito פַּתְבַּג Dan. I, 5. 16. obvium, fitne ejusdem fignificationis cum בַּז, quod h. l. legendum effe ad marginem praecipitur (cf. infra), an vero, ut alii volunt, *cibum* denotet, quafi idem fit, quod Perficum باه *cibus,* quod Arabes باج efferre folent (vid. Castelli *Lexic. Heptagl.* col. 265. et ejusdem

Lexic.

Lexic. Perſic. col. 91.) certo vix poterit definiri. Kimchi quoque בַּג explicat מַאֲכָל *cibum*, id quod ei, quod ad marginem legitur, לְבַז, praeferendum cenſet Franc. Tsepregi in Diſſertat. I. de *Authentia ſelectiorum Cetibhim* §. XX. (in *Sylloge Diſſertatt. ſub praeſidio Schultenſiorum et N. G. Schroederi defenſar.* P. I. p. 142.), „Primas ego,“ inquit, „defero textuali lectioni, ſententiamque longe ſonantiorem, et quae tumorem deceat Orientis, edo. *Pernitiam te furori et libidini hoſtium, qui tui, tanquam cupediarum, aviditate moti, laxo in ore devorabunt, et ingluviem abdomenque ſuum ex te ſatiabunt.* Eſt haec figura alta et frequens in Sacro Codice. Vid. Jerem, LI, 34. Deuter. VII, 16., cf. Ezech. XXXVI, 13. 14. Germana huic metaphora, quae *gladio os* adſcribit, vid. Geneſ. XXXIV, 26. Jeſaj. I, 20.“ Alias conjecturas attulit J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 147., qui tamen ipſe nihil certi de voce בַּג liquere fatetur. Pro לְבַג Maſorethae notant legendum לְבַז *praedae*, commutatis ז et ג, per commutationem literarum cabbaliſticam אט״בח *Atbach* [de qua vid. Buxtorfii *de Abbreviaturis Hebraeor. Tractat.* p. 27., vel Godofr. Selig *Compendia Vocc. Hebraeor. Rabbinicar.* p. 18. ſeq.], ut infra XLVII, 13. pro גֵּה legendum זֶה praecipiunt. Et ſ. l. illud לְבַז, quod et infra XXVI, 5. itidem ſequente לַגּוֹיִם legitur, pro לְבַג codices haud pauci habent in textu, uti et Biblia Complutenſia. Verſiones veteres omnes exhibent לְבַז, *in direptionem.* Pro לַגּוֹיִם exhibent בַּגּוֹיִם pauci aliquot codices, cum quibus LXX conſpirant. הַגּוֹיִם (*gentium,* ut habet Vulgatus) legitur in uno codice Kennicotti. Pro אַשְׁמִידְךָ *disperdam* ſ. *delebo te* habent וְאַשְׁמִידְךָ, praemiſſa copula, ut Vulgatus et Syrus, duo codices Kennicotti, et unus de-Roſſii a prima manu.

8. *Moabitae* itidem ut Ammonitae a Lotho oriundi (vid. not. ad Vs. 2. et Geneſ. XIX, 37.), hisque ad auſtrum contermini, mari mortuo ab Oriente, jam Num. XXI, 29. ad idolorum cultum defeciſſe deprehenduntur. Infenſi Iſraelitarum hoſtes fuerunt (vid. Num. XXII, 2. XXV, 1. ſeqq.

ſeqq. Pſ. LXXXIII, 7.), eosque per octodecim annos ſubjugarunt, Jud. III, 12. 14. ſeqq. Sed a Saule feliciter oppugnati (1 Sam. XIV, 47.), a Davide autem ſuperati (2 Sam. VIII, 1. 3.), Salomoni (1 Reg. V, 1.) et regibus Iſraelis tributarii facti, donec ſub Ahabo, aut filio ejus, Joramo, deficerent (2 Reg. I, 1. III, 5.), ex quo Iſraelitis graves fuerunt (2 Reg. XIII, 20.). Vaſtandos ac diminuendos eſſe ab Aſſyriis ſub Salmanaſſare aut Sanheribo, minatur Jeſaj. XV, 1. ſeqq. XVI, 14., cf. Amos. II, 1. ſeqq., frangendos autem magis poſt Hieroſolymorum excidium a Nebucadnezare et Babyloniis, quos in oppugnandis Judaeis adjuverant (2 Reg. XXIV, 2.), praenuntiat Jeremias XXVII, 3. XLVIII, 1. ſeqq. et Noſter h. l., qui Moabitis h. l. jungit Idumaeos, propter peccatorum communicationem, disjungit judicia in utrosque exercenda, quae Moabitis denuntiat Vs. 9. 10. 11., Idumaeis Vs. 12. 13. 14. Idumaei enim nuncupantur nomine שֵׂעִיר, *Seir*, quod in montanis *Seir* habitabant, Geneſ. XXXVI, 9. וְשֵׂעִיר non eſt expreſſum a LXX in cod. Rom., SH. et Arabe. Et notat Hieronymus: „Hoc quod nos interpretati ſumus *et Seir*, in LXX non habetur, ſed de Theodotionis editione additum eſt.“ Ex ea in cod. Alex. et Theodoretum receptum. בְּכָל־הַגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה *Sicut omnes* aliae *gentes* eſt *domus Juda*, non ſunt meliore loco, nec aliquid egregium prae ceteris, ut ſibi perſuadent, habent, malis etiam, aeque ac alii, afficiuntur. Jarchi: „Receſſit amor Dei a Judaeis, et ſpreti fuerunt, ita ut traditi ſint poteſtati Nebucadnezaris, ut ceterae gentes.“ Praeterea alius cujusdam expoſitionis allegoricae mentionem facit: intraſſe Chaldaeos templum, et repertis ibi imaginibus Cherubinorum, quae ſpeciem referrent viri uxorem amplectendis, illas foras produxiſſe, quaſi Judaeis opprobrio eſſent. Similia refert Hieronymus: „Ridiculam vero in hoc loco Hebraei narrant fabulam; poſtquam urbs aperta, templumque reſeratum eſt, filiique Ammon et Moab et Seir ingreſſi ſunt templum, videruntque Cherubim protegentia propitiatorium, et dixerunt: ſicut cunctae gentes colunt ſimu-

ſimulacra, ita et Juda habet ſuae religionis idola, et idcirco, inquiunt, iratus eſt Dominus, et tradidit eos captivitati. Nos autem hoc dicemus, quod et iſti inſultaverint domui Judae, quando a Chaldaeis capta eſt, putantes, ſicut in ceteris gentibus non ibi eſſe auxilium Dei, et ideo regnum Judae et Jeruſalem Dei praeſidio deſtitutum, patuiſſe Babyloniae poteſtati.“ Pro כְּכֹל habent בְּכֹל *inter omnes* codices plures Kennicotti et de-Roſſii, uti et Syrus. LXX cod. Rom.: *οὐκ ὃν τρόπον*, praemiſſa negatione, quae tamen abeſt in cod. Alex., SH. et Arabe. Ad בֵּית יְהוּדָה in cod. Roſſ. no. 782. ſignato, Hiſpanico, a 1277. ſcripto, notatur ad marginem, Orientales, i. e. codices Babylonios legere בֵּית יִשְׂרָאֵל. LXX et Arabs, utrumque exprimunt: *οἶκος Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα*.

9. לָכֵן הִנְנִי פֹתֵחַ *Propterea en ego* hoſtibus viam *aperiam* ad eos, aditumque ad urbes et arces munitiſſimas; eadem figura Jeſaj. XLV, 1. Nah. III, 13. אֶת-כֶּתֶף מוֹאָב *Latus Moabi*, per quod invadunt Moabitas. Grotius: „*Latus apertum* dicitur, quod ictibus obnoxium eſt.“ כָּתֵף, quod proprie *humerum* notat (vid. ſupra XII, 7. Jeſaj. XLVI, 7. Jud. XVI, 3.), metaphorice uſurpatur de *latere* v. g. aedificii, ut Exod. XXI, 14. 15. XXXVIII, 14. 14. 1 Reg. VI, 8., hinc de tractu terrae, veluti de litore maris Num. XXXIV, 11., de regione generatim Jeſaj. XI, 15. Jarchi: „*Ego aperiam* munitiones regionis Moabiticae, quae ſunt in finibus ejus. Nam *finis termini regionis* vocatur h. l. כָּתֵף, propr. *latus*, ut Exod. XXVII, 15. XXXVIII, 14., quibus locis Onkelos עִבְרָא poſuit.“ Chaldaeus: הָא אֲנָא תָבַר יָת תְּקוֹף מוֹאָב *ecce ego conteram fortitudinem Moab*. מֵהֶעָרִים Inde *ab urbibus*, ex parte urbium munitiſſimarum, ſpeciatim etiam *Ar*, Num. XXI, 15, 28. Deut. II, 9., et *Aroer*, quae utraque ad Arnonem fluvium ſita (Num. XXXII, 34.), q. d. non tam latus debile, ſed fortiſſimum et firmiſſimum, in quo ſitae ſunt urbes munitiſſimae. מֵהֶעָרִים, quod Accentu diſtinctivo *Sakeph katon* dirimitur ab iis quae ſequuntur, LXX cum proximo מֵעָרָיו jungentes ſic

ſic reddunt: ἀπὸ πόλεων ἀκρωτηρίων αὐτοῦ. Ita in cod. Rom. Sed in cod. Alex.: ἀπὸ τῶν πόλεων, ἀπὸ πόλεων ἀκροτηρίων αὐτοῦ. Theodoretus: ἀπὸ πόλεων αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀκροτηρίων αὐτοῦ. Vulgatus: *de civitatibus, de civitatibus, inquam, ejus.* Chaldaeus: מִקִּרְוֵיהוֹן מִכְּרַכֵּיהוֹן *ex civitatibus eorum, ex arcibus eorum.* מֵעָרָיו מִקָּצֵהוּ *Ab urbibus,* inquam, quae ſunt *ab extremitate ipſius,* quae reliquis ſolent eſſe munitiores. Alii *extremo* h. l. indicari putant *univerſas* urbes, q. d. *ad unum omnes,* ut Geneſ. XIX, 4. Jerem. L, 26. LI, 31., quod *extrema* pertinent ad complementum rei. מִקָּצֵהוּ a LXX non eſt expreſſum. Vulgatus: *et de finibus ejus.* Chaldaeus: עַד פַּצִּיחֵיהוֹן *usque ad villas ipſorum.* צְבִי אֶרֶץ *Decus* etiam *terrae,* i. e. tractum fertiliſſimum. LXX: ἐκλεκτὴν γῆν. Vulgatus: *inclytas terrae.* Chaldaeus: חֶדְוַת אַרְעֲהוֹן *gaudium terrae eorum.* בֵּית הַיְשִׁימוֹת i. e. *domus ſolitudinis,* nomen proprium loci, cujus mentio fit inter manſiones Iſraelitarum ad Jordanem, haud longe a mari mortuo, Num. XXXIII, 49., tum inter urbes Rubenitarum Joſ. XIII, 20. Poſtea hanc urbem a Moabitis occupatam fuiſſe, e noſtro loco patet. LXX: οἶκον Βεθασιμοὺθ. Sed οἶκον videtur gloſſema ex interpretatione vocis בֵּית, quod tamen jam Hieronymus in ſuo τῶν LXX codice legit. Grabius ex conjectura reſcripſit: οἶκον Ἰασιμοὺθ. Syrus: ܒܝܬ ܐܫܝܡܘܬ. בַּעַל מְעוֹן eadem haud dubie urbs, quae Joſ. XIII, 17. בֵּית בַּעַל מְעוֹן vocatur, olim Rubenitarum, vid. Num. XXXII, 38. Eusebius in *Onomaſtico* e verſione Hieronymi: *Beelmeon trans Jordanem, quam aedificarunt filii Ruben. Eſt autem vicus usque nunc grandis Baru in Arabia, ubi aquas calidas ſponte humus effert.* Cf. Hilleri *Onomaſt. S.* p. 505. ſeq., cui מְעוֹן nomen gentis, haud diverſae ab הַמְּעוּנִים, *Ammonitis* 2 Paral. XX, 1. *Meonitae* recenſentur inter Arabiae populos 2 Paral. XXVI, 17. LXX בַּעַל - מְעוֹן vertunt ἐπάνω πηγῆς, quaſi מֵעַל מַעְיָן legiſſent. וְקִרְיָתָמָה *Et usque ad* ſ. *verſus Kirjathaim* (vid. infra) q. d. *civitas gemina* (forſan quod

duabus

duabus urbibus conſtaret), quae quoque urbs, quemadmodum *Beth-Hajeſimoth* et *Baal-Meon*, olim a Rubenitis poſſidebatur, vid. Num. XXXII, 37. Joſ. XIII, 19. Sic nullam partem terrae Moab a violentia hoſtium immunem fore oſtendit. Urbs *Cariathaim* fuerat olim Emaeorum (אֵמִים) Geneſ. XIV, 5., quos Moabitae expulerunt, eorumque regionem obtinuerunt, Deut. II, 9. 10., Moabitas Amoraei. E tota illa transjordanica regione cis Arnonem expulerunt Amoraeos Iſraelitae; ſed tandem Moabitae poſtliminio videntur eam regionem occupaſſe, translatis in Aſſyriam decem tribubus, interque ceteras urbes hanc *Cariathaim* recuperaſſe, unde praeter noſtrum et Jeremias XLVIII, 1. 23. contra Moab prophetans hujus urbis meminit. Cf. Bachiene *Deſcript. Palaeſtinae* Vol. II. P. IV. §. 305. p. 326. verſ. germ. Eusebius in *Onomaſtico* ex Hieronymi verſione: *Cariathaim civitas, quam exſtruxerunt filii Ruben. Nunc autem eſt vicus Chriſtianis omnibus florens juxta Medebam, urbem Arabiae, et appellatur Corajatha; in decimo milliario ſupradictae urbis (Medebae) contra Occidentalem plagam, vicinus ejus loci, qui appellatur Bare.*
וְקִרְיָתָמָה Maſorethae in margine וְקִרְיָתָיְמָה legendum notant. Duplex (ut recte obſervat Hillerus in *Arcano Keri et Kethib* p. 281., et in *Onomaſt. S.* p. 17.) olim ſcriptio in codicibus extitit; una וְקִרְיָתָיְמָה, i. e. in *Kirjathajim*, ſive *verſus Kirjathajim*, Dualis קִרְיָתַיִם, addito ה locali, ut יְרוּשָׁלַיְמָה *Hieroſolymam*; altera, quam literae in textu poſitae innuunt, וְקִרְיָתָמָה, itidem Dualis, addito ה locali, ſed contractus ex קִרְיָתַיִם, eo modo, quo שְׁנַיִם et שְׁתַּיִם, *duo*, ſi praeceſſerit nomen עָשָׂר. LXX: *πόλεως παραθαλασσίας*, quaſi duae eſſent dictiones, קִרְיַת יָמָּה. Theodoretus: *Παραλίας δὲ λέγει τὰς παρὰ τὴν νεκρὰν θάλασσαν διακειμένας· τῆς γὰρ ἄλλης θαλάσσης πόῤῥωθεν ᾤκουν οἱ Μωαβῖται. Maritimas vocat urbes ad mare mortuum ſitas; procul enim ab alio mari incolebant Moabitae.* Chaldaeus: וְקִרְיָתַיִם. Ceterum totius hujus Verſus ſenſum bene expoſuit Hieronymus in *Commentario*:

„*Com-*

„Comminatur Dominus, ſe humerum, robur videlicet, et fortitudinem Moab de civitatibus ejus diſſoluturum, ſive aperturum, ut ad ipſos quoque Babylonius victor introeat; et civitates in Moab eſſe deſiſtant, et in ſinibus ejus ac terminis urbes inclytae deſtruantur, quarum ponit nomina; *Beth Jeſimoth*, et *Beelmon* et *Cariathaim*, pro quibus neſcio quid velentes LXX interpretati ſunt *domum Beth Jaſimuth*, quum hoc vocabulum *villam deſertam* ſigniſicet; Beelmeon quoque usque hodie in Moab vicus ſit maximus, quem illi verterunt *ſuper fontem*, et Cariathaim *civitatem maritimam*, traditurque et ipſa cum ſiliis Ammon ſiliis Orientis, Babyloniis videlicet, juxta illum ſenſum, quem contra ſilios Ammon interpretati ſumus [vid. not. ſupra ad Vs. 4.].“

10. לִבְנֵי קֶדֶם *Orientalibus*, inquam (Vs. 4.), aperiam latus tuum (Vs. 9.), ut illi libere irrumpant. עַל־בְּנֵי עַמּוֹן *Una cum* (ut עַל ſupra XVI, 37.) terra *filiorum Ammon* (ſupra Vs. 25.), aeque ac Ammonitidem illis vaſtandam te aperiam. 'Alii: *praeter ſilios Ammon* Orientalibus et te tradam; quod prior a Chaldaeis vaſtata eſt Ammonitis, poſterior Moabitis. וּנְתַתִּיהָ *Et dabo* quidem *eam*, vel, *eam namque*, Ammonitidem (Vs. 4.) *dabo* hoſtibus. לְמַעַן לֹא תִזָּכֵר בְּנֵי־עַמּוֹן בַּגּוֹיִם *Ut, nulla ſit Ammonitarum mentio inter gentes*, ut populus eſſe deſinant, cf. ſupra XXI, 37. et ad eum locum not. Pro בְּנֵי־עַמּוֹן Syrus nomen urbis regiae ܪܒܬ ܕܒܢ̈ܝ ܥܡܘܢ *Rabbathae Ammonitarum* poſuit.

11. וּבְמוֹאָב אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים *Sic etiam in Moabitas exercebo judicia*, ultionem ſumam, ut ſupra V, 10. XXVIII, 22.

12. „Supra (Vs. 8.) duo propoſuerat, *contra Moab et Seir*, poſtea de Seir tacens contra Moab tantum loquutus eſt; nunc reddit coeptum problema, quid Seir, hoc eſt, Idumaea, fecerit.“ Hieronymus. Idumaei non modo ut Ammonitae et Moabitae gaviſi ſunt de malis Judaeorum,

verum

verum etiam in ultionem veteris injuriae, qua Esavus aut Edom a Jacobo affectus fuerat, praerepta benedictione (Genes. XXV, 31. seqq. XXVII, 17.), simultatem illam veterem, a majoribus haustam, continuantes, sese cum Chaldaeis conjunxerunt ad opprimendos consanguineos. Vid. Obad. 10. seqq. Jerem. XLIX, 7—22. Amos. I, 11. 12. Ps. CXXXVII, 7. et ad eum locum not.

13. תֵּימָן, quod *austrum* significat, h. l. esse nomen urbis aut regionis dictae a nepote Esavi (Genes. XXXVI, 15.), res ipsa docet, vid. et Jerem. XLIX, 7. Obad. Vs. 9. וּדְדָנֶה בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ *Et Dedanem usque gladio cadent*, „duos terminos nominat, Themanem ad austrum, et Dedanem ad septentrionem.“ Grotius. Quae hic memoratur Dedan, diversa procul dubio ab illa, quae Genes. X, 7. inter Cuschi posteros nominatur. Nam qui h. l. et Jerem. XLIX, 8. memorantur Dedanitae, non videntur Cuschaei esse, sed Abrahami posteri, incertum, utrum natalibus Idumaei, an ab illo Dedane, qui Genes. XXV, 3. Abrahamo e Cethura nepos scribitur, orti, et cum Idumaeis consociati. Grotius ad Jerem. XLIX, 8. hos Dedanitas ab Idumaeis subactos ait, mera tamen ex conjectura. Haud magis certum, an, qui infra XXVII, 15. et Jerem. XXV, 23. memorantur Dedanitae, iidem sint cum nostris. *He locale*, quod alias praevia vocali Camez addi solet, hic habet ante se Segol, ut a נֹב (1 Sam. XXII, 19.) dicitur נֹבֶה *ad Nobam*, 1 Sam. XXI, 1. XXII, 9., ex תֹּפֶת natum תָּפְתֶּה Jesaj. XXX, 33., ex כַּלְנוֹ Jesaj. X, 9. dictum כַּלְנֶה Amos. VI, 2. Verba מִתֵּימָן וּדְדָנֶה בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ LXX sic reddunt: *καὶ ἐκ Θαιμὰν διωκόμενοι ἐν ῥομφαίᾳ πεσοῦνται.* Non expressum est וּדְדָנֶה, quod tamen in SH. et Theodoreto legitur. Vulgatus: *ab Austro, et qui sunt in Dedan, gladio cadent.* Syrus: ܡܢ ܬܝܡܢ ܘܕܘܪܢ ܘܒܣܝܦܐ ܢܦܠ *a Themana et Doron, et gladio cadet.* Chaldaeus: מִדָּרוֹמָא וְיָתְבֵי דְדָן בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן *ab Austro* (scil. desertam eam faciam), *et incolae Dedan gladio occidentur.*

14.

14. Quod Deus maleficia Edomitarum *per populum suum Israel* vindicaturus dicitur, eo spectare volunt, quod Joannes Hyrcanus (circa annum 128. ante Christ. nat.) non solum Idumaeae urbes, Adora et Marissam, cepit, verum et regionem omnem subegit, suoque imperio ita penitus subjecit, ut jam non suis porro juribus institutisque fruerentur Idumaei, sed Judaeorum moribus ac legibus uti tenerentur, referente Josepho *Archaeolog.* XIII, 9. 1. Conf. Schnurrer, ad Obad. 18. in Ejus *Dissertatt.* p. 418.

15. *Philisthaei* longe olim e Caphtoraeorum et Casluchaeorum regionibus in Palaestinam immigraverant (unde et appellati, nam פלש Aethiopice est *migrare*), tractumque Cananaeae maritimum australem a se occupatum inhabitabant, vid. Genes. X, 14. Deut. II, 23. Jerem. XLVII, 4. Amos. IX, 7., et cf. J. D. Michaelis *Spicileg. Geograph. Hebr. exter.* T. I. p. 277. seqq. Inter eos Judaeosque ab antiquissimis inde temporibus odium fuerat acerrimum, quod causam praebuit bellis inter eos longo temporis tractu gestis, vario eventu et successu. Repetendum illud odium ab eo est tempore, quo illi Israelitas instituerunt opprimere, Judicum tempore, vid. Jud. X, 7. XIII, 1. Sub Samuele quidem et Saule liberari coeperunt Judaei ab illorum oppressione, sed ita, ut bellatum continuo, non debellatum sit (1 Sam. XIV, 52.), donec David eos subegit, 2 Sam. VIII, 1., Gatham quoque cum agris ei subjectis, illis eripuit, 1 Chron. XVIII, 1. Salomoni et Josaphato fuerunt tributarii, 1 Reg. IV, 21. 2 Chron. XVII, 11., sed sub Joramo Judaeam populationibus infestarunt, 2 Chron. XXI, 16., et ab Usia repressi (2 Chron. XXVI, 6. 7.) sub Ahaso iterum plurima Judaeis mala intulerunt, 2 Chron. XXXVIII, 18. Graves ictus eis inflicti ab Hiskia, qui 2 Reg. XVIII, 8. totam Palaestinam pervagatus esse et infestasse narratur, ipsa Gaza, in extremo limine australi, non intacta. Harum inimicitiarum memores Philisthaei videntur sese Chaldaeis in opprimendis Judaeis junxisse; id quod Noster haud obscure eo significat, quod Philisthaeos sese ultos esse

ait

ait לְמַשְׁחִית *in perditionem* (ut fupra V, 16. IX, 6.), i. e. ut perderent prorfus et profligarent Judaeos. בִּנְקָמָה, in hemiftichio priori, Jarchi bene explicat: „per odium et faevitiam, ficut is, qui ultionem fumit de inimico fuo.“ בִּשְׁאָט בְּנֶפֶשׁ *Cum contemtu cum anima*, infolenter et effrenatà petulantiâ. LXX: ἐπιχαίροντες ἐκ ψυχῆς. Vulgatus: *toto animo*. Syrus: ܒܪܓܬܐ ܕܢܦܫܗܘܢ *juxta cupiditatem animi fui*. Chaldaeus: בְּצִפּוּת נְפַשׁ *cum laetitia animi*, ut fupra Vs. 6. אֵיבַת עוֹלָם *Odio veteri*, ut infra XXXV, 5. Omiffum ante אֵיבַת praefixum בּ, ut alias faepiffime. Verba לְמַשְׁחִית אֵיבַת עוֹלָם LXX cod. Rom. fic reddunt: τοῦ ἐξαλεῖψαι ἕως ἑνός. Sed pro ultimo vocabulo reponendum haud dubie αἰῶνος, ut in cod. Alex. legitur, et in verfione Arabica et SH. exprimitur. In Theodoreto: τοῦ διαφθεῖραι κατ' ἔχθραν αἰώνιον, quae eft Symmachi interpretatio, uti e nota marginali cod. SH. cognofcitur. Vulgatus: *interficientes et implentes inimicitias veteres*. Syrus: ܕܢܒܛܠܘܢ ܪܚܡܘܬܐ ܕܠܥܠܡ *ut violarent amicitiam perpetuam*. Pro אֵיבַת videtur ex conjectura אַהֲבַת legiffe, quod, quum ante אֵיבַת non ל five ב fubaudiret, fed in Accufativo vertendum putaret, id nomen ei fenfum non fatis aptum fundere videretur. Chaldaeus: בְּדִיל לְחַבָּלָא דְּבָבוּת עוֹלָם *ad perdendum, odio antiquo*.

16. עַל־פְּלִשְׁתִּים LXX reddidere: ἐπὶ τοὺς ἀλλοφύλους. „*Philifthiim*, quos Septuaginta ἀλλοφύλους, id eft, *alienigenas* transtulerunt, non generali nomine omnium gentium, quae non funt de genere Judaeorum, fed fpeciali gentis fuae, quae nunc dicitur Palaeftina, mutata *Phe* litera juxta Graecorum confuetudinem in *Pi* (Π), ficut et apud nos pro hebraico *Phafe* (פֶּסַח) Graecum et Latinum *Pafcha* celebratur.“ Hieronymus. *Crethaeos*, כְּרֵתִים, fuiffe eam Philifthaeorum partem, quae auftralem et maritimum Philifthaeae tractum tenuit, tam ex hoc loco, quam ex Zephan. II, 5. et 1 Sam. XXX, 14. apparet, quo quidem

quidem loco quae נֶגֶב הַכְּרֵתִי *auſtralis ora Crethaeorum* vocatur, mox Vs. 16. אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים dicitur. Cf. Godofr. Lackemacheri *Obſervatt. philologg.* P. II. Obſerv. II. p. 12. ſeqq. Nomen inde ſortitos eſſe, quod ortu *Cretenſes* fuerint, Lackemacher §. V. ſeqq. argumentis haud improbabilibus evincere ſtuduit, inter quae illud minime eſt contemnendum, quod apud Stephanum Byzantinum (voce *Gaza*) luculenta exſtat traditio, Cretenſes, Rege Minoë, expeditionem ſuscepiſſe iſtas in oras, et Gazam occupaſſe, quam *Minoa* appellaverint, unde apud illos templum reperiri Jovis Cretaei, *Marna* ab eis adpellati. Verba ſunt: Ἐκλήθη (ἡ Γάζα) δὲ καὶ Μινώα, ὅτι Μίνως σὺν τοῖς ἀδελφοῖς, Αἰάκῳ καὶ Ῥαδαμάνθει, ἰὼν, ἐξ αὐτοῦ ταύτην ἐκάλεσε. Ἔνθεν καὶ τὸ τοῦ Κρηταίου Διὸς παρ' αὐτοῖς εἶναι, ὃν καθ' ἡμᾶς ἐκάλουν Μάρναν, ἑρμηνευόμενον Κρηταγενῆ. Conf. Vitringa *Commentar.* ad Jeſaj. XIV, 28. Προθεωρίαν §. V. Exigui eſt momenti, quod ſententiae illi de ortu τῶν כְּרֵתִים, a Calmeto quoque docte defenſae (in *Diſſertat. de ortu Philiſthaeorum eorumque diis*, Commentario in priorem Samuelis librum praemiſſa P. IV. p. 1. ſeqq. verſ. teuton.), oppoſuit J. D. Michaelis in *Spicil. Geogr. Hebr. ext.* P. I. p. 281., Cretenſes Hebraice potius כְּרֵטִים ſcribendos fuiſſe, quomodo Syriace ſcribi ſolent, quum tamen permutatione literarum ת et ט nil ſit frequentius, vid. not. ſupra ad VIII, 11. Vol. I. p. 231. Ipſe Michaelis ſuſpicatur, ut LXX. Philiſthhaeos tanquam nomine proprio Ἀλλοφύλους, *exteros,* vocant, ita Hebraeis ob duplicem migrationem, ex Aegypto in *Caphthor,* exque hac nova patria in Palaeſtinam, כְּרֵתִים, *reciſos a patria et extorres* dictos fuiſſe. Eadem jam Hilleri ſententia fuit, qui in *Onomaſt. S.* p. 280. et 778. Philiſthaeos כְּרֵתִים i. e. *e patrio ſolo exciſos* vocatos exiſtimat, quod bis natale ſolum vertere coacti fuerint. Pro nomine appellativo noſtrum כְּרֵתִים acceperunt quoque Aquila, Symmachus et Theodotion, vid. infra. Paronomaſia, poenam talionis ſubindicans, in eo eſt, quod Vates dicit: וְהִכְרַתִּי

 אֶת־כְּרֵתִים,

אֶת־כְּרֵתִים, quo hoc vult: *exſcindam exſcindendos*, populum internecione dignum eique devotum, quem ſenſum Chaldaeus expreſſit: וְאֵשֵׁיצֵי יַת עַמָּא דְּחַיָּבִין לְאִשְׁתֵּיצָאָה *et disperdam populum, qui rei ſunt, ut dispereant.* Vulgatus: *et interſiciam interſectores.* „Pro quo LXX, neſcio quid volentes, *Cretenſes* interpretati ſunt [Καὶ ἐξολοθρεύσω τοὺς Κρῆτας], quum et Aquila et Symmachus et Theodotio ipſum verbum hebraicum *Chorethim*, vel *interſectores* [ܠܡܚܒܠܢ̈ܐ, *deſtructores*, Symmachus SH.], vel *interſectionem* verterint, non ſolum in praeſenti loco, ſed etiam in Sophonia (II, 5.): *Vae habitatoribus ſuniculi maris, accolae Cretarum* (גּוֹי כְּרֵתִים); et hic enim quum LXX *Cretam* verterint, caeteri translatores ὄλεθρον, id eſt, *interſectionem* vel *perditionem* interpretati ſunt.“ Hieronymus. Cum LXX tamen convenit Syrus: ܘܐܘܒܕ ܐܢܐ ܠܟܪ̈ܬܝܐ *et perdam Cretaeos.* Ceterum τοὺς Κρῆτας, quod Hieronymus in ſuo τῶν LXX codice legit, exſtat quidem in cod. Rom., SH. et Theodoreto, ſed in cod. Alex. legitur: ἐξολοθρεύσω κριτὰς Σιδῶνος, et in verſione Arabica, in Polyglottis, quae textum codicis Alexandrini exprimere ſolet, وأستاصل الغصاة, quod latinus interpres *exſtirpabo racemationem* vertit. Sed recte J. D. Michaelis in *Spicileg. Geogr. Hebr. ext.* P. I. p. 287. not., monuit, pro الغصاة legendum eſſe القضاة, *judices.* שְׁאֵרִית, *Reliquias*, dicit, quod Philiſthaea jam antea multum vaſtata fuerat ab Aſſyriis et Aegyptiis, vid. Jeſaj. XIV, 30. XX, 1. Jerem. XLVII, 4. 5. Amoſ. I, 8., quibus locis omnibus eadem illa vox de Philiſthacis uſurpatur. חוֹף הַיָּם *Litoris maris* ſcil. occidentalis, i. e. mediterranei, ut Jarchi notat. חוֹף, *Litus*, ut Geneſ. XLIX, 13. Deut. I, 7. Joſ. IX, 1. Jerem. XLVII, 7., proprie *limes, terminus*, ut idem ille Jarchi obſervat. Ad utramque radicem, חוף et חָפַף, poteſt referri, quemadmodum Arabibus a حاف (pro حوف) *cir-*

circumivit locum, حافة est *ora*, *labium*, *margo*, et hinc *ripa*, atque حافي *limes*, *terminus*, et a حفّ, itidem *obivit*, حافّة *latus*, *ora*, *margo*. Cf. Michaelis *Supplemm.* p. 588. ſeqq. Verba אֶת־שְׁאֵרִית חוֹף הַיָּם LXX cod. Rom. vertunt: *τοὺς κατοικοῦντας τὴν παραλίαν*, pro quo ultima voce in cod. Alex. eſt *παραθαλασσίαν*. Vulgatus: *reliquas maritimae regionis*. Syrus: ܫܪܟܐ ܣܦ̈ܘܬܗ ܕܝܡܐ *reliquias oras maritimas*. Chaldaeus: יַת שְׁאָר סְפַר יַמָּא *reliquum litoris maris*.

17. בְּתוֹכְחוֹת חֵמָה Vid. ſupra V, 15. et ad eum loc. not. LXX haec verba non expreſſerunt.

XXI.

Vaticinia in Tyrum et Sidonem.

Cap. XXVI. XXVII. XXVIII.

Cap. XXVI.

ARGUMENTUM.

Tyrum, emporium opulentiſſimum et opere magno munitum et valido firmatum praeſidio, a Nebucadnezare, rege Babyloniae, cum magna manu expugnandum, diripiendum et penitus vaſtandum praedicit, quam repentinam et inſolitam cladem omnes conſternati et attoniti ſint admiraturi.

1. Anno undecimo, prima die menſis, habi-
tus eſt ad me a Domino hujusmodi ſermo:
2. Fili hominis, quoniam dicit Tyrus de Hiero-
ſolyma: ah! effracta eſt, quae erat populo-
rum portae, converſa eſt ad me, replebor ea
3. vaſtata. Propterea ſic dicit Dominus Deus:
Ecce me contra te, Tyre! Inveham in te
gentes multas, quomodo attollit ſuos fluctus
4. mare, quae Tyria moenia corrumpant, ever-
tantque turres. Radam pulverem de ea, et

petram

petram limpidiſſimam eam reddam; ita ut 5.
ſerviat expandendis ſagenis in mari, quoniam
ego loquutus ſum, inquit Dominus Deus,
eritque gentibus praeda. Filiae quoque ejus, 6.
quae ſunt in agro, gladio perimentur, et
intelligent, me eſſe Dominum. Sic enim 7.
dicit Dominus: Ego ad Tyrum Nebucad-
nezarem, Babyloniae regem, adducam ex
ſeptentrione, regem regum, cum equis, qua-
drigis, equitibus, magnaque copiarum mul-
titudine. Filias tuas, quae ſunt in agro, 8.
ferro perimet, et contra te vallum admove-
bit, contra te aggerem exprimet, contra te
ſcutum elevabit. Ictum tormentorum ſuorum 9.
in muros tuos diriget, et turres tuas diruet
machinis ſuis. Inundatione equorum ſuorum 10.
operiet te pulvis eorum; et prae equitum,
curruum, quadrigarum ſonitu tua concutien-
tur moenia. Quum ille per tuas portas in-
trabit, quomodo in effractam urbem intrari
ſolet, equorum ſuorum ungulis omnes vicos 11.
tuos proculcabit, populum tuum gladio cae-
det, tuaeque potentiae ſtatuas demolietur
ad terram, depraedabuntur opes tuas, mer- 12.
ces diripient, evertent muros, et domos tuas
praeclaras diruent, ſaxaque, et ligna et pul-
verem ponent in mediam aquam. Atque ita 13.
carminum tuorum turbam coërcebo, nec
amplius audietur cithararum tuarum ſoni-
tus, teque in limpidiſſimam petram redigam, 14.
ut

ut ſis expandendis ſagenis, non deinceps
inſtauranda, quoniam ego Dominus loquutus
15. ſum, inquit Dominus Deus. Sic dicit Do-
minus Deus Tyro: Nimirum a ſonitu ruinae
tuae, quum quidem ſuſpirabunt ſaucii, et
16. edetur in te caedes, concutientur inſulae,
deſcendentque de ſuis ſoliis omnes principes
maris, et detractis trabeis, exutisque ſuis
phrygianis veſtibus, circumfuſi formidinibus,
17. et ſubito caſu pavidi, ac de te attoniti, nae-
niam de te edent, tibique dicent: O quam
periiſti, a regionibus maritimis frequentata,
urbs inclyta, tuque tuique incolae, qui ter-
rorem omnibus maris incolis incuſſerunt?
18. Nunc pavent inſulae diem ruinae tuae, tur-
banturque marinae inſulae tuo exitu.
19. Nam ſic dicit Dominus Deus: quum ego te
urbem deſolatam reddam, quales ſunt quae
non incoluntur urbes, quum in te pelagus
20. inveham, teque vaſtae obruent aquae; de-
mittam te cum his, qui deſcendunt in bara-
thrum, ad populum aeternum, et collocabo
te in terrae imae ſolitudine aeterna, cum
his, qui deſcendunt in barathrum, ut non
habiteris, decoram vero reddam terram vi-
21. ventium. In nihilum te redigam, ut nulla
ſis, quaeſitaque numquam deinceps invenia-
ris, dicit Dominus Deus.

NOTAE.

N O T A E.

Cap. XXVI, 1. בְּעַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה *Anno undecimo* a deportatione Jechoniae et regni Zedekiae (vid. not. ad I, 1.), ipſo anno expugnatae Hieroſolymae (2 Reg. XXV, 2. ſeqq. Jerem. LII, 5. ſeqq.), qui erat decimus nonus Nebucadnezaris, 2 Reg. XXV, 8. Jerem. LII, 12. Nam annus, quo deportabatur Jechonias, erat Babylonii regis octavus, 2 Reg. XXIV, 12. Pro בְּעַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה LXX cod. Rom., SH., Arabs, Theodoretus reddunt: ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ. Sed in cod. Alex.: ἐν τῷ δωδεκάτῳ. בְּאֶחָד *Primo* ſcil. die, cf. I, 1. VIII, 1. XX, 1. XXIV, 1. XXIX, 1. לַחֹדֶשׁ *Menſis* ſcil. primi (רִאשׁוֹן ut infra XXX, 20. LXX cod. Rom., SH., Arabs et Theodoretus: τοῦ μηνός, ſed in cod. Alex.: τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου), anni illius undecimi, quarto igitur adhuc menſe ante expugnatam Hieroſolymam, vid. Jerem. XXXIX, 2. LII, 6. Quae quidem eſt plerorumque interpretum conſenſu comprobata ſententia. Nec obſtat, quod vates jam ipſis calendis anni undecimi Tyrios hic introducit gloriantes, velut peracto Hieroſolymorum excidio; tum enim Hieroſolyma erat graviſſima obſidione preſſa, ut Tyrii imminens excidium urbis tanquam praeſens mente praecipere poſſint. Alii cum Kimchio ipſum illum menſem *quartum*, quo expugnata eſt Hieroſolyma, intelligunt, quem non nominet, utpote omnibus notiſſimum et inauſpicatum. Grotius iis, quae ſequuntur, menſem eum innui exiſtimat, qui ſequutus eſt captam Hieroſolymam, i. e. menſem *quintum* anni undecimi, quo Tyrii, accepto nuncio de expugnata urbe Hieroſolymitana, glorioſam illam fiduciam praedicaverint, quae Vs. 2. exponitur. Ceterum *ex ordine temporis* poſt vaticinia anno *nono* exilii ſui a propheta promulgata (Cap. XXIV, ſeqq.), nunc ſequi debebat *prophetia contra Aegyptum*, anno *decimo* pronunciata, infra XXIX, 1. Sed quoniam Tyrus prius fuit deſtruenda, et illius deſtructae merces Aegyptus futura erat Nebucadnezari (XXIX, 18. 19.); comminatio Tyri delendae, licet ſerius pronuntiata,

tiata, ante comminationem de Aegypto vaſtanda ponitur. Vid. Lightfooti *Chronol. V. T.* in Ejus *Opp.* Vol. I. p. 125.

2. „Conſequenter prophetiae ordo contexitur. Loquutus erat contra filios Ammon et Moab, et Seir, qui et ipſi ſunt Idumaei, et Philiſthiim, qui ſunt in litore, et in funiculo maris eundem limitem tenent. Poſt Palaeſtinam enim ſuccedit Phoenicis regio, cujus metropolis eſt civitas *Tyrus*, quae appellatur Hebraeo Syroque ſermone *Sor* [צוֹר]." Hieronymus. Ἡ Τύρος Σὸρ τῇ ἐπιχωρίῳ προσαγορεύεται φωνῇ, inquit Theodoretus ad h. l. Hinc eſt *Sarra*, quo nomine Tyrus nonnunquam apud Veteres appellatur. Vid. Gellii *Noctt. Attic.* XIV, 6., qui ejus nominis meminit ut antiquioris, quam Tyri. Hodie ipſo nomine hebraico appellatur. Cf. Abulfedae *Syriam* p. 95. ed. Koehler. *Tres* autem *Tyros* diſtinguunt Geographi, *Palaetyrum*, *Tyrum inſulam*, et *Tyrum* adnexam continenti. *Palaetyrus*, quae et *Tyrus vetus* Latinis dicitur, triginta ſtadia aberat a Tyro inſula, auſtrum verſus, teſte Strabone *Geogr.* Lib. XVI. p. 521. ed. Caſaub. Fluvius eam permeabat, uti ſcribit Scylax in *Periplo* p. 101. ed. Gronov., et hinc ſaxa petiiſſe Alexandrum, quum Tyrum oppugnaret, tradunt Diodorus Siculus *Bibl.* L. XVII. p. 583. edit. Rhodom., Curtius IV. Cap. 2. ſeqq., Arrianus *de expedit. Alex.* II, 18., alii. Haec Palaetyrus haud longe ab illo loco ſita fuit, qui nunc *Ras el-Ain* (راس العين) dicitur, ubi etiamnum veſtigia aquaeductus inde per Iſthmum usque ad Tyrum protenſi conſpiciuntur. Vid. Maundrelli *Itinerar.* in *Sylloge Itinerariorum*, quam edidit H. E. G. Paulus, P. I. p. 64. Et Pocockii *Deſcript. Orientis* Vol. II. p. 119. ſeqq. verſ. germ. edit. ſec. Veteris hujus Tyri, in *rupe* (unde ei nomen צוֹר) a Sidoniis conditae (Jeſaj. XXIII, 3. 12.), mentionem fieri quidam putant Joſ. XIX, 29. in deſcriptione ſortis Aſeritarum, ubi מִבְצַר צֹר occurrit. Cui opinioni tamen plura oppoſuit Relandus *Palaeſt.* p. 1047. Cf. li-

brum

brum nostrum: *Handbuch der bibl. Alterthumskunde* Vol. II. P. I. p. 29. seqq. et p. 62. seqq. *Tyrus insula*, Φοινίσσα νᾶσος dicta Euripidi in Phoenissis, ab Alexandro continenti adjuncta. Pomponius Mela *de situ Orbis* I, 12. *Tyrus, aliquando insula, nunc annexa terris deficit, qua ab impugnante quondam Alexandro jacta opera.* Plinius *Hist. Nat.* L. V. §. 17. *Tyrus quondam insula, praealto mari septingentis passibus divisa, nunc vero Alexandri oppugnantis operibus continens; olim partu clara, urbibus genitis, Lepti, Utica, et illa Romani imperii aemula, terrarum orbis avida, Carthagine, etiam Gadibus, extra orbem conditis. Nunc omnis ejus nobilitas conchylio atque purpura constat. Circuitus XIX M. passuum est, intra Palaetyro inclusa. Oppidum ipsum XXII stadia obtinet.* Quae de Tyro per Nebucadnezarem vastanda ab Ezechiele praenunciantur, sola de *Palaetyro* intelligenda esse, post Marshamum in *Can. Chron. ad Sec. XVIII.* p. 578., et Perizonium *Origg. Babylonn.* P. II. p. 76., pluribus demonstrare studuit Vitringa in *Notitia Tyri* praemissa *Commentario ad Jesaj. XXIII.* Vol. I. p. 665. seqq. edit. Basil. Sunt sane in nostro vaticinio quaedam, quae magis conveniunt urbi in continente, quam in mari sitae. Veluti quod infra Vs. 10. 11. Nebucadnezar cum equis, curribus, equitibus urbem intraturus describitur; porro quod idem ille adversus eam aggerem congesturus dicitur (Vs. 8.), nec non, quod ei *suburbia* tribuuntur (XXVII, 28.). Contra solam in *Tyrum insularem* cadit, quod infra Vs. 5. urbs destructa comparatur loco siccandis retibus destinato *medio in mari*; tum quod XXVII, 4. 25. 26. diserte *in corde maris* (בְּלֵב יַמִּים) sita dicitur. Etsi enim satis notum est, לֵב et תּוֹךְ non praecise *medium* rei alicujus notare; illud tamen negari vix poterit, indicari ista loquendi formula, rem, de qua sermo est, cingi undique illa re, in cujus corde est. Porro infra Vs. 6. *filiae Tyri*, quae sunt *in agro* (בַּשָּׂדֶה), i. e. oppida a metropoli pendentia, quae erant in *continente*, opponuntur Tyro in mari exstructae.

Prae-

Praeterea Tyrum insularem jam olim, diu ante Nebucadnezaris tempora, extitisse, patet ex eo, quod Josephus narrat *Antiqq.* IX. Cap. 14., tempore Salmanassaris Sidonem, Acoem, et Palaetyrum defecisse a Tyriis ad Assyrios, unde liquet, Tyrum aliquam a Palaetyro distinctam jam tum fuisse; et Assyrium, graviter offensum, quod Tyrii se ei non submitterent, mox reversum in Phoenicem, illos ad obsequium coacturum sexaginta navibus aggressum esse, sed irrito conatu. Cf. Relandi *Palaest.* p. 1051. seqq., qui inter alia plura apposite observat, Veteres, Tyri antiquitatem celebrantes, numquam adnotare, se de Palaetyro loqui, sed de clara illa ac insulari Tyro, unde Cadmus ipse Tyrius νησιώτης, *insulanus*, dictus. Quae quum ita sint, nos quidem Ezechielis vaticinium non dubitamus Tyrum illum insularem, jam ab antiquissimis inde temporibus cultam et celebrem, potissimum spectare, ita tamen, ut et Palaetyrum, tanquam partem illius, simul respiciat, sicuti et Plinius, loco supra allato, ambitum Tyri inclusa Palaetyro describit. „Angustum," ait Relandus l. c., „erat id fretum, quod insulam a continenti secernebat, quatuor stadiorum, ut Curtius scribit et Diodorus Siculus, ut Plinius 700 passuum. Quis credat, Nebucadnezarem, qui tres annos et dimidium urbem obsedisse dicitur [imo tredecim annos, vid. infra ad Vs. 7. Philostrati e Josepho testimonium], quum ab Alexandro capta sit mense septimo, non eodem astu usum, ut Tyrum expugnaret, quo Alexandrum? — Et ipsum illud tempus obsidionis videtur indicare, de Tyro insula agi. Palaetyrum non credo ei tantum negotii potuisse facessere." Tyrum insularem a vate nostro non respici, qui de sola Palaetyro hoc vaticinium agere existimant, et inde colligunt, quod infra Vs. 14. Tyrus ita dicitur esse destruenda, ut non amplius sit aedificanda, quod insulae Tyro non conveniat. Ad quod in nota ad eum Versum respondebimus. Ad Palaetyri vastationem per Nebucadnezarem Kimchi et Abendana in Additamentis ad *Michlal-Jophi* referunt Versus quatuordecim priores Capitis nostri, reliqua ad

Tyri

Tyri infularis f. novae expugnationem, ab Alexando factam. Ad utriusque, et veteris et novae, Tyri everfionem pertinere tria haec Capita, arbitratur quoque Prideaux in *Connexione V. et N. T. cum Judaici et aliorum populorum hiftoria* P. I. p. 480. coll. p. 93. feqq., cui Dathe adftipulatur. נִשְׁבְּרָה *Fracta eft* fcil. urbs Hierofolymitana, ut Jefaj. XXIV, 10. נִשְׁבְּרָה קִרְיַת־תֹהוּ *Fracta eft urbs vanitatis.* Omiffum eft עִיר, ut Jefaj. VI, 12. עֲזוּבָה, *deferta* fcil. urbs, coll. XVII, 2., et infra apud Noftrum XXXVI, 33. coll. 35. דַּלְתוֹת הָעַמִּים Quae (urbs) fuit *portae populorum,* i. e. maxime frequentata civium et exterorum copia et commercio, emporium quafi aut forum commune regionis. Ad eam namque non folum religionis caufa Ifraelitarum, verum et aliarum gentium, mercaturae ergo, frequentiffimus concurfus fiebat. Verba נִשְׁבְּרָה דַּלְתוֹת הָעַמִּים LXX reddunt: *συνετρίβη, ἀπόλωλε τὰ ἔθνη.* Pro דַּלְתוֹת Cappellus illos conjicit legiffe דַּלּוֹת a דָּלַל, *exhaurire.* Vulgatus: *confractae funt portae populorum.* Chaldaeus: אִתְּבָרַת דַּהֲוָת מְסַפְּקָא סְחוֹרָא לְכָל עַמְמַיָּא *confracta eft, quae praebebat mercimonia omnibus populis.* Ad נָסֵבָּה אֵלָי *converfa eft ad me,* plerique fubaudiunt *negotiatio ejus.* Grotius: „ad me fe vertit forum illud frugum, vini, olei, balfami.“ Aliter, nec male, Hieronymus: „Ego portum tutiffimum habeo, illaque fubverfa, ad me omnis multitudo converfa eft, quae illius regebatur arbitrio.“ אִמָּלְאָה הָחֳרָבָה Eo magis nunc *ego replebor* mercibus et opibus (ut infra XXVII, 25.), quod *vaftata eft* illa; ex ruinis illius crefcam. Hieronymus: „Quia illa deferta eft, idcirco ego implebor.“ LXX: Ἡ *πλήρης ἠρήμωται,* quafi נִמְלָאָה legiffent, quod in codice Roffiano numero 545. a prima manu fcriptum reperitur. Idem expreffit Chaldaeus: דַּהֲוָת מַלְיָא חֲרוּבַת *quae erat plena, deferta eft.* Syrus: ܘܚܪܒܬ ܘܨܕܝܬ *et vaftata eft et defolata.* Vulgatus: *implebor, deferta eft.*

3. הִנְנִי עָלַיִךְ צֹר *Ecce ego ero* f. infurgam *contra te, o Tyre!* ut fupra XIII, 8. Jerem. L, 31. Chaldaeus: הָא אֲנָא שָׁלַח

שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ צוֹר *ecce ego mitto furorem meum contra te, Tyre.* Syrus: ܗܐ ܐܢܐ ܥܠܝܟܝ *ecce ego contra te,* non expreſſo nomine צֹר. וְהַעֲלֵיתִי עָלַיִךְ גּוֹיִם רַבִּים *Et adducam contra te populos multos*, Chaldaeos intelligit (Vs. 7.), quibus et aliae non paucae gentes militabant. כְּהַעֲלוֹת הַיָּם לְגַלָּיו *Sicut aſcendere facit mare fluctus ſuos* (Vs. 19.), ſive: *ac ſi aſcendere facerem mare ſecundum* ſ. *quoad fluctus ejus.* Chaldaeus: כְּמִסַּק יַמָּא בְּאַתְרְגוּשַׁת גַּלּוֹהִי *ſicut aſcendit mare in fremitu fluctuum ſuorum.* Cum fluctibus maris comparat hoſtiles exercitus, ob tumultum, fragorem, multitudinem et ferocitatem, ut Jeſaj. XVII, 12.

4. וְסִחֵיתִי עֲפָרָהּ מִמֶּנָּה *Imo abradam* etiam *pulverem* ſ. humum *ejus*, abradam omnia cum pulviſculo. Similis loquutio 1 Reg. XX, 10. Adeo evertetur, ut rupes tantum ſuperſit, ſ. area, cui urbs impoſita eſt. LXX: *καὶ λικμήσω* [cod. Alex.: *λικμήσουσιν*] *τὸν χοῦν αὐτῆς ἀπ' αὐτῆς.* Vulgatus: *et radam pulverem ejus de ea.* Chaldaeus: וְאֶעְקַר עַפְרַהּ מִנַּהּ *et evellam pulverem ejus ab ea.* Syrus: ܘܢܥܩܪܘܢ ܥܦܪ̈ܗ ܡܢܗ *et evellent ex ea pulveres ejus.* וְנָתַתִּי אוֹתָהּ לִצְחִיחַ סָלַע „Sic humiliabitur, ut petrae nitidiſſimae comparetur." Hieronymus. Cf. ſupra XXIV, 7. et ibi not.

5. מִשְׁטַח חֲרָמִים תִּהְיֶה *Locus expanſionis ſagenarum erit*, ſicut littora deſerta, nullum alium praebentia uſum, quam retibus ſiccandis. „Tantaque erit in urbe, quondam frequentiſſima, ſolitudo, ut ſagenae piſcatorum expandantur, et ſiccentur in medio ejus." Hieronymus. מִשְׁטַח חֲרָמִים LXX vertunt: *ψυγμὸς σαγηνῶν.* Vulgatus: *ſiccatio ſagenarum.* Syrus: ܘܬܗܘܐ ܡܫܛܚܬܐ ܬܗܘܐ ܠܡܟܡܪ̈ܐ *fietque locus ad expandenda retia.* Chaldaeus: מְשְׁטַח צַיָּדִין *expanſio piſcatorum.*

6. וּבְנוֹתֶיהָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב תֵּהָרַגְנָה „*Filiae quoque ejus, quae* ſunt *in agro*, ſive in campo, hoc eſt, in Phoenicis littore, urbes et oppida, vici atque caſtella, *interſicientur*

***cientur gladio*:** metaphoricως, quia *filias* appellavit, interfectionem ponit gladii.“ Hieronymus. וּבְנוֹתֶיהָ Chaldaeus vertit: וְיָתְבֵי כַּפְרָנָהָא *et habitatorores villarum ejus.* Ita quoque Vs. 8.

7. „Quod dixerat: *Ascendere faciam ad te gentes multas* etc., nunc ponit manifestius, quod Nabuchodonosor, regem Babyloniae, adducat Dominus.“ Hieronymus. Quod מִצָּפוֹן, *ex aquilone*, regem Babyloniae se adducturum minatur Deus, non tam respicit situm Babyloniae, quae Judaeae aquilonem inter et orientem erat, quam iter, quo Babylonii in Judaeam erupturi erant. Quippe ut vitaretur eremi vastitas, iter illis fuit per Riblam et Hamatham, id est Antiochiam et Epiphaniam, quae sunt ad aquilonem Judaeae. Jerem. I, 13. 14. IV, 6. VI, 1. 22. X, 22 מֶלֶךְ מְלָכִים *Regem regum*, sic appellarunt se reges Babyloniae, quod et regibus quibusdam imperarent, vid. Jesaj. X, 8. Ita veterum Persarum regibus ex stirpe Arsacidarum et Sassanidarum in monumentis et numis tribuitur nomen מלכאן מלכא *regum rex.* Vid. Silv. de Sacy *Mémoires sur diverses antiquités de la Perse*, p. 87. 88. 101. 171. 178. Et Persici atque Ottomanici imperatores hodienum se vocant شاهنشاه *Schahinschah*, et سلطان سلاطين *Sultan Salatin*; quod utrumque nomen ejusdem plane cum titulo illo hebraico est significationis. „Graecas et Phoenicum, maximeque Nicolai Damasceni, et alias Barbarorum ajunt se, qui huic historiae contradicunt, legisse historias, et nihil super oppugnatione a Chaldaeis invenisse Tyriae civitatis; quum probare possumus, multa dici in Scripturis facta, quae in Graecis voluminibus non inveniuntur, nec debere nos eorum auctoritati acquiescere, quorum perfidiam et mendacia detestamur.“ Hieronymus. Scaliger quoque, quod apud nullum Graecum Romanumve scriptorem Tyri a Nebucadnezare destructae mentionem factam reperiret, quae apud Ezechielem praedicuntur tam de Tyro quam de Aegypto per Chaldaeos evertendis, *Dei misericordia remissa*

miſſa eſſe, neque contigiſſe, certiſſimum ſe habere profitetur in *Canonibus Iſagogicis* L. III. p. 319. Cf. Gesenii *Commentar. ad Jeſaj.* XXIII. p. 711. Obſediſſe tamen Nebucadnezarem Tyrum, et quidem per plures annos, manifeſtum eſt ex vaticinio Ezechielis contra Aegyptum edito, infra XXVIII, 19. Sub Ithobale rege oppugnatam eſſe a Nebucadnezare Tyrum, narrat Menander Epheſius, qui ex ipſis Tyriorum tabulariis illius reipublicae Annales produxit in Graecum ſermonem converſos, quorum fragmenta ſervavit Josephus *contra Apionem,* L. I. §. 21. Verba graeca ſunt: *Ἐπὶ Εἰθωβάλου τοῦ βασιλέως ἐπολιόρκησε Ναβουχοδονοσόρος τὴν Τύρον ἐπ' ἔτη δεκατρία.* Obſidionis Tyri mentionem quoque facit Philoſtratus quidam, ut Joſephus prodit *contra Apion.* L. I. §. 20. *Περὶ τούτων γοῦν συμφωνεῖ Φιλόστρατος ἐν ταῖς ἱσταρίαις, μεμνημένος τῆς Τύρου πολιορκίας.* Et in *Antiq.* L. X. Cap. 11. §. 1. ſub fin. *Καὶ Φιλόστρατος ἐν ταῖς Ἰνδικαῖς αὐτοῦ καὶ Φοινικαῖς ἱστορίαις, ὅτι οὗτος ὁ βασιλεὺς (Ναβουχοδονόσορ) ἐπολιόρκησε Τύρον ἔτη ιγ', βασιλεύοντος κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν Ἰθωβάλου τῆς Τύρου.* Quamvis vero et Menander et Philoſtratus *obſidionis* tantum non item *expugnationis* Tyri mentionem faciant, ut merito dubitari poſſit, an urbs illa vi capta ſit et direpta a Chaldaeis; tamen ſub Babyloniorum imperium veniſſe Tyrum, inde apparet, quod inter reges ſive principes Tyri Merbal quidem Babylonius commemoratur; vid. Joſeph. l. c. §. 21. Videntur igitur Tyrii longa obſidione ad extrema redacti Chaldaeis ſeſe ſponte aequis conditionibus dediſſe. Cf. *Handbuch der bibl. Alterthumskunde* Vol. II. P. I. p. 34. et p. 65. not. 85. 86.

8. בְּנוֹתַיִךְ וגו׳ Vid. Vs. 6. et ibi not. De דָּיֵק et סֹלְלָה vid. not. ad IV, 2. Verba וְנָתַן עָלַיִךְ דָּיֵק LXX ſic reddunt: *καὶ δώσει ἐπὶ σὲ προφυλακὴν, καὶ περιοικοδομήσει.* Quae duo poſteriora vocabula Cappellus gloſſema eſſe putat ex alia interpretatione; eſſe enim interpretamentum eorum, quae proxime praeceſſerunt. Vulgatus: *et circumdabit te*

muni-

munitionibus. Syrus: ܘܢܩܝܡ ܥܠܝܟܝ ܕܘܩܐ *et eriget contra te ſpeculas.* Chaldaeus: וְיִבְנֵי עֲלָךְ כַּרְקוֹם, vid. not. ad IV, 2. Vol. I. p. 114. וְהֵקִים עָלַיִךְ צִנָּה *Conſtituet adverſus te clypeum*, i. e. milites clypeatos, ut ſupra XXIII, 24. Alii ſignificari opinantur continuatam ſcutorum ſeriem, qua tecti milites oppugnationem urgerent. Ita Grotius: „Teſtudine e ſcutis facta te oppugnabit." LXX: *καὶ περίστασιν ὅπλων.* Vulgatus: *et elevabit contra te clypeum.* Ita et Syrus. Chaldaeus: וִיקִים עֲלָךְ דִּי מְזַיְּנִין בִּתְרֵסִין *et ſtatuet contra te armatos clypeis.*

9. מְחִי קָבָלוֹ plerisque eſt nomen generale machinae bellicae ad evertendos muros, dictae quaſi *percuſſio* ſ. ictus *adverſi ſui*, quod *ex adverſo* ſ. *e regione muri* poneretur. Aliis קָבוֹל eſt *baliſta*, tormenti bellici genus, quo projiciuntur in murum lapides. Tum dictio hebraica ſonaret *baliſtarum ejus.* Kimchi in Lexico machinam, qua ſagittae in muros mittebantur, ne in iis quispiam proeliari poſſet, ſignificari putat. קָבָלוֹ Kimchi obſervat eſſe nomen formae קָטוֹן, quod adjecto ſuffixo ſecundum analogiam קְבוֹלוֹ enunciari deberet. Sed ex uſu linguae in illo nomine ſervatur Kamez ſub Koph in regimine atque accedentibus affixis, et excidente Vau mutatur Cholem in Kamez-chatuph, ſequente Dageſch, ut קָטַנִּי *minimus meus*, 1 Reg. XII, 10. Verba וּמְחִי קָבָלוֹ יִתֵּן בְּחֹמוֹתָיִךְ a LXX ſic reddita ſunt: *καὶ τὰς λόγχας αὐτοῦ ἀπέναντί σου δώσει. Τὰ τείχη σου κ. τ. λ.* Pro בְּחֹמֹתָיִךְ videntur ſine ב legiſſe חֹמֹתַיִךְ, quod cum iis, quae proxime ſequuntur, conjunxerunt. Vulgatus: *et vineas* [inſtrumenta oppugnationibus apta] *et arietes temperabit in muros tuos.* Syrus: ܘܣܝܦܐ ܕܢܝܙܟܘܗܝ ܢܬܠ ܒܫܘܪܝܟܝ *et cuſpides lancearum ſuarum indet muris tuis.* Chaldaeus: וּמְחַת פְּגוֹזוֹהִי יַהֵב בְּשׁוּרָךְ *et percuſſionem tormentorum ſuorum dabit in muros tuos.* חֲרָבוֹת h. l. non *gladios* eſſe, ſed machinas dirutorias, res ipſa docet. Kimchi intelligit ſecures, vel malleos acuminatos, quibus lapides

pides diffringuntur, et aedificia deftruuntur. LXX: *τὰ τείχη σου καὶ τοὺς πύργους σου καταβαλεῖ ἐν ταῖς μαχαίραις αὐτοῦ.* Vulgatus: *et turres tuas deftruet in armatura fua.* Chaldaeus: וּמִגְדְּלָךְ יְתָרַע בְּאַבְנֵי בַרְזְלֵיהּ *et turres tuas deftruet lapidibus fuis ferreis.*

10. שִׁפְעַת סוּסָיו *Abundantia equorum,* ut שִׁפְעַת גְּמַלִּים *abundantia camelorum.* Jefaj. LX, 6. LXX: *ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἵππων αὐτοῦ.* Vulgatus: *inundatione equorum ejus.* Syrus: ܡܢ ܗܠܟܬܐ ܕܪܟܫܘܗܝ *ex inceffu equorum ejus.* יְכַסְּךָ אֲבָקָם *Teget te pulvis eorum,* tantus erit pulvis ab equorum multitudine, ut nubis modo urbem operiat. Cf. Nah. I, 3. כִּמְבוֹאֵי עִיר מְבֻקָּעָה *Sicut f. fecundum introitus urbis perruptae,* ficut intrare folent in urbem expugnatam. LXX: *ὡς εἰσπορευόμενος εἰς πόλιν ἐκ πεδίου.* Legerunt מִבִּקְעָה. Vulgatus: *quafi per introitum urbis diffipatae.* Syrus: ܐܝܟ ܗܘ ܕܥܐܠ ܠܡܕܝܢܬܐ ܡܬܦܠܚܬܐ *ac fi ingrederetur urbem disruptam.* Chaldaeus: כְּמָא דְעָלִין בְּקַרְתָּא דְמִתַּרְעָא מְשׁוּר *ficut qui ingrediuntur urbem, cujus dirutus eft murus.* „Tanta erit multitudo equitum ejus, ut pulvere equitatus, et fonitu ululantis exercitus, rotarumque ftrepitu et equorum hinnitu urbis fundamenta moveantur, et fic ingrediatur civitatem diffipatis muris, quafi de campo fecurus ingrediens.“ Hieronymus.

11. מַצְּבוֹת עֻזֵּךְ *Statuae roboris tuae,* i. e. ftatuae tuae fortes, quibus deorum fimulacra, quorum adjutorio tutelam et fecuritatem urbis adfcriberent, intelligenda videntur; certe de eis nomen מַצֵּבוֹת 2 Reg. XXIII, 14. Jerem. XLIII, 13. Hof. X, 1. 2. Mich. V, 2. ufurpatur. Alii indicari volunt ftatuas in fortium civium honorem erectas, vel trophaea. Grotius: „Statuas erectas Aegypti regibus aliisque foederatis Tyri et Chaldaeorum hoftibus. Solent enim imagines dejici eorum, quibus res infeliciter cedunt.“ Hebraei altiffimas murorum turres *ftatuas fortitudinis* vocatas arbitrantur, quoniam quafi hominum fortitudo ac refugium repu-

repularentur. Ceterum nomini plurali מַצְּבוֹת junctum verbum ſingulare תֵּרֵד, quod Kimchi ſic explicat: כָּל־אַחַת מִן הַמַּצֵּבוֹת *unaquaeque ſtatuarum* ad humum dejicietur. Ejusmodi numeri discrepantiam *diſtributionem* indicare ſaepius monuimus LXX: *καὶ τὴν ὑπόστασίν τῆς ἰσχύος σου ἐπὶ τὴν γῆν κατάξει.* Vulgatus: *et ſtatuae tuae nobiles in terram corruent.* Syrus: ܘܡܪܡܬܐ ܕܚܘܣܢܟ ܠܐܪܥܐ ܢܣܚܘܦ *et excelſa fortitudinis tuae in terram proſternet.*

12. וּבָתֵּי חֶמְדָּתֵךְ *Et domus deſiderii tui,* i. e. praeſtantiſſima tua et magnifica palatia. Ita כְּלֵי חֶמְדָּה *vaſa deſiderii* Jerem. XXV, 34. 2 Chron. XXXII, 27., ſunt vaſa praeſtantiſſima, quae deſideramus. Cf. Jeſaj. II, 6. Jerem. XII, 10. וְעֵצַיִךְ וַעֲפָרֵךְ *Et ligna tua et pulverem tuum,* i. e. rudera tua. „Nihil priſtinarum divitiarum in expugnata urbe ſervabitur, ſed cum muris domus quoque nobiles deſtruentur, et tanta erit victorum ſaevitia, ut ligna et lapides, qui reſidui incendio fuerint, in medium mare projiciantur.“ Hieronymus.

13. הִשְׁבַּתִּי הֲמוֹן שִׁירָיִךְ *Quieſcere faciam ſtrepitum canticorum tuorum,* auferam univerſam urbis laetitiam, quae prius canticis et pſalteriis perſonabat, quaſi dicat omnia luctu et moerore complenda, nullumque ſolitis laetitiae ſignis locum amplius relinquendum. Vid. Amoſ. V, 23. Jerem. VII, 34. XXV, 10.

14. De verbis תִּהְיֶה — וְנִתַּתִּיךְ cf. not. ſupra ad Vs. 4. 5. Pro maſculino תִּהְיֶה ponendum erat femininum תִּהְיִי ſ. תְּהִי, ſed reſpicit *terminationem* nominis צֹר *Tyri,* ut 2 Reg. XV, 16. Jeſaj. XXIII, 1. Hoſ. X, 7. itidem urbium nomina cum verbis maſculinis conſtruuntur. „Quodque ſequitur: *Nec aedificaberis ultra* [לֹא תִבָּנֶה עוֹד], videtur facere quaeſtionem, quomodo non ſit aedificata, quam hodie cernimus Phoenicis nobiliſſimam et pulcherrimam civitatem. Ex quo quidam volunt, ultimo tempore haec Tyrum eſſe paſſuram, quae poſtea non ſit aedificanda. Sed quomodo

Nabuchodonofor perfonam fervare poterunt, praefertim quum legamus in confequentibus, Nabuchodonofor oppugnaffe Tyrum et laboris fui non accepiffe mercedem, et propterea tradi ei Aegyptum, quia Dei fententiae in Tyri oppugnatione fervierit? [XXIX, 18.] Poteft ergo quod dicitur, *nec aedificaberis ultra*, fic accipi, quod nequaquam ultra fit regina populorum, nec proprium habeat imperium, quomodo habuit fub Hiram et ceteris regibus, fed vel Chaldaeis, vel Macedonibus, vel Ptolemaeis, et ad poftremum Romanis regibus fervitura fit." Hieronymus. Similiter Grotius: „Non redibis ad veterem fortunam." Pertinet huc Glassii obfervatio in *Phil. S.* p. 213. ed. Dath., verba quaedam non tantum ufitatam fignificationem, fed etiam quandam ejus quafi qualitatem, adjunctum, aut conditionem fimul indicare. Sic *dicere* pro *vere, fincere dicere poffe*, Proverb. XX, 9. 1 Cor. XII, 3. *Videre* pro *videre cum oblectatione* Pf. XXXV, 21. *Vivere* pro *bene et feliciter vivere.* Ita et noftrum locum explicat: „*Non aedificaberis amplius*, videlicet ea dignitate, elegantia ac celebritate, qua fuifti." Ioa. Cotovicus, qui anno 1598. Syriam et Palaeftinam vifitavit, in *Itinerario*, quod praeftantioribus fui generis libris accenferi meretur (Antverp. 1619. 4.), p. 119. de Tyro haec fcribit: *Haec urbs multis cafibus defuncta et poft excidium renata, nunc tandem diruta penitus, plena ruinis et deferta jacet, quinimo usque adeo devaftata et everfa eft, ut defierit effe civitas, tantumque levia priftinae p entiae veftigia in ruinarum magnitudine demonftrentur. Praeter arcus enim, fornices, dirutorum aedium parietes, turresque collapfas, ac moenium reliquias ruderaque immenfa, nihil eft, quod cernas. Communis quidem haec urbium Phoeniciae conditio eft, cum vel majorum barbaries, vel bellicae frequentes clades totam illam Phoenices oram ac politiffimam regionis faciem mutarint in ruinas deformes atque horridas defolationes. Quod an rerum folita viciffitudine, qua vetera quaeque, magnifica licet atque praeclara fuerint,*

nunc

nunc intereunt, nunc nova resurgunt, eundem et ipsa quandoque finem consequutura: an vero irâ divinâ, scelerum vindice, acciderit, novit ille, cui nihil ignotum. Sane constat Ezechielis vaticinio, Tyrum ob nimium fastum impietatemque evertendam aliquando. Ceterum cum Ezechiele, Tyro desolationem aeternam minanti, pugnare videtur Jesajas, qui XXIII, 17. Tyrum per septuaginta tantummodo annos oblivioni tradendam, iisque absolutis ad quaestum suum rediturum esse dicit. Et vere Tyrum tam a Nebucadnezare, quam ab Alexandro M. destructam iterum renatam esse constat. Neque vero noster locus *Nebucadnezarem* ait fore eum, qui Tyrum ita sit vastaturus, ut non amplius sit habitanda, sed hoc dicit Deus, fore aliquando tempus, quo urbs desolata prorsus jaceret. Morem hunc esse prophetarum, ut in vaticiniis suis ad propinquum simul et remotum tempus respiciant, adeoque prophetias, ad secula longe remota spectantes, aliis, quae tempora proxima tangunt, immisceri, jam observatum a pluribus. In verbis כִּי אֲנִי יְהוָֹה דִּבַּרְתִּי deest nomen יְהוָֹה in codicibus pluribus, nec expressum est a LXX, cod. Alex., Arabe, Theodoreto, Vulgato et Syro.

15. בֶּאֱנֹק חָלָל *In gemere confossum,* dum gemet confossus. בֵּהָרֵג הֶרֶג *In occidere s. occidi caedem*, i. e. cum peragetur caedes. בֵּהָרֵג Infinitivus *Piel*, vel, uti vult Kimchi, *Niphal*, eliso ה characteristico, quod post praefixa כלב poni solet, ut לֵרָאוֹת *ad comparendum*, Jesaj. I, 12. pro לְהֵרָאוֹת. Vel בַּהֲעָטֵף *in obruendo*, pro בְּהֵעָטֵף Thren. II, 11. LXX: *ἐν τῷ σπᾶσαι μάχαιραν*, quasi חֶרֶב pro הֶרֶג legissent. יִרְעֲשׁוּ הָאִיִּים *Commovebuntur insulae* s. orae maritimae. De nomine אִיִּים, proprie in universum *regiones habitatas* (coll. arab. أَوَى *hospitari, habitare*, unde مَأْوَى *sedes locusque habitationis*), tum in specie de *regionibus earum gentium, quae Hebraeis Phoenicibusque barbarae erant* (ut Genes. X, 5., infra XXXIX, 6.), nec non de *regionibus transmarinis*, denique de *insulis* quoque usurpato, multis dispu-

diſputavit J. D. Michaelis in *Spicileg. Geograph. Hebraeor. exter.* P. I. p. 132—142. הָאִיִּים Chaldaeus reddidit פַּרְוָרַיָּא *ſuburbia*, quibus non tam aediſicia extra murum ſita, quam omnem potius regionem circumjectam intellexiſſe videtur.

16. וְיָרְדוּ מֵעַל כִּסְאוֹתָם כֹּל נְשִׂיאֵי הַיָּם *Deſcendentque de thronis ſuis omnes principes maris.* LXX: *πάντες οἱ ἄρχοντες ἐκ τῶν ἐθνῶν τῆς θαλάσσης.* וְהֵסִירוּ מְעִילֵיהֶם *Amovebuntque pallia ſua*, extimas veſtes, vid. not. ad Exod. XXVIII, 31. Sed LXX; *καὶ ἀφελοῦνται τὰς μίτρας ἀπὸ τῶν κεφαλῶν αὐτῶν.* Vulgatus: *et auferent exuvias ſuas.* Syrus: ܘܢܫܩܠܘܢ ܡܢܗܘܢ ܐܣܛܠܝܗܘܢ *tollent a ſe ſtolas ſuas.* וְאֶת - בִּגְדֵי רִקְמָתָם *Et veſtes ſuas acu pictas*, ſplendidas. LXX: *καὶ τὸν ἱματισμὸν τὸν ποικίλον αὐτῶν.* Vulgatus: *et veſtimenta ſua varia.* Syrus: ܡ̈ܐܢܐ ܕܫܘܒܚܗܘܢ *veſtes ornatus ſui.* Chaldaeus: וְיַת לְבוּשֵׁי צִיּוּרֵיהוֹן *veſtes ſuas figuratas.* Ceterum *deſcenſu a throno* et *veſtium ſplendidarum mutatione* et Jon. III, 6. rex Aſſyriae luctum ſignificare dicitur. Ita Cicerone in exſilium ejecto L. Mummius populo auctor fuit, ut tanquam in aliqua publica calamitate veſtem pro illius ſalute mutaret. *Pro me* (inquit Cicero in Orat. *poſt reditum ad Quirites*, Cap. III.) *ſenatus, hominumque praeterea viginti millia veſtem mutaverunt.* Iſti igitur principes mari potentes, qui Tyri caſum lugent, depoſitis togis purpureis, חֲרָדוֹת יִלְבָּשׁוּ, *terroribus induentur*, eadem metaphora ſupra VII, 27., ad quem locum vid. not. Cf. Pſ. XXXV, 26. CXXXII, 18., et oppoſitum Jeſaj. LI, 9. עַל-הָאָרֶץ יֵשֵׁבוּ *Terrae inſidebunt*, lugentium more, vid. Joc. II, 13. et ibi not. Pro עַל poſuit אֶל Maſora finalis (fol. 11. col. 1.), ſed ſine ſuffragio codicum h. l. וְחָרְדוּ לִרְגָעִים *Et trepidabunt ad* ſingula *momenta*, ut Jeſaj. XXVII, 3. Sed Jarchi exponit לִשְׁבָרִים *propter confractiones*, a *commovendi, diſrumpendi* ſignificatu, quo verbum רָגַע Jeſaj. LI, 15. Jerem. XXXI, 35. ſumendum. Vid. not. ad Job. XXVI, 12. Senſum hunc eſſe dicit: „Trepidabunt illi, ne ſuper ipſos veniat etiam ipſe (Nebucadnezar), eo

modo,

modo, quo facta est confractio tua." Similiter Hieronymus: „Quum te viderint corruisse, sibi similia formidabunt, nihilque putabunt in terrae bonis esse perpetuum." LXX: *καὶ φοβηθήσονται τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν.* Vulgatus: *et attoniti super repentino casu tuo.* Syrus: ܘܢܬܡܗܘܢ ܘܠܐ ܢܬܢܝܚܘܢ *et erunt attoniti, nec requiescent.* Chaldaeus: וִיזוּעוּן מִן קֳדָם תְּבִירֵיהוֹן *et contremiscent super interitum eorum.*

17. נוֹשֶׁבֶת מִיַּמִּים *Habitata a maribus*, i. e. a maritimis populis, ad quem ab omni mari advenae confluebant. *Mare* per metonymiam pro *marinis*, ut Jesaj. LX, 5. הֲמוֹן יָם *multitudo maris*, i. e. gentium, maris accolarum, ut ibidem explicatio subjungitur. Sic et Hagg. II, 6. Verba אֵיךְ אָבַדְתְּ נוֹשֶׁבֶת מִיַּמִּים LXX secundum cod. Rom., SH., Arabem sic reddidere: *πῶς κατελύθης ἐκ θαλάσσης;* Sed in cod. Alex. et Theodoreto: *πῶς ἀπώλου κατελύθης* ε. θ. Consentit tamen uterque codex in eo, quod נוֹשֶׁבֶת non expressum est. Vulgatus: *quomodo periisti, quae habitas in mari.* Pro מִיַּמִּים Doederlein מִיָּמִים legendum conjecit, i. e. habitata *a multis retro seculis*, quem sensum et Hubigantius sua in versione expressit; *quae jamdudum habitabatur.* Ignorasse videntur, jam a Jarchio observatum esse, exstare interpretes, qui מִיָּמִים legerent, i. e. *habitata a diebus* antiquis. Cf. Jesaj. XXIII, 7., ubi Tyrus *originis antiquae* (מִימֵי קֶדֶם) urbs vocatur. הַהֻלָּלָה *Quae laudata*, celeberrima, *fuit*, Praeteritum *Pyal* (cf. הוּלָּלוּ Ps. LXXVIII, 63.), cum praefixo *He relativo* loco אֲשֶׁר, ut Jesaj. X, 24. הַהָלְכוּא *qui iverant;* 1 Paral. XXVI, 28. הַהִקְדִּישׁ *quae consecraverat;* Esr. VIII, 25. הֵהֵרִימוּ, *quam obtulerant.* חֲזָקָה בַיָּם *Praevalida in mari*, praevellens omnibus in re navali et classibus, late per mare regnans. Alii eo referunt, quod Tyrus urbs esset munitissima, nec vim maris vel hostis metuens. Cf. infra ad XXVII, 3. locum ex Cotovici Itinerario et e Curtio ad Cap. ejusd. Vs. 4. Verba אֲשֶׁר הָיְתָה חֲזָקָה בַיָּם הִיא וְיֹשְׁבֶיהָ in cod. Rom. *τῶν* LXX non sunt expressa, nec legit ea in suo *τῶν* LXX codice interpres Syro-Hexaplaris,

plaris, neque Arabicus interpres. Sed in cod. Alexandr. et Theodoreto verba illa hebraea ita ſunt translata: *ἥτις ἐγενήθη ἰσχυρὰ ἐν τῇ θαλάσσῃ, αὐτὴ, καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτήν;* Eademque verba in ſuo *τῶν* LXX codice reperit Hieronymus, qui ſuae interpretationi Verſuum 15 — 18. ſubjecit interpretationem *τῶν* LXX latine a ſe redditam. Ipſe autem Hieronymus verba hebraea ſic vertit: *Quae fuiſti fortis in mari cum habitatoribus tuis?* Syrus et Chaldaeus hebraea ad verbum expreſſere. אֲשֶׁר־נָתְנוּ חִתִּיתָם לְכָל־יוֹשְׁבֶיהָ *Qui incuſſerant terrorem ſui omnibus habitatoribus ejus,* ſcil. *maris,* ex Kimchii ſententia, ut ſuffixum nomini poſtremo additum ad יָם ſit referendum, quod nomen, quum alias ſit maſculinum, h. l. ut femineum tractetur, ut 2 Reg. XVI, 17. Jarchi: „qui circa eam habitant." Minus placet Coccejı ſententia, ſuffixum illud ad *Tyrum* referentis, ut diſtinguantur *habitatores, qui cum imperio eſſent,* a *reliquis* incolis, qui vel in civitate habitarent, vel jus illius civitatis haberent in coloniis; unde noſtrorum verborum ſenſum hunc eſſe putat: qui imperio gravi et ſevero totam civitatem continuerint et frenaverint; „tam igitur magnificam civitatem, cujus ſenatores regibus aequales erant, interire miſerabile erat." LXX: Ἡ *δοῦσα τὸν Φόβον αὐτῆς πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν.* Vulgatus: *quos formidabant univerſi.* Syrus: ܕܗܘܘ ܕܚܠܬܗܘܢ ܠܟܠܗܘܢ ܥܡܘܪ̈ܝܗ ܕܐܪܥܐ *qui terrorem ſuum incuſſerant omnibus habitatoribus terrae.* Non legit יַבָּשָׁה, ut conjecit Dathe, quem ſequutus eſt Jahn ad *Biblia Hebr*, a ſe edita ad h. l., ſed retulit ſuffixum vocis יוֹשְׁבֶיהָ ad nomen הָאָרֶץ, quod ex orationis ſerie interpres ille ſubaudiendum cenſebat. Chaldaeus: אֵיכְדִין אִתְמְסַרוּ לְחַבָּר כָּל יָתְבָהָא *quomodo traditi ſunt excidio omnes habitatores ejus?*

18. Quod priori loco ponitur, הָאִיִּן, cum terminatione pluralis Aramaea, ab altero, הָאִיִּים אֲשֶׁר־בַּיָּם, ita differre videtur, ut hoc *inſulas,* illud vero *terras transmarinas* et *longe diſſitas* (vid. not. ad Vs. 15.) denotet. Michaelis

chaelis in versione teutonica verba יֶחֶרְדוּ הָאִיִּן sic vertit; *Europa wird erbeben*, et in *Supplemm.* p. 68. monet, „אִיִּים antonomastice illis de regionibus poni solere, quas Japheti posteri habitabant, *Europa*, *Asia minore*, et *Asia septentrionali* versus Orientem." Pro הָאִיִּן legitur in paucis aliquot codicibus הָאִיִּים, hebraica pluralis numeri terminatione. LXX: *αἱ νῆσοι.* Sed Hieronymus melius ait in Hebraico haberi *naves*, et consequentius esse, addit, primo *naves* legere, ne bis ponantur *insulae*. Jahn l. c. Hieronymum הָאֳנִיּוֹת in suo codice reperisse putat, quod tamen nimis discrepat ab הָאִיִּן. Rectius Michaelis in *Spicil. Geogr. Hebr. ext.* P. I. p. 134. Hieronymum צִיִּין legisse censet, a צִי, *navis*, Num. XXIV, 24. Jesaj. XXXIII, 21. et infra XXX, 9. Syrus: ܓܙܪ̈ܬܐ *insulae*. Chaldaeus: פְּרִירְבְּיָא, ut supra Vs, 15. בְּיוֹם מַפַּלְתֵּךְ pro בְּיוֹם מ׳, *die ruinae tuae*, ut infra XXVII, 27. מִצֵּאתֵךְ *Ob exitum tuum*, i. e. excidium. Hebraei intelligunt de exportatione in terras exteras, de qua verbum יָצָא Jerem. XXIX, 16. usurpatum reperimus; q. d. quod cives tui captivi abducantur. Grotius: „Ubi obsides ex te auferentur Babylonem." Ex Actis Phoenicum, quae producit Josephus *contra Apion.* L. I. §. 21., apparet, Tyrum, expugnatam a Babylonibus, fuisse sub regibus, sed qui majestatem Babylonicam observarent, adeo ut et a Babylone ex iis, qui ibi obsides habebantur, reges interdum peteret. Marshamus in *Can. Chron.* p. 578. *exitum*, cujus h. l. mentio sit, eo refert, quod Tyrii, antiqua sede sua diruta, in Insulam, in qua postea nova Tyrus exstructa, transmigrarent, qua de re plura infra ad XXIX, 18. Verba וְנִבְהֲלוּ הָאִיִּים אֲשֶׁר־בַּיָּם מִצֵּאתֵךְ in cod. Rom. τῶν LXX non sunt expressa; in cod. Alex., Arabe, Hieronymo et Theodoreto translata quidem reperiuntur, sed e Theodotione recepta sunt. Interpres SH. in suo graeco codice dictiones tres priores hebraicas quidem non translatas reperit, sed ultimam, quam ipse ܡܢ ܡܦܩܢܐ ܕܥܡܐ ܕܥܡܟܝ *ab exitu comite tui* vertit. Pro בַּיָּם מִצֵּאתֵךְ Syrus posuit ܡܦܩܢܟܝ

ܡܢܦܩܬܐ ܡܢܦܩܬܟܝ ac fi legiffet יוֹם מַפַּלְתֵּךְ, ut in priori hemiftichio. מִצֵּאתֵךְ Chaldaeus reddidit בְּמִפַּק גָּלוּתִיךְ *quum egreffa fuerit transmigratio tua*, i. e. deportata multitudo.

19. כֶּעָרִים אֲשֶׁר לֹא נוֹשָׁבוּ *Sicut urbes, quae non habitantur*, tam deftitutam a commerciis te reddam, quam funt urbes hominum vacuae. Cf. Jerem. XXII, 6. Oppofitum illi quod dixerat Vs. 17. נוֹשֶׁבֶת מִיַּמִּים. *Mari, oceano* (תְּהוֹם) et *aquis multis* (הַמַּיִם הָרַבִּים), quibus Tyrus fit fubmergenda, fignificantur ingentes et copiofiffimi exercitus, qui eam perdent, ut fupra Vs. 3. Verba בְּהַעֲלוֹת עָלַיִךְ אֶת־תְּהוֹם וְכִסּוּךְ הַמַּיִם הָרַבִּים Chaldaeus fic exponit: כְּאַסְקוּתִי עֲלַךְ מַשְׁרְיַת עַמְמִין דְּסַגִּיאִין כְּמֵי תְהוֹמָא וְיַחְפּוּנָךְ עַמְמִין סַגִּיאִין *cum afcendere fecero contra te exercitus populorum multorum ficut aquas abyffi, et operient te populi multi.*

20. Quod Tyrum demittendam minatur cum יוֹרְדֵי בוֹר, *defcendentibus in foveam*, i. e. in fepulchrum aut orcum detrufis (de quibus eadem phrafis infra XXXI, 14. XXXII, 18. 24. 29. 30. cf. Jefaj. XIV, 15.), eam fignificat prorfus de medio tollendam, ut homines morte fublatos. Pro אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר exhibent אֶל־יוֹרְדֵי בוֹר pauci aliquot codices et hic et in altero hemiftichio. LXX: Πρὸς τοὺς καταβαίνοντας εἰς βόθρον. Sed in altero hemiftichio: μετὰ καταβαινόντων ε. β. Vulgatus: *cum his, qui defcendunt in lacum.* Chaldaeus: עִם נָחֲתֵי גוֹב בֵּית אֲבַדָּנָא *cum defcendentibus in foveam, locum perditionis.* אֶל־עַם עוֹלָם *Ad populum aeternitatis*, i. e. ad dudum mortuos, qui dudum ante nos fuerunt, et ante multa fecula mortui funt, ut Jefaj. XLIV, 7. Pf. CXLIII, 3. Thren. III, 6. Solent Hebraei ab *aeternitate* denominare, quae vetufta admodum funt, et dudum ante nos fuerunt, vid. not. noftr. ad Pf. CXXXIX, 24. Alii *mortuos* nomine illo nuncupari cenfent, quod *perpetuo*, i. e. longo tempore, usque ad noviffimum diem dormituri fint, „quibus *nox una perpetua dormitur*," uti Grotius ad h. l. ait. Similiter Ae-

Aegyptii, referente Diodoro Siculo, *Biblioth.* L. I. Cap. 51. init.: *τοὺς τῶν τελευτηκότων τάφους, ἀϊδίους οἴκους* *defunctorum sepulchra domos sempiternas* appellabant, *ὡς ἐν ᾅδου διατελούντων τὸν ἄπειρον αἰῶνα*, *quod* defuncti *apud inferos aevum illud, quod infinitum est, peragant.* Vid. J. H. Pareau *Commentat. de Immortalitatis ac vitae futurae notitiis a Jobi scriptore in suos usus adhibitis* (Daventr. 1807.) p. 38. LXX: *πρὸς λαὸν αἰῶνος.* Vulgatus: *ad populum sempiternum.* Chaldaeus: לְוָת עַמָּא דְמֵעָלְמָא *ad populum, qui a seculo est.* בְּאֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת *In terra inferiorum* locorum, hypallage pro בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ, ut Ps. LXIII, 10. exstat, in *inferioribus terrae,* quo nomine sedes mortuorum et Ps. LXXXVIII, 7. et infra XXXII, 18. 24. appellantur. LXX: *εἰς βάθη τῆς γῆς.* Vulgatus: *in terra novissima.* כָּחֳרָבוֹת מֵעוֹלָם *In desolationibus ab aeterno,* i. e. par eris locis ab omni aevo desertis. LXX: *ὡς ἔρημον αἰώνιον.* Vulgatus: *sicut solitudines veteres.* Verba לְמַעַן לֹא תֵשֵׁבִי quidam sic vertunt: *ut non habites* scil. locum tuum. Sed verbum יָשַׁב in *Cal* haud raro etiam ipsis locis habitatis tribuitur, significatque quod nos dicimus *stare urbem*, i. e. habitari, nec esse desolatam. Sic Jes. XIII, 20. de Babylone: לֹא־תֵשֵׁב לָנֶצַח וְלֹא תִשְׁכֹּן *non habitabitur in perpetuum, neque habitaculum habebit.* Jerem. XVII, 6. אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב *Terra salsuginosa, et quae non habitatur,* q. d. nec habebit habitantes. Ita et Jerem. L, 13. 39. Zachar. IX, 5. et infra XXXV, 9. LXX: *ὅπως μὴ κατοικηθῇς.* Vulgatus: *ut non habiteris.* Syrus: ܕܠܐ ܬܬܥܡܪܝ, et Chaldaeus: בְּדִיל דְּלָא תִתְיַתְּבִן *ut non habiteris.* וְנָתַתִּי צְבִי בְּאֶרֶץ חַיִּים *Cum dedero gloriam in terra viventium,* i. e. cum restituero Judaeam in pristinum statum, splendorem et honorem: „ne tum quidem, cum Judaea iterum florebit," ut recte Grotius. אֶרֶץ חַיִּים alias notat hunc orbem, quem incolunt vivi homines, ut infra XXXII, 32. Jesaj. XXXVIII, 11. LIII, 8. Ps. XXVII, 13. CXLII, 6., cui opponitur אֶרֶץ רְפָאִים *terra manium,* Jesaj. XXVI, 19. Hoc loco autem, quum Tyrus quasi in orcum, sedem mortuorum, de-

demittenda dicatur, vi oppoſitionis *terra viventium* ſenſu ſtrictiori de *terra Judaica* eſt capiendum, cujus malis Tyrus laetabatur, quamque ut mortuam deſpiciebat. Chaldaeus: וְאֶתֵּן חֶדְוָא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל *et dabo gaudium in terra Iſrael.* Grotius: „Judaea dicitur *terra viventium*, i. e. hominum felicium; nam *vivere* ſaepe Hebraeis eſt beate vivere.“ Fore ut reddatur terrae illi antiquus ſplendor decusque, צְבִי, promittitur, unde ea Dan. XI, 16. 41. אֶרֶץ הַצְּבִי *terra decoris,* et Dan. VIII, 9. צְבִי ſimpliciter. Cf. ſupra XX, 6. 15. LXX: μηδὲ ἀναστῇς ἐπὶ γῆς ζωῆς. Vulgatus: *porro cum dedero gloriam in terra viventium.* Syrus: ܘܠܐ ܐܩܝܡܟܝ ܒܐܪܥܐ ܕܚܝ̈ܐ *nec faciam ſubſiſtere te in terra viventium.* Ac ſi וְלֹא נָתַתִּי legiſſet, aut לֹא ante תֵשְׁבִי ſubaudiſſet, ut LXX.

21. בַּלָּהוֹת אֶתְּנֵךְ *Terrores reddam te,* exemplum omnibus terribile, ut infra XXVII, 36. XXVIII, 19. Eandem cum verbo נָתַן conſtructionem vid. infra XXXV, 9., et ſimilem ſupra V, 14. LXX: ἀπώλειάν σε δώσω. Vulgatus: *in nihilum redigam te.* Syrus: ܠܚܘܒܠܐ ܐܬܠܟܝ *excidio te tradam.* Chaldaeus: כְּדְלָא הֲוֵית אֶתְּנִנֵּךְ *quaſi non fueris, faciam te.* Cepit nomen hebraeum בַּלָּהוֹת pro בַּל הָיִית *non fuiſti,* Jarchio obſervante. וְאֵינֵךְ וּתְבֻקְשִׁי וְלֹא־תִמָּצְאִי *Ut non ſis et quaereris, ſed non reperieris.* Eaedem formulae de iis quae penitus exſcinduntur, nullo relicto veſtigio Pſ. XXXVII, 10. 36. et Jeſaj. XLI, 12. וּתְבֻקְשִׁי non expreſſum eſt a LXX. In quatuor codd. Erfurtenſ. nec non in edit. Bomberg. (Venet. 1521. 4.) et Bragadini (Venet. 1614. 4.) legitur וּתְבְקְשִׁי, ſimplici *Schva* ſub ת. Sed obſervat Salomo Melechides in *Michlal Jophi*, ſub ת poni *Schva* et *Pathach* euphoniae gratia. In uno codice Erfurtenſi atque in tribus Bombergi editionibus exſtat וּתְבַקְשִׁי, male, nam ex literis Schvatis Dageſch forte ſaepe exſulat.

Cap. XXVII.

Argumentum.

Naeniae in Tyrum exſcindendam, cujus urbis primo ſplendorem, rem nauticam, opulentiam et vires vates deſcribit, (Vs. 2—11.), tum mercaturam ejus et commercia cum omnibus ferme gentibus recenſet (Vs. 12 — 25.), denique maximam ejus ruinam et devaſtationem deplorat (Vs. 26—36.). Docte illuſtravit hunc threnum G. Guil. Meyer, Theologus Altorſinus, in *Bibliothecae Theologicae Gottingenſis*, a C. F. Staeudlin editae, Vol. IV. p. 19. ſeqq., p. 296. ſeqq., et p. 572. ſeqq.

Porro hic Domini ſermo ad me factus 1.
eſt: Tu vero, fili hominis, tolle in Tyrum 2.
naeniam. Dic Tyro ad maris aditus ſitae, 3.
populorum ad multas terras negotiatrici: Sic
dicit Dominus Deus: O Tyre, tu te per-
fectae pulchritudinis eſſe dicis. In meditullio 4.
maris fines habes; te qui conſtruxerunt ab-
ſolutae pulchritudinis fecerunt. Abietibus 5.
Saniriis omnia tibi aſſamenta conſtruxerunt,
cedrum ex Libano ſumſerunt, unde tibi ma-
lum facerent. Quercubus Baſanicis remos 6.
tuos, transtra fecerunt ex ebore, quod buxo
inclu-

inclusum, ex insulis Cittaeorum advecto.
7. Aegyptia byssus versicolor est carbasus tua,
ut poneretur in malo; hyacinthus et pur-
pura ex insulis Elisaeis allata tuum est ope-
8. rimentum. Sidonii et Aradii sunt remiges
tui, civium tuorum, o Tyre, sapientissimi
9. sunt navicularii tui. Senes et prudentes Ge-
balenses apud te habes ad firmandas com-
missuras tuas, omnibusque maris navibus, et
earum nautis uteris ad tua tractanda negotia.
10. Persae, Lydii et Libyes sunt in exercitu tuo
bellatores tui; clypeos galeasque in te sus-
11. pendunt; illi decus tibi conciliant. Aradii
tuique milites undique per muros tuos,
Gammadiique in tuis sunt turribus, qui
suspensis in te pharetris tuam pulchritudinem
12. perficiunt. Tartessii negotiatores tui, propter
omnem opulentiae copiam, argento, ferro,
stanno, plumbo tuis funguntur commerciis.
13. Graeci, Iberi, Moschi, tui in mancipiis ae-
neisque vasis mercatores, tibi mercimonia
14. suppeditant E domo Thogarma equis, equi-
tibus et mulis tecum faciunt negotiationes.
15. Dedanenses mercatores tui, regiones multae
negotiationis tuae sociae, dentes eburneos
16. et hebenum reddunt pretia tua. Syri tui
negotiatores ob operum tuorum multitudi-
nem carbunculos, purpuram, phrygiana,
byssum, coralia, crystallum praebent tuis
17. negotiationibus. Judaea et Israelitica regio,
tui

tui institores, tibi praecipui tritici, balsami,
mellis, olei et resinae praestant mercimonia.
Damasceni propter operum tuorum multi- 18.
tudinem tui sunt nundinatores omni opum
copia, vino Chelbonico, et lana nitida. Ve- 19.
danitae et Javanaei Uzalitici exhibent in tuis
mercaturis ferrum fabrefactum, stacten et
calamum, quibus tu mercimoniis utare. De- 20.
danitae institores tui in tapetibus ad seden-
dum. Arabes omnesque Cedarenses proce- 21.
res, et ipsi negotiatores tui, agnis, arietibus
et hircis commercia tecum habent. Merca- 22.
tores Sabaei et Ragmaei tecum habentes
commercium omne genus praestantissimorum
aromatum, gemmarumque et auri conferunt
ad tuas negotiationes. Haranenses, Cannen- 23.
ses et Edenenses, mercatores Sabae, Assyrii
Chelmadenses mercatores tui. Illi sunt tui 24.
institores rebus absolutissimis, hyacinthinis
phrygianisque pannis, thesaurisque vestium
pretiosarum, funibus constrictis et compactis,
quae sint in tuis mercatibus. Naves Tartessi 25.
sunt negotiationis tuae principes; repleta es
et gloriosissima facta in maris meditullio.
In fluctus ingentes te ducent tui remiges; 26.
eurus te franget medio in mari. Tuae opes, 27.
negotiationes, institores, nautae, navarchi,
refectores, negotiatores, tuique milites,
quotquot in te sunt, tuaque turba, quae-
cunque in te versatur, occumbent in medio
mari

28. mari die ruinae tuae. Ad ſonitum clamoris
gubernatorum tuorum concutientur pomoe-
29. ria. Deſcendentque de ſuis navibus omnes
qui tenebant remos, nautae et univerſi ma-
30. rini gubernatores in terra ſtabunt. Et de
te ſublata voce triſtem edent clamorem, ac
impoſito capitibus ſuis pulvere in cinere ſe
31. volutabunt. Radentque propter te calvam,
et accingentur ciliciis, et cum triſti moeren-
32. tis animi luctu te deplorabunt. Edentque
in luctu ſuo naeniam, te ita lamentantes:
Quae poterat urbs Tyro comparari, quae
33. nunc deleta medio in mari jacet? Tu, quae
exeuntibus ex mari tuis mercibus tot popu-
los ſatiabas, quae tuarum opum et merca-
turae copia locupletabas reges terrarum,
34. nunc mari fracta es in aquarum gurgitibus;
mercatura cunctaque multitudine tua in te
35. collapſa. Omnes regionum maritimarum in-
colae de te obſtupeſcunt, eorumque reges
36. horrore correpti vultu conturbantur. Te
negotiatores per populos exſilibant, terrori
facta es, et in perpetuum deleta.

N O T A E.

Cap. XXVII, 3. הַיֹּשֶׁבֶת עַל־מְבוֹאֹת יָם *Quae habitat ad introitus* ſ. aditus *maris*. „*Habitat Tyrus in introitu maris*, vel quod prius inſula fuit, vel quod portu tutiſſimo de alto venientes recipit naves.“ Hieronymus. De *portu* verba noſtra intellexerunt Jarchi quoque et Grotius. Co-

TOVICUS *Itiner.* p. 261. *Capacissimo et tutissimo quondam ditata fuit* [Tyrus] *portu, cujus extrema latera mare versus ambibat magnae molis agger, ex ingentibus saxis in mari praealto fundatis, atque in crassissimum exsurgentibus murum, qui contra undarum impetus procellasque tutam navibus stationem redderet. Hodie majori ex parte fluctibus obrutus et continua maris agitatione corrosus, vix ullius usus esse potest. Ejus tamen ampla vestigia, quae tranquillo interdum mari conspicienda se praebent, ipsi, dum in portu haeremus, conspeximus.* Neque tamen verba hebraea de *portu* nos cogitare jubent. Significat vates in universum hoc, Tyrum commodissime sitam esse, ut, quocunque velit, naviget, et undecunque mercatores velint, adnavigetur. Chaldaeus: עַל גְּרַשׁ מָחוֹזֵי יַמָּא *in vicinia portuum maris.* Quae in textu scriptae sunt literae, הירשבתי, his animandae sunt vocalibus, הַיּוֹשַׁבְתִּי, Participium cum Jod paragogico, pro quo ad marginem usitatior forma, הַיּוֹשֶׁבֶת, notatur. Eadem in eadem voce lectionis diversitas Thren. IV, 21., cf. Jerem. XXII, 23. רֹכֶלֶת הָעַמִּים *Negotiatrici populorum*, quae negotiatur cum populis plurimis (cf. XXVI, 2.), et iis merces suppeditat. „Quod quidem usque hodie perseverat, ut omnium propemodum gentium in illa exerceantur commercia.“ HIERONYMUS. LXX: τῷ ἐμπορίῳ τῶν λαῶν. Vulgatus: *negotiationi populorum.* Ita et Syrus. Chaldaeus: מְסַפְּקָא סְחוֹרָא לְעַמְמַיָּא *quae suppeditat negotiationem populis.* אֲנִי כְּלִילַת יֹפִי *Ego perfectio pulchritudinis*, ego sum perfectissimae pulchritudinis. LXX: ἐγὼ περιέθηκα ἐμαυτῇ κάλλος μου. Cappellus pro כְּלִילַת literis transpositis כָּלַלְתִּי illos legisse putat; nam Vs. seqq. כָּלְלוּ יָפְיֵךְ reddunt περιέθηκάν σοι κάλλος. Vulgatus: *perfecti decoris ego sum.* Syrus: ܐܢܐ ܐܢܐ ܟܠܝܠܐ ܕܬܫܒܘܚܬܐ *ego sum corona gloriae.* Chaldaeus: אֲנָא מְשַׁכְלְלָא בְּשׁוּפְרִי *ego sum perfecta in decore mea.* „Hactenus Hierosolyma *perfecta decore* dici solebat (vid. Thren. II, 15.); jam tu, o Tyre, ita de te gloriaris.“ JARCHI.

4. בְּלֵב

4. בְּלֵב יַמִּים *In corde maris*, i. e. in mari, ut Pf. XLVI, 3. בְּלֵבַב יַמִּים Jon. II, 4., aut בְּלֶב יָם Exod. XV, 8. Proverb. XXIII, 24. i. q. תּוֹךְ הַיָּם fupra XXVI, 5. גְּבוּלָיִךְ Sunt *termini* tui, undique pelago circumdata. *Vos quidem*, ait Alexander M. apud Curtium IV, 2. ad legatos Tyriorum, *fiducia loci, quod infulam incolitis, pedeftrem hunc exercitum fpernitis, fed brevi oftendam, in continenti vos effe.* Et paucis interjectis: *Urbem a continenti quatuor ftadiorum fretum dividit, Africo maxime objectum, crebros ex alto fluctus in litus evolvens.* Cf. Plinii locum ad XXVI, 3. allatum. Qui ad Palaetyrum folam noftrum vaticinium fpectare volunt, hac phrafi *imperium marinum* notari exiftimant. Ita Grotius: „Imperium tuum non terra continetur, fed late per mare fe fpargit, ita ut *Tyria maria* in proverbium abierint.“ Sed fimplicius eft, verba hebraea de fitu urbis intelligere. Pro גְּבוּלָיִךְ exhibent גְּבוּלֵךְ duo codices Kennicotti et unus de-Roffii, atque alius quidam a prima manu. Singularem expreffit quoque Chaldaeus, qui תְּחוּמִיךְ pofuit. LXX: τῷ Βεελεὶμ, quafi לִבְעָלִים legiffent, οὕτω δὲ, inquit Theodoretus, τὰ εἴδωλα ἡ θεία προσαγορεύει γραφή. Vulgatus: *finitimi tui.* „Pro quo nefcio quid volentes LXX *Beelim* transtulerunt. Sermo enim *Beelim* in hoc loco apud Hebraeos penitus non habetur, fed pro *Beelim* fcriptum eft *Gebulaic*, quod fignificat *terminos tuos.*“ Hieronymus. Ceterum is גְּבוּלַיִךְ cum proximo בֹּנַיִךְ jungit: *finitimi tui, qui te aedificarunt.* Symmachus SH.: ܫܒܒܝܟܝ *vicini tui.* Pro בֹּנַיִךְ *qui te aedificarunt* exhibent בָּנַיִךְ *filii tui* codices aliquot Roffiani, ut LXX: υἱοί σοι. Sed receptam fcripturam fuo in codice jam reperit Hieronymus, qui ad h. l. haec notat: „In eo quoque, quod dixerunt LXX *filii tui*, verbi ambiguitate decepti funt, et fcripturae fimilitudine, dum pronunciatione diverfa eaedem literae, *caementariorum* et *filiorum*, *Bonaich* et *Benaich* leguntur.“ Chaldaeus: אַרְדִּיכְלַיִךְ *architecti tui.* כָּלְלוּ יָפְיֵךְ *Perfecerunt*, abfolutam fecerunt, *pulchritudinem tuam*, perfecte te ornarunt, cf. infra Vs. 11.

LXX:

LXX: *περιέθηκάν σοι κάλλος.* Vulgatus: *impleverunt decorem tuum.* Syrus: ܫܰܟܠܠܽܘ ܫܽܘܦܪܶܟܝ *perfecerunt pulchritudinem tuam.* Chaldaeus: שַׁכְלִילוּ בִּנְיָנַיִךְ *perfecerunt aedificia tua.*

5. „Loquitur quasi ad navim *τροπικῶς*, urbis significans pulchritudinem et rerum omnium abundantiam, ut postquam universam illius suppellectilem descripserit, malum, antemnas, remos, vela, proram, carinam, funes, opertoria, pelles, et cetera, quibus navium optime instructarum usus indiget, tunc tempestatem illi et ventum austrum, quo fluxus maximi commovebuntur, venire denuntiet, et eam subjacere naufragio. Per quae significat urbis Tyriae eversionem a rege Nabuchodonosor, sive, ut multi putant, ab Alexandro, rege Macedonum, qui sex mensibus ipsam urbem obsedisse, et cepisse narratur, postquam Darium vicit in Lycia.“ Hieronymus. Cui observationi aptior locus infra ad Vs. 26. fuisset; nam quae hoc loco de navibus dicuntur non sunt allegorice de republica intelligenda, sed proprie capienda de navibus, quibus Tyrii negotia et mercaturam exercebant. Attamen cum Hieronymo convenit Jarchi: „Quoniam Tyrus fuit aedificata in mari, eaque in mari periit, ideo comparavit eam prophetae navi decorae, in qua reponitur onus, sed quae per ventum Orientalem submergitur.“ Ante בְּרוֹשִׁים subaudiendum est מ, ut Genes. III, 19. Cantic. V, 5. Quaenam vero arboris species nomine בְּרוֹשׁ (pro quo Cant. I, 17. chaldaica terminatione בְּרוֹת positum) significetur, non satis certum. Veteres in nomine illo interpretando valde inter se dissentiunt, Vulgatum si excipias, qui in eo sibi constat, ut omnibus fere, quibus nomen illud occurrit, locis, *abietem* vertat, unde haec significatio vulgo recepta est. Celsius *Hierobot.* P. I. p. 74. seqq. *abietem Libani* intelligit, quae ipsi eadem est cum *cedro*, quae alias hebraice אֶרֶז dicitur. Contra J. E. Faber in *Archaeol. Hebraeor.* p. 370. seqq. בְּרוֹשׁ *cypressum* esse contendit, qua botanica orientalis tres arbo-

rum ſpecies complexa ſit, 1) *cypreſſum ſemper virentem,* 2) *cypreſſum thyoidem,* 3) *juniperum ſabinum.* Sane hoc lignum cypariſſinum, ſicuti et pineum atque cedrinum, utpote corruptioni non obnoxium, ad aedificia et naves veteribus multo in uſu erat. Virgilius *Georg.* II, 444.:

— — — *dant utile lignum,*

Navigiis pinum, domibusque cedrumque cupreſſumque.

Cedro jungitur *cupreſſus* Sirac. XXIV, 17., et, ut בְּרוֹשׁ h. l., Hermoni tribuitur: Ὡς κέδρος ἀνυψώθην ἐν τῷ Λιβάνῳ, καὶ ὡς κυπάρισσος ἐν ὄρεσιν Ἀερμών. Meminit Plinius *Hiſt. Nat.* L. XII. §. 39. arboris cupreſſo ſimilis, cui *bratum* nomen, quod forſan ipſum hebraicum vel aramaeum בְּרוֹת. — מִשְּׂנִיר *De Senir,* monte Libano vicino, quem Sidonii שִׂרְיוֹן, *Sirjon,* Emoraei *Senir,* Ebraei *Hermon* (חֶרְמוֹן) appellabant, uti Deuter. III, 9. dicitur. Diſtinguuntur tamen *Senir* et *Hermon* Cant. IV, 8., ita ut nomen *Senir* aliquando latius, aliquando minus late uſurpatum videatur. Appellatur etiam hic mons שִׂיאֹן *Sion,* Deut. IV, 48. (הַר שִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן). — אֵת כָּל־לֻחֹתָיִם *Omnia tabulata duplicia,* ſcil. quibus navium corpus compingitur; nam *tabulis multis* et *duplici ordine* diſpoſitis, in duobus lateribus, conſtant naves. Neque enim de *aedium,* ut aliqui exiſtimarunt, *aſſamentis* לֻחֹתַיִם capiendum eſſe (ut לֻחֹת 1 Reg. VII, 36.), ſed de navibus, ſatis arguunt, quae ſequuntur. Alii intelligunt duas navis extremitates, puppim et proram. Ita Dathius, qui *apluſtria* vertit, i. e. ornamenta illa, quae ſolent eſſe in prora et puppi navis. Singularis eſt forma nominis לֻחֹתַיִם, terminationi plurali feminini, לֻחֹת, dualem terminationem junctam habentis, plane ut הַחֹמֹתַיִם *duo moenia,* 2 Reg. XXV, 4. Jeſaj. XXII, 11. A. Schultens quidem in *Inſtitutt. ad fundamm. L. H.* p. 174. talia comparat cum *pluralibus pluralium,* in dialecto Arabum nonnunquam occurrentibus. Cf. Gesenii *Lehrgeb.* p. 541. Prius hujus Verſus hemiſtichium, בְּרוֹשִׁים מִשְּׂנִיר בָּנוּ לָךְ אֵת כָּל־לֻחֹתָיִם, LXX ſic reddunt: κέδρος ἐκ Σενεὶρ ᾠκοδομήθη σοι, reliqua ad hemiſtichium alterum trahunt. Vulgatus: *abietibus de*

Sanir

Sanir exſtruxerunt te cum omnibus tabulatis maris. „Exemplari non punctato uſus vocem לחתים diviſim accepit, et legit in ſua mente, non in ſuo codice לְחוֹת יָם, quia vel de duali forma hic adhibita non cogitavit, vel quia ejus ſenſum et rationem non aſſecutus eſt.“ Buxtorfii *Anticrit.* p. 798. Syrus: ܒܪ̈ܘܬܐ ܘܕܦ̈ܐ ܐܝܬܝܘ ܠܟܝ ܡܢ ܣܢܝܪ *abietes et aſſeres attulere tibi de Sonir.* Pro בָּנוּ לָךְ videtur בָּאוּ לָךְ legiſſe, quod ipſum hodienum in aliquot codicibus Kennicotti et de-Roſſii reperitur. Chaldaeus: בִּירָן מִשְּׂנִיר בְּנוֹ לָךְ יַת כָּל גִּשְׁרָךְ *abietibus de Sanir conſtruxerunt tibi omnes pontes tuos,* i. e. tabulas, per quas veluti ponticulos ab una navi ad alteram transitur, ut explicat Buxtorfius l. c. Pro לֻחֹתָיִם videtur לֻחֹתַיִךְ, cum ſuffixo perſonae ſecundae legiſſe. אֶרֶז מִלְּבָנוֹן *Cedros de Libano* praeſtantiſſimas, de quibus vid. not. ad Pſ. XXIX, 5. תֹּרֶן proprie *pinum* videtur notare, ut Chaldaicum תּוֹרְנִיתָא (de qua voce vid. G. E. Edzardi Not. ad Tractatum Talmud. *Abodah Sara* Cap. I. p. 284.), unde tam de arbore praealta in monte erecta, ſigni militaris cauſa, Jeſaj. XXX, 17., quam de *malo navis* h. l. et Jeſaj. XXXIII, 23. uſurpatur. Praeter tria haec loca in codice Hebraeo non reperitur. J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 2375. ſeq. ea voce *pharum* ſignificari putat, et noſtro quidem loco intelligendum erectum in ſummo Tyri loco aut aliquo promontorio ſive malum, ſive turrim, in cujus faſtigio ignis nocturnus alebatur, navigantibus viae index (*Leuchtenthurm*), qualis fuit Pharus Alexandriae; cujusmodi pharus recte *ſupra Tyrum* poſita [עָלַיִךְ] dicatur, potueritque ſive abiete, ſive etiam cedro aediſicari. Pharus tamen quam parum idonea ſit et huic loco, et alteri Jeſaj. XXXIII, 23., quo utroque maniſeſto de navi ipſa agitur, apparet. Neque eſt cauſa, cur diſcedamus a ſententia veterum omnium et recentiorum conſenſu comprobata. עָלַיִךְ h. l. eſt pro לָךְ, *pro te, tibi,* ut ſupra XIII, 18., ad quem loc. vid. not. Verba אֵין כָּל־לֻחֹתָיִם — תֹּרֶן עָלַיִךְ a LXX ita ſunt reddita: *ταινίαι σανίδων κυπαρίσσου ἐκ τοῦ Λιβά-*

Λιβάνου ἐλήφθησαν τοῦ ποιῆσαί σοι ἱστοὺς ἐλατίνους. Pro כַּל videntur כְּלִיל, *corona*, legiſſe.

6. אַלּוֹנִים (ante quod מִ ſubaudiendum, ut Vs. 5. ante בְּרוֹשִׁים) Kimchi *caſtaneas* eſſe aſſerit, quae arabice بلوط (cf. infra Syrum et Chaldaeum) nuncupatur; Jarchi vero *quercus* (*chesne*), quae eſt vulgo recepta ſententia. Hillero *Hierophyt.* P. I. p. 351. ſeqq. אַלּוֹן eſt *aeſculus*, proprie *robur eximium*, propter terminationem וֹן, qua quicquid excellens ſuo in genere ſit, ſignificetur, id quod magna exemplorum copia demonſtravit. Celsio *Hierobot.* P. I. אַלּוֹן, uti אֵילוֹן et אֵלָה eſt *terebinthus*, quam ſententiam pluribus commendavit Michaelis in *Supplemm.* P. I. p. 72. ſeqq. בָּשָׁן, Βασανῖτις, Theodoreto et Epiphanio appellata, regio erat trans Jordanem dimidiae tribui Manaſſe data, quae ſe porrigebat usque ad montem Hermon (שְׂנִיר Vs. 5.), id eſt, ultimos terrae Iſraeliticae fines ſeptentrionem usque. Vid. Joſ. XXII, 7., coll. XXI, 6. XIII, 26. 30. 1 Chron. V, 23. Cyrillus in *Commentar. in Jeſaj.* L. I. Orat. II. regionem Baſan ſcribit Βασαναίαν vocatam poſtmodum, eamque fertilem eſſe et ſpiſſas maxime ac proceras cedros proferre (*φυτῶν ἀρίστη τροφὸς ταχείας τε καὶ εὐμηκεστάτους ἔχουσα τὰς κέδρους*). אַלּוֹנֵי הַבָּשָׁן memorantur etiam Jeſaj. II, 13. Cf. librum noſtrum *Handbuch der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. I. p. 127. מִשּׁוֹטָיִךְ Kimchio eſt a ſingulari מְשׁוֹט, formae ſimilis τῷ מִגְדּוֹל, מִזְמוֹר (nam a מָשׁוֹט eſſet pluralis מְשׁוֹטִים, מְשׁוֹטָיִךְ). Sed unde *Dageſch* in prima radicali שׁ? Alii euphoniae gratia מִשּׁוֹטָיִךְ pro מְשׁוֹטָיִךְ poſitum opinantur. Mihi מִ ſequente *Dageſch forti* h. l. ut alias eſt praefixum מִן, ut verba עָשׂוּ מִשּׁוֹטָיִךְ proprie ſonent *fecerunt ex remis tuis*, i. e. remos tuos, eadem dicendi formula, qua Levit. IV, 2. וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה eſt: *et fecerit quicquam* (proprie *de uno*) *ex illis*. Et 1 Reg. XVIII, 5. וְלֹא נַכְרִית מֵהַבְּהֵמָה *ut non exſcindamus beſtias* (proprie *de beſtiis*). Conf. Levit. IV, 6. 17. 18. 1 Reg. XII, 9. Similiter Arabes dicunt قال من أبيات *dixit*

dixit versus (proprie *de versibus*), vid. Abulfedae *Annall.* T. I. p. 164. edit. Reisk. Adler. שׁוּט autem h. l. idem esse quod שַׁיִט *remus*, Jesaj. XXXIII, 25. docet res ipsa. Verba אַלּוֹנִים מִבָּשָׁן עָשׂוּ מִשּׁוֹטָיִךְ LXX vertunt: *ἐκ τῆς Βασανίτιδος ἐποίησαν τὰς κώπας σου.* Non expresserunt אַלּוֹנִים. Vulgatus: *quercus de Basan dolaverunt in remos tuos.* Syrus: ܘܡܢ ܒ̈ܠܘܛܐ ܕܡܬܢܝܢ ܥܒܕܘ ܠܡܫ̈ܘܛܝܟ *et e quercubus Basanis fecerunt remos tuos.* Chaldaeus: בְּלוֹטִין מִמַּתְנָן עֲבַדוּ מְשׁוֹטֵי סְפִינָךְ *quercubus de Basan fecerunt remos navium tuarum.* קַרְשֵׁךְ *Asserem* s. *asseres tuos.* Nomen קֶרֶשׁ, quod Exod. XXVI, 16. 17. 18. 26. 35. de *asseribus* s. tabulis tabernaculi dicitur, h. l. collective de tabulis transversis (*transtris*) in navi, quibus insident et nituntur remiges, intelligendum esse, arguit orationis series. Recte Vulgatus: *et transtra tua fecerunt tibi ex ebore Indico.* Jarchi nomine hebraeo, quod in singulari, non collective, cepit, *clavum navis, gubernaculum* indicari ait, quo nauclerus contorquet navim, quo libet. שֵׁן (ante quod iterum מ subaudiendum, ut supra ante אַלּוֹנִים) *e dente* scil. elephanti, i. e. ebore, ut 1 Reg. X, 18. 22. XXII, 39. Amos. III, 15. Ps. XLV, 9. Plinius *Hist. Nat.* L. VIII. §. 4. *Praedam ipsi* (elephanti) *in se expetendam sciant solam esse in armis suis, quae Juba c o r n u a appellat, Herodotus tanto antiquior, et consuetudo melius, d e n t e s.* Cf. infra ad Vs. 15. LXX: *τὰ ἱερά σου ἐποίησαν ἐξ ἐλέφαντος.* Pro קַרְשֵׁךְ legerunt קָדְשֵׁךְ, quod etiamnum codices plures Kennicotti et de-Rossii exhibent. Sed pro *τὰ ἱερά σου* Theodoretus observat alios interpretes posuisse *τὸ κέρας σου* (קַרְנֵךְ), i. e. *antennas tuas*, ut iis, quae anta dicta sunt, responderet, et malum et remos antennae sequerentur. Ipse Theodoretus per *ἱερὰ* intelligit *εἴδωλα*, quae ex ebore essent confecta. Syrus: ܘܕܦ̈ܢܝܟ ܥܒܕܘ ܫܢܐ ܕܦܝܠܐ *et asseres tuos fecerunt ex ebore.* Chaldaeus: תַּרוּמֵי תַרְעָךְ דַּפִּין דְּאַשְׁכְּרָעִין מְכַבְּשִׁין בְּשֵׁן דְּפִיל *trabes portarum tuarum tabulae s. buxeae, s. abiegnae ebore vestitae.* Quae vero sequi-

ſequitur dictio, בַּת - אֲשֻׁרִים, varie exponitur. LXX una cum מֵאִיֵּי כִּתִּים ſic interpretantur: *οἴκους ἀλσώδεις ἀπὸ νήσων τῶν Σεττιείμ.* Legerunt בָּתֵּי - אֲשֻׁרִים. Theodoretus *ἀλσώδεις* explicat *σανίσι κεκαλυμμένους* (*tabulis contectas*), atque ita Aquilam interpretatum eſſe perhibet. Arabs: وَٱلْبُيُوتُ ٱلصَّنَمِيَّةُ مِن جَزَائِرِ ٱلْهِنْدِ *et fana idolorum ab inſulis Indiae.* Vulgatus: *et praetoriola de inſulis Italiae. Praetoriola* Hieronymus in Commentar. exponit *cellaria, in quibus merces pretioſiſſimae reponuntur.* Videtur et is, ut LXX, בָּתֵּי pro בַּת legiſſe, אֲשֻׁרִים vero ad שׁוּר *contemplari* retuliſſe, quaſi notentur *ſpecioſa, viſu digna,* unde תְּשׁוּרָה, *munus, donum,* 1 Sam. IX, 7. Syrus: ܕܡܢ ܓܙܪ̈ܬܐ ܕܟܬܝ̈ܐ *quod* (ſcil. *ebur*) *ex inſulis Chitaeorum* advectum, non expreſſa dictione בַּת - אֲשֻׁרִים. Chaldaeus: בֵּית חוּפָּאה לְאַחְיָשְׁרוֹן מִמְּדִינַת אַפּוּלְיָא *tectum theatri e provincia Apulia.* Jarchius dictionem בַּת - אֲשֻׁרִים ab hoc interprete verbis דַּפִּין דְּאֶשְׁכְּרוּעִין (vide pag. anteced. infra) redditam, et ut vocem unam בִּתְאַשֻּׁרִים lectam cenſet, quod ipſum in codice Roſſiano ſeculo XIII. a manu ſecunda legitur. Quae ipſa Bocharti eſt ſententia in *Phaleg.* L. III. c. V. p. 180., תְּאַשֻּׁרִים *buxum,* h. l. ut תְּאַשּׁוּר Jeſaj. XLI, 18. ſignificare putantis (cui adſtipulatur Celsius *Hierobot.* P. II. p. 153. ſeqq.), ut indicetur ebur buxo ex inſulis circa Italiam advecto incluſum fuiſſe. De qua tamen ſententia J. D. Michaelis in *Spicileg. Geogr. Hebr. ext.* P. I. p. 111. ita judicat: „Vereor, ut recte. תְּאַשּׁוּרִים enim, arborem, non opus erat Tyriis tam longinquo adſerri, quum in ipſo Libano frequens fuiſſe videatur, a Jeſaja LX, 13. ut propria Libano memorata. Duo ergo vocabula, בת אשרים, relinquenda mutatisque modo vocalibus appellanda בַּת - אֲשֵׁרִים, *filia lucorum.* Filiam autem ſilvarum poëtice dici *elephantum* putem, quod ſilvas pererrare Indicas ſolet." Sed omnis omnino fera ſylveſtris *filia ſylvarum* nuncupari poteſt, nec eſt in ea appellatione quicquam, quo aliquid ele-

elephanto peculiare indicetur. אַשֻּׁרִים (cum Patach ſub א, et Dageſch forti in ש), quod de-Roſſi *Aſſyrios* vertit, in codicibus quatuor Roſſianis legitur. Quomodo et Kimchi videtur legiſſe, qui exponit *congregatio Aſſyriorum* (עדת אשורים), ut ſignificetur ebur, quod elaborarunt artifices Aſſyrii. Sed אֲשֻׁרִים non dubitandum eſſe mendoſum. Nec de Aſſyriis cogitavit veterum ullus. Pleriſque noſtrum אֲשׁוּר eſt arboris nomen, et quidem *buxi* (coll. תְּאַשּׁוּר Jeſaj. XLI, 19.), ut jam Chaldaeus vertit. *Ebur buxo incluſum* intelligit Bochartus, qui בִּתְאַשֻּׁרִים legendum arbitratur, quod minime neceſſarium, ſi et אֲשֻׁר *buxi* nomen fuerit. Nam *ebur buxo incluſum* non incommode *filia* lignorum *buxorum* dici potuit, quemadmodum *pupilla* oculi *filia oculi* dicitur Pſ. XVII, 8. Thren. II, 18., quia in oculo eſt, ſagitta *filius pharetrae*, cui incluſa eſt, Thren. III, 13., ſervus *filius domus*, quia in domo habetur, Geneſ. XV, 3. *Ebur* autem h. l. feminino nomine בַּת dicitur, quia שֵׁן generis communis eſt. De ebore in buxo incluſo canit Virgilius *Aeneid.* X, 137.:

— — Quale per artem
Incluſum buxo, aut Oricia terebintho
Lucet ebur.

Tranſitis apta eſt buxus, quia gravis et ſpiſſa, nihilque ei noxae eſt a carie, vetuſtate et humore, pauciſſimique nodi inſunt. Cf. Celsii *Hierobot.* P. II. p. 153. ſeqq. R. Jona, Kimchio teſte, אֲשׁוּר eam arborem eſſe ait, quae Arabibus شُرْبِين dicitur, cujus Avicenna *Can.* T. I. p. 245. lin. 27. tanquam arboris reſinoſae mentionem facit. Alii, eodem Kimchio referente, arbitrantur eam arborum ſpeciem nomine hebraeo intelligi, quae Arabibus nuncupatur بَقَّم, vernacule *breſil.* Quae tamen omnia merae ſunt conjecturae, nullo nixae argumento. Simonis in *Lex.* collato arabico أُشُور, *ſtriae*, בַּת-אֲשֻׁרִים habet pro eboris epitheto, quod

quod *filiam ſtriarum*, i. e. eleganter ſtriatam dici exiſtimat. Buxtorfius in *Lexico* ſub h. v., quem ſequitur Glassius *Phil. S.* p. 104. ed. Dath., *ebore filia greſſuum* (quae eſt uſitatior nominis אַשּׁוּר ſignificatio, vid. Pſ. XVII, 11 XXXVII, 31. Job. XXIII, 11. XXXI, 7.), ebur *greſſibu tritum*, i. e. praeſtantiſſimum intelligit. Illud enim pro germano ebore a veteribus habitum fuit, quod ab elephantibus defoſſum in terra in ea per juſtum tempus pedibu teritur, ut ex Plinio colligitur, qui l. c. *Deciduos* (dentes) inquit, *caſu aliquo, vel ſenecta, defodiunt; hoc ſolun ebur eſt.* Sed ebur in terra defoſſum parum apte *filia greſſuum* dictum fuerit, neque ebur Tyriis ex *inſulis Cittaeorum* advectum eſt, quod h. l. de אֲשֻׁרִים dicitur. Quare nos in verſione *ebur buxo incluſum* ponere maluimus quamvis nec hanc interpretationem pro ſatis certa habeamus. אִיֵּי כִּתִּיִּים *Inſulas Cittaeorum* eſſe inſulas Italiae ſubjectas (nam כִּתִּים eſt vetus Italorum nomen, vid. not. ad Geneſ. X, 4.), praeſertim Sardiniam et Corſicam, contra Carthaginem ſitas, a Carthaginienſibus, Tyriorum popularibus, frequentiſſimo commercio tritas, ad quas naves Tyriae, in Hiſpaniam tendentes, ſolitae erant appellere, contendit Bochartus *Geogr. S.* L. III. C. V. p. 179. ſeq., cuju ſententiam novis argumentis firmavit Vitringa in *Commentar. ad Jeſaj.* XXIII, 1. p. 674. edit. Baſil. Sed proprie כִּתִּים *Cypri* inſulae nomen eſſe, a Κίτιον, Phoenicum colonia, dicit Josephus *Archaeol.* L. I. Cap. 7. §. 1. Conf Gesenii *Commentar. ad Jeſaj.* XXIII, 1., et Praefat. ad *Lexic. hebr. minus* edit. ſec. p. XXXI. אִיֵּי כִּתִּיִּים *inſulae Cittaeorum* vero latius inſulae maris mediterranei dictae videntur. *Buxum*, quam Bochartus, uti vidimus, nomine אַשּׁוּר intelligit, quamque vates h. l. ex *inſulis Cittaeorum* advectum ait, nusquam craſſiorem quam in Corſica, Italiae proxima, exſtare, Plinii et Diodori teſtimoniis l. c. probat Hieronymus: „*Chettim* nos in Italiam vertimus, ex ea regione, quae Graeciae propinquior eſt, omnes Occidentalium inſularum partes intelligentes.“ Michaelis in *Spicileg Geogr*

Geogr. Hebr. ext. P. I. p. 111. ſeqq. locis quidem Geneſ. X, 4. et Num. XXIV, 24. cum Bocharto כִּתִּים *Italiam* ſignificare exiſtimat, noſtro vero loco nomine illo *Sinenſes* intelligendos ſuſpicatur, Syris ſcriptoribus ܟܛܝܐ, a nomine regionis *Chataja* (ܟܛܝܐ) dictis. Cui conjecturae tamen opponi poſſe, Catajae nomen ſeculo demum decimo a victore populo *Kitan*, barbaro et ſeptentrionali, Sinae inditum eſſe, Michaelis ipſe non diſſimulat in *Supplemm.* p. 1380. Henslero (in *Bemerkungen über Stellen der Pſalmen und Geneſis* p. 339. ſeqq.), qui *Javanum* (Geneſ. X, 4.) et ejus propagines in Arabia quaerit, כִּתִּים *Cittaeos, Citim,* inſulam maris rubri, Plinio *Hiſt. Nat.* VI. §. 34. et XXXVII, §. 32. memoratam, habitaſſe conjicit. H. E. G. Paulo denique in *Memorabilien* P. V. p. 119. et in *Clave Jeſajae* p. 161. ſeqq. כִּתִּים eſt nomen inſularum minorum in ſuperiori mari Aegaeo disperſarum, illis a radice כָּתַת, *contudit*, inditum. Ceterum ſcriptio כִּתִּים, cum Jod ſimplici, tribuitur *Occidentalibus* (ſ. codicibus recenſionis Palaeſtinenſis), altera, cum gemino Jod, *Orientalibus* (ſ. recenſioni Babyloniae). R. Salomo Ben Melech in *Michlal Jophi* haec notat: „כִּתִּים, cum uno Jod, in textu ſcribitur, ſed in margine cum duplici Jod legendum jubetur, quorum unum formationi nominis gentilitii inſervit (כִּתִּי in ſingulari), alterum plurale eſt, ut ſit כִּתִּיִּים, quemadmodum אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים Exod. III, 18.“ Finale Chirek longum in nominibus, quando ea in pluralem flectuntur, vel prorſus perit, vel Jod accepto Dageſch forti euphonico geminatur, poſteriori mobili. Sic ab עִבְרִי, *Hebraeus*, pro הָעִבְרִיִים dicitur non tantum הָעִבְרִיִּים, verum et הָעִבְרִים Exod. II, 6. Similiter הַיְּהוּדִים et הַיְּהוּדִיִּים Eſth. VIII, 1. 13. IV, 7. IX, 15. 18. Plura exempla vid. in Altingii *Fundamm. Punctat. L. S.* p. 126., et in Hilleri *Arc. Keri et Kethib* L. II. p. 278. „Quia dixerat Tyrus (Vs. 3.), *perfecti decoris ego ſum*, arguitur, quid a ſingulis acceperit regionibus, ſecundum illud Scripturae (1 Cor. IV, 7.): *Quid habes, quod*

quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Describitur ergo, quid unaquaeque mittat provincia secundum illud Virgilianum (*Georg.* I, 57. seqq.):

India mittit ebur, molles sua thura Sabaei,
At Chalybes duri ferrum, virosaque Pontus
Castorea.

et caetera.“ Hieronymus.

7. שֵׁשׁ בְּרִקְמָה *Byssus cum acupicturà* s. *acupicturae,* i. e. acupicta, versicolor. ב in בְּרִקְמָה regimini inservit, ut 1 Paral. XXVI, 14. יוֹעֵץ בְּשֶׂכֶל *consiliarius cum intelligentia,* s. intelligentiae, i. e. intelligens. Ps. XXXIII, 4. וְכָל־מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה *et omne opus ejus fidele,* 2 Sam. I, 21. הָרֵי בַגִּלְבֹּעַ *montes Gilboae.* Cf. Jesaj. IX, 2. Ps. II, 12. Vid. Arn. Bootii *Animadvers. SS.* L. II. C. I. p. 120. Ceterum de שֵׁשׁ et רִקְמָה cf. not. supra ad XVI, 10. מִמִּצְרַיִם *Ex Aegypto* allata, vid. not. ad Genes. XLI, 42. מִפְרָשֵׂךְ *Expansio tua,* illud quod explicares vento, velum, ut statim additur. Nomen מִפְרָשׂ praeter hunc locum semel duntaxat Job. XXXVI, 29., de *nubium expansione,* occurrit. LXX: Βύσσος μετὰ ποικιλίας ἐξ Αἰγύπτου ἐγένετο σοι στρωμνὴ (i. e. ταπῆτας, Theodoreto notante). Vulgatus: *byssus varia de Aegypto texta est tibi in velum.* Syrus: ܡܦܪ̈ܣܐ ܕܒܘܨܐ ܕܨܒܬܟܝ ܐܝܬܝܘ ܠܟܝ ܡܢ ܡܨܪܝܢ *stragula byssina ornatus tui attulerunt ex Aegypto.* Chaldaeus: בּוּץ וְצִיּוּרִין מִמִּצְרַיִם הֲוָה פְּרָסִיךְ *byssina et phrygiona ex Aegypto fuit tibi velum.* לִהְיוֹת לָךְ לְנֵס *Ut esset tibi in velum.* ל in לִהְיוֹת Bootius l. c. observat formare gerundium in *do,* per quod, vel per Participium, quod in hoc loquutionis genere illi prorsus aequipollet, sic reddendum, ut Exod. XIV, 11. *Quid fecisti nobis* לְהוֹצִיאָנוּ *educens,* s. *educendo nos?* Deuter. XXVIII, 63. לְהֵיטִיב *benefaciens* s. *benefaciendo.* Ita et h. l. vertendum esse: *praebens* s. *praebendo, tibi velum.* נֵס, quod alias *signum, vexillum* notat, ut Jesaj. XI, 10. 12. h. l. de velo nautico, quod in malo expanditur, usur-

ufurpari, docet res ipfa. Ita et Jefaj. XXXIII, 23. כֵּן־תָּרְנָם בַּל־פָּרְשׂוּ נֵס *Sic erit malus eorum, ut velum expandere nequeant.* „Byffus in Aegypto quam maxime nafcitur, ex qua contextum eft Tyriae navis velum, quod fufpenditur malo.“ Hieronymus. Verba לִהְיוֹת לָךְ לְנֵס LXX vertunt: τοῦ περιθεῖναί σοι δόξαν. Hieronymus: „Juxta Septuaginta de byffo in ftratum et in requiem Tyriae navis velamenta texuntur, ut his operta gloriofior fit, et circumdata amictum habeat pulchriorem.“ Vulgatus: *ut poneretur in malo.* Syrus: ܢܗܘܘܢ ܠܟܝ ܠܐܬܐ *ut effent fibi fignum* f. vexillum. Ita et Chaldaeus. תְּכֵלֶת et אַרְגָּמָן effe *marinae purpurae* duo genera, quorum illud, *coeruleum*, ex conchylii, hoc proprie *purpureum* fuerit, ex purpurae proprie dictae fanie factum, magno eruditionis apparatu demonftravit Bochartus *Hieroz.* P. II. L. V. Cap. XXI. T. III. p. 665. feqq. ed. Lipf., cui jungendus Braunius *de Veftitu Sacerdotum Hebraeor.* P. I. C. XIII. XIV. Super variis purpurae generibus, Tyriorumque cum iis mercatura, docte differuit Heeren *Ideen über die Politik, den Verkehr und den Handel der Völker der alten Welt,* Vol. I. P. II. p. 97. feqq. edit. tert., refpectu quoque noftri vaticinii habito, cui infignem ufum tribuit ad propius cognofcenda Tyriorum commercia. De Michaelis conjectura, תְּכֵלֶת effe nomen *pifcis atramentum effundentis, fepiae,* aut *loliginis* (*Dintenfifch*), vid. quae notavimus ad Bochartum l. c. p. 678. מֵאִיֵּי אֱלִישָׁה „*De infulis Elifae*, Jonii maris fic appellans infulas,“ ait Hieronymus. A quo non multum diverfus Bochartus, cui אֱלִישָׁה eft *Peloponnefus*, in qua *Elis* vetuftiffima eft et ampliffima regio, cujus una pars ab Homero vocatur *Alifium.* Purpura ex Peloponnefo et vicinis infulis allata inter veteres celeberrima. Teftimonia ex eorum fcriptis congeffit Bochartus in *Geogr. S.* L. III. Cap. IV. p. 176. Cf. et not. ad Genef. X, 4. LXX: ἐκ τῶν νήσων Ἐλεισαί. Vulgatus: *de infulis Elifa.* Syrus: ܡܢ ܓܙܪ̈ܬܐ ܕܐܠܝܣ *ex infulis Eles.* Chaldaeus: מִמְּדִינַת אִיטַלְיָא

אִיטַלְיָא *e provincia Italiae.* Ceterum mirum videri poſſit, quod vates Tyrios dicit purpuram ab exteris emiſſe, non illis vendidiſſe; nam *Tyrium muricem, purpuram Tyriam,* a Graecis Latinisque laudari, omnibus notum. Michaelis in *Spicil.* P. I. p. 80. exiſtimat, Ezechielis tempore aut primam illam et antiquam Tyrum ſui maris divitias ignoraſſe, et emiſſe ab exteris, quod ipſe haberet; aut, ſi id veri diſſimile ſit, anguſta Tyriorum litora luxui urbis et mercaturae non ſuppetiiſſe, unde neceſſe fuerit, ab exteris quoque purpureas hyacinthinasque veſtes emere. Ratione paulo alia Bochartus l. c. p. 177. illam dubitationem tollit. Veſtes byſſinae purpureum colorem haud raro imbiberunt, unde in V. T. toties *byſſus et purpura,* vel *purpura et byſſus* pro *purpurea byſſo,* per figuram ἓν διὰ δυοῖν. Atque inde factum, ut *byſſus* pro *purpura* ſumeretur, et *byſſinus* pro *purpureo.* Heſychius: Βυσσὸς· χρῶμα ἀντὶ τῆς ὕσγης παρχλαμβανόμενον. Item Βυσσινᾶ, πορφυρᾶ. Suidas: Βύσσινον· βύσσῳ βεβαμμένον. Ut ſcias pro colore ſumi. Itaque quum purpuram et byſſum veteres promiſcue ſumere ſolerent, Bochartus in his Ezechielis, *hyacinthus et purpura de inſulis Eliſa fuit operimentum tuum,* purpurae nomine byſſum ex Elide intelligendam conjicit, de qua Plinius *Hiſt. Nat.* L. XXI. §. 4. *Proximus byſſino mulierum maxime deliciis circa Elim in Achaja genito.* Pauſaniae loca de byſſo in Elide genita vide apud Bochartum l. l. Videtur ergo vates hoc ſignificare, advehiſſe Tyrios ex Graecia ejusque inſulis textilia byſſina purpureo hyacinthinoque colore tincta. מְכַסֵּךְ *Tegumentum tuum* (Jeſaj. XIV, 11. XXIII, 18.), quo non veſtimentum, cum Theodoreto, eſt intelligendum, ſed, quum de re navali tota haec oratio decurrat, operimentum tentorii navis Ita Kimchi: מכסה אהל הספינה לכסות על פני הספינה מזרם וממטר ומחורב *Tegumentum tentorii navis, quod operiebat ſuperficiem navis a pluvia, imbribus et aeſtu.* Hieronymus: „Operimentum navis, quod in ſolis calore atque tranquillo nautis atque

atque vectoribus praebet umbraculum, de hyacintho et purpurpa fit.“

8. „Dixerat ſupra (Vs. 4.): *Finitimi tui, qui te aedificaverunt, impleverunt decorem tuum;* antequam veniat ad eos, qui longe habitant, proximarum provinciarum deſcribit auxilia.“ Hieronymus. De צִידוֹן vid. not. infra ad XXVIII, 21. אַרְוַד *Aradus*, inſula jam Geneſ. X, 18. memorata, olim celeberrima, aediſiciis auguſta, ſeptem ſtadiorum ambitu in ora Phoenices, ad os Eleutheri fluminis, et partem vicinae continentis, ubi Antaradus, Marathus, Laodicea. Vid. Bocharti *Geogr. S.* P. I. L. IV. C. XXXVI. p. 346., Michaelis *Spicileg.* P. II. p. 42. ſeqq. et librum noſtrum *Handbuch der bibl. Alterthumskunde* Vol. II. P. I. p. 6. ſeqq. Hieronymus ad Vs. 11.: „Aradum inſulam, quae tota ſit civitas, et contra ſe poſitum oppidum Antaradum habeat, vicinaque ſit Tyro, et praetendat in Phoenicis littore continentis terrae, usque hodie cernimus.“ Aradios maxime commendavit rei navalis peritia, de qua Strabo apud Bochartum l. c.: Προσέθεσαν δὲ τῇ εὐτυχίᾳ ταύτῃ καὶ πρόνοιαν, καὶ Φιλοπονίαν πρὸς τὴν θαλαττουργίαν. *Huic vero felicitati etiam providentiam addiderunt, et ſtudium rei navalis.* הָיוּ שָׁטִים לָךְ *Fuerunt remiges tibi.* Tanta erat Tyriorum opulentia, ut viliora miniſteria externis delegarent. צוֹר h. l. eſſe Vocativum recte monet Kimchi, et ante הָיוּ ſubaudiendum pronomen relativum אֲשֶׁר, ut ſaepe. Verba יֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאַרְוַד הָיוּ שָׁטִים לָךְ LXX ita reddunt: καὶ οἱ ἄρχοντές σου οἱ κατοικοῦντες Σιδῶνα, καὶ Ἀράδιοι ἐγένοντο κωπηλάται σου. Theodoretus: Τὸ Ἑβραίων καὶ τὸ Σύρων οὐκ ἔχει οἱ ἄρχοντές σου, ἀλλ' οἱ γείτονές σου, ἵνα δὲ καὶ τῶν ἑβδομήκοντα τὴν ἑρμηνείαν νοήσωμεν, δεξώμεθα οὕτος· ὅτι οἱ πάλαι σου ἄρχοντες Σιδώνιοι νῦν σὺν τοῖς οἰκοῦσι τὴν Ἄραδον τὸν ναυτικόν σου πληροῦσι στόλον, τὰς σὰς ἐρέττοντες ναῦς· οἱ δὲ παρὰ σοὶ ἐπιστήμονες τὸν κυβερνητικὸν λόγον ἀναπληροῦσιν. *Hebraeorum et Syrorum volumina non habent principes tui, ſed finitimi tui. Ut vero etiam graecam interpretationem intelli-*

telligamus, ita eam accipiamus: Sidonii, olim tibi imperantes, nunc una cum iis, qui Aradum incolunt, navalem tuam classem complent, naves tuas remis impellentes, et qui apud te sunt sapientes, hi gubernatoris obeunt munus, Vulgatus: *habitatores Sidonis et Aradii fuerunt remiges tui.* Ita et Syrus atque Chaldaeus, nisi quod is post שָׁיְטִין (*remiges*) addit: וּמַיְתָן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ *et portantes mercimonia in medium tui.* חוֹבְלָיִךְ *Naucleri tui,* rectores navium tuarum, sic dicti, ut vult Kimchi, a contrahentis aut laxandis *funibus* (חֶבֶל) veli ad suscipiendum ventum. Peritos rei navalis, quos classibus navibusque praeficeres, de te habebas, non petebas aliunde.

9. זִקְנֵי גְבַל *Senes,* i. e. peritissimi, *Gebal,* urbis et regionis Phoeniciae, ad mare mediterraneum sitae, in qua optimi erant fabri, vid. Jos. XIII, 5. 1 Reg. V, 32. (al. 18.), Graecis *Byblos* dictae. Hieronymus in Eusebiano libro Locorum: *Biblos, civitas Phoenicis, cujus meminit Ezechiel, pro qua in Hebraico continetur G o b e l.* Arabibus prisco adhuc nomine جُبَيْلَة, et diminutive جُبَيْل, dicitur, indeque nostris *Dschible.* Vid. Abulfedae *Tab. Syriae* p. 94., Michaelis *Supplemm.* p. 251., et *Handbuch der bibl. Alterthumskunde* Vol. II. P. I. p. 17. seqq. LXX זִקְנֵי גְבַל reddiderunt *οἱ πρεσβύτεροι* Βιβλίων, quod Arabicus interpres errore ridiculo مَشَايِخُ ٱلْكُتُبِ *seniores librorum* vertit. Habuit Graecum Βιβλίων pro nomine appellativo. מַחֲזִיקֵי בִּדְקֵךְ *Roborantes,* i. e. instaurantes *rimas tuas* scil. navium tuarum; reficiendis et curandis navibus praefecti erant. בֶּדֶק, quod 2 Reg. XII, 6 — 13. pluries de fissuris et ruinosis aedium dicitur, h. l. non dubium esse potest de *navium scissuris* usurpari. LXX: Ἐνίσχυον τὴν βουλήν σου. Vulgatus: *habuerunt nautas ad ministerium variae suppellectilis tuae.* Syrus: ܗܘܘ ܒܕܩܝܢ ܒܕܩܝܟܝ *instaurabant instauranda tua.* Chaldaeus: מַתְקְפֵי צוֹרְבַךְ *suppe-*

ſuppeditantes neceſſaria tua. הָיוּ בָךְ לַעֲרֹב מַעֲרָבֵךְ *Erant in te ad commiſcendum commixtionem tuam*, i. e. ad commutandum mercimonia tua. *Negotiari* et *commercia* Hebraeis a *commiſcendo*, i. e. commutando (עָרַב) dicuntur. Cf. Vs. 13. 17. 25. 27. Kimchi *negotiandi* ſignificatum a *ſpondendi*, *fidejubendi* notione derivat (qua verbum hebraicum ſaepius, veluti Geneſ. XLIV, 32. Proverb. XI, al. occurrit), quod res ſaepe commutantur vadimonio, fidejuſſore aut pignore interpoſito. Senſum bene expreſſit Theodoretus: Πανταχόθεν συνέῤῥεον ἔμποροι τὰ μὲν ἀπεμπολοῦντες, τὰ δὲ ὠνούμενοι· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ἀμειβόμενοι τῇ ἐπιμιξίᾳ σου. *Undique ad te mercatores confluebant, tum vendentes, tum ementes, hoc enim ſignificat: permutantes commercio tuo.* LXX verba הָיוּ בָךְ לַעֲרֹב מַעֲרָבֵךְ ſic reddiderunt: *ἐγένοντό σοι ἐπὶ δυσμὰς δυσμῶν*, quod Theodoretus exponit: *οἱ αὐτὰς τῶν δυσμῶν τὰς ἐσχατικὰς οἰκοῦντες. Οὐ γὰρ μόνον, φησὶν, οἱ ἀπὸ δυσμῶν σου οἰκοῦντες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκείνων δυτικώτεροι.* Ceperunt LXX voces hebraicas ſignificatione nominis עֶרֶב, *veſpera*. Vulgatus: *fuerunt in populo negotiationis tuae.* Syrus: ܗܘܰܘ ܡܶܢ ܡܚܰܠܛܳܬܶܟܝ *erant de miſcellaneis turbis tuis.* Chaldaeus: הֲווֹ שָׁיְטִין וּמַיְתָן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ *fuerunt remiges et portantes mercimonia in medium tui.*

10. Milites mercenarios, qualibus multum utuntur civitates mercatui deditae, jam deſcribit. פָּרַס *Perſae*, et infra XXXVIII, 5. Dan. V, 28. memorati, ſagittis ab omni aevo noti. De לוּד et פוּט, populis, uti veriſimile eſt, Africae ſeptentrionalis et occidentalis, vid. not. ad Geneſ. X, 13. et 6., coll. Michaelis *Spicileg.* P. I. p. 257. et 161. atque *Supplemm. Lex. Hebr.* p. 1417. et 1995. Nomina פָּרַס וְלוּד וּפוּט LXX reddunt Πέρσαι, καὶ Λυδοὶ, καὶ Λίβυες. Vulgatus: *Perſae et Lydii et Libyes.* Syrus et Chaldaeus retinent nomina hebraica. הָיוּ בְחֵילֵךְ *Erant in exercitu tuo*, gentes longinquae et bellicoſae ſtipendia apud te meritae ſunt. אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֵּךְ Tanquam *viri belli tui* (ut infra

Vs. 27.

Vs. 27. Jerem. L, 30.), bellatores, ſ. milites mercenarii tui. מָגֵן וְכוֹבַע *Scutum et galeam* iisdem populis tribuit Jeremias XLVI, 9. HIERONYMUS: „*Perſas* [פָּרַס] fuiſſe fortiſſimos, quorum rex Cyrus, ut Jeſajae vaticinio praedicatur [XLV.], ſubverſo Aſtyage, rege Medorum, Babylonem ceperit, et ſacra, et ſaecularis narrat hiſtoria. *Lydos* [לוּד] quoque illo tempore inter gentes robuſtiſſimos reputatos, quorum rex Croeſus ab eodem Cyro captus ſit, Xenophon ſcribit pleniſſime. Et *Libyas* [פוּט] cum Troglodytis et Aethiopibus veniſſe contra Jeruſalem in Paralipomenon volumine legimus [2 Paral. XII, 2. ſeqq.], qui quia illis temporibus florentiſſimi erant, et famoſi ad praelia pugnatores, Tyriae urbis defenſores eſſe memorantur, et ad terrendos hoſtes ſcuta et galeas inter murorum propugnacula ſuſpendiſſe.“ הֵמָּה נָתְנוּ הֲדָרֵךְ *Illi dederunt* tibi *decorem tuum*, fuerunt tibi ornamento. Magnificum erat tibi, tot gentes habere conductas. LXX: *οὗτοι ἔδωκαν τὴν δόξαν σου.* Vulgatus: *pro ornatu tuo.* Syrus: ܘܗܘܘ ܠܟܝ ܫܘܒܗܪܐ *erantque tibi gloriae.* Chaldaeus: אִנּוּן אַסְגִיאוּ זִיוִיךְ *illi multiplicaverunt ſplendorem tuum.*

11. De אַרְוַד vid. not. ad Vs. 8. וְחֵילֵךְ *Et* reliquus *exercitus tuus*, ſ. cum exercitu tuo (בְחֵילֵךְ Vs. 10.). Permixti erant urbano militi. סָבִיב *Circum* non expreſſum eſt a LXX cod. Rom. et SH., nec a Syro. גַמָּדִים eſſe nomen proprium gentis alicujus etſi nobis ignotae (forſan Phoeniciae), ex tota orationis ſerie colligitur, quum in Verſu praecedente et initio noſtri milites mercenarii e peregrinis populis adſciti recenſeantur, ut recte judicarunt PFEIFFER in *Dubiis Vexatis* ad h. l. p. 783. et LUDOLFUS in *Commentar. Hiſtor. Aethiop.* p. 73. 74. FULLERUS in *Miſcellan. SS.* L. VI. C. III., *Gammadaeos* hosce Ezechielis incolas urbis *Gammades*, in Phoenicia, Plinio, *Hiſt. Nat.* L. V. §. 14. memoratae, eſſe contendit; Plinium quidem urbem hanc vocare *Gamalen*, ſed hoc fieri vitio codicis ſui, in quo Λ pro Δ mendoſe ſcriptum fuiſſet. Verum recte ſe habere

habere ſcripturam *Gamale;* apparet ex iis, quae Relandus in *Palaeſt.* p. 784. de ea urbe habet. *Gamadae* autem mentio quamvis apud nullum veterum ſcriptorum hodie ſuperſtitum reperiatur, minime tamen inde nullam urbem iſtius nominis exſtitiſſe ſequitur. Dudum exploſa Judaeorum interpretatio, גַּמָּדִים *pygmaeos, nanos* (a גֹּמֶד *ſpithama*, aut, ut alii volunt, *cubitus*), notare exiſtimantes (quaſi *ſpithamae*, vel *unius cubiti virunculos* diceres), defenſorem tamen nacta eſt J. D. Michaelem, qui in *Supplemm.* p. 326. illam *expeditiſſimam et feliciſſimam* vocat. „Derivatio," inquit, „facilis ac in promtu; גֹּמֶד ſi non cubitus ipſe, certe aliqua minor menſura eſt, pygmaeis conveniens. Nec pygmaeos dici putem, qui vere tales ſunt, ſed, qui praealtis in turribus ſtantes *pygmaei videntur.* Quas ob cauſſas, ut reliquis veriſimiliorem in verſionem Germanicam recepi: *und wurden auf deinen Thürmen zu Zwergen.*" Quae ſententia, jam a Forstero in *Dictionario Ebraico Novo* ſub voce גמד propoſita, minus concinna eſt, et refutata jamdudum a Georg Alb. Anthing in Diſſertat. de *ſubleſta τῶν* גַּמָּדִים *per Pygmaeos interpretatione*, Vitebergae, 1710. „Scopus," inquit §. VI. p. 16., „prophetae non eſt, ut Tyrum tanquam munitam quandam et et excelſis turribus ornatam urbem deſcribat, ſed ut egregios potius praeſidiarios laudet, et diverſas ad hoc electas gentes recenſeat, quas inter etiam οἱ גַּמָּדִים reperiebantur." Praeterea in eam ſententiam eadem fere cadunt, quae Michaelis ipſe opponit ſententiae Ludov. de Dieu in *Crit. S.* ad h. l. *fortes, audaces* intelligentis, a Syriaco ܓܘܡܕܐ, *audacia,* ܓܘܡܕܢܐ, *audax,* ܓܡܕܐ, *ferox,* ex analogia praecedentium eſſe gentis nomen exſpectandum, aut, ſi illo carendum ſit, aliquid certe turrium cuſtodibus magis proprium, quod eos a reliquis militibus diſtinguat. Ludovici Dei ſententiam, collato etiam arabico جَبَلَ *duro animo et immiti fuit* (proprie *congelavit*), commendavit J. E. Faber in *Archaeol.*

Hebraeor. p. 200. not. Verum Hebraeis, quod jam Fullerus l. c. monuit, vir fortis et robuſtus גִּבּוֹר aut אִישׁ חָיִל dicitur, nusquam גַּמָּד; nec ulla apparet ratio, cur propheta noſtro loco magis vocabulo rarioris ſignificationis (ſi unquam hebraea dialectus eam agnoverit), quam vulgaris, uti voluerit. Grotius intelligit habitatores *Anconis* Phoenices, nam ἄγκων eſt גֹּמֶד, *cubitus.* Simonis in Lexico coll. arab. غمد *texit, protexit,* cuſtodes portarum, aut milites praeſidiarios. Cujusmodi conjecturas plures alias, quibus quanti ſit tribuendum, judicabis ipſe, reperies apud Michaelem l. c. „Verbum *Gamadim* Aquilae prima editio *Pygmaeos* [a גֹּמֶד, *cubitus, quaſi cubitales homines*], Symmachus *Medos* [ἀλλὰ καὶ Μῆδοι, quod et Theodoretus ſuo in textu habet; cepit hebraeam vocem pro גַּם מָדִים], Septuaginta *cuſtodes* [φύλακες, quaſi וְשֹׁמְרִים legiſſent], Theodotio *Gomadim,* ipſum Hebraicum, interpretati ſunt." Haec Hieronymus, qui ipſe, Aquilam ſequutus, *Pygmaeos* vertit, *hoc eſt,* addit, *bellatores, et ad bella promtiſſimi* ἀπὸ τῆς πυγμῆς, *quae Graeco ſermone in certamen vertitur.* Syrus hanc vocem cum proximo בְּמִגְדְּלוֹתַיִךְ ſic vertit: ܘܢܛܪܝܢ ܗܘܘ ܠܡܓܕܠܝܟܝ *et cuſtodiebant turres tuas.* Chaldaeus: וְאַף קַפּוּטְקָאֵי *et etiam Cappadoces.* וְגֹמְרִים (cum *Reſch* pro *Daleth*), i. e. *Cimmerii* (Geneſ. X, 2. infra XXXVIII, 6.) legitur in paucis aliquot codicibus Kennicotti et de-Roſſii, quod in codibibus reperiri jam anno 1766. ſuſpicatus erat J. D. Michaelis, quare illud in *Supplemm.* p. 325. et 337. recepto וגמדים praeferre non dubitavit, quod, quum alia gentium nomina praecedant, ex quibus mercenarium Tyrii militem conduxerant, Perſarum, Lydiorum, Phutaeorum, Aradiorum, perquam veriſimile ſit, et hic nomen proprium poni. Quaſi vero non et גַּמָּדִים nomen proprium eſſe poſſit. שִׁלְטֵיהֶם תָּלוּ עַל־חוֹמוֹתַיִךְ סָבִיב *Pharetras ſuas ſuſpenderunt ad moenia tua circum.* Nomine שְׁלָטִים armorum genus quoddam ſignificari, vix dubitare ſinunt ſeptem, quibus occurrit, loca; quale vero, de

eo

eo magnopere diſſentiunt interpretes. Ut a veteribus ordiamur, *brachialia* (χλιδῶνας) Graeci Alexandrini explicant 2 Sam. VIII, 7., ſed iidem, parum ſibi conſtantes, τρισσοὺς, *tridentes*, vertunt 2 Reg. XI, 10., 1 Paral. XVIII, 7. vero κλοιοὺς, *collaria*, et Cantic. IV, 4. βολίδες, *jacula*. *Arma* reddunt iidem illi 2 Paral. XXIII, 9., nec non Vulgatus 2 Sam. VIII, 7. 2 Reg. XI, 10. et Cant. IV, 4., quo loco et Chaldaeus זֵינִין *arma* vertit. *Peltas* habet Vulgatus 2 Paral. XXIII, 9., cui accenſendus Chaldaeus, qui eodem loco עַגִילַיָּא, et 1 Paral. XVIII, 7. תְּרֵסִין poſuit, utroque autem nomine *ſcutorum* ſignificantur genera. *Pharetras* denique interpretantur Alexandrini Jerem. LI, 11. et noſtro loco, atque iisdem locis et Vulgatus, idemque et 1 Paral. XVIII, 7. Quatuor locis, 2 Sam. VIII, 7. 2 Reg. XI, 10. Jerem. LI, 11. et noſtro loco Chaldaeus nomen hebraeum retinuit. Quod a Syriaco quoque interprete factum, qui ubique ܫܠܛܐ poſuit, quod Arabs 2 Reg. XI, 10. جعاب, *pharetras*, 1 Paral. XVIII, 7. صفايح ذهب, *laminas aureas*, et 2 Paral. XXIII, 9. سيوف, *gladios*, interpretatus eſt. Ephrem Syrus ad 2 Sam. VIII, 7. Syriacum illud nomen vel ܫܒܝܪܐ, *armillas*, vel ܫܦܝܪܐ *pharetras* notare ait. Fuit ergo vocabulum aut deſuetudine obſcurum, aut latius patens. Jarchius hebraeum שְׁלָטִים ubique *pharetras* exponit, argumento pro eo ſignificatu uſus loco Jerem. LI, 11., qui ſane illum flagitare videtur. Verba ſunt: *Polite ſagittas* מִלְאוּ הַשְּׁלָטִים, quae ſimpliciſſime et commodiſſime *implete pharetras* redduntur. Reliquis quoque locis *pharetrae* bene conveniunt. Quae quum ita ſint, mirum eſt, eam ſignificationem nomini hebraeo a ſolo Schindlero in ſuo Lexico Pentaglotto aſſignatam eſſe; reliqui Lexicographi, Kimchium ſequuti, illud *ſcutum* interpretantur. Sed a מָגִנּוֹת, *ſcutis*, שְׁלָטִים diſerte diſtinguuntur 2 Paral. XXIII, 9., et noſtro loco *ſcutorum* ſub nomine מָגֵן mentio facta Vs. 10. Quod J. C. Ortloб in

K 2 Diſſer-

Differtat. *de Scutis et Clypeis Hebraeorum*, Lipf. 1718. §. XI. p. 15. צִנּוֹת et שְׁלָטִים *fcuta majora, oblonga, incurvata, fecta inftar canalis, ad fummum latiora, ad imum cuneatiora*, מָגִנּוֹת et סֹחֵרוֹת autem *clypeos, fcutis minores, rotundos*, notare contendit, mera eft conjectura, nullo plane idoneo argumento nixa. Communem recentiorum Lexicographorum fententiam, שְׁלָטִים effe *fcuta*, fequutus quoque eft Jac. van Bosvelt in Differtat. (Seb. Ravio Praefide) *de Armis Vett. Hebraeor.* P. I. Cap. IV. p. 36. feqq. et p. 44. (Trajecti ad Rhen. 1781. 4.), qui ceterum recte refutavit J. D. Michaelem in *Commentat. de Siclo ante exilium Babylonic.* in *Commentariorum Societ. Reg. Gotting.* Tom. II. (ad ann. 1752.) p. 73. not. nomini שְׁלָטִים coll. arab. سِلَاط, *fagittarum* notionem tribuentem. Quo fignificatu adfcito 2 Sam. VIII, 7. שִׁלְטֵי הַזָּהָב effent *fagittae aureae*, quales fane numquam in ufu fuerint; quod ipfe Michaelis bene intelligens, *fagittas aureas*, fed cufpide ferrea munitas indicari voluit, „teli genus oftentationi magis quam neceffitati ferviens, gravius tamen feriens, quo majorem pondus haftae impetum ictui effert.“ Sed multo verifimilius eft, indicari *pharetras deauratas* five *auro exornatas*. Uno loco Cant. IV, 4. שְׁלָטִים latius patere videtur, et *arma* in univerfum fignificare.

12. תַּרְשִׁישׁ effe *Hifpaniam Baeticam*, a *Tarteffo* (quod eft ipfum nomen hebraeum, altero שׁ in ת mutato, ficut אַתּוּר pro אַשּׁוּר *Affyria*, בַּתְנָן, *Batanaea*, pro בָּשָׁן dicitur), nobiliffimo olim portu et infula in Baetis oftio, dictam, poft Bochartum *Geograph. S.* L. III. Cap. VII. p. 192. feqq., et J. D. Michaelis *Spicileg.* P. I. p. 82. feqq. argumentis ita validis demonftravit G. G. Bredow in differtatione peculiari fuper *Ophir et Tarfis* (inferta Gosellinii, Rennelii et Vincentii libris ad notitiam orbis antiqui fpectantibus, a fe in compendium redactis fermone vernaculo, Altona 1802. 8. p. 260. feqq.), ut mirandum fit, A. Th. Hart-

Hartmannum in opere ceterum erudito, cui titulum fecit *Aufklärungen über Aſien,* P. I. p. 69. (cui adde *Intelligenzblatt zur Leipz. Literatur-Zeitung* No. 21. p. 321. ſeqq. anni 1808.) contendere, nomine תַּרְשִׁישׁ ab Hebraeis deſignari *Ciliciam,* a metropoli ejus *Tarſus*, ortu Pauli Apoſtoli nobili, nuncupatam, quae et Villalpandi in Commentar. ad h. l. eſt ſententia. Verum Ciliciam unquam Tarſum appellatam fuiſſe, nullo plane veterum teſtimonio conſtat; a Phoenicibus autem illi regioni ab urbe Tarſus nomen inditum fuiſſe, ne veriſimile quidem eſt, quum Tarſus neque portum habuerit, neque ad mare ſita fuerit. Neque argenti venis illa regio ita fuit nobilitata, ut tanquam propria hujus metalli patria nominari Tarſus a Jeremia X, 9., aut argentum in mercibus ejus numerari a noſtro potuiſſet. Contra nihil eorum, quae ex *Tarſchiſch* Tyrum advecta h. l. memorantur, in Hiſpania deſideres, cui regioni et reliqua conveniunt, quae in V. T. paſſim de תַּרְשִׁישׁ praedicantur. Cf. not. ad Geneſ. X, 4., ubi et aliarum conjecturarum de illo nomine mentio facta. LXX pro תַּרְשִׁישׁ hic habent *Καρχηδόνιοι.* Vulgatus: *Carthaginenſes.* Syrus retinet nomen hebraicum. Chaldaeus: מִן יַמָּא *e mari.* Metallis a noſtro vate h. l. enumeratis Hiſpaniam abundaſſe, veteres uno ore teſtantur. *Metallis plumbi, ferri, aeris, argenti, auri tota ferme Hiſpania ſcatet*, ait Plinius *Hiſt. Nat.* L. III. §. 4. מֵרֹב כָּל־הוֹן *Ob multitudinem omnium opum*, „quae fuit in te; ſperabantque mercatores, ſe reperturos apud te mercem, quae ipſis conveniret." Jarchi. בְּכֶסֶף *Argentum in Hiſpania reperiri pulcherrimum,* idem Plinius teſtatur L. XXXIII. §. 31. בַּרְזֶל *Haec alibi atque alibi utilior nobilitavit loca gloria ferri, ſicut Bilbilin in Hiſpania et Turiaſſonem.* Plinius l. c. L. XXXIV. §. 41. בְּדִיל Diodorus Siculus *Biblioth.* L. V. p. 217. ed. Rhodom. *Γίνεται δὲ καὶ κασσίτερος πολλοῖς τόποις τῆς Ἰβερίας. Gignitur autem etiam ſtannum in multis Iberiae locis.* וְעוֹפֶרֶת Plinius l. c. L. IV. §. 36. *Ex adverſo Celtiberiae complures ſunt inſulae, Caſſiterides dictae Graecis, a fertilitate*

tilitate plumbi. Nomen עִזְבוֹן apud noſtrum tantummodo, et hoc quidem ſolo Capite obvium (praeter hunc Verſum infra Vs. 14. 16. 19. 22. 27. 33.), alii *nundinas* explicant, quas ita a verbo עָזַב *reliquit* nuncupatas volunt, quod in illis merces advectae relinquantur et ponantur; alii potius ipſas *merces*, quae relinquuntur et proponuntur in mercatu ſpectandae, ſic appellari exiſtimant. Sunt, qui a deponendis et relinquendis tradendisque mercibus vel *forum*, vel *apothecas* notari putent (cf. infra Chaldaeum). Simonis in Lexico compoſitum autumat ex arab. عزّ *carus, pretioſus fuit*, et זְבַן, quod Aramaeis et Arabibus *emit, vendidit* notat, ut ſignificetur *rerum pretioſarum emtio et venditio.* Jarchio עִזְבוֹן *opes* notat, a ſignificatu *firmandi*, quo verbum עָזַב Nehem. III, 8. capiendum ait, quod *opes* robur quaſi ſint hominis eumque juvent. Verum *firmandi* ſignificatus, verbo עָזַב a Jarchio aſſignatus, plane eſt commentitius, nec *opum* notio iis locis, quibus עִזְבוֹן occurrit, ſatis eſt apta. Idem potius quod מַעֲרָב (ſupra Vs. 9.) valere videtur; certe verbo נָתַן, ut illud (Vs. 13. 17.), jungitur hoc Verſu, et Vs. 14. 16. 19. 22., et in tota hac commercii Tyriorum deſcriptione nomina מַעֲרָב et עִזְבוֹן manifeſte ſibi invicem reſpondent; vid. inprimis Vs. 19. Quare minime Guſſetii repudianda fuerit ſententia, noſtrum עִזְבוֹן *permutationem* explicantis, proprie rem, quam *relinquit* (עָזַב) quis alteri pro re ſibi permutando ab eo tradita. Quam quidem etymologiam etſi auctori relinquendam exiſtimem, ſignificatio tamen ipſa *permutationis, negotiationis, mercaturae* (cf. not. ſupra Vs. 9. ad מַעֲרָב), omnibus, quibus nomen illud occurrit locis, ita eſt congrua, ut non dubitaverimus eam in verſionem exprimere. Verba נָתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ LXX vertunt ἔδωκαν τὴν ἀγοράν σου. Videntur in ſingulari עִזְבוֹנֵךְ legiſſe, ut etiamnum in paucis aliquot codicibus ſcriptum reperitur. Vulgatus: *repleverunt nundinas tuas.* Syrus: ܐܝܬܝܘ ܠܟܝ ܠܙܒܢܐ *advehebant tibi ad emendum.*

dum. Chaldaeus: יְהַבוּ בְּבֵית גִּנְזַיִךְ *dederunt in domo thesaurorum tuorum.* Legit בְּעִזְבוֹנַיִךְ, ut hodienum in codicibus pluribus.

13. יָוָן *Graeciam* eſſe, dubio caret, quum et Danieli VIII, 21. Alexander M. ſit מֶלֶךְ יָוָן, et *Graeci* Syriace ܝܰܘܢܳܝܶܐ, Arabiceque يُونَانِيُّون dicantur, in quibus *Jonum* nomen facile agnoſcas. LXX ἡ Ἑλλὰς et Vulgatus *Graecia* reddiderunt. Cf. Bocharti *Geograph. S.* P. I. L. III. et Michaelis *Spicileg.* P. I. p. 39. ſeqq., cui tamen in *Supplemm.* p. 1068. h. l. non videtur de Graecis in ipſa Graecia ſermo eſſe, ſed de habitantibus in vicinia Tibarenorum (תּוּבַל), quorum ſtatim mentio ſiet a noſtro vate, quorumque metropolis Sinope. Quin in ipſis Tibarenorum terris colonias Graecas Sinopenſium, et vero ſatis veteres, invenit Xenophon, *de Cyri expedit.* L. V. Cap. V. §. 3. תּוּבַל וָמֶשֶׁךְ *Thubal* et *Meſchech* plerumque junguntur tanquam populi cognati (infra XXXII, 26. XXXVIII, 2. 3. XXXIX, 1. Geneſ. X, 2.). Et nomine quidem תּוּבַל (quod Jeſaj. LXVI, 19. ſoli יָוָן jungitur) deſignari *Tibarenos* (R. et L permutatis, ut Graeci ſcribunt Φιχὼρ pro *Picol*, Σαρὰδ pro *Saled*, Βελιὰρ pro *Belial*), Ponto Euxino vicinos, מֶשֶׁךְ autem *Moſchos*, qui habitabant montes Moſchicos, qui Iberiam dividunt ab Armenia et utramque a Colchide, oſtendit Bochartus l. c. L. III. Cap. XII. p. 205. ſeqq., cf. Michaelis l. c. p. 45. *Moſchi* et *Tibareni* apud Graecos eodem modo junguntur, ut apud Hebraeos *Thubal* et *Meſchech*; loca attulit Bochartus l. c. Cf. *Handbuch der bibl. Alterthumskunde* Vol. I. P. I. p. 248. Hieronymus: „*Thubal*, id eſt Iberi Orientales, vel de Occidentis partibus Hiſpani, qui ab Ibero flumine hoc vocabulo nuncupantur; et *Moſchos*, quos Cappadoces intelligimus, quorum metropolis, quae poſtea ab Auguſto *Caeſarea* appellata eſt, usque hodie lingua ipſorum *Mazaca* dicitur.“ Conſentit cum Joſepho, qui *Antiqq.* L. I. Cap. VI. §. 1. Θωβήλους ſuo tempore Ἴβηρες,

Μοσο-

Μοσοχήνους autem Καππαδόκας appellari ait, additque: *Πόλις γάρ ἐστι παρ' αὐτοῖς ἔτι, καὶ νῦν Μάζακα, δηλοῦσα τοῖς συνιέναι δυναμένοις οὕτως ποτὲ προσαγορευθὲν πᾶν τὸ ἔθνος.* Apud Armenos nomen urbis *Mſchak* fuiſſe, inditum illi a conditore, *Meſchaco*, Armenorum duce, quod quum indigenae efferre non poſſent, in *Mazacam* mutarint, eamque urbem poſtea inſtauratam *Caeſaream* appellatam fuiſſe, narrat Moſes Chorenenſis, cujus verba excerpta leguntur apud Michaelem l. c. p. 52. תּוּבַל LXX cod. Rom. exhibent *καὶ ἡ σύμπασα*, quomodo alias (ut Nah. I, 5.) תֵּבֵל, *orbis univerſus* reddere ſolent. Videntur defective, תבל, legiſſe, ut in Bibliis Complutenſibus reperitur. Cod. Alex.: *τὰ σύμπαντα.* Theodoretus: *ἡ Ἑλλὰς πᾶσα.* וְתוּבַל praemiſſa copula, codices haud pauci. וָמֶשֶׁךְ LXX reddiderunt *καὶ τὰ παρατείνοντα.* Habuerunt pro nomine appellativo, a verbo מָשַׁךְ *protraxit, protendit.* Reliqui interpretes recte ut nomen proprium expreſſerunt. הֵמָּה רֹכְלָיִךְ *Illi inſtitores tui fuerunt*, tecum negotiabantur, Vs. 15. ſupra XVII, 4. Nah. III, 16. בְּנֶפֶשׁ אָדָם *Cum animabus hominum*, i. e. mancipiis, ut 1 Paral. V, 21. cf. Num. XXXI, 34. 40. 46. et Apoc. XVIII, 13. Mancipia ex *Javan*, i. e. Graeca et Jonica, in toto Oriente maximo in pretio fuiſſe, docet Bochartus l. c. Cap. III. p. 175. Idem Cap. XII. p. 206. ſeq. oſtendit, e Ponticis regionibus multa educta eſſe mancipia, maxime e Cappadocia, cujus pars *Tibarenis* (תּוּבַל), ibique ſervos olim venales fuiſſe quatuor drachmis. Conf. Heeren *Ideen* Vol. I. P. II. p. 140. edit. tert. הֵמָּה רֹכְלַיִךְ בְּנֶפֶשׁ אָדָם LXX reddiderunt: *οὗτοι ἐνεπορεύοντό σοι ἐν ψυχαῖς ἀνθρώπων*, junxerunt verba duo priora duobus poſterioribus, quae Maſorethae accentu Athnach nomini רֹכְלָיִךְ appoſito disjungere jubent. Cum eorum diſtinctione convenit Vulgatus: *ipſi inſtitores tui; mancipia (et vaſa aerea advenerunt populo tuo).* Syrus: ܬܓܪ̈ܝܟܝ ܒܢܦܫܬܐ ܕܒܢ̈ܝܢܫܐ *mercatores tui, cum animabus humanis.* וּכְלֵי נְחֹשֶׁת *Et vaſa aenea.* „Hoc maxime teneri velim, neglectum ab interpre-

terpretibus, non de *aere*, ſed de *vaſis aeneis*, id eſt, de opere et artificio, non de materia, Ezechielem loqui. Quas inter res in hiſtoria commerciorum multum intereſt; ſaepe enim accidit, ut aeris dives regio artifices non habeat, ſed rude exportet, alia, metallo carens, manus habeat et ingenia rudique exterorum metallo formam et decus, et uſum adcommodat. Ex loco ergo Ezechielis veriſimile, Graeciam, quae paulo poſt aeris fabricandi ſolertia, et ſtatuarum pulchritudine omnes terrarum gentes ſuperavit, jam ante Nabuchodonoſorem ejusdem artificii rudimenta ſuperaſſe, non in ſtatuis quidem, ſed in vaſis et ſupellectile domeſtica, ut aere pulchre fabricata ab hac potiſſimum gente, Moſchisque et Tibarenis Tyrii peterent." Michaelis in *Spicil.* P. I. p. 43. ſeq. Paulo inferius (p. 49.) idem Michaelis nomine נְחֹשֶׁת ſpeciatim *aes cyprium*, i. e. cuprum intelligendum contendit, loco noſtri vatis ſupra XXII, 18. permotus, ubi enumeratis reliquis metallis, auro, argento, ſtanno, plumbo et ferro, vocabulo נְחֹשֶׁת nihil praeter *cuprum* relinquatur, refutatque Bochartum, nomen hebraeum *chalybem* verti jubentem, quod Chalybum gens, Moſchis et Tibarenis contermina, ferri fodinis chalybisque parandi arte eſſet nobilitata, nihil vero de cupro Chalybum proditum a veteribus reperiatur. Sed *chalybi* obſtare Michaelis monet loca Judic. XVI, 21. et Thren. III, 7., quibus *catenae ex aere* (נְחֻשְׁתַּיִם) memorantur, quibus chalybs, qui diſſultu rumpitur, minime aptus fuerit. „Mihi quidem," ait Michaelis p. 50., „in re tam antiqua ſoli credere Ezechieli lubuerit, Moſchos et Tibarenos ejus tempore aere fundendo et poliendo claruiſſe, ſi vel nihil praeterea de aere illarum regionum ſciam. Sed nec neceſſe eſt, fateri ignorantiam; cupri enim fodinas in hunc usque diem Caucaſus habet, in quo et Kubeſcha, vicus elegantia vaſorum aeneorum nobilitatus *Sammlung Ruſſiſcher Geſchichte,* T. II. p. 2. 3. 4.). Arzeni [ſ. Arzeri, *Erzerum*] praeterea, quae eſt urbs Armeniae montanae, adeoque in vicinia montium Moſchicorum ſita, plurima vaſa aenea fieri, cuprique fodinas tridui inde

itinere

itinere abeſſe, auctor eſt Büſchingius (*Geograph.* T. XI. p. 179. edit. tert.).“ Cf. Heeren l. c. p. 141. נָתְנוּ מַעֲרָבֵךְ LXX: *ἔδωκαν τὴν ἐμποϱίαν σου.* Syrus haec verba non expreſſit. Chaldaeus: מַיְתַן סְחוֹרְה לְגַוִּיךְ *adducebant mercimonia in medium tui.*

14. בֵּית תּוֹגַרְמָה *Domum*, i. e. regionem (ex Syriaco loquendi uſu, vid. J. D. Michaelis ad Caſtelli Lexic. Syriac. p. 96.) *Thogarmae* non eſſe *Cappadociam*, ut Bochartus L. III. c. XI. p. 76. ſeqq. contendit, ſed *Armeniam*, Moſis Chorenenſis, hiſtorici Armenici, teſtimonio probavit Michaelis l. c. p. 76. ſeqq. Cf. not. noſtr. ad Geneſ. X, 11. et *Handbuch der bibl. Alterthumsk.* p. 250. Hieronymus *domum Thogarmam* ait *Phrygiam* eſſe, quae provincia equorum, equitum et mulorum quondam maximam habuerit copiam. Theodoretus quoque nomine hebraeo ex interpretum ſententia *Phrygiam* ſignificari teſtatur. LXX cod. Rom.: Θογαϱμὰ, ſed in cod. Alex.: Θοϱγαμὰ (ita quoque Arabs: تُرْغَامَا), quod hebraice eſt תּוֹרְגָמָה (*Gimel* et *Reſch* tranſpoſitis), uti etiamnum in cod. Kennic. 150. legitur. Ita et Targum cod. Roſſ. 737., et cod. SH., nec aliter LXX legunt Geneſ. X, 3. Quae eadem variatio occurrit infra XXXVIII, 6., ubi cod. antiquiſſimus Reuchlinianus (Kennic. 154.) literis tranſpoſitis iterum legit תורגמה. Cf. Michaelis *Spicil. Geogr. Hebr. exterae*, P. I. p. 68., qui per *Thorgema* (תֹּרְגֵמָה), aut *Throgma* (תְּרֹגְמָה) intelligi poſſe conjicit *Trocmos*, Gallicum populum, qui in Galatia Aſiatica conſedit. Chaldaeus: גַּרְמַמְיָא, quod Bochartus et latinus interpres in Polyglottis falſo pro nomine *Germaniae* habuere, quum potius interior Aſſyriae pars, Syris ܒܝܬ ܓܪ̈ܡܝܐ *regio Garameaorum* dicta, nomine illo Chaldaico ſignificetur, vid. Michaelis, l. c. p. 14. ſeqq. וּפָרָשִׁים *Et equites*, i. e. mancipia, quae idonei eſſent equites. Alii nomine סוּסִים *equos communes* ſ. curules, et פָּרָשִׁים *equos militares* notari volunt. Etſi enim פָּרָשׁ plerumque *equitem* denotet; haud

haud pauca tamen sunt loca, quibus aperte pro *equo* usurpatur (ut فَرَس Arabibus Aethiopibusque *equum*, فَارِس *equitem* notat), ut 2 Sam. I, 6. *Et ecce currus* וּבַעֲלֵי הַפָּרָשִׁים *et domini equorum assequuti sunt eum;* ita et 1 Sam. VIII, 11. Jesaj. XXI, 7. XXVIII, 28. Quibus locis hebraeum פָּרָשׁ *eques* καταχρηστικῶς pro *equo* dicitur, ut Virgilius *Georg.* L. III. Vs. 117.

— Equitem docuere sub armis
Insultare solo, et gressus glomerare superbos.

„*In quo loco,*" inquit Julianus, rhetor, apud Gellium *Noct. Atticar.* L. XVIII. Cap. V., „*equitem, si quis modo non inscite inepteque argutior sit, nihil potest accipi aliud, nisi equum. Pleraque enim veterum aetas et hominem equo insidentem, et equum, qui insideretur, equitem dixerunt.* Conf. Bocharti *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. VI. Tom. I. p. 35. edit. Lipf. Armeniam ab equorum copia et praestantia laudat Strabo L. XI. p. 529.: Οὕτως δ' ἐστὶν ἱπποβότος σφόδρα ἡ χώρα, καὶ οὐχ' ἧττον τῆς Μεδίας, ὥς τε οἱ Νισαῖοι ἵπποι καὶ ἐνταῦθα γίνονται, ὥσπερ οἱ Περσῶν βασιλεῖς ἐχρῶντο· καὶ ὁ Σατράπης τῆς Ἀρμενίας τῷ Πέρσῃ κατ' ἔτος δισμυρίους πώλους τοῖς Μιθρακίνοις ἔπεμπεν. *Illa autem regio equis alendis tam apta est, neque Media minus, ut etiam ibi fuerint Nisaei illi equi, quibus utebantur Persarum reges, et Armeniae Satrapa quotannis pullorum viginti millia mitteret ex Mithracenis.* Cf. Bochartum l. c. p. 128. וּפְרָדִים *Et mulos,* de quibus vid. Bochartum l. c. C. XVIII. p. 219. seqq.

15. Quae hic memoratur *Dedan,* דְּדָן, non est eadem, cujus mentio facta supra XXV, 13. infra Vs. 20. Jerem. XXV, 23. XLIX, 8., urbs Idumeae mediterraneae, cujus incolae דְּדָנִים Jesaj. XXI, 13., et conditor *Dedan,* Abrahami nepos, Genes. XXV, 3.; sed intelligenda est alia *Dedan,* quam condidit *Dedan*, Regmae filius, Genes. X, 7., quae hodie *Daden,* Arabice دادن, ad sinum Persicum, unde in

Indiam

Indiam commoda fuit navigatio; Indicae enim ſunt merces, quas noſter ſtatim memorat, a Dedanitis Tyrum advectae. Vid. Bocharti *Geogr. S.* P. I. L. IV. Cap. VI. p. 248., et Michaelis *Spicileg.* P. I. p. 203. „Pro *filiis Dedan* neſcio quid volentes Septuaginta *filios Rhodiorum* (υἱοὶ Ῥοδίων) interpretati ſunt; niſi forte primae literae falſi ſimilitudine ut pro *Dadan* legerent *Radan*, quae et ipſa Cycladum maxima eſt, et in Jonio mari quondam urbs potentiſſima, navalique certamine glorioſa, et propter tutiſſimum portum mercatorum omnium receptaculum. — Sed melius eſt, *Dadan* alterius loci nomen accipere, ut et in Hebraico, et apud ceteros interpretes habetur." Hieronymus. Id quidem certum (monuit Michaelis in *Spicil.* P. I. p. 202. not.), „*Rhodi* mentionem ab Ezechiele exſpectari hic non poſſe, merces enim eas laudat, ex דדן Tyrum allatas, quas Rhodus numquam Tyriis miſerit, Indicas atque Aethiopicas. Eſt ergo manifeſtum ſphalma ejus codicis Hebraici, quo in vertendis Ezechielis vaticiniis uſi ſunt Septuaginta." In cod. Alex. legitur Ἀραδίων. Syrus: ܕܘܪܢ *Doron*, ut ſupra XXV, 13., et ceteris omnibus locis, quibus hoc nomen occurrit. אִיִּים רַבִּים סְחֹרַת יָדֵךְ *Regiones* ſ. *inſulae multae negotiatio manus tuae*, quod nonnulli ſic capiunt: mercatrices mercium manus tuae fuerunt. Ita Grotius: „Veniebant emtum manus tuae opera." Alii: quia cum inſulis ſ. regionibus multis negotiationem *pro arbitratu tuo* habebas. Kimchi verba ita exponit: איים רבים מפאת בני דדן היו סוחרים על ידך *multae inſulae* ſ. *orae ex parte Dedanitarum negotiatae ſunt per manum tuam*, i. e. inſulae, quarum merces in te importabantur operâ et miniſterio tuo utebantur ad eas divendendas. Quod ſimpliciſſimum fuerit. Similis phraſis infra Vs. 21. LXX: Ἀπὸ νήσων ἐπλήθυναν τὴν ἐμπορίαν σου. Videntur יַד *locum*, i. e. forum intellexiſſe, uti Jarchi exponit. Chaldaeus: מַיְתַן סְחוֹרָה לְגַוִּיךְ *adducebant merces in medium tui.* קַרְנוֹת שֵׁן *Cornua dentis* vocari videtur *ebur*, quod mediam inter dentes et cornua naturam obtinet, obſer-

obſervante Bocharto *Hieroz.* P. I. L. II. C. XXIV. T. I. p. 243. edit. Lipſ., qui pluribus docuit, elephantum dentes exſertos laniarios, qui ebur ſunt, a multis veterum haberi pro cornibus, tum quod cornuum inſtar e cranio oriuntur, deciduntque et renaſcuntur, ut ſolent cornua cervis, quum alioqui homini ſoli dentes decidant; cum quod facile ſecantur, poliuntur, et in quamvis formam effinguntur, quod de aliorum animalium dentibus fruſtra coneris. Quare Plinius, quamvis *Hiſt. Nat.* L. VIII. §. 4. ebur rectius *dentes* vocari dicat (cf. not. ſupra ad Vs. 6.), ipſe tamen L. XVIII. §. 1. ſcribit: *Atque cum arbore exacuant limentque cornua elephanti et uri.* Hinc Aethiopes ebur קרן נג *karna nage*, i. e. cornu *elephanti*, vel ſimpliciter אקרנות *akronoth, cornua,* nominare ſolent. Ludolfus *Hiſt. Aethiop.* L. I. C. X. no. 29. *Cornua, non dentes eſſe, ex quibus ebur ſit, apud populos illos non ambigitur: et ipſa materia et ſitus id docent; ex cranio enim, non ex maxilla, proveniunt; ſolisque maribus competunt, feminae, ut cervae, illis carent.* Contra alii veterum et Arabes arma elephanti *dentes* appellant. Quae ſi tecum reputes, non tam abſurde tibi videbitur, Hebraeos ebur miſto nomine *cornu dentis* vocaſſe, uti videtur Michaeli *Spicil.* P. I. p. 205., qui eam verſionem non defendi poſſe arbitratur, niſi forte hoc diſcriminis inter *ebur* et *cornua eboris* ſingamus, ut illud ſit ebur factum et elaboratum, *cornu* autem *eboris* ipſi laniarii dentes, nondum manum artificis experti, ſed quales a natura cornua rudi plebeculae ſimulant. Ipſe vero Michaelis verba hebraea קַרְנוֹת שֵׁן pro aſyndeto habet, omiſſa copula ante שֵׁן (ut Habac. III, 11. שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ), ut vertendum ſit *ebur et cornua; cornu* autem piſcis monocerotis, quem *Nahrwal* vocant, deſignari exiſtimat, quod ebori ſimillimum eſt. Piſcem illum maris Indici indigenam eſſe, aſſerit Michaelis, quod negat J. E. Faber in *Archaeologia Hebraeor.* p. 405., qui eum ſolo in oceano boreali Europae et Americae reperiri ait, et hebraeo קַרְנוֹת *rhinocerotis cornua* vult intelligenda. Ea ab Abeſſiniis hodie

hodie ad varios ufus adhiberi, e. c. ad gladiorum capulos, thecas, vafcula, narrat Bruce *Itinerar.* P. V. p. 100. verf. germ. Ut afyndeton nomina hebraea cepit quoque Chaldaeus, quem fequutus Rafchi, qui קַרְנוֹת *ibicum cornua* intellexerunt. „Non inepta," inquit Michaelis l. c. „interpretatio, nec tamen verifimilis. Ibices enim quum Palaeftina et Syria haberet, frequentemque adeo mentionem codex facer injiciat, quid opus erat, cornua ibicum longinque ab iisdem littoribus adferri, quae ebore abundabant?" Nobis quidem tutius videtur, explicationem fequi vetuftiffimorum interpretum, Graecorum Alexandrinorum et Vulgati latini, quibuscum Hieronymus et Kimchi confentiunt. LXX: ὀδόντας ἐλεφαντίνους. Vulgatus: *dentes eburneos.* Chaldaeus: בְּקַרְנִין דְּיַעְלִין וְשֵׁן דְּפִיל *cum cornibus caprearum et dentibus elephantinis.* Syrus: ܩܪ̈ܢܬܐ ܕܡܫܚܐ *cornua olei,* f. unguenti, i. e. unguento plena, quafi שֶׁמֶן pro שֵׁן legiffet. „Phrafin Hebraicam קַרְנוֹת שֶׁמֶן invenies 1 Sam. XVI, 1. 1 Reg. I, 39., ubi vas unguento plenum *cornu* dicitur. Indica aut arabica merces, unguenta; fed unius interpretis fide nolim in textu Ezechielis contra reliquorum omnium confenfum verbum mutare." Michaelis l. c. p. 205. הָבְנִים five הוֹבְנִים, ut eft in textu, notare *ebenum,* pluribus docuit Bochartus *Hieroz.* P. II. L. I. Cap. XX. T. II. p. 714. feqq. edit. Lipf. Primo enim *hebonim* et *hebenus* voces funt eaedem, permutatis tantum in prima fyllaba vocalibus O et E, quod frequens eft. Priscianus L. I. *O transit in E, ut tutor, tutela, bonus, bene, γόνυ genu, ποῦς pes. Antiqui compes pro compos. In quo Aeoles fequimur. Illi enim ἐδόντα pro ὀδόντα dicunt.* Hinc iidem Ὀσσηνοί et Ἐσσηνοί. Deinde ebur et ebenus quum in iisdem regionibus nafcantur, a veteribus in mercium Indicarum et Aethiopicarum defcriptione fere conjunguntur, ut multis locis probavit Bochartus l. c., et a noftro quoque vate utrumque jungi, jam per fe eft verifimile. Kimchi quoque, poft Symmachum et Hieronymum, nomine hebraeo eam

eam deſignari ait arborem, quae arabice أبنوس dicitur. Quod autem Hebraei in plurali dicunt הָבְנִים, id Bochartus fieri obſervat ex more illorum, quo hujusmodi pretioſa ligna vix aliter quam plurali voce nominare ſolent. Sic arbor, ex qua arca foederis fabricata eſt, ſingulari numero ſemel שִׁטָּה dicitur, ſed plurali שִׁטִּים in Exodo plus vigeſies. Et arbor alia, ex qua tigna et fulcra facta ſunt in templo Salomonis, citharaque et nablia cantorum, nonniſi plurali voce dicitur אַלְגּוּמִּים 2 Paral. IX, 10. 11., vel אַלְמֻגִּים 1 Reg. X, 11. 12. וְהָבְנִים, Keri, codices haud pauci in textu habent, nec non utraque editio Soncinenſis. LXX, qui *καὶ τοῖς εἰσαγομένοις* reddiderunt, וְהוּבָאִים ſive וּלְהוּבָאִים legiſſe, Fullerus *Miſcell. SS.* L. VI. C. 14. conjecit; ſed recte Michaelis l. c. monuit, הוּבָאִים ne vocem quidem hebraicam eſſe, debuiſſeque מוּבָאִים ſcribi. Ipſe pro וְהָבְנִים הֵשִׁיבוּ illos וְלַבָּאִים הַשַּׁבָּת legiſſe ſuſpicatur. Quum 1 Reg. X, 22. in ſimili argumento merciumque Indicarum aut Africanarum enumeratione שֶׁנְהַבִּים legatur, interrogat Michaelis, ſitne noſtrum שֵׁן וְהָבְנִים idem cum illo? locusne libri Regum ex Ezechiele, an Ezechielis ex libro Regum corrigendus? Syrus: ܘܠܒܘܢܬܐ *et thus*, quod hebraice וּלְבֹנָה eſſet. Vulgatus: *et hebeninos*, Symmachum ſequutus, qui *ἐβένους* vertit. Chaldaeus: וְטַוְסִין *et pavones*. Ceterum minime opus erat, ut Dedanitae mercimonia illa procul ex India peterent, per oceanum eoum, quum ad laevam Arabiam ſinumque Arabicum praetervecti, tam ebur, quam ebenum in Aethiopia haberent. Et ebenum quidem Aethiopicum praeſtantiorem eſſe Indico, teſtatur Dioscorides I, 130. Cf. J. H. Vossii not. ad *Virgilii Georgic.* II, 116. הֵשִׁיבוּ אֶשְׁכָּרֵךְ *Reddiderunt tibi munus* ſ. pretium *tuum*, i. e. ad repenſanda illa opera Tyriorum (סְחֹרַת יָדֵךְ). De nomine אֶשְׁכָּר vid. not. ad Pſ. LXXII, 10. Bene Hieronymus: „Afferentes dentes eburneos ex India, et ligna hebenina, quae nigri coloris pretioſiſſima ſunt, et commutaverunt cum aliis Tyrii mercibus.“ LXX: *ἀντεδίδους τοὺς μισθούς*

μισθούς σου. Vulgatus: *commutaverunt in pretio tuo.* Syrus: ܐܝܬܝܘ ܠܟܝ ܩܘܪܒܢܐ *afferebant tibi munera.* Chaldaeus: אַתִיבוּ קוּרְבָּנִיךְ *adduxerunt munus tibi.*

16. אֲרָם סֹחַרְתֵּךְ „*Syrus quoque negotiator Tyri.* Usque hodie autem permanet in Syris ingenitus negotiationis ardor, qui per totum mundum lucri cupiditate discurrunt, et tanti mercandi habent vaesaniam, ut occupato nunc orbe Romano, inter gladios et miserorum neces quaerant divitias, et paupertatem periculis fugiant.“ Hieronymus. Pro אֲרָם LXX habent *ἀνθρώπους*, legerunt אָדָם, quod etiamnum in codicibus haud paucis legitur. Hieronymus: *Syrus* quoque fuit negotiator Tyri, pro quo in Hebraeo positum est *Aram,* in cujus loco Septuaginta *homines* interpretati sunt, pro *Aram* legentes *Adam,* et *Res* et *Daleth* literarum, sicut supra [Vs. 15. in דדן], decepti similitudine.“ Syriacus quoque interpres legit nomen hebraeum cum *Daleth*, sed pronunciavit אֱדֹם, vertit enim nomen hebraeum cum proximo סֹחַרְתֵּךְ: ܐܕܘܡ ܒܝܬ ܬܐܓܘܪܬܟܝ *Edom locus negotiationis tuae.* Eandem illam lectionem in versione teutonica expressit Michaelis probante J. H. Pareau in *Commentat. de immortalitatis notitiis in Jobo* p. 322., quod negotiationis Syriacae infra Vs. 18. sub *Damasci* nomine mentio fiat. Ego tamen cum Hieronymo אדם pro mendoso habeo. Chaldaeus: מִן אֲרָם מַיְתָן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ *e Syria adducebant mercimonia in medium tui.* מֵרֹב מַעֲשָׂיִךְ *Ob multitudinem operum tuorum,* ut sibi compararet opera a te copiose et miro artificio facta. LXX: *Ἀπὸ πλήθους τοῦ συμμίκτου σου.* Videntur pro מַעֲשָׂיִךְ legisse מַעֲרָבֵךְ, *commercium tuum,* quod Versus 17. 19. 25. 27. eodem illo nomine graeco reddunt. Vulgatus: *propter multitudinem operum tuorum.* Chaldaeus: מִסְּגֵי עֻתְרִיךְ *prae multitudine divitiarum tuarum.* נֹפֶךְ gemmae nomen esse, quum inter eas recenseatur Exod. XXXIII, 18. et infra XXVIII, 13. (praeter quae loca in V. T.

non

non occurrit) vix dubium, qualis vero gemma eo ſignificetur, difficile dictu eſt. Nam et ipſi veteres magnopere in nomine hebraeo interpretando invicem discrepant. Vid. MICHAELIS *Supplemm.* p. 1655. (ubi tamen loci Exodi plane oblitus eſt). Soli Graeci Alexandrini in eo ſecum conſentiunt, quod utroque loco Exod. XXXVIII, 18. et infra XXVIII, 13. *ἄνθρακα, carbunculum,* interpretantur, quam interpretationem commendavit BRAUNIUS *de Veſtitu Sacerdotum Hebraeorum* L. II. C. XI. p. 526. ſeqq., hoc maxime ductus argumento, quod נֹפֶךְ ſignificatione non differre ſumit a פּוּךְ, quod alias quidem *ſtibium, antimonium* notat (vid. 2 Reg. IX, 30. et Jerem. IV, 30. et cf. not. ſupra ad XXIII, 40.), ſed Jeſaj. LIV, 11. 1 Paral. XXIX, 11. gemmae alicujus nomen eſt, quam uti nomine, ita colore ſtibio convenire exiſtimat. Jam quum antimonium praeparatum ſit rubrum, פּוּךְ et נֹפֶךְ Braunio eſt *rubinus,* qui veteribus *carbunculus* appellatur. Theophraſtus in Libro de Lapidibus: *Ἄνθραξ, ἐξ οὗ τὰς σφραγίδας γλύφουσιν, ἐρυθρὸν μὲν τῷ χρώματι, πρὸς δὲ τὸν ἥλιον τιθέμενον, ἄνθρακος καιομένου ποιεῖ χρόαν. Carbunculus, e quo ſigilla ſculpunt, rubens quidem colore, ſoli autem expoſitus ardentis carbonis facit colorem.* בְּנֹפֶךְ LXX et Syrus non expreſſerunt. Theodotion: *ἐν* Ναφέχ. Vulgatas: *gemmam.* Chaldaeus hoc nomen jungens proximo אַרְגָּמָן, vertit: בְּחָרִיכִין דְּאַרְגְּוָן *cum ſtolis purpureis.* In paucis aliquot codicibus legitur כְּנֹפֶךְ, cum praefixo *Caph.* אַרְגָּמָן *Purpura,* vid. ſupra Vs. 7. „Pro *purpura,* quam omnes interpretati ſunt *ſtacten,* id eſt, *guttam,* Septuaginta tranſtulerunt.“ HIERONYMUS. Στακτὴν, inquit Theodoretus, *ὀνομάζει τὸ καλούμενον βάλσαμον.* De רִקְמָה vid. not. ad XVI, 10. LXX: *καὶ ποικίλματα.* Vulgatus: *et ſcutulata* Syrus: ܘܦܠܡܐ *et veſtem polymitam.* Chaldaeus: וְרִקְם, nomen ipſum hebraicum. בּוּץ *Byſſus,* linum xylinum, ſubtiliſſimum et pretioſiſſimum. „Synonyma ſunt שֵׁשׁ (ſupra Vs. 7.) et בּוּץ, ſed illud, Aegyptium lini xylini nomen, antiquum, atque a Moſe uſurpatum,

patum, hoc, ante exſilium Babylonicum non obvium, primus quippe eo uſus Ezechiel, qui ipſe in exſilio ſcripſit [praeter hunc locum ſolis in Eſtheris et Paralipomenῶν libris occurrit, et in illo quidem bis, I, 6. VIII, 15., in his quinquies, 1 Paral. IV, 21. XV, 27. 2 Par. II, 13. III, 14. V, 12.] Phoenicium nomen puto, cumque merce ipſa ad Graecos migraſſe. Ab *albedine* dictam byſſum arbitror, collato Arabico أَبْيَضُ *albus, candidus,*" Michaelis *Supplemm.* p. 161. Cf. Ejusdem *Biblioth. Orient.* T. X. p. 183. ſeqq., et Braunium l. c. L. I. Cap. VI. p. 98. ſeqq. nec non Celsii *Hierobot.* P. II. p. 167. ſeq. Pro ובוץ LXX ponunt *ἐκ Θαρσίς.* „Pro quo in Hebraeo *Bus* dicitur, quae ab omnibus in *byſſum* translata eſt. *Tharſis* autem in praeſenti loco penitus non habetur." Hieronymus. רָאמוֹת, praeter hunc locum ſemel duntaxat, Job. XXVIII, 18., obvium, *corallia rubra* notare, ſententia eſt a plerisque recepta (vid. not. ad Jobi loc.), quam pluribus argumentis nuper commendavit J. H. Pareau, qui in Animadverſionibus doctiſſimis ad Jobi Cap. XXVIII. in *Commentatione de immortalitatis notitiis a Jobi ſcriptore adhibitis* (Daventr. 1807. 8.), p. 321. ſeqq. de nomine noſtro ejusque variis veterum recentiorumque interpretationibus pluribus diſſeruit. A verbo רָאַם, رَأَمَ, cui cognata רום et רִים, *in altum excrevit ſolidius,* de *cornibus* inprimis *animantium* uſurpata, unde רְאֵם, رِئْم, *animal cornua habens procera,* רָאמוֹת proprie notare arbitratur *cornuum inſtar creſcentia,* quo nomine corallia ob ſimilitudinem, quae eis cum cornibus intercedit, apte deſignari potuiſſe, nemo inficiabitur. LXX: *καὶ Ῥαμὸθ* (in cod. Alex. *Ῥαμμῶθ*), quod Theodoretus *τὰ ἄλλα ἀρώματα* ſignificare ait. Vulgatus: *et ſericum.* Syrus: ܘܣܐܪܝܩܐ *et ſerica.* Chaldaeus: וְאַבְנִין טָבִין *et lapides pretioſas.* כַּדְכֹּד „*Chodchod* quid ſignificet," ait Hieronymus, „usque in praeſentiarum invenire

venire non potui. Ajunt Hebraei, omnes pretiosissimas merces hoc nomine significari, vel speciem quandam esse pretiosarum mercium, quam Romanus sermo non resonet, vel communi vocabulo scruta vendentium.“ Sed idem Hieronymus Jesaj. LIV, 12., quo solo loco praeter hunc nomen illud hebraicum occurrit, *Jaspidem* interpretatur, Graecos Alexandrinos sequutus, quibuscum Syrus convenit. Verum quum dicto Jesajae loco כַּדְכֹּד ad fenestras adhiberi dicatur, non tam gemma, quam lapis pretiosus intelligendus videtur, forsan *crystallus*, cui a *scintillando* (כִּידוֹד *scintilla*, Job. XLI, 10.) nomen inditum esse possit. Sunt, qui *rubinum* interpretantur, coll. arabico كذكذة, *ingens rubedo*, parum apte loco Jesajano. LXX καὶ χορχὸρ verterunt, quasi וכרכר, cum duplici *Resch*, legissent, quod ipsum in uno codice de-Rossii et in alio quodam a prima manu legitur. In uno codice Kennicotti atque in uno de-Rossii exstat וכרכד. Ita in altero, quo vocabulum hebraeum occurrit, loco, Jesaj. LIV, 12., legisse Symmachum colligi inde potest quod ibi Καρχηδόνιον vertit. Cf. Michaelis *Supplemm.* p. 1214. In alio codice Rossiano וקדקוד a prima manu. Χορχὸρ et in Arabe et SH. expressum. Sed Hieronymus in suo τῶν LXX codice χοδχὸδ reperit, uti ex hisce ejus verbis colligere licet: „*Chodchod* vero omnes interpretes, ita ut in Hebraeo positum est, transtulerunt.“ Theodoretus habet χὼθ, quod gemmam, *quae onyx* dicitur (τὸν ὄνυχα) notare perhibet. Syrus: ܘܦܠܘܙܬܐ *et acupictum.* Chaldaeus: וּמַרְגָּלִין *et margaritas*, sive, ut Michaelis l. c. vertit, *gemmas*, quas apud Orientales *margaritarum* nomine complecti ait. De נָתְנוּ בְּעִזְבוֹנָיִךְ vid. supra ad Vs. 12. LXX: ἔδωκαν τὴν ἀγωράν σου. Vulgatus: *proposuerunt in mercatu tuo.* Syrus: ܐܝܬܝܘ ܠܟܝ ܠܙܒܢܐ *advehebant tibi ad emendum.* Chaldaeus: יְהַבוּ בְּבֵית גִּנְזַיִךְ *dederunt in domum thesaurorum tuorum.*

17. Tyrum annonam petiisse maxime ex Judaea, patet

quoque ex 1 Reg. V, 9. 11. et Actor. XII, 20. Nam etsi Phoenicia et ipsa tritici ferax fuit, Tyriae civitatis territorium tamen angustius fuit, quam ut incolarum multitudini proventus ille sufficeret. Terram Israeliticam tritico et hordeo affluxisse, diserte dicitur Deut. VIII, 8. Cf. Celsium l. c. P. II. p. 114. et Heeren *Ideen* Vol. I. P. II. p. 131. בְּחִטֵּי מִנִּית *Cum tritico Minnith,* quod posterius nomen est proprium urbis trans Jordanem sitae, cujus et Jud. XI, 33. mentio facta. De ea Eusebius in libro de *Locis S. Script.* ex interpretatione Hieronymi: *Mennith, ubi Jephte praeliatus est; nunc autem ostenditur Mannith villa in quarto lapide Esbus pergentibus Philadelphiam.* Quibus verbis videri possit insinuari, eam urbem in ditione Israelitica sitam fuisse, quum, ut recta via ab Esbus Philadelphiam iretur, fere totum iter esset per Gaditarum regionem. Sed Ammoniticam urbem illam fuisse, Bonfrerius ad illum Eusebii locum ex eo colligi observat, quod et urbs altera, cujus in narratione Judic. XI, 33. fit mentio, *Abela vinearum,* (אָבֵל כְּרָמִים), in regione esset Ammonitarum, et quod nusquam tutius refugere poterant Ammonitae, quam in suam regionem, quae praelii loco vicina erat. Ammonitarum autem regionem tritici optimi feracem fuisse, inde patet, quod Ammonitae a Jothamo, rege, victi, ei, praeter centum argenti talenta, et *tritici decem cororum millia* pendere debuerunt, ut refertur 2 Paral. XXVII, 5. Neque quo minus h. l. illam Ammonitarum urbem intelligamus, illud vetat, quod vates merces ex Judaea et terra Israelitica Tyrum advectas enumerat (vid. Michaelis *Supplemm.* p. 1524.). Quidni enim triticum ab Ammonitis vel emtum vel tributi loco acceptum Hebraei Tyris vendere potuerunt? Non moror in excutiendis conjecturis a Michaele l. c. propositis, quae quam sint supervacaneae, et quam infirmis nixae fundamentis, ostendit G. Guil. Meyer in *Biblioth. theolog. Gotting.* P. IV. p. 583. LXX verba בְּחִטֵּי מִנִּית reddunt ἐν πράσει σίτου. Vulgatus: *in frumento primo.* Syrus: ܚܛ̈ܐ ܘܪܘܙܐ *triticum et oryza.* Chaldaeus:

בְּחִטֵּי

בְּחִטֵּי מִנִּית, quod interpres latinus vertit *in tritico optimo.* Sed vocis מִנִּית notio eſt incerta. Jarchius *numeroſum* notare perhibet. מנות unus codex Kennicotti. Nomen פַּנַּג, hoc ſolo loco obvium, quid ſignificet, incertum. Sunt, qui pro nomine proprio habeant vel urbis alicujus Phoeniciae, vel terrae Phoeniciae ipſius, quae ipſo nomine ad *Pannag* accederet, ut indicetur *triticum Minnithae* et *Pannag* ſ. Phoeniciae. Ita vates hoc diceret, Judaeos triticum Phoenicium in Phoeniciam, ad nundinas videlicet Tyrias, attuliſſe, quod nemo facile aptum judicet. Taceo, nullo plane argumento conſtare, *Phoenicen* unquam פַּנַּג dictam fuiſſe. Josephus Gorionides L. IV. c. 22. p. 329. ed. Breith. nomine hebraico *opobalſamum* ſignificari ait, mera ex conjectura, cui Salomon Melechides opponit, balſami apud noſtrum ſtatim ſub nomine צֳרִי mentionem fieri. Cf. Celsii *Hierobot.* P. II. p. 73. Hillero *Hierophyt.* P. II. C. X. p. 51. פַּנַּג eſt *panax*, vel *panaces*, quod male pro voce Syriacae originis habet, ad Graecam etymologiam aptata, quum Graecae ſit originis, *ἀπὸ τοῦ πάντα ἀκεῖν*, i. e. *a ſanandis omnibus morbis*; de quo medicamento Plinius *Hiſt. Nat.* L. XXV. c. 11. §. 4. *Panaces ipſo nomine omnium morborum remedia promittit, numeroſum, et diis inventoribus adſcriptum.* Quum autem plures eſſent herbae, ex quibus hujusmodi medicamina praeparari ſolerent, Hillerus ſpeciatim ſuccum e radice et caule Heraclei expreſſum vocabulo hebraico deſignari plane arbitrario ſumit. Minus reprobanda fuerit eorum conjectura, qui genus aliquod *operis dulciarii* intelligunt, coll. aramaeo פַּנֵּק, *deliciari* (literis palatinis ג et ק inter ſe permutatis, conf. A. Schultens *Clav. Dialector.* p. 202.), unde ܦܢܝܩܬܐ ſunt *delicatiores cibi ad venerem ſtimulantes*, in Ephremi *Opp.* T. I. p. 48. Simile quid Chaldaeus interpres h. l. videtur indicare voluiſſe ſuo קוֹלְיָא, quod latinus interpres mera ex conjectura *balſamum* vertit, quum potius ſit graecum *κολλα*, quod Heſychius *τὰ ἐκ μέλιτος τρωγάλια*, *bellaria*

laria ex melle esse dicit, observante Bocharto, *Canaan* C. I. p. 362. „Verbum hebraicum *Phanag* Aquila, Symmachus et Theodotio ita ut apud Hebraeos positum est, transtulerunt, pro quo LXX *unguenta* [καὶ μύρων], nos *balsamum* vertimus." Hieronymus. Post μύρων LXX reddunt καὶ κασίας, cui in hebraeo nihil respondet (nam quod sequitur, וּדְבַשׁ, verterunt καὶ πρῶτον μέλι). Hieronymus tamen, qui graecam hujus versiculi interpretationem integram latine reddit, illud καὶ κασίας non expressit. Videtur ex alio quodam graeco interprete in textum τῶν LXX illatum esse. Syrus: ܘܦܢܓܐ *et milium.* In codicibus tribus Rossianis legitur ופגג, quod de-Rossi vel *ficus, grossulos* (ut פַּג), vel, collato arabico فَنْج, *pepones Assyriacos* aut *Indicos* significare putat. Nomen דְּבַשׁ *mel* non solum *apiarium*, verum et *sylvestre*, i. e. succum dulcem, ex quibusdam arboribus, palmis, ficubus, aliis, certo tempore stillantem, atque *arte factum ex uvis,* Arabibus hodienum دبس, vocatum, quale et h. l. intelligendum, observat Michaelis *Supplemm.* p. 391. seq. Cf. not. nostr. ad Genes. XLIII, 11. et quae ibi ex Itinerariis attulimus de illo melle artificioso, cujus quanta copia terra Judaica olim suppeditarit, colligi inde potest, quod Shavius, qui decennio tertio seculi decimi octavi oras illas adiit, ex solo tractu Hebronico trecentos quotannis camelos merce illa oneratos Aegyptum mitti narrat; vid. ejus *Itinerar.* p. 293. vers. germ. Quartum mercimoniae genus, quod ex Judaea ad nundinas Tyrias allatum fuisse vates noster dicit, erat שֶׁמֶן, *oleum.* Olearum feracissimam fuisse Judaeam, non solum ex Deut. VIII, 8. XXVIII, 40., verum etiam inde patet, quod Salomon Hiramo, Tyriorum regi, quamdiu servis ejus ad paranda ligna uteretur, dedisse legitur vicies mille bathos olei, 2 Paral. II, 10. צֳרִי esse *medicam aliquam resinam,* vulneribus praecipue curandis adhibitam, donum a natura Palaestinae, maxime Gileaditidi, datum, eique ab antiquissimis inde

inde Jacobi et Josephi temporibus peculiare, patet ex Genes. XXXVII, 25. XLIII, 11. Jerem. VIII, 22. XLVI, 11. LI, 8. Quale vero speciatim resinae genus nomine illo designetur, vix poterit definiri. Plures, Kimchio auctore, *balsamum* sive *opobalsamum* eo notari existimant, quam sententiam, etsi impugnatam a Bocharto *Hieroz.* P. I. L. II. C. LI. T. I. p. 716. edit. Lips., nostra aetate tamen defenderunt Warnekros in Commentat. *de fertilitate Palaestinae*, in *Repertor. Liberat. bibl. et orient.* ab Eichhornio edito, T. XV. p. 227. seqq. et Michaelis in *Supplemm.* p. 2144. seqq. Hillero *Hierophyt.* P. I. p. 399. צרי est *resina therebinthi*, Celsio *Hierobot.* P. II. p. 180. seqq. *resina lentiscina*, *mastiche* (collato arabico ضَرِيٌ et ضَرْوٌ, *lacrima arboris*, *quae arabice* كُنْكَام, κάγκαμον, *vocatur*, quam lentiscum esse putant), Oedmanno denique in *Miscellaneis ad historiam naturalem S. S. pertinentibus* (*Vermischte Sammlungen aus der Naturkunde etc.*) Fasc. III. Cap. XVI. p. 109. seqq. vers. teuton., *oleum e nuce myrobalani* (*Elaeagni angustifolii* Linn.), arboris circa Jerichuntem frequentis, expressum, vulneribusque sanandis aptissimum. Resinam tamen aliquam, sive humorem ex arbore exsudatum, nomine hebraeo significari, ipsum prodere videtur etymon. Nam ضَرَا (pro ضَرَوَ) est *sanguine manavit vulnus*, s. *vena*, *fluxit*, hinc ضَرَاةٌ *cum ex arbore fit succus ad potandum.*

18. Verba בְּרֹב מַעֲשֶׂיךָ *propter multitudinem operum tuorum* (cf. ad Vs. 16.) a LXX neque in cod. Rom. neque in Alex. expressa leguntur. Legit tamen illorum interpretationem suo in codice τῶν LXX Hieronymus, et interpres SH. Theodoretus: ἐν πλήθει ἔργων σου. Damasceni duabus maxime rebus Tyrias nundinas insigniverunt, *vino* scilicet et *lana*. Et vinum quidem vocatur יֵין חֶלְבּוֹן *vinum Chelbonis*, i. e. Chelbone, seu *Chalybone*, quomodo Graeci efferunt,

efferunt, loco quodam Syriae, ea in regione, ubi noſtro tempore nobiliſſima Syriae totius metropolis, *Hhaleb*, حَلَب (*Aleppo*) ſita; vid. MICHAELIS *Supplemm.* p. 746. ſeqq. Ejus regionis vinum olim fuit tam eximium, ut Perſarum regibus allatum fuerit. STRABO L. XV. p. 1068. (al. 735.). Διὰ δὲ τὸν πλοῦτον εἰς τρυφὴν ἐξέπεσον οἱ βασιλεῖς, ὥστε πυρὸν μὲν ἐξ Ἄσσου τῆς Αἰολίδος μετῆσαν, οἶνον δὲ ἐκ Συρίας τὸν Χαλυβώνιον. *Per opulentiam reges* (Perſarum) *in luxum prolapſi ſunt, ita ut triticum advehi juberent ex Aſſo Aeolidis et vinum ex Syria Chalybonium.* Plura vid. in BOCHARTI *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. XLV. T. I. p. 543. edit. Lipſ. De hodierno vino Hhalebico vid. THEVENOT *Itinerar.* P. III. p. 112. (edit. Amſtelod. 1727. in octon.), ſ. P. II. p. 48. verſ. teuton. (Frcoſ. 1693. in quatern.), et RUSSEL *Hiſtor. Natur. urbis Hhaleb.* P. I. p. 104. verſ. teuton. Pro בְּיֵין חֶלְבּוֹן LXX cod. Rom. habent οἶνος ἐκ Χελβὼν, pro quo nomine in cod. Alex. Χεβρὼν ſcriptum eſt, „manifeſtus error," inquit J. D. MICHAELIS in *Supplemm.* p. 748. not., „librarii Aegyptii, Chalybonem urbem ignorantis, deque Hebrona cogitantis, Aegypto vicina, ex qua nunc quidem mel uvarum, olim et vinum generoſius magna copia Aegyptis advehebatur. Error, inquam, manifeſtus, Hebronenſe enim vinum non Damaſceni, ſed Judaei Tyriis vendituri erant." Arabs: شَبُّون. „Pro *vino pingui*, quod interpretatus eſt Symmachus, et apud Aquilam et Theodotionem, et ipſo Hebraico habet, *vinum de Helbon.*" HIERONYMUS. Symmachum tamen Theodoretus et Polychronius ajunt Χαλβάνην vertiſſe. Suſpicatur Montfauconius, alterum ex his correctionem eſſe ipſius Symmachi, quae ſcripſerat alicubi mutare et ementare ſoliti. Syrus, ut Symmachus et Vulgatus, ܒܚܡܪܐ ܫܡܝܢܐ *cum vino pingui.* Retulerunt hi interpretes nomen חֶלְבּוֹן ad חֵלֶב, *adeps*, quomodo et R. Menahem, ut tradit Jarchius, *optimum vinum* intelligebat, collata phraſi חֵלֶב חִטִּים. Chaldaeus: חֲמַר חֵילָה מְבַשַּׁל.

מְבֻשָּׁל *vinum dulce coctum.* Vocem חֶלְבוֹן tamen Bochartus *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. XLV. T. I. p. 544. edit. Lipſ. habet pro loci nomine. „Pagi fortaſſe, inquit, nomen fuit circa Damaſcum, in quo Aſſyrii vites propagaverant.“ צֶמֶר צָחַר *Lanam ſumme candidam* ſignificare, idem Bochartus l. c. p. 529. ſeq. demonſtravit, collato arabico أَصْحَرُ, quod *colorem album in rubrum vergentem* denotat, nam candor ſummus, quodam errore viſus, videtur in rubrum vergere. Unde Horatius *Od.* IV. 1. 10. *olores* vocat *purpureos.* Cf. Schultens not. ad *Amadoddin. Isphanenſem* ad *Bohaddini Hiſtor. Saladini* a ſe edit. p. 4., et not. noſtr. ad Bochartum l. c. p. 530. Michaelis in *Supplemm.* p. 2085. צֶמֶר צָחַר collato arabico صَحْرَاءُ *deſertum,* vertit *lanam deſerti.* „Damaſceni,“ inquit, „lanam magni deſerti Arabici coëmebant Tyrumque devehebant: quod deſertum innumeri Nomades cum gregibus pererrabant. Lana autem ovium, quae Nomades paſcunt, ſemper ſub dio manentium, melior, quam illarum, quae ſtabula ſubeunt.“ Hanc Hichaelis ſententiam ſequutus eſt Heeren *Ideen* l. l. p. 133. Ceterum Damaſcenae lanae fama durabat adhuc aevo Hieronymi, cujus haec ſunt verba ad h. l.: „Ad nundinas ejus de Damaſco deferebatur vinum pinguiſſimum, et lana praecipua, quod usque hodie cernimus.“ Sed ſericum et goſſypium, quorum hodie Damaſci maximus eſt proventus, lanae famam obſcuraverunt. „Septuaginta pro *lanis coloris optimi,* lanae de *Mileto* [ἔρια ἐκ Μιλήτου] ſenſerunt. *Miletum* in Hebraeo non habetur; ſed quia inde lanae praecipue deferuntur, pro *Sor* [צָחַר] *Miletum* interpretati ſunt. [Non, quod Damaſcenos hanc lanam e Mileto attuliſſe crediderint, ſed quia Mileſiam lanam aequabat puritate et mollitie.] Rurſumque pro eo quod nos poſuimus, *lanis coloris optimi,* ſive *ſplendentibus,* Aquila et Theodotion tranſtulerunt *in lanis Soor.*“ Hieronymus. Syrus: ܘܥܡܪܐ ܚܘܪܐ *et lanam candidam.* Chaldaeus: וְעַמַר מֵילַת כְּבִינָא *et lanam*

nam agninam circumligatam. מֵילַת Bocharto l. c. eſt nomen *Mileti,* urbis, ut interpres Chaldaeus cum LXX conſpiret. Sed oſtendit Buxtorfius in *Lexic. Chald. Talmud.* p. 1215., מֵילַת eſſe ipſiſſimam graecam vocem μηλώτη, *pellis ovina.* Cur autem lanam illam Chaldaeus *circumligatam* vocet, aperit nobis Jarchi in not. ad h. l. *Quo die,* inquit, *natus eſt agnus, et mater illum lambendo expurgavit, parant ei integumentum, quod fibulis circumquaque annectunt, ut pura maneat lana ipſius.* Oves hujusmodi Varro *de Re ruſt.* Lib. II. Cap. 2. *pellitas* vocat. *Pleraque,* inquit, *ſimiliter faciendum in ovibus pellitis, quae propter lanae bonitatem (ut ſunt Tarentinae et Altinates) pellibus integuntur, ne lana inquinetur.*

19. וְדָן וְיָוָן מְאוּזָּל בְּעִזְבוֹנַיִךְ נָתָנוּ „Locus eſt," inquit Bochartus *Geogr. S.* P. I. L. II. C. XXI. p. 132., „ſubobſcurus, qui, ſi licuiſſet per Maſorethas, potuiſſet ita reddi: *Et Dadan, et Javan ex Uzal* (מֵאוּזָּל), ſubaudi, *veniens, in nundinis tuis negotiati ſunt,* Quaſi velit Ezechiel, ad Tyriorum nundinas confluxiſſe omnes populos, ſeu vicinos, puta Danitas (Iſraelitas, Jud. XVIII, 29. XX, 1.), ſeu remotiſſimos quosque, ut Javaneos ex Uzal. Nam praeter Javaneos Graeciae vel Joniae, qui cenſentur in filiis Japhet [quique ſupra Vs. 13. memorantur], alii ſunt Javanaei, ex *Javan,* urbe Jeman, id eſt, intimae Arabiae. Giggeius: يُوُن *oppidum Jemen* [quod deſumtum e Lexico *Camus* dicto, ubi p. 1817. edit. Calcutt. يُوُنُ مُعَسْكَرَةٌ قَرْيَةٌ بِٱلْيَمَنِ]. Itaque hi Javanei recte dicuntur veniſſe ex Uzal, quae metropolis fuit terrae Jeman [hodie *Sanaa,* vid. infra]. Et id a propheta potuit addi διακριτικῶς, יָוָן מְאוּזָּל, *Javaneus ex Uzal,* ne putaretur agi de Javaneis, qui vulgo, id eſt, Graecis vel Ionibus. — Nec ut nova rejici debet ea interpretatio, illius enim Aquila auctor eſt, valde accurate interpres [vid. infra]. — Altera tamen interpre-

terpretatio, quae מְאוּזָּל appellative ſumit, tanquam Parti-
cipium *Piel* [lege *Pyhal*] a verbo אָזַל *abire, proficiſci,*
adſtipulatores habet, praeter Chaldaeum interpretem, et
doctores Maſorethas, et Hebraeos recentiores, etiam e Grae-
cis Symmachum [vid. infra]. Proinde prudentis erit, al-
terutram ita amplecti, ut ne alteram exſibilet. Tamen in
Symmacho non poteſt ferri, quod Graecos Tyrum advexiſſe
vult caſiam et calamum odoratum; quum Ezechielis aevo
Graeci a Phoenicibus has ſibi merces comparaverint, non
Phoenices a Graecis. Melius igitur recentiores, qui Kim-
chium ſequuti [qui מְאוּזָּל, proprie *abire factum*, inter-
pretatur discurſatorem ſcil. negotiandi cauſa, circumfora-
neum, ſimiliter Chaldaeus: בְּשִׁירִין *cum catervis* ſcil. mer-
catorum iter facientium], hunc Verſum ſic fere reddunt:
Et Dedan et Javan vagus in nundinis tuis negotiatae
ſunt: ferrum nitidum, caſia et calamus in commercio tuo
fuere. In qua verſione hoc incommodum eſt, quod contra
morem Scripturae duo hemiſtichia non cohaerent. Sed
praeſtat ea divellere, quam ἀσύγκλωστα ſimul jungere."
Jarchi מְאוּזָּל capiens pro מְעוּזָּל *netum* gutturalibus א et ע
inter ſe permutatis exponit מטוה שיראין *netum palliorum*
ſ. *veſtimentorum ſericorum,* ut Danitae et Javanitae Tyriis
illa advexiſſe dicantur. Sed quae Danitae ſ. Vedanitae et
Javanitae Tyrum apportarunt merces, in altero demum
Ve ıs hemiſtichio memorantur. Equidem non dubito, וְדָן et
' . מְ יָוָן eſſe nomina propria locorum Arabiae. Quod enim
ıorum nominum prius, וְדָן, attinet, illud non eſſe nomen
.ribus *Dan,* cui copula ו ſit praefixa, ſed וְ eſſe primum
nominis elementum, recte obſervavit J. D. Michaelis in
Spicil. Geogr. Hebr. ext. P. II. p. 168. ſeqq., quum in toto
hoc Capite nuspiam Vau copulativum primo nomini pro-
prio in initio aut Verſus aut ſententiae praeponatur. Sed
pro וְדָן conjicit וְדָן legendum, quod nomen proprium ſit
urbis aut regionis, et quidem Arabicum, ودان ſcriben-
dum, dualis numerus nominis وَدٌّ, *rivus, torrens.* Jam
quum

quum in Arabia felici, ſ. Jemen, urbs جبلة (*Dſchoblah*) exſiſtat, quae, quod ad duos fluvios ſita eſt, et مدينة النهرين, i. e. *urbs duorum fluminum* vocatur; perquam veriſimile eſt Michaeli, *Vadan* locum eſſe haud diverſum ab illo, qui hodie *Dſchoblah* nuncupatur. Noſtro vero loco non ipſam Dſchoblam, ſed regionem circa eam urbem, duobus fluminibus incluſam, intelligendam eſſe, monet in *Supplemm.* p. 578., ubi nonnulla ad confirmandam illam ſententiam addidit. וְדָן LXX non expreſſerunt. Theodoretus: *καὶ οἶνον Δαιδὰν.* Vulgatus: *Dan.* Syrus: ܘܕܢ. Chaldaeus: וְדָן. In codice uno Roſſiano, et in alio a prima manu דְּדָן. Pro וְיָוָן LXX habent *καὶ οἶνον*, ac ſi וְיַיִן legiſſent. Syrus: ܘܝܘܢ. Chaldaeus nomen hebraicum retinuit. Vulgatus: *et Graecia.* Sed ejus jam ſupra Vs. 13. mentio facta. Hic vero locum Arabiae, intelligendum eſſe, recte obſervavit Bochartus, vid. ſupra. מְאוּזָּל LXX ἐξ Ἀσὴλ reddiderunt (pro quo Arabs من أزيل exhibet). Vulgatus: *et Mozel.* „Pro *Mozel* (ait Hieronymus) Symmachus tranſtulit *deferens,* ut ſit ſenſus: Dan et Graecia detulerunt in nundinis tuis ferrum ſabrefactum et caetera. Aquila vero pro *Mozel* poſuit *de Uzal.*" Ita et Syrus: ܡܢ ܐܘܙܠ. Legerunt מֵאוּזָל, cum Zere ſub מ, et ז ſine Dageſch, quomodo hodienum in pluribus codicibus ſcriptum reperitur, quodque et ego vulgari מְאוּזָּל praeferendum arbitror. אוּזָל vero, Geneſ. X, 27. inter Joktanis poſteros memoratus, eſſe antiquum nomen *Sanaae*, Arabiae felicis metropoleos, demonſtrarunt Bochartus *Geogr. S.* P. I. L. II. Cap. XXI. p. 130. ſeqq., et J. D. Michaelis in *Spicil. Geogr. Hebr. ext.* T. II. p. 164. ſeqq., qui et ipſe non dubitat, מֵאוּזָל pro genuina ſcriptura habendum eſſe. Argumentis, quibus duumviri illi demonſtrant, אוּזָל eſſe *Sanaam*, addimus teſtimonia duo alia, alterum e Lexico *Camus* p. 1388.

أزال

أَزَالُ كَسَحَابٍ إِسْمُ صَنْعَاءِ الْيَمَنِ أَوْ بَانِيهَا

i. e. أَزَال *formae* سَحَاب *est nomen* urbis *Sanaae aut conditoris ejus.* Alterum e *Jacuti* Lexico Geographico inedito, a Fraehnio, Viro Ill., excerptum in literis ad A. T. Hartmann, Theologum Rostochiensem, datis et mecum benevole communicatis. ازال بالفتح وروي بالكسر ايضا عن نصر واخره لام اسم مدينة صنعا وازال هو صنعا بن ازال بن يقطن بن عابر بن شالخ بن ارفخشد كان اول من بناها ثم سميت باسم ابنه لانه ملكها بعده فغلب اسمه عليها والله اعلم *Azal cum Fatha* (super *Eliph* priori), *legitur quoque cum Kesre* (إِزال; textus quoque Samaritanus Genes. X, 27. exhibet איזל), *ut auctor est Nasrus: ultimâ literâ Lam. Est nomen urbis Sanaa. Azal vero est Sanaa, filius Azali, filii Joktani, filii Eber, filii Schalach, filii Arphachschadi. Azal primus urbem illam condidit, postea filii sui nomine est nuncupata, quod eam post patrem possedit, et nomen Sanaa usu invaluit. Deus novit* (quid verum sit). Et sub voce صنعا haec habet: قال ابو القاسم الزجاجي كان اسم صنعا في القديم ازال قال ذلك الكلبي وشرقي وعبد المنعم قال ابن الكلبي وانما سميت باسم الذي بناها وهو صنعا بن ازال بن عبير بن عابر بن شالخ وكانت تعرف بازال وتارة بصنعا. *Ait Abül-Kasem as-Sadschadschi, nomen urbis Sanaa antiquo tempore Azal fuisse. Idem dicunt Al-Calbi, Scheresi et Abdol-Munim. Al-Calbi dicit, urbem illam appellatam esse nomine ejus, qui*

qui eam condidit, eum vera fuiſſe Sanaam, filium Azali, filii Ebiri, filii Aberi, filii Schalachi, et vocari illam nunc Azal, nunc Sanaa. Pro נָתָנּוּ in codicibus aliquot נָתָנוּ, Nun ſine Dageſch ſcribitur; ſed eſſe illud euphonicum propter accentum pauſantem, notat Salomon Ben Melech in *Michlal Jophi* ad h. l. Ceterum merces, quae ex utroque loco Vedane et Javane Uzalitico, Tyrum allatae a vate dicuntur, ſunt Arabicae. Earum quae primum locum obtinet eſt בַּרְזֶל עָשׁוֹת *ferrum fabricatum* in laminas gladiorum puta. עָשׁוֹת nomen adjectivum a verbo עָשַׁת *fabricavit*, ex qua notione altera *cogitandi* et *moliendi aliquid* orta videtur, nec non nomen עֶשֶׁת Talmudicis uſitatum, *laminas ferreas* ſignificans. Cf. Buxtorfii *Lexic. Chald.* p. 1683. et Michaelis *Supplemm.* p. 1981. LXX: Σίδηρος εἰργασμένος. Vulgatus: *ferrum fabrefactum.* Syrus: ܦܪܙܠܐ ܕܬܥܒܕܝܢ *ferrum ut fabrefaceres.* Chaldaeus: עֲרָקִין דְּבַרְזֶל *laminas ferreas.* De quibus vid. Buxtorfii *Lex. Chald.* p. 1676. Fuiſſe olim nobiliſſimos in Arabia gladios Jemenenſes, ut vel nullo addito ſubſtantivo يَمَنِيٌّ, *Jemenenſis*, pro *gladio* diceretur, apparet e carmine veteris cujusdam poëtae Arabici, quod inter Excerpta ex *Anthologia, Hhamaſa* dicta, ab A. Schultens ad calcem Grammaticae Erpenianae edita p. 428. legitur. Verba arabica attulit Michaelis in *Spicil. Geogr. Hebraeor. exter.* P. II. p. 173., de noſtro loco differens; additque, etſi noſtro tempore minus celebres ſint gladii Jemenenſes, eſſe tamen in provincia Sahan ferri fodinas, licet ob penuriam ligni, inſcitiamque Sahanenſium et carum nimis ſit Sahanenſe ferrum, nec bonum, teſtante Niebuhrio *Deſcript. Arab.* p. 271. Verum quemadmodum hodie celeberrimae ſunt laminae ſ. gladii, quibus a Damaſco eſt nomen, non quod ferrum, e quo ſunt fabrefacti, prope eam urbem foditur, (illud enim ex India Damaſcum adſerri narrat Chardin *Itinerar.* T. IV. p. 250. edit. in duoden.), ſed quod Damaſceni

mafceni cudendi artem optime callent; ita et mercatores Arabici a vate noftro memorati laminas ferreas a fuis artificibus paratas Tyrum advehere potuere, etfi ipforum regio ferri fodinis careret. In ipfa Jemena (verbis utor Michaelis l. c.) acinaces majores non amplius cudi audiit Niebuhrius (l. c. p. 217.), fed cultros incurvos majores, lamina lata, acutos, quibus Arabes accingi folent; major autem horum cultrorum vis ex Hhadramaut in Jemenam importatur. קִדָּה וְקָנֶה Exod. XXX, 24. inter aromata, ex quibus unguentum facrum praeparandum erat, nominantur. *Cafiam* et *calamum aromaticum* illis nominibus fignificari, verifimile eft; cf. not. ad Exodi l. c. Utrumque hic in Arabum computatur mercibus, quia, fi non in Arabia nafcitur, fed in India, cui foli proprium effe multi volunt, tamen ex India per Arabes in Syriam convehebatur. Pro duabus vocibus קִדָּה וְקָנֶה LXX unam tantum, *καὶ τροχιὰς*, pofuerunt, pro quo Theodoretus *καὶ τροχοὶ* habet. Vulgatus: *ftacte et calamus.* Syrus: ܘܩܣܝܐ ܘܩܢܝܐ *et cafias et calamos.* Chaldaeus: קִדָּה וּקְנֵה בֹשֶׂם *ftacten et calamum aromaticum.*

20. דְּדָן רֹכַלְתֵּךְ *Dedan* Idumaeae (vid. not. fupra ad Vs. 15.) *negotiatrix tua,* cf. fupra Vs. 3. 23. LXX: *Δαιδὰν ἔμποροί σου.* Vulgatus: *Dedan inftitores tui.* Syrus: ܕܘܪܢ ܗܘܐ ܠܟܝ ܬܓܘܪܬܟܝ *Doron emporium tuum.* Chaldaeus: מִן דְּדָן מַיְתָן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ *ex Dedan afferebant mercimonia in medium tui.* בִּגְדֵי חֹפֶשׁ plures *veftes libertatis* interpretantur (coll. חָפְשִׁי *manumiffus, libertus,* Exod. XXI, 2. 26. 27. Job. III, 19.), quibus nobiliffimas et magnificas, quae decent ingenuos et liberos, indicari volunt. Cui interpretationi Michaelis in *Supplemm.* p. 882. recte opponit, quamvis *liberi, ingenui,* nobiles dici poffint, multarum linguarum ufu concinente, itemque veftis pretiofa, *veftis nobilium;* multum tamen intereffe inter *manumiffum* et *ingenuum,* feu *nobilem, veftesque manumifforum* legentem non fane de fplendidis veftibus cogitaturum effe, aegriusque adeo

adeo assequuturum, quid illac ad equitandum (לְרִכְבָּה). Sed חֹפֶשׁ, eodem illo Michaele observante, illustratur arabico خفش *humi stravit*, בְּגָדִים autem non solum de *vestibus*, verum et omnino de *velis majoribus* usurpari (veluti Num. IV, 6. 7. 8. 9. 11. cet. de velo, quo res sacrae involvuntur), notum. Quare בִּגְדֵי חֹפֶשׁ erunt *tapetia humi sternenda*, לְרִכְבָּה *ad insedendum*, s. *ad sessionem*, Infinitivus nominascens formae לְיִרְאָה Deut. IV, 10., vel בְּחֶמְאָה (cf. Buxtorfii *Thesaur. Grammat.* p. 233.). Eandem interpretationem Latinus Vulgatus s. Hieronymus praeivit (*in tapetibus ad sedendum*), quae sane perquam commoda est. Nam orientales tapetibus humi stratis sedere, quis nescit? Alii לְרִכְבָּה ad *vehendum* s. *equitandum* vertunt, ut significentur *tapetia equis instrata*, quibus insideat eques, s. opercula ephippiorum. LXX voces בְּבִגְדֵי חֹפֶשׁ לְרִכְבָּה reddunt: *μετὰ κτηνῶν εἰς ἅρματα*. Vulgatus: *in tapetibus ad sedendum*. Syrus: ܐܝܬܝܘ ܠܟܝ ܣܘܓܐܐ ܕܒܥܝܪܐ ܝܬܝܪ̈ܬܐ *asportabant ad te multitudinem jumentorum excellentium* (de voce ܝܬܝܪ̈ܬܐ vid. J. D. Michaelis notam ad Castelli *Lexic. Syriac.* a se edit. p. 362.). Pro בְּבִגְדֵי LXX et Syrus videntur בִּבְכָרֵי *dromedarii* (Jesaj. LX, 6.) legisse. Cf. Michaelis *Supplemm.* p. 883., qui hoc recepto בִּבְכָרֵי praefert, et collato arabico خفش *in cursum effudit se equus*, unde חֹפֶשׁ *effusum ac citissimum cursum* significet, בִּכְרֵי חֹפֶשׁ *dromedarios in cursum effusos*, s. citissime currentes, interpretatur. Chaldaeus: בִּלְבוּשׁ דִּיקָר לִרְתִיכִין *vestibus pretiosis pro curribus*.

21. עֲרַב וְכָל־נְשִׂיאֵי קֵדָר הֵמָּה סֹחֲרֵי יָדֵךְ *Arabia*, Arabes, *et omnes principes Kedar* i. e. Arabum Cedreorum, Nomadum (vid. not. ad Jesaj. XLII, 11. edit. sec.) *erant negotiatores manus tuae*, tuo ministerio utebantur in distrahendis mercibus suis, cf. not. supra ad Vs. 15. Recte LXX: *οὗτοι ἔμποροί σου διὰ χειρός σου.* Totum hoc prius hemistichium a Syro non expressum. Chaldaeus pro קֵדָר posuit נְבָט, *Nabataeos* significans, tribum Arabum, ab

Ismaelis

Ismaelis primogenito *Nebajot* (vid. Genes. XXV, 13.), oriundam. בְּכָרִים וְאֵילִם וְעַתּוּדִים בָּם סֹחֲרָיִךְ *Per agnos, et arietes, et hircos, per eos,* inquam, erant *negotiatores tui.* „Arabia, et principes Cedar, quae hodie Saracenorum regio est, sicut in Jeremiae sermone [XLIX, 18.], qui adversus Cedar scribitur, plenissime demonstratum est, abundant his animantibus, agnis videlicet et arietibus, et hoedis, et Tyri nundinas hac illatione multiplicant." Hieronymus. Pro בְּכָרִים LXX cod. Rom. et Arabs καμήλους. Pronuntiarunt בְּכָרִים. Sed in cod. Alex.: καὶ μόσχους. Similiter Chaldaeus: בְּתוֹרִין *bobus,* quod hebraice vel בִּבְקָרִים esset, vel בְּפָרִים, quod ipsum in codice uno Rossiano a prima manu scriptum legitur. Vulgatus: *cum agnis.* Syrus pro בְּכָרִים ponit ܕܟܪ̈ܐ *et arietes,* sed pro sequente וְאֵילִים habet ܐܡܪ̈ܐ *et agnos,* quasi וְאֵילִים וּכְבָרִים legisset.

22. שְׁבָא *Sabaeos* illos videtur indicare, quos Pomponius Mela L. III. Cap. 8. dicit Arabiae felicis partem tenere ostio maris Persici proximam, et Caramanis, qui Genes. X, 7. *Rhegma,* qui apud nostrum statim sequitur, orti dicuntur. Et in illo ipso ostio Caramanis proximo Arrianus in Periplo recenset ὄρη μέγιστα λεγόμενα Σαβώ, *montes maximos Sabo dictos,* tanquam a Saba. Cf. Bocharti *Geograph. S.* P. I. L. IV. Cap. VII. p. 249. רַעְמָה *Raama,* inquit Hieronymus, „sive juxta Septuaginta *Rhegma,* in nullo alio Scripturarum loco invenire potui [nominatur tamen Genes. X, 7. inter *Cuschi* filios], nec quae regio sit, quidque significet; nisi quod manifestum est, et ex eo, quod jungitur Saba, vicinam huic provinciae esse regionem." Urbem *Rhegmam* ad ostium maris Persici sitam memorat in suis tabulis Ptolemaeus, quam ipsam nostram רַעְמָה esse, Bocharti opinio est valde probabilis, l. c. C. V. p. 247. Bocharti sententiae de שְׁבָא et רַעְמָה quae opposuit Michaelis in *Spicil.* P. I. p. 198. et 194. dubitationes, non magni sunt momenti. Pro שְׁבָא וְרַעְמָה LXX cod. Rom. habent Σαββὰ καὶ Ῥαμμὰ, cod. Alex. et Arabs Σαβὰ καὶ Ῥαγμά.

'Ραγμά. Pro רַעְמָה in paucis aliquot codicibus, nec non in Prophetis Soncini a. 1486. editis ſcribitur רַעְמָא. בְּרֹאשׁ כָּל־בֹּשֶׂם *Cum capite* i. e. praecipuo (ut Exod. XXX, 23. Cant. IV, 14.) *omnium aromatum*, praeſtantiſſimo quoque aromate. LXX: Μετὰ πρώτων ἡδυσμάτων. Vulgatus: *cum univerſis primis aromatibus*. Syrus: ܒܣܡܐ ܓܒܝܐ *aromata egregia*. Chaldaeus: בְּרֵישׁ כָּל בּוּסְמִין *in primariis omnium aromatum*. Merces hic commemoratas, aromata, gemmas, et aurum, Sabaei et Rhegmaei, ſinus Perſici accolae, trans mare ex India vicina petebant, et jumentis Tyrum deferebant, quemadmodum hodienum quotannis aliquoties mercatorum ſimul iter facientium turmae (*Caravanae*) a Baſſora, haud procul a ſinu Perſico ſita, per deſerta Hhalebam proficiſci ſolent. Vid. Niebuhrii *Itiner.* P. II. p. 236. ſeqq.

23. חָרָן *Hharan*, Syris ܚܪܢ, Arabibus حَرَّان, dicta, urbs et regio Meſopotamiae, ex qua Abrahamus, patre ibi conſidente, Dei juſſu in Palaeſtinam migravit, Geneſ. XI, 31. (ad quem locum vid. not.) 32. XII, 5. Actor. VII, 2. Romanis *Carrae* dicta, Craſſi poſtea clade nobilitata. Vid. librum noſtrum *Handbuch der bibl. Alterthumskunde* P. I. Vol. II. p. 149., Assemani *Biblioth. Orient.* T. III. P. II. p. 755. et Michaelis *Supplemm.* p. 930. ſeqq. Uterque tamen, et Aſſemani et Michaelis, noſtro loco aliam *Hharan* intelligendam volunt, Arabiae felicis urbem, recentioribus Arabiae Geographis حران القرين *Hharan elkorin* dictam, vid. Aſſemani l. c. p. 563. ſeq. Cetera quoque loca, hoc Verſu commemorata, excepto *Aſſur*, vel in vicinia maris Perſici, vel in Arabia quaerunt; unde non tantum duplicem חָרָן, verum quoque duplicem עֶדֶן (Michaelis adeo quadruplicem) fingunt, aliam, quae 2 Reg. XIX, 12. Jeſaj. XXXVII, 12., aliam, quae h. l. memoratur, quam Arabiae urbem emporiumque ad oceanum Indicum celeberrimum, *Aden* (عَدَن) opinantur; vid. Michaelis *Supplemm.* p. 1840.

Verum

Verum quum 2 Reg. XIX, 12. חָרָן et עֶדֶן non diu ante Hiskiam a rege Assyriae subacta dicantur, eademque loca a nostro hoc Versu una cum אַשּׁוּר nominentur, utroque loco easdem regiones aut urbes significari credibile est. Pro חָרָן LXX habent Χαῤῥὰ, quasi חרה legissent, quod in codice quodam Rossiano a prima manu scriptum legitur. SH. tamen, etsi ad LXX efformatus, legit ܟܢܝ cum Nun. כַּנֵּה eandem, quae Genes. X, 10. Amos. VI, 2. כַּלְנֵה, et Jesaj. X, 9. כַּלְנוֹ vocatur, Graecis *Ctesiphon,* ad Tigrim ab oriente, esse putant, caput *Chalonitidis.* Vid. libr. nostr. laudat. Vol. I. P. II. p. 27. Verisimilius sane illi, quam Assemani (T. III. P. II. p. 562.), et Michaelis (*Supplemm.* p. 1198.), qui *Canen,* emporium felicis Arabiae, Ptolemaeo sub Hadramautae regione memoratum, intelligendum arbitrantur. Sed vatem, relictis Arabiae regionibus aliisque locis mari Persico vicinis (Vs. 21. 22.), hoc Versu ulterius, septentrionem versus, ad regiones Euphrati et Tigridi vicinas, progredi, arguit Assyriae, locorumque sub ejus ditione (*Charanis* et *Edenis*) sitorum mentio. Qua de caussa שְׁבָא quod h. l. nominatur, diversum judico ab eo, quod Vs. 22. recensetur, et nostrum quidem in Arabia deserta quaerendum non dubito, ut idem sit cum שְׁבָא, cujus Job. I, 15. fit mentio (de quo vid. Prolegomm. ad Job. §. V. p. 31. edit. sec. not. 13.). Pro וְכַנֵּה exhibent וְכַלְנֵה unus codex Rossianus a prima manu. Ita Grotius et Hubigantius; et כַּנֵּה esse h. l. ex diversa scriptione ipsam כַּלְנֵה, i. e. Ctesiphontem, conjecit Bochartus *Geogr. S.* P. I. L. IV. C. 18. p. 270., cui tamen Michaelis in *Spicil.* P. 229. consensum omnium veterum interpretum, nomen sine Lamed exprimentium, opponit. Unus codex Rossianus ad marginem notat וְכָנָה, et hoc ipso modo LXX pronunciarunt, Χαναὰ. Sed SH. ܘܟܢܥ, ac si scriptum וכנען esset. Chaldaeus: וּנְצִיבִין *et Nesibia,* nomen urbis Mesopotamiae. Cf. Michaelis l. c. p. 722. וְעֶדֶן LXX non expressere. Chaldaeus: וְהַדְיַב, i. e. *Adiabene,* Assyria provincia (vid. Bocharti *Geogr. S.* P. I.

 L. IV.

L. IV. C. 19. p. 273.), quae Syris ܡܪܕܒ dicta, vid. Assemani *Biblioth. Orient.* T. I. p. 420. not. et T. III. P. II. p. 414. ſeqq. De כִּלְמַד, nomine loci plane ignoti, variae ſunt interpretum conjecturae. Hieronymus: „*Chalmad*, ſive, ut in quibusdam exemplaribus continetur, *Cherma*, transfertur in *vineas*.“ Fuerunt igitur codices, in quibus כרמה ſcriptum, quod ipſum LXX expreſſerunt, qui Χαρμὰν habent, quod Theodoretus *τὴν λεγομένην Καρμανήνην* eſſe ait, quae regio ubi ſit quaerenda nos quidem ignoramus. Michaelis in *Supplemm.* p. 1190. خرمان, quod Arabicus interpres pro Graecorum Χαρμὰν poſuit, *Caramaniam*, regionem ad mare Perſicum et Indicum ſitam, interpretatur; ſed ea كرمان, *Kerman*, ſcribitur. Hieronymus in verſione latina textus Graeci *Chalman* poſuit, et in SH. legitur ܟܠܡܘܢ. Syrus nomen כִּלְמַד non expreſſit. Chaldaeus: וּמָדַי *et Medus*. „Abſurde, inquit Michaelis l. c., ex ſolis arreptis literis מד, conjector.“ Bochartus conjicit *Geogr. S.* P. II. L. I. C. XVIII. p. 480., כִּלְמַד eſſe Syris כלמדא *Chalmada* pro כלמנדא *Chalmanda*, Xenophonti *Charmande*, et Hillerus *Onomaſt.* p. 108., nomen hebraeum dictum putat pro כְּלָא מַד, *caula* vel *carcer Medorum*, ut מַד poneretur pro מָדַי. Aliis eſt *Gaala Mediae*, Ptolemaeo memorata. Pro רֹכַלְתֵּךְ *negotiatrix tua* legitur רְכֻלָּתֵךְ *negotiatio tua*, in codice uno Roſſiano, et in alio a prima manu.

24. מַכְלֻלִים cum Pathach ſub מ hoc ſolo loco occurrit, quum alias מִכְלָלִים, cum Chirek, ſcribi ſoleat, quomodo et h. l. codices haud pauci habent. Cum Pathach tamen illud jam legit Theodotion, qui ἐν Μαχαλλιμ reddidit. Sed ſignificatione videtur non differre a מִכְלוֹלִים, ſupra XXIII, 27. et infra XXXVIII, 4., quod utroque loco de veſtimentis uſurpatum *perfectiſſima*, ſ. *veſtes perfecta pulchritudine* notet. Alii h. l. res quasque abſolutiſſimas et perfectiſſimas intelligunt Alii a *comprehendendi*, *complectendi* notione

verbi

verbi כָּלַל, nostrum vocabulum *universitates*, i. e. omnia rerum s. mercium genera interpretantur. MICHAELIS *Supplemm.* p. 1186. *loricas* s. *panopliam* significari conjicit, maxime ob locum XXXVIII, 4. Sed cf. not. ad eum loc. LXX et Syrus בְּמַכְלֻלִים non expresserunt. Vulgatus *multifariam* reddidit. Chaldaeus: בִּגְמַר מִנֵּי כָּל חוּשְׁבְּחָתָא *cum perfectione omnis generis rerum laudatissimarum*. גְּלוֹמֵי תְכֵלֶת *Involucra*, vestimenta, *hyacinthi*, hyacinthina. גְּלוֹם a verbo גָּלַם, quod 2 Reg. II, 8. de pallio Eliae convoluto dicitur, Hebraei fere מַלְבּוּשׁ i. e. vestimentum, quo homo se ipsum operit et involvit, interpretantur. Ita et Vulgatus: *involucris hyacinthi*. Syrus: ܠܒܘ̈ܫܐ ܕܬܟܠܬܐ *vestes hyacinthinas*. Uterque interpres nomen גְּלוֹמֵי retulit ad כָּלַם, *involvit*. Sed Theodotion: *καὶ ἐν Γαλιμά*. Chaldaeus: בִּגְזוּזִין דִּתְכַלָא, quod interpres latinus in Polyglottis *palliis hyacinthinis* reddidit; dubito, an recte. A גְּזַז, *tondere*, גזוזין essent *tonsores*, qui tamen h. l. locum habere nequeunt. KIMCHI exponit *gazas, thesauros ex hyacintho*, nec hoc tamen satis commode. MICHAELIS in *Supplemm.* p. 317. vertit *tonsuras* [quae tamen potius גזיזין aut גְּזִיזָן dicendae fuerint]. „Ejus quidem versionis Chaldaei interpretis," addit Michaelis, „bona quidem reddi ratio philologica possit, quum جلم inter alia sit *tondere*. Verum displicet *tonsura hyacinthina*, lana enim hyacinthina ovibus non est, unde nec detonderi potest." Aquila nostra verba una cum eo quod proxime praecessit et sequitur, ita reddidit: *ἐγκατασκεύοις εἰλήμμασιν ὑακίνθου καὶ ποικιλίας*. LXX solum תְּכֵלֶת per *ὑάκινθον* reddiderunt. MICHAELIS l. l. p. 318. גְּלוֹמֵי תְכֵלֶת notare ait *percussiones sepiae*, i. e. sepias, dum vivunt, percussas, atramentumque earum ita integrum totumque servatum, quo partim ad scribendum, partim ad tingendum utebantur. Videlicet גְּלוֹמִים a verbo arabico جلم *secuit, percussit*, vertit *percussiones*, תְּכֵלֶת vero ei est piscium genus, cujus atramento hyacinthina tinguntur, *sepia* et *loligo*, vid. *Supplemm.* p. 2367. et cf. not. nostr.

noſtr. ad Bocharti *Hieroz.* T. III. p. 678. edit. Lipſ. Praeferenda tamen vulgo recepta interpretatio, non tantum veterum auctoritate, verum et uſu Chaldaici גְּלָם et גְּלִימָא *involucrum*, *pallium*, commendata, quam et Meyer in *Biblioth. theol· Gotting.* P. IV. p. 612. ſeq. idoneis argumentis vindicavit. De וְרִקְמָה vid. ſupra Vs. 7. 16. LXX cod. Rom., SH. et Arabs non expreſſerunt. In cod. Alex.: *καὶ πορφύραν*, quod et in margine cod. SH. reperitur, nullo tamen interpretis nomine addito. Vulgatus: *et polymitorum*, quomodo et Aquilam (vid. ſupra) et Symmachum vertiſſe Hieronymus refert, qui addit, Theodotionem *varia* interpretatum eſſe. Syrus: ܣܘܡܟܠܐ *et verſicolores.* Chaldaeus: וְכוּשְׁפִּין דְּאַרְזָא בְּאַמְלִין דִּי זְהוֹרִיתָא *et arcas cedrinas cum chlamidibus coccineis.* „Significantur," ait Jarchi, „ornamenta, quae accurata cuſtodia opus habent." גִּנְזֵי בְּרֹמִים *Theſauros*, ſyntheſes, *veſtium pretioſarum* interpretantur; et גְּנָז equidem *gazam*, *theſaurum*, notare, vix dubium, vid. Eſth. III, 9. IV, 7.; בְּרֹמִים autem nomen generale, quo veſtes quaeque pulcherrimae comprehendantur, exiſtimant, Kimchio auctore, qui ſe a patre audiviſſe narrat, veſtes pulchras et honoratas arabice dici ثياب مبروما תאב מברומא. In Golio بَرِيمٌ explicatur *filum ex duabus aut pluribus partibus contortum*, quale ſtamini ſaepe inſervit, tum ſpeciatim *funis contortus bicolor*, magisque peculiariter *funiculus* ſ. *taenia* et *linea gemmis ornata*, *talis qua medium corporis vel brachium feminae circumcingunt*; مُبْرَمٌ vero *veſtis ex utroque filo*, *ſtamine et ſubtegmine contexta*, et, abſolute poſitum, *peculiare genus veſtis*. Firmiore argumento igitur nititur Kimchiana explicatio, quam conjectura eorum, qui בְּרֹמִים putant eſſe pretioſas arbores, quae alias בְּרוֹשִׁים dicantur, i. e. fraxinos, unde ciſtae factae fuerint. וּבְגִנְזֵי בְּרֹמִים LXX reddunt *καὶ θησαυροὺς ἐκλεκτούς.* Vulgatus: *gazarumque pretioſarum.* Theodo-

Theodoretus Aquilam ita interpretatum esse refert: *καὶ ἐν μαγώζοις συγκειμένοις.* Addit Theodoretus: *τὸ δὲ ἐν μαγώζοις ἀπὸ τοῦ Ἑβραίου ἐξελληνίζει· σημαίνει δὲ ἐν ἀποκρύφοις σκεύεσιν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Σύρος νοήσας ἡρμήνευσεν.* *Syri* nomine intelligi non interpretem Syriacum, sed Sophronium, Patriarcham Constantinopolitanum, qui Hieronymi interpretationem ex hebraeo factam graece vertit, ostendit DOEDERLEIN in singulari scriptione, quae inscribitur: *Quis sit ὁ Συρος V. T. graecus interpres?* Altdorf. 1772. Syrus: ܘܣܝ̈ܡܬܐ ܓܒ̈ܝܬܐ *et thesauros optimos.* Chaldaeus: דְמַחְתִין בְּקִמְטְרִין חֲפַן גְּלְדִין *quae repositae sunt in scriniis pellibus tectis.* Intelligendae sunt, Jarchio docente, cistae corio opertae et figuratae variis clavis per lineas dispositis, atque picturis. Pro בְּרוֹמִים in uno codice Rossiano a prima manu legitur מְרוֹמִים, calami haud dubie errore. בַּחֲבָלִים חֲבֻשִׁים LXX vertunt *δεδεμένους σχοινίοις.* Vulgatus: *quae obvolutae et adstrictae erant funibus.* Syrus: ܡܚܝܨܢ ܒܚܒ̈ܠܐ *constrictae funibus.* Chaldaeus: מְאַסְרִין בְּאַטוּנִין דִי בוּצָא חֲתִימִין בְּעִזְקַת גְּלָף *ligatae funibus byssinis, et signatae annulo sculptorio.* אֲרֻזִים plerique adjectivum nominis אֶרֶז *cedrus* existimant, ut significentur *cistae cedrinae*, quibus vestium volumina inclusa fuerint. Sed magis congruit, collato Arabico أرز *contraxit se in unum, collegit firmavitque se*, vocabulum hebraeum *firmiter constricta et compacta* interpretari, quomodo חֲבֻשִׁים וַאֲרֻזִים significatione cognata apte juncta erunt. Nequaquam audiendi sunt, qui אֲרֻזִים pro חֲרוּזִים positum existimant, ut intelligendae sint *torques, ordinatae margaritarum connexiones, monilia.* Verba וַאֲרֻזִים בְּמַרְכֻלְתֵּךְ a LXX in cod. Rom. sic reddita leguntur: *καὶ κυπαρίσσινα.* Sed in cod. Alex. et Arabe: *ἐν κυπαρισσίνοις πλοίοις ἐν αὐτοῖς* (*ἡ ἐμπορία σου,* addit Theodoretus). Vulgatus: *cedros quoque habebant in negotiationibus tuis.* Syrus: ܘܡܠܟ̈ܐ ܕܪ̈ܘܡܐ

et

et in navibus abiegnis. Chaldaeus: עֲבִידַת יַמָּא מְהַחִין בְּמִגְדְּלֵי אָעֵי הֲדַסִּין בְּהוֹן הֲוָת סְחוֹרְתִיךְ *opus maris indiderunt turribus* f. *arcis e ligno myrtino factis; in iis fuit negotiatio tua.* הֲדַס Jarchi *myrtum*, cedri fpeciem, effe dicit. Pro וַאֲרֻזִים in codicibus nonnullis וַאֲרָזִים legitur.

25. In priori hujus Verfus hemiftichio negotium faceffit interpretibus שָׁרוֹתַיִךְ. Nomen שָׁרוֹת ceteris, quibus in V. T. occurrit, locis, 2 Sam. XIX, 36. 2 Paral. XXXV, 25. Cohel. II, 8., cum שָׁרִים, *cantores*, junctum, *cantatrices* fignificat. Quae notio tamen h. l. aptum fenfum vix fundat. Nam Cocceji interpretatio: *Naves Tarfchifch* habent *cantatrices tuas* et *mercem tuam*, i. e. laetitia Tyriorum in totum mare fe effudit, et voluptas eorum ex toto orbe venit, illis arbitrium omnis negotiationis habentibus; vel, quod alii volunt: *naves Tarfchifch decantantes*, laudantes *te erant ob commercium tuum*, nemini facile, nifi auctoribus harum interpretationum, placuerit. Michaelis in verfione teutonica Vulgatum Latinum fequutus noftrum שָׁרוֹת cum שָׂרוֹת (1 Reg. XI, 3.) confundens, *principum* notione fumfit, et verba hebraea ita reddidit: *Doch waren immer die Spanifchen Schiffe das Hauptwerk deiner Handlung*, parum profecto eleganter, quod miror Meyero probatum effe. Verum non dubito vidiffe Kimchium, שָׁרוֹת fignificatu haud differre a Chaldaico שְׁיָרָה *turma*, *caterva commeantium*, quod ipfum Onkelos Genef. XXXVII, 25. pro hebraeo אֹרְחַת pofuit, a שׁוּר, arab. سَارَ *abiit*, *profectus fuit.* Erunt igitur שָׁרוֹת *turmae euntes ad negotiationem*, five per terram, five per mare; nam et per mare fimul eunt multae naves mercibus onuftae (*Handelsflotten*). Quare verborum noftrorum fenfus hic erit: naves Tarfenfes turmatim ad te ibant negotiandi caufa. Ante מַעֲרָבֵךְ fubaudiendum eft ב vel ל, *in negotiatione tua* f. *ad negotiationem tuam.* LXX cod. Rom. et Alex.: πλοῖα ἔμποροί σου ἐν τῷ πλήθει, ἐν τῷ συμμίκτῳ σου. Sed SH. et Arabs: *Carthaginenfes negotiatores tui in multitudine negotiatorum*

rum tuorum in commisto tuo. Theodoretus: Πλοῖα Καρχηδονίων ἐν τῇ ἐμπορίᾳ σου ἐν τῷ πλήθει τῶν συμμίκτων σου. Vulgatus: *naves maris, principes tui in negotiatione tua.* Pro שָׁרוֹתַיִךְ legit שָׂרוֹתַיִךְ. Syrus: ܒܢ̈ܝ ܬܪܫܝܫ ܕܒܡܥܪ̈ܒܟܝ ܐܬܘܢ ܠܟܝ ܡܘܥܢ̈ܐ *filii Tharsis qui* [habitant] *ad plagam tuam occidentalem, afferebant ad te sarcinas.* Chaldaeus: בִּסְפִינֵי יַמָּא הֲווֹ שָׁרְטִין וּמַיְתָן סְחוֹרָה לְגַוִּיךְ *in navibus maris erant remiges, et adducebant merces in medium tui.* וַתִּמָּלְאִי *Unde impleta es* opibus et hominibus, cf. XXVI, 2. וַתִּכְבְּדִי *Et honorata, gloriosa* (Jesaj. LXVI, 5. Job. XIV, 21.), vel *dives* et opulenta, sive mercibus quasi *gravis* et *onusta facta es,* quo sensu כָּבֵד Genes. XIII, 2. XXXI, 1. L, 9. usurpatur. Pro וַתִּכְבְּדִי habet וַתִּכָּבְדִי, in Niphal, unus codex Rossianus a prima manu. בְּלֵב יַמִּים vid. supra Vs. 4. Tum suâ, tum illorum industriâ, qui ad Tyrium emporium confluebant, portabantque quicquid in rerum natura putabatur pretiosum et pulchrum, quum esset medio in mari, id est, in loco maxime convehendis distribuendisque mercibus opportuno, repleta est et decorata Tyrus rerum omnium abundantia et gloria.

26. Adhuc de potentia et gloria Tyri, cujus descriptio latius deducta fuit, ut calamitas, quae illam sequutura est, eo magis exaggeretur. בְּמַיִם רַבִּים Sed *in aquas multas* (Ps. LXXVII, 20.) scil. calamitatum, et in naufragii quasi excidiique periculum, הֱבִאוּךְ הַשָּׁטִים אֹתָךְ *deduxerunt te qui remis agebant te*, i. e. gubernatores tui. Bellum maris fluctibus, civitatem Tyriam navi, ut Horatius (Od. L. I. Od. 15.), rempublicam Romanam, comparat, proceresque remigibus et naucleris. Jarchi: „Sicut fieri solet navibus magnis, quas summa diligentia in altum ducunt, et postquam tu (o navis) repleta et onerata fuisti, ortus ventus Orientalis fregit te in medio mari, et quoad comparationem urbis (Tyri), sensus hic est: postquam repleta fuisti divitiis; extulit se animus tuus, et venit super te poena.“ Similiter apud Appianum *de bello Punico*

nico Cap. 51. Romanus Conſul Cenſorinus Hannoni, extremum Carthaginis excidium deprecanti: Ὅλως τε μοὶ δοκεῖ πόλις ἡ μὲν ἐν τῇ θαλάσσῃ ναῦς τις εἶναι μᾶλλον ἢ γῇ, πολλὺν τὸν σάλον πραγμάτων ἔχουσα καὶ τὰς μεταβολάς. *Omnino mihi civitas maritima navis potius videtur, quam terra, magnis obnoxia quod ad ſlatum et negotia ſua jactationibus et mutationibus.* שָׁטִים, quod nos cum veteribus plerisque *remiges* intelligimus, uti ſupra Vs. 8. (coll. שַׁיִט, *remus*, Jeſaj. XXXIII, 21.), qui infra Vs. 29. תֹּפְשֵׂי מָשׁוֹט, alii a *flagellandi* notione, quam verbum שׁוּט obtinet, *flagellantes, praedantes* (vid. Chaldaeum infra), interpretantur, alii iidem quod infra XXVIII, 24. הַשָּׁאטִים notare volunt, ut Dathius, qui noſtra verba ſic vertit: *qui tibi invident*, et in nota ſubjecta שָׁטִים ait pro שָׁאטִים ſcriptum eſſe, a שָׁאט *contemſit, vilipendit*, ut Chaldaicum et Syriacum שׁוּט. Chaldaeus: כְּמַיִין סַגִּיאִין עֲלוֹ עֲלָךְ וּבְזוֹ יָתִיךְ *ſicut aquae multae aſcenderunt contra te et diripuerunt te.* Legit כְּמַיִם, quod etiamnum in uno codice Roſſiano a prima manu reperitur; et pro הַשָּׁטִים legit הַשָּׁאטִים (a verbo שָׁאט *depopulari*), quod itidem multi codices exhibent. Reliqui veteres verba ita exprimunt uti hodie in plerisque codicibus ſcripta leguntur. רוּחַ הַקָּדִים, *Ventus orientalis*, h. l. procelloſam atque impetuoſiorem *eurum*, nautisque timendum indicat, in Arabia, Palaeſtina et Archipelago, Anglis proprio nomine *Levanteer*, Gallis *Levanté* dictum, Actor. XXVII, 14. Εὐροκλύδων, ſeu ex alia lectione, Εὐρακύλων. Idem ventus Pſ. XLVIII, 8., ubi itidem naves Tarſchiſch ejus violenta frangi dicuntur, intelligendus. Kimchi et Grotius *orientalis venti* mentionem eo referunt, quod Chaldaei, ex Oriente venientes, illo ſignificentur. Chaldaeus: מַלְכָּא דְּתַקִּיף כְּרוּחַ קִדּוּמָא *rex qui fortis eſt ſicut ventus orientalis.* שְׁבָרֵךְ *Franget* et merget te, ut navem, Vs. 34. „Continuatur metaphora: *remis* et *vento* fuerat Tyrus facta glorioſa; tanquam vento et remis in mare deturbatur." Cocceius.

27. וְעִזְבוֹנַיִךְ *Et negotiationes tuae*, i. e. quae tibi

tuis

tuis negotiationibus acquiſita fuerunt. LXX: *καὶ ὁ μισθός σου.* Vulgatus: *et theſauri tui.* Syrus: ܘܐܓܪ̈ܝܟܝ *et merces tua.* Chaldaeus: וְנִכְסַיִךְ *et opes tuae.* מַעֲרָבֵךְ *Mercatus tuus*, Vs. 9. 17. LXX cod. Rom.: *καὶ τῶν συμμίκτων σου.* Cod. Alex.: *ἐν τῷ συμμίκτῳ σου.* Vulgatus: *et multiplex inſtrumentum tuum.* Syrus: ܕܡܢ ܡܥܪ̈ܒܝܟܝ *quae* (merces) *e plagis tuis occidentalibus afferebantur.* מַעֲרָב *occidentem* notat Dan. VIII, 5. Chaldaeus: סְחַרְתִּיךְ *negotiatio tua.* מַלָּחַיִךְ *Nautae tui*, Vs. 9. LXX: *καὶ οἱ κωπηλάται σου.* Vulgatus: *nautae tui.* Syrus: ܟܠܗܘܢ ܓܢܒܪ̈ܐ ܡܓܒܝ̈ܐ ܕܩܪܒܟܝ ܘܡܠܚ̈ܝܟܝ *omnes lectiſſimi bellatores tui et nautae tui.* Videtur verba וְכָל־אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֵּךְ, quae in hemiſtichio altero ſequuntur, bis legiſſe, nam et poſtea illa exprimit, niſi quod pro ܓܢܒܪ̈ܐ altera vice ponat ܓܒܪ̈ܐ *viri.* Chaldaeus: סַפָּנַיִךְ *nautae tui.* חֹבְלָיִךְ *Et naucleri tui.* LXX: *καὶ οἱ κυβερνῆται σου.* Vulgatus: *et gubernatores tui.* Syrus non expreſſit. Chaldaeus: וּפַרְנָסַיִךְ *et gubernatores tui.* מַחֲזִיקֵי בִדְקֵךְ *Confirmantes*, reparantes, *rupturam tuam*, qui ſciſſuras tuas ſarciunt, et muros ab hoſte ruptos reparant, Vs. 9. LXX: *καὶ οἱ συμβολοί σου.* Vulgatus: *qui tenebant ſuppellectilem tuam.* Syrus: ܘܡܩܝܡܢܝܗܘܢ ܕܒܟܝ ܡܬܩܝܡܝܢ *et inſtauratores eorum, qui in te inſtauranda erant.* Chaldaeus: מְתַקְּפֵי צוֹרְכַיִךְ *providentes neceſſariis tuis.* וְעֹרְבֵי מַעֲרָבֵךְ *Et negotiantes negotiationem tuam.* LXX: *καὶ οἱ σύμμικτοί σου ἐκ τῶν συμμίκτων σου.* Vulgatus: *et populo tuo praeerant.* Syrus: ܕܡܢ ܡܥܪ̈ܒܝܟܝ *qui ab occidentali plaga tua.* Chaldaeus: וּמַיְתַן סְחוֹרַת חֲנוּתַיִךְ *et inferentes negotiationes in tabernas tuas.* וּבְכָל־קְהָלֵךְ „*Multitudinem*, exceptis principibus, vulgus ſignificat, qui absque nomine dignitatum ſimili judicio contereotur. Mixtaque prophetia eſt inter urbem et navem, ut ex altero alterum intelligas." Hieronymus. Cf. not. ſupra ad Vs. 5. Pro וּבְכָל־קְהָלֵךְ habent וְכָל־קְהָלֵךְ (ſine ב) multi codices et

et libri typis expreſſi, conſentientibus LXX, Syro et Chaldaeo. בְּיוֹם מַפַּלְתֵּךְ *Tempore caſus,* excidii *tui,* ut ſupra XXVI, 15. 18.

28. לְקוֹל זַעֲקַת חֹבְלָיִךְ *Ad ſonitum clamoris,* quem edent *naucleri tui,* ob ruinam ſuam et tuam; i. q. Jeſaj. XV, 5. זַעֲקַת־שֶׁבֶר *clamor* ob *confractionem* ſ. excidium editus. Quum naucleri animum abjiciunt et ejulant, actum eſt de ſalute vectorum. יִרְעֲשׁוּ מִגְרֹשׁוֹת *Contremiſcent ſuburbana,* non inſula tantum, ſed et proxima continens, ut Grotius notat. Nomen מִגְרֹשׁוֹת cum feminina pluralis terminatione hoc ſolo loco occurrit, nam alias a ſingulari מִגְרָשׁ (vid. infra XLV, 2. XLVIII, 15. 17.), pluralis eſt מִגְרָשִׁים, vid. Num. XXXV, 3. 4. 5. Significatu tamen מִגְרְשׁוֹת nihil differre videtur a maſculino, quo *ſuburbina* indicari, loca excitata non ſinunt in dubium vocare. A verbo גָּרַשׁ, *ejecit, expulſit* (Exod. XXXIV, 11.), *ſuburbanum,* ſeu *villam extra urbem* nuncupatam volunt Hebraei, quod ſit tanquam ex urbe expulſum. Sunt qui noſtrum מִגְרְשׁוֹת *claſſes* exponant, ita dictas, quod in mare propelluntur; conjectura perquam lubrica, quam tamen jam vetus Latinus interpres ſequutus eſt. LXX non exprimunt. Syrus: ܕܚܕܪܝܟܝ *quae circa te ſunt.* Chaldaeus: פַּרְוָרַיָּא *ſuburbia.* Cf. not. ſupra ad XXVI, 15.

29. וְיָרְדוּ מֵאָנִיּוֹתֵיהֶם *Et deſcendent de navibus ſuis,* „in ſcaphas ſe daturi, ut terram quam primum arripiant, et ſic malum evadant.“ Grotius. אֶל־הָאָרֶץ יַעֲמֹדוּ (pro עַל) *Super terra ſtabunt,* velut ejecti e mari ſ. navibus. „Dicentes: quid nobis amplius opus eſt navibus? quorſum deducemus amplius merces?“ Jarchi.

30. וְהִשְׁמִיעוּ עָלַיִךְ בְּקוֹלָם *Et audire facient,* ſcil קוֹל, clamorem edent, *ſuper te cum voce ſua,* quemadmodum Pſ. LXVIII, 34. dicitur יִתֵּן בְּקוֹלוֹ קוֹל עֹז *dabit cum voce ſua vocem fortem;* eodem modo verbum הִשְׁמִיעַ cum ב conſtruitur 1 Chron. XV, 16. 28. XVI, 5. 42. Alias ſimpliciter

pliciter dicitur הִשְׁמִיעוּ זְעָקָה *audire fecerunt*, ediderunt, *clamorem*, Jerem. XLVIII, 4.; תַּשְׁמִיעַ קוֹלֵךְ *audire facias vocem tuam*, Pf. LI, 10.; תַּשְׁמִיעוּ אֶת־קוֹלְכֶם *audire facietis vocem veſtram*, Joſ. VI, 10. LXX: καὶ ἀλλάξουσιν. Vulgatus: *et ejulabunt*. Syrus: ܘܢܝܠܠܘܢ id. וַיִּזְעֲקוּ מָרָה *Et clamabunt* ſcil. זְעָקָה *clamorem acerbum*, ut Geneſ. XXVII, 34. וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה, et Eſth. IV, 1. וַיִּזְעַק זְעָקָה גְּדוֹלָה וּמָרָה. — וְיַעֲלוּ עָפָר עַל־רָאשֵׁיהֶם *Et aſcendere facient pulverem ſuper capita ſua*, ea pulvere conſpergent (וַיִּזְרְקוּ עָפָר עַל־רָאשֵׁיהֶם Job. II, 12.), maximi doloris indicium, vid. Joſ. VII, 6. 1 Sam. IV, 12. 2 Sam. XIII, 19. Ita Virgilius *Aeneid.* X. Vs. 844. deſcribit Lauſi patrem, filium deflentem: *Canitiem immundo deformat pulvere.* Cf. Geierum *de luctu Ebraeorum* Cap. IX. §. 3. et not. ad Jobi loc. citat. Verbis בָּאֵפֶר יִתְפַּלָּשׁוּ Kimchi ait *volutationem in cinere ut eo involvaris* ſignificari, et Jarchi quoque יִתְפַּלָּשׁ per יתגלל, *volutare ſe*, explicat. Cognatae quidem dialecti eam notionem ignorant, neque tamen propterea eſt repudianda. Ter, praeter hunc locum, verbum illud et ſola in forma Hithpaël occurrit, bis (Jerem. VI, 26. et h. l.) cum בָּאֵפֶר, ſemel (Mich. I, 10.) τῷ עָפָר junctum, et Jerem. XXV, 34. alterutrum illorum nominum eſt ſubaudiendum. Cunctis hisce locis dicitur de iis, qui luctus ſignificandi cauſa pulvere aut cinere ſeſe conſpergunt, aut involvunt. Quomodo apud Homerum *Odyſſ.* Ω. Vs. 315. Laërtes, Ulyſſes pater:

Ἀμφοτέρῃσι δὲ χερσὶν ἑλὼν κόνιν αἰθαλόεσσαν
Χεύατο κακκεφαλῆς πολιῆς, ἁδινὸν στεναχίζων.

Ambabus manibus ſumens cinerem fuliginoſum fudit in capite cano, graviter ſuſpirans. Ita matres lugentes interſectos filios in Euripidis *Supplicibus* dicunt: ἀμφὶ δὲ σποδὸν κάρα κεχύμεθα, *cinerem vero circa caput fudimus.*

31. וְהִקְרִיחוּ אֵלַיִךְ קָרְחָא *Inducentque ſibi lugentes propter te* (pro עָלַיִךְ, ut ſaepe apud Noſtrum) *calvitiem* (pro

(pro קָרְחָא, forma Chaldaica, plures codices habent קָרְחָה), more Phoenicum, ut Grotius notat, nam Ifraelitis divina lege interdictum erat in luctu crines tondere, Levit. XIX, 27. Deut. XIV, 1. Nihilominus tamen ferioribus temporibus eum morem et inter Ifraelitas invaluiffe, patet ex pluribus prophetarum locis, vid. fupra VII, 18. Jefaj. XXII, 12. Jerem. VII, 29. XVI, 5. XLI, 5. Amof. VIII, 10. Mich. I, 16. וְחָגְרוּ שַׂקִּים *Et accingent fe ciliciis*, cf. fupra VII, 18. et Geieri l. c. Cap. XXII. §. 7. feqq. מַר־נֶפֶשׁ ut Job. VII, 11. X, 1. Hic Verfus in cod. Rom. τῶν LXX non exftat, nec exftitit in eo codice, quo interpres SH. eft ufus; fed legitur in cod. Alex. Notavit tamen jam Hieronymus, hunc Verfum in Septuaginta non haberi, fed de Theodotionis editione additum effe.

32. בְּנִיהֶם *In lamento fuo*, contracte pro בְּנְהִיהֶם, nam a radice נָהָה eft נְהִי *lamentum*, Jerem. IX, 17. 18. Mich. II, 4. Alii, quemadmodum a רָוָה fit רְי *irrigatio*, Job. XXXVIII, 11., ita נִי putant effe a נָוָה, cui ceterum eandem quam נָהָה, *queftus eft*, obtinet, fignificationem tribuunt. Pro בְּנִיהֶם exhibent בְּנֵיהֶם undecim codices Roffiani, et quatuor alii a prima manu, et editiones aliquot veteres. Eodem modo legerunt LXX, Arabs, Theodotion et Syrus. Sed Chaldaeus: בְּעֵינֵיהוֹן *In oculis eorum.* Vulgatus verba וְנָשְׂאוּ אֵלַיִךְ בְּנִיהֶם קִינָה ita vertit: *et affument fuper te carmen lugubre.* Ante מִי כְצוֹר fubaudiendum eft לֵאמֹר, ut Jefaj. XIV, 8. LVIII, 2. et faepius; nam loquentes inducuntur gentes aliae. כְּדֻמָּה alii vertunt *ficut excifa*, formae לֻקַּח (2 Reg. II, 10.), a דָּמָה, unde נִדְמֵיתִי *excifus fum*, Jefaj. VI, 5. cf. XV, 1. Jerem. XIV, 17.; alii, ut Kimchi, qui Pf. XCIV, 17. שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי *habitat in filentio*, i. e. in fepulchro, *anima mea*, confert, a radice דּוּם, *filuit*, vertunt: *ficut ad filentium redacta*, i. e. excifa; fenfu igitur non diverfo a priore interpretatione. Sic jam Hieronymus (vid. infra). Sed quum Verfu demum 34. quos vates Tyrii cafum lamentantes inducit, tempus excidii illius commemorent, Verfu 33. vero in defcriptione priftinae

ſtinae opulentiae urbis verſentur, noſtra quoque verba de felici Tyri ſtatu intelligenda arbitror (cf. not. ad Vs. 26. init.). Quare noſtra dictio a דָּמַם. *ſiluit, conticuit,* et metaphorice *quievit, ſubſtitit,* vel *ſicut quieta in medio maris* vertenda erit (ita Michaelis in verſione teutonica: *Wer war wie Tyrus? wie die mitten im Meer ruhige Stadt?*), vel, quod malim: *ſicut ſtabilita medio in mari,* a דָּמַם *ſubſtitit* (Joſ. X, 12. 13., ubi ut ſynonymum ei reſpondet עָמַד), unde דֻּמָּה *conſtituta, ſtabilita,* ut חֻקָּה *ſtatutum* a חָקַק *ſtatuit.* Eundem ſenſum Syrus expreſſit; vid. infra. Sunt, qui vertant: *ſecundum ſimilitudinem ejus,* q. d. quae urbs maritima ei comparari potuit? quod Chaldaeus praeivit. Ita noſtrum דָּמָה ad radicem דָּמָה referendum eſſet, minus tamen commode. Pro verbis וְקִינְנוּ — בְּתוֹךְ הַיָּם in cod. Rom. τῶν LXX nil niſi θρήνημα Σὸρ legitur, et a LXX illa verba hebraica non eſſe expreſſa, teſtatur Hieronymus. Quae in cod. Alex. exſtat interpretatio (καὶ θρήνημά σου τὶς ὥσπερ Τύρος κατασιγηθεῖσα ἐν μέσῳ θαλάσσης;), videtur ex Theodotione recepta eſſe. Vulgatus: *et plangent te: quae eſt ut Tyrus, quae obmutuit in medio maris?* Syrus: ܘܢܐܡܪܘܢ ܡܢ ܗܝ ܐܝܟ ܗܘܬ ܐܝܟ ܨܘܪ ܕܡܬܩܢܐ ܗܘܬ ܒܓܘ ܝܡܐ *et dicent: quaenam erat ſicut Tyrus, quae habitabat in medio maris?* Chaldaeus: וִילִילוּן עֲלָךְ מַן כְּצוֹר לֵית דְּדָמֵי לַהּ בְּגוֹ יַמָּא *et ululabant ſuper te: quis eſt ſicut Tyrus? non eſt ſimilis ei in medio maris.*

33. בְּצֵאת עִזְבוֹנַיִךְ מִיַּמִּים *Per hoc, quod exiverunt negotiationes tuae ex maribus,* i. e. eo quod longinquis navigationibus ex omnibus maribus merces tibi adveherentur, הִשְׂבַּעַתְּ עַמִּים רַבִּים *ſatiaſti populos multos,* abunde profpexiſti illis mercibus tuis. עִזָּבוֹן *Negotiatio* h. l. merces ſignificat, quae negotiationi ſubjectae ſunt (ut ſaepius *actio* pro *ſubjecto,* ſeu *objecto actionis,* veluti *auditio* pro *ſermone*), quae de mari celeberrimoque illo emporio egrediebantur populosque, quibuscum aliquid erat commercii, locupletabant. Quod vates in altero hemiſtichio *Tyrum* ait *multi-*

multitudine opum et mercatus sui reges ditasse, Grotius ad vectigalia refert, quae Tyrii mercatores ex mercibus advectis pendebant. Nos tamen alterum hemistichium sensu haud multum differre putamus a priore, ut hoc tantum dicatur, reges terrae a mercatoribus Tyriis abunde mercimoniis pretiosis instructos fuisse. Primum Versus incisum, בְּצֵאת עִזְבוֹנַיִךְ מִיַּמִּים LXX sic reddunt: *πόσον τινὰ εὗρες μισθὸν ἀπὸ τῆς θαλάσσης*; Vulgatus: *quae in exitu negotiationem tuarum de mari* (implesti populos multos). Syrus: ܟܕ ܢܦܩܘ ܩܢܝܢܟܝ ܡܢ ܝܡܐ *cum exirent opes tuae e mari.* Chaldaeus: בְּמִפַּק סְחֽוֹרְתִיךְ מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא *cum exirent mercimonia tua e populis; quasi* מֵעַמִּים legisset. Verum et Versu sequente יַמִּים interpretatur *populos.*

34. עֵת נִשְׁבֶּרֶת מִיַּמִּים *Tempore contrita a maribus,* i. e. tempore, quo fluctibus maris confracta et submersa es, instar navis, Vs. 26. Verba עֵת נִשְׁבֶּרֶת dicta sunt pro בְּעֵת אֲשֶׁר הָיִית נִשְׁבֶּרֶת; similis phrasis Jerem. XLIX, 8. עֵת פְּקַדְתִּיו, *tempus quo eum visitabo*; ibid. L, 31. עֵת פְּקַדְתִּיךְ *tempus quo visitabo te*; et LI, 33. עֵת הִדְרִיכָהּ *tempus calcandi eam.* LXX: *νῦν συνετρίβης ἐν θαλάσσῃ.* Vulgatus: *nunc contrita es e mari.* Syrus: ܒܙܒܢܐ ܕܐܬܬܒܪܬܝ *tempore, quo confracta es* (non expresso מִיַּמִּים). Qui interpretes legerunt נִשְׁבַּרְתְּ (personam secundam Praeteriti, quae etiamnum in tribus codicibus Rossianis exstat). Chaldaeus: כְּעַן אִתְּבַרַת דַּהֲוָה מְסַפְּקָא סְחוֹרָה לְעַמְמַיָּא *nunc contrita est, quae suppeditabat negotiationem populis.* מִיַּמִּים, quod nos *a maribus*, i. e. a fluctibus maris (fracta) vertimus, Kimchi constructione quam vocant praegnantem sic intelligit: tempore, quo fracta es, *ita ut non exirent merces tuae e maribus* (שֶׁלֹּא יָצְאוּ לָךְ עִזְבוֹנַיִךְ מִיַּמִּים, cf. Vs. 33.), i. e. ut non adveherentur amplius tibi merces e maribus, ut antea. מַעֲרָבֵךְ idem Kimchi pro וְאַנְשֵׁי מַעֲרָבֵךְ, *negotiatores tui,* positum notat. — וְכָל־קְהָלֵךְ בְּתוֹכֵךְ נָפָלוּ *Et omnis congregatio*

gatio tua, quae *in te*, *cadent.* CURTIUS L. IV. c. IV. *Alexander*, *exceptis qui in templo confugerant*, *omnes interfici ignemque tectis injici jubet.* — *Trifte deinde fpectacula victoribus ira praebuit regis. Duo millia*, *in quibus occidendis defecerat rabies*, *crucibus adfixi*, *per ingens litoris fpatium pependerunt.* In fine Verfus LXX poft ἔπεσον (בְּנָפְלֵךְ) addunt: πάντες οἱ κωπηλάται σου, quibus verbis in hebraeo nil refpondet.

35. כָּל־יֹשְׁבֵי הָאִיִּים *Omnes incolae* maritimarum regionum et *infularum*, Vs. 3. 7. 15. שָׁמְמוּ עָלַיִךְ *Obftupefcent fuper te*, ut fupra XXVI, 16. cf. ad rem Zachar. IX, 3—5. שָׂעֲרוּ שַׂעַר *Horrefcent horrorem*, ut infra XXXII, 10. Verbum שָׂעַר, quod proprio *horripilare* (a שֵׂעָר *pilus*) fignificare videtur, praeter duo haec Noftri loca, bis tantummodo, Deut. XXXII, 17. et Jerem. II, 12., nomen vero, *horroris* fignificatu, femel, Job. XVIII, 20., occurrit. Uno loco, Jefaj. XXVIII, 2. nomen שַׂעַר *turbinis* notione ufurpatur, qua alias Jon. I, 4. Pf. LXXXIII, 10.) cum *Samech* fcribitur, et eodem fignificatu h. l. cepit illud Hieronymus, qui *tempeftate perculfi* vertit. רָעֲמוּ פָּנִים *commoti erunt vultibus* turbatis. Verbum רַעַם, quod proprie *commotionem*, feu *concuffionem*, quae tonitru comitatur, denotat (cf. Pf. XCVI, 11. XCVIII, 7.), transfertur ad animi commotionem, hoc eft, fremitum et indignationem, quae externa commotione apparet, non abfimili tonitruo, eftque intranfitivum, ut non fit vertendum *commoverunt faciem*, fed, *commoti funt vultu.* Jarchi et Kimchi explicant רָעֲמוּ בְּכַעַס *indignati funt*, *irati funt*, i. e. prae fe ferent indignationem et iram. Verba שָׂעֲרוּ שַׂעַר רָעֲמוּ פָּנִים LXX fic reddiderunt: ἐκστάσει ἐξέστησαν, καὶ ἐδάκρυσε τὸ πρόσωπον αὐτῶν. Vulgatus: *tempeftate perculfi mutaverunt vultus.* Symmachus SH.: ܢܫܬܚܠܦܢ ܕܡ̈ܘܬܐ ܕܦܪ̈ܨܘܦܐ ܕܬ̈ܓܪܐ *permutabuntur imagines facierum mercatorum.* Syrus: ܬܘܗܘ ܘܐܬܟܫܦܘ ܐܦ̈ܝܗܘܢ *attoniti fuerunt et lachry-*

lachrymatae ſunt facies eorum. Chaldaeus: זָעוּ זִיעַ אִתְרְשִׁימוּ אַפֵּיהוֹן *contremuerunt tremore, ſignatae ſunt facies eorum.*

36. סֹחֲרִים בָּעַמִּים *Mercatores inter populos*, aliarum gentium mercatores, Vs. 21. שָׁרְקוּ עָלַיִךְ *Sibilabunt ſuper te*, ſive, ut alii: frendent prae ſtupore, coll. 1 Reg. IX, 8. *Omnis qui tranſierit juxta eam* יִשֹּׁם וְשָׁרַק *obſtupeſcet et ſibilabit.* Hieronymus ad h. l.: „Stuporis magnitudinem admiratione et ſibilo teſtabuntur.“ De בַּלָּהוֹת וגו׳ vid. ſupra XXVI, 21. et ibi not. Recurrit eadem formula infra XXVIII, 19. LXX: Ἀπώλεια ἐγένου. Vulgatus: *ad nihilum deducta es.* Syrus: ܠܡܚܪܒܐ ܗܘܝܬܝ *in excidium fuiſti.* Chaldaeus: כִּדְלָא הֲוֵית אֶתְּנִנֵּךְ *quaſi non fuiſſes reddam te.*

Cap.

Cap. XXVIII.

ARGUMENTUM.

Quum praecedenti Capite noster contra Tyrum civitatem egisset, nunc seorsum contra Tyri regem vaticinium convertit. Et primum ejus superbissimum stuporem exagitat, qui eo progressus est insaniae, ut se Deum esse, aut Deo quam simillimum existimaret (Vs. 2—5.), cui propterea exitium indicit ab externa et potentiori manu (6—10.). Deinde pulchritudinem ejus et majestatem describit et amplificat sumta similitudine a Cherubo, qui erat in interiori templi secessu, et expansis alis arcam obumbrabat, ubi aureus erat, et e pretioso lapide mirificus splendor (11—15.); ex eo tamen loco et majestate casurus esse dicitur cum aliarum gentium stupore et sibilo (16—19.). Denique Sidoniis eundem, quem praecedenti capite Tyriis, interitum praedicit (20—24.). Ad extremum Judaeis reditum in patriam promittit, et ibi securos et tranquillos dies, quum sublatis populis, quos habuerunt infensos, nullus deinceps futurus sit, qui illorum pacem interpellet ac turbet (25. 26.).

Porro Dominus ad me haec loquutus est: 1.
Fili hominis, dic principi Tyri: quoniam tu 2.
elato animo te Deum esse dicis, qui in divina
sede, in maris meditullio sedeas, quumque
homo sis, non Deus, animum geris quasi

 Dei,

3. Dei, videlicet tu Daniele ſapientior, omne
4. ſecretum tibi non eſt abſconditum, tu tibi
pro tua ſapientia prudentiaque tibi compa-
raſti copias, tu acquiſiſti aurum, argen-
5. tumque in theſauros tuos; tu tibi multa tua
ſapientia per tuam negotiationem copias tuas
multiplicaſti, de quibus tuis copiis animo es
6. inſolens. Propterea ſic dicit Dominus Deus:
quoniam tu animum perinde geris, ac ſi ſis
7. Deus, idcirco en! inducam ego in te alienos,
ferociſſimos gentium, qui ſtrictis in ſapientiae
tuae elegantiam gladiis, tuum ſplendorem
8. foedabunt, in exitium te praecipitantes, ita
ut violenta morte moriaris in maris meditul-
9. lio. Num tu te Deum eſſe dices coram tuo
occiſore? tu vero homo eris, non Deus, in
10. manu interficientis te. Morte incircumciſo-
rum interibis manu alienorum, quoniam ego
11. loquutus ſum, dicit Dominus Deus. Item
12. alloquens me Dominus dixit: Fili hominis,
leva planctum ſuper regem Tyri et dicito ei:
Haec dicit Dominus Deus: tu tui exemplaris
effigies, plenus ſapientiae et pulchritudinis
13. perfectae. In deliciis horti Dei fuiſti, omne
genus gemmarum habens operimentum, ſar-
dum, topazium, jaspidem, chryſolithum,
onychen, berillum, ſapphirum, carbuncu-
lum, et ſmaragdum, et aurum. Tuorum
tympanorum foraminumque opera eodem,
14. quo tu conditus es, die, parata ſunt. Tu
Che-

Cherubus patulus et protegens es, et poſui
te in monte ſancto Dei, et in medio igneo-
rum lapidum ambulas. Perſectus fuiſti in 15.
tuis inſtitutis, in quo die creatus es, donec
in te deprehenſa eſt improbitas. Prae tuae 16.
negotiationis multitudine interiora tua re-
pleta ſunt iniquitate, et peccaſti; itaque ego
te ex divino monte foede auferam atque per-
dam, Cherube protegens, e medio igneorum
lapidum. Elatus eſt animus tuus ob pulchri- 17.
tudinem tuam; corrupiſti ſapientiam tuam
ſplendore tuo; te ego humi abjectum regi-
bus proponam diſpiciendum. Vitiorum tuo- 18.
rum multitudine et tuae negotiationis impro-
bitate profanaſti tuum ſacrarium; itaque ego
ex medio tui ignem depromam, qui te con-
ſumat teque in cinerem humi redigam, in
omnium, qui te videbunt, conſpectu. Omnes, 19.
qui te per populos noverunt, de te attoniti
erunt; terrori aliis ſies, et ad nihilum redi-
geris. Item Dominus ad me haec eſt loquu- 20.
tus: Fili hominis, compone faciem tuam in 21.
Sidonem, et in eam vaticinans dicito: ſic 22.
dicit Dominus Deus: Ego tibi minitor, Si-
don, et in te gloriam mihi comparabo, effi-
ciamque, ut ſciatur, eſſe me Dominum, quum
in eum exempla edidero, et me ſanctum
exhibuero. Immittamque in eam peſtem, et 23.
caedem in plateas ejus, occumbentque in ea
caeſi, gladiis eam circumdantibus, ſcientque,
me

24. me eſſe Dominum. Tum non exiſtet amplius
domui Iſrael ſentis pungens, et ſpina dolores
efficiens ab omnibus ſui finitimis in eos pe-
tulantibus, ſcientque, me eſſe Dominum
25. Deum. Sic dicit Dominus Deus: quum ego
genus Iſraelitarum ex populis, per quos ſunt
diſſipati, congregavero, ſanctum me in eis
praebebo in oculis gentium, et habitabunt
in ſua terra, quam dedi ſervo meo Jacob.
26. In ea tuti habitabunt, domos aedificabunt,
conſerentque vineas, degentes in tuto, quum
ego exempla edidero in omnes eorum ſini-
timos, qui ſunt in eos petulantes, ſcientque
me Dominum eſſe Deum ſuum.

N O T A E.

Cap. XXVIII, 2. „Quomodo Tyriae urbis, ſub figura navis, primum divitiae, deinde ruinae planctusque deſcriptus eſt [Cap. XXVII.]; ſic ad principem Tyri [לִנְגִיד צֹר] primum ſermo ſit prophetalis, quod erectus ſit per ſuperbiam, nec bene abuſus opibus quas habebat [Vs. 2—10.], deinde luctus et lamentatio, de quantis bonis ad mala quanta pervenerit [Vs. 11—19.]." Hieronymus. לִנְגִיד צֹר *Principi*, i. e. regi *Tyri*, qui infra Vs. 12. מֶלֶךְ צוֹר vocatur. Nomen נָגִיד, quod a *ducendi* ſignificatione Aramaeis uſitata, proprie *ducem*, et vero *bellicum* notat (Arabibus نَجُدَ eſt *animoſus, ſtrenuus fuit*, et نَجِيد *ſtrenuus, fortis*), deinde ad omnes viros *primarios* ac *principes* refertur, nec raro, ut noſtro loco, pro *rege* ponitur, vid. 1 Sam. IX, 16. X, 1. V, 2. VI, 2. VII, 8. al. Noſter alias nomine

nomine נָשִׂיא pro מֶלֶךְ uti ſolet, vid. ſupra XXI, 30. et ibi not. Regem autem Tyri, in quem hoc vaticinium directum eſt, Grotius Ithobalem II. intelligendum notat, ſub eo enim Nebucadnezar Tyrum tredecim annis obſedit, ut ex Phoenicum annalibus refert Joſephus L. I. *contra Apionem*, §. 21., vid. not. ad XXVI, 1. Illum regem ex prophetae diris periiſſe putat Marshamus *Can. Chronic.* p. 579., de *Palaetyro* intelligens omnia, quae nos ad illam ex parte tantum, cetera ad *novam* ſ. *inſularem* quoque referenda arbitramur, ut in notis ad C. XXVI. pluribus diximus. גָּבַהּ לִבְּךָ *Extulit ſe cor tuum*, ut infra Vs. 5. 17. 2 Paral. XXVI, 16. Cf. Jerem. XLVIII, 29. Dan. V, 20. Proverb. XVI, 18. וַתֹּאמֶר אֵל אָנִי *Ita ut dicas*, cogites (ut infra Vs. 9. XXIX, 3.): quaſi *Deus* quidam *ego* ſum, ut rex Babyloniae Jeſaj. XIV, 14. אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן *Supremo me ſimilem geram*. Vel, ut Herodi regali veſtitu induto et de ſolio orationem habenti populus acclamavit (Act. XII, 22.): *Θεοῦ φωνὴ, καὶ οὐκ ἀνθρώπου.* אֵל אָנִי Chaldaeus reddit אֱנָא דְּחִילָא *terribilis ego ſum.* מוֹשַׁב אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי *In ſede Dei ſedi*, i. e. in loco inacceſſibili, cincto et munito mari, cui nemo nocere poteſt. Ita Grotius: „Sicut Deus ab omni injuria tutus eſt in arce coeli, ſic me defendit mare.“ בְּלֵב יַמִּים ut ſupra XXVII, 4. 25. 26. וְאַתָּה אָדָם *Quum tamen ſis homo*, et omni humanae ſorti obnoxius, cf. Jeſaj. XXXI, 3. וּמִצְרַיִם אָדָם וְלֹא־אֵל *Nam Aegyptius homo eſt, non Deus.* וְלֹא־אֵל *Et minime Deus*, aut inexpugnabilis. Vehementior ſit adfirmatio, quando ſimul contrarium negatur, ut Deuter. IX, 7. זְכֹר אַל־תִּשְׁכַּח *memento neque obliviſcaris.* XXXIII, 6. יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת *Vivat Ruben, nec moriatur.* Verba וְלֹא - אֵל Chaldaeus reddit וְלֵית בָּךְ צְרוֹךְ *nec eſt in te utilitas*, facultas. Eodem modo et 2 Reg. V, 7. verba hebraea, הַאֱלֹהִים אָנִי *num Deus ego ſum?* Chaldaeus vertit: הַצְרוֹךְ אִית בִּי *num facultas eſt in me?* וַתִּתֵּן *Etſi tu dediſti*, reputaſti, ut Geneſ. XLII, 30. וַיִּתֵּן אֹתָנוּ כִּמְרַגְּלִים *dedit*, tractavit, reputavit *nos ut exploratores.* לִבְּךָ *Cor tuum*, animum tuum ſuperbum, ut Obad. Vs. 3.

Vs. 3. זְדוֹן לִבְּךָ *Fastus animi tui.* Et 2 Paral. XXV, 19. וּנְשָׂאֲךָ לִבְּךָ לְהַכְבִּיד *Extollit te cor tuum ad gloriandum.* כְּלֵב אֱלֹהִים ut Vs. 6., dum existimasti, te esse Deo parem sapientia, potentia, imperio in omnes; quasi omnia tibi parere debeant. אֱלֹהִים Chaldaeus vertit: דְאַתְּ דַחֲלָא *quod sis* terribilis. Ceterum super hoc loco, et super universo hoc Capite Hieronymus haec differit: „Scriptum est in Esaja (XIV, 13. 14.) ad regem Babylonis Nabuchodonosor, quod se Dei potentiae coaequarit, et in tantam elatus sit arrogantiam, ut auderet dicere: *Super sidera coeli ascendam, et ero similis Altissimo.* Praecipitatusque de solio meruit audire (Jesaj. XIV, 12.): *Quomodo cecidit Lucifer, qui mane oriebatur?* Et de Pharaone in hoc eodem propheta (Ezech. XXIX, 3.): *Mea sunt flumina, et ego feci ea.* Et de principe Tyri, quod elato corde dixerit arroganter: *Deus ego sum, et in cathedra Dei sedi,* sive: *in habitaculo Dei habitavi, quum sit homo, et non Deus.* Quae quanquam videantur vires humanae fragilitatis excedere, et non tam hominum verba esse, quam insanientium daemonum; tamen hyperbolen debemus accipere, quod in tantum intumuerint, et nescierint mensuram suam, ut elati felicitate seculi et regni potentia, dum praesentia bona putant esse perpetua, homines se esse nescierint, et aeternum sibi imperium vindicarint. Licet sub typo Principum, Regum et singularum urbium vel provinciarum, *potestates adversariae* [i. e. spiritus s. daemones mali, quos eodem, quo h. l., nomine nuncupat Hieronymus in Commentar. ad Jerem. XXXI, 10.] demonstrentur, de quibus scribit et Apostolus Paulus (Ephes. VI, 12.): *Non est nobis pugna adversus carnem et sanguinem; sed contra Principes et potestates rectoresque tenebrarum istarum, et spiritualia nequitiae in coelestibus.* Et in alio loco (1 Cor. II, 6.): *Sapientiam loquimur inter perfectos, sapientiam vero non mundi hujus, neque principum seculi illius, qui destruuntur.* Et iterum, de sapientia disputans ait: *quam nullus de principibus*

pibus hujus mundi cognovit. In Danielis quoque prophetia (X, 13.) perſpicue legitur: *Princeps Iſraelitici populi Michael, et Princeps Graeciae, Princepsque Perſarum.* Et Moſes apertius ſcribit in Deuteronomii Cantico (Deut. XXXII, 8.): *Quando dividebat Altiſſimus gentes, et diſſeminabat filios Adam, conſtituit terminos nationum juxta numerum angelorum Dei* [ſecundum LXX], ſive, ut melius habetur in Hebraico: *juxta numerum filiorum Iſrael. Et facta eſt pars Domini populus ejus, Jacob funiculus haereditatis in Iſrael.* Nec mirabimur, in parte contraria peſſimos reges in typo praevaricatorum praecedere principum [i. e. daemonum], quum optimos reges David, et Salomonem, et Joſiam, et Patriarchas, ac Prophetas in figura Domini Salvatoris praeceſſiſſe doceamus. Igitur juxta utramque intelligentiam, regum pariter ſuperborum et apoſtatarum principum [i. e. malignorum ſpirituum], quae ſcripta ſunt, diſſeramus." Cum Hieronymo in rei ſumma conſentit Theodoretus, qui, poſtquam obſervaſſet, argui ſuperbiam principis Tyri, tum ejus, qui conſpiciebatur, tum ejus, qui cerni non poterat, atque nos pios regi proprio ac vere ab auctore omnium rerum, Deo, et item nos regi ab hominibus pietate praeditis, hunc in modum pergit: Ἡ δὲ Τύρος πάλαι, ἄγνοιαν νοσοῦσα Θεοῦ, καὶ τῇ ἀσεβείᾳ δουλεύουσα, ἄρχοντα εἶχε καὶ βασιλέα τὸν τῆς κακίας καὶ ἀσεβείας εὑρέτην ὁμοῦ καὶ διδάσκαλον, διάβολον· εἶχε δὲ καὶ ὁρώμενον ἄρχοντα, τὸν ὑπὸ τούτου κακῶς ἐνεργούμενον, καὶ τῇ δυσσεβείᾳ δεδουλωμένον. Πρὸς ἀμφοτέρους τοίνυν ὁ λόγος, ἀλλ' οὔτε τούτῳ, οὔτ' ἐκείνῳ πάντα ἁρμόττει ἔνια δὲ ἑκατέροις, τινὰ δὲ θατέρῳ· τὰ δὲ νῦν ἀναγνωσθέντα [Vs. 2.] ἑκατέρῳ, ὅ, τε γὰρ διάβολος, εἰς ἐκείνην τὴν μανίαν ἐξώκειλε, καὶ λυττήσας Θεὸν ἑαυτὸν προσηγόρευσε, καὶ τοῦτο προσφέρειν αὐτῷ τὸ σέβας τοὺς ἀνθρώπους ἀνέπεισε· καὶ ὁ ὁρώμενος τῶν Τυρίων ἄρχων, τοῦτον νοσήσας τὸν τῦφον, καὶ εἰς τὴν πολλὴν ἀφορῶν εὐημερίαν, ὑπέβαλεν εἶναι Θεός· διὸ πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς φησί· σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος, καὶ οὐ Θεός. *Tyrus vero, olim Dei*

Dei ignoratione quaſi morbo laborans, et impietati addicta, principem habuit et regem, ſcelerum impietatisque auctorem et magiſtrum, diabolum; habuit item et principem qui conſpiciebatur, ab iſto male afflatum, et impietati mancipatum. Ad utrumque igitur pertinet oratio, ſed neque huic, neque illi omnia conveniunt, quaedam autem in utrumque, et alia in alterum tantum, et quae nunc lecta ſunt [Vs. 2.], *in utrumque cadunt. Diabolus enim in illam inſaniam lapſus eſt, et rabie percitus Deum ſe ipſum appellavit, hominibusque, ut hunc ſibi cultum exhiberent, perſuaſit. Et qui cernebatur Tyriorum princeps, hoc faſtu laborans, cum ad multam reſpiceret felicitatem, opinabatur ſe eſſe Deum. Idcirco ad ipſum Deus ait: Tu autem es homo, et non Deus.* Sane Daniel, ejusdem, qua noſter, aetatis, vates, loco ab Hieronymo commemorato (X, 13.) per שַׂר מַלְכוּת פָּרַס, *principem regni Perſici,* non principem quendam humanum, ſed ſpiritum malum, Perſiae praepoſitum, et Michaeli, populi Iſraelitici protectori, adverſarium ſignificat (cf. X, 20. XI, 2.); ita et h. l. *principes Tyri* nomine non ſolum homo ille, qui civitatem Tyri adminiſtrabat, verum et poteſtas illa non adſpectabilis, quae regem Tyri ducere quaſi et regere credebatur (vid. Theodoretum), argui poſſit. Vetus erat opinio, cujus manifeſtum veſtigium deprehendimus in loci Deut. XXXII, 8. interpretatione Graeca, ab Hieronymo recte ad h. l. adducta, eſſe ſingulis populis, regionibus, urbibus, ſuos angelos ſive genios adſignatos. Plato *Politic.* p. 173. edit. Lugdun. Τότε γὰρ αὐτῆς πρῶτον τῆς κυκλήσεως ἦρχεν ἐπιμελούμενος ὅλης ὁ Θεὸς, ὡς νῦν κατὰ τόπους ταυτὸν τοῦτο ὑπὸ θεῶν ἀρχόντων πάντῃ τὰ τοῦ κόσμου διειλημμένα. *Tunc ſane* (de ſeculo Saturnio loquitur) *totius circuitus princeps curatorque primum Deus exſtitit, ut nunc per varias mundi plagas ſingulae ipſius partes diis principibus diſtributae ſunt.* Et idem in *Critia* haud longe ab init.: Θεοὶ γὰρ ἅπασαν γῆν ποτε κατὰ τοὺς τόπους διελάγχανον. *Dii quondam universae terrae*

terrae orbem ſigillatim ſortiti ſunt in regiones ſingulas diſtributum. Et nonnullis interjectis: Ἄλλοι μὲν οὖν κατ' ἄλλους τόπους κληρουχήσαντες θεῶν, ἐκεῖνα ἐκόσμουν. *Et alii quidam Dii aliorum locorum gubernationem ſortiti ea inſtituebant.* Atque huc reſpiciens Symmachus *Relat. Valentin. Theodoſ. et Arcadii Aug.* ſ. *Epiſt.* L. X. ep. 61.: *Varios*, inquit, *cuſtodes urbibus mens divina diſtribuit: ut animae naſcentibus, ita populis fatales Genii dividuntur.* Cf. Hyde *Hiſtor. Relig. Veter. Perſar.* p. 270. edit. ſec. et Jac. Ode *Commentar. de Angelis* (Trajecti ad Rhen. 1739. 4.) p. 778. ſeqq. Sed quamvis Vſs. 14. 15. 16. quaedam occurrant, quae ad eam opinionem adducere nos poſſint, exagitari malum ſpiritum, de felici ſuo ſtatu, in quo olim conſtitutus fuerat, deturbatum, ſunt tamen multo plura, quae malo ſpiritui vix et ne vix quidem accommodari poſſunt. Quin hoc ipſo Verſu noſtro ille, in quem hoc vaticinium directum eſt, vocatur אָדָם, *homo.* Cf. et Vs. 7. 9. 10.

3. הִנֵּה חָכָם אַתָּה מִדָּנִאֵל *Ecce Daniele ſapientior tu es*, ex tua ſcilicet opinione. Alii, ut jam Alexandrini, interrogative: *num tu ſapientior Daniele?* cujus fama ob dona ſapientiae a Deo accepta tunc celebris erat, vid. ſupra XIV, 14. et cf. Dan. II, 48. IV, 6. VI, 27. Hieronymus: „Quia jactas ſapientiam, in tantum, ut regni tui homines Salomonem aenigmatibus provocarent, numquid ſapientior es Daniele, qui Dei gratia vicit omnes magos et hariolos, et nunc in Babylone ſapientiſſimus eſt? Sive ita intelligendum: etiam ſapientior ſis Daniele, qui omnium confeſſione ſapientiſſimus eſt, et divitiarum ac potentiae magnitudine Dei te cupias potentiae coaequare; tamen capieris ab adverſariis, et urbe perdita multis confodieris vulneribus, et ultra non dices: Deus ego ſum, ſed doctus interitu, hominem te eſſe cognoſces, non Deum [infra Vs. 9.]. Sin autem voluerimus principem Tyri eandem dicere poteſtatem [humana ſuperiorem], cui a Deo tradita eſt ipſa civitas ſive provincia, illud aſſumamus teſtimonium (Pſ. LXXX, 6.):

Ego

Ego dixi, dii eſtis et filii Excelſi omnes. Vos autem ſicut homines moriemini, et ſicut unus de principibus cadetis. Traditae enim illis ſunt ad regendum provinciae, quaſi judicibus ab Imperatore. Qui obliti honorem ſuum ex alterius juſſione pendere (qualis nuper Heraclianus in Africa fuit), erecti ſunt mente tyrannica contra Regem et Dominum ſuum, ut in toto orbe diſperſi, ſub nominibus idololatriae, deorum ſibi nomina aſſumerent, et inflati ſuperbia in judicium Diaboli inciderent, de quo et Salvator in Evangelio (Luc. X, 18.) loquutus eſt: *Vidi Satanam quaſi fulgur cadentem de coelo.*" כָּל־סָתוּם לֹא עֲמָמוּךָ *Omnia abſcondita non latuerunt te,* nihil tam abſtruſum eſt, ut te fugiat. Verbum עָמַם, praeter hunc locum bis tantummodo, infra XXXI, 8. et Thren. IV, 1. in V. T. obvium, collato Chaldaico אִתְעַמַּם *caligare, obſcurari,* et עַמֵּם, *obſcurare,* nec non Arabico غم *texit,* (unde غمت السما *coelum nubibus obductum fuit*), et عمي *obſcurum, opertum fuit illi negotium,* h. l. *occultare,* et Thren. IV, 1. *obſcurare* exponunt; ſed alia ſignificatione videtur infra XXXI, 8. capiendum. A. Schultens in *Animadverſ. philologg.* in ſubſidium vocato Arabico عم, *vilis, communis fuit,* verba noſtra ita interpretatur: *omne reconditum vilem non reddet te,* aut *plebejum,* i. e. non imperitum te et plebejum oſtendet, ſed ejus ſolutio ſapientem te et ſupra vulgus ſolertem demonſtrabit. Quam quidem interpretationem a Dathio vulgo receptae immerito praelatam eſſe arbitror. LXX: Σοφοὶ οὐκ ἐπαίδευσάν σου τῇ ἐπιστήμῃ αὐτῶν. Vulgatus: *omne ſecretum non eſt abſconditum a te.* Ita et Chaldaeus. Sed Syrus: ܐܘ ܟܣܝܬܐ ܚܙܝܬ ܒܚܟܡܬܟ *aut occulta vidiſti ſapientia tua?* Vocem בְּחָכְמָתְךָ qua in hebraeo Verſus proximus incipit, ad hunc Verſum retulit.

4. בְּחָכְמָתְךָ וּבִתְבוּנָתְךָ Utrumque junctum legitur et 1 Reg. V, 9. Jerem. X, 12. עָשִׂיתָ לְּךָ חָיִל *Fecisti*, comparasti *tibi opes*. חַיִל, quod proprie de *robore* et viribus *corporis* usurpatum videtur, tam late patet, ut complectatur ea omnia, quorum auxilio effici aliquid et parari facile possit, cujus generis res Latini significare *opum* nomine solent, et de *divitiarum* quidem *copia* hoc Versu et proximo dici (ut Genes. XXXIV, 29. Num. XXIV, 18. Deut. VIII, 17. Ps. XLIX, 11.), res ipsa docet. Cf. Jo. Frid. Fischer *Prolufs. V. in quibus varii loci librorum divinorum utriusque Testamenti eorumque versionum explicantur atque illustrantur*, p. 63. seqq. et 95. seqq. Verbum עָשָׂה notione *comparandi* junctum nomini חַיִל et Num. XXIV, 18. Deut. VIII, 17., uti nominibus רְכוּשׁ et נֶפֶשׁ, *facultates et mancipia*, Genes. XII, 5.

5. חֵילֶךָ et hic et postea in fine versiculi Chaldaeus vertit מַשְׁרְיָתָךְ *exercitus tui;* melius vero Syrus ܚܝܠܟ *divitiae tuae*.

7. זָרִים *Alieni*, extranei hostes, ut infra Vs. 10. Jesaj. I, 7. Hos. VII, 9. VIII, 7. עָרִיצֵי גּוֹיִם *Violentissimos gentium*, quales nunc erant Chaldaei (vid. supra XXVI, 7.), qui eodem nomine infra XXX, 11. XXXI, 12. nuncupantur. LXX: Λοιμοὺς ἀπὸ ἐθνῶν. Vulgatus: *robustissimos gentium*. Ita et Syrus atque Chaldaeus. וְהֵרִיקוּ חַרְבוֹתָם *Qui nudabunt*, evaginabunt, *gladios suos*, eadem phrasis Levit. XXVI, 33. עַל־יְפִי חָכְמָתֶךָ *Super pulchritudinem sapientiae tuae* (Vs. 5.), i. e. in te, qui tibi tam sapiens videris, et contra omnia, quae videris tua sapientia tibi comparasse, pulcherrima aedificia, ingentem exercitum, et res quascunque alias magna arte paratas. וְחִלְּלוּ יִפְעָתֶךָ *Et profanabunt* (ut supra VII, 21. 22.), obscurabunt et abolebunt, *splendorem tuum*, i. e. regiam tuam dignitatem. LXX: καὶ στρώσουσι τὸ κάλλος σου εἰς ἀπώλειαν. Vocem לַשַּׁחַת, qua Versus proximus incipit, ad hunc Versum retulerunt. Vulgatus: *et polluent decorem tuum*. Ita et Syrus. Sed Chaldaeus:

daeus: וְיחַבְּלוּן זִיו אֵימָתָךְ *perdent ſplendorem terroris tui.*

8. לַשַּׁחַת יוֹרִדוּךָ *In foveam,* interitum (Job. XXXIII, 22.) *dejicient te,* cf. ſupra XXVI, 20. LXX: *καὶ καταβιβάσουσί σε.* Vulgatus: *interficient et detrahant te.* Syrus: ܘܢܫܕܘܢܟ ܠܚܒܠܐ *et dejicient te in corruptionem.* Ita et Chaldaeus. וָמַתָּה מְמוֹתֵי חָלָל *Et morieris mortibus confoſſi,* ut moriuntur confoſſi. Multis vulneribus (quod ex mente Kimchii per pluralem ſignificatur) confoſſus morieris. מְמוֹתֵי eſt inſtar מְבוֹאֵי (ſupra XXVI, 10.), cujus ſingulare eſt מָבוֹא, et plurale מְבוֹאִים, in regimine מְבוֹאֵי; ſic מָמוֹת ממוֹתִים מְמוֹתֵי. Alii חָלָל *profani* ſignificatu, ut ſupra XXI, 30., capiunt, ut ſenſus ſit: inſtar plebeji trucidaberis. Sed aptius nomen illud adjectivum *vulnerati, confoſſi* notione, ut ſupra XXI, 19., ſumitur. Similis phraſis Jerem. XVI, 4. מְמוֹתֵי תַחֲלֻאִים יָמֻתוּ *mortibus morborum,* variis morbis confecti *morientur.* LXX: *καὶ ἀποθανῇ θανάτῳ τραυματιῶν.* Vulgatus: *et morieris in interitu occiſorum.* Syrus: ܘܬܡܘܬ ܡܘܬܐ ܕܩܛܝ̈ܠܐ *et morieris morte occiſorum.* Chaldaeus: וּתְמוּת מֶמָת מְמַעֲנֵי חַרְבָּא *et morieris morte perforatorum gladio.* בְּלֵב יַמִּים *In corde maris,* ubi extra omne periculum te putabas, et de hoc gloriabaris, Vs. 2.

9. הֶאָמֹר תֹּאמַר *Num ergo dicendo dices?* He interrogativum per Segol praeſigi ſolet Gutturali cum Camez inſtructae. אֱלֹהִים אָנִי Vid. Vs. 2. לִפְנֵי הֹרְגֶךָ *Coram occiſore tuo* (XXI, 16. Jerem. IV, 31.). An tunc jactabis te eſſe Deum, cum hoſtes te invadent? וְאַתָּה אָדָם *Immo tu homo* agnoſceris, cf. Vs. 2. מְחַלְלֶךָ h. l. non eſt *profanantem te,* ut ſupra XXIV, 21., ſed *perfodientem te* vertendum; nam reſpondet τῷ הֹרְגֶךָ, et infra XXXII, 26. legitur paſſivum מְחַלְלֵי חֶרֶב *confoſſi gladio.* Pro הֹרְגֶךָ et מְחַלְלֶךָ codices plures et libri editi habent in plurali: הֹרְגֶיךָ et מְחַלְלֶיךָ pluralem quoque expreſſerunt LXX, Vulgatus et Syrus.

10. מוֹתֵי עֲרֵלִים *Mortibus praeputiatorum*, incircumciſorum carne et corde (Kimchio interpretante, cf. Act. VII, 51. ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ), i. e. impiorum, i. e. truculentiſſima morte (id enim plurali מוֹתֵי indicari videtur, vid. Glassii *Philol. S.* p. 59. ed. Dath.), qua impii exſtingui merentur. Cf. infra XXXI, 18. XXXII, 19. 21. 24. Non erat, cur dubitaret Dathius, num עֲרֵלִים noſtro loco et ceteris modo indicatis uſitata notione recte capiatur, an vero cum Hubigantio collato Arabico عرل, *haſta confodit*, ſit *confoſſos* explicandum. Illum ſcrupulum tamen ſibi evulſum eſſe in not. ad h. l. Dathius ſatetur literis Schnurreri, ipſi reſcribentis, minime a vero abhorrere, Judaeos pro faſtu ſuo, quo nationes alias deſpiciebant, eas per contemtum עֲרֵלִים vocaſſe, ut olim Graeci et Romani alios, qui non ſuae gentis eſſent, *barbaros*. Quam Schnurreri obſervationem Dathius commendat loco 1 Sam. XVII, 36., ubi David cum Goliatho congreſſurus Saulo dixiſſe narratur: *Talis erit* (qualis leo et urſus, quos interfectos a ſe dixerat) *iſte Philiſthaeus*, הֶעָרֵל *iſte praeputiatus*. Poterat et 1 Sam. XXXI, 4. adducere, ubi Saulus vulneribus confectus et de vita deſperans armigero ſuo imperat, ut ſe ſtricto enſe transadigat, פֶּן־יָבֹאוּ הָעֲרֵלִים הָאֵלֶּה *ne veniant praeputiati iſti, et me obtruncent atque illudant.* Attamen et noſtro loco et ceteris Noſtri locis ſupra indicatis nomen עֲרֵלִים *impietatis* notionem adjunctam habere (ut Kimchi interpretatus eſt, qui ipſe antiquiorem Chaldaeum interpretem ſequutus), res ipſa videtur flagitare. Etenim non tale mortis genus, quale *barbari*, verum quale *impii* merentur, vatem minari conſentaneum eſt. Nec ſunt probandi, qui Grotium ſequuti עֲרֵלִים ſola *barbarorum* notione pro genitivo efficientis habent, ut ſenſus ſit: vulneribus per manus incircumciſorum tibi illatis peribis. Quale illud Virgilianum (*Aeneid.* II, 435.): *Vulnere tardus Ulixi*, id eſt, explica te Gellio (IX, 12.), *vulnus, non quod accepiſſet Ulyxes, ſed quod dediſſet.* Nam quum noſtro loco ſtatim ſequatur בְּיַד זָרִים, ingrata ex illa interpretatione tanto-

tautologia prodiret. Syrus: ܒܐܝܕܝ ܥܪ̈ܠܐ ܢܘܟܪ̈ܝܐ ܬܡܘܬ *per manum incircumciſorum peregrinorum morieris.* Chaldaeus pro עֲרֵלִים poſuit רַשִׁיעִין *impiorum.*

12. שָׂא קִינָה Cf. ſupra XXVII, 2. 32. et infra XXXII, 2. Quemadmodum Jeſajas, quum Cap. XIII. durum in Babylonem vaticinium edidiſſet, juſſus eſt Cap. XIV. ſeorſim contra regem Babylonis canticum inſonare lugubre; ſic nunc, quum Capite quod praeceſſit multa eſſet contra Tyrum vaticinatus propheta, nunc contra illius regem ſeorſim triſtem et quaſi funebrem lamentationem aggreditur. Verba אַתָּה חוֹתֵם תָּכְנִית vulgo, Kimchio auctore, ſic interpretantur: *Tu* fuiſti *obſignans*, i. e. perficiens (nam ſolemus ſigillo munire quae perfecta et rata ſunt) *ſummam*, i. e. tantam tibi acquiſiviſti molem opum, ſapientiae, et omnis felicitatis, ut nihil accedere poſſe videatur; tam perfecte et conſummate omnia poſſides. Nomen תָּכְנִית, praeter hunc locum ſemel duntaxat, infra XLIII, 10., obvium, *ſummam, numerum*, notare ajunt, a תָּכַן, *ponderavit*, *numeravit.* Sed idem verbum et *direxit*, *paravit* (ut תָּקַן) notare conſtat, unde תָּכְנִית *quicquid apte et concinne diſpoſitum et elaboratum eſt*, *exemplar*, notare poteſt, et altero quidem vatis noſtri loco modo indicato, ubi תָּכְנִית de *forma domus* dicitur, ſignificatu parum aut nihil differre videtur a nominibus תְּכוּנָה et צוּרָה, Verſu, qui illic proxime ſequitur, uſurpatis. Hinc alii, qui pro חוֹתֵם legunt חוֹתָם ſ. חוֹתַם (vid. infra), ita interpretantur: *tu es ſigillum*, i. e. perfectio, *diſpoſitionis*, i. e. omnibus numeris abſolutus. In te eſt quicquid in Rege deſideratur; perfectiſſima idea principis potentis et ſapientis. Grotius, qui itidem חוֹתָם legit, verba noſtra ita cepit: *Tu es annulus ſignatorius optime figuratus* (uti תָּכְנִית et Chaldaeus interpretatur, vid. infra), i. e. diligentiſſime cuſtodiebaris, ſicut annulus ſplendidus multae artis; ut Jerem. XXII, 24. Deus Jechoniam חוֹתָם עַל־יַד יְמִינִי *annulum ſignatorium in manu dextera* appellat. J. D. Michaelis, qui חוֹתָם legit, et תָּכְנִית

cum

cum hebraeis interpretibus *ſummam* intellexit, noſtra verba ita vertit: *der Summen unterſiegelte* (*qui ſummas obſignavit*), Franciscum Junium ſequutus, qui in Commentario poſthumo in noſtrum prophetam ſuper hoc loco ita diſſeruit: „Metaphora ab uſu potentiorum mercatorum, qui aliis utuntur tanquam adminiſtris ad res ſuas invehendas, avehendas et quocunque modo procurandas. Obſervat Plinius, balſamum et thus ex ſuis regionibus non aliter exportari, quam ex publica cognitione obſignata, prout hodie ſit cum terra Lemnia, quae vulgo *ſigillata* dicitur. Quum igitur urbs Tyri nobiliſſimum emporium eſſet, unde exoticae merces huc illuc deportarentur; rex Tyri inde penſiones exigebat, nec aliter eas efferri patiebatur, quam recognitis mercibus, et vectigali perſoluto, ut ſit in portoriis. Propterea a propheta nominatur elegantiſſime *obſignator ſummae*, nimirum tum exportandarum mercium, tum perſolvendorum ſibi vectigalium, et ſi qua alia ſunt ejusmodi.“ Quae tamen omnia vel e longinquo petita, vel non ſatis concinna ſunt. Nos quidem non dubitamus, pro חוֹתֵם eſſe חוֹתָם, *ſigillum, ſignaculum* legendum, id autem *paſſive* h. l. ſumendum pro imagine, quam ſigillum exprimit e cera, quae ſigillo quam ſimillima eſt. Ut igitur ſigillum in cera relinquit ſui ipſius imaginem, ſic rex Tyri Deum in ſe expreſſum ſui ſimilitudinem reliquiſſe ſibi perſuaſerat. Cf. ſupra Vs. 2. Ita ſenſus hic erit: o rex, ſic de te vane atque ſuperbe cogitabas, ut te tam eſſe ſimilem Deo crederes, quam eſt ſigillo ſimilis effigies, quae ab illo in cera expreſſa relinquitur. In quo vero maxime ſpectari ſimilitudo potuerit, ſtatim declarat: מָלֵא חָכְמָה וּכְלִיל יֹפִי *plenus ſapientia, et perfectus decore,* id eſt, qui ſapiens eſt ut ſciat (cf. ſupra Vs. 3.), et potens ac locuples, ut poſſit ſapienter cogitata praeſtare, ac praeterea eximio quodam decore conſpicuus (Vs. 13. ſeqq.). Poteſt tamen חוֹתָם et *active* ſumi pro ſigillo, quod formam exprimit talem, qualem ipſe inciſam habet ab artifice, quae quia plures alias informat, ea perfectiſſima ſit neceſſe eſt. Ut igitur imago eo magis abſoluta, quo propius ad prototypi

exemplaris perfectionem adſpirat; ita rex Tyri *ſigillum exemplaris* (vid. quae ſupra de nomine תָּכְנִית obſervavimus), dici potuit, quia ad illum, tanquam ad exemplar perfectionis adduci poterat et expendi id, quod in eo genere perfectum videri voluit. LXX verba אַתָּה חוֹתֵם תָּכְנִית ſic reddiderunt: *σὺ ἀποσφράγισμα ὁμοιώσεως*. Vulgatus: *Tu ſignaculum ſimilitudinis*. „Et quia in latinis codicibus pro *ſignaculo*, *reſignaculum* legitur, dum *κακοζήλως* verbum e verbo exprimens, qui interpretatus eſt juxta LXX translationem *ἀποσφράγισμα*, id eſt, *reſignaculum*, poſuit. Unde quidam ſic intelligunt, quod ſignaculum Dei et figuram, quae velut in cera molliſſima expreſſa ſit, rex Tyri reſignaverit atque perdiderit, nequaquam habens imaginem et ſimilitudinem Dei, juxta quam et prius homo conditus eſt.“ Hieronymus. Ille vero interpres, quem innuit Hieronymus, eſt Tertullianus, qui L. II. *adverſus Marcionem* Cap. 10., ſic Ezechielis verba convertit: *Tu es reſignaculum ſimilitudinis*, additque de ſuo: *qui ſcilicet integritatem imaginis et ſimilitudinis reſignaverit.* Neque tamen eam interpretationem poſcit vox graeca, quam adhibuere LXX. Quamvis enim *ἀποσφραγίζω reſignare* ſignificet, id eſt, ſigna detrahere, non tamen id eſt perpetuum, ſaepe enim idem valet quod *ἐκσφραγίζω*, id eſt *ſigno*, aut ſigilli imaginem alio transfero, in ceram nempe, aut cretam. Certe *ἀποσφράγισμα* ſignificare imaginem expreſſam a ſigillo, docet aperte Athenaeus *Deipnoſoph.* L. XIII. Nam quum amator quidam ad Laidem miſiſſet *ἀποσφράγισμα*, et illam invitaret advocaretque, reſpondit: *οὐ δύναμαι, πηλός ἐστι, non poſſum*, inquit, *venire, quia lutum eſt*; quia nempe in creta annuli ſui ſignum expreſſum mittebat. Et Plinius *Epiſtolar.* X, 79. de quadam ſua epiſtola: *Signata eſt*, inquit, *annulo meo, cujus eſt ἀποσφράγισμα quadriga.* Syrus: ܐܢܬ ܚܬܡܐ ܐܢܬ ܕܕܡܘܬܐ *tu ſigillum es ſimilitudinis.* Legerunt חוֹתַם תַּבְנִית. Et חוֹתָם quidem, *ſigillum*, legitur in codice Roſſiano numero 211. ſignato (Prophetas continente,

nente, feculi XIII. charactere Germanico), porro in alio codice (187.) a prima manu, et in codice 186., uti videtur, a prima manu, nec non in libris editis haud paucis, a de-Roffio enumeratis, etiam in Bibliis Rabbinicis a Buxtorfio a. 1620. editis. In Bibliis Venetis a. 1690. h. l. ad marginem notatur: כצ״ל לבן אשר, *fic legendum juxta Ben Afcher* (qui celeberrimus erat criticus feculi XI.), idemque in pluribus codicibus notatum reperitur, alii notant tantum, effe פלוגתא, feu lectionis discrepantiam in hoc verbo. חוֹתַם (cum Patach fub ח, ob ftatum conftructum) fcribitur in codice Roffiano 305., prophetas cum Mafora continente, praeftantiffimo, judice de-Roffio, feculi XIII. Pro תָּכְנִית vero legitur תַּבְנִית in octo codicibus Roffianis; et in tribus aliis a prima manu. Chaldaeus: אַתְּ דָּמֵי לְמָנָא דְּצוּרְתָא *tu fimilis es vafi figurato.* Verba מָלֵא חָכְמָה *plenus es fapientiâ* LXX non expresserunt. Chaldaeus: דִּי מְתַקַּן בְּחוּכְמָא *quod fapienter compofitum.* וּכְלִיל יֹפִי *Et perfectus pulchritudine;* cf. fupra XXVII, 3. LXX: *καὶ στέφανος κάλλους.* Ita et Syrus: ܘܟܠܝܠܐ ܕܫܘܒܚܐ *et corona gloriae.* Vulgatus: *et perfectus decore.* Chaldaeus: וּמְשַׁכְלַל בְּשׁוּפְרֵיהּ *et abfolutum in pulchritudine fua.*

13. בְּעֵדֶן גַּן־אֱלֹהִים הָיִיתָ Quafi *in Edene, horto Dei, fuifti,* omnia tibi abunde affluebant, quae vel ad neceffitatem, vel ad utilitatem, aut voluptatem etiam pertinebant, ut olim Adamo in horto Edenis, quem Deus ei concefferat, Genef. II, 8. Potuit tamen Tyrus et ipfa *Eden, hortus Dei,* vocari ob amoenitatem eximiam, vel loci natura (*fitu multum amoenam Tyrum* dicit Cotovicus *Itiner.* p. 120.), vel opulentiffimorum hominum, qui voluptates et luxum omni ftudio captabant, fumtibus et induftria. Cf. Jefaj. L, 3. *Reddet defertum ejus* כְּעֵדֶן *Edenis inftar*, *et folitudinem ejus* כְּגַן־יְהוָה *inftar horti Domini.* Vid. et infra apud noftrum XXXVI, 35. Joel. II, 3. Quibus locis omnibus per Edenem et *hortum divinum* locus amoenitatis eximiae, atque ad voluptates capiendas idoneus fignificatur. Pro

בְּעֵדֶן habet כְּעֵדֶן unus Kennicotti codex. Chaldaeus verba בְּעֵדֶן גַּן־אֱלֹהִים הָיִיתָ ita explicat: אַתְּ בִּסְגֵי טָבִין וְתַפְנוּקִין אַתְּ מִתְפַּנַּק כְּאִלּוּ בְּעֵדֶן גִּנְתָא דַיְיָ אַתְּ שָׁרֵי *copiâ bonorum et divitiarum tu oblectas te, ac si in voluptate paradisi Domini habitares.* כָּל־אֶבֶן יְקָרָה מְסֻכָתֶךָ *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum,* quibus verbis indicatur, regem illum non solum vestes pretioso lapide habuisse distinctas, sed etiam regiae suppellectilis instrumenta et vasa, ut opertus dici potuerit pretiosis lapidibus tam in veste, quae regium ornat et operit corpus, quam in veste stragula, sive illa lectum, sive parietes, sive triclinia sternat. Sic Nero, ut prodit Plinius *Hist. Nat.* L. XXXVII. §. 6. *cubicula amatoria unionibus construebat.* Cf. supra XXVII, 22., ubi inter alias merces ad Tyrias nundinas advectas et *lapides pretiosi* memorantur. LXX: Πάντα λίθον χρηστὸν ἐνδέδεσαι. Vulgatus: *omnis lapis pretiosus operimentum tuum.* Syrus: ܘܒܟܠܗܘܢ ܟܐܦܐ ܝܩܝܪܬܐ ܐܬܚܙܩܬܝ *et omnibus lapillis pretiosis te praecingebas.* Chaldaeus: כָּל עוּתְרָא גֵּיוְתָא וִיקָרָא מִתְיְהַב לָךְ כָּל אַבְנִין טָבִין מְסַדְּרָן עַל לְבוּשָׁךְ *omnes divitiae et altitudo et gloria data sunt tibi; omnes lapides pretiosi digesti in vestimentis tuis.* Hieronymus: „Hoc observandum est, non *omni lapide pretioso* regem Tyri fuisse circumdatum, sive opertum, sed omnem lapidem, quem habuit princeps Tyri, fuisse pretiosum. Alioquin multi sunt pretiosi lapides, quos in praesenti loco Scriptura non nominat: Chalcedonius, Sardonix, Chrysoprasus, Hyacinthus, Crystallus quoque, et pretiosissimum margaritum.“ Quae jam sequuntur novem gemmarum nomina, eadem leguntur quoque in descriptione pectoralis summi pontificis, Exod. XXVIII, 17. seqq. et XXXIX, 10. seqq.; ubi tamen tria alia h. l. non commemorata adducuntur. אדם lapidem *rubrum* esse, ex ipso nomine colligitur. Talis est *Sardius,* quem nomine hebraeo significari satis verisimile fecit Braunius in *Vestitu Sacerdott. Hebraeor.* L. II. C. VIII. §. 478. seqq., qui et locum Plinii *Hist. Nat.* L. XXXVII. Cap. VII. affert, ubi

ubi inter tria Sardorum genera, quae in India reperiuntur, unum illorum *Demium* vocari ait *a rubore.* „En ergo," inquit Braunius (p. 507.), „*Demium* ipſiſſimum *Odem* אֹדֶם, id eſt, *rubrum.*" De פִּטְדָה, praeter hunc noſtrum locum, et duo Exodi loca ſupra indicata et Job. XXVIII, 19. obvio, docte diſſeruit J. H. Pareau in notis philologicis et criticis, quibus modo memoratum Jobi Caput illuſtravit ad calcem *Commentat. de immortalitatis ac vitae futurae notitiis a Jobi ſcriptore in ſuos uſus adhibitis* p. 333. ſeqq., Brauniique ſententiam (l. c. C. II. Cap. IX. p. 508. ſeqq.), voce hebraea ſignificari *topazium* veterum Graecorum et Latinorum, qui nobis *chryſolithus*, novis argumentis firmavit. יַהֲלֹם nomen *adamantis* eſſe, probare ſtuduit Braunius l. c. Cap. XIII. p. 542. ſeqq., argumentis tamen parum ſolidis; quae impugnavit Michaelis in *Supplemm.* p. 549. ſeqq., quamvis ipſe non certiora dare poſſe fatetur. De תַּרְשִׁישׁ vid. not. ad I, 16., et de שֹׁהַם, ex Braunii ſententia *ſardonyche*, Michaeli vero *onyche*, in quam ſententiam et Pareau l. c. p. 311. propendet, cf. not. ad Job. XXVIII, 16. יָשְׁפֵה eſſe *Jaspidem* (vid. Braunium L. II. Cap. XIX.), סַפִּיר vero *ſapphirum* veterum, quem hodie *lapidem Lazuli* vocant, nominum ſimilitudo non dubitare ſinit. De poſteriore gemma vid. Braunium Cap. XII., Michaelis *Supplemm.* p. 1799., et Pareau l. c. p. 313. De נֹפֶךְ vid. not. ſupra ad XXVII, 16. בָּרְקַת *ſmaragdi* nomen eſſe, ſatis probabile redditum iis, quae Braunius de eo vocabulo disputavit l. c. Cap. X. Pro his *novem* gemmarum nominibus „in LXX diverſo ordine nominibusque aliis *duodecim* lapides contineri," jam Hieronymus obſervavit, qui et hoc addit, „et Aquilam et Symmachum ac Theodotionem in praeſenti loco multum inter ſe et LXX interpretes non ſolum ordine, ſed et numero discrepare atque nominibus." Haec vero habent LXX: *Σάρδιον, τοπάζιον, καὶ σμάραγδον, καὶ ἄνθρακα καὶ σάπφειρον, καὶ ἴασπιν καὶ ἀργύριον καὶ χρυσίον, καὶ λιγύριον καὶ ἀχάτην, καὶ ἀμέθυστον καὶ χρυσόλιθον, καὶ βηρύλλιον καὶ ὀνύχιον.* Vulgatus: *Sardius, topazius et jaspis, chryſolithus*

thus et onyx, et beryllus, ſapphirus et carbunculus et ſmaragdus. Syrus *octo* tantum nomina reddit: ܣܪܕܘܢ ܘܡܪܕܢܬܐ ܘܙܡܪܓܕܐ ܘܒܪܘܠܐ ܘܣܦܝܠܐ ܘܐܝܣܦܝܣ ܘܩܪܘܣܛܠܠܘܣ ܘܡܪ̈ܓܢܝܬܐ *Sardus, amethyſtus, ſmaragdus, beryllus, ſapphirus, jaspis, cryſtallus et margaritae.* Chaldaeus: סַמְקָן יַרְקָן וְסַבְהֲלוֹם כְּרוּם יַמָּא וּבוּרְלָא וּפִנְטֵירִין שְׁבְזֵיז אִזְמַרְגְּדִין וּבַרְקָן *Sardius, topazius et adamas, fuligo maris* (i. e. *Turcicus,* ut Buxtorfius, vel *opalus,* ut Braunius exiſtimat), *beryllus, ſapphirus, ſmaragdus et carbunculus.* In verbis מְלֶאכֶת תֻּפֶּיךָ וּנְקָבֶיךָ בָּךְ בְּיוֹם הִבָּרַאֲךָ כּוֹנָנוּ difficultatem creant nomina תֻּפֶּיךָ וּנְקָבֶיךָ, quorum prius, תֻּפִּים, pluries in V. T. obvium, *tympana* ſignare, non dubium quidem eſſe poteſt, quae tamen notio huic loco non ſatis apta videtur, alterum autem, נְקָבִים, hoc ſolo loco obvium, quod proprie *foramina excavata* notat, Hebraei recentiores *fiſtulas* denotare ajunt, quae ita nuncupentur, quod ad varios ſonos per eas producendos varie ſunt perforatae. Hinc loci ſenſum hunc eſſe volunt: exceptus es in hanc lucem plaudente tota familia prae laetitia, et propter regium partum per regiam domum ſtrepente ſymphonia. Alii cum Junio per תֻּפִּים et נְקָבִים *operoſiſſima* et *artificioſiſſima inſtrumenta* intelligunt, quae ſynecdochice h. l. deſcribantur per duas ſpecies, q. d. et ψηλαφητὰ et πνευματικὰ, *et quae manu pulſantur, et quae inſlantur;* illa igitur jam in regiae prolis ortu ad futurum regem oblectandum parata fuiſſe. Verum a deſcriptione regii ſplendoris in veſtibus vaſisque gemmis et auro diſtinctis conſpicui, ad organa muſica Noſtrum delabi, mihi vix perſuadeo. נְקָבִים autem *tibiarum* ſive *fiſtularum* nomen fuiſſe, mera eſt Rabbinorum conjectura, quae neque cognatarum dialectorum, neque veterum interpretum conſenſu confirmari poteſt. *Tympana* et *tibiae* in V. T. alias תֹּף וְחָלִיל appellantur, vid. 1 Sam. X, 5. Jeſaj. V, 12. Quae quum ita ſint, equidem, quemadmodum Latini ſuum *tympanum* ad res alias ob qualemcunque ſimilitudi-

litudinem transferunt, veluti ad tabulam januae ornatioris mediam inter fcapos et impages conclufam (apud Vitruvium IV, 6.), vel ad quoddam vaforum genus (vid. Plinii *Hift. Nat.* XXXIII, 11. §. 52.), ita et noftro תֹּף, opus quoddam artificiofum tympano quodammodo fimile indicari exiftimo, quale vero, hodie vix certo aliquis definiat. Et Hieronymus *tympanum* vocari ait, *in quo infixi funt lapides.* נְקָבִים forfan funt *cavitates*, quibus gemmae fupra memoratae continentur, quales funt, quae in annulis dicuntur *palae.* Eae autem cavitates jam *tempore ortus fui* regi Tyrio *paratae* dicuntur, ut fignificetur, ipfi ab ortu fuo deftinata fuiffe tot illa ornamenta. Hunc, inquit, fplendorem proprium tibi et naturalem effe putabas, quia his ab initio quafi cavitatibus ac finubus perforatus es, quibus lapides illi pretiofi fuo tempore illigari poffent et includi. Non indigna, quae commemoretur, Grotii eft fententia, *tympana* h. l. vocari margaritas, quibus *una tantum eft facies, et ab ea rotunditas, inverfis planities,* tefte Plinio IX, 35., *foramina* autem, five *forata*, effe margaritarum lineas. LXX וְזָהָב, quod fecundum accentus ad prius hemiftichium pertinet, conjungentes cum מְלֶאכֶת תֻּפֶּיךָ, fic vertunt: *καὶ χρυσίου ἐνέπλησας τοὺς θησαυρούς σου.* Vulgatus: *aurum opus decoris tui.* Nomen תֻּפֶּיךָ Hieronymus ad radicem יָפָה *pulchrum effe* retuliffe videri poffit, nifi ipfe in Commentario diceret: „*Auri tympanum* vocat, in quo infixi funt lapides, unde et juxta Hebraicum fequitur: *aurum* etc.“ Idem Hieronymus: „Porro Symmachi interpretatio iftum principem Tyri *quafi pretiofiffimum monile lapidibus* fcribit effe *diftinctum.*“ Syrus: ܘܕܗܒܐ ܡܠܝܬ ܒܗ ܣܝ̈ܡܬܟ *et auro impleveras thefauros tuos.* Chaldaeus: מְשַׁקְעָן בִּדְהַב כָּל אִלֵּין עֲבִידַת תִּקּוּנָךְ *inclufi auro; omnes ifti opus ornamenti tui.* Verba וּנְקָבֶיךָ בָּךְ בְּיוֹם הִבָּרַאֲךָ כּוֹנָנוּ LXX ita reddunt: *καὶ τὰς ἀποθήκας σου ἐν σοί. ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐκτίσθης.* Vulgatus: *et foramina tua in die, qua conditus es, praeparata funt.* Syrus: ܘܢܩ̈ܒܐ ܗܢܘܢ ܒܗ ܡܬܩܢܝܢ ܗܘܘ

ܟܐܦܐ̈ ܓܒܝܬܐ ܘܬܩܢܝܟܝ *et lapillis optimis* (implevisti) *conditoria tua inde ab eo die, quo creatus es.* Chaldaeus: בְּרַם לָא אִסְתַּכַּלְתְּ בְּפִגְרָךְ דְּאִתְעֲבִיד חֲלָלִין וּנְקָבִין דְּאִנּוּן צוֹרְכָךְ דְּלָא אֶפְשַׁר לָךְ דְּתִתְקַיֵּם בְּלָא בְּהוֹן מִיּוֹמָא דְּאִתְבְּרֵיתָא עִמָּךְ מְתַקְּנִין *Verum non consideraſti cadaver tuum, quod factum ſit concavitatibus et foraminibus, quae ſunt tibi neceſſaria, ſine quibus impoſſibile eſt, ut vivas; inde a die quo conditus es, tecum compoſita ſunt.*

14. Pronomen femininum אַתְּ pro maſculino אַתָּה, ut Num. XI, 15. Deut. V, 24. Quemadmodum *primae perſonae* pronomina communis generis eſſe ſolent, ſic etiam cetera olim de utroque ſexu videntur uſurpata fuiſſe. Ita ךְ ſuffixum *maſculinum*, quod ſervarunt Aramaei, etiam Jeſaj. XXX, 19. LV, 1. Jerem. XXIII, 37. et infra apud noſtrum XXXVIII, 16., nec non Deut. XXVIII, 14. 48. reperitur. Conf. N. G. Schroederi *Inſtitutt. ad fundamm. Ling. Hebr.* Syntax. Reg. XXXIV. et Storrii *Obſervatt.* p. 116. Nomen כְּרוּב Spencerus *de Legibus Hebraeor. ritualibus* L. III. Diſſert. V. Cap. III. p. 232. edit. Hag. Comit. noſtro loco ſimpliciter *fortem, potentem*, interpretandum cenſet, ut voce illa ea ſignificetur potentia et magnitudo, qua rex ille vicinos, imo et ſemetipſum ſuperavit, collato Syriaco ܟܒܝܪܐ *magnus, potens*, et ܟܒܝܪܘܬܐ *fortitudo.* Sed quum ceteris omnibus, quibus כְּרוּב in V. T. occurrit locis, id nomen de *angelis* uſurpetur, qui Pſ. CIII, 20. גִּבֹּרֵי כֹחַ *robore pollentes*, et in Novi quoque Foederis libris δυνάμεις (1 Petr. III, 22.) et ἀρχαὶ (Epheſ. I, 21. Col. I, 16.), propter illam potentiam atque poteſtatem, qua alios ſpiritus creatos ſuperant, appellantur; nec hoc loco pro alio, quam *angeli* nomine, כְּרוּב capiendum eſt, praeſertim quum ille ſtatim in *monte ſancto Dei* conſtitutus eſſe dicatur. מִמְשַׁח (nomen formae מִכְתָּב, מִמְסָךְ, מִפְרָשׂ) plures *unctionem* notare volunt, ut vertendum ſit: tu es *Cherub unctionis*, i. e. unctus, unctione rex conſecratus. Ita Chaldaeus: אַתְּ מֶלֶךְ מְרַבָּא לְמַלְכוּ וִיהֵבִית לָךְ רְבוּתָא *tu rex unctus in regnum,*

regnum, et dedi tibi magnitudinem. Alii eo alludi exiſtimant, quod omnis tabernaculi ſacri apparatus, et proinde Cherubi quoque, arcam obumbrantes, divino juſſu oleo ſacro inungerentur, Exod. XXX, 26. Ego tamen mallem a *dimetiendi* ſignificatu, quem praeter *ungendi* notionem verbum מְשַׁח apud Aramaeos, ut مسح apud Arabes habet, noſtrum nomen *extenſionem, expanſionem* interpretari, quod magis convenit proximo הַסּוֹכֵךְ. Jarchi quoque noſtrum מִמְשַׁח *magnitudinem* notare ait, quemadmodum אַנְשֵׁי מִדּוֹת (Num. XIII, 33.) proprie *viri menſurarum,* quod Chaldaeus אֱנָשִׁין דִּמְשְׁחָן vertit, viros magnos indicat. Ita et Hieronymus verba noſtra interpretatus eſt: „*Tu Cherub extentus et protegens,* ſubauditur: arcam Dei et propitiatorium." Haec Cherubi appellatio nonnullis perſuaſit, non de rege Tyrio, ſed de angelo apoſtata, qui Tyriae civitati praefectus ſit, capiendum eſſe oraculum, quia Cherub aliquid ſonat coeleſte, et humana conditione ſublimius. Verum ſicut angelus in *Edene, horto divino* (Vs. 13.), non fuit antequam laberetur; ita neque *extentus*, ſive *unctus*, et *protegens* fuit, quocunque velis interpretari modo, niſi admodum verba contorqueas. Comparat igitur vates regem illum cum Cherubis, qui arcam ſacram extentis alis obumbrabant, ut dicitur Exod. XXV, 20. *Erant Cherubi expandentes alas ſuperne* סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת *obumbrantes cum alis ſuis operculum* arcae. Eſt autem noſtro loco ſubaudienda ante כְּרוּב ſimilitudinis particula כְּ, quae ſaepe alias omittitur (vid. Noldii *Concordant. Particular.* p. 358.), quaſi dicas: *tu eras ſicut Cherub extentus et protegens.* In quo regis illius praeter ornatum ſplendentem et pulchrum (erant enim illi Cherubi aurei, Exod. XXV, 18.), obſervantia quaedam et nonnulla religionis ſpecies proponitur. Quemadmodum enim Cherubi ab hominum oculis remoti erant, utpote in ſacratiori oraculi receſſu cum arca ſacra collocati, quo nonniſi ſacerdoti ſummo, idque ſemel quotannis, patebat acceſſus; ita reges ſuperbi qualis rex Tyri deſcribitur, non facile ſe videndos offerunt,

neque

neque alii audent eorum oculos ſubire, quia in regiis penetralibus ſeſe tanquam aliquid divinum continent. וּנְתַתִּיךָ בְּהַר קֹדֶשׁ אֱלֹהִים הָיִיתָ *Et poſui te* quaſi *in monte ſanctitatis Dei eſſes*, i. e. ſimilem te feci Cherubo, qui eſt in monte ſancto meo, i. e. in templo, quod in monte Moria exſtructum erat (2 Paral. III, 1.), unde ille הַר בֵּית יְהוָה *mons domus Dei*, ſive הַר יְהוָה *mons Dei* (Jeſaj. II, 2. 3. 2 Paral. XXXIII, 15. Pſ. XXIV, 3.), et *mons ſanctus Dei* (Jeſaj. XI, 9. LVI, 7. LVII, 13. LXV, 11.) appellari ſolebat. Grotius: „Sicut illi Cherubini ſuper monte ſancto Zion in templi adyto erant, ita tu in loco, qui videbatur ad vim omnem inacceſſus.“ Minus bene Chaldaeus: וְאַתְּ עַל טוּר קוּדְשָׁא דַיְיָ בְּסַרְתָּא *et tu montem ſanctum ſpreviſti.* בְּתוֹךְ אַבְנֵי־אֵשׁ הִתְהַלָּכְתָּ *In medio lapidum ignis*, i. e. lucidorum inſtar ignis, intelligit lapides pretioſos Vs. 13. memoratos, qui ſcintillare videntur, et igneum aliquid ex ſe ipſis vibrare, *ambulaſti*, omnia in palatio tuo non auro tantum, ſed gemmis etiam lucidiſſimis refulgebant. Quemadmodum Martialis *Epigr.* XII, 50. de aliquo, qui amoenas aedes incolebat:

Calcatusque tuo ſub pede lucet onyx.

Et Lucianus *Pharſal.* L. X. Vs. 112. ſeqq. de Cleopatrae palatio:

— — Laqueataque tecta ferebant
Divitias, craſſumque trabes abſconderat aurum,
Nec ſummis cruſtata domus ſectisque nitebat
Marmoribus, ſtabatque ſibi non ſegnis Achates,
Purpureusque lapis, totusque effuſus in aula
Calcabatur onyx.

Alii noſtra verba ita capiunt: *Ambulaſti* indutus veſte ornata *lapidibus lucidiſſimis*, inſtar ſummi ſacerdotis Iſraelitarum. Grotius: „Sicut pontifex cum duodecim lapidibus micantibus accedebat Cherubinum, ita et qui circum te erant intrabant pari ornatu.“ Sed non dubium, germanum ſenſum eſſe eum, quem primo loco indicavimus. Aliene

Chal-

Chaldaeus: וּבְעַמָּא קַדִּישָׁא סְבַרְתָּא לְמִשְׁלַט *et in populum sanctum cogitasti dominari.*

15. תָּמִים בִּדְרָכֶיךָ *Integer in viis suis* alias quidem dicitur ille, qui vitam et omnia quae agit, probe et recte instituit, ut Proverb. XXVIII, 18. הוֹלֵךְ תָּמִים *qui ambulat, integer est,* qui virtuti studet, unde Genes. VI, 19. תָּמִים cum צַדִּיק jungitur. Cf. Ps. CI, 2. LXXXIV, 12. Hoc loco tamen sensu paullo diverso dici videtur, *regem Tyri perfectum fuisse in viis* s. institutis *suis inde a die quo conditus fuerit,* quo hoc significari putem: illi a prima inde aetate omnia successisse pro votis, nihil ad felicitatem et usum illi umquam defuisse. Syrus verbum הִתְהַלָּכְתָּ in fine Vs. 14. ad hunc Versum traxit: ܘܗܠܟܬ ܕܠܐ ܡܘܡܐ *et ambulasti sine labe.* בִּדְרָכֶיךָ LXX reddidere ἐν ταῖς ἡμέραις σου. הִבָּרַאֲךְ pro הִבָּרַאֲךָ, ut legitur Vs. 13., affixo secundae personae masculinae accedente, Chaldaeorum more, ךְ per *Camez,* ut Deut. XXVIII, 24. 45. עַד־הִשָּׁמְדָךְ *usque tum perdi te.* עַד־נִמְצָא עַוְלָתָה בָּךְ *Donec inventa iniquitas in te,* i. e. donec tandem eo perversitatis progressus, et ex rerum successu impotenter inflatus, ut Deum te esse diceres (Vs. 2.), hostium potestati traditus es, qui poenas exigerent cogitationis illius arrogantissimae. Nomen עַוְלָתָה (i. q. עָוֶל infra Vs. 18.), quod proprie *improbitatem* notat, h. l. ejusdem poenam comprehendere videtur, ut עָוֺן et חַטָּאָה. Femininum nomen jungitur verbo masculino נִמְצָא per archaismum, ut 2 Reg. III, 26. חָזַק הַמִּלְחָמָה, *invaluit bellum,* et 1 Chron. II, 48. מַעֲכָה יָלַד שֶׁבֶר *Maacha peperit Scheberum.* Cf. N. G. Schroederi *Syntax.* Reg. LVI. et Gesenii *Lehrgeb.* p. 716.

16. בְּרֹב רְכֻלָּתְךָ מָלוּ תוֹכְךָ חָמָס *Per multitudinem negotiationis tuae repleta sunt interiora tua iniquitate,* amplitudine mercimonii, opumque ex ea partarum abundantia inflatus ad illud insolentiae culmen pervenisti, ut te Deo non minorem putares, quod grave peccatum et addito וַתֶּחֱטָא, *et peccasti,* significatur. Alii מָלוּ *transitive* capiunt,

piunt, et תּוֹכְךָ pro accusativo, *impleverunt* cives, aut mercatores *medium tui*, i. e. urbis tuae, *iniquitate*, hac sententia: ex multitudine negotiationis, et ex negotiatorum frequentia, qui, quicquid erat in orbe deliciarum et opum, in celeberrimum illud emporium convexere, tu cum tuis in omne genus scelerum adductus es. Sed quum totum hoc lugubre carmen ad solum regem spectet, prior interpretatio, qua verbum מָלוּ *intransitive*, ut alias saepe, accipitur, praeferenda. Ceterum מָלוּ pro מָלְאוּ est positum, ut infra XXXIX, 26. וְנָשׁוּ pro וְנָשְׂאוּ, et 1 Sam. VI, 10. כָּלוּ pro כָּלְאוּ, mutuata forma a verbis quiescentibus tertia *He*. In codicibus aliquot legitur מָלְאוּ, in pluribus codicibus ad marginem notatur, א deficere. תּוֹכְךָ LXX vertunt τὰ ταμεῖά σου. Vulgatus: *interiora tua.* Syrus: ܓܘܟ *praecordia tua.* Chaldaeus: אוֹצְרָךְ *thesaurus tuus.* וָאֲחַלֶּלְךָ מֵהַר אֱלֹהִים *Ideo profanavi te et ejeci de monte Dei,* concise dictum pro: dejeci te de summo dignitatis gradu, in quo collatus eras instar Cherubi in sacrario meo super monte Moria exstructo, Vs. 14. Verbum חִלֵּל sensu praegnante usurpatur, ut Ps. LXXXIX, 40. חִלַּלְתָּ לָאָרֶץ נִזְרוֹ *profanasti ad terram* dejiciendo *coronam ejus,* cf. not. ad eum locum. LXX: καὶ ἐτραυματίσθης. Vulgatus: *et ejeci te.* Syrus: ܘܩܛܠܬܟ *et occidi te.* Chaldaeus: וַאֲפַסֵּנָךְ *et violabo te.* Verba מֵהַר אֱלֹהִים Chaldaeus sic exponit: עַל תְּבַסַּרְתָּא עַל טוּר קוּדְשָׁא דַיָי *pro eo quod sprevisti montem sanctum Domini.* וָאַבֶּדְךָ *Disperdidi te*, pro וָאֲאַבֶּדְךָ, eliso primo radicali Aleph, ex more Syrorum, apud quos Aleph numquam ante se fert Schva, sed in ejus locum suam vocalem transfert et in ea quiescit (ut ܘܐܟܠ *et comedit* pro ܘܐܟܠ), aut ipsa plane excidit, ut ܢܠܦ pro ܢܐܠܦ docebit, ܡܠܦ pro ܡܐܠܦ, *docens*, quemadmodum Job. XXXV, 11. מַלְּפֵנוּ pro מְאַלְּפֵנוּ *docens nos.* Cf. C. B. Michaelis *Lumina Syriaca pro illustrando Ebraismo sacro*, §. X. in *Sylloge Commentatt. Theologicar.* Vol. I. p. 186. De כְּרוּב

הַסּוֹכֵךְ

הַסּוֹכֵךְ וגו׳ vid. Vs. 14. Verba וָאַבֶּדְךָ כְּרוּב הַסֹּכֵךְ LXX vertunt: καὶ ἤγαγέ σε τὸ χερούβ. Vulgatus: *et perdidi te o Cherub protegens.* Ita et Syrus. Sed Chaldaeus: וְאַבְדִינָּךְ מַלְכָּא דִרְבִּתְנָא *et perdam te, o rex, qui unctus es.* מִתּוֹךְ אַבְנֵי־אֵשׁ Chaldaeus ſic exponit: עַל דִּי סְבַרְתָּא לְמִשְׁלַט בְּעַמָּא קַדִּישָׁא *pro eo quod putaſti dominari in populum meum ſanctum.*

17. גָּבַהּ לִבְּךָ בְּיָפְיֶךָ *Extulit ſe animus ſuus* (Vs. 2. 5.) *ob pulchritudinem tuam* (Vs. 7. 12.), elevatus fuit ex rerum abundantia ac regio decore animus tuus. בְּיָפְיֶךָ Chaldaeus vertit בְּתוּקְפָּךְ *in fortitudine tua.* שִׁחַתָּ חָכְמָתְךָ עַל־יִפְעָתֶךָ *Corrupiſti ſapientiam tuam ſuper pulchritudinem tuam,* ſ. *una cum pulchritudine tua,* i. e. inſolens tuus faſtus te infatuavit, et in cauſa fuit, cur dignitate tua et regio ſplendore excideres. Simili ſenſu verbum שִׁחֵת Amos. I, 11. uſurpatur, שִׁחֵת רַחֲמָיו, *corrupit miſerationes ſuas,* omnem miſericordiae ſenſum exuit. Verba שִׁחַתָּ חָכְמָתְךָ Chaldaeus reddidit: אִתְחַבַּלְתָּ בְּחוּכְמְתָךְ *corruptus es in ſapientia tua,* ſive, *per ſapientiam tuam.* עַל־יִפְעָתֶךָ LXX vertunt: μετὰ τοῦ κάλλους σου· διὰ τὸ πλῆθος ἁμαρτιῶν σου (quibus verbis in hebraeo nil reſpondet). Vulgatus: *in decore tuo.* Syrus: ܥܡ ܫܘܦܪܟ *cum pulchritudine tua.* Chaldaeus: עַל זִיו אֵימְתָךְ *ob ſplendorem terroris tui.* עַל־אֶרֶץ הִשְׁלַכְתִּיךָ *Ad terram projeci te,* de ſublimi regiae dignitatis gradu deturbatum. Alii indicari volunt, regem interemtum inhumatum in terra jacturum, ut denunciatur Jojakimo Jerem. XXII, 19. לִפְנֵי מְלָכִים נְתַתִּיךָ *Ante faciem regum dedi te,* proſtitui te; ignominiae notio enim huic phraſi ſubjecta eſt, vid. 1 Sam. I, 16. אַל־תִּתֵּן אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת־בְּלִיַּעַל *ne proſtituas ancillam tuam coram improbis mulieribus.* Cf. 1 Reg. VIII, 46. Chaldaeus: אַזְהָרָא לְמַלְכַיָּא יְהַבְתָּךְ *admonitionem regibus dedi te.* לְרַאֲוָה בָךְ *Ad contemplandum te* deformatum et regno exutum, et quidem plaudentibus illis, nam verbum רָאָה cum ב conſtructum indicare cum contemplatione conjunctam oblectationem obſer-

observavimus ad Pf. XXII, 18. et XXVII, 4. „Supplicium peccato congruum; qui suam pulchritudinem, peritiam et splendorem magnifice ostentaverat, jam *ostentui* fore dicitur.“ Junius. Similis phrasis Nah. III, 6. נִבַּלְתִּיךְ וְשַׂמְתִּיךְ כְּרֹאִי *Contumelia te adficiam, et spectaculi instar te reddam.* לְרַאֲוָה Infinitivus cum ה paragogico, et tertia radicali ה mutata in Vau mobile, quomodo ingreditur formam nominum, ut לְאַהֲבָה *ad diligendum*, Deuter. IX, 19. לְדַאֲבָה *moerere*, Jerem. XXXI, 12. Verba לְרַאֲוָה בָךְ LXX vertunt: (Ἔδωκά σε) *παραδειγματισθῆναι.* Vulgatus: *ut cernerent te.* Syrus: ܠܚܙܘܐ *ad spectaculum.* Chaldaeus: לְאִסְתַּכָּלָא בָךְ *ad considerandum te.* In uno codice Kennicottiano legitur לִרְאוֹת.

18. מֵרֹב עֲוֹנֶיךָ *Propter multitudinem impietatis tuae,* ut Jerem. XXX, 14. 15. Hof. IX, 7. עֲוֹנְךָ in Singulari codices exhibent *quatuor et quadraginta*, *tres* a prima manu, et *unus* a manu correctoris, nec non pauci quidam libri typis exarati. Singularem Syrus quoque expressit. בְּעֶוֶל רְכֻלָּתְךָ *Per iniquitatem negotiationis tuae,* ea maxime peccata intelligit, quae sunt a negotiatione, avaritiam, injuriam, fraudem, superbiam, quam generant aluntque divitiae. חִלַּלְתְּ *Profanasti,* i. e. causam praebuisti, ut per Chaldaeos profanarem, Vs. 16. מִקְדָּשֶׁיךָ *Sanctuaria tua,* illum tuum quasi sanctum montem, in quo tanquam Cherub esse videbaris, inque eo palatium tuum, templo Hierosolymitano, qua magnificentiam, respondens, quod proinde divinum tibi videbatur. Tunc autem *polluta* sive *profanata est* regia domus, adyto cuidam similis, quando Chaldaeorum furori et rapinae patuit. מִקְדָּשֵׁךְ habent codices *sex et triginta*, et *quinque* a prima manu, nec non editiones aliquot veteres. Singularem expressere Vulgatus, Syrus et Chaldaeus. וָאוֹצִא־אֵשׁ מִתּוֹכֵךְ הִיא אֲכָלַתְךְ *Et educam ignem ex medio tuo, ille te consumet,* quibus verbis alii simpliciter hoc significari volunt, incendio periturum esse regium palatium, alii vero hoc: excitaturum esse Deum aliquot e civibus

vibus Tyriis, qui a rege ſuo deficiant ad Nebucadnezarem. Neutri tamen ſenſum phraſeos accurate exprimunt, quae adagialis quicquam habet, et hoc innuit, regem Tyri cum ſuis civibus ipſos ſibi illud malorum agmen peperiſſe, quod eos oppreſſit. Peccata comparantur aridae incendii materiae, qua ignis excitatur, qui peccatorem hominem, aut peccatricem civitatem abſumit. Ita Jeſajas L, 11. *Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis; ambulate in lumine ignis veſtri, et in flammis, quas ſuccendiſtis.* Cf. et Jeſaj. I, 31. Chaldaeus: וְאַיְתֵי עַמְמַיָּא דְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא מְחוֹבֵי זְדוֹנָךְ אִנּוּן יְשֵׁיצוֹנָךְ *et adducam populos, qui fortes ſunt ſicut ignis; propter peccata ſuperbiae tuae ipſi conſument te.* וָאֶתֶּנְךָ לְאֵפֶר עַל־הָאָרֶץ *Et reddam te cinerem ſuper terra,* ignis ille a me accenſus, cujus materiam tu ipſe praebuiſti, ita te conſumet, ut nihil ſit reliquum praeter cinerem. Alii cum Grotio ſenſum hunc eſſe arbitrantur: hoſtes non pluris te facient, quam cinerem ſparſum humi (coll. Mal. III, 21.), quod oppoſitum ei, quod Vs. 14. dicitur.

19. כָּל־יוֹדְעֶיךָ בָּעַמִּים שָׁמְמוּ עָלֶיךָ *Omnes,* qui antehac *te noverunt inter gentes, obſtupeſcent ſuper te,* ut ſupra XXVI, 16. LXX: *Στενάξουσιν ἐπὶ σέ.* Venerant ad Tyrias nundinas, ut vidimus Cap. XXVII., ex toto terrarum orbe mercatores, qui viderunt, quanta prius fuiſſet regis Tyrii majeſtas et potentia. Illi igitur, qui majeſtatem divinae aemulam in Tyrio rege admirabantur, dum floreret illa luculenta civitas et regina maris, ſubitam illam converſionem intuiti, quaſi ad rem inſperatam obſtupeſcent, cum contigiſſe videant id, quod nullo unquam tempore fieri poſſe ſibi perſuaſerant. בַּלָּהוֹת הָיִיתָ Vid. ſupra XXVI, 21. XXVII, 36. *Praeterita* hic ſunt *prophetica,* loco futuri, ut in prophetis maxime eſt frequens, cf. not. ad VII, 12.

21. Hactenus de Tyro; nunc ad Sidonem, vicinam urbem, propheticae convertuntur minae, quia, ſicut vicina

loco,

loco, eadem quoque tractabat mercimonia, in quibus eisdem ſe cum Tyro flagitiis implicuerat. „Conſequenter poſt Tyrum ſermo ſit ad Sidonem. Unius enim utraque urbs provinciae eſt, et in Evangelio (Matth. XI, 21.) Tyrus et Sidon pariter nominantur. Praedicit autem ſermo divinus, quod a Babyloniis et ipſa capienda ſit.“ Hieronymus. De Sidonis ortu et appellatione haec habet Justinus XVIII, 3. *Phoenices terrae motu vexati, relicto patrio ſolo, Aſſyrium ſtagnum* (i. e. locum asphaltiten) *primo, mox mari proximum litus incoluerunt, condita ibi urbe, quam a piſcium ubertate Sidona appellaverunt; nam* piſces *Phoenices* Sidon *appellant. Piſcatum* vocant Syri צידא, ܨܺܝܕܳܐ, unde et nomen urbis *Bethzaidae* ad mare Tiberiadis. Eusebius in *Onomaſtico* ex Hieronymi interpretatione: *Sidon urbs Phoenices inſignis, olim Chananaeorum terminus ad aquilonem reſpiciens, et poſtea regionis Judaeae. Cecidit autem in ſortem tribus Aſer, ſed eam non poſſedit, quia hoſtes nequaquam valuit expellere.* Vid. Joſ. XIX, 28. Judic. I, 31. Rex Sidonis memoratur Jerem. XXVII, 3. Hodie appellatur صَيْدَا *Saida;* vid. Abilfedae *Tab. Syriae* p. 93. edit. Koehler., ubi *parvum oppidum arce munitum* eſſe dicitur. Cotovicus *Itiner.* p. 116. *Eſt* Sidon, Sait *hodie, ſive* Saida *Turcis, Mauris Italisque appellata, urbs Phoenices, quondam opulentiſſima et celeberrima, ac Tyri aemula, ad radices Antilibani, a quo vix mille paſſibus abeſt juxta mare in rupe quadam, longitudine ab aquilone ſeſe in auſtrum extendente, ſita; cujus utrumque cornu caſtris olim validiſſimis, ſed collapſis hodie et neglectis, munitum fuiſſe cernitur. Latronum ſpeluncam, non urbem, dixeris, adeo ſuis ruinis horrida eſt, habitatore omni pene vacua, pauciſſimis Mauris Turcisque exceptis. Portu quidem ditata inſigni et capaci, ſed infrequenti. Solo gaudet optimo et ubere. Agri circumjacentes aquarum rivulis et fontibus irrigui, mira fertilitate exuberant; incultos tamen plerosque noſtra hac tempe-*

tempestate conspicias. Vid. et librum nostrum *Handbuch der bibl. Alterthumskunde* Vol. II. P. I. p. 20. De phrasi Nostro peculiari *ponere faciem contra rem aliquam* (שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־צִידוֹן) vid. not. ad XIII, 17.

22. הִנְנִי עָלַיִךְ Vid. XIII, 8. 20. XXVI, 3. XXIX, 10. Chaldaeus: הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ *ecce ego mitto furorem meum super te.* וְנִכְבַּדְתִּי בְּתוֹכֵךְ *Glorificabor in medio tui*; *glorificari* Deus dicitur, cum de peccatoribus supplicium sumit, maxime cum superbos deprimit, quique videbantur praesidio abunde comparato nulli subesse mutationi. Cum enim hi a vindice Deo facile sternantur et pereant; vulgus hominum imperitum aut impium, quod in Deo providentiam desiderabat, aut robur, illius potentiam agnoscit, eamque laudibus celebrat. Sic Deus Pharaone, qui saepe Deo praecipienti restiterat, in mari demerso *glorificatus* dicitur Exod. XIV, 4. 17. 18. Accommodate ad hanc sententiam noster addit: וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה וגו' *et scient me esse Dominum, cum in ea exercuero judicia.* Mutatur per affectum *secunda* persona cum *tertia*, ut in prophetis saepissime. Pro בַּעֲשׂוֹתִי בָהּ habent בַּעֲשׂוֹתִי בָךְ codices aliquot. Personam secundam LXX quoque et Chaldaeus exprimunt. Pauci codices בָּם. וְנִקְדַּשְׁתִּי בָהּ *Et* cum *sanctificatus fuero in ea*, i. e. cum in suppliciis, quibus eos affligam, sanctum et justum judicem me ostendero. Cf. Levit. X, 3. בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ וְעַל־פְּנֵי כָל־הָעָם אֶכָּבֵד *In propinquantibus mihi sanctificabor, et coram toto populo glorificabor*, quorum posterius declarat prius, quod videlicet sit gloriam et sanctitatem suam illustraturus, puniendo coram omnibus etiam intimos suos ministros, unde reliqui omnes possent cognoscere, quam sit honorandus et colendus hic tantus Deus. Vid. et Levit. XXII, 32., et infra apud nostrum XXXVI, 29. seq. Pro וְנִקְדַּשְׁתִּי בָהּ iterum וְנִקְדַּשְׁתִּי בָךְ habent pauci aliquot codices; secundam personam et LXX expresserunt.

23. וְשִׁלַּחְתִּי־בָהּ דֶּבֶר *Immittam ei pestem* (XIV, 19.), „quae obsidiones comitari solet, ex corruptis alimentis in-

infectoque aëre," notante Grotio. וָדָם *Et ſanguinem*, caedes cruentas, ut ſupra V, 17. בְּחוּצוֹתֶיהָ *In plateis ejus* urbis, cf. ſupra XI, 6. Jerem. LI, 4. וְנִפְלַל *Et projectus eſt*, Niphal verbi נָפַל, geminata tertia radicali, pro נִפַּל, uti Chaldaeus interpres cepit. Alii ad radicem פָּלַל referunt, verbaque noſtra ita vertunt: *et judicabitur* quisque *confoſſus*. Ita Gussetius: *et reputati ſunt mortui*, i. e. languentes, cadaveribus ſimillimi, ut Geneſ. XLVIII, 10. *Viſurum me faciem tuam* לֹא פִלָּלְתִּי *non putaſſem*. Sed h. l. profecto parum apte de iis, qui vere *confoſſi* (חָלָל) ſunt, diceretur, eos pro *confoſſis reputari*. A. Schultens in *Inſtitutt. ad fundamm. Ling. Hebr.* et in *Animadverſs. philoll.* ad h. l. p. 313. a פָּלַל, quod cum arabico فَلَّ *ſecuit*, comparat, נִפְלַל *concidetur* vertit. J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 2018. coll. Syriaco ܦܠܠ unde quadriliterum ܦܠܦܠ ortum, quod *conſpergere*, *inquinare*, *cruentare* denotat, verba noſtra ita explicanda arbitratur: *cruentus et in ſanguine ſuo volutatus jacebit confoſſus in medio ejus*, cui ſententiae faveat praecedens: *ſanguis in plateis ejus*. Verum quod me movet, cur נִפְלַל ad נָפַל referendum exiſtimem, eo ſenſu, quem ſupra indicavi, illud eſt, quod חָלָל cum נָפַל ut h. l. junctum video et infra XXX, 4. בִּנְפֹל חָלָל *cum ceciderint vulnerati*, et XXXII, 20. חַלְלֵי־חֶרֶב יִפֹּלוּ *confoſſi gladio cadent*, nec non ſupra VI, 7. וְנָפַל חָלָל בְּתוֹכְכֶם *cum ceciderit confoſſus in medio veſtri*. Noſtrum locum LXX ſic reddunt: *καὶ πεσοῦνται τετραυματισμένοι*. Vulgatus: *et corruent interfecti*. Syrus: ܘܢܦܠܘܢ ܢܟܝܣ̈ܘܗܝ *et cadent confoſſi ejus*. Chaldaeus: כַּד יִתְרְמוּן קְטִילִין *quum projicientur interfecti*. Videntur hi interpretes נִפְלַל vel pro נִפַּל cepiſſe, vel vere ita legiſſe. Sane וְנָפַל legitur in uno codice Kennicottiano et in tribus codicibus Roſſianis a prima manu, quod Dathe probat. In alio codice Roſſiano exſtat וְנָפַל הֶחָלָל. Quando impleta fuerint, quae vates h. l. minatur, certo demonſtrari non poteſt. „Perierunt," inquit Grotius, „nobis hiſtoriae, ex quibus haec

haec poſſemus interpretari. Sed credibile eſt, Sidonios, unde orta eſt Tyrus, Tyriis auxilium praebuiſſe, et poſtea Chaldaeis dediſſe poenas. Nam domum veterem Sidoniorum regum ad plebejam ſortem depreſſam jam olim fuiſſe, discimus ex ſcriptoribus rerum Alexandri. Redacti ergo et hi, non minus, quam Tyrii, ſub poteſtate Chaldaeorum primum, deinde Perſarum." Alii Sidonis ſubverſionem per Artaxerxem Ochum, Perſarum regem, factam, quam pluribus Diodorus Siculus *Biblioth.* L. XVI. Cap. 40. ſeqq. deſcribit, a noſtro innui exiſtimant.

24. Sublatis gentibus nomini Judaeorum infenſis *non exiſtet amplius domui Iſrael* סִלּוֹן, *ſpina*, ſeu potius *aculeus ſpinae*, collato Chaldaico סִלְוָא et Arabico سُلَّال et سُلَّ, quibus nominibus vocantur *aculei adnaſcentes palmarum ramis*. Vid. Celsii *Hierobot*. T. II. p. 221. et Michaelis *Supplemm*. p. 1767. מַמְאִיר plures, Kimchium ſequuti, *doloriſicum* interpretantur, male, ut Michaelis monet in *Supplemm*. p. 1470., nam Levit. XIII, 51. 52. XIV, 44., quibus locis idem vocabulum de *lepra* dicitur (צָרַעַת מַמְאֶרֶת), illa ſignificatio locum habere plane nequit, quum lepra ſine dolore eſſe ſoleat. Recte J. H. Michaelis in Annotatt. ad Biblia Halenſia collato Arabico مَأَرَ, *irritavit, inimicitiam excitavit*, noſtrum מַמְאִיר *irritans, hoſtilis* interpretatus eſt. J. D. Michaelis in *Supplemm*. p. 1470. adſtipulatur Simoni, in Lexico vocem noſtram *recrudeſcere faciens antiqua vulnera* explicanti, quod verbum Arabicum et *recruduit* ſignificat; quae notio tamen magis convenit locis Levitici antea indicatis. Hillerus in *Hierophyt*. P. I. C. LX. p. 469. in hunc locum ita diſſerit: „LXX, Kimchius, Tremellius et Coccejus מַמְאִיר explicant ex מָרַר, quaſi ex מַמְרִיר natum, id eſt, *amaritudinem*, vel *dolorem afferens* [vid. et infra Vulgatum]. Nos quoque מַמְאִיר ex מַמְרִיר excuſum arbitramur, ſed aliam ei ſignificationem tribuimus. Nimirum מָרַר cognationem habet cum verbo מָרָה, *rebellem*,

ſeu *contumacem eſſe.* Hinc מַמְאִיר *contumacem* ſeu *refractarium* interpretamur. Eodem aurigantur LXX et Vulgatus, qui Levit. XIII, 51. מַמְאֶרֶת, leprae epitheton, reddunt *ἔμμονος, perſeverans*, et Samaritanus, qui *Φιλόνεικος contentioſa.* At Tremellius et Vatablus *dolorifica.* Aliene; quoniam veſtibus et aedificiis plaga iſta dolorifica non eſt. Igitur rectius vertitur: *lepra contumax.* Et סִלּוֹן מַמְאִיר nobis erit *ſpina contumax*, quae exciſioni ſuae contumaciter reſiſtit. Idem ſenſus fuerit, ſi מַמְאִיר a מָאַר derivatum, ſi repetatur ab arabico themate مَأَرَ, *recruduit;* quaſi dixeris *ſpinam recrudeſcentem*, et ſubinde *recrudeſcentem lepram.*" LXX: *σκόλοψ πικρίας.* Vulgatus: *offendiculum amaritudinis.* Syrus: ܣܶܚܳܐ ܕܡܰܪܺܝܪܳܐ *abſinthium amarum.* Chaldaeus: מֶלֶךְ אֲבָאִישׁ *rex maleſaciens.* וְקוֹץ מַכְאִב *Et ſpina dolorem inferens*, ut recte Vulgatus vertit. LXX: *καὶ ἄκανθα ὀδύνης.* Videntur מַכְאֹב pronunciaſſe. Syrus: ܘܰܟܽܐܒܳܐ ܡܫܰܢܩܳܐ *et dolor excrucians.* Chaldaeus: וְשִׁלְטוֹן מְעִיק *et princeps affligens.* De קוֹץ *ſpina*, vid. Celsium l. c. p. 223. ſeqq. Eadem imagine hoſtes Iſraelitarum deſcribit Moſes Num. XXXIII, 55., ubi Cananaeos exterminandos praecipit, quod ni facturi ſint; *illos fore ipſorum oculis quaſi aculeos, et lateribus ſpinas.* De הַשָּׁאטִים vid. not. ſupra ad XVI, 57. Hoc loco הַשָּׁאטִים אוֹתָם LXX vertunt: *τῶν ἀτιμασάντων αὐτούς.* Vulgatus: *qui adverſantur eis.* Syrus: ܘܡܨܰܥܪܺܝܢ ܠܗܽܘܢ *et conviciantur eis.* Chaldaeus: דְּבָזְזִין יַתְהוֹן *qui diripiebant eos.* Ceterum hic Verſus non tam ad Sidonem ſpectat, quam ad civitates omnes, quae Iſraeliticos fines attingebant, quae Judaeorum rationes ſaepe turbabant. Quales fuerunt Palaeſtini, Moabitae, Ammonitae et Idumaei, quibuscum Iſraelitarum aſſiduae pene contentiones. Hi autem omnes eodem fere tempore, imo eadem expeditione ſubacti ſunt a Chaldaeis et a patriis finibus expulſi.

25.

25. בְּקַבְּצִי — בָּם Congregaturum ſe Iſraelitas in patrios fines ex omnibus populis, ad quos varia illos fortuna diſperſit, Deus promittit et ſupra XI, 17. XX, 41. Jerem. XXXI, 8. 10. Zephan. III, 19. 20. נָפֹצוּ בָם LXX reddidere *οὗ διεσκορπίσθησαν ἐκεῖ*, quaſi נָפֹצוּ שָׁם legiſſent, quod ipſum plures codices et editiones aliquot veteres exhibent. De ſenſu formulae וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם vid. not. ad XX, 41. Eadem leguntur infra XXXIX, 27. וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם Cf. infra XXXVII, 25. אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב Vid. promiſſionem Geneſ. XXVIII, 13.

26. וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח *Habitabunt ſuper, in ea,* terra (עַל־אַדְמָתָם Vs. 28.) *ſecure.* Cf. infra XXXIV, 25. 27. 28. XXXIX, 26. וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים Eadem verba leguntur Jeſaj. LXV, 21. In fine Verſus pro יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם LXX habent: Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων αὐτῶν. „Quodque ſequitur juxta LXX: *Et Deus patrum eorum,* in Hebraico non habetur.“ Hieronymus. Videntur duorum interpretum verſiones junctae eſſe, quorum alter eadem verba, quae nos hodie in codicibus hebraicis legimus, expreſſit, alter vero אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם. Quando evenerint, quae hic promittuntur, jam Hieronymi tempore discrepantes erant ſententiae. Ille enim, poſtquam verba noſtra attuliſſet, haec addit: „Quod multi referunt ad tempus Zorobabel, Esdrae et Neemiae, quando reverſus eſt populus Iſrael, et habitavit in terra Judaea. Alii vero in ultimo tempore, et in mille annis ſperant eſſe complendum. Porro ſecundum intelligentiam ſpiritualem hic nobis ſenſus eſſe videtur,“ et quae deinceps ſequuntur. Ipſe igitur Hieronymus nil definire auſus eſt. Ad ea tempora, quae reditum deportatorum e Babylone ſunt ſequnta, quibus Iſraelitae diu illaceſſiti vixerint, has promiſſiones et Grotius refert. Verum illis temporibus neque *ex omnibus populis*, per quos diſperſi erant Iſraelitae, *congregati ſunt* in patrias terras, nec, qui redierunt, ea tranquillitate fruebantur, qualis h. l. et ceteris locis ſupra indicatis illis promittitur. Quod quum perſpectum haberent plures ſuperioris

perioris aetatis interpretes, alii magnifica illa promiſſa futuro aliquo tempore implenda exiſtimarunt (qui tamen non cogitaſſe videntur, num ingentem illam undique congregandorum Judaeorum multitudinem una Palaeſtina, terra Jacobo promiſſa [Vs. 25.] capere poſſit), alii vero, eaque potior pars, ſenſu ſpirituali ad eccleſiae Chriſtianae, eorumque, qui ei civitati ſunt adſcripti (quos ſenſu figurato *Iſraelitas* appellari volunt, per Evangelii doctrinam ex omnibus gentibus congregandos), felicitatem atque propagationem illa referenda eſſe arbitrati ſunt. Quae interpretandi ratio quantum habeat arbitrarii atque ambigui, neminem ſanioris artis hermeneuticae praeceptis imbutum latere exiſtimo. Nobis quidem oleum et operam perdere videntur, qui hujusmodi oracula ad certos eventus referre ſtudent, aut poëtica ornamenta ad factorum ſidem explorant.

XXII.

XXII.

Vaticinia in Aegyptum.

Cap. XXIX. XXX. XXXI. XXXII.

Cap. XXIX.

ARGUMENTUM.

Duplex hoc Capite vaticinium continetur contra Pharaonem et Aegyptum. *Priori,* quod Verſibus 2—16. comprehenditur, Pharaoni, vane de ſe ac ſuperbe cogitanti, et populo, a quo ſibi pollicebatur omnia, interitum praedicit, et nullam partem tam ſpatioſi regni futuram eſſe dicit immunem a clade (Vs. 2—16.). Quae regni tanta vaſtitas ad quadrageſimum usque annum producenda traditur (Vs. 13.), et quamvis poſt illud tempus Aegyptus inſtauranda ſit, numquam tamen ad antiquam gloriam et amplitudinem aſſurget (Vs. 14. 15. 16.). *Altero* vaticinio, alio, quam prius, tempore edito (Vs. 17.), Deus Nabuchodonoſoris operam, quam in Tyri oppugnatione longam aſſumſit, Aegyptiis ſpoliis compenſandam dicit (Vs. 18. 19. 20.). Et ſub illud tempus ad extremum, educto e vinculis Jechonia, excitanda dicitur Judaici nominis oppreſſi gloria (Vs. 21.).

Anno

1. Anno decimo, die decimi menſis duodeci-
mo Dominus me hisce verbis eſt alloquutus:
2. Fili hominis, compone vultum in Pharao-
nem, Aegypti regem, et adverſus eum ad-
3. verſusque omnem Aegyptum vaticinare, in
haec verba loquens: Sic dicit Dominus
Deus: En me contra te, Pharao, rex Aegypti,
draco ingens, qui in medio fluminum tuorum
recubas, et dicis: meus eſt fluvius, et ego
4. feci memetipſum. At ego hamum injiciam
maxillis tuis, adfixisque omnibus fluminis
tui piſcibus ad tuas ſquamas, te ex medio
tui fluminis extraham, omnibus fluminis tui
5. piſcibus haerentibus in tuis ſquamis. Ac
projiciam te cum omnibus fluminis tui piſci-
bus in deſertum; in terra jacebis, ut non
collectus aut congeſtus terreſtribus beſtiis
6. aëriisque volucribus paſtui ſis, ſcientque
omnes Aegypti incolae, me eſſe Dominum,
propterea quod fueris Iſraelitarum domui
7. arundineus baculus, qui ab illis manu pre-
henſus, quaſſatus ſis, eisque totum humerum
laceraveris, et eis tibi innitentibus fractus,
8. eorum tota latera perforaveris. Quapropter
haec dicit Dominus Deus: Ecce ego contra
te gladium adducam, hominesque ex te
9. beſtiasque excidam, redditurque Aegyptus
terra vaſta et inculta, ſcieturque me eſſe
Dominum, quoniam dixiſti: „fluvius meus
10. eſt, et ego feci.“ Quare en! me contra te
tuumque

tuumque flumen, qui terram Aegyptiam
in solitudinis incultae vastitatem redigam
a Magdolo Syenem usque et terminos Ae-
thiopiae, ut eam nec humanus, nec pecuinus 11.
pes peragret, nec habitetur per quadraginta
annos. Reddam, inquam, Aegyptiam terram 12.
vastam inter vastas terras, ejusque urbes inter
desolatas urbes erunt vastae annos quadra-
ginta, atque ipsos Aegyptios dispergam per
gentes, et dissipabo per terras. Haec autem 13.
dicit Dominus Deus: peractis annis quadra-
ginta colligam Aegyptios ex populis, quo
fuerint dissipati, revocatosque Aegyptios 14.
captivos reducam in terram Pathros, quod
eorum natale solum est, ubi erunt humile
regnum. Ceteris regnis humilius erit, nec 15.
se amplius supra gentes efferet, et diminuam
eos, ne gentibus imperent. Nec erunt am- 16.
plius domui Israelis fiduciae, quae criminis
commonefaciat, dum ad eos se convertunt;
scientque, me esse Dominum Deum.

Anno autem vicesimo septimo prima die 17.
mensis primi, habitus est ad me Domini
sermo in haec verba: Fili hominis, Nebu- 18.
cadnezar, rex Babyloniae, exercitum suum
tantis operis oneravit ad Tyrum, ut omnia
eorum capita glabrata, et humeri depilati
sint; nulla tamen merces reddita est ei, aut
exercitui suo pro opera, quam adversus eam
praestitit. Quare sic dicit Dominus Deus: 19.

Ego

Ego Nebucadnezari, Babyloniae regi, terram
Aegyptiam dabo, qui ejus turbam auferat,
manubias depraedetur, et spolia rapiat, quae
20. sint ejus exercitui merces. Pro opera, quam
in illa praestitit, dabo ei terram Aegyptiam,
pro eo quod mihi opus fecerit, inquit Do-
21. minus Deus. Illo tempore efficiam, ut pul-
lulet cornu domus Israelis. Tibi vero fa-
ciam inter eos fandi copiam, scientque, me
esse Dominum.

N O T A E.

Cap. XXIX, 1. בִּשְׁנָה הָעֲשִׂירִית *Anno decimo* transportationis Jechoniae I, 2., *duobus mensibus* ante vaticinia de Tyro, quae Cap. XXVI — XXVIII. praecessere, et *sedecim annis* ante illud, quod infra Vs. 17. seqq. ob argumenti vicinitatem huic connectitur. Nam vaticinia haec, ut recte Grotius observat, non per tempora, sed per gentes sunt ordinata, et a propinquioribus terrae Israeliticae incipiunt. „Hoc autem contra Aegyptum vaticinium," ait Lightfoot in *Chron. Tempor. et Ord. Textuum V. T.* Oper. Vol. I. p. 125., „prolatum est tempore maxime opportuno, utpote quando fastus illius ad summum pervenerat, et Hierosolyma in ea posuerat fiduciam. Nunc enim prodierat cum omnibus suis viribus, ut Hierosolymam obsidione liberaret, ipsaque Hierosolyma tota spe in illam recumbebat, ideoque ipso hoc tempore destructionem Aegypto denunciat, spei vero in illa frustationem Judaeis." Cf. Vs. 6. Cur vero post vaticinia adversus Tyrum collocata sit haec prophetia, rationem indicavimus ex eodem Lightfooto supra ad XXVI, 1. בָּעֲשִׂרִי *Decimo* mense, בִּשְׁנֵים עָשָׂר *Duodecimo die*, vid. de his ellipsibus not. ad I, 1.

2. שִׂים פָּנֶיךָ Vid. de hac formula not. ad XIII, 17. XXI, 2. עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם „Illud vel maxime requirendum eſt, utrum [qui hic memoratur] ipſe ſit *Pharao*, qui in Exodo, et Eſaja et Hieremia, et Ezechiel, multisque aliis in locis nominatur, an alius atque alius? Videturque mihi non eſſe unus, ſed apud Aegyptios hoc vocabulo demonſtrari regiam dignitatem, ſicut apud Romanos *Caeſares* et *Auguſti* reges eorum appellantur, a primo, Cajo Caeſare, et ſecundo, adoptivo ejus, Octaviano, qui poſtea Auguſtus eſt nominatus; et apud Syros Antiochi, apud Perſas Arſacidae, apud Philiſtim Abimelech, et poſt Alexandrum in Aegyptum Ptolemaei usque ad Cleopatram, qua victa apud Actium Aegyptus Romana eſt facta provincia. Ergo in praeſentiarum adverſum unumquemlibet regem Aegypti ſermo ſit Domini." Hieronymus. Hieronymi ſententia confirmatur Josephi teſtimonio, qui *Antiqq.* VIII, 6. 2., omnes Aegyptiorum reges per annos amplius trecentos et mille *Pharaones* dictos eſſe narrat, additque, nomen *Pharao* apud Aegyptios regem ſignificare [ὁ Φαραὼν κατ' Αἰγυπτίους βασιλέα σημαίνει]. Recte; nam ΟΥΡΟ Coptice eſt *rex*, et cum articulo ΠΟΥΡΟ et ΦΟΥΡΟ. Vid. P. E. Jablonskii *Opuſcula* P. I. p. 374. ſeq., et quae ibi notavit doctiſſimus editor *Te Water* not. *g.*, et P. II. p. 129. not. Cf. quae de hoc more pluribus Aſiae regibus etiamnum communi obſervavit Chardin *Voyages en Perſe*, T. III. p. 382. edit. in quatern., ſ. T. VI. p. 2. edit. Langles. Sunt interpretes, qui eum Pharaonem, contra quem noſtrum vaticinium directum eſt, eundem exiſtiment, qui Jerem XLIV, 30. *Hophra* (חָפְרַע), ab Herodoto L. II. c. 161. ſeqq. Ἀπρίης dicitur. Verum etſi aliqua hujus oraculi effata regi illi accommodari poſſint, ſunt tamen alia, quae in eum minus quadrant. Quare *Pharaonis* nomen hoc noſtro et iis, quae ſequuntur, vaticiniis cum Hieronymo (vid. ſupra) *ſylleptice* eſt capiendum. Pro כֻּלָּהּ plures libri manu ſcripti, nonnulli etiam typis excuſi, legunt כֻּלֹּה, alii כֻּלּוֹ, cum ſuffixo maſculino, quum nomen אֶרֶץ, ad מִצְרַיִם ſubaudiendum,

feminei

feminei generis suffixum poscat. Neque tamen illud כֻּלֹּה, quod in antiquissimis et accuratissimis codicibus reperitur, tanquam aperte falsum, plane est repudiandum. Possit enim מִצְרַיִם hic *populum Aegyptium* significare; nomina autem populorum ut singularia masculina tractari, notum; e. c. Exod. XIV, 30. וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת *Videbat Israel*, i. e. populus Israeliticus, *Aegyptum*, Aegyptium populum, *mortuum*. Vid. et Jerem. XLVIII, 11.

3. Nomine תַּנִּים s. תַּנִּין, ut in codicibus aliquot legitur, quod proprie quamlibet *belluam immanem et terribilem* vel *terrestrem*, vel *aquatilem*, *draconem*, ut arabicum تِنِّينٌ, significat (vid. not. ad Ps. XLIV, 20.), *crocodilum* intelligendum esse, iis in locis, quibus de Aegypto agitur, monuimus ad Ps. LXXIV, 13. Cf. Jesaj. XXVII, 1.; ubi Aegyptus non solum תַּנִּין, verum et לִוְיָתָן appellatur, quo nomine *crocodilum* indicari, apparet ex iis, quae Job. XL, 20. seqq. ea de bellua legimus. *Crocodilo* autem rex Aegypti comparatur h. l. atque locis indicatis (quibus adde Jesaj. LI, 9. et infra XXXII, 2.), quod eas regiones incolit, in quibus crocodili habitant, qui terrori aliis atque exitio sunt. Crocodilum veteribus emblema regni Aegyptii fuisse, inde colligi potest, quod in numis devicta ab Augusto Aegyptus sub emblemate crocodili, palmae alligatae sistitur. Vide *Thesaur. Morell.* (Amstelod. 1752.) T. I. p. 386. seq. et T. III. sub numis Augusti, Tab. XXXVI, 26. 27. XXXVII, 1. Bochartus *Hieroz.* P. II. L. V. Cap. XVIII. T. III. p. 774. ea comparatione et ad ipsum *Pharaonis* nomen alludi existimat. Nam Arabibus فرعون et *crocodili* nomen est. „Itaque (verba sunt Bocharti) cum dicit Ezechiel: *Pharao, magne* thannin, *qui cubas in medio rivorum tuorum*, idem est, ac si diceret: O qui Pharaonis, seu crocodili nomine gloriaris, idem te manet casus, qui crocodilum, qui ferreo hamo capitur, atque ita e flumine ad necem trahitur.“ Verum recte jam Noldius in *Annotatt. et Vindicc.*

ad

ad *Concordantt. Particular.* not. 1306. p. 886. ed. Tymp. Bocharto obvertit, *Pharaonem* notare *regem*, et commune fuisse regibus Aegypti nomen, ut apud Persas شاه, *Schah*, et سلطان *Sultan* apud Turcas. „Videtur autem," addit, „vox *Pharao*, regibus propria, translata ad *crocodilum*, quod hic quasi rex esset inter aquatilia, quae in fluviis Aegypti degerent." הָרֹבֵץ *Qui recubat*, supra XIX, 2. Genes. IV, 7. XLIX, 9. AMMIANUS MARCELLINUS L. XXII. Cap. 15. de crocodilo: *Noctibus quiescens per undas, diebus humi vescitur.* בְּתוֹךְ יְאֹרָיו *In medio fluminum suorum*, Nilum intelligit, quem flumina vocat, seu quia ad irrigandos Aegyptios agros varii ex alveo ducebantur rivi, seu quod fluvius Nilus in septem distrahebatur ostia, per quae tandem in mare se mediterraneum exonerabat. Quare et MARTIALIS (de Spectac. 3.) *Nili flumina*, et OVIDIUS *Metamorph.* XV, 153. *Septemflua Nili* dicit. יְאֹר, quod in V. T. solo de Nilo usurpari solet (vid. Genes. XLI, 1. Exod. I, 22. VII, 19. Jesaj. VII, 18.), nomen Aegyptiacum est; IAPO dialecto Memphitica, Sahidica autem IEPO, *fluvium* denotat. „Et quia Nilus unicus et solus est in Aegypto fluvius, antiquissimis temporibus aliud quam *fluvii*, IAPO, nomen non habuisse videtur. Succedente aevo, quum Aegyptii aliorum insignium fluviorum notitiam acquisivissent, ut fluvium suum ab aliis distinguerent, *Nili* nomen eidem imposuere." Verba JABLONSKII sunt in *Opusc.* P. I. p. 93., ubi et cf. editoris notam, et eundem p. 144. Cum Nilo autem intelligenda Aegyptus, quae eo fluvio tota alluitur. COCCEJUS: „Non intelligitur tam fluvius, quam *populus Nilum bibens*, ut per *Euphratem* (הַנָּהָר) *Babylonii* intelliguntur Jesaj. VIII, 7. Tralatitium est, populum cum fluento comparare; cf. Apoc. XVII, 15." לִי יְאֹרִי *Meus est fluvius meus*, omnia mihi abunde suppeditans, quem et nemo mihi adimere, et sibi vindicare poterit. Plurimum Aegyptii suo Nilo tribuebant, a quo omnia vitae sustentandae subsidia sperabant. Quum enim statis temporibus e suo alveo

alveo excedens fluvios ille agros irrigaret oblimaretque, non admodum, ſi pluvia deficeret coeleſtis, agrorum maciem metuebant. Plinius *Panegyr.* C. 30.: *Aegyptus alendis augendisque ſeminibus ita glorioſa eſt, ut nihil imbribus coeloque deberet; ſiquidem proprio ſemper amne perfuſa, neque alio genere aquarum ſolita pingueſcere, quam quas ipſe devexerat, tantis ſegetibus induebatur, ut cum feraciſſimis terris quaſi numquam ceſſura certaret.* Hinc ortum inſolens illud verbum ſuperbi regis: *meus eſt fluvius,* quaſi diceret: quum a domeſtico flumine omnia mihi rato atque indubitato proventu ſuppetant ſubſidia; non eſt, cur ab irato Deo quicquam metuam, qui eripere mihi non poteſt perpetuos ac familiares uſus, quos a flumine capio. Verba וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי ſunt, qui vertant: *et ego feci mihi* ſcil. fluvium illum, ut allueret meam regionem, idque mea induſtria ac ſapientia, multis ex illo diductis rivis. Ita Syrus: ܘܶܐܢܳܐ ܥܒܰܕܬܶܗ *et ego feci cum.* Verum וַאֲנִי commodius pro *nominativo abſoluto* (vid. Storrii *Obſervatt.* p. 292. et Gesenii *Lehrgeb.* p. 723.) capitur, *et me quod attinet, feci me,* quomodo Vulgatus reddidit: *et ego feci memetipſum.* De ſe ipſo ita magnifice cogitaſſe dicitur rex ille ſuperbus, quaſi non eſſet a ſuperiori aliqua potentia productus, ſed ſibimet ipſi deberet ſuam potentiam et ſuum regnum, quod ſatis ſibi a flumine, cujus ipſe ſit Dominus, facultates haberet ad beate vivendum. Hieronymus: „Loquitur juxta ſitum provinciae, quaſi ad regem, quod in Nili inundatione confidat, et pluvias de coelo non magnopere deſideret, auctoremque ſui ſe ipſum putet: vel *fluvios,* hoc eſt *διώρυχας* et rivos Nili a ſe factos jactitet.“ Chaldaeus verba לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי ita vertit: דִּילִי מַלְכוּתָא וַאֲנָא כְּבִישִׁית *meum eſt regnum et ego ſubjugavi* illud. Qui noſtrum vaticinium contra *Pharaonem Hophram,* ſive *Apriem* (vid. not. ad Vs. 2.) directum arbitrantur, ad ſuam ſententiam commendandam hic afferunt Herodoti e L. II. c. 169. verba, quibus narratur, regem illum, quum per

per plures annos omnia pro votis ipſi ſucceſſiſſent, faſtu ita inflatum fuiſſe, *ut nullum neque deorum neque hominum poſſe ſibi adimere regnum, ſibi perſuaderet* (Ἀπρίεω δὲ λέγεται εἶναι ἥδε ἡ διάνοια, μηδ' ἂν θεόν μιν μηδένα δύνασθαι παῦσαι τῆς βασιληΐης· οὕτω ἀσφαλέως ἑωϋτῷ ἱδρύσθαι ἐδόκεε). Sed vid. infra not. ad Vs. ſeq.

4. Supplicium minatur veſanae ſuperbi regis cogitationi debitum. Quum autem illum in ſuperioribus ſub emblemate crocodili propoſuiſſet, jam in coepta metaphora perſiſtens ita pergit: וְנָתַתִּי חַחִים בִּלְחָיֶיךָ *Injiciam hamos maxillis tuis*, quibus e flumine ſ. regno tuo extrahendus, ut in arido eo facilius occidi poſſis. Nomen חַח, quod ſupra XIX, 4. ſignificatione *uncini* per nares transfixi aderat, h. l. pro *hamo* eſt capiendum, ut חוֹחַ Job. XL, 26. (al. 21.). In textu חַחִיים, cum duplici Jod ſcribitur, tanquam a ſingulari חַחִי (ad normam nominis לְחִי), forma ex quieſcentibus tertia radicali He petita. Crocodilus jam Herodoti tempore (L. II. c. 70.) capi ingenti *hamo ferreo* ſolebat, cui caro ſuilla eſca impoſita, ut hanc devorans et hamum deglutiat beſtia, quae tum ex aqua extrahitur. Eodem modo crocodilorum capturam deſcribit Maillet *Deſcription de l' Egypte* T. II. p. 127. ed. Hag. 1740. 8. (*On a prend quelquefois avec des hameçons, en leur mettant pour appas un quartier de cochon, ou de lard, dont ils ſont fort friands*). Cf. Oedmann *Vermiſchte Sammlungen*, P. III. p. 6. verſ. germ. et Michaelis *Supplemm.* p. 715. וְהִדְבַּקְתִּי דְגַת־יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ *Et adhaerere faciam piſces fluminum tuorum ſquamis tuis.* Ut draco hic magnus, ſ. crocodilus, dominum ſe putabat fluminum, ſic etiam piſcium, qui fluviales ſinus habitabant. Hi vero ſunt Aegyptii, quorum armis regnum ſibi tutabatur incolume, et quorum opibus atque induſtria regios alebat faſtus, et opimis fruebatur deliciis, quae ſibi ne deeſſent, illorum non ſolum facultates, ſed etiam ſanguinem exſugebat, ſicut belluae aquatiles minorum piſcium carnibus ſe ſuſtentant. Hos igitur piſces, qui draconi illi ſtipatores

ſunt,

ſunt, et quaſi ſatellites, eodem Deus extrahet hamo, ut ſimul in litore a belluis volucribusque coeli lacerentur, ut pluribus hoc infra XXXII, 4. declaratur. Chaldaeus haec ita explicat: וְאֶקְטוֹל שִׁלְטוֹנֵי תוּקְפָּךְ עִם גִּבָּרָךְ *et interſiciam principes fortitudinis tuae cum potentibus tuis.* וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ יְאֹרֶיךָ *Faciamque aſcendere*, i. e. extraham te (quo ipſo ſignificatu de piſcibus extrahendis idem verbum Habac. I, 15. uſurpatur) *ex rivis tuis*, ejiciam et exuam te regno. Ita Chaldaeus: וְאֶבַטְּלִנָּךְ מִמַּלְכוּתָךְ *et ceſſare faciam te a regno tuo.* In iis, quae ſequuntur, vel אֵת pro Accuſativi nota capiendum eſt, et ante בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ pronomen relativum אֲשֶׁר ſubaudiendum (*et omnes piſces* ſcil. extraham, *qui tuis ſquamis adhaerent*); vel אֵת pleonaſtice nominativo כָּל־דְּגַת praeponitur, ut Geneſ. I, 30. Joſ. XXII, 17. 2 Reg. VI, 5. X, 6. Nehem. IX, 19. 34. (vid. Storrii *Obſervatt.* p. 264. not.), quomodo ſic erit vertendum: *ita ut omnis piſcis ſquamis tuis adhareat.* Qui hoc oraculum ad Pharaonem Hophram ſ. Apriem referunt, hoc Verſu cladem, quam ille a Cyrenaeis in deſertis Libycis accepit, ſpectari putant. Rem ex Herodoto L. IV. c. 159. et Diodoro Siculo L. I. c. 68. his verbis narrat Junius: „Cyrenaei, auxiliaribus Graecorum copiis freti, ſinitimam Libyam occupaverant, et regem Ariciam ſ. Adricanum ditione ſua exuerant. Is in fidem Pharaonis Apriei ſe confert, qui amplum collegit exercitum, non exterorum, ſed Aegyptiorum, adeoque ditionem ſuam ferme exhauſit hominibus ſuis, quos in agrum Cyrenaicum deduxit, ubi omnes ſere perierunt, rege cum pauculis foeda ſuga vix effugientibus. Quare offenſi Aegyptii, tanquam ſi rex ille infauſto conſilio, exſtinctis Aegyptiis, graviſſimam tyrannidem in reliquam plebem moliretur, in illum rebellarunt." Atque noſtro quidem Verſu qui illam ſententiam ſequuntur hoc innui volunt, regem in toto regno ſuo exercitum conſcripturum et contra hoſtes educturum, ſed infelici eventu. Haec illi, quibus nos minime adſtipulari poſſumus. Nam ad cladem Aegypto a *Chaldaeis* inferendam, omnia haec oracula

quatuor

quatuor Capitibus inde a XXIX. usque ad XXXII. compre-henſa, pertinere, non ſolum inde patet, quod infra Vs. 18. Deus *Nebucadnezaris* operam, quam in Tyri oppugnatione longam aſſumſit, Aegyptiis ſpoliis compenſandam promittit; verum et ex iis, quae Cap. XXX, 10. 25. XXXII, 11. leguntur. Et in eo vaticinio, quod duobus tantum menſibus ſerius noſtro editum eſt (XXX, 20—26.), diſerte per *regem Babylonium* Aegyptus vaſtanda et incolae per omnes gentes dispergendi dicuntur. Stragem autem, Aegyptiis in deſertis Libycis a Cyrenaeis illatam, cauſam fuiſſe tantae vaſtitatis, quantam toti Aegypto inde a Vs. 10. vates minatur, ne veriſimile quidem éſt, nec veteris alicujus ſcriptoris teſtimonio demonſtrari poterit. Neque Apriei conveniunt, quae Verſu proximo regi Aegyptio denunciantur, fore, ut in deſerto interſectus ibi inſepultus jaceat. Nam Apries in Aegyptum reverſus et carceri incluſus, ac tandem ſtrangulatus eſt. Vid. Herodot. L. II. c. 169. Quare iſtius ſententiae defenſores eo confugiunt, ut illam comminationem vel ſynecdochice de Apriei exercitu capiendam, vel ad ejus ſucceſſorem et aemulum, Amaſin, qui ſepultura caruit (Herodot. III, 16.), extendendam eſſe dicant. Verum ne ſynecdochice intelligantur, quae propheta Vs. 5. regi Aegyptio minatur, vetant verba: *te* et *omnes piſces fluminum tuorum in deſertum projiciam; in campo cades*, et quae ſequuntur. Si quis vero, quae vates diſerte uni eidemque regi minatur, divellere, atque duobus diverſis viris accommodare velit, nonne is planiſſima contorquere atque pervertere dicendus erit?

5. וּנְטַשְׁתִּיךָ הַמִּדְבָּרָה *Relinquam te* abductum et projectum (cf. infra XXXII, 4.) *in deſertum* ſiccum (reſpondet מִדְבָּר Jeſaj. XLI, 18. *terrae aridae*, אֶרֶץ צִיָּה), ubi piſces vivere nequeunt. Significatur, ab hoſte Chaldaeo abducendum eſſe Pharaonem cum aliis Aegyptiis, illis praeſertim, qui meliori erant ordine et loco (*qui draconis ſquamis*, i. e regio lateri, *ſeſe adglutinarant*) in Babylonem, quae Aegyptiis, captivis abductis, aeque ingrata eſſe

oportebat, quam aquatilibus ex aquarum gurgite in litus protractis, aridum solum. עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל „*Et cades super faciem campi*, vel, *terrae* tuae, eo quod Aegyptus campestris provincia sit," inquit Hieronymus. Sed eadem prorsus verba leguntur infra XXXIX, 5., ubi Gogo vates minatur, eum cum exercitu in terra Israelitica (montosa, ibid. Vs. 4.) *super facie terrae casurum*, feris videlicet volucribusque pascendis, quod ibi Vs. 4. praecesserat, et nostro loco statim subjicitur. Verba, quae sequuntur, לֹא תֵאָסֵף וְלֹא תִקָּבֵץ *non colligeris, neque congregaberis*, et rei, quae comparationi inservit, i. e. piscibus, et rei comparatae, i. e. regi Aegypti cum suis, aeque sunt apta. Neque enim tanquam pisces pro lautorum hominum mensis expetitos colligendos, sed tanquam ingratos noxiosque pisces abjiciendos illos dicit. Qua similitudine usus est Christus Matth. XIII, 47. *Simile est*, inquit, *regnum coelorum sagenae missae in mare, et ex omni genere piscium congreganti, quam, quum impleta esset, educentes, et secus litus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt.* Ad regem ipsum vero si verba illa referas, significatur, eum insepultum jacturum. *Congregari* enim et *colligi*, ubi de cadaveribus agitur, est, in sepulchrum inferri. Vid. 2 Reg. XXII, 20. וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־קִבְרֹתֶיךָ *Et colligeris ad sepulchra tua.* Jerem. VIII, 2. לֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ *Non colligentur*, scil. in sepulchra, *neque sepelientur*, quae ipsa verba et Jerem. XXV, 33. leguntur, cf. et IX, 21. Cujus loquutionis ea videtur esse caussa, quod jam tum totae familiae haberent unum commune monumentum, quo posteri ad suos majores aggregabantur. Cf. J. H. Pareau *Commentat. de immortalitatis notitiis* etc. p. 48. Sensum nostri loci recte expressit Chaldaeus: עַל אַפֵּי חַקְלָא תִתְרְמֵי נְבֵלְתָךְ לָא תִתְכְּנֵישׁ וְלָא תִתְקְבַר *super faciem agri projicietur cadaver tuum, non colligetur nec sepelietur.* Pro תִקָּבֵץ in codicibus nonnullis Kennicottianis legitur תִקָּבֵר, quod ipsum et Chaldaeum legisse putat de-Rossi. Quasi vero non תִקָּבֵץ legere potuisset, cujus verum sensum in sua interpreta-

pretatione expresserit. לְחַיַּת הָאָרֶץ וגו׳ Ita Homerus statim in principio Iliados (A, 4.) occisos fuisse canit Graecos eosque canibus atque volucribus datos esse in escam:

— αὐτοὺς δ' ἑλώρια τεῦχε κύνεσσιν
Οἰωνοῖσί τε πᾶσι. . . . . .

Et Virgilius *Aeneid.* IX, 485. matrem Euriali filii ab hostibus interemti casum hoc modo deplorantem inducit:

Heu, terra ignota canibus date praeda Latinis
Alitibusque jaces!

6. וְיָדְעוּ כָּל־יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה *Ut cognoscant omnes incolae Aegypti, me esse Jovam,* qui solus omnia efficere possit, Pharao vero nihil. Formula nostro familiaris. Vid. supra XVII, 24. XXI, 10. XXV, 10. 17. XXVIII, 22. 24. 26. et infra hoc Capite Vs. 10. 16. יַעַן הֱיוֹתָם מִשְׁעֶנֶת קָנֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל *Quoniam domui Israelis fuerunt baculus arundinis,* infirmior, quam ut posset eos sustinere et juvare. Grotius: „Loquutio proverbialis in eos conveniens, qui nocent eis, quibus prodesse deberent. Sic rex Aegypti praesidenti illa gloriatione Vs. 3. in ipso acquiescentes fallebat, ut scipio arundineus eos, qui in illum incumbunt." Chaldaeus vertit: סְמַךְ קַנְיָא רְעִיעָא *sustentaculum arundineum conquassatum,* coll. 2 Reg. XVIII, 21. Jesaj. XXXVI, 6. בָּטַחְתָּ לְּךָ עַל־מִשְׁעֶנֶת הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה עַל־מִצְרַיִם *Confidis baculo isti arundineo conquassato, Aegypto.* Kimchi: „Non fuerunt Aegyptii Israelitis auxilium nisi ad breve tempus, coll. Jerem. XXXVII, 5. seqq., eoque nocuerunt eis potius; nam ex fiducia in Aegyptiis rebellarunt in regem Babelis." Comparatur autem Aegyptus et hoc loco, et a Sanheribo locis antea indicatis *arundini* non solum propter communem rationem, quia arundo nihil habet solidi, atque adeo ab illa sperari nihil firmamenti potest; sed propter aliam etiam, et Aegyptio solo familiarem. Ad ripam quippe Nili et in locis palustribus arundo nascitur multa, praesertim illa arundinis species, quae *Donax* dicitur, descripta a Forskalio *Flora Aegypt. Arab.* p. 23. et pag. 24. addit: *Donax et Saccha-*

 rum

rum Ganesj ripas Nili non ſolum veſtiunt, ſed prorſus impediunt, ut Alnus *in Septentrione.* Cf. OEDMANNI *Vermiſchte Sammlungen* P. I. p. 52. ſeqq. verſ. germ. et CELSII *Hierobot.* P. II. p. 317. ſeqq. Pro יַ֫עַן הֱיוֹתָם, *quod fuerint illi* ſcil. Aegyptii, LXX, Syrus ac Vulgatus vertunt *pro eo quod fuiſti*, quaſi יַעַן הָיִיתָ legiſſent, ſermone tantum ad regem Aegypti converſo, ad quem etiam in Verſu proximo eſt converſus. Recte vero Dathius monet, non eſſe, quod in textu legitur, יַעַן הֱיוֹתָם, ſollicitandum, quum hujusmodi perſonarum permutationibus nil ſit frequentius in prophetis. Se ipſum tamen ob faciliorem cum Verſu ſequente connexionem et in hoc hemiſtichio verba tanquam ad regem dicta vertiſſe; qua ipſa de cauſſa forſan et antiqui interpretes ita verterint.

7. Verba בְּתָפְשָׂם בְּךָ בַּכַּפְּךָ fere ſic vertunt cum Vulgato: *quando apprehenderunt te manu* (τὸ Keri ſequuti, בַּכַּף), ſcil. ſua, quaſi ſcriptum eſſet בְּכַפֵּיהֶם (ita LXX: ὅτε ἐπελάβοντό σου τῇ χειρὶ αὐτῶν); quod vero in textu legitur, בְּכַפְּךָ efferendum, i. e. *manu tua* prorſus repudiandum judicant. Ita Dathius, qui lectionem textualem בכפך, *plane ineptam,* et de-Roſſi, qui eandem *mendoſam* vocat, ſimulque notat, quod in margine legendum praecipitur, בַּכַּף, in pluribus codicibus in ipſo textu legi. Mihi vero בַּכַּפְךָ, utpote difficilius, primo ſaltem adſpectu, praeferendum videtur, quod nil tamen difficultatis habebit, ſi nomen כַּף h. l. de *clavo* ſeu *manubrio* ſcipionis, quocum Aegyptius comparatur, intelligas. De *incurvis manubriis ſerae* pluralis כַּפּוֹת dicitur Cant. V, 5. Verbo תָּפַשׂ, quod proprie *circumplicare manum rei* denotat (vid. Jo. GUIL. SCHROEDERI *Commentar. in Pſalmum* X. p. 42. ſeqq.) nomen, quod rem apprehendendam ſignificat, jungi ſolet praefixo ב. Sic infra XXX, 21. לִתְפֹּשׂ בֶּחָרֶב *ad prehendendum gladium.* Jeſaj. III, 6. כִּי־יִתְפֹּשׂ אִישׁ בְּאָחִיו *Nam apprehendet vir fratrem ſuum.* Deut. IX, 17. וָאֶתְפֹּשׂ בִּשְׁנֵי הַלֻּחֹת *Apprehendebam tuas illas tabulas.* Quare noſtra verba ita reddenda erunt: *quando apprehenderunt te, manubrium* videlicet

delicet *tuum*, f. *manubrio tuo.* A quo fenfu jam parum aut nihil discrepabit, quod in margine legendum praecipitur, בְּכַּף, *quando apprehenderunt te manubrio.* Neque tamen abfonum foret, nomen כַּף h. l. propria fignificatione capere, quafi Ifraelitae fiftantur manus Aegyptii regis apprehendere, qui labentes fulciret fuaque ope fuftineret. Non infrequens enim eft noftro, propria figuratis mifcere, veluti fupra XIX, 7., vid. Vol. I. p. 509. תֵּרוֹץ *Confractus es*, non praeftitifti eis promiffum auxilium (cf. 2 Reg. XVIII, 21.), fed potius deteriorem rem illorum fecifti, quod his verbis exprimit: וּבָקַעְתָּ לָהֶם כָּל־כָּתֵף *et perfodifti eis totum latus*, f. *humerum* (ut infra Vs. 18.), i. e., ut Grotius notat, fynecdochice *totum brachium.* „Scipioni arundineo fi nimium fidenter incumbas, fieri poteft, ut frangatur, fimulque vulneret, imo perforet manum. Fiffile enim eft hoc genus arundinis, et, ubi maturuerit, praedurum. Unde varia hinc parantur inftrumenta, fubularum ritu acuta et pungentia. De Daphnidis digito arundine vulnerato canit Theocritus *Idyll.* VIII, 24.:

— — Ἔτι καὶ τὸν δάκτυλον ἀλγῶ
Τοῦτον, ἐπεὶ κάλαμός με διασχισθεὶς διέτμαξεν.

Et adhuc digitus dolet ifte, illum enim calamus fciffus fauciavit. Apud Theodoretum *Hift. Eccle∫.* L. V. c. 39. lego; *inter cruciamenta martyrum fuiffe, ut eos arundinibus femifectis circumdarent, et incifiones corporibus applicarent.* Et mox idem ille narrat, Isdegerdem, Perfarum regem, iftis hominibus *arundines praeacutas per ungues manuum et pedum trajici juffiffe.*" Celsius *Hierobot.* P. II. p. 320. Ideo aufi funt Judaei opponere fefe Chaldaeorum armis, quia fatis fe virium ad refiftendum habituros putabant a Pharaonis auxilio. Quare fi ad falfam fpem non effent ab Aegyptiis adducti, folviffent tributum, quod debebant ex pacto, nec fuiffet eorum respublica a Chaldaeis exterminata. Chaldaeus hemiftichium hoc prius ita explicavit: בְּאִתְכְּנֻיוּתְהוֹן בָּךְ בֵּיד מֶלֶךְ תַּקִּיף תִּתְמְסַר וְיִיבַד בֵּית רוּחְצָנֵיהוֹן *quum nomen dederint tibi* Ifraelitae, *in manum*

manum regis robuſti traderis, et peribit domus confidentiae eorum. Eandem rem Noſter eadem metaphora, ſed verbis diverſis uſus, altero hemiſtichio repetit: וּבְהִשָּׁעֲנָם עָלֶיךָ *et quando innixi ſunt* toto corpore *ſuper te,* cf. Jud. XVI, 26. Jeſaj. X, 20. XXXI, 6. Job. VIII, 15. In ultimis hujus Verſus verbis, וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל־מָתְנָיִם, ſenſum tolerabilem vix reperies, ſi ea vertas: *ſtatuiſti,* ſ. erexiſti *omnes lumbos,* utrumque lumbum, *eorum.* Quod enim quidam Hebraeorum explicandi cauſſa afferunt, cum aliquis baculo innitatur, eum incurvari, at remoto ſuſtentaculo, ſtare ſine curvitate, ſenſumque eſſe hunc: coëgiſti illos (Judaeos), ut ſuis ſolis lumbis ſtarent, quum non inniti inſra poſſent tibi, nihil eſt. Michaelis in *Supplemm.* p. 1927. collato Arabico غمد *immittere gladium in vaginam* noſtra verba ita verti poſſe arbitratur: *intrabas in lumbos eorum.* Sed verbum עָמַד cum ſuis derivatis celeberrime in V. T. obvium, nusquam alia niſi *ſtandi, erigendi* ſignificatione occurrit. Mihi quidem non eſt dubium, verum vidiſſe Hebraeorum illos, a Jarchio et Kimchio commemoratos, qui וְהַעֲמַדְתָּ per metatheſin pro וְהַמְעַדְתָּ, *et vacillare feciſti,* poſitum obſervarunt. Cui ſententiae plurimum roboris accedit eo, quod illa adſcita eandem plane, quam h. l., formulam habemus Pſ. LXIX, 24. וּמָתְנֵיהֶם הַמְעַד, *et lumbos eorum fac vacillare.* Veteres ſimilem ſenſum expreſſerunt. LXX: *καὶ συνέκλασας αὐτῶν πᾶσαν ὀσφύν.* Vulgatus: *et diſſolviſti omnes renes eorum.* Syrus: ܘܙܥܙܥܬ ܚܨܝܗܘܢ *et concuſſiſti lumbos eorum.* Chaldaeus: וְלָא תְהֵי לְהוֹן לְבֵית סוּמְכָן *nec eris eis in domum* ſ. *locum praeſidii.*

8. וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ אָדָם וּבְהֵמָה Iisdem verbis totius terrae vaſtatio ſupra XIV, 13. 17. deſcribitur.

9. וְיָדְעוּ — עָשִׂיתִי Quum ſaepe Deus tam in hoc Propheta, quam in aliis, poſt intortas minas verba haec, *ut cognoſcant, me eſſe Dominum,* aut his quam ſimillima ſubjecerit, ut homines impii, ſibique plus ſatis arrogantes intelligant,

telligant, vim aliquam eſſe ſuperiorem, quae audaces frangat ſpiritus; hic tamen praecipua quaedam ratio eſt, cur illa verba propoſitis minis attexi debuerint, quia quum rex ille ſuperbus ſuum eſſe fluvium affirmaſſet (Vs. 3.), neque ſibi ab illius abundante atque foecundo influxu quicquam defuturum cogitaſſet, addidit Deus: quia tu, o draco magne, tuum eſſe fluvium affirmabas, re ipſa edoctus me illius eſſe dominum intelliges, quando eo redigam res Aegyptias, ut neque Nilus, neque ulla res alia, cum ego contra ſteterim, tibi poſſit eſſe ſubſidio. Erit enim terra vaſtata, peribunt homines et jumenta, quibus propter mille fluminis opportunitates neque cibum, neque paſcua defutura credebas. Ad עֲשִׂיתִי, pro quo ſupra Vs. 3. עֲשִׂיתִנִי legitur, ſubaudiendum eſt vel יְאֹר, quod proxime praeceſſit, vel pronomen primae perſonae ex לִי. Chaldaeus eodem modo, quo Vs. 3., et hic vertit.

10. הִנְנִי אֵלֶיךָ pro הִנְנִי עָלֶיךָ, ut ſupra Vs. 3. cf. infra XXX, 22. לְחָרְבוֹת *In vaſtitates,* conſtructum h. l. eſt, ut in חָרְבוֹת עוֹלָם Jeſaj. LXI, 4. Jerem. XLIX, 13. חֹרֶב שְׁמָמָה *Vaſtitatis deſolationis* (ut Jeſaj. LXI, 4.), i. e. maximam et horrendam deſolationem. *Superlativus* per conſtructionem ſynonymorum exprimitur, ut ſupra XXI, 15. Verba מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ Hieronymus ſic vertit: *a turre Syenes usque ad terminos Aethiopiae,* ad quae in Commentario haec habet: „Pro *turre,* quae hebraice *Migdol* dicitur, LXX loci nomen poſuerunt, ut Μαγδαλὸν ſcriberent [Graeca Alexandrina interpretatio in codice Alexandrino et Romano, quibuscum Arabs et verſio Syriaca Hexaplaris conſentiunt, ita ſonat: ἀπὸ Μαγδώλου καὶ Σοήνης καὶ ὁρίων Αἰθιοπίας]. *Turris* autem *Syene* usque hodie permanet, caſtrum ditioni Romanae ſubditum, ubi ſunt Nili cataractae, et usque ad quem locum de noſtro mari Nilus navigabilis eſt. Totam igitur Aegyptum dicit eſſe depopulandam usque ad terminos Aethiopiae, quibus extrema Aegypti regio jungitur.“ Sed ea ipſa ſententia flagitat, ut Syene, quae ipſa prope extremus eſt Aegypti limes auſtralis, borealem ali-

quem

quem terminum ſibi oppoſitum habeat. Habebit autem, ſi מִגְדֹּל non pro nomine appellativo, ſed cum LXX pro nomine proprio loci alicujus accipiamus. Nam Μαγδαλὸν, quod illi poſuerunt, quodque eſt ipſiſſimum Hebraeorum מגדל, civitas Aegypti eſt, a Peluſio, propter Nili oſtia ad mare mediterraneum ſito, XII mill. paſſuum diſtans, ut in *Antonini Aug. Itinerario* p. 171. ed. Weſſeling. habetur (cf. Cellarii *Notit. Orbis antiqui* T. II. p. 804.), terminus igitur Aegypti aquilonaris, ut Syene meridionalis. Quod recte obſervavit Hiller in *Onomaſt. S.* p. 666., ubi, ſubaudito ל ante סְוֵנֵה, noſtrum locum ita reddendum eſſe docet: „*Magdolo usque ad Syenem, id eſt, usque ad terminum Aethiopiae,*“ ו ante עַד pro *id eſt* capiens. Similiter Weſſeling ad Antonini Itiner. l. c., cujus notam h. l. apponere haud abs re duco: „Graeci Interpretes LXX, quemadmodum ex Euſebio in Μάγδωλος cognoſcimus, recte dederant: ἀπὸ Μαγδώλου ἕως Σοήνης, etſi nunc vulgo aliter legitur. Scio, Jano Ulitio ad Gratii Cyneget. Vs. 507. hoc parum placuiſſe; verum niſi ita acceperis, ſententia orationis non bene ſibi conſtabit. Docetur enim, Aegyptum univerſam fore vaſtam et deſolatam: jam verte, *a turri Syenes Aethiopiam usque,* et multum gravitati ſententiae deferetur. Non ſum ignarus, Hebraeis כּוּשׁ *Cuſch* eam Arabiae partem, Aegypto vicinam adſignificare; ſed etiam ſi intellexeris, quid tandem fiet particulis וְעַד, καὶ ἕως, *et usque?* Illae, niſi ego falſus ſum, indicio ſunt, deficere in priore membro עַד, *usque,* perfectamque eſſe ſententiam, *a Magdolo usque Syenem et usque ad finem Aethiopiae.* Idem dixero de loco C. XXX, 6. ejusdem prophetae.“ Eodem modo noſtrum locum capit Jablonskius in *Opuſc.* P. I. p. 328. et Michaelis in *Supplemm.* p. 1726., qui סְוֵנָה, cum He paragogico locali efferendum judicat. Ita nomen urbis hebraicum eſſet סְוֵן, quocum non ſolum hodiernum Arabicum أسوان, *Asvan* (cum Eliph proſthetico), verum et Aegyptium COYAN, *Sovan* concinit; vid. Jablonskium l. c. p. 329. ſeq. et quos de ea urbe laudat *Te Water* in

Not.

Not. p. 331. Quibus adde Cellarii *Notit. Orb. ant.* T. II. p. 764. 827. ſeq., et Champollion *l' Egypte ſous les Pharaons* T. I. p. 161. ſeqq., qui nomen Aegyptium *eum qui aperiendi poteſtatem habeat* ſignificare ait, quod loco illi inditum eſſet, quod clauſtrum Aegypti in finibus Aethiopiae fuerit. De כּוּשׁ, *Aethiopiam* ſignificante, vid. not. ad Geneſ. X, 6. et Michaelis *Spicileg.* P. I. p. 143. ſeqq.

11. Quod *nullum in Aegypto jumentorum hominumque veſtigium* fore dicit, maximam terrae ſolitudinem indicare, vix monitu opus eſt. Spectat ad illud, quod ſupra Vs. 8. dixerat Deus: *Interſiciam de te hominem et jumentum.* Quae vero de vaſtitate Aegypti, ad quadrageſimum usque annum producenda, noſter minatur, *Dei miſericordia remiſſa fuiſſe, neque unquam contigiſſe, certiſſimum eſt,* inquit Scaliger in *Canone Iſagog.* p. 312., *quemadmodum neque Niniven delevit, ut per Jonam et Nahum interminatus erat. Et multa ſunt ejusmodi apud Ezechielem, Eſajam et Jeremiam.* Ceterum Hieronymus obſervat, „quadragenarium numerum ſemper aſſlictionis et poenae eſſe. Unde et Moyſes [Exod. XXXIV, 28.], et Elias [1 Reg. IX, 8.], et ipſe Salvator [Matth. IV, 2.] *quadraginta diebus jejunaverunt et noctibus.* Et per quadraginta annos populus erat in ſolitudine [Num. XIV, 34.], ut poſtea circumciſus in Galgalis opprobrio et ignominia Aegypti liberetur. In cujus numeri ſacramento hic idem propheta [ſupra IV, 6.] pro tribu Juda quadraginta diebus dormit in dextro latere; et quadringentis annis populus ſerviturus in Aegypto nunciatur [Geneſ. XV, 13.], qui faciunt quadraginta decadas, ſive quatuor ἑκατοντάδας. Pluviae quoque diluvii quadraginta diebus inferunt orbi naufragium [Geneſ. VII, 17.].“ Cf. not. ad IV, 6.

12. „Quod dicit, *dabo terram Aegypti deſertam in medio terrarum deſertarum,* Palaeſtinos ſignificat, Idumaeos et Moabitas, omnesque alias regiones, adverſum quas ſupra Prophetae vaticinium eſt.“ Hieronymus. Sed poteſt et haec gene-

generalis ſententia eſſe: Aegyptum accenſendam fore illis provinciis, quae ſic everſae ſunt, ut nullum antiquae ſive frequentiae, ſive gloriae veſtigium ſuperſit. Eadem verba leguntur infra XXX, 7. Verba בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת Syrus non expreſſit. וַהֲפִצֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת *Diſpergam Aegyptios inter gentes et diſſeminabo eos in varias regiones*, in quas cum ab hoſtibus captivi abripientur, tum belli metu ipſi ſe recipient. Repetuntur haec verba infra XXX, 23. 26.

14. Abſolutis quadraginta illis annis, de quibus Vs. 11. 12., וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת מִצְרַיִם *reducam captivos Aegypti*, vid. de hac phraſi not. ad XVI, 53. וַהֲשִׁבֹתִי אֹתָם אֶרֶץ פַּתְרוֹס *Reducam eos* ad *terram Pathros*. Particula אֶל, ante אֶרֶץ ſubaudienda, in duobus codicibus expreſſa legitur. Unus de-Roſſii codex habet בָּאָרֶץ, quod bene convenit ei quod LXX, Vulgatus et Syrus expreſſerunt, וְהֹשַׁבְתִּי (pro וַהֲשִׁבֹתִי), *habitare faciam*, vel *collocabo in terra Pathros*. „Bochartus [*Geogr. S.* P. I. L. IV. Cap. XXVII. p. 315.] ex ſitu locorum, qui cum *Pathros* conjunguntur, acute collegit, eo nomine deſignari *Thebaidem*, vel *Aegyptum ſuperiorem*. Et hanc Viri Doctiſſimi obſervationem ipſum Aegyptiacum nomen *Pathros* egregie confirmat. Senſerunt id interpretes Alexandrini in Aegypto ſcribentes. Itaque Jerem. XLIV, 1. et alibi nomen hoc פַּתְרוֹס reddiderunt Παθούρης. Id enim totidem literis Coptice ſcriptum ΠΑΘΟΥΡΗϹ, vel, quod eodem redit, ΦΑϴΟΥΡΗϹ, nihil aliud poteſt ſignificare, quam *regionem Meridiei*, id eſt, *Thebaidem*.“ Haec Jablonskius in *Pantheo Aegyptior*. L. V. C. III. §. 5. p. 122. ſeqq. et in *Opuſc.* P. I. p. 198., ubi et editoris, *Te Water*, not. vide. Cf. Michaelis *Spicileg.* P. I. p. 272. ſeqq., qui ad verba quae ſubjiciuntur, עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם, haec notat: „Vulgatus vertit: *in terra nativitatis ſuae*. Clarius et copioſius, nec tamen teſtis aut hiſtoricus habendus, ſed commentator, Hieronymus, ad hunc ipſum Ezechielis locum: *reducetur in antiquum ſolum univerſa captivitas, et collocabitur in urbe metropoli, quae appellatur Phatures,*

ubi

ubi orta est, et unde profecta est. Haec ita dicta, ut Phature antiqua videatur Aegyptiorum patria; forte quod Thebais prima fuerit habitata, antequam inferior Aegyptus satis ex mari emergeret. Non iniquus sum huic sententiae, a qua verisimilitudinis historicae laudem non abjudico, sed tamen suspicor, eam verbis Hebraicis non contineri. מְכוּרֹת enim non ex usu linguae, non ex legitima aliqua derivatione, sed ex consensione Judaeorum *solum natale* significat. At si vocabulum, semel omnino in codice sacro obvium, non ex conjectura, nec literarum permutationibus, sed ex notissimo verbo primitivo, unde fluxit, explicemus, a מָכַר, *vendidit*, מְכוּרוֹת erunt *venditiones*, prodibitque haec potius sententia: *reducam captivos Aegypti, et habitare eos faciam Phaturen, terram venditionis suae*, id est, in qua victi sub corona venierunt. Nec primus ego sic interpretor, sed praeivit Syrus, ܡܢ ܐܪܥܐ ܕܐܙܕܒܢܘ ܒܗ, *ex terra, ex qua emti fuerunt.*" Sed veram esse Vulgati Latini atque Hieronymi interpretationem, ostendimus ad XVI, 3., quo loco hoc ipsum nomen מְכוּרוֹת cum מֹלְדֹת, *natales*, tanquam synonymum, aut cognatae saltem significationis conjungitur. Cf. et XXI, 35. Adeo falsum est, quod Michaelis nostrum vocabulum *semel* duntaxat in Codice sacro occurrere asserit. Chaldaeus et hic, ut locis duobus ceteris, vertit אַרְעָא תוֹתְבוּתְהוֹן *terra habitationis eorum.* עַל־אֶרֶץ positum esse pro אֶל־אֶרֶץ, quod ipsum pauci aliquot codices exprimunt, ut Noster particulas אֶל et עַל saepe permutat, vix monitu opus est. Verbis, quae in fine versiculi addit, וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה, *et erunt ibi* scil. in solo suo natali, Thebaide, *regnum humile* significat, restituendum quidem regnum Aegyptium, sed numquam ad pristinam dignitatem, aut eam potentiam assurecturum, ut ad coelum usque efferre superbum caput, aut sibi deinceps nomen assumere divinum audeat, quippe quod solis Thebaidis finibus sit circumscribendum. Id vero ut speraret propheta, consentaneum erat opinioni illi de rerum omnium ἀποκαταστάσει,

στάσει, de qua ad XVI, 53. (Vol. I. p. 442.) diximus. Contigiſſe unquam, quae vates noſtro loco futura eſſe praedicit, demonſtrare fruſtra laborant, qui ſingula prophetarum eſſata certis rebus geſtis accommodare ſtudent.

15. מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה *Prae regnis* aliis *humile erit*; מִן h. l. comparationi exprimendae inſervit, ut Job. I, 3. Habac. I, 8. Cf. STORRII *Obſervatt.* p. 252. וְלֹא תִתְנַשֵּׂא *Neque efferet ſeſe*, ut ſupra XVII, 14., ubi iisdem loquendi formulis de regno Judaico Noſter utitur.

16. וְלֹא יִהְיֶה־עוֹד יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח *Neque erit ultra domui Iſrael in conſidentiam.* Antiqua Pharaonis potentia, aſſiduaque in promittendo prolixitas, audaces reddebant ad frangendam ſidem et violanda foedera Judaeos. Neque enim auſi fuiſſent negare Babyloniis, quod reddere debuerunt ex pacto; niſi adjunctis Aegyptiorum viribus, quas ſibi paratas arbitrabantur, pares ſe, aut etiam ſuperiores exiſtimarent. At reſtitutum quidem, ſed anguſtioribus ſinibus circumſcriptum regnum nihil ultra aliquid grande polliceri audebit. מַזְכִּיר עָוֹן *Quae commonefacit me iniquitatis*, quae cauſſa ſit, ut aliorum ſcelerum Iſraelitarum memor ſit Deus. Eadem formula aderat ſupra XXI, 28. Vulgatus vertit: *docentes iniquitatem*, quia Aegyptii, dum vires ſuas tantopere commendant auxiliumque venditant Judaeis, quos ad ſe in rerum anguſtiis confugere jubent, fecerunt, ut iniquis abducti conſiliis a Chaldaeorum rege deficerent, quod ſane aequitas et religio prohibebat. Sed Hieronymus, magis preſſe verba hebraea ſequutus: „*Nec redigat eos in memoriam iniquitatis*, quod, deſerto Dei auxilio, Aegypti quaeſierunt adminiculum." בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם *Dum convertunt ſe*, reſpiciunt *ad eos*, auxilium ab eis exſpectantes, cf. Pſ. XL, 5.

17. Hinc jam aliud inſtituitur vaticinium, priori quidem non diſſimile, licet longo poſt tempore propoſitum. Ut enim ex principio liquet hujus Capitis, vaticinium, de

quo

quo proxime, edidit Ezechiel anno deportationis *decimo*, iſtud vero anno *decimo ſeptimo:* quare inter utramque prophetiam anni interceſſere ſeptendecim. Huc tamen coacta eſt a Propheta, quia, longis licet diſcluſa temporibus, in eodem tamen argumento verſatur. Hieronymus: „Quaeritur, quomodo poſt decimum annum ſuperioris ſermonis ſtatim *viceſimus et ſeptimus* ponatur annus, et in conſequentibus *undecimus, duodecimusque*, et in extrema deſcriptione templi *viceſimus quintus*. Sed facilis ſolutio eſt. Quia enim de Aegypto et ſuperior, et haec, quae nunc dicitur, prophetia contexitur, licet diverſis ſit facta temporibus, tamen, quia de una provincia prophetantur, junctae ſibi ſunt. Quod et in Hieremia crebro legimus, ut praepoſtero ordine tempora deſcribantur. Prius enim Sedechiae in quibusdam geſta referuntur, et poſtea Jojakim, qui ante eum fuit.“ Hisce ſimilia habet Hieronymus ad Cap. XXX, 20., ubi praeterea addit: „Cum haec dixerimus, manet nihilominus quaeſtio, cur in hoc eodem loco primum factus ſit ſermo Domini ad Pharaonem anno *decimo*, et poſtea *viceſimo ſeptimo*, et deinceps anno *undecimo?* quum utique juxta ordinem primo *decimus*, ſecundo *undecimus*, tertio *viceſimus ſeptimus* annus ſingulis prophetiis debuerint praenotari. Ad quod illud poſſumus reſpondere: *O profundum divitiarum ſapientiae Dei, quam inſcrutabilia judicia ejus, et inveſtigabiles viae ejus!* (Rom. XI, 33.). Et in alio loco (Eccleſ. I, 4.): *Abyſſum et ſapientiam quis inveſtigabit?* Poſſumus autem hoc dicere, quod et in prophetis nequaquam hiſtoriae ordo ſervetur, duntaxat non in omnibus, ſed in quibusdam locis; neque enim narrant praeterita, ſed futura praenunciant, prout voluntas Spiritus Sancti fuerit.“ Nos quidem in collocandis his contra Aegyptum vaticiniis hunc ſervatum ordinem exiſtimamus, ut ea vaticinia, quae devaſtandi atque evertendi regni Aegyptiaci *cauſſas* exponunt, praemittantur ceteris, in quibus Aegypti ſtrages pluribus deſcribitur. Cauſſa vero, cur Deus Aegyptum evertere decreverat, traditur triplex: primo,

quod

quod regis Aegyptii fastus insanus erat deprimendus (Vs. 2 — 5.); tum, quod Aegyptii vanis auxilii promissionibus Judaeos in falsam spem, adeo ipsis perniciosam, adduxerunt (Vs. 6 — 16.); denique, quod Nebucadnezaris operam, quam in Tyri oppugnatione longam assumsit, Deus spoliis Aegyptiis compensare voluit (Vs. 17 — 21.). בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה *Anno vigesimo septimo* a deportatione Jechoniae, ut propheta noster supputare solet; cf. not. ad Vs. 1. et ad I, 2. Interpretes quidem ex Hebraeis plerique, sequuti Chronicon vetus, a R. Jose, seculo, ut ferunt, post Christum natum, secundo, conscripto, cui epigraphe est סדר עולם רבא *Seder Olam rabba* (i. e. *Series rerum gestarum major,* quo posteriore vocabulo discernitur ab alio breviori Chronico, סדר עולם זוטא), edit. a Jo. Meyero Amstelod. 1699. curatae, p. 77., annum intelligendum volunt *vicesimum septimum* a principio regni Nebucadnezaris; nam quum propheta supra Vs. 11. seqq. Aegypti solitudinem ad annum usque quadragesimum producendam comminatus esset, non vero indicasset, unde quadraginta illi anni exordium capiant, ideo hoc loco vatem significare, Nebucadnezarem regni sui anno vicesimo septimo Aegyptum vastaturum esse. Quod plane pro lubitu sumitur. Solum enim tempus editi oraculi indicari, patet; quando vero contigerint, quae illo denuntiantur, nusquam legimus. Ac ne verisimile quidem est, vatem hoc solo loco computandi ratione uti plane alia, quam locis ceteris omnibus, uti solere, nec ejus rei admonuisse lectores suos. בָּרִאשׁוֹן *Primo* scil. mense, ut XLV, 18. 21.; cf. not. supra ad Vs. 1.

18. הֶעֱבִיד אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה גְדוֹלָה אֶל־צֹר *Servire fecit exercitum suum servitute magna adversus Tyrum,* longam imposuit et molestam operam exercitui suo in obsidenda atque expugnanda Tyro. Nam per tredecim annos Tyrum Nebucadnezar oppugnasse fertur; vid. supra ad XXVI, 7. Ad phrasin cf. Exod. I, 13. 14. VI, 5. כָּל־רֹאשׁ מֻקְרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה „*Omne caput decalvatum et humerus depilatus est,* gestantium cophinos terrae et lapides, quibus

quibus radontur humeri, et decalvatur caput," ait Hieronymus ad h. l. Quum enim Tyrus undique cingeretur a mari, ſpatium illud, quod erat a littore ad urbem usque, conſtravit aggere, reddiditque ſolidum Nebucadnezari, ut ad ipſos usque muros milites pedeſtri itinere procurrerent. Quare neceſſe videbatur, ut comportandis cophinis, et gravi lignorum lapidumque vectura depilarentur humeri, et dum tamdiu milites armati ſunt in caſtris, galearum pondere defluerent e capite capilli ad calvitiem usque. — וְשָׂכָר אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ *Nec tamen merces fuit* ſ. contigit *ei et exercitui ipſius de Tyro pro labore, quem impendit adverſus eam*; vel quod obſidione abſiſtere coactus eſſet, vel quod Tyrii ſponte ſeſe dederint ſub ea conditione, ut civium opes intactae et inviolatae relinquerentur. Cf. not. ſupra ad XXVI, 7. Alii Nebucadnezarem perhibent Tyrum occupantem vacuatam inveniſſe. Rem narrat Hieronymus his verbis: „Nabuchodonoſor quum oppugnaret Tyrum, et arietes, machinasque, vineasque, eo quod cincta eſſet mari, muris non poſſet adjungere, infinitam exercitus multitudinem juſſit ſaxa et aggeres comportare, et expleto medio mari, imo freto anguſtiſſimo, vicinum litus inſulae fecit continuum. Quod quum viderent Tyrii, jam jamque perfectum, et percuſſione arietum murorum fundamenta quaterentur, quicquid pretioſum in auro, argento, veſtibusque et varia ſuppellectili nobilitas habuit, impoſitum navibus ad inſulas aſportavit, ita ut capta urbe nihil dignum labore ſuo inveniret Nabuchodonoſor." Quae unde hauſerit Hieronymus, haud conſtat. Quum vero eorum a nullo alio veterum ſcriptorum mentio fiat, ſubleſtae ſunt fidei.

19. „Quum in hoc, inquit Deus, mihi ſervierit Nabuchodonoſor, et meam contra Tyrum impleverit voluntatem, idcirco dabo ei terram Aegypti. Quod quidam dicunt ſub Nabuchodonoſor eſſe completum; alii ſub Cambyſe, filio Cyri, qui Aegyptum usque ad Aethiopiam vaſtavit, ita ut Apim interficeret, et omnia illorum ſimulacra deleret. Quam ob cauſam putant eum verſum in amentiam, caſu equi

equi et proprio pugione confossum. Plenissime hanc historiam narrat Herodotus [III, 27—38.]; ubi et omnis Aegyptus per pagos, et castella, et vicos describitur, et Nili origo, gentisque illius populi, et mensura terrae per circuitum usque ad desertum Aethiopiae, et littora magni maris, Libyaeque et Arabiae confinia demonstrantur [L. II. toto]." Hieronymus.

21. בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל „*In illo*, inquit, *die*, quo Aegyptus capta fuerit, *pullulabit cornu domus Israel*, haud dubium, quin regium genus significet. Quod quidam ad Zorobabel, filium Salathiel, qui per Jechoniam de David stirpe generatus est, alii ad ultimum tempus referunt, quando putant et Heliam esse venturum. Nos autem *cornu Domini* super Christo intelligentes praesentem carpimus historiam." Hieronymus. Chaldaeus: אַיְתֵי פּוּרְקָן לְבֵית יִשְׂרָאֵל *afferam liberationem domui Israel.* *Cornu*, quadrupedum quorundam et ornatus praecipuus, et roboris exserendi seque defendendi instrumentum, ad potentiam, virtutem, fortitudinem significandam a scriptoribus Hebraeis frequenter adhiberi notum; vid. e. c. 1 Sam. II, 1. Job. XVI, 15. Ps. LXXV, 6. 11. LXXXIX, 18. 25. Quare Dan. VI, 2. 3. VII, 7. 8. 21. *regna* cornubus significantur. Phrasis igitur *germinare faciam cornu domui Israel* hoc indicabit: restituam regni Israelitici pristinam potentiam, florem et vigorem. Ut Ps. CXXXII, 17. אַצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד *germinare faciam cornu Davidis*, i. e. faciam ampliari et propagari vires regni ejus. Vid. not. ad eum loc. Quam quidem exoptatissimam rerum vicissitudinem noster tam prope affuturum credebat, ut et suis oculis eam percepturum speraret. Hoc enim a Deo sibi promissum ait: וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם *Et dabo tibi apertionem oris in medio eorum*, i. e. tunc ex rerum praedictarum eventu collectis viribus audacior eris ad loquendum; nam qui timide ac dubitanter loquuntur, illi aut mutire et mussitare, aut ore clauso loqui existimantur. Cf. supra XXIV, 27., et phrasin eandem supra XVI, 63. Hieronymus haec verba

cum

cum iis, quae proxime ſequuntur, ita explicavit: „Cumque, ait, o Propheta, hoc prius fuerit expletum, tunc aperietur os tuum, et vaticinium tuum nequaquam dubia promiſſione pendebit, ſed cernetur opere perpetratum, ut ſciant omnes, qui audierint, me eſſe Dominum, cujus dixiſſe, feciſſe eſt." Ceterum quae noſter de reſtituendo regno Iſraelitico praedicit, contigiſſe quidam volunt, ubi Jechonias, poſtquam triginta ſeptem annis jacuiſſet in carcere, poſt mortem Nebucadnezaris emerſit e tenebris, et quaſi ex arido ſtipite pullulavit. Sed Evilmerodach Jojachinum e carceris quidem ſqualore protraxit, et ſummo in honore habuit (2 Reg. XXV, 27—30. Jerem. LII, 31—34.), minime vero in patrium regnum reſtituit. Prudenti autem lectori vix dubium erit, noſtrum hoc loco ſpectaſſe magnum illum regem, e ſtirpe Davidica oriundum, quem res ſuas ad ſummum potentiae et ſplendoris faſtigium evecturum, aureumque ſeculum reducturum, profligatis prius et perditis populi Iſraelitici hoſtibus omnibus, Judaei ab antiquiſſimis inde temporibus ſperarunt, ſperantque etiamnum.

Cap. XXX.

ARGUMENTUM.

Duplex hoc Capite continetur, ac diverſi temporis, ejusdem tamen argumenti, prophetia. Prima tam in genere contra Aegyptum et foederatos ejus (Vs. 2—9.), Nebucadnezari tradendos (Vs. 10—12.); quam in ſpecie contra deos, munimenta et certas urbes ejus (Vs. 13—19.) directa eſt. Altera, anno undecimo edita, itidem ſtrages alia poſt aliam Pharaoni inferenda, et disperſio Aegyptiorum per regem Babylonium praedicitur (Vs. 20—26.).

---

1. Tum Jova me hisce verbis eſt adloquu-
2. tus: Homo, vaticinare et dicito: Sic dicit
3. Dominus, Deus: ejulate! heu diem! Nam
propinquat dies, propinquat dies Jovae, dies
4. nubilus, gentium tempus erit, invadentque
Aegyptum arma, eritque in Aethiopia pavor,
cum cadent in Aegypto confoſſi, auferentque
turbam ejus, et ipſa fundamentis diruetur;
5. quum quidem Aethiopes, Libyes, Lydii, plebs
omnis et Cubaei, et foederatae regionis ho-
6. mines cum iis ferro occumbent. Sic dicit
Jova: et cadent qui opitulantur Aegypto,
et

et deprimetur ejus potentiae fastigium,
a Magdolo usque Syenem in eo ferro ca-
dent, inquit Dominus, Deus. Et devasta- 7.
buntur inter evastatas terras, et eorum urbes
erunt inter urbes desolatas; intelligentque 8.
me esse Jovam, cum immisso a me incendio
fracti fuerint omnes ejus auxiliares. Eo die 9.
proficiscentur a me nuntii navigiis ad per-
terrendos securos Aethiopes, eritque pavor
in eis, quantum esse consentaneum est Ae-
gyptia die, quandoquidem ea adveniet. Sic 10.
dicit Dominus, Deus: cohibebo Aegyptiam
turbam per Nebucadnezarem, Babyloniae
regem. Is, unaque sui, mortalium ferocissi- 11.
mi, ad regionis perniciem adducti, strictis
in Aegyptum gladiis replebunt occisis ter-
ram, et flumina sicca reddam, et terram 12.
potestati malorum emancipabo, eamque, et
quae ea continentur, hostili manu evastabo:
ego, Jova, loquor. Sic dicit Dominus, Deus: 13.
ego e Memphi deastros perdam, et vana
numina tollam, nec erit amplius princeps
e terra Aegyptia, et metu terram Aegyptiam
adficiam. Pathrosum evastabo, et in Tsoa- 14.
nem immittam incendium, et in No edam
exempla; et in Sin, Aegyptiorum potentiam, 15.
iram meam effundam, et Noensem multitu-
dinem exscindam. Inferam ignem Aegypto, 16.
contremiscet Sin, No diffringetur, et Mem-
phin hostes interdiu occupabunt. Heliopolis 17.

Bubaſtique juvenes ferro occumbent, et ipſae
18. in captivitatem abibunt. Thaphnis caligabit
dies, cum fregero ibi Aegyptiacas vectes,
et coërcitum ibi fuerit ejus potentiae cul-
men. Haec nubes eam operiet, ejusque
19. filiae in captivitatem abibunt. Ejusmodi in
Aegyptum exempla edam, ut me Jovam eſſe
intelligant.

20. Anno autem undecimo die menſis primi
21. ſeptimo, Jova me ſic eſt alloquutus: Homo,
ego Pharaonis, Aegypti regis, brachium fran-
gam, idque ita, ut non obligetur adhibendis
medicamentis, apponendisque cataplasmati-
bus, quo obligatum firmetur ad tenendum
22. gladium. Ergo ſic dicit Dominus, Deus:
ego Pharaonem, Aegypti regem, peto, ejus-
que brachia, tum validum, tum fractum,
frangam, et ei gladium de manu excutiam.
23. Aegyptiosque per gentes atque terras ſparſim
24. diſſipabo. Corroborabo regis Babyloniae
brachia, et gladium meum in manum tradam,
et Pharaonis brachia frangam, ut coram illo
25. ſauciorum more ſuſpiret. Confirmabo Ba-
byloniae regis brachia, Pharaonis vero bra-
chia concident, intelligentque me eſſe Jo-
vam, cum gladium meum Babyloniae regi
in manum dedero, qui eum extendat in
26. Aegyptiam terram. Diſſipabo Aegyptios per
gentes, dispergamque eos per terras, ut in-
telligant me eſſe Jovam.

NOTAE.

N O T A E.

Cap. XXX, 1. Quod inde ab hoc Verſu usque ad Vs. 19. decurrit vaticinium ſunt qui jungendum exiſtiment illi, quod priore parte Capitis ſuperioris (Vs. 1—16.) continetur. Ita Hieronymus: „Poſt viceſimum et ſeptimum annum captivitatis regis Joakim, revertitur ad praeſens tempus, quando contra Aegyptum coeperat prophetare, id eſt, ad annum decimum et decimum menſem, undecima menſis die [XXIX, 1.], et dicit ſibi praeceptum a Domino, ut loquatur ad omnes nationes, et cum omnibus ſpecialiter ad Aegyptum.“ Nil tamen eſt, quod primam hujus Capitis partem (Vs. 1—19.) ab eo vaticinio, quod Vs. 17. Capitis ſuperioris inchoatur, divellere nos jubeat.

2. הֵילִילוּ *Ejulate!* vos Aegyptii, aliique, quorum clades hic praedicitur. Jeſaj. XIII, 6. הָהּ *Vae!* idem quod אֲהָהּ IV, 14. IX, 8. לַיּוֹם *Diei,* funeſto illo, quo ea mala, de quibus mox pluribus, vobis impendent. Cf. Joel. I, 15.

3. קָרוֹב יוֹם Vid. ſupra VII, 7. Zephan. I, 7. יוֹם לַיהוָה *Dies Domini* ille vocatur, in quo Dominus edit animi ſui utcunque vehementer affecti documentum aliquod illuſtre, ſive ſuam oſtendendo gloriam, ſive aliquod imponendo ſupplicium. Hinc ea loquutione ſaepius ſignificantur calamitates et infortunia populis ob malitiam a Deo puniendis immiſſa, vid. Jeſaj. II, 12. XIII, 6. Joel. I, 15. II, 1. 2. Amos. V, 20. Chaldaeus: יוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ *Dies, qui venturus eſt a Domino.* Quidque intelligat *die Domini,* vates ſtatim ipſe declarat, dum addit: יוֹם עָנָן *dies nubis,* nubila procellis rerum adverſarum, *dies atra,* ut Latini dicunt. Quemadmodum *luce* proſpera ſignificatur fortuna, ſic contra *tenebris coeloque obnubilato* et turbido aerumnoſa fortuna indicari ſolet; cf. infra Vs. 18. XXXIV, 12. Joel. II, 2. Zephan. I, 14. ſeqq. Chaldaeus: יוֹם עֲנַן זִיעַ *dies nubilus tremoris.* עֵת גּוֹיִם *Tempus gentium* ſunt, qui exiſtiment ſignificare illud tempus, quo gentes, i. e. Chaldaei

daei ſuperabunt et vaſtabunt Aegyptios. Sed paſſive eſt intelligendum, de tempore eo, quo gentes, Aegyptii cum foederatis, erunt plectendae, ut infra Vs. 9. *dies Aegypti* eſt dies excidii ejusdem, et ſupra XXII, 3. 4. *tempus Hierofolymae*, eſt tempus, quo Hieroſolyma vaſtanda eſt. Ita et Chaldaeus: עִדָּן תְּבַר עַמְמַיָּא יְהֵי *tempus interitus gentium erit.*

4. וּבָאָה חֶרֶב *Veniet enim gladius,* ut infra XXXIII, 3. 6. Chaldaeus: וְתֵחוֹל חַרְבָּא *et reſidebit gladius.* חַלְחָלָה, ter praeter hunc locum in V. T. occurrens, infra Vs. 9. Jeſaj. XXI, 3. Nah. II, 11., non tam *dolorem*, ut plerique h. l. vertunt, quam potius *tremorem*, ſpasmosque totius corporis indicare, colligo ex Nahumi loco, ubi inter plura alia *pavoris* ſigna, חַלְחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם *tremor in omnibus lumbis* memoratur. Ita h. l. et LXX ταραχή. Vulgatus: *pavor.* Chaldaeus: זִיעַ. Syrus: ܬܘܗܪܐ, *ſtupor.* בְּכוּשׁ *In Aethiopia,* Aegypto vicina (XXIX, 10.), ideo merito aliquid mali a vicino malo timere poterant Aethiopes. Experti namque fuerant, cum vires et ſtudium cum Aegyptiis antea conjunxiſſent, cum iisdem ſe male fuiſſe mulctatos ab Aſſyriis, Jeſaj. XX. Quid vero a Chaldaeis paſſuri ſint Aethiopes, ſtatim dicitur Vs. 9., ubi eodem, quo Aegyptii, tempore cecidiſſe dicuntur. Quum autem duplices ſint Cuſchaei, ſtirpe tamen iidem, Felicis Arabiae, quae prima illorum ſedes, atque in qua ſeculo adhuc poſt Chriſtum natum ſexto Cuſchaei indigenae, et Habeſſiniae, illorum coloni, qui ex Arabia, trajecto mari rubro ultra deſertae Africae vaſta et arenoſa, circa fontes Nili magnam in gentem excreverunt (vid. Bochartι *Geograph. S.* P. I. ſive *Phaleg.* L. IV. Cap. II. et Michaelis *Spicileg. Geogr. Hebraeor. ext.* P. I. p. 143. ſeqq.); h. l. quidam interpretes nomine *Cuſch*, non ſolum *Aethiopiam*, verum etiam *Arabiam* intelligendam exiſtimant, quippe quae Chaldaeis in Aegyptum tendentibus vicina, maxima ſubire incommoda cogeretur. Cf. not. ad Vs. 9. בִּנְפֹל חָלָל *Cum cadent confoſſi,*

fossi, cf. infra XXXII, 20. וְלָקְחוּ הֲמוֹנָהּ *Auferentque* hostes *multitudinem ejus,* i. e. incolas universos, ut supra XXIX, 19. אִתְרְגוּשְׁתַּהּ *turbam ejus,* vertit Chaldaeus. וְנֶהֶרְסוּ יְסֹדֹתֶיהָ *Et evertentur fundamenta ejus,* opes et vires, quibus institui solet atque conservari respublica, auferentur et perdentur. Hieronymus: „Et usque ad fundamenta omnia destruentur."

5. כּוּשׁ Vid. not. ad Vs. 4. LXX, qui Πέρσαι verterunt, videntur de כּוּשׁ, regione ad Gihonem sita, cujus Genes. II, 13. mentio facta, cogitasse. Monet autem Theodoretus, Persas intelligendos esse non eos, qui e Perside Aegyptiis auxilio venerint, nequaquam enim fieri potuisse, ut Assyrii et Chaldaei cum Aegyptiis bellantes, socios Persas haberent; sed eos, qui inde coloni deducti in Aegypto inquilini essent. Qua de causa et Babylonem Aegyptiacam Persicae cognominem fuisse, utpote quam Persae incoluissent. פּוּט *Libyes,* vid. not. ad Genes. X, 6. לוּד *Lydii,* h. l. intelligendi non illi videntur, de quibus Genes. X, 22. et supra XXVII, 10., Asiae populus, sed Afri, natalibus Aegyptii, sive eorum colonia, quorum Genes. X, 13. mentio fit; vid. not. ad eum loc. Memorantur quoque Jerem. XLVI, 9. cum כּוּשׁ et פּוּט. *Aethiopiam,* et vero illam ejus partem, quae nobis *Habessinia* dicitur, nomine לוּד et Geneseos loco, modo memorato, et nostro Ezechielis significari, ostendere studuit Bochartus *Geogr. S.* P. I. L. IV. Cap. XXVI., „decem argumentis usus, sed ex quibus vix unum refutatione dignum est," inquit Michaelis in *Spicil.* P. I. p. 257., additque: „ac si vel ei dederim, quod dari per Ezech. XXVII, 10. non licet, in intima Africa Ludaeos habitasse, non tamen apparet, cur Habessinii potius, quam alii sint Africae mediterraneae habitatores." Nostro autem loco Michaelis non integros populos, Aegypto vicinos et foedere junctos, sed milites mercenarios Aegyptiorum, ut supra XXVII, 10. Tyriorum, intelligendos observans in *Spicil.* P. II. p. 117. haec scribit: „Nihil de illis [לוּדִים] certi habens, non tamen negaverim, Lydos esse posse, qui eo tempore Asiae fortissimi habe-

habebantur. Nec mirum, Lydos in Aegyptiorum exercitu eſſe, ſolitum enim eo tempore Aegyptiis, exterum militem conducere, et vero maxime ex Aſia minore [quemadmodum recentioribus temporibus principes Aegypti Mohammedani Circaſſios et Turcomannos milites conduxerunt, *Mamlucorum* i. e. mancipiorum nomine etiamnum noti]. Jones quidem et Cares, Lydiae vicini (hi quidem forte et Lydorum nomine comprehenſi) non ſolum ſtipendia Pſammeticho et Aprii fecerunt, ſed et agris in Aegypto donati. Vid. Herodotum, L. II. §. 152. 154. 163. L. III. §. 11. Ergo de Ludaeis, Aegyptiorum mercenariis adhuc incertus ſum, Lydi fuerint, an Aegyptiorum colonia, a Moſe Geneſ. X, 13. memorati." Theodoretus: *καὶ ἑλληνικαὶ δὲ ἱστορίαι διδάσκουσι τὴν Λυδῶν καὶ Αἰγυπτίων συμμαχίαν.* וְכָל־הָעֶרֶב ſunt qui vertant *et omnis Arabia* (ita Syrus, ܘܟܠܗ ܥܪܒܝܐ) quam hoc nomine, *mixturam* ſignificante, appellatum volunt a variarum gentium colluvione; ſedem enim praebuit poſteris Joktani (Geneſ. X, 26.), Lothi (Geneſ. XIX, 36. 37.), Iſmaëlis (Geneſ. XXI, 21. XXV, 12. ſeqq.), Nachoris (Geneſ. XXII, 21.), et Abrahami ex Cetura (Geneſ. XXV, 1. ſeqq.), item Eſaui ſ. Edomi (Geneſ. XXXVI, 6. ſeqq.), nec non Midianitis et Amalekitis. Sed ex Jerem. XXV, 24., ubi מַלְכֵי עֲרָב a מַלְכֵי הָעֶרֶב diſerte diſtinguuntur, colligere licet, *Arabiae* nomen proprium Hebraeis uſitatum eſſe עֲרָב, ut Jeſaj. XXI, 13. et ſupra apud noſtrum XXVII, 21., nec non 2 Paral. IX, 14., quare horum locorum nullo He articuli habet praepoſitum, עֶרֶב vero, cui ſeptem illis, quibus legitur, locis (videlicet praeter noſtrum locum Exod. XII, 38. 1 Reg. X, 15. Jerem. XXV, 20. 24. L, 37. Nehem. XIII, 3.), utpote nomini appellativo, articulus eſt praefixus, *turbam admixtam* populo illi, de quo agitur, ſignificare. Sic Exod. XII, 38. et Nehem. XIII, 3. deſignantur *exteri, Iſraelitis admixti,* et loco quidem poſteriore Ammonitae et Moabitae, quorum Vs. 1. mentio facta. Jerem. L, 37. vero *peregrinorum colluvies*, quae Babyloniis ſeſe aggregavit, eo nomine indi-

indicatur. Jerem. XXV, 20., ubi de Aegypto, ut noſtro loco, ſermo eſt, intelligendos eſſe nomine הָעֶרֶב *exteros in Aegypto habitantes, ac ſtipendia facientes*, recte obſervat Michaelis in *Supplemm.* p. 1967., quomodo et ibi Hieronymus, a Michaele adductus in Commentario, interpretatus eſt: *Cunctusque, qui non eſt Aegyptius, ſed in ejus regionibus commoratur, quos LXX συμμίκτους, i. e. mixticios, vulgus, non Aegyptiae originis, ſed peregrinum et adventitium, interpretantur.* Similiter ad noſtrum locum Hieronymus: *Ita ut ſi quis in Aegypto reperiatur de Aethiopia, et Libya, et Lydia, et in commune de variis populis — cum illis gladio cadat.* Graeci Alexandrini Interpretes, et hic, et Exodi, Nehemiae atque Jeremiae locis *ἐπιμίκτους*, ſ. *συμμίκτους* vertunt, quos Theodoretus ad Jerem. XXV, 20. *μετοίκους*, *advenas*, eſſe ait. Chaldaeus Exod. XII, 38. נוּכְרָאִין, *peregrinos*, noſtro autem loco, et Jerem. XXV, 20. et L, 37. סוּמְכָוָתָא *auxiliares* interpretatus eſt, recte quidem, ſi ſenſum ſpectes. כּוּב, *Cubaeos*, Bochartus *Phal.* L. IV. C. XXXIII. p. 334. habitaſſe exiſtimat circa *Paliurum*, oppidum in Marmarica, regione Africae ſeptentrionalis maritima, ſitum; nulla alia ratione permotus, niſi quod ܟܘܒܐ Syris praeter alia et *paliurum*, fruticem, denotat. Quodſi ſoni aliqua ſimilitudo rem conficeret, poſſes de *Cobe*, Aethiopiae olim emporio, cogitare. Vid. Cellarii *Geogr. Antiq.* L. IV. Cap. VIII. §. 39. Vatablus *Cobii* (Κωβίου) vicum, in Mareotide, extrema Aegypti regione, Alexandriae contigua, huc refert. Hieronymus *Chub* a Symmacho *Arabiam* verti narrat. LXX hoc nomen non expreſſerunt. Sed Arabs habet أَهْلُ ٱلنُّوبَةِ, *Nubienſes*. Et exſtitiſſe olim codices, in quibus וְכוּב ſcriptum fuerit, non incredibile inde ſit, quod in eo bibliothecae ſuae codice, quem de-Roſſii numero 409. deſignavit, ineunte ſeculo XIII. ſcripto illo, et hic illic duntaxat Maſora parva inſtructo, a prima manu וכנוב legitur. *Nubienſes* cete-

ceterum, utpote Aegyptiis contermini, huic loco egregie aptos esse, vix est quod moneam. וּבְנֵי אֶרֶץ הַבְּרִית *Filiis terrae foederis* Hieronymus intelligendos ait *qui de populo Judaeorum* in Aegypto reperti fuerint. Ita et Theodoretus: Υἱοὺς δὲ τῆς διαθήκης αὐτοὺς καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους, οἵ μετὰ τὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ πολιορκίαν κατῆλθον εἰς Αἴγυπτον, τὸν προφήτην Ἱερεμίαν λάβοντες. Καὶ τούτοις δὲ ὁμοίως ἀπειλεῖ τιμωρίαν, ἐπειδὴ παρὰ τὸν αὐτοῦ σκοπὸν τὴν Ἰουδαίαν καταλιπόντες ἀφίκοντο εἰς τὴν Αἴγυπτον. *Filios vero foederis Judaeos ipsos vocat, qui post obsidionem Hierosolymae in Aegyptum, assumto secum Jeremia propheta, descenderunt. Et his similiter poenas minatur, quandoquidem Judaea praeter ejus voluntatem relicta contenderunt in Aegyptum.* Vid. Jerem. XLII. XLIII. et XLIV., quibus ex locis constat, Judaeorum reliquias, excisa Hierosolyma, abiisse in Aegyptum, ibique eandem, quam Aegyptii, fortunam subiisse. LXX, qui ἀπὸ τῶν υἱῶν τῆς διαθήκης μου verterunt (quasi וּבְנֵי בְּרִיתִי legissent), et ipsos quidem illo nomino *Judaeos* nuncupatos putasse apparet, sed hac de causa, quod Deus pollicitus est Abrahamo, se illi terram Canaatidem daturum esse, quae ideo *terra promissionis* (ἡ γῆ γῆς ἐπαγγελίας, Hebr. XI, 9., cf. Genes. XIII, 15. Actor. VII, 5.) dicta, quod idem est, ac *terra foederis.* Unde Petrus Act. III, 25. Judaeos υἱοὺς τῶν προφητῶν καὶ τῆς διαθήκης, et Paulus Galat. IV, 28. ἐπαγγελίας τέκνα appellat. Alii *filios terrae foederis* gentes esse putant cum Aegyptiis foedere ac societate conjunctas, quam sententiam illud commendat, quod statim Versu proximo additur, וְנָפְלוּ סֹמְכֵי מִצְרַיִם: *et corruent fulcientes Aegyptum,* quae explicatio videtur esse illius בְּנֵי אֶרֶץ הַבְּרִית. Foederati enim populi fulciebant Aegyptum, quod sane facere non poterant Judaei viribus atque opibus exhausti.

6. סֹמְכֵי מִצְרַיִם *Suffulcientes Aegyptum,* socii et auxilia, vid. not. ad Versum superiorem sub fine. Alii intelligunt principes, proceresque Aegypti, qui viribus et opibus ejus regni potentiam sustentabant. וְיָרַד גְּאוֹן עֻזָּהּ *Descendetque*

detque superbia gloriae ejus (גְּאוֹן עֻזְּכֶם vid. supra XXIV, 21., cf. infra Vs. 18.), deturbabitur ab eo, quem nunc obtinet, potentiae gradu, opprimeturque imperii ejus majestas, qua tantopere gloriabatur. Eadem figura vid. Jerem. XLVIII, 18. Jesaj. V, 14. XLVII, 1. et infra XXXI, 15. מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה Vid. supra XXIX, 10.

7. וְנָשַׁמּוּ בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת *Devastabuntur in medio terrarum vastatarum*, i. e. desolabuntur ut qui maxime, vid. supra XXIX, 12. עָרִים נַחֲרָבוֹת Vid. supra XXVI, 19.

8. בְּתִתִּי־אֵשׁ *Cum dedero ignem*, quo omnia quidem perditionem et exitium inferentia indicantur, ut cum Deo, justo judici et hostium suorum ultori *ignis* adesse dicitur, Ps. L, 3. XCVII, 3. Jesaj. XXVI, 11. XXIX, 6. al. (hinc Jarchi ad nostrum locum: *incandescentiam meam instar ignis immittam*); praesertim vero hostes irrumpentes et bella desolantia, vid. Ps. LXXVIII, 63. Jesaj. XLII, 25. Jerem. XLVIII, 45. L, 32. Quare et nostro loco (et infra Vs. 14. 16.) Chaldaeus ita vertit: כִּדְאֶתֵּן עַמְמַיָּא דְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא *cum dedero populos, qui fortes sunt ut ignis.* Quidam synecdochen subesse existimant, quum bella, maxima ex parte, igne et flammis gerantur. וְנִשְׁבְּרוּ כָּל־עֹזְרֶיהָ Quum et eos, qui ad illam auxiliares copias adduxerunt, immani caede contrivero.

9. בַּיּוֹם הַהוּא — אֶת־כּוּשׁ בֶּטַח In explicando hoc loco, qui in Vulgata latina ita sonat: *In die illa egredientur nuncii a facie mea in trieribus ad conterendam Aethiopiae confidentiam,* in duas potissimum partes discedunt interpretes. Alii *nunciis* (מַלְאָכִים) Chaldaeos intelligunt, qui *a facie Dei* dicantur *egressi* (יֵצְאוּ מִלְּפָנַי), quia a Deo missi datum sibi negotium brevi atque secundo successu peregerunt. מִלְּפָנַי vero idem esse quod מִמֶּנִּי, *a me,* ut Jesaj. XX, 6. מִפְּנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר valet *a rege Assyriae*, vid. et Genes. XVI, 8. al., notum. Quare *egredientur a me* idem valere potest, quod: *ego mittam.* Illi vero Chaldaei *in*

in navibus (בַּצִּים) missi dicantur, adverso videlicet Nilo, ad cujus caput spectabat Aethiopia, ut sic tractarent et vexarent Aethiopes, sicut Aegyptios paulo ante vexabant. Illud enim significat לְהַחֲרִיד אֶת־כּוּשׁ בֶּטַח *ad terrendum Aethiopiam secure*, confidenter, existentem, nam ita adverbialiter pro בְּבֶטַח s. לָבֶטַח (Jeram. XXIII, 6.) nomen istud h. l. capiendum est, ut Deut. XII, 10. XXXIII, 28. Vulgatus verba illa per hypallagen posita existimavit pro אֶת־בֶּטַח כּוּשׁ; vertit enim: *ad conterendam Aethiopiae confidentiam*, activam nempe, quam Judaeorum animis solebant injicere, cum illis omne militare praesidium promittebant. Alii *nuncios* intelligunt, qui aut ab Aegyptiis mittebantur, ut inflictae a Chaldaeo stragis admonerent, aut qui fuga elapsi triste attulerunt nuncium de Aegyptiorum clade. Atque hi terrorem injiciebant Aethiopibus, qui adjunctis Aegyptiis viribus nihil sibi ab hoste metuendum putabant. Cui explicationi etsi nonnihil incommodare videtur, quod nuncii illi *a facie Dei egressi* dicuntur, id est, a Deo missi; in alteram tamen explicationem magis inclinat animus, quia cum illa aptius cohaerent, quae sequuntur; neque quae modo obstare dicebamus vehementer urgent. Ut enim aliquis *egressus esse* s. *fugisse* dicitur *a facie gladii*, quia fugiendo consequutus est, ne gladio caderet; sic etiam fugisse dici potuit *a facie Dei*, quia elapsus e caede, quae grassabatur in Aegyptios, auctore Deo, et Chaldaeorum manus confirmante, ad populos vicinos evasit, quos Aegyptiae calamitatis admonuit, sibique a successu simili, ut caverent, edixit, quia victor Chaldaeorum exercitus ad Aethiopum exitium et praedam aspirabat. צִים pro צִיִּים, quod Dan. XI, 30. legitur; nam nomina, quae ִי terminantur, quando flectuntur in pluralem, finale Chirek longum saepe amittunt, sic ab עִבְרִי, *Hebraeus*, dicitur הָעִבְרִים Exod. II, 6. et הָעִבְרִיִּים pro הָעִבְרִים; a יְהוּדִי, *Judaeus*, הַיְּהוּדִים, Esth. III, 6. VIII, 3. al., et הַיְּהוּדִיִּים Esth. VIII, 1. 13. Nomine צִיִּים *naves* significari, jam Hieronymi aetate Hebraei docuerunt. Sic enim ille ad h. l.: „צִיִּים, quos Sym-

Symmachus transtulit *festinantes*, nos in *trieres* vertimus, ita enim ab Hebraeis accepimus.“ Vindicavit eum significatum ceteris, quibus nomen illud occurrit, V. T. locis, Num. XXIV, 24. Jesaj. XXXIII, 21. Dan. XI, 30. Marc. Meibomius in libro *de Fabrica Triremium*, Amstelod. 1671. in quatern. (qui et Graeviano *Thesaur. Antiquitat. Romann.* T. XII. p. 570. seqq. insertus est) p. 95., unde excerpta dedit Pet. Zornius in *Biblioth. Antiquar. et Exeget.* T. I. P. V. p. 385. seqq. LXX verterunt *σπεύδοντες*, *festinantes*, et Syrus ܡܣܪܗܒܐܝܬ, *velociter*, idque filo orationis egregie aptum בָּצִים significare posse a باض pro بوض *festinavit*, arbitratur Michaelis in *Supplemm.* p. 2086. Sed verbi בוץ, *festinandi* notione Hebraeis usu recepti nullum vestigium in Codice Hebraeo reperitur. Chaldaeus: בְּלִגְיוֹנִין *cum legionibus.* Loco quidem Jesajae XXXIII, 21. nomini צִי *navis* significatum satis verisimiliter ab interpretibus antiquis plerisque tribui, quum aliud *navis* nomen, אֳנִי, ibi praecedat, Michaelis l. c. ipse fatetur. In versione germanica posuit: *per arida deserta* (*durch dürre Wüsten*), quae a *siccitate*, צִיָּה צִיִּים, nuncupata putasse videtur. In *Supplemm.* tamen hujus opinionis ne mentionem quidem fecit. כּוּשׁ h. l. non *Aethiopiam* sed *Arabiam* indicare, Bochartus in *Phaleg.* L. IV. C. II. p. 239. hac ex causa existimat, quod in Arabiam Aegyptii navibus per mare rubrum saepe commeent, in Aethiopiam vero nequaquam, in quam ne per Nilum quidem adversum navigetur, ob catarrhactas propter Syenen. Atque omnino ex Aegypto in Aethiopiam navigari constat, recte observante Michaele in *Spicil. Geogr. Hebr. ext.* P. I. p. 152., nec obstare catarrhactas; namque aut rates terra portant, ubi ad catarrhactas ventum est, aut illis superatis pedestre unius diei iter emensi alia trans catarrhactas navigia conscendunt. „Legant, ait Michaelis, qui volunt, Nordenii commentarios itineris per Aegyptum, ne mihi credere opus habeant, sed viro, qui ipse eis et trans catarrhactas inferiores, Aegyptum petens, navigavit,

donec

donec feritas illum incolarum Nubiae reverti cogeret." כְּיוֹם מִצְרַיִם, *Juxta diem,* f. *ficut in die Aegypti,* alii explicant: qualis Aegyptiorum terror fuit eo die, quum Deus per Mofen eos olim percuffit; *diem* enim fatum fignificare et fupplicium, notum; vid. not. ad Vs. 2. Alii rectius: terror confentaneus excidio Aegypti eos corripiet. Non abfimiliter adhibetur particula fimilitudinis Jefaj. XXIII, 5. כַּאֲשֶׁר־שֵׁמַע לְמִצְרָיִם יָחִילוּ כְּשֵׁמַע צֹר *Sicut* olim ob *famam de Aegypto* populi (Exod. XV, 14.), fic *dolore corripientur fecundum famam de Tyro,* fimile metuentes excidium. Hieronymus: „Et quando fuerit vicina provincia defolata, pavor teneat proximam." Kimchi: „Sicut pavor eos inceffit ob devaftationem Aegypti (Vs. 4.), ita nunc trepidabunt ob femetipfos." Alii: paffuri funt diem illum calamitofum, quem Aegyptii in fua eliminatione fuftinuerunt. Pro כְּיוֹם in codicibus a Kennicotto et de-Roffio infpectis plus quam quadraginta legitur בְּיוֹם, quod ipfum, praeter Chaldaeum, veteres omnes expreflerunt. In margine codicis 440. Roffiani notatur, juxta Maforam legendum effe בְּיוֹם *in die.* „Ita fane," addit de-Roffi, „codices multi hifpanici et maforethici, et Hillelianus 413." Ego tamen כְּיוֹם, cujus explicatio paullo plus difficultatis habet, eam ipfam ob caufam, alteri בְּיוֹם praeferendum arbitror. כִּי הִנֵּה בָּאָה *Nam* ecce! etiam ipfis *fuperventurum eft* idem malum (רָעָה, vid. fupra VII, 10.). Cf. VII, 5. 6. XXXIII, 33.

10. וְהִשְׁבַּתִּי *Tum ceffare faciam,* Vs. 13, 18. XXVI, 13. אֶת־הֲמוֹן מִצְרַיִם *Multitudinem,* f. *ftrepitum, Aegypti,* Vs. 21. XXIX, 19. Multum eos imminuam, paucis tantum in terra relictis. בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר Cf. Vs. 24. 25. XXIX, 19. Hieronymus: „Ut autem fciremus, quis effet ifte gladius, qui vaftaret Aegyptum, et terreret Aethiopiam (Vs. 6. 7.), fequitur manifeftius: *et ceffare faciam multitudinem Aegypti per manum Nabuchodonofor, regis Babylonis,* qui non folum veniet, fed veniet multis comitatus nationibus,

ita

ita ut omnis Aegyptus interfectorum ſanguine compleatur [Vs. 11.]."

11. עָרִיצֵי גוֹיִם Vid. ſupra XXVIII, 7. et ibi not., nec non infra XXXI, 12. מוּבָאִים *Abducendi* ſunt, ut ſupra XXIII, 42. לְשַׁחֵת הָאָרֶץ *Ad terram depopulandam*, ut Jud. VI, 5. Jeſaj. XIV, 20. וְהֵרִיקוּ חַרְבוֹתָם XII, 14. וּמָלְאוּ אֶת־ הָאָרֶץ חָלָל Cf. ſupra XI, 6.

12. וְנָתַתִּי *Tum dabo*, reddam, ut ſupra XXV, 5. XXIX, 10. יְאֹרִים *Rivos*, foſſas, ex Nilo hinc inde per terram ad agros rigandos derivatas, *Nili διώρυχες* (ut ad h. l. Hieronymus), unde pendent divitiae atque fertilitas Aegypti. Vid. not. ad XXIX, 3. חָרָבָה In *ſiccitatem*, ut Jeſaj. XIX, 5. de Nilo: וְנָהָר יֶחֱרַב וְיָבֵשׁ *et fluvius exareſcet et exſiccabitur.* Metaphoricum plures exiſtimant hunc ſermonem eſſe, quo propheta ſignificet, diripiendas eſſe omnes opes, quas e Nili foecunditate capiebant Aegyptii. Quaſi dicat: tam erit inops Aegyptus, cum illam Chaldaeorum pervaſerit furor, veluti ſi numquam illac interfluxiſſet Nilus, aut illius alveus multis antea ſeculis aruiſſet. Alii hoc ſenſu: ſternam Chaldaeis tam facilem viam etiam per flumina et canales, ac ſi, rivis areſactis, terra ubique complanata eſſet. Quod et Michaeli in Notis ad verſionem vernaculam placuit, ubi obſervat, tam ſeptem illa oſtia, per quae Nilus in mediterraneum pelagus ſe exonerat, quam canales innumerabiles, e Nilo derivatos, quibus tota fere Aegyptus ſecatur, magno impedimento eſſe hoſtili exercitui tempore praeſertim creſcentis fluvii. Nil tamen obſtat, quo minus haec propria accipi poſſent, ut vates re ipſa minetur exſiccandum Nilum, ita ut ad hoſtilis incurſionis mala, et famis acceſſura ſit miſeria. מָכַרְתִּי אֶת הָאָרֶץ *Tradam more vendentis terram.* מָכַר ſemper ſenſu malo uſurpatur, quum res aut perſona, de qua agitur, hoſtis alicujus arbitrio et poteſtati a Deo permitti ſignificantur, ſicut apud homines res venditae in aliorum jus arbitriumque tranſire ſolent, vid. Deut. XXXII, 20. Jud. II, 14. III, 8. IX, 2. 9. X, 7.

Pſ.

Pf. XLIV, 13., ad quem loc vid. not. בְּיַד־רָעִים *In manum malorum*, quo nomine Chaldaei nuncupari videntur non tam ideo, quod moribus effent profligati et perditi; fed quia immites erant, atque inexorabiles, quique neque prece, neque pretio, ad mifericordiam flectebantur, quomodo Jerem. VI, 23. Thren. IV, 16. defcribuntur. וַהֲשִׁמֹּתִי אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ Vid. not. ad XIX, 7. Cf. Levit. XXVI, 32. בְּיַד זָרִים Cf. XI, 9. XXXI, 12.

13. Tantam fore calamitatem, quam divino juffu Aegyptus fit fubitura, hoc Verfu et iis, quae proxime fequuntur, Nofter minatur, ut nulla pars Aegypti, ne muniliffima quidem, vel per religionem, vel per opera humana vel per multitudinem, aut maxime longinqua, effugere, aut Chaldaeis refiftere poffit. Et primo quidem vana Deorum fimulacra dicit abolenda (pro quibus Chaldaeus pofuit: דְּפָלְחִין לְטַעֲוָתָא *colentes idola*, et דְּפָלְחִין לְצַלְמָנַיָּא *colentes fimulacra*) מִנֹּף, *e Noph*, quo nomine *Memphis* appellatur Jefaj. XIX, 13. Jerem. II, 16. XLIV, 1. XLVI, 14. 19. Ita LXX h. l. et ceteris locis, quibus nomen illud occurrit. Hieronymus: „Illucque proficiet indignatio (Domini), ut fimulacra Aegypti disperdantur, et ceffent idola de *Memphis*, quae usque hodie metropolis eft fuperftitionis Aegyptiae.“ Chaldaeus מֶמְפֵס, et Syrus ܡܦܣ, quod utrumque nomen e Graeco Μέμφις factum effe apparet. Nomen *Noph* autem, five, ut Hof. IX, 6. fcribitur, מֹף, *Moph*, originem ducit ex antiqua urbis Memphiticae appellatione Aegyptiaca *Meh-nuphi* (unde Coptis hodie *Menph*, et Arabibus مَنْف), quod ὅρμον ἀγαθῶν, *portum bonorum*, fignificare ait Plutarchus *de Ifide et Ofir.* p. 639. edit. Steph., quam interpretationem veram effe afferit Jablonskius in Differtat. IV. *de terra Gofen* §. 4. in *Opufculis* T. II. p. 131., ubi obfervat, *Meh* Aegyptiis dici *plenum*, *nuphi* vero *bonum*. Cf. Ejusd. *Opufcul.* T. I. p. 137. 150. 179., et quae ibi editor doctiffimus notavit. Michaeli quidem in *Supplemm.*

p. 1537.

p. 1537. etymologia a Jablonskio allata non ſatisfacit, „*portum*," inquit, „quaerebamus, *plenitudinem* offert." Sed defendit illam J. R. Forster in *Epiſtolis ad J. D. Michaelis, hujus Spicileg. Geogr. Hebr. ext. jam confirmantt. jam caſtigantt.* (Gotting. 1772. 4.) p. 34.: „Apis bos, ἀγαθὸς δαίμων, bonus genius Niliacus Memphi cultus, et poſt XXV annorum vitam ibi ſepultus prope vicum Buſirin, unde *portus, collectio bonorum geniorum* erat. *Nuphi* eſt *bonus*, et pro *bono genio* nonnumquam uſurpabatur (*Jablonskii* Panth. L. I. C. IV. §. 10. p. 99.); *Meh* vel *Moh* ſignificat *plenum*, vel πλήρωμα, et *collectio*, σύστημα, *unde Moh-Nuphi* πλήρωσις τοῦ ἀγαθοῦ, vel ὅρμος ἀγαθῶν." Conf. Champollion *l' Egypte ſous les Pharaons* T. I. p. 363. Verba, quae ſequuntur, וְנָשִׂיא מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם לֹא יִהְיֶה־עוֹד, non ſatis accurate reddidit Vulgatus: *et dux de terra Aegypti non erit amplius.* Nam ad נָשִׂיא eſt ἀπὸ τοῦ κοινοῦ וְהִשְׁבַּתִּי *et ceſſare faciam*, ſubaudiendum, hoc ſenſu: *ceſſare faciam principem ex Aegypto*, ita ut *non amplius exſiſtat*; efficiam ut Aegyptus principe ſ. rege (vid. ſupra XXI, 30. XII, 10. et ibi not.) careat, de genere videlicet regio Aegyptio, a peregrino quippe principe armis ſubigenda, et ejus imperio adjungenda. LXX נָשִׂיא recte ceperunt in Accuſativo, ſed collective: Καὶ (ſcil. καταπαύσω, quod praeceſſerat) ἄρχοντας Τάνεως ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ οὐκ ἔσονται οὐκέτι. Poſt נָשִׂיא expreſſerunt צֹעַן, de quo Vs. ſeq. וְנָתַתִּי יִרְאָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם Terror regnum Aegypti occupabit. Cf. Deut. II, 25.

14. De פַּתְרוֹס vid. not. ad XXIX, 14. וְנָתַתִּי אֵשׁ Vid. not. ad Vs. 8. Pro צֹעַן et h. l. et ceteris, quibus id nomen legitur, locis, Num. XIII, 22. Jeſaj. XIX, 11. 13. XXX, 4. Pſ. LXXVIII, 12. 43., Graeci Alexandrini ponunt Τάνις, quod nomen eſt urbis et nomi Aegypti inferioris, *Delta* nuncupatae, ad illud Nili oſtium, quod ab ea *Taniticum* appellabatur. Vid. Cellarii *Geograph. antiqu.* T. II L. IV. Cap. I. Sect. IV. p. 785. 799. 807. Urbem *Tanin* olim fuiſſe Pharaonum regiam, patet e Pſ. LXXVIII, 12. 45., ubi

prodigia divina auctoritate a Mofe perpetrata, dicuntur facta בִּשְׂדֵה צֹעַן, ἐν πεδίῳ Τανέως, ut Graeci ibi vertunt. Nomen nacta eft a fitu; nam ΘΑΝΑ in lingua Aegyptia denotat *planum, depreffum, humile, molle.* Vid. JABLONSKII *Opufc.* T. I. p. 304., ubi poftquam vocis illius fignificatum docuiffet, haec addit: „Totam hanc Aegypti partem humilem et depreffam fuiffe, omnes teftantur. Ex multis tantum laudabo *Herodotum* L. II. c. 4. et *Diodorum Siculum* L. I. c. 31. et 36., qui τὴν ταπεινότητα τῆς χώρας Aegyptiacae commemorat. Idem igitur nomine *Tanes* fignificaretur, quod *Salluftius* de Italia dixit apud *Servium* in *Aeneid.* III, 522. *Italia plana ac mollis.*" Cf. FORSTERI *Epiftol.* (ad Verfum fuperiorem laudatt.) p. 32. וְעָשִׂיתִי שְׁפָטִים Vid. V, 8. XIV, 21. XVI, 41. Exod. XII, 12., quibus locis et aliis pluribus שְׁפָטִים in malam partem dicitur de *poenis*; מִשְׁפָּט autem etiam in bonam partem ufurpatur. נֹא praeter hunc locum et Verfibus duobus proximis, nec non Jerem. XLVI, 25. et Nahum. III, 8. obvium, „Alexandrini hoc Verfu et infra Vs. 16. Διόσπολιν verterunt, i. e. ut alio nomine dicuntur, *Thebas Aegypti*, ingentem olim urbem, et jam Homero celebratam (Il. K. 286. Odyff. Δ. 126. Λ. 262. 274.), et in Nahumo μερίδα Ἀμμὼν, *portionem Ammonis*, nempe quod urbs Jovi Ammoni facra, a quo et Graece Διόσπολις vocatur, et qui Diodoro Siculo L. I. §. 52. ὁ θεὸς ὁ μάλιστα ἐν Θήβαις τιμωμένος, et §. 62. ὁ ἐν Θήβαις θεὸς vocari creditur." Haec MICHAELIS in *Supplemm.* p. 1578. 1579., quibuscum cf. BOCHARTI *Geogr. S.* P. I. f. *Phaleg.* L. I. C. I. p. 6. 7., CELLARII *Geogr. antiqu.* T. II. p. 806., inprimis vero quae erudite differuit de nomine נֹא - הָמוֹן (ut plene vocatur Verfu 15.) P. E. JABLONSKY in *Opufcc.* P. I. p. 162—168., qui poftquam obfervaffet, nomen Aegyptium *Noh* fignificare *fortem* et *poffeffionem* (propr. *funiculum menforium*), הָמוֹן vero, five ut Nahum III, 8. fcribitur, אָמוֹן, effe nomen numinis Aegyptiorum fanctiffimi, *Amun* feu Graecis *Ammon* nuncupati, unde נֹא - הָמוֹן f. אמון defignet *portionem, poffeffionem Ammonis*, addit: „Nam

„Nam uti homines in Aegypto agros ſuos habebant definitos, et limitibus ſuis circumſcriptos, ita univerſa etiam Aegyptus inter deos gentis hujus erat diſtributa. Unusquisque enim Nomus uni alicui deo peculiariter erat conſecratus, a quo et nomen habebat. — Nomus Thebaicus, illiusque civitas princeps Thebae, erant in tutela *Ammonis*, Aegyptiorum Jovis. Hujus urbs illa cenſebatur pars, poſſeſſio et peculium. Hoc ſignificat nomen ejus Aegyptiacum *No-Ammon*, quod Graeci poſtea reddiderunt Διόσπολιν, *Jovis urbem.*“ Alias interpretationes recenſet eruditiſſimus Te Water in Not. ad illum Jablonskii locum, p. 168. Conf. Champollion *l'Egypte* T. I. p. 199. Hieronymus in Commentario ad h. l.: „*Faciamque*, ait, *judicia in Alexandria*, quae hodie ſic vocatur. Ceterum priſtinum nomen habet *No*, quod Aquila, Symmachus et Theodotion, ſicut in Hebraeo poſitum eſt, transtulerunt. Pro quo neſcio quid volentes Septuaginta dixere *Diospolin*, quae Aegypti parva civitas eſt. Nos autem pro *No* Alexandriam poſuimus, per anticipationem, quae Graecis πρόληψις appellatur, juxta illud Virgilianum [Aen. I, 3.]: *Lavinia venit litora*, non quod eo tempore, quando venit Aeneas in Latium, *Lavinia* dicerentur, ſed quae poſtea *Lavinia* nuncupata ſunt, ut manifeſtior locus fieret lectoris intelligentiae.“ Quod Hieronymus urbem *No* eandem exiſtimavit, quae poſtea *Alexandria* dicta eſt, id videtur a magiſtro ſuo Hebraeo accepiſſe. Certe Chaldaeus ubique pro נֹא ſive נֹא - אָמוֹן poſuit אֲלֶכְסַנְדְרִיָא. Eam vero ſententiam pluribus refutavit Bochartus loco ſupra citato, ubi inter alia dicit: „Nec veriſimile eſt, Ezechielem et Jeremiam imminentis excidii poenam denuntiaſſe urbi, quae nondum erat.“ Quod autem Diospoli Hieronymus oppoſuit, *parvam eſſe civitatem*, ad id Michaelis l. c. recte haec notat: „In eo egregie fallitur, neſcio de qua ignobili Diospoli (plures enim ejus nominis urbes habet Aegyptus) cogitans, magnamque et primariam non videns.“

15. וְשָׁפַכְתִּי חֲמָתִי Vid. VII, 8. IX, 8. XIV, 19. XXI, 36.

XXII, 31. סִין „*Peluſium*, ut recte interpretatur Hieronymus. Nam Peluſio nomen fecit *πηλός, lutum.* Strabo (L. XVII. p. 802.): Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Πηλούσιον κύκλῳ περικείμενα ἔχει ἕλη, ἃ τινες Βάραθρα καλοῦσι καὶ τέλματα. *Ipſumque adeo Peluſium cinctum eſt locubus, quae nonnulli Barathra vocant, et paludibus.* Et paulo poſt: ὠνομάσται δὲ ἀπὸ τοῦ πηλοῦ πηλός. *A luto autem nomen habet.* Merito ergo Peluſium סִין, *Sin*, appellatur a Syris, quibus סִין id ipſum eſt, quod Graecis πηλός. Sic Pſ. XVIII, 43. [pro hebraeo טִיט חוּצוֹת] Graeci habent πηλὸς πλατειῶν, *lutum platearum*, et Chaldaeus סְיָן אֲשָׁקָקֵי, et Syrus ܣܝܢܐ ܕܫܘܩܐ [Adde, Arabibus etiam eam urbem طينة *lutum,* ſ. *luteam* dici. Vid. et Forsteri *Epiſtolas* p. 33. 34.]. Rurſus Ezechiel dicit, *Sin* eſſe מָעוֹז מִצְרַיִם, *robur Aegypti,* quia ex illa parte Aegyptus eſt aditu maxime difficilis. Strabo: Ταύτῃ δὲ καὶ δυσεισβολός ἐστιν ἡ Αἴγυπτος. Suidas: Πηλούσιον — κλεὶς τῆς Αἰγύπτου, καὶ εἰσόδου καὶ ἐξόδου, *Peluſium — clavis Aegypti tam in ingreſſu et in exitu.*" Haec Bochartus in *Phaleg.* L. IV. C. XXVII. p. 311., quibus junge, quae Cellarius de Peluſio obſervat ex veteribus ſcriptoribus in *Geograph. antiq.* T. II. L. IV. C. I. Sect. V. p. 789. et 804. *Clauſtrum Aegypti* dictum Peluſium ab Hirtio *Bell. Alexandr.* c. XXVII. Hinc urbs illa ſaepe obſeſſa et multo labore expugnata legitur, utpote a Perſis apud Diodorum L. XVI. c. 47. ſeq., et ab Antonio, Gabinii auſpiciis, quum pulſum Ptolemaeum reduceret, et a Mithridate Pergameno pro Caeſare, apud Hirtium l. c. c. 26., quia hac urbe potiti, patentem in Aegyptum interiorem aditum habebant. Ad oſtium Nili ultimum, quod *Peluſiacum* denominatum, ſita erat urbs, viginti ſtadiis a mari reducta, Strabone obſervante. Hieronymus urbem eam h. l. *robur* appellari *Aegypti* exiſtimat, „quod portum habeat tutiſſimum, et negotiationes maris ibi vel maxime exerceantur. Unde et Poeta [Virgilius *Georg.* I, 228.] *Peluſiacam* appellat *lentem*, non quod ibi genus hoc leguminis gignatur

vel

vel maxime, ſed quod e Thebaida et omni Aegypto per rivum Nili illic plurimum deferatur." Ad quae Hieronymi verba J. D. Michaelis in *Spicil. Geogr.* T. II. p. 35. notat: „quae de Peluſii portu tutiſſimo habet, geographiae non ſunt conſentanea, niſi forte portum, qui ſine periculo navigantium adiri poteſt, tutiſſimum dicas." Exigui momenti ſunt, quae ſententiae, quam Michaelis ipſe in *Supplemm.* p. 1741. *veriſimillimam* dicit, eodem loco opponit. סִינִים autem, quod Jeſaj. XLIX, 12. memoratur, plane diverſum eſſe a noſtro סִין, vix dubium. Alexandrini Graeci interpretes pro סִין hoc Verſu Σαΐς, Verſu proximo autem Συήνης poſuerunt, ſoni, uti videtur, ſimilitudine ducti. Vel, ut Michaelis in *Supplemm.* p. 1726. conjicit, quod סון legerent (vid. not. ad XXIX, 10.), aut quod utroque modo (סין et סון) nomen urbis Syene Hebraicum ſcribi poſſit. Ceterum pro מָעוֹז legitur מָעוֹן, *habitaculum*, in duobus codicibus Kennicottianis, et in alio a manu emendatrice, nec non in ſex codicibus Roſſianis, et in tribus aliis a prima manu. Sed verſiones omnes מָעוֹז exprimunt. Poſſit tamen et מָעוֹן commode hic locum habere, ſi eo ſignificatu accipias, quem Arabum مَعُون habet, *auxilium, adjumentum*, quemque loco Pſ. XC, 1. vindicare ſtudet Michaelis in *Supplemm.* p. 1865. וְהִכְרַתִּי אֶת־הֲמוֹן נֹא Hieronymus: „*Et interficiam,* ait, *multitudinem Alexandriae,* quae rurſum in Hebraeo poſita eſt נֹא, pro qua nequaquam *Dioſpolin*, ut ſupra, ſed *Memphin* Septuaginta transtulerunt [Καὶ ἀπολῶ τὸ πλῆθος Μέμφεως]. Et ut oſtendat, populoſam jam illo tempore fuiſſe urbem, perdam, ait, *multitudinem* No." Sed vid. not. ad Vs. 14., ubi oſtenſum, הֲמוֹן נֹא deſignare *poſſeſſionem Ammonis*, i. e. Dioſpolin. Cf. Jerem. XLVI, 25. Nah. III, 8.

16. וְנָתַתִּי אֵשׁ בְּמִצְרַיִם Hieronymus: „*Et dabo ignem*, id eſt, regem Babylonis, *in Aegypto*, qui inſtar ignis cuncta depopuletur." Cf. not. ad Vs. 8. et Vs. 14. חוּל תָּחוּל *Tremendo contremiſcet.* Verbum חול, quod ſicut Arabum

Arabum حول, proprie *gyrare, circumagi, circumverti,* valet, hinc, ad *perturbationem animi dolore* aut *pavore correpti* indicandam transfertur, vid. Deut. II, 25., ubi verbo רָגַז *tremuit,* et nominibus פַּחַד *terror,* et יִרְאָה, *timor,* jungitur; et Zachar. IX, 5. *Videbit Ascalon,* וְתִירָא *et timebit, et Gaza,* וְתָחִיל מְאֹד *et valde pavebit,* cf. 1 Sam. XXXI, 3. Jefaj. XXIII, 5. Jerem. V, 22. Pf. LV, 5. et ad eum loc. not. Loca omnia, quibus חול *metuendi* fignificatum obtinet, recenfuit C. Aurivillius in Differt. quae infcribitur: *Hebraeorum* חול *breviter explicatum,* §. VII., in illius *Differtatt.* a J. D. Michaelis junctim editis p. 665. Noftrum tamen locum Aurivillius (p. 660.), prima *circumagendi* notione adducta, ita vertit: *accendam ignem in Aegypto, qui circumactus fparfusque Affevanum usque graffabitur.* Quam interpretationem haufiffe videtur e Michaelis *Spicil. Geogr. Hebr. ext.* P. II. p. 41., ubi expofita fua fententia, סִין effe *Syenem,* ultimam verfus auftrum Aegypti urbem, addit: „Jam et recte Ezechiel dixerit XXX, 16.: *ignem accendam in Aegypto, et circumibit Syenem usque:* qua in verfione fi cui novum videatur *circumibit* pro תָּחוּל חול pofitum, fciat, حول Arabibus idem effe, quod دور, *in orbem ire.* Vid. Chreftomath. noftram Arabic. [f. A. Schultensii Not. ad *Excerpta ex Hamafa* ad calcem Grammaticae Erpenianae a fe editae, p. 361. feq.], et cf. Hof. XI, 6. חָלָה חֶרֶב בְּעָרָיו *in orbem ibit gladius per urbes ejus.*" Nos tamen non dubitamus, *timendi* fignificatum, quem verbum חול faepius obtinere vidimus, et h. l. adoptandum effe, cui apte refpondet צָרֵי יוֹמָם in altero hujus Verfus hemiftichio. Eundem fignificatum et veteres expreflerunt. Alexandrini in codice Romano: *καὶ ταραχῇ ταραχθήσεται ἡ Συήνη,* quod Hieronymus transtulit: *conturbatione turbabitur,* quod ipfum in codice Syro-Hexaplari expreffum. Idem fequutus Theodoretus: *Καὶ ἁπαξαπλῶς πυρὸς δίκην τῶν πολεμίων ἅπασαν κατανεμομένων τὴν Αἴγυπτον, ὡς καὶ τὴν ἐνδοτάτω κειμένην Συήνην τὸν ἐκ*

τούτων

τούτων ὑποδέξασθαι θόρυβον. *Et hoſtibus omnino ignis inſtar omnem vaſtantibus Aegyptum, ita ut etiam Syene in intimis ejus partibus ſita, hinc maxime perturbetur.* Sed in codice Alexandrino: καὶ ἀπολεῖται Σουήνη, quod Arabicus interpres ſic reddidit: وتهلك صان *et peribit San.* Sed Chaldaeus: מִזַע תְּזוּעַ *contremiſcens contremiſcet,* et Syrus: ܘܬܬܕܠܚ *et conturbabitur.* Ipſe Hieronymus *quaſi parturiens dolebit* vertit; verbum hebraeum de *parturientium dolore* dicitur Jeſaj. XIII, 8. XXIII, 4. XXVI, 17., locisque pluribus aliis, quae vide apud Aurivillium l. c. p. 669. Pro תָּחוּל, ut in margine legi praecipitur, in textu exſtat תָּחִיל (ut in Zachariae loco ſupra indicato), ex uſitata literarum י et ו permutatione, vid. et Jerem. V, 22. Jeſaj. XXIII, 5. Joel. II, 6. al. Salomon Ben Melech in *Michlal Jophi* תָּחוּל habet pro Futuro formae *Cal*, תָּחִיל vero pro forma *Hiphil.* סִין vero non eſſe Syenen, ut Michaelis opinatus eſt, ſed *Peluſium*, vidimus ad Vs. 15. וְנֹא Vid. not. ad Vs. 14. תִּהְיֶה לְהִבָּקֵעַ *Erit ut perrumpatur*, i. e. expugnabitur. Nam de murorum perruptione urbisque adeo expugnatione verbum בָּקַע uſurpatur ſupra XXVI, 10. (ad quem loc. cf. Chaldaei interpretationem), 2 Reg. XXV, 4. Jerem. XXXIX, 2. Salomon Ben Melech: שיבקעו חומותיה *quod perrumpentur muri ejus.* Chaldaeus: תְּהֵי מַתַּרְעָא מְשׁוּר *muris ſubruetur.* Syrus: ܬܬܒܙܥ *rumpetur.* De Graeca verſione vid. infra ſub finem hujus notae. Hillerus in *Onomaſt.* p. 572. alludi opinatur ad *frangendi, disrumpendi* ſignificatum, qui verbo הֵנִיא inſit, ad quod nomen נֹא referri poſſit, per paronomaſiam, quae ſaepius non tam ad ſenſum vocis, quam ad ſonum ejus refertur, ut in illo Zephan. II, 4. כִּי עַזָּה עֲזוּבָה תִהְיֶה וְעֶקְרוֹן תֵּעָקֵר *nam Gaza derelicta erit, et Accaron exſtirpabitur.* Ceterum תִּהְיֶה לְהִבָּקֵעַ eſt pro תִּבָּקַע, nam Infinitivus cum verbo ſubſtantivo periphraſin facit Futuri, ut וְהָיוּ לַעֲבֹד et *erunt ad ſervire*, i. e. ſervituri ſunt, Num. VIII, 11.; וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא *et erat ſol ad occidere,*

cidere, i. e. occaſurus erat, Geneſ. XV, 12. וְנֹף Vid. not. ad Vs. 13. צָרֵי יוֹמָם *Hoſtes interdiu* eam occupabunt. Nomen adverbio in regimine junctum, ut 1 Reg. II, 31. דְּמֵי חִנָּם *ſanguines immerito*, i. e. ſanguines non merentium, innocentium, et Proverb. XXVI, 2. קִלְלַת חִנָּם *maledictio gratis*, i. e. immerito in hominem innocentem conjecta. Cujusmodi in formulis adverbia oblinent vim ſuam nativam nominum, vid. H. B. Starkii *Lux Grammatices Hebr.* p. 411. et 602. edit. Boſſeck. N. G. Schroederi *Inſtitt.* L. H. Syntax. Reg. XCIII. XCIV. Storrii *Obſervatt.* p. 309. Recte Salomo Ben Melech noſtra verba ita explicat: וְאֶל נֹף יָבֹאוּ צָרֵי יוֹמָם *et ad Noph veniunt hoſtes interdiu;* „innuit, hoſtes aperte, nec noctu, furum inſtar, contra urbem illam venturos." Sed Abendana in Additamentis ad *Michlal-Jophi* צָרֵי יוֹמָם eodem ſenſu capiendum exiſtimat, quo Job. III, 5. כִּמְרִירֵי יוֹם, quod explicant *dura fati*, ut haec ſit loci hujus ſententia: dies, qui illis ſuperveniet et fatum eorum, erit anguſtia et anxietas. Male vero צָרִים *anguſtiae* redditur, eae enim vocantur forma feminina, צָרוֹת (a ſingulari צָרָה) vid. Job. V, 19. Pſ. XXV, 17. LXXI, 20. al., צָרִים vero ubique ſunt *hoſtes*, vid. Jeſaj. IX, 10. Jerem. XLV, 4. Eſra IV, 1. al. Chaldaeus vertit: דְּבָבוֹי יַקְפוּנַהּ יוֹם יוֹם *hoſtes circumdabunt eam quotidie*. Nec tamen ſatis accurate יוֹמָם vertit *quotidie* (unde Dathius eum לְיָמִים legiſſe ſuſpicatur, rectius יוֹם יוֹם conjeciſſet); nam illud *interdiu* notare conſtat, vid. Exod. XIII, 21. Pſ. I, 2. Jerem. XXXIII, 20. Syrus: ܗܳܘܝܳܐ ܠܡܰܦܘܠܬܳܐ *erit in ruinam*. Graecus Alexandrinus verba hebraica inde a וְנֹא ſic translulit: *καὶ ἐν Διοσπόλει ἔσται ἔκρηγμα, καὶ διαχυθήσεται ὕδατα*, quae Hieronymus latine reddidit explicuitque hoc modo: „*Et in No*, pro qua rurſum LXX *Diospolin* tranſtulerunt, *erit ſciſſura, et diffundentur aquae.* Moris autem Aegyptiorum eſt, propter inundationem Nili excelſos aggeres conſtruere ad ripas Nili. Qui ſi cuſtodum negligentia, vel nimia aquarum multitudine rupti fuerint, ſubja-

ſubjacentes campos nequaquam rigant aquae, ſed opprimunt atque populantur. Per quod ſignificatur, ſic Chaldaeorum exercitu occupandam Aegyptum, quomodo inundantibus Nili aquis et ſuper modum creſcentibus operiri ſolet atque corrumpi. Pro *inundatione aquarum* et irruptione atque *ſciſſura* aggerum in Hebraeo poſitum eſt: *et erunt in Memphis anguſtiae quotidianae,* ut unde Nilus dividitur, et ubi Apis templum eſt, et conſulta reſpondent oracula, ibi quotidianae anguſtiae fiant." Sed צָרִים falſo *anguſtias* reddi, paullo ante oſtendimus. Graeci interpretis verſionem Theodoretus ita exponit: Τῶν τειχῶν ᾐνίξατο τὴν κατάλυσιν, καὶ τῶν πολεμίων τὴν εἴσοδον, δίκην ὑδάτων εἰσρεόντων, καὶ διαχεομένων εἰς ἁπάσας αὐτῆς τὰς ἀγυιάς τε καὶ οἰκίας. *Murorum innuit demolitionem, et adventum hoſtium, inſtar aquae irruentium, et in omnes ejus vicos domosque diffuſorum.* Ceterum Graecum interpretem וְנֹף non expreſſiſſe patet; pro צָרֵי יוֹמָם vero illum צָרֵי מַיִם legiſſe, conjicit Cappellus in Not. crit. ad h. l.; nam צְדָה *devaſtari* Chaldaeis denotat.

17. Nomine אָוֶן vix dubium eſt, eandem Aegypti urbem indicari, quae Geneſ. XLI, 45. 50. XLVI, 20. אֹן dicitur, h. l. vero illud vel a propheta ipſo, vel ab iis, qui puncta vocalia addiderunt, ita pronunciari praecipitur, ut ad cultum ſuperſtitioſum, qui ea in urbe viguit, alludatur, nam אָוֶן *vanitatem* denotare, et ſaepe de vano et ſuperſtitioſo ſimulacrorum cultu dici conſtat, vid. Amos. V, 5. coll. Hoſ. IV, 15. V, 8. X, 5. אוֹן, ut Grotius, Michaelis et Dathius h. l. legendum eſſe cenſuerunt, in nullo codice a ſe repertum diſerte teſtatur de-Roſſi in *Varr. Lectt.* ad h. l. Graeci Alexandrini interpretes et h. l. et Geneſeos locis commemoratis Ἡλιούπολιν poſuerunt, et Hieronymus tam in *Quaeſtionibus Hebraicis in Geneſin,* quam in Commentario ad h. l. pro certo et explorato habet, *On* eſſe *Heliopolin.* Sed majus accedere argumentum, omnem dubitationem eximens, monet Michaelis in *Supplemm.* p. 44., quod

quod ipſe verbis verbis Jablonskii in *Pantheo Aegypt.* P. I. p. 137. exponit: „Obſervatione non indignum eſt, Aegyptios interpretes, etſi ſermonis Hebraici ignari eſſent, et ſolam Alexandrinorum verſionem prae oculis haberent, voci Graecae Ἡλιούπολις, ſubſtituiſſe antiquum et vere Aegyptiacum urbis nomen, ΩΝ, cujus proinde vetuſtiſſimi nominis memoria inter Aegyptios ſeculo IV. poſt C. N., quo verſio Aegyptiaca Pentateuchi videtur confecta eſſe, adhuc ſuperſtes erat." Cyrillus in Commentario ad Hoſeam p. 145. teſtatur, dicere Aegyptios, Apin eſſe filium lunae, progeniem vero ſolis, additque, Ὢν δέ ἐστι κατ' αὐτοὺς ὁ ἥλιος. Obſervatque Jablonskius l. c. et in *Opuſc.* P. I. p. 185. ΟΥΕΙΝ ſive ΟΕΙΝ dialecto ſuperioris Aegypti *lucem* ſignificare, unde *ſol* nomen accepiſſe videatur. Eſſe ergo *On*, *urbem lucis*, i. e. *ſolis*, vel *ſoli conſecratam*. Nomine hebraeo Jeremias LXIII, 13. בֵּית שֶׁמֶשׁ, *domum* ſ. *templum ſolis*, eam urbem appellat. Cf. Cellarii *Geograph. antiqu.* T. IV. Cap. I. Part. I. Sect. V. §. VIII. no. 18. p. 794. et p. 802. Arabibus vocatur عَيْن شَمْس *fons ſolis*, vide *Abilfedae Aegyptum* no. LXVII. et Michaelis notas 275—282. Heliopolim Strabo p. 1158. ſuo jam tempore πανέρημον urbem dicit, ſed magna oſtentare antiquitatis monumenta. Ejusdem rudera aliqua ſuperaſſe prope vicum Matarie, duabus Cahira horis orientem et ſeptentrionem verſus, narrat Niebuhr *Itiner.* P. I. p. 98. ſeqq. פִּי־בֶסֶת ex conſueta interpretatione *Bubaſtus*, Aegypti urbs ad brachium Nili orientale, Bubaſticum ab urbe dictum; veriſimillime," inquit Michaelis *Supplemm.* p. 2003., „cum, ob ipſum vocum concentum, tum quod praeivere graves in geographia Aegyptia auctores, LXX, Βουβάστου, quos et in Vulgata ſequitur Hieronymus. In Hexaplis Syriacis ܒܘܒܣܛܘܣ exprimitur; Arabs quod ex LXX habet وبسطة, ſcriptionis vitium eſſe videtur, pro وبوبسطة. Aquila, Symmachus et Theodotion, quum hic nec in Montſauconii Hexaplis citen-

citentur, nec in Syriacis, videntur cum LXX conſenſiſſe. Solus aliter, ſed manifeſto errore, Syrus, ܡܦܝܣ *Memphis* [in quo lapſus eſt Michaelis; verba hebraea בַּחוּרֵי אָוֶן וּפִי־בֶסֶת Syrus ita reddidit: ܐܝܟ ܡ̈ܝܐ ܢܗܘܘܢ ܥܠܝ̈ܡܐ ܕܡܦܝܒܣܬ *aquarum inſtar erunt juvenes Maphibeſat*: pro יוֹמָם in fine Vs. 16. videtur מַיִם, ut LXX, legiſſe, quod ad hunc Verſum traxit, אָוֶן vero non expreſſit. פִּי־בֶסֶת denique videtur cum מְפִיבֹשֶׁת *Mephipoſeth*, nomine proprio viri, vid. 2 Sam. IV, 4. IX, 6., confudiſſe]. Etymologias nominis ſi quis cupiat, inveniet in Simonis *Onomaſtico* p. 594. Mihi in nomine Aegyptio hebraicae [etymologiae] diſplicent, probabiliores Copticae, nec tamen illarum judex eſſe auſim." Simonis nomen פִּי־בֶסֶת compoſitum cenſet ex Aethiopico באשת, *femina, uxor*, et פִּי, quod Aegyptiace *portionem* notare ait, ut ſignificetur *portio uxoris*, i. e. *Iſidis*, uxoris Oſiridis, in cujus deae gratiam urbs Bubaſtus ſit condita. In qua interpretatione primum illud eſt improbandum, quod nomen פִּי־בֶסֶת e vocabulis linguarum origine et natura plane diverſarum, Aethiopicae et Aegyptiacae, conflatum opinatur. Deinde, quod פִּי *portionem* Aegyptiace notare falſo aſſerit; nam ΠΙ eſt articulus determinatus Aegyptiorum ſ. Coptorum, praemitti nominibus ſolitus; Bubaſtis urbs vero nomen traxit ab Aegyptiorum dea *Bubaſti*, quam Herodotus II, 138. eandem, quae Graecis Ἄρτεμις, eſſe ait. Templum huic deae ſplendidum in urbe Bubaſti erat aedificatum, cujus idem Herodotus l. c. mentionem facit. Vid. Cellarium l. c. p. 787. et 805: Jablonskii *Pantheon* L. III. C. III. P. II. p. 56. et 64. (§. V.), et Ejus *Opuſcc*. P. I. p. 53. et quae editor eruditiſſimus addidit p. 461. Hieronymus in Commentar. ad h. l.: „*Bubaſtus* juxta linguam Aegyptiacam interpretatur *oris experimentum*." In quae verba Jablonskius in Panth. l. c. p. 82. haec diſſerit: „Poſſet quis ſuſpicari, doctum hunc ſcripturae interpretem in animo habuiſſe linguam Hebraeorum, qua פִּי *os* ſonat, totumque nomen פִּי־בֶסֶת ex lingua

eadem

eadem a quibusdam explicari ſolet *os conculcatum*, vel *inquinatum*. Verum Hieronymus linguae hebraicae ignarus non erat, et ab illa didicerat discernere linguam Aegyptiorum, ex qua paſſim voces hujus gentis, in Scriptura occurrentes interpretari ſolet. Solenne enim ipſi erat, ſuper hujusmodi vocibus conſulere linguae Aegyptiacae peritos. Itaque et illam *Bubaſti* interpretationem videtur ab aliquo ejusdem linguae bene gnaro et petiiſſe et accepiſſe. Verum quid quaeſo eſt *oris experimentum?* *Os* hic, ut arbitror, *faciem vultum*que totum deſignat. *Oris* vero *experimentum* pro aliqua vultus mutatione accipio. Eſt nempe *P-ho-baſt* Aegyptiace *vultum nudans* vel *retegens*, quod dici poteſt de luna, quando faciem, in conjunctione cum ſole, abſconditam aut velatam, id eſt, contemplationi hominum ſubductam, jam rurſus retegit, oculisque noſtris conſpiciendam praebet. Nomine itaque hoc ſatis clare deſignaretur *luna nova*, cum a ſole modo receſſit, aut ex radiis ejus emerſit." Cf. Et. Quatremere *Mémoires ſur l'Egypte* T. I. p. 98. et Champollion l. l. T. II. p. 63. Ceterum Michaelis in *Supplemm.* l. c. nominis hebraei eam praefert ſcriptionem, quae in pluribus codicibus reperitur, quibus ut una vox, פיבסת, legitur. In uno Roſſiano codice eſt a prima manu פבסת. Alia illius nominis ſcriptio, quam forte exſpectaveris, פובסת aut בובסת in codicibus non reperta. בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ ut ſupra Vs. 5. 6. VI, 11. 12. וְהֵנָּה *Ipſae vero* urbes, i. e. reliqui earum incolae. Alii: *ipſae vero* puellae; cf. Vs. 18. Ita LXX: *καὶ αἱ γυναῖκες*. Unde tamen nequaquam recte colligitur, eos aliter, atque nos hodie, legiſſe, uti ſuſpicatus eſt Dathius, qui poſtquam graecam interpretationem attuliſſet, addit: „Quae *lectio* propter oppoſitionem ad *juvenes* in priori membro placet, niſi forte legendum eſt בְּנוֹתֶיהָ *filiae* h. e. coloniae *ejus*, quod eſt in ſequenti Verſu." בַּשְּׁבִי תֵלַכְנָה *In captivitatem ibunt*, ut infra Vs. 18. ſupra XII, 1. Hieronymus: „Ita ut ipſae urbes, hoc eſt, habitatores, ſive mulieres earum, ducantur in captivitatem, qui ſexus injuriae ſubjacet." Chaldaeus:

ופלחיהון

וּפָלְחֵיהוֹן *et servientes eis.* Sunt, qui hanc sententiam hoc Versu exprimi putent; non solum qui in Heliopoli et Bubasti sunt juvenili robore, gladio sternentur, sed ipsae quoque civitates ab hoste captae servilem ignominiam non effugient.

18. תְּחַפַּנְחֵס, uti Jerem. XLIII, 7. 8. 9. XLIV, 1. VLVI, 14. scribitur, seu תַּחְפַּנֵס, uti est Jerem. II, 16. (de qua scripturae diversitate vid. CAPPELLI *Crit. S.* T. I. p. 219. ed. Vogel.), loci nomen, unde est תַּחְפְּנֵס, nomen reginae Aegyptiae, 1 Reg. XI, 19. 20., Graeci interpres constanter Τάφνη sive Τάφναι reddunt. MICHAELIS in *Supplemm.* p. 2365. vix dubitandum existimat, esse eandem urbem, quam Graeci *Δάφνας Πηλουσίας* appellant. Erant in hac urbe valida adversus Syriam praesidia (vid. Herodotum II, 30. et ad eum locum Wesselingium, eundemque ad *Antonini Itinerar.* p. 163.), unde Jerem. II, 16. inter praecipuas Aegypti urbes memoratur. Cf. CELLARII *Geograph. antiqu.* T. II. p. 805. Nomen תַּחְפַּנְחֵס JABLONSKIUS in *Opusc.* P. I. p. 343. Aegyptium esse putat, „*Taphe-eneh*, id est, *caput* vel *principium seculi.* Nos diceremus *initium mundi* vel *terrae:* sic responderet urbi *Syenae,* quae Aegyptum claudit versus Aethiopiam [vid. not. ad XXIX, 10.], quemadmodum Taphnae Aegyptum claudebant versus Syriam et Arabiam. Tota Aegyptus porrigitur a Daphnis usque ad Syenen. Quocirca Psammetichus, teste Herodoto II, 30. praesidia collocabat, Elephantinae quidem adversus Aethiopes, Daphnis vero adversus Syros et Arabes." חָשַׂךְ הַיּוֹם *Cohibebit,* retinebit, *dies* apud se lucem suam, quod dicit ad exaggerandam angustiae illis supervenientis descriptionem. Ita Jarchi et Kimchi. Sed in libris pluribus, et calamo, et typis exaratis, pro חָשַׂךְ, cum *Sin,* legitur חָשַׁךְ cum *Schin,* ut vertendum sit: *obtenebratus erit dies,* sensu parum aut nihil discrepante, q. d. dies vertetur in noctem et obscurabitur prae nimio luctu. Ita veteres omnes. LXX: *συσκοτάσει ἡ ἡμέρα.* Vulgatus: *nigrescet dies.* Syrus: ܢܚܫܟ

ܢܶܚܫܘܿܟ ܝܰܘܡܳܐ *obtenebrescet dies.* Chaldaeus: וְעַל תַּחְפַּנְחֵס אַיְתֵי חֲשׁוֹךְ בִּימָם *et super Tachpanches tenebrae inducam interdiu.* Eadem imagine ad describendas gravissimas calamitates utitur Jesaj. XIII, 10.: *Stellae et sidera luce sua non splendebunt, sol in ortu suo obscurabitur, et luna luce sua non fulgebit.* Cf. Matth. XXIV, 29. Sed חָשַׁךְ, cum *Sin*, h. l. legendum jubet Masora impressa ad Genes. XXXIX, 9., eodemque modo scriptum se reperisse in omnibus, quos ipse vidisset, codicibus, testatur Norzius, celeberrimus inter Judaeos Criticus, in Commentario critico in Scripturae S. Libros. Codices, in quibus חָשַׁךְ legitur, recensuit de-Rossi in *Scholiis Critt.* ad h. l., qui tamen ipse חָשַׁךְ (cum *Schin*) praeferre videtur. בְּשִׁבְרִי *Cum fregero* Vs. 21. 22. 24. XXXIV, 27. Jesaj. XIV, 25. שָׁם *Ibi,* scil. *Taphnis.* Eo vocabulo caedem *regis Aegypti* innui recte inde colligitur, quod *Taphnis* sedes regia fuit. Vid. Jerem. XLIII, 9. Pharaonem Hophram hostibus se traditurum minatur Deus apud Jeremiam XLIV, 30. Hieronymus quoque ad h. l. Taphnin *regiam civitatem* vocat. אֶת-מֹטוֹת מִצְרַיִם *Vectes* scil. jugi (cf. Levit. XXVI, 13. וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם *frangam vectes jugi vestri,* unde מוֹטָה atque מוֹטוֹת et solum de *jugo* dicitur Jerem. XXVIII, 13. 14.) *Aegypti,* i. e. imperium tyrannicum, quo Aegyptii premunt alios. Cum asseruero in libertatem quos Aegyptii tenent in servitute. Donantur enim libertate captivi urbe expugnata. Etsi autem sententia haec minime sit incommoda, fateor tamen sensum proditurum multo concinniorem, si pro מֹטוֹת legas מַטּוֹת, quod veteres omnes expresserunt. LXX: Τὰ σκῆπτρα Αἰγύπτου. Vulgatus et Hieronymus: *sceptra Aegypti.* Syrus: ܫܒܛܳܐ ܕܡܨܪܶܝܢ *scipionem* s. sceptrum *Aegypti.* Chaldaeus: תְּקוֹף מִצְרַיִם *fortitudinem Aegypti.* De *sceptro regio* מַטֶּה a Nostro usurpatur supra XIX, 11. 14., et ejusdem h. l. multo aptior erit mentio quam jugi, quum de abolenda regali potestate sit sermo. מַטּוֹת expressit quoque Michaelis in versione vernacula. Hieronymus: „In

„*In Taphnis* vero, quae eſt regia civitas, *conterentur ſceptra Aegypti*, id eſt, omne regium genus.“ Cui jam apte ſubjungitur: וְנִשְׁבַּת־בָּהּ גְּאוֹן עֻזָּהּ *et ceſſabit in ea* (Niphal, *ter* praeter hunc locum, obvium, ſupra VI, 6. infra XXXIII, 28. Jeſaj. XVII, 3.) *ſuperbia potentiae ipſius*, ut ſupra Vs. 6. infra XXXII, 12. XXXIII, 28. הִיא עָנָן יְכַסֶּנָּה Ad *hanc* ergo quod attinet, *nubes*, calamitas, *teget eam*, vid. Vs. 3. XXXII, 7. Hieronymus: „Cumque potentia ejus, interfectis principibus, defecerit, tunc nigreſcet dies, et caligine ac tenebris omnia complebuntur, ita ut ipſa urbs operiatur nube moeroris ac luctus.“ Sed Chaldaeus: מֶלֶךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ יַחְפְּנַהּ כַּעֲנָנָא דְסָלֵיק וְחָפֵי יַת אַרְעָא *rex cum exercitu ſuo operiet eam ſicut nubes, quae aſcendit et operit terram.* Verba poſtrema, וּבְנוֹתֶיהָ בַּשְּׁבִי תֵלַכְנָה Hieronymus ſic interpretatur: „*Et filiae ejus*, id eſt, oppida reliqua, *ducantur in captivitatem.*“ Chaldaeus quoque בְּנוֹתֶיהָ vertit יָתְבֵי כַּפְרָנָהָא *habitatores villarum ejus.* Cf. not. ad Vs. 17., et vid. ſupra XVI, 27. 31. 46. XXVI, 6.

19. וְעָשִׂיתִי שְׁפָטִים Vid. Vs. 14. et ſupra V, 10. Hieronymus: „Ut poſtquam fecero judicia in Aegypto, et me cunctis judicem demonſtravero, tunc ſciant Aegyptii, quod ego ſum Dominus.“ Cf. Vs. 8. 26.

20. Quod jam ſequitur oraculum haud longo poſt illud, quod XXIX, 1. ſeqq. perſcriptum eſt, tempore, et duobus fere menſibus ante illud, quod ſequitur XXXI, 1. ſeqq. eſt conſignatum. De ratione ordinis, quo haec oracula ſunt collocata, vid. not. ad XXIX, 17. בָּרִאשׁוֹן *Primo* menſe (חֹדֶשׁ), ut ſupra XXIX, 17. בְּשִׁבְעָה *Septimo* ſcil. die, ut 2 Reg. XXV, 8.

21. אֶת־זְרוֹעַ *Brachium*, i. e. תְּקוֹף *fortitudinem*, ut Chaldaeus vertit. Hieronymus, „In *brachio* robur accipe et fortitudinem, dicente Scriptura (Pſ. X, 15.): *Contere brachium peccatoris et maligni.* Quod conteritur in adverſariis noſtris, quando nos perſequuntur quidem, ſed opprimere nequeunt.“ Cf. 1 Sam. II, 31. Job. XXXV, 9. XXXVIII,

XXXVIII, 15. Dan. XI, 6. Praeteritum שִׁבַּרְתִּי quidam pro futuro pofitum exiftimant, ut dicat vates, immittendo quamprimum Chaldaeorum exercitu Aegyptias vires esse frangendas. Sed quae proxime fubjiciuntur, fuadent, esse illud verbum tempore praeterito accipiendum, ut debilitatas jam fuperiore aliqua clade Aegypti vires esse et attritas dicat Nofter. Theodoretus: Μετρίαν, φησὶν, ἐπήγαγον αὐτῷ τιμωρίαν, καὶ οὐκ ἠθέλησε τοῖς τῆς μετανοίας χρήσασθαι φαρμάκοις, ἵνα πάλιν τῆς προτέρας ἐπιλάβηται δυναστείας. *Mediocre, inquit, ipfi fupplicium intuli, neque poenitentiae remediis uti voluit, ut priftinum rurfus potentiam recuperaret.* Ita et Jarchi Kimchique, qui hic refpici putant ad infignem plagam, quam Pharaonis Nechonis exercitus a Nebucadnezare ad Euphratem prope Circefium, anno quarto Jojakimi accepit, de qua vid. Jerem. XLVI, 2. Sed indicari poteft aliud praeterea tempus, quod anteceffit proxime noftrum oraculum, in quo regnum Aegyptiacum iterum magnum videtur accepisse detrimentum. Nam, ut ex Jeremiae Cap. XXXVII, 5. feqq. liquet, quo tempore obfidebatur Hierofolyma, egreffus eft Pharao, ut fubfidium ferret obfeffis, quem ita dure accepit conciditque Chaldaeus, ut totam illi Syriam ademerit. Vid. 2 Reg. XXIV, 7. וְהִנֵּה h. l. adfeverandi vim habet, ut fupra XXV, 8. XV, 4. Jerem. XXXI, 8. לֹא־חֻבָּשָׁה *Non ligatum eft.* Metaphoram perfequitur, quae plane convincit, fermonem hic esse de jam accepta plaga. Sumitur autem illa a chirurgis, qui luxatum aut comminutum brachium fafciolis ligare folent, et ad illum ftatum revocare, ut obire poffit confuetum opus. Quodfi nemo vulnus obliget aut medicamenta adhibeat, actum eft de fpe recuperandae fanitatis et roboris. Hunc eundem ftatum in Judaeorum populo eadem metaphora expreffit Jefajas I, 6. *Vulnus, et livor, et plaga tumens non eft circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo.* Cf. et infra XXXIV, 4. Ait ergo Deus, confractas esse vires Aegyptias fuperioribus bellis a Chaldaeis, neque tamen aut externis auxiliis, aut novo aliquo fupple-

ſupplemento renovatas. Neque vero, ut maxime cuperent Aegyptii, ſanare potuerunt recentem plagam, quam paullo ante hanc prophetiam a Babyloniis acceperant. Hoc namque vaticinium conſignavit Ezechiel anno undecimo transmigrationis, menſe primo. Capta vero fuit Hieroſolyma eodem anno menſe quarto, paullo poſt debellatos atque contritos Aegyptios, qui auxilio venerunt Hieroſolymae; hoc vero perpuſillo ſpatio non potuerunt recuperare priſtinum robur. לָתֵת רְפֻאוֹת *Ita ut dentur,* adhibeantur, *curationes,* medicamina, ut Jerem. XXX, 13. XLVI, 11. Vulgatus: *ut reſtitueretur ei ſanitas.* לָשׂוּם חִתּוּל *Imponendo faſciam,* ligamen. Vid. radicem ſupra XVI, 4., et cf. Job. XXXVIII, 9. et Michaelis *Supplemm.* p. 904. LXX: *τοῦ δοθῆναι μάλαγμα.* Vulgatus: *ut ligaretur pannis.* Proximum vero לְחָבְשָׁה vertit: *et faſciaretur linteolis.* לְחָזְקָה *Ad confirmandum illud,* ut convaleſcat et valeat. XXII, 14. Kimchi: „לְחָבְשָׁהּ cum Mappik literae He indito, q. d. לַחֲבוֹשׁ אוֹתָהּ *obligando illud* (brachium). Ita et לְחָזְקָהּ He habet Mappikatum, eſtque verbum *intranſitivum,* ſic explicandum: *ut confirmet ſe,* vires reſumat. Vel eſt *tranſitive* capiendum: *ad firmandum illud* (brachium), quemadmodum forma *Cal* ejusdem verbi חָזַק tranſitive uſurpatur 2 Chron. XXVIII, 20. *Et anguſtavit eum* וְלֹא חֲזָקוֹ *nec firmavit eum.*" Tranſitivus illius verbi uſus Chaldaeis videtur familiarior eſſe, vid. Dan. X, 19. לַתְפֹּשׂ בֶּחָרֶב *Ad tenendum,* ſ. prehendendum *gladium,* ut bellum proſequi poſſit. Vulgatus: *ut recepto robore poſſet tenere gladium.* Chaldaeus hemiſtichii hujus Verſus poſterioris (inde a וְהִנֵּה) ſenſum hoc modo expreſſit: וְהָא לָא מִתַּקְּפָא לְאִתַּסָּאָה לְמִתַּן עֵיצָה לְמֶחְכַּם לְאִתַּקָּפָא לְמֵיחַד מַלְכוּ *et ecce non confirmabitur, ut ſanetur, ut det conſilium, quo ſapienter agat, ut roboretur ad regnum tenendum.*

22. הִנְנִי אֶל־פַּרְעֹה ut ſupra XXIX, 10. אֶת־הַחֲזָקָה וְאֶת־הַנִּשְׁבָּרֶת Tam illud confringam brachium, quod *validum* adhuc eſt, quam *confractum* jam, Vs. 21., quod amplius atteram. Omnes Pharaonis vires enervabo. Brachio

raonis *confracto* Hebraei intelligunt illam regni Aegyptiaci partem, quam abstulit ab illo Babylonius, de qua 2 Reg. XXIV, 7., quod nempe ſpatii erat a rivo Aegypti usque ad fluvium Euphratem. Altero vero brachio intelligitur, quod proprie dicitur Aegyptus, ex quo nihil dum detractum erat, *forte* illud vocari recte poterat. Hoc igitur brachium aeque ac illud conterendum eſſe minatur vates. Coccejus duplici brachio *duas* indicari cenſet *domus regias*, illam, quae tum erat, in qua *Apries* ſ. *Pharao Hophra*, et aliam ſucceſſuram, cujus regnum ſuturum ſit humile, XXIX, 15. Vulgatus: *comminuam brachium ejus forte, ſed confractum.* LXX cod. Rom.: *καὶ συντρίψω τοὺς βραχίονας αὐτοῦ τοὺς ἰσχυροὺς καὶ τοὺς τεταμένους.* Sed in codice Alexandrino, quocum conſentit Theodoretus, additum eſt: *καὶ τοὺς συντριβουμένους.* Quod alius interpretis eſſe videtur. Hieronymus: „Illud autem, quod in LXX dicitur: *et conteram brachia ejus fortia et diſpoſita,* quod Graece dicitur *τεταγμένα* [idem expreſſum in codice Syro-Hexaplari: *conteram brachia ejus fortia* ܘܡܛܟܣܬܐ *et diſpoſita*], ſcriptorum vitio depravatum eſt. Illi enim interpretati ſunt non *τεταγμένα*, ſed *τεταμμένα*, hoc eſt, non *diſpoſita*, ſed *extenta.* Pro quo juxta conſuetudinem ſuam alii interpretes *excelſa* poſuerunt." Ita Arabs: فَأُكَسِّرُ ذِرَاعَيْهِ الرَّفِيعَتَيْنِ *et frangam brachia ejus excelſa.* Hebraeum וְאֶת־הַנִּשְׁבָּרֶת neque is interpres expreſſit, neque Syrus. Chaldaeus: וְאֶתְבַּר יַת סַעֲרוֹהִי וְיַת שִׁלְטוֹנוֹהִי תַּקִּיפַיָּא דְּבְהוֹן הוּא תְּבַר יַת מַלְכְוָתָא *et conteram auxiliatores ejus, et principes ejus fortiſſimos, quibus ille regna confregit.* Cepit vocem הַנִּשְׁבָּרֶת active. וְהִפַּלְתִּי אֶת־הֶחֶרֶב מִיָּדוֹ *Et faciam cadere,* i. e. excutiam (ut infra XXXIX, 3.) *gladium e manu ejus.* Chaldaeus: וְאֶרְמֵי יַת תּוּקְפָּא מִנֵּיהּ *et projiciam fortitudinem de eo.*

23. Eadem, quae ſupra XXIX, 12. Aegyptiis comminatus fuerat, h. l. repetit.

24.

24. חִזַּקְתִּי אֶת־זְרֹעוֹת מֶלֶךְ בָּבֶל *Contra confortabo* (ut Hof. VII, 15.) *brachia regis Babel.* Chaldaeus: וְאַתְקֵיף יַת מַלְכוּת מַלְכָּא דְבָבֶל *et roborabo regnum regis Babylonis.* אֶת־חַרְבִּי idem Chaldaeus bene יַת תּוּקְפִּי *fortitudinem meam* expofuit. וְנָאַק נַאֲקוֹת חָלָל *Ut ingemifcat gemitibus confoffi*, i. e. ut gemere folet vulneratus ad mortem. Chaldaeus: וִיְנַהֵם נְהוֹם מְטְעֲנֵי חֶרֶב *et gemet gemitu eorum, qui confoffi funt gladio.* Verbum נָאַק, quod in cognatis dialectis cum ה fcribitur (נְהַק, نهق), atque de *ruditu* afinorum dicitur, Hebraei de gemitu f. fingultu morientium ufurpare folent, et verbum quidem, praeter hunc locum, femel, Job. XXIV, 12., nomen vero ter (Exod. II, 24. VI, 5. Jud. II, 18.) occurrit. לְפָנָיו *Coram eo*, victore Babylonio.

25. וְנָטָה אוֹתָהּ אֶל־אֶרֶץ מִצְרָיִם *Ut extendat illam* manum, vel, *eum* gladium; nam pronomen affixum femininum vel ad חֶרֶב, vel ad יָד, quod utrumque praeceffit, referri poteft. Ad *gladium* retulerunt LXX et Vulgatus, nec non Syrus, qui verba hebraea fic vertit: ܘܢܫܠܛܝܗ ܥܠ ܐܪܥܐ ܕܡܨܪܝܢ *et ftrinxerit eum contra terram Aegypti.* Senfum expreffit Chaldaeus: וְיִתְפְּרַע פּוּרְעָנוּת מִן אַרְעָא דְמִצְרַיִם *et ultionem fumferit de terra Aegypti.*

26. וַהֲפִיצוֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם Vid. Vs. 23. XXIX, 12. וְזֵרִיתִי Vid. fupra V, 10. בָּאֲרָצוֹת Vs. 23. XXXVI, 19.

Cap. XXXI.

ARGUMENTUM.

Regni Aegyptiaci excidium hoc vaticinio in Aſſyrio rege ejusque populo a Nebucadnezare conciſis tanquam in vivo quodam exemplari Noſter divino juſſu Pharaoni proponit. Et primum quidem Aſſyrii principis celſitudinem, potentiam, ſplendorem ducta a cedro Libani ſimilitudine miris modis amplificat (Vs. 2 — 9.). Neque ſtatim minus eleganter ac graviter ruinam ipſius et ſepulchrum ignobile deſcribit (Vs. 10 — 17.). Ad extremum jubet Pharaoni, cujus gratia inducta fuerat longa illa et tragica narratio, ut in Aſſyrio, ſublimi prius, deinde vero vehementer abjecto, tanquam in ſpeculo ſuam ipſius vivam imaginem agnoſcat (Vs. 18.).

---

1. Anno undecimo prima die menſis tertii
2. Jova mecum loquutus eſt his verbis: Homo,
dic Pharaoni, Aegypti regi, ejusque multitudini: cuinam tua magnitudine ſimilis es?
3. En! Aſſyrius cedrus erat in Libano, pulchris
ramis, virgultisque umbroſis, procera ſtatura, cujusque cacumen inter condenſas
4. frondes elevatum eſſet. Hanc humor enutriit, profundum extulit, ſuis circum ejus plantarium manantibus fluviis, ſuisque rivis ad

ad omnes agreſtes arbores dimiſſis. Itaque 5.
altitudine ſupra omnes agreſtes arbores
evecta eſt, in tantum multiplicatis ejus ra-
muſculis, porrectaque coma, dum ſe prae
humoris abundantia diffudit, ut et in ejus 6.
ſurculis omnes aëriae nidularentur aves, et
ſub ejus ramis omnia terreſtria parerent
animalia, et in ejus umbra pleraeque omnes
gentes degerent; adeo ſua magnitudine 7.
pulchra erat, patulisque ramis, quippe quae
radices haberet humore multo irriguas.
Eam non obſcurarunt ne divini quidem po- 8.
marii cedri, non aequarunt pinus ejus ſur-
culos, non platani pares erant ejus comae,
denique nulla arbor in divino viridario eam
pulchritudine aequiparabat; tam pulchram 9.
eam, tam ramoſam ego feceram, ut ei om-
nes Edenenſes arbores inviderent, quae ſunt
in divino pomario. Atqui ſic dicit Domi- 10.
nus, Jova: quoniam tanta proceritate evectus
ſuumque cacumen inter condenſas frondes
elevatum habens ſublimitate ſua animum
extulit; ego eum fortiſſimo gentium in ma- 11.
num tradam, qui eum a me rejectum tractet,
ut poſtulat ejus impietas, eamque exſcin- 12.
dent hoſtes gentium ferociſſimi eamque re-
linquent, lapſisque in montibus et per omnes
valles ejus ramis, et fractis comis per omnia
depreſſa terrarum, deſcendent ex ejus umbra
gentes totius urbis, eamque deſerent. Ha- 13.
bita-

bitabunt in ejus ruina cunctae aëriae vo-
lucres, omniaque terreſtria animalia per
14. ejus comas degent, ne ſublimitate efferant
ullae arbores exiguae, aut ſua proferunt in-
ter condenſas frondes cacumina, neve eis
ob ipſarum proceritatem adſtent ullae hu-
moribibae, quoniam omnes neci dedentur
ſuper imam terram inter hominum genus,
15. ad eos qui deſcendunt ad inferos. Sic dicit
Dominus, Jova: qua ille die ad inferos de-
ſcendet, ego luctum faciam, eum profundo
obruam, inhibebo ejus fluvios, et prohibebo
tam multas aquas; deque eo pullatum red-
dam Libanum; de eo terreſtres omnes ex-
16. animabuntur arbores. Ejus ruinae ſonitu
commovebo gentes, eum ad inferos cum iis
qui deſcendunt in barathrum demittens,
aſſumentque conſolationem in ima terra
omnes Edenenſes arbores, Libani lectiſſimae
atque optimae, quaecunque humorem bibunt,
17. quae et ipſae cum illo deſcendent ad infe-
ros, ad caeſos armis, ejusque adjutores, in
18. ejus umbra verſati inter gentes. Cuinam
igitur ſimilis es gloria et magnitudine inter
Edenenſes arbores? Deturbaberis una cum
Edenenſibus arboribus ad imam terram; ja-
cebis inter praeputiatos, cum ferro caeſis,
tum ipſe, o Pharao, tum omnis tua multi-
tudo, inquit Dominus, Jova.

NOTAE.

N O T A E.

Cap. XXXI, 1. בְּאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה *Undecimo anno* transmigrationis Jojachini, regis, vid. I, 2. XXIX, 1. בַּשְּׁלִישִׁי *Tertio* menſe, ergo duobus menſibus poſt ſuperiorem prophetiam XXX, 20., et uno menſe antequam a Chaldaeis exſcinderetur Hieroſolyma. בְּאֶחָד *Primo* ſcil. die, XXIX, 17.

2. וְאֶל־הֲמוֹנוֹ *Et ad multitudinem*, i. e. populum *ejus*, ut infra Vs. 19. XXXII, 31. 32. Uſurpat autem id nomen de Aegyptio populo, quod terra illa admodum erat populoſa. אֶל־מִי דָּמִיתָ *Cui ſimilis es?* Vs. 18. XXXIII, 2. בְּגָדְלֶךָ *In magnitudine tua*, בְּתוּקְפָּךְ *in fortitudine tua*, vertit Chaldaeus. Cf. Vs. 7. 18. Cui te poterimus comparare? adeo tibi magnus videris. Sunt, qui גּוֹדֶל h. l. *faſtum* et *arrogantiam* indicare exiſtiment, ut idem ſit, quod גּוֹדֶל לֵבָב *elatio animi*, quae regi Aſſyrio, quocum Aegypti rex Vs. 3. ſeqq. comparatur, Jeſaj. X, 12. tribuitur. Jarchi: „Dum temet extollis contra me, ait Deus, cuinam putaſti te eſſe ſimilem?“

3. הִנֵּה אַשּׁוּר וגו׳ „Dicturus contra Pharaonem, regem Aegypti, et populum ejus ſermo divinus, tali adverſum illum eſt uſus exordio: *Cui ſimilis factus es in magnitudine tua? Ecce Aſſur quaſi cedrus in Libano*, et reliqua. Et eſt ſenſus: non mireris, ſi a Babyloniis ſis vincendus atque periturus, et tuum perditurus imperium, omnesque opes Aegyptiorum devaſtandae ſint, quum Aſſur, multo te fortior, eodem Chaldaeo ſuperante, deletus ſit.“ Hieronymus. Cum eo conſentit Kimchi, qui noſtri loci ſenſum hoc modo explicat: „Cui tu aequiparandus es, qui potentia tua tuisque opibus gloriaris, neque de tuae celſitudinis faſtigio te deturbari poſſe opinaris? En! rex Aſſyriae, qui te potentior erat, manu mea cecidit; ita et tu cades.“ Eodem modo noſtra verba capienda eſſe, Jarchi indicat hac ad אַשּׁוּר appoſita gloſſa: שהפלתי כבר, *quem jam proſtravi.*

Quem-

Quemadmodum Jeſaj. LII, 4. Aegyptus et Aſſyria Iſraelitas oppreſſiſſe dicuntur; ita Noſter utrumque regnum idem fatum manere dicit. Cf. infra XXXII, 22. Marc. Meibomius in *Specim.* III. *variarum in Cod. Hebr. interpretationum* p. 70 אַשּׁוּר h. l. pro nomine adjectivo *rectum* ſignificante, a radice אָשַׁר, *recta inceſſit* ſ. *proceſſit,* habendum arbitratus, verba אַשּׁוּר אֶרֶז ita vertenda jubet: *ſimilis factus es rectae cedro,* recto caudice maxime procerae. Verum eam ſententiam vates haud dubie ſic enuntiaſſet: הִנֵּה אֶרֶז אַשּׁוּר אַתָּה, nam ſubſtantivo quando jungitur adjectivum illud fere praecedit, niſi in adjectivo, quod conſtituit praedicatum, praecipua quaedam vis dicti aut emphaſis poſita ſit; ut Geneſ. IV, 15. גָּדוֹל עֲוֹנִי *magnum* eſt *crimen meum.* אַשּׁוּר praeterea ceteris omnibus, quibus in V. T. occurrit, locis, nomen proprium eſt *Aſſyriae,* nec veterum interpretum alicui in mentem venit, aliter illud h. l. capere. *Cedro Libani,* אֶרֶז בַּלְּבָנוֹן, *arbori* proceriſſimae, ſpecioſiſſimae, opaciſſimae (vid. not. ad Pſ. XXIX, 5.), conferri ſolent principes magni et potentes, vid. Jeſaj. II, 13. Jerem. XXII, 15. et ſupra XVII, 3. ſeqq. Eandem plane, quam h. l., regni potentiſſimi imaginem vid. Dan. IV, 7. 8. 9. 17. 18. 19. LXX hoc Capite ut ſupra XXVII, 5. pro hebraeo אֶרֶז conſtanter *κυπάρισσος* poſuerunt. חֹרֶשׁ *Virgultum denſum* et implexum, faciendae umbrae commodum notare, Kimchi in Commentar. ad h. l. ſcribit. Cf. Jeſaj. XVII, 9. הַחֹרֶשׁ וְהָאָמִיר *virgulti et rami ſummi;* ubi cum *Tſere* ſcribitur, ſed Kimchi nomen formae חֹרֶשׁ eſſe ait. Hinc חֹרְשָׁה 1 Sam. XXIII, 15. 16. 18., et pluralis חֳרָשִׁים 2 Paral. XXVII, 4. *ſylvam* indicat; quam ipſam notionem Michaelis in *Supplemm.* p. 964. nec huic loco ineptam eſſe judicat, ut cedrus dicatur חֹרֶשׁ מֵצַל, *ſylva obumbrans.* „Sub cedro qui eſt, late ramos extendente, in ſylva ſibi eſſe videtur.“ Significationem verborum hebraeorum accurate expreſſit Chaldaeus: וּבְנוֹפֵיהּ מַטְלָן *et cujus rami umbram faciunt.* Ceteri interpretes ſenſum magis reddiderunt. LXX: *καὶ πυκνὸς ἐν τῇ σκέπῃ.* Vulgatus: *et frondibus nemoroſus.* Syrus: ܒܛܠܠܗ

ܡܛܠܠܢܐ ܗܘܐ ܛܠܠܗ *densa est umbra ejus.* מֵצַל Participium Hiphil, quod Kimchi עוֹשֶׂה צֵל *umbram faciens* explicat, pro מַצְלִיל s. מַצְלֵל, formae מֵסַב 1 Reg. VI, 29., pro quo Jerem. XXI, 4. est מֵסֵב. וּגְבַהּ קוֹמָה *Et excelsae statura*, cf. Vs. 5. 10. 14. Chaldaeus: וְרָם בְּקוֹמְתֵהּ. LXX: καὶ ὑψηλὸς τῷ μεγέθει. Vulgatus: *excelsusque altitudine.* Syrus: ܘܪܡܐ ܩܘܡܬܗ *et alta statura.* Verba וּבֵין עֲבֹתִים הָיְתָה צַמַּרְתּוֹ Vulgatus reddidit: *et inter condensas frondes elevatum est cacumen ejus*, rectius quam LXX: καὶ εἰς μέσον τῶν νεφελῶν ἐγένετο ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, sententia quidem elegans, sed quae verbis non inest. Ceperunt עֲבֹתִים significatione nominis עָב, cujus pluralis עָבִים et עָבוֹת, *nubes*, vid. Job. XXII, 14. Ps. LXXVII, 18. Sed nostrum עֲבֹתִים, quod a verbo עָבַת *complicare, contorquere* (Mich. VII, 3.), in universum *intricatum, implicitum* denotat, tam de *funibus complicatis*, vid. Exod. XXVIII, 14. XXXIX, 15. Jesaj. V, 18., quam de *ramis frondibusque implexis et condensis* usurpatur, veluti Levit. XXIII, 40. *Et capiatis ramos palmarum*, וַעֲנַף עֵץ־עָבֹת *et ramum arboris habentis folia ramosque complicatos.* Cf. supra XIX, 11. XX, 28. et Nehem. VIII, 15. De צַמֶּרֶת *cacumen cedri* denotante, vid. not. ad XVII, 3. Syrus: ܘܒܝܬ ܥܒ̈ܝܬܐ ܗܘܬ ܡܥܠܝܘܬܗ *et inter densos ramos erat cacumen ejus.* In alia omnia abit Chaldaeus: וְעַל נַגְרִין שְׁלַח שָׁרְשׁוֹהִי *et juxta aquaeductus misit radices suas*, quibus verbis Jerem. XVII, 8. hebraea וְעַל־יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו reddidit.

4. מַיִם *Aquae*, ingens aquarum abundantia, qualis in Tigride et Nilo. Alluditur ad aquas *Tigridis*, si ad Assyrium, vel *Nili*, et rivorum ejus, si ad Aegyptium haec et quae sequuntur usque ad Vs. 17. referas. Ad *Assyrium* referunt plerique interpretum, quibus favere videntur frequentia illa Praeterita in iis quae sequuntur, quibus praeterita Assyriorum fata, potentia, divitiae, superbia, et subsequuta tandem clades et poena severissima describantur

tan-

tanquam jam facta. Neque tamen ignotum eſt, ***Praeterita*** Hebraeorum ſaepe, praeſertim a prophetis, uſurpari de *re futura,* ut paſſim monuimus. Cf. N. G. Schroederi *Syntax. Verbor.* Reg. XLVI, d. Et ipſe Propheta infra Vs. 10. et maxime Vs. 18. ad Pharaonem et multitudinem ejus diſerte applicat; quae fuſius in praecedentibus dixerat. Ipſa etiam Praeterita non ſunt conſtanter retenta, ſed cum Futuris mixta, e. g. Vs. 11. 13., ut partim ad praeteritas, partim ad decretas a Deo, et certo futuras Aegyptiorum clades propheta reſpiciat. Cf. XXX, 21. 22. גִּדְּלוּהוּ *Creſcere fecerunt,* nutriverunt, *eam* cedrum, quomodo idem verbum Jeſaj. XLIV, 14. uſurpatur. תְּהוֹם de laticibus ſubterraneis, fontibusque, qui plantas alunt, dicitur et Geneſ. XLIX, 25. Deut. VIII, 7. XXXIII, 13. Nec aliud quicquam exprimit Graecorum interpretum *ἄβυσσος*, quod ubique pro hebraeo תְּהוֹם ponunt, et Vulgatus Latinus retinuit Suidas: *Ἄβυσσον καλεῖ τὴν ὑγρὰν οὐσίαν ἡ θεία γραφή — ἄβυσσος ὑδάτων πλῆθος πολύ.* רֹמְמָתְהוּ *Altam ſecerat eam.* Eodem modo verba גִּדֵּל et רוֹמֵם junguntur Jeſaj. I, 2. Verba אֶת־נַהֲרֹתֶיהָ הֹלֵךְ סְבִיבֹת מַטָּעָהּ ſunt, qui hoc modo reddant: *cum fluminibus ſuis* ſ. *quoad flumina ejus ibat* illa aquarum multitudo *circa locum plantationis ejus.* Ita nomen תְּהוֹם, utpote generis communis, tam ut maſculinum tractaretur, participio הֹלֵךְ ad illud referendo, quam ut femininum ob ſuffixum femininum ad נַהֲרוֹת, ad idem illud trahendum. Nec deſunt ſimilis variationis generis in praedicato ſ. ſuffixo poſt nomen commune exempla, vid. 1 Reg. XIX, 11. Jeſ. XIV, 9. XXXV, 8. Hoſ. IV, 19. Job XX, 26., ad quem loc. cf. not. Noſtro tamen loco ſimplicius erit, vocem אֶת vi ſua pro *nomine, eſſentiam* ſ. *ſubſtantiam* ſignificante, et in ſtatu conſtructo poſito, capere, unde haec prodibit ſententia: *eſſentia* ſ. *ſubſtantia fluminum ejus* (ſcil. *τοῦ* תְּהוֹם) *iens circa plantationem ejus,* id eſt, ut Vulgatus bene, *flumina ejus manabant in circuitu radicum ejus.* Erit igitur אֶת־נַהֲרֹתֶיהָ הֹלֵךְ pleonaſtice poſitum pro נַהֲרֹתֶיהָ הֹלְכוֹת *fluvii ejus euntes.* De vi nativa vocis

אֵת,

אֵת, *essentiam, substantiam, ipseitatem* significantis, multis differuit J. A. Danz in *Interprete Ebraeo-Chald.* §. 118. p. 248. seqq. ed. Tymp., quibus jungenda quae de eodem argumento disputavit Storr in *Observatt.* p. 263. seqq. not. et Gesenius *Lehrg.* p. 683. sequ. Vim nominis vox את manifeste obtinet infra XLVII, 17—19. אֵת פְּאַת־תֵּימָנָה, אֵת פְּאַת קָדִימָה, אֵת פְּאַת צָפוֹן, *ea res*, id quod ante describitur, erit *terminus aquilonaris*, *orientalis*, *australis*; pro quo Vs. 20. dicitur וֹאת פְּאַת־יָם *hoc est plaga occidentalis.* Cf. Num. XXXII, 5. יֻתַּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת *Dabitur substantia hujus terrae*, i. e. haec ipsa terra, *servis tuis.* Vid. et Jerem. XXVII, 8. XXXVIII, 16. סְבִיבֹת מַטָּעָהּ *Circa plantationem ejus* scil. aquae (תְּהוֹם), i. e. circa arboretum ad ripas fluminum plantatum. מַטָּע, quod proprie *locum, quo quid plantatur*, denotat, h. l. ut supra XVII, 7. infra XXXIV, 29. Mich. I, 6. *plantarium* indicare patet. Suffixum autem femininum ad idem nomen תְּהוֹם, ad quod suffixa ad נַהֲרוֹת et תְּעָלֹת pertinent, est referendum. LXX: τοὺς ποταμοὺς αὐτῆς ἤγαγε κύκλῳ τῶν φυτῶν αὐτοῦ. וְאֶת־תְּעָלֹתֶיהָ *Et rivos*, canales, *suos*, תְּעָלָה enim est *aquaeductus*, vid. 1 Reg. XVIII, 32. 35. 58. 2 Reg. XVIII, 17. Jesaj. VII, 3. XXXVI, 2. שִׁלְחָה *Emisit* (pro שִׁלְּחָה, Dagesch e litera Schvata ejecto, ut supra XVII, 7.) lacus ille, תְּהוֹם. Cf. Ps. CIV, 10. מַעְיָנִים (תְּהוֹם Vs. 6.) הַמְשַׁלֵּחַ *Emittens abyssus fontes.* Ceterum aquis et rivis, quibus arbores nutriuntur et crescunt, h. l. fomenta atque subsidia indicari, quibus auctum erat et ornatum Aegyptium regnum, cedro comparatum, vix monitu opus. Chaldaeus quae hoc Versu tropice sunt enuntiata, verbis propriis expressit: בְּעַמְמַיָּא סַגִּי בְּסוּמְכְוָתָא תַּקִּיף יַת מַלְכַיָּא שַׁעְבֵּיד לְתְחוֹת מַלְכוּתֵיהּ וְיַת שִׁלְטוֹנוֹהִי מַנִּי עַל כָּל מְדִינַת אַרְעָא *in populis multiplicatus est, auxiliis roboratus est, reges subjecit regno suo, et principes suos constituit super omnes provincias terrae.* Similiter Theodoretus, qui *aqua* et *abysso* infinitas gentes a rege vel Assyrio vel Aegyptio in servitutem redactas significari

ſicari exiſtimat, quae vectigal et tributum, quaſi quandam irrigationem, exercitui aſſerrent.

5. גָּבְהָא *Extulit ſe*, ex Aramaeismo pro גָּבְהָה, quod ipſum in codicibus nonnullis legitur, ut שֵׁיצָא, Participium femininum, pro שֵׁיוֹצָה, *quae egrediens*, Cohel. X, 5., דָּשָׁא *triturans*, Jerem. L, 11. קוֹמָתוֹ *Statura*, caudex, *ejus* (cedri), ut ſupra XIX, 11. וַתִּגְבַּה קוֹמָתוֹ, cf. XVII, 6. Verborum מִכֹּל עֲצֵי הַשָּׂדֶה ſenſum expreſſit Chaldaeus: רָאֵם בְּתוּקְפֵיהּ מִכֹּל מַלְכֵי אַרְעָא *elatus eſt fortitudine ſua ſuper omnes reges terrae*. Ita et ſupra XVII, 24. reges *arborum* imagine ſiſtuntur. וַתִּרְבֶּינָה סַרְעַפֹּתָיו *Et multiplicati ſunt rami ejus minores*; ii enim videntur nomine סַרְעַפּוֹת ſignificari (cf. not. mox ad פֹּארוֹת), quod ipſum Syrus interpres h. l. retinuit, atque Eccleſ. XIV, 26. pro Graeco κλάδους poſuit, videturque illud Aramaeis potius, quam Hebraeis, uſitatum fuiſſe. Syriacum verbum ܫܪܒܒ a Caſtello exponitur *germinavit, pullulavit*, et ܫܘܪܒܒܐ *propagatio ſtirpium*. Id favet Latinae Vulgatae: *et multiplicata ſunt arbuſta ejus*, quibus novella germina, in pingui atque irriguo ſolo ex arborum ſtirpibus pullulantia, intelligenda videntur, quae frequentes et denſae truncum amplectuntur veſtiuntque, atque arbuſtorum et fruticum ſimilitudinem referant. Kimchi ſignificatione haud a סְעִפּוֹת differre judicat. Chaldaeus: וּסְגִיאָה מַשִׁרְיָתֵיהּ *et multiplicati ſunt exercitus ejus*. וַתֶּאֱרַכְנָה פֹּארֹתָיו *Et prolongati ſunt*, in longitudinem creverunt (cf. Vs. 7.), *rami ejus* fructiferi ſ. majores, ut aliqui explicant, quaſi a פָּרָא, *foecundus fuit, fructus produxit*, deſcenderet, ſcribitur enim et פֹּרְאוֹת, vid. infra Vs. 8. et ſupra XVII, 6.; vel collato Syriaco ܦܐܪܐ *fructus*. Rectius alii ad פְּאֵר, *ornatus capitis, corona*, referunt. Ita Michaelis *Supplemm.* p. 1989.: „פֹּארֹת ſunt *rami arborum*, ipſi quoque, uti videtur, a coronae ſimilitudine dicti. Noſtris etiam hortulanis vertices arborum, et ſylvarum cultoribus nova ramorum propago *corona* (*Crone der Bäume*) dicun-

dicuntur." Vulgatus: *et elevati sunt rami ejus.* Pro verbis hebraeis וַתִּרְבֶּינָה סַרְעַפֹּתָיו וַתֶּאֱרַכְנָה פֹּארֹתָיו LXX in codice Romano haec duntaxat ponunt: *καὶ ἐπλατύνθησαν οἱ κλάδοι αὐτοῦ.* Nec plura expreſſit Arabicus interpres. Sed in codice Alexandrino additum eſt: *καὶ ὑψώθησαν αἱ παραφυάδες αὐτοῦ,* Theodoreto et interprete Syro-Hexaplari conſentientibus. Syrus: ܘܐܘܪܟ ܣܘ̈ܟܘܗܝ *et prolongavit ramos ſuos.* Chaldaei interpretationem ad finem hujus notae afferemus. בְּשַׁלְּחוֹ *Dum emitteret* germina ſ. propagines ſuas (qua de re verbum שִׁלַּח et ſupra XVII, 6. 7. dicitur); dum ſe prae humoris abundantia (מַיִם רַבִּים) late diffundit. Ita Vulgatus (qui ceterum בְּשַׁלְּחוֹ Verſui proximo jungit): *cumque extendiſſet umbram ſuam. Umbram* pro *ramis* uſurpat, qui umbram efficiunt, et locum opacum arbori ſubjectum. Ut Virgilius *Aeneid.* XII, 20. de ramo decorticato:

Numquam fronde levi fundet virgulta nec umbras.

Quare *umbram extendere* h. l. idem eſt, atque ramos diffundere. Alii vocem hebraeam referunt ad תְּהוֹם Vs. 4. (nomen generis communis), ut ita ſit vertendum: *cum* ſ. quia emiſit abyſſus aquas multas circa eam, cf. Vs. 4. אֶת־תְּעָלֹתֶיהָ שִׁלְּחָה. Veterum interpretum praeter Vulgatum nullus בְּשַׁלְּחוֹ expreſſit. Chaldaeus poſterius hujus Verſus hemiſtichium (inde a וַתֶּאֱרַכְנָה) ſic explicat: וְאִתְנַצַּחוּ סוּמְכְוָתֵיהּ עַל עַמְמִין סַגִּיאִין בְּאִתְנַצְּחוּתֵיהּ *et praevaluerunt auxiliatores ejus ſuper populos multos per victoriam ejus.*

6. בִּסְעַפֹּתָיו *In ramis ejus,* Vs. 8. Cf. Vs. 5. et Jeſaj. XVII, 6. Egit de hoc nomine pluribus Michaelis in *Supplemm.* p. 1782., qui et ambigit, utrum *cacumen arboris*, an vero *ramos* denotet, ipſe tamen fatetur, obſtare *cacumini*, quod loco Jeſajano memorato a רֹאשׁ אָמִיר *cacumine arboris*, ſingulariter poſito, diſtinguuntur סְעִפִּים, pluraliter poſiti, i. e. *rami.* קִנְנוּ כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם *Nidificarunt volucres coeli,* quo ſignificatur, multas gentes ad ejus tutelam confugiſſe, et in ejus ditione verſatas eſſe. Cf. Vs. 13. XVII,

XVII, 23. Eadem imagine arboris patulis diffuſae ramis, in quibus volucres ſuos ſibi nidos conſtruxere, et ſub cujus umbra innumeri beſtiarum coetus conſedere, Ezechieli aequalis, Daniel, Nebucadnezaris amplitudinem et potentiam ſiſtit IV, 7. 9. Chaldaeus: בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ כְּבַישׁ כֹּל כְּרַכִּין תַּקִּיפִין *cum exercitu ſuo ſubjugavit omnes arces fortiſſimas.* וְתַחַת פֹּארֹתָיו יָלְדוּ כֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה *Et ſub ramis ejus parturierunt omnes beſtiae agri*, ediderunt aluerunlque catulos ſuos, i. e. explicante Grotio, crevere populi fauſta ſobole. Nimis ſubtiliter per *volucres* aliqui intelligunt magnates, *beſtias* vero plebem, et gentes feroces barbarasque, quas rex Aegypti domuerit. Chaldaeus: וּתְחוֹת שִׁלְטוֹנוֹהִי שַׁעְבֵּיד כָּל מְדִינָת אַרְעָא *et ſub principibus ſuis ſubjecit omnes provincias terrae.* וּבְצִלּוֹ *Et ſub umbra* et protectione *ſua*; בִּטְלַל מַלְכוּתֵיהּ *in umbra regni ejus*, ut Chaldaeus vertit. Cf. Vs. 17. XVII, 23. Jeſaj. XXX, 2. 3. Pro Futuro יֵשְׁבוּ *habitabunt*, in aliquot codicibus legitur Praeteritum יָשְׁבוּ, *habitarunt*. Quod ſane verbis praeteritis, quae hoc ipſo Verſu praeceſſerunt, קִנְּנוּ et יָלְדוּ magis congruit. כֹּל־גּוֹיִם רַבִּים *Univerſitas*, coetus, *gentium plurimarum* et ampliſſimarum (ut Pſ. LXXXIX, 51.), quae Aegyptio regi vel parebant, vel ſacerdotes erant.

7. וַיִּיף בְּגָדְלוֹ *Et pulchra fuit* (Futurum per apocopen, ob praepoſitum Vau converſivum, contractum ex יִיפֶה) cedrus illa (אֶרֶז Vs. 3.) *magnitudine ſua* (Vs. 2.). Pro וַיִּיף in aliis codicibus legitur וַיְּיַף, ad formam וַיֵּשֶׁב Jerem. XLI, 10. Chaldaeus: וְאִתְנְהַח בְּסוּמְכָוָתֵיהּ *et invaluit auxiliatoribus ſuis.* בְּאֹרֶךְ דָּלִיּוֹתָיו *Longitudine propaginum* ſ. ramorum *ejus*, וַתַּאֲרַכְנָה פֹּארֹתָיו Vs. 5. Chaldaeus: בִּסְגֵי גִּבָּרוֹהִי *multitudine fortium* ſ. heroum *ſuorum*; quomodo et infra Vs. 9. בְּרֹב דָּלִיּוֹתָיו expoſuit. Quae vero noſtro Verſu ſequuntur, כִּי־הָיָה שָׁרְשׁוֹ אֶל־מַיִם רַבִּים, ſic eſt interpretatus: אֲרֵי הֲוָת אֵימְתֵיהּ עַל עַמְמִין סַגִּיאִין *nam erat terror ejus ſuper populos multos.*

8. אֲרָזִים לֹא־עֲמָמֻהוּ *Cedri* aliae *non occultarunt eam*, non

non extenderunt ramos ſuos ſuper eam, ܠܐ ܥܒܪܘܗ̇, *non ſuperarunt eam,* ut Syrus recte. Vulgatus: *cedri non fuerunt altiores illo.* De verbo עָמַם vid. not. ſupra ad XXVIII, 3. Jarchi: „*Non obſcurarunt formam,* ſ. ſpeciem *ejus* (coll. Thren. I, 4. יוּעַם זָהָב *obſcuratur aurum*); q. d. non exſtitit inter illas arbores alia, quae magis decora fuit, quam illa.“ Chaldaeus: מַלְכִין תַּקִּיפִין לָא אִתְנַצַּחוּ לְקִבְלֵיהּ *reges fortes non praevaluerunt adverſus eum.* Recte אֲרָזִים *reges* explicuit, quum ſupra Vs. 3. rex Aſſyrius diſerte cedrus appelletur. Cf. not. ad Vs. 9. Dictio לֹא - עֲמָמֻהוּ a LXX in codice Romano non expreſſa, nec exſtat in verſione Arabica. Sed in codice Alexandrino: *κυπαρίσσοι τοιαῦται οὐκ ἐγενήθησαν.* Theodoretus: *κυπαρίσσῳ οὐκ ὑπερῆραν αὐτόν.* Quod interpres Syriaco - Hexaplaris in margine iisdem verbis Syriacis, quae paullo ſuperius ex interprete Syriaco attulimus, expreſſit. בְּגַן - אֱלֹהִים Vid. not. ad XXVIII, 13. Quaſi dicat: in horto quantumvis ubere et multarum arborum umbra et proceritate amoeno, non ſunt inventae arbores neque procerae magis neque ambitioſa ramorum foliorumque luxurie magis decorae. Ceterum בְּגַן - אֱלֹהִים Jarchi explicat: *in toto mundo.* Nec aliter Theodoretus: *Οὐδεὶς γὰρ, φησὶ, τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην τηνικαῦτα βασιλευόντων περιφανέστερος ἐκείνου ἐγένετο· παράδεισον γὰρ ἐνταῦθα τὴν οἰκουμένην ἐκάλεσε. Nemo enim, inquit, ex iis, qui tunc per orbem terrarum regnabant, illuſtrior illo fuit; paradiſum quippe hoc loco orbem terrarum nuncupavit.* Chaldaeus pro בְּגַן - אֱלֹהִים haec poſuit: בְּתָקוֹף גְּבוּרָה דַהֲוָת עִמֵּיהּ מִן קֳדָם יְיָ *per fortitudinem potentiae, quae erat cum eo, a Domino* ſuppeditata. בְּרוֹשִׁים Vid. not. ad XVII, 5. עַרְמֹנִים LXX *ἐλάτας, abietes,* Hebraei autem *caſtaneas* interpretantur. Neutri recte; nam *platanos* nomine illo ſignificari, quomodo Vulgatus et Syrus verterunt, oſtenderunt Hillerus in *Hierophyt.* P. I. Cap. XLIII. p. 402. et Celsius *Hierobot.* P. I. p. 512. Ad pulcherrimam ramorum

rum amplitudinem et proceritatem aſſurgere platanos, notum. *Pinis* et *platanis* Theodoretus obſervat minorum gentium reges indicari, quibus ſatrapas praeſecerit rex Aſſyrius, vel Aegyptius, quorum munus erat, ut hos obedire cogerent. Ait igitur, maximis regibus majorem illum fuiſſe, inferioribus autem non ipſum tantum, ſed ejus praeſectos potentiores nobilioresque exſtitiſſe.

9. וַיְקַנְאֻהוּ כָּל־עֲצֵי־עֵדֶן אֲשֶׁר בְּגַן הָאֱלֹהִים *Ita ut aemulatae ſint eam omnes arbores voluptatis, quae in horto Dei,* omnes alii reges et principes inviderunt potentiſſimi illius regis felicitati. עֵדֶן h. l. delicias, voluptatem notat, unde Nehem. IX, 25. verbum יִתְעַדְּנוּ, *oblectarunt ſe.* עֲצֵי־עֵדֶן igitur erunt arbores, quae ad ſpeciem et voluptatem expetuntur, *arboribus fructiferis,* עֲצֵי־מַאֲכָל Nehem. IX, 25., oppoſitae. Chaldaeus totum Verſum ſic reddidit: שַׁפִּיר עֲבִידְתֵּיהּ בִּסְגֵי גִבָּרוֹהִי וְזָעוּ מִן קֳדָמוֹהִי כָּל מַלְכֵי קֶדֶם בִּתְקוֹף גְּבוּרָא דַהֲוָת עִמֵּיהּ מִן קֳדָם יְיָ *Specioſum feci eum multitudine fortium ſuorum, et tremuerunt a facie ejus omnes reges Orientis propter fortitudinem potentiae, quae erat cum eo, a Domino,* ei conceſſa.

10. גָּבַהְתָּ בְּקוֹמָה *Elatus es altitudine,* o Pharaō! Alii: *caudice,* ut Vs. 3. 5. 14. וַיִּתֵּן צַמַּרְתּוֹ Et quia *dedit* Pharao *faſtigium* ſ. *cacumen ſuum,* Vs. 3. 14. Mutatur perſona per affectum, quod prophetis ſolenne, et oratio in iis, quae ſequuntur, partim ad cedrum, partim ad rem cedro ſignificatam dirigitur. אֶל־בֵּין עֲבֹתִים Vid. Vs. 3. et ibi not. atque Vs. 14. וְרָם לְבָבוֹ *Elatusque eſt animus ejus.* ut Deut. VIII, 14. בְּגָבְהוֹ *Altitudine,* potentia et gloria, *ſua,* ut XIX, 11.

11. וְאֶתְּנֵהוּ *Ideo tradam eum,* ut ſupra XVI, 27. Alii, ut Kimchi, pro Praeterito habent, quod de *Aſſyrio* intelligunt. Sed vid. not. ad Vs. 4. בְּיַד אֵל גּוֹיִם *In poteſtatem fortiſſimi* ſ. *potentiſſimi gentium.* Ita LXX: Ἄρχοντος ἐθνῶν. Sane אֵלִים ſ. אֵילִים *principes, magnates* (col-

(collato Arabico أوّل *primus*) Exod. XV, 15. 2 Reg. XXIV, 14. 15., infra XXXII, 21. Vid. Hilleri *Onomaſt. S.* p. 538. Mera ſcriptionis discrepantia eſt, quod in codicibus recenſionis Palaeſtinenſis אֵל, ſine Jod, in codicibus vero recenſionis Babylonicae plene, אֵיל, legitur. Sed de-Roſſi אֵל גּוֹיִם *Dei gentium*, אֵיל גּוֹיִם vero *potentiſſimi* ſ. *ducis gentium* vertit. עָשׂוֹ יַעֲשֶׂה לוֹ Qui *faciendo faciet ei* ſcil. quod volo, quod Jarchi ſubaudit, ſ. tractabit illum pro lubitu, quomodo verbum עָשָׂה abſolute poſitum capiendum Dan. VIII, 12. 24. XI, 28. 30., pro quo ibid. VIII, 4. XI, 3. 36. עָשָׂה כִרְצֹנוֹ *fecit ſecundum lubitum ſuum*, dicitur. Conf. 1 Sam. XXVI, 25. Jeſaj. XLIV, 23. Infinitivum verbo ſuo finito praemitti fortioris aſſeverationis cauſſa, vel ad augendam et intendendam verbi ſignificationem, notum; v. c. 1 Sam. XXXIV, 21. מָלֹךְ תִּמְלוֹךְ *regnando regnabis*, i. e. certiſſime regnabis. Vid. N. G. Schroederi *Syntax. Verbor.* Reg. XCI. כְּרִשְׁעוֹ Nam *juxta impietatem ejus*, prout haec merita eſt. In codicibus pluribus legitur בְּרִשְׁעוֹ (praefixo *Beth*), *per* ſ. *propter impietatem ejus*, ut Deut. IX, 4. Proverb. XI, 5. Senſus idem. Notat autem Norzius, referente de-Roſſio, in libris manuſcriptis accuratis et antiquis editionibus legi cum כ *Caph*, ſicque ab Abarbenele exponi. גֵּרַשְׁתִּיהוּ *Expellam*, removebo *eum* de imperio, quomodo idem verbum de remotione ab officio 1 Reg. II, 27. dicitur.

12. וַיִּכְרְתֻהוּ *Quare exſcindent eam* cedrum, ſ. eum Aegyptium; miſcentur enim figurata propriis, vid. ad Vs. 10. Eadem hominis trucidandi cum arbore exſcindenda comparatio Jerem. XI, 19. Dan. IV, 11. זָרִים *Alieni*, barbari, i. e. Chaldaei, ut XXX, 12. עָרִיצֵי גוֹיִם *Violentiſſimi populorum* Chaldaei et XXVIII, 7. XXX, 11. XXXII, 12. a Noſtro nuncupantur. וַיִּטְּשֻׁהוּ *Dimittentque eum* projectum, *projicient*, ut Vulgatus recte. Cf. verbum נָטַשׁ eodem ſenſu uſurpatum ſupra XXIX, 5. infra XXXII, 4. אֶל-הֶהָרִים *Super montibus*, אֶל pro עַל, ut ſupra XVIII, 6.

בְּכָל־אֲפִיקֵי הָאָרֶץ *In omnibus cavitatibus*, convallibus, terrae, ut fupra VI, 3. infra XXXII, 6. Cf. not. ad Pf. XVIII, 16. Docet, quid acciderit cedro illo fublimi, quae ramos late quoquo verfus diffuderat. Statuit eam in praealto montium faftigio, quo magis effet ejus proceritas confpicua, ut quo in altiori loco fita fuerat, eo gravior effet illius ruina, et in ipfo defcenfu affligeretur gravius, et diffiparetur magis; et ideo addidit, convalles ex illius ruina fuiffe conftratas, diffractis ipfa defcenfus afperitate ramis. וַיֵּרְדוּ מִצִּלּוֹ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ *Unde defcendent*, recedent, *ex umbra fua omnes populi terrae*, vid. Vs. 6. וַיִּטְּשֻׁהוּ *Et deferent eum*, deficient ab eo populi, quibus imperabat, vicinaeque et foederatae gentes, quae in illius auxilio confidebant. Permifcet, notante Grotio, comparationis apodofin, ut faepe et hic, et alii fcriptores.

13. עַל־מַפַּלְתּוֹ *Super cadivum ejus*, i. e. fuper cadivum truncum ejus, e terra evulfum, projectum, et ramorum frondiumque ornatu fpoliatum. Jarchi et Kimchi מַפֶּלָה pro *cadavere* accipiunt, ut Jud. XIV, 8. מַפֶּלֶת הָאַרְיֵה, *cadaver leonis*, Chaldaeum fequuti, qui vertit: *fuper ruinam occiforum ejus*, i. e. fuper cadavera occiforum. יִשְׁכְּנוּ *Habitabunt*, i. e. requiefcent ut devorent. Ut ad hominum jumentorumque cadavera accurrunt ferae, convolant vultures et corvi, ut fuam fibi famem exfaturent; fic aves, quae prius in ipfius ramis nidos fibi conftruxerant (Vs. 6.), fuper arboris illius ruina fedes parabunt. Cf. infra XXXII, 4. וְאֶל־פֹּרֹאתָיו *Et ad ramos ejus majores*, vid. ad Vs. 5. Chaldaeus et Kimchi: *fuper cadavera exercitus ejus.* הָיוּ כֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה *Erunt*, luftra fua facient, *omnes beftiae agri*, cf. Vs. 6. 10. Cf. XXXIV, 5. XXXIX, 17. Significatur, gentes, imperio Aegypti regis fubjectas, eo profligato atque deturbato, ei infultaturas, et ex ejus interitu commoda percepturas effe.

14. לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יִגְבְּהוּ בְקוֹמָתָם *Ut* (cf. XX, 26.) *non efferant fe ob altitudinem fuam*, Vs. 5. 10. XXVIII, 2. 5.

כָּל־

כָּל-עֲצֵי-מַיִם *Omnes arbores aquarum,* multa aqua gaudentes, i. e. principes, aliique qui opibus et divitiis abundant. Cf. Vs. 4. Jarchi *arboribus aquarum* tales intelligendas ait, quae ipſae quidem ſint tenerae ac debiles, ſed ramos habeant multos et longos, ſoli, in quo plantatae ſunt, aquis irrigui, ubertate. Eas igitur admonere prophetam exemplo cedri illius altae, ſed jam exciſae, ne extollant ſeſe, ut robur ſuum aequiparent arboribus denſos ramos habentibus. אֵלֵיהֶם alii interpretantur *fortes, potentes* ſ. *principes eorum* (cf. not. ad אֵל ſupra Vs. 11.), alii: *quercus* ſ. potius *terebinthi eorum,* coll. Jeſaj. LXI, 3. אֵלֵי צֶדֶק, *quercus juſtitae,* et בָּאֵלִים *inter quercus* Jeſaj. LVII, 5. Sed verba וְלֹא יַעַמְדוּ אֵלֵיהֶם בְּגָבְהָם כָּל-שֹׁתֵי מָיִם vel ita vertas: *et ne perſtent* ſ. *perſeverent principes eorum in ſuperbia ſua, omnes bibentes aquam;* vel ſic: *et ne ſtent quercus* ſ. *terebinthi eorum in ſublimitate ſua omnes bibentes aquam;* neutro modo ſententia prodibit ſatis concinna. Quare nullus dubito, אֵלֵיהֶם h. l. notare *ad eos,* quod alias quidem אֲלֵיהֶם ſonat (quod ipſum in pluribus codicibus h. l. legitur), ſed quemadmodum Pſ. II, 5. אֵלֵימוֹ *ad eos,* pro אֲלֵיהֶם, eſt poſitum, et אֵלֵינוּ *ad nos,* ſaepiſſime legitur, ita ſane hic אֵלֵיהֶם pro uſitatiore אֲלֵיהֶם poſitum eſſe poteſt. Nec aliter acceperunt LXX, qui πρὸς αὐτὰ verterunt. Reliqui veteres hoc vocabulum non expreſſerunt. Erunt igitur verba hebraea paullo antea adducta ſic interpretanda: *nec ſtent ad eas,* i. e. iis ſeſe per foedus adjungant ad aſſiſtant, *in altitudine ſua,* cum in magnam altitudinem excreverunt, *omnes* ceterae arbores *bibentes aquam* (Vs. 16.), i. e. multo humore gaudentes, quibus principes alii opibus et divitiis affluentes intelligendos eſſe, ad hujus Verſus initium monuimus. Quum Orientales *ſtantes* precari ſoleant, unde factum, ut قام, *ſtetit,* de *precando* Arabibus dicatur; Michaelis in *Supplemm.* p. 1926. obſervat, poſſe hac adſcita notione noſtrum locum ita verti: *non precabuntur ad illas,* non adorabunt illas, *omnes*

reliquae arbores bibentes aquam. Praeplacere tamen fibi addit, hunc locum ex Syrorum ufu explicare, quibus ܩܘܡ, *ftare*, cum ܠ conftructum eft *fperare*, hoc fenfu: *Non fperabunt amplius in has altas arbores reliquae humiliores, omnes bibentes aquam.* כִּי כֻלָּם *Nam omnes illae* fuperbae arbores, f. fenfu proprio faftuofi reges et principes. נִתְּנוּ לַמָּוֶת *Tradentur morti*, eadem phrafis Pf. CXVIII, 18. אֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּית *Ad terram inferiorem* (ut infra Vs. 16. 18.), i. e. in fepulchrum. Cf. fupra XXVI, 20. et ibi not., atque Ephef. IV, 9. εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς. בְּתוֹךְ בְּנֵי אָדָם *Inter* alios *filios Adami*, i. e. homines, ut Jefaj. LVI, 2. Num. XXIII, 19. Pf. VIII, 5. etiam plebejos et vulgus. אֶל־יוֹרְדֵי בוֹר *Ad eos qui defcenderunt in foveam* fcil. fepulchri, ut fupra XXVI, 20. Principes illi, qui propter opes et potentiam longe fe eximebant a vulgo, tamen communem cum eo fubierunt fortunam; nemo eorum communem illam mortis et fepulturae legem evitavit.

15. בְּיוֹם רִדְתּוֹ שְׁאֹלָה *Die quo defcenfurus eft in infernum*, quo corruet regnum Aegyptiacum, cedro comparatum, quae Verfu fuperiore hominis inftar in orcum defcendere dicitur. Cf. Jefaj. XIV, 11. Jejuna eft fententia: quam Grotius noftris e verbis exfculpfit: „*Quando ad inferos defcendit* Sennacheribus, a filiis occifus. 2 Reg. XIX, 37.“ הֶאֱבַלְתִּי *Lugere faciam*, regionem quidam intelligunt, quae, arbore illa florente excifa, ornamento fuo fit fpoliata. Alii, qui proprie capiunt: *lugere faciam* omnes amicos ejus. Sed intelligendum potius אֶת־תְּהוֹם, funtque jungenda verba הֶאֱבַלְתִּי כִסֵּתִי עָלָיו אֶת־תְּהוֹם hoc fenfu: *lugere faciam et operiam propter eam* (cedrum) *abyffum* f. *efficiam ut fefe operiat abyffus* fcil. facco, more lugentium. Dicitur abyffus *lugere* et veluti faccum induere propter ruinam regni et regis Aegyptii, quod amplius illi aquas praebere prohibetur, unde

unde illa, quacum comparatur, cedrus in tantum evectus fuit faſtigium. Alludit ad illud, quod Vs. 4. dixit: *vorago* ſ. *abyſſus exaltavit eam.* Ita Jarchi et Kimchi. Alii: *abyſſum* malorum *ſuper eum*, Pharaonem, obducam, eumque obruam, coll. ſimili conſtructione ſupra XXIV, 7., et imagine XXVI, 19. Jeſaj. VIII, 7. 8. Sed prior ſententia melius congruit iis quae ſequuntur: ואמנע נהרותיה *inhibebo flumina ejus*, abyſſi, Vs. 4. (cf. Amoſ. IV, 7.), ne poſtea irrigent eam cedrum. Fontes opum illius exſiccabo. Theodoretus eo refert, quod gentes illi ſubjectae non amplius ei tributa ſint penſurae. ויכלאו מים רבים *Et occludentur aquae illae multae*, de quibus Vs. 5. 7. ואקדר עליו *Et atrabo ſuper eo*, nigra et pulla veſte, ut in luctu fieri ſolet, induam, quo ſignificatu idem verbum infra XXXII, 7. 8. occurrit. Cf. Jerem. XIV, 2. Pſ. XXXV, 14. לבנון *Libanum*, in quo altiſſima illa cedrus fuit, Vs. 3. וכל־עצי השדה Omnes circum principes, Vs. 4. 5. עלפה *Deliquium patietur* unaquaeque illa arborum, emortuae quaſi erunt moerore. עלפה Participium formae Pyhel cum He paragogico, pro עלף, coll. Jeſaj. LI, 20. עלפו *animo deficiunt*, proprie *obvoluti ſunt*, ſed ab *involvendo* Orientales *deliquium animi* nuncupare ſolent, quod tegi nobis oculi videntur, et nox illis induci. Sic manifeſte verbum ויתעלף Amos. VIII, 13. Jon. IV, 8. ponitur. LXX h. l. ἐξελύθησαν. Syrus: ܐܬܟܡܫܘ *elanguerunt.* Vulgatus: *concuſſa ſunt* (omnia ligna) ſcil. naturali humore exſiccato. Chaldaeus hunc Verſum ita expoſuit: *Die, quo eum in infernum detruſi, luxerunt ſuper eum; operuit orbem anxietas, et deſertae ſunt provinciae, et contremuerunt populi multi, ac denigratae ſunt propter eum facies regum, omnesque reges populorum propter eum percuſſerunt humerum.*

16. מקול מפלתו *A ſonitu*, propter *fragorem ruinae ejus*, Vs. 13. XXVI, 15. Meminit *fragoris ruinae*, quod

quod comparat eum cedro altiſſimae. הִרְעַשְׁתִּי גוֹיִם *Contremiſcere faciam*, attonitas reddam, *gentes*. Cf. Jeſaj. XIV, 16. בְּהוֹרִדִי אֹתוֹ וגו' *Cum deſcendere fecero eum* (Vs. 17. 18. XXVI, 20.), cum dejecero eum in ſepulchrum cum ſepultis. Cf. ſupra Vs. 14. et Jeſaj. XIV, 15. וַיִּנָּחֲמוּ *Unde conſolabantur ſe*, ut ſupra XIV, 22. 23. Conſolationem ex illius interitu aſſument; nam ſolamen eſt miſeris, ſocios habuiſſe malorum. בְּאֶרֶץ תַּחְתִּית Vs. 14. Jeſaj. XIV, 9. כָּל-עֲצֵי-עֵדֶן Vid. Vs. 9. et ibi not. Mortui laetitia perfundi dicuntur, quod tantus rex illis fuerit adaequatus. Pro quo Chaldaeus ſic vertit: *conſolatione perfuſi ſunt in terra inferiori omnes reges Orientis, potentes et opulenti.* מִבְחַר וְטוֹב לְבָנוֹן *Selectio et praecipuum Libani*, quaecunque arbores egregiae in Libano erant. Similiter Jeſaj. XXXVII, 24. מִבְחַר בְּרוֹשִׁים ſunt *ſelectiſſimae abietes* Libani. כָּל-שֹׁתֵי מָיִם *Univerſae*que reliquae *humoribibae* arbores, Vs. 14.

17. גַּם-הֵם אִתּוֹ יָרְדוּ שְׁאֹלָה Nam *etiam hi cum illo deſcendentque in infernum*, Vs. 16. אֶל-חַלְלֵי-חָרֶב *Ad* alios multos *confoſſos gladio*, ad milites alios, qui in acie gladio ceciderunt. וּזְרֹעוֹ *Et brachium ejus*, i. e. exercitus, et foederati populi, qui ei inſtar brachii erant, cf. ſupra XXX, 21. Dan. XI, 6. 22. Alexandrinus Graecus interpres poſuit τὸ σπέρμα αὐτοῦ, quaſi זַרְעוֹ legiſſet, quod ipſum et Syrus expreſſit, unde tamen nullus commodus ſenſus oritur. Dathio non inepta videtur Hubigantii conjectura: וְגָוְעוּ *et exſpirarunt*, i. e. *perierunt quicunque ſub umbra ejus ſedebant.* Quam conjecturam tamen ſe noluiſſe in verſionem recipere addit, quod veteres omnes in lectione literarum recepta conſentiunt. יָשְׁבוּ בְצִלּוֹ בְּתוֹךְ גּוֹיִם Qui *habitarunt ſub umbra ejus ſecure inter gentes* vicinas, cf. Vs. 6. et Thren. IV, 20. בְּצִלּוֹ נִחְיֶה בַגּוֹיִם *in umbra ejus vivemus* ſecure *inter gentes* vicinas.

18.

18. אֶל־מִי דָמִיתָ כָּכָה *Cuinam igitur ſimilis es?* q. d. intelligisne, rex Aegypti, cui futurus ſis ſimilis? Exhibui tibi vivam fortunae tuae imaginem. בְּתוֹךְ עֲרֵלִים תִּשְׁכַּב In communem foveam deſcendes cum gentili et incircumciſa turba. Cf. not. ad XXVIII, 10. הוּא פַרְעֹה וְכָל־הֲמוֹנֹה Talis erit ſors Pharaonis populique ejus; talem inveniet exitum, qualem ſub exemplo Aſſyrii, vel cedri exciſae ſymbolo depinxi.

CAP.

Cap. XXXII.

ARGUMENTUM.

Proferre iterum propheta jubetur ferale carmen, quo usurae sint vicinae gentes contra Pharaonem Aegyptumque totam, cui paratum est exitium a Chaldaeorum armis. Pharaonem primum draconi dicit esse similem, qui in fluminibus cubat, et volutatione sua turbidas reddit, atque limosas aquas, qui ex suo fluviali cubili extrahendus dicitur in alienum atque aridum locum, atque ibi a volucribus ac feris lacerandus. Tunc vero ea accidet Aegyptiae terrae vastitas a Chaldaeis, ut in ea non hominum tantum, sed etiam jumentorum solitudo futura sit (Vs. 2—16.). Deinde post decimam quartam diem iterum accipit mandatum a Deo ad Pharaonem et subditos illius imperio populos, quo denunciare jubetur, non aliam futuram esse conditionem atque exitum Pharaonis, quam illorum principum, quibus ille tam potentia, quam furore ac superbia simillimus fuit, quorum deinde nomina, ingenium, et ignobilem exitum pluribus commemorat et amplificat (Vs. 17—32.).

---

1. Anno undecimo, prima die mensis duo-
2. decimi, Jova mecum his verbis egit: Homo! ede naeniam de Pharaone, Aegypti rege, et sic ei dicito: Tu gentium leoni similis es, et

et quaſi draco in aequoribus, qui per fluvios
tuos ruens aquas pedibus turbas, earum
flumina conculcans. Sic dicit Dominus, 3.
Deus: obtendam ego tibi rete meum per
multorum populorum multitudinem, teque
ſagenâ meâ extractum, humi ſub dio de- 4.
ſertum relinquam, et tibi omnes aërias aves
impingam, et totius orbis animantes ex te
ſaturabo, poſitaque carne tua in montibus 5.
tabo tuo valles complebo, atque in qua 6.
natas terram tuo cruore usque ad montes
irrigabo, ita ut compleantur alvei. Quin te 7.
exſtinguendo coelum obtegam, ejusque ſtel-
las atrabo; ſolem ipſum nube obducam,
efficiamque, ut luna ſuo lumine non luceat;
omnia luminis coeleſtis luminaria de te 8.
atrabo, inque tuam terram tenebras induam,
inquit Dominus, Deus. Tunc multorum 9.
populorum animos commovebo, calamitatem
tuam per gentes propagans ad ignotas tibi
terras, et multos de te populos ſtupefa- 10.
ciam, quorum reges horrore de te corri-
pientur, vibrante me meum gladium praeter
eorum ora, et ſuae quisque vitae ſingulis
momentis formidabunt, cum tu cecideris.
Sic enim dicit Dominus, Deus: Te regis 11.
Babyloniae gladius invadet. Tuam ego 12.
multitudinem gladiis militum dejiciam, qui
omnes populorum ferociſſimi perdent Ae-
gypti faſtigium, peribitque omnis ejus mul-
titudo.

13. titudo. Perdamque omnes ejus quadrupe-
des, ut poſthac non ad abundantes aquas
verſentur, nec eas hominis pes, nec ungulae
14. quadrupedum turbent deinceps. Tunc eo-
rum aquas quietas reddam, et fluvios eorum
olei inſtar agam, inquit Dominus, Deus,
15. cum Aegyptia terra a me in vaſtitatem re-
dacta, deſerta erit ab eis quae continet,
caeſis a me omnibus ejus incolis, ſcieturque
me eſſe Jovam.
16. Haec eſt naenia, qua lamentabuntur puel-
lae gentium, qua lamentabuntur, qua, in-
inquam, Aegyptum et omnem ejus multi-
tudinem lamentabuntur, inquit Dominus,
Deus.
17. Die autem menſis decima quinta anno
duodecimo, Jova mecum loquutus eſt his
18. verbis: Homo, deplora Aegypti turbam, et
eum unaque gentium nobiliſſimas puellas ad
telluris ima deprime, cum deſcendentibus
19. in barathrum. Quonam tu pulchrior es?
20. deſcende et jace cum praeputiatis! Inter
confoſſos enſe cadent. Gladio eſt tradita.
21. Rapite eam ejusque omnem turbam! Allo-
quentur eum primi heroum mediis ex in-
feris, nec non ejus auxiliares, qui degreſſi
22. jacebunt praeputiati, enſe confoſſi. Ibi erit
Aſſyria et ejus omnis multitudo, ſuis cir-
cumdata ſepulchris, omnes caeſi, lapſi gla-
23. diis. Cujus ſepulchra erunt in penitiſſimo
collo-

collocata barathro, ipſius ſepulchro ejus
multitudine circumdato, qui omnes caeſi
gladiis occubuerint, quum in vivorum terra
terrori fuiſſent. Ibi Elam et ejus tota turba, 24.
ipſius ſepulchro circumjecta, omnes caeſi,
lapſi gladiis, qui praeputiati ad telluris ima
deſcenderint, quum ſe in vivorum terra
praebuiſſent terribiles, turpiterque poenas
dederint cum degreſſis in barathrum. Ei 25.
cubile tribuetur in medio caeſorum, in omni
ejus turba ſepulchro ſuo circumdata, qui
omnes praeputiati, gladiis caeſi, quum prae-
buiſſent in terra viventium terrorem, turpi-
ter poenas dederint, cum degreſſis in bara-
thrum, inter occiſos poſiti. Ibi erit Me- 26.
ſchech, Thubal, ejusque omnis turba ſuis
circumdata ſepulchris, omnesque praeputiati,
gladiis caeſi, quoniam ſe in terra vivorum
terribiles praebuerint. Sane jacebunt cum 27.
dejectis praeputiatorum heroibus, qui cum
ſuis armis bellicis ad inferos deſcendunt,
ſuppoſitis eorum gladiis ipſorum capitibus,
ſed eorum culpam ipſorum oſſa luent, quod
heroibus in viventium terra fuerint terrori.
Et in medio praeputiatorum fractus jacebis 28.
cum enſe caeſis. Illic Idumaea, ejus reges 29.
principesque omnes cum ſua fortitudine,
cum gladio caeſis collocati, jacebunt cum
praeputiatis et in barathrum degreſſis. Illis 30.
ſeptentrionales principes univerſi, cunctique
Sido-

Sidonii, qui cum occiſis terribiles deſcenderint, de ſua virtute erubeſcentes, jacebunt praeputiati cum gladio caeſis turpiterque poenas dabunt, cum degreſſis in barathrum.
31. Illis viſis Pharao ſe conſolabitur ſuper omni Aegypti turba caeſorum gladio, tum ipſe Pharao, tum ejus omnis exercitus, inquit
32. Dominus, Deus. Nam ego ei mei terrorem incutiam in terra viventium, ut jaceat in medio praeputiatorum cum gladio caeſis Pharao, et ejus turba omnis, inquit Dominus, Deus.

N O T A E.

Cap. XXXII, 1. בִּשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה *Anno duodecimo* ſcil. deportati Ezechielis et Jechoniae, vid. I, 1. XXXI, 1. Pro בִּשְׁתֵּי in *novem* codicibus legitur בְּעַשְׁתֵּי, i. e. *undecimo* anno, quod et LXX et Syrus exprimunt. Hieronymus: „In multis autem exemplaribus juxta LXX *duodecimus annus* et *menſis decimus* ponitur; juxta ceteros autem interpretes *decimus annus* et *duodecimus menſis*, ut jam vel capta ſit Hieruſalem, et gaudium Pharaonis malis ſibi imminentibus auferatur; vel certe capienda, et ſuis magis miſeriis doleat, quam aliorum captivitate laetetur.“ בִּשְׁנֵי־עָשָׂר חֹדֶשׁ *Menſe duodecimo*, quum expugnata jam eſſet Hieroſolyma a Chaldaeis, coll. XXXIII, 21. 2 Reg. XXV, 2. 3. Jerem. XXXIX, 2. LII, 6. בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ *Primo* ſcil. die illius menſis, ut XXXI, 1. Eſt itaque hoc, quod inde a Vs. 2. usque ad Vs. 16. decurrit, oraculum, *quintum*, et quod ſequitur hoc ipſo Capite, Vs. 17—32. *ſextum* contra Aegyptum vaticinium. *Septimum* vide ſupra XXIX, 17—20.; *primum* vero XXIX, 1—16., *ſecundum* XXX,

1—19.,

1 — 19., *tertium* XXX, 20 — 26., *quartum* XXXI, 1. seqq. *Septimum* cur junctum sit *primo,* diximus ad XXIX, 17.

2. שָׂא קִינָה *Tolle lamentationem*, lugubre carmen, vid. supra XIX, 1. Quemadmodum descripto Tyriae civitatis et regis interitu (XXIX, 18.), lamentum aut ferale carmen tollere jubetur vates, quod etiam fecit super Babylonis regem Jesajas Cap. XIV.; sic nunc, postquam Assyriorum clade (Cap. superiore) exemplar proposuit Aegyptiae caedis et horribilis casus, jubet Deus, ut lugubre carmen super Aegyptum instituat, et quasi regio cadaveri et regni busto funereas impendat exequias. כְּפִיר גּוֹיִם נִדְמֵיתָ *Leoni juveni gentium*, i. e. grassanti instar leonis inter gentes, et tyrannice imperanti, *similis factus eras.* Subaudiendum est אֶל ante כְּפִיר, ex proximo אֵלָיו, cf. XXXI, 2. 8. 18. Pharaonem leoni comparat, qui in terra belluarum omnium potentissimus est, unde cum ejus rugitu et fremitu furor et terror regis confertur Proverb. XIX, 12. XX, 2. Cf. Jesaj. V, 29. Comparat item cum *dracone,* תַּנִּים, ut ipsius in mari potentiam ostendat. Draco vero ille, si ad Nilum spectes, *crocodilus* est illi flumini familiaris (cf. not. ad XXIX, 3.), qui non minus in suo regno dominatur et furit, quam in sylvis leo. Dum igitur regem Aegypti *leoni* et *draconi* confert, eum *terra marique* potentissimum fuisse significat. Quum vero rex ille inter Aegyptia flumina (בַּיַּמִּים) plerumque viveret, draconi magis, quam leoni similis fuit, ideo, quasi leonis immemor, draconis persequitur allegoriam. וַתָּגַח בְּנַהֲרוֹתֶיךָ *Et prorupisti te in fluminibus tuis,* per flumina cum impetu ferebatur, belluae aquatilis ferocis instar. Verbum גוח notat *cum vi et impetu prorumpere,* sive *sese proripere*; vid. Mich. IV, 10. Jud. XX, 33. Job. XXXVIII, 8. Kimchi וַתָּגַח exponit וַתֵּצֵא, *prodibas,* additque, esse futurum formae Cal, ut Genes. VIII, 4. וַתָּנַח *requievit,* sensum autem esse hunc: prodiisti, prorupisti, cum fluminibus tuis ad inundandam terram; *fluminibus* vero significari exercitus suos validos. Ita Chaldaeus: וְאִגַּחְתְּ בְּמַשִּׁרְיָתָךְ *proeliatus es exercitu tuo.* Pergit Kimchi,

chi, posse וַתָּגַח et pro Futuro formae *Hiphil* haberi, ut וַיָּרַח, Genes. VIII, 21., significatione transitiva, *produxisti*, ut Job. XL, 23. כִּי־יָגִיחַ יַרְדֵּן אֶל־פִּיהוּ *quamvis producat Jordanem ad os suum.* Ita sensum fore: produxisti aquas fluminibus tuis, s. per flumina tua, in aridum, praefixum ב ante בְּנַהֲרוֹתֶיךָ notare *per*, ut Ps. XLIV, 5. בְּךָ צָרֵינוּ נְנַגֵּחַ *per te*, auxilio tuo, *hostes nostros ferimus.* LXX: *καὶ ἐξεκράτιζες ἐν τοῖς ποταμοῖς σου.* Quod Vulgatus vertit: *et ventilabas cornu in fluminibus tuis*, et Hieronymus sic explicat: „qui irrigatione fluminum erigebatur in superbiam, quae *cornu* vocatur, et multitudine exercitus sui omnes aquas transiens poterat conturbare." וַתִּדְלַח־מַיִם בְּרַגְלֶיךָ *Et turbasti aquas pedibus tuis*, statum rerum publicarum turbasti. Verbum דָּלַח praeter hunc locum bis tantummodo, infra Vs. 13., obvium, ut Syriacum ܕܠܚ *turbare, exagitare* notat. Chaldaeus: וְאַזְעֵת עַמְמַיָּא בְּסוּמְכְוָתָךְ *commovisti populos auxiliis tuis. Aqua* imago gentium et populorum Jesaj. XVII, 12. Apocal. XVII, 15. וַתִּרְפֹּס *Et conculcasti*, conculcando turbasti, ut infra XXXIV, 18. (ubi cum *Sin* scribitur, ut et h. l. in pluribus codicibus, Proverb. XXV, 26. נַהֲרֹתָם *Flumina eorum*, populorum, i. e. exercitus eorum, coll. Jesaj. VIII, 7. Coccejus: „Exercitus contra te productos prosternebas, et pedibus subjiciebas." Chaldaeus: וְאַחְרֵבְתְּ *et vastasti provincias eorum.* Grotius inde a וַתָּגַח מְדִינָתְהוֹן Versum nostrum sic interpretatur: „*Et prodiens* e mari *in flumina turbabas aquas pedibus, quin et tota flumina conculcabas.* Sensus est: ex imperio tuo egressus vicinas civitates gentesque totas proterebas."

3. Metaphoram persequitur belluae aquatilis, quae non aliter e suo domicilio extrahitur, nisi reti, aut sagena, piscatorum solertia. Ne igitur magnus iste draco securum se ab hominum artificio putaret, quia in medio fluminum cubabat, quo non videbantur perventurae piscatorum insidiae; ait Deus, piscatorium illud munus sibi esse susceptum,

ceptum; et habere ad eam curam paratum rete (וּפָרַשְׂתִּי עָלֶיךָ אֶת־רִשְׁתִּי), ut e gurgitis profunditate draconem extrahat in aridum littus, ubi cum suo regno vitam etiam amittat. Idem fere dixerat supra XXIX, 5., ad quem loc. cf. not. בִּקְהַל עַמִּים רַבִּים *In congregatione populorum multorum.* Ut solet frequens populus convenire ad leonem aut crocodilum capiendum, cf. supra XIX, 8. וְהֶעֱלוּךָ בְּחֶרְמִי *Et ascendere te facient,* extrahent te ex aquis tuis, *reti meo,* XXVI, 5. 14.

4. וּנְטַשְׁתִּיךָ בָאָרֶץ *Tum derelinquam te* velut piscem in terram tractum, et ibi projectum. Cf. XXIX, 5. et ad usum verbi נָטַשׁ XXXI, 12. וְהִשְׁכַּנְתִּי עָלֶיךָ וגו׳ *Et faciam ut habitent super te,* rel. Impingam tibi (cf. XXXI, 13.) omnes volucres carnivoras, et terrestres belluas, quarum famelica rabies tuis explebitur carnibus, id est, Grotio explicante, homines feri et rapaces Aegyptum invadent ac depraedabuntur.

5. אֶת־בְּשָׂרְךָ *Carnes tuas,* i. e. hominum, militum tuorum, quos interficient Chaldaei. Ita Chaldaeus interpres: יַת בְּסַר קְטִילָךְ *carnem occisorum tuorum.* Nam, ut recte Kimchi notat, prophetae oratio non contra solum Pharaonem, verum etiam contra populum suum directa est. עַל־הֶהָרִים *Super montibus,* q. d. etiam qui confugerint ad montes, illic interficientur. Cf. XXXI, 12. וּמִלֵּאתִי Cf. infra XXXV, 8. הַגֵּאָיוֹת Tantum ex te effundetur sanguinis, ut is impleturus sit *valles.* רָמוּתֶךָ (sive, ut in nonnullis codicibus scribitur, רָמוּתֶיךָ, plurali, quem sane innuere videtur et in defectivo רָמוּתֶךָ *Segol* sub Thau) quidam a רוּם, *altum esse,* interpretantur *altitudine tua,* i. e. acervo, s. acervis accumulatis cadaverum tuorum. Alii: *elationibus tuis,* i. e. exercitibus tuis, quibus elatus eras; cadaveribus copiarum, de quibus superbiebas. Similiter Coccejus, qui *praecellentiam tuam* vertit. Idem videtur voluisse Lutherus: *und (will) mit deiner Höhe die Thale ausfüllen.* Magis placet Jarchii interpretatio, quam ipsam Kimchi et

a R. Jona

a R. Jona allatam ait, e qua noſtrum nomen ad verbum רָמָה, *projecit,* refertur, ut haec prodeat ſententia: *implebo valles proſtratione tua,* i. e. proſtratis tuis, q. d. vulnerati ex copiis tuis humi fundentur et proſternentur. Michaelis in *Supplemm.* p. 2246. collato Arabico رِمَّم, quod Golius exponit: *redundans res, quaeque ſupererat, peculiariter poſt mactati cameli distributionem, os ejus aliquod, aut articulus, item ſepulcrum,* nomini hebraeo *reliquiarum* ſignificatum tribuere mallet, ut hic ſit ſenſus: *implebo valles reliquiis tuis.* Fuerunt jam Jarchii aetate, qui a רִמָּה, *vermis, putredo,* unde Exod. XVI, 20. verbum וַיָּרֻם, *vermiculavit,* noſtrum locum ſic interpretarentur: *implebo valles putredine tua,* putrefactis tuis cadaveribus. Ita Syrus: *implebuntur valles* ܡܢ ܣܘܪܝܐ *putredine tua.* Id forſan et voluit Vulgatus Latinus, qui *ſanie tua* reddidit, niſi is potius Graeci Alexandrini verſionem, ἀπὸ τοῦ αἵματός σου (quod hebraice דָּמוּתֶיךָ eſſet) expreſſerit. Verum ſi noſtrum nomen ad radicem רָמַם referas, רַמֻּתֶךָ erit efferendum, aut, ſi lectionem רמותיך ſequaris, ex 28 codicibus a Kennicotto allatam, רִמּוֹתֶיךָ, Michaele notante, l. c., qui illud *vermibus tuis* vertit, i. e. cadavera tua, vermibus plena et exeſa, integras valles tenebunt. Quod ipſi adeo placuit, ut in translatione V. T. teutonica, utramque interpretationem, illam ex Arabico رِمَّم deductam, *reliquias,* et hanc, *putredinem,* jungeret, hoc modo: *und die Thäler will ich mit deinen faulenden Ueberbleibſeln anfüllen,*

6. וְהִשְׁקֵיתִי אֶרֶץ צָפָתְךָ מִדָּמְךָ *Et irrigabo terram natationis tuae,* i. e. in cujus fluminibus tu, tanquam bellua aquatilis, natas, i. e. Aegyptum, tuo imperio ſubjectam, *ſanguine tuo,* צָפָה *Natatio,* a צוּף, *natare,* 2 Reg. VI, 6. Thren. III, 54., ut קָמָה *altitudo, ſtatura,* a קוּם. Alii אֶרֶץ צָפָתְךָ vertunt *terram exundantem tuam,* ſ. *tibi,* in qua videlicet in commodum tuum exundare ſolent aquae Nili.

Nili. Alii: *terram inundationis tuae,* eodem ſenſu. Kimchio צָפָה eſt Participium femininum, hoc ſenſu, *terram tuam, ſuper quam natabant aquae,* i. e. terram tuam, quam prius a patrio flumine fluctus oppleverant, rigabo non jam aqua, ſed ſanguine tuo. Alii: *rigabo terram inundantem ex te, tuo* nimirum *ſanguine,* i. e. efficiam, ut te, tuo cruore, aſperſa inundet. Kimchi obſervat, poſſe צָפָתְךָ ad צָפָה, *ſpeculatus eſt,* referri, ut haec prodeat ſententia: *terram ſpeculationis tuae,* i. e. loca alta, ex quibus proſpectari poteſt, *ſanguine tuo irrigabo.* Simpliciſſimum videtur, quod primo loco poſuimus. מִמְּךָ *Ex te,* i. e. tuis, ſ. tuo et tuorum ſanguine, cf. not. ad Vs. 5.

7. וְכִסֵּיתִי *Quin obtegam* coelos tenebris, atris nubibus (cf. XXX, 18.), quaſi veſtibus lugubribus. בְּכַבּוֹתְךָ *Cum te* et ſplendorem tuum, quo prius omnia colluſtrare videbaris, *exſtinguam.* Eandem imaginem vid. Job. XVIII, 5. Chaldaeus: וְתַחְפִּנָךְ עָקָא בְּאַכְהָיוּתִי יָת זִיו יְקָר מַלְכוּתָךְ מִן שְׁמַיָּא *et operiet te tribulatio, cum extinxero ſplendorem gloriae regni tui de coelis.* Jarchi: „Cum extinctum fuerit incendium tuum, aſcendet fumus, et operiet coelos atque obſcurabit lumina; ac ſi diceret: quicunque audiverint famam tuam (de caſu tuo), lugebunt et obſtupeſcent, quoniam ſinguli metuent ſibi ipſis, dicendo: et nobis imminet exitium.“ וְהִקְדַּרְתִּי אֶת־כֹּכְבֵיהֶם *Et atras reddam ſtellas eorum,* coelorum. Cf. Jeſaj. XIII, 10. ſeqq. Joel. II, 10. Chaldaeus: יִזְעֲרוּן עַם מַשְׁרְיָתָךְ דַּהֲווֹ סַגִּיאִין כְּכוֹכְבַיָּא *imminuentur populi exercitus tui, qui fuerunt multi ſicut ſtellae.* שֶׁמֶשׁ בֶּעָנָן אֲכַסֶּנּוּ *Solem* quod attinet *cum nube eum operiam.* Cf. Apocal. VI, 12. ſeqq. Chaldaeus: מַלְכָּךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ יַחְפְּנָךְ כַּעֲנָנָא דְסָלֵיק וְחָפֵי יָת שִׁמְשָׁא *rex cum exercitu tuo operiet te, ſicut nubes, quae aſcendit et tegit ſolem.* וְיָרֵחַ לֹא־יָאִיר אוֹרוֹ *Et luna non lucere faciet lumen ſuum.* Moeſtitiam haec ſignificant luctumque ob calamitates et tempora anguſta, in quibus dure conflictantur homines, ut ipſe ſol ipſis non videatur lucere, et tam

inexplicabilia mala, ut ex his nulla ratione possint emergere.

8. כָּל־מְאוֹרֵי אוֹר *Omnia luminaria lucis* quod attinet, i. e. sidera lucem hominibus praebentia, Genes. I, 14. 16. Ps. CXLVIII, 3. אַקְדִּירֵם עָלֶיךָ *Obscurabo eos super te* (vid. Vs. 7.), sive, ut Vulgatus reddidit, *moerere faciam super te*, ut subtracto lumine regio cadaveri et provinciae busto quasi parentare videntur. וְנָתַתִּי חֹשֶׁךְ עַל־אַרְצְךָ Cf. supra XXX, 18. Chaldaeus: וְתַחֲפֵי עָקָא כְּקִבְלָא יַת אַרְעָא *operiet angustia instar tenebrarum terram tuam.* Theodoretus: Οὐ φύσει ταῦτα λέγει γεγενῆσθαι, ἀλλὰ τῇ τῶν ἀνιωμένων διαθέσει· οἱ γὰρ ἐν συμφοραῖς ὄντες νυκτὸς ἀφεγγεστέραν τὴν ἡμέραν ὑπολαμβάνουσι. *Non natura haec ait accidisse, sed propter eorum, qui cruciabantur, affectionem; siquidem calamitatibus oppressi nocte obscuriorem diem opinantur.*

9. וְהִכְעַסְתִּי *Tum moerore et aegritudine afficiam,* ut supra VIII, 17. XVI, 26. Alii: *ad indignationem provocabo.* Verbum notat in genere fortem acerbamque animi commotionem, sive ex ira, sive dolore et tristitia. Sensu posteriore usurpatur 1 Sam. I, 6. בַּהֲבִיאִי שִׁבְרְךָ בַּגּוֹיִם *Cum adduci faciam*, cum induxero, *confractionem tui*, i. e. nuntium de clade et excidio tuo *inter gentes.* Alii, cum Chaldaeo, שִׁבְרְךָ interpretantur homines *confractos et percussos* ex militibus sive subditis tuis; abstracto pro concreto posito. Grotius: „Ubi captivi Aegyptii in terras longinquas abducti, certum attulerint nuntium cladis.“ Ita Alexandrini Graeci: Ἂν ἀνάγω αἰχμαλωσίαν σου εἰς τὰ ἔθνη, εἰς γῆν ἣν οὐκ ἔγνως. Quae Theodoretus recte sic explicat: Τῆς αἰχμαλωσίας σου, φησί, γενομένης, οἱ μὲν τῆς προτέρας σου μεμνημένοι θρασύτητος ἀνηλεεῖς περὶ σὲ φανήσονται· οἱ δὲ θρηνήσουσι, καὶ ἀνιαθήσονται, ἐκ τῶν συμβεβηκότων σὰ τὰ καταληφόμενα αὐτοὺς κακὰ τεκμαιρόμενοι. *Cum captus, inquit, fueris, alii quidem, pristinae tuae recordati audaciae, se immites erga te, et absque miseri-*

ſericordia praebebunt; alii vero lugebunt cruciabunturque, ex iis, quae tibi acciderint, impendentia ſibi mala conjicientes.

10. וַהֲשִׁמּוֹתִי עָלֶיךָ *Ita obſtupeſcere faciam ſuper te,* XXVIII, 19. עַמִּים רַבִּים Vs. 7. Grotius: „Populos et reges Afros intellige, ad quos per Aegyptum venere Chaldaei.“ יִשְׂעֲרוּ עָלֶיךָ שַׂעַר *Cohorreſcent ſuper te horrore* XXVII, 35. Job. XVIII, 20. Quemadmodum cum de Tyri ruina loqueretur ſupra XXVI. induxit Vs. 15. nationes alias graviter illius contritione commotas, ita etiam nunc gentes alias horrore ingenti dicit eſſe concutiendas, cum videant provinciam terra marique potentiſſimam, quae aliorum vires et conatus timendos non putabat, ſuccubuiſſe jam Chaldaeorum potentiae, et late per alienas terras diſſipari. בְּעוֹפְפִי חַרְבִּי *Cum volare fecero,* i. e. celeriter vibravero, *gladium meum,* Geneſ. I, 20. Proverb. XXIII, 5. Cf. de verbo עוֹפֵף, cui *fulgurandi, ſplendendi* ſignificatum quidam, Kimchio auctore, tribuerunt, Michaelis *Supplemm.* p. 1869. וְחָרְדוּ לִרְגָעִים *Ut trepident ad ſingula momenta,* ab uno momento ad alterum, ut Kimchi explicat, Jeſaj. XXVII, 3. Job. VII, 18. אִישׁ לְנַפְשׁוֹ *Quisque propter animam,* ſ. vitam ſuam, propter ſe ipſum, ad Jerem. LI, 6. 45.

11. תְּבוֹאֶךָּ pro תָּבוֹא לָךְ, ut Pſ. XXXV, 8. תְּבוֹאֵהוּ pro תָּבוֹא לוֹ *veniet ei.* Ad rem cf. Jerem. XXV, 19. XLIII, 9 — 13. XLVI, 13 — 26.

12. אַפִּיל *Cadere faciam,* proſternam, VI, 4. עָרִיצֵי גוֹיִם *Formidabiles gentium.* Eo nomine Chaldaeos appellare Noſtro ſolenne, vid. XXXI, 12.

13. וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־כָּל־בְּהֶמְתָּהּ *Et perdam omnia jumenta ejus,* quae hominibus ad rem ſive bellicam ſive ruſticam magnos exhibent uſus, praeſertim vero equos ſpectare videtur, quorum in Aegypto foetura nobilis (vid. 1 Reg. X, 28. 29.). Eorum multitudine fretus Aegyptius obſiſtebat Babylonio, et alios ad defectionem provocabat ampliſſimis

X 2 pro-

promiſſis. Vid. Jeſaj. XXXI, 3. מֵעַל מַיִם רַבִּים *Deſuper aquis multis*, i. e. ne poſthac paſcuntur in pratis ex Nilo irriguis. Quod *neque pede hominis, neque jumenti ungula aquas Aegypti*, i. e. Nili *turbandas ultra* dicit, ſignificat, ſublatis hominibus et jumentis limpidiſſimas manſuras aquas, utpote quae tranſitu hominum et jumentorum non amplius ſint turbandae. Qua imagine quidam hoc innui exiſtimant, fore, ut ceſſent expeditiones bellicae Aegyptiorum, per quae omnia fuerant confuſa. Sicut enim homines (verba ſunt Grotii) per vada transeuntes, et equi, ubi aquatum ducuntur, turbidas faciunt aquas, ita Aegyptiorum pedites et equites populos vicinos, qui ſub *aquarum* ſignificantur nomine (vid. ſupra Vs. 2.) ſolebant conturbare.

14. אָז אַשְׁקִיעַ מֵימֵיהֶם *Tunc ſubſidere faciam*, i. e. quietas et limpidas reddam *aquas eorum*, ſcil. ſubſidente in illis luto, quo fuerant conturbatae. Cf. infra XXXIV, 18. Grotius: „Quieſcent illi populi a vi Aegyptia, ut bene hic explicat Chaldaeus, qui hunc Verſum ita reddidit: *tunc quietem dabo populis, et reges eorum in requiem*, ſ. tranquille, *ducam*.“ כַּשֶּׁמֶן *Sicut oleum*, i. e. tranquille et inturbatum; oleum enim, etiamſi iterum, et ſaepius moveas, nunquam turbatur, omniumque liquorum exiſtimatur maxime tranquillum.

15. Illud vero, inquit Deus, tunc eveniet, quando Aegypto vaſtitatem ac deſolationem induxero; tunc autem vaſtabitur et ab incolarum multitudine deſeretur, quando habitatores ejus ferro percuſſero. מִמְּלֹאָהּ *A plenitudine ejus*, i. e. incolis et opibus, quae replebant illam terram. Cf. ſupra XII, 19.

16. Supra Vs. 2. juſſus propheta fuerat, lamentum ſuſtollere, quod ad hunc usque locum perſequutus eſt; nunc vero iterat, aut explicat Deus, quod eo Verſu dixerat, nempe hoc eſſe lamentum, quod eo verſiculo inſtitui atque plangi juſſerat; docetque, non ab uno propheta, ſed ab omnibus

omnibus gentibus deplorandum esse Aegyptiorum interitum, vel quia nemo erit, qui tanti regni casum ignoret, vel quia ejusmodi fuit Aegypti clades, ut inimicos etiam ad misericordiam posset adducere. Dicuntur autem ploraturae בְּנוֹת הַגּוֹיִם *filiae gentium*, vel quia *filiabus* civitates earumque incolae significantur, ut *filia Tyri*, Ps. XLV 13., *filia Babelis*, Ps. CXXXVII, 8., *filia Sionis*, Jesaj. I, 8., vel quia ex gentium orientalium more *feminae* planctum facere et threnum mortuis canere solent. Cf. Job. XI, 31. et Niebuhrii *Itinerar*. T. I. p. 186.

17. Novum lessum instituit vates, in quo non tam de clade loquitur Pharaonis, quam de illius descensu ad inferos, sicut de rege Babylonis Jesajas C. XIV. לַחֹדֶשׁ Alexandrinus vertit τοῦ πρώτου μηνός. Sed quum in hebraeo nullus mensis numerus additus sit, idem haud dubie mensis intelligendus est *duodecimus*, de quo Vs. 1., ut igitur decima quarta a priori vaticinio die novum hoc mandatum acceperit vates.

18. נְהֵה *Lamentare, plange*, ut Mich. II, 4. Grotius: „Cane Aegypto velut mortuae carmen, quale cani solet iis, qui in sepulchrum demittuntur." וְהוֹרִדֵהוּ *Et descendere fac*, in sepulchrum demitte *eam* per prophetiam tuam; praedicito, Aegyptios perituros. Sicut poëtae, ita et prophetae *facere* dicuntur, quae canunt, aut praedicunt, cf. supra XIII, 18. 19. infra XLIII, 3. Jesaj. VI, 10. Jerem. I, 10. אוֹתָהּ *Ipsam*, inquam, Aegyptum ita descendere fac. וּבְנוֹת גּוֹיִם אַדִּרִם *Et filias*, civitates (Vs. 16.) *gentium validarum*, quae aut Aegyptiorum suberant imperio, aut cum Aegyptiis foedus ac societatem inierant. Hi autem populi eidem se cum Aegyptiis bello atque fortunae implicuerunt. אֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת *Ad terram inferiorum partium* s. *regionum*, i. e. ad inferos. Vid. XXVI, 20. et ibi not. et cf. Ps. LXIII, 10. אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר *Cum iis qui descendunt in foveam*, orcum, XXXI, 14. 16. et infra Vs. 24.

19. Sequitur jam ipsa formula carminis, quo vates plangere jubetur triste Aegypti fatum. Subaudiendum igitur hujus versiculi initio: *dicendo* scil. plange (נְהֵה Vs. 18.). מִמִּי נָעָמְתְּ *Quonam pulchrior es?* Cuinam te praefers, tanquam pulchriorem et fortiorem? aut in quo melior es aliis gentibus, quae pares clades accepere? Atqui multi, te ornatiores et potentiores, amisso imperio, periere; ita nec tibi proderunt pulchritudo, potentia et vires. רְדָה *Descende* de dignitate tua. Jesaj. XLVII, 1., ad sepulchrum, XXXI, 13. וְהָשְׁכְּבָה *Et jace, demitte te,* Imperativus Hophal, cf. infra Vs. 32. אֶת־עֲרֵלִים *Cum incircumcisis* s. barbaris aliis, qui eodem, quo rex ipse, tempore ac gladio occubuerunt, ut statim Vs. 20. sequitur. Cf. Vs. 21. 25. XXXI, 18.

20. בְּתוֹךְ חַלְלֵי־חֶרֶב יִפֹּלוּ *Inter confossos gladio alios cadent* Aegyptii et socii eorum. Est in hoc carmine usque ad finem Capitis crebra personae, generis et numeri permutatio, per affectum, et pro diverso vocum respectu, vel ad regiones et terras, vel ad harum incolas. חֶרֶב נִתָּנָה *Gladius* jam *traditus est*, et ardor injectus Chaldaeis contra Aegyptum et foederatos populos. Alii, Chaldaeo interprete auctore, subaudito ל ante חֶרֶב, vertunt: *gladio tradita est* Aegyptus. מָשְׁכוּ אוֹתָהּ *Trahite* igitur, s. *rapite eam*, Aegyptum, ad mortem et orcum. Loquitur quasi ad libitinarios, Grotio observante. Alii, ut Vulgatus, מָשְׁכוּ ceperunt pro tertia Praeteriti persona; et sane in pluribus codicibus etiamnum מָֽשְׁכוּ, cum *Metheg* ad *Camez* scriptum legitur.

21. יְדַבְּרוּ־לוֹ *Alloquentur eum,* Aegyptium, s. regem Aegypti gratulando adventum ejus. Imitatur noster Jesajam, qui XIV, 10. seqq. introducit reges mortuos, qui apud inferos excipiant regem Babylonium adventantem. אֵלֵי־גִבּוֹרִים *Primi* s. principes *potentium,* Vs. 12. XXXI, 11. אֶת־עֹזְרָיו *Cum adjutoribus ejus,* XXX, 8. Alloquentur ipsum et adjutores ejus. יָרְדוּ שָׁכְבוּ הָעֲרֵלִים Nam *descenderunt* et *occubuerunt* etiam *praeputiati illi,* Vs. 19. 24.

22.

22. Ad consolationem Pharaonis incipit enumerare socios et culpae et poenae, qui similiter ceciderint. Primo loco ponit אַשּׁוּר, *Assyrium*, cujus regnum, omnium antiquissimum, destruxerat Nebucadnezar, quod erat eminentissimum exemplum prostratae potentiae. Cf. supra XXXI, 3. Hic igitur Assur excipiet alloqueturque Pharaonem, quod etiam faciet multitudo illorum, qui aliquando sub imperio fuere regis Assyrii, quorum sepulchra non longe aberant a sepulchro regio, qui etiam cum Assyrio gladio ceciderunt. וְכָל־קְהָלָהּ *Et universus coetus illius*, terrae Assyriae, Vs. 23. XXXVIII, 7. 13. סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתָיו *Circa eum* regem Assyrium *sepulchra illius* coetus s. multitudinis Assyriacae sunt. Grotius: „I. e. jacent in turba mortuorum. Sic et eadem verba repetita sume Vss. 23 — 26.“ כֻּלָּם חֲלָלִים *Omnes* etiam *confossi*, Vs. 23. IX, 7.

23. אֲשֶׁר *Quia*, ut Deut. III, 24. Jesaj. LXV, 16. Alii: *Cujus*, Assyriae gentis vel potentiae *posita sunt sepulchra* בְּיַרְכְּתֵי בוֹר *in lateribus foveae*, sive, ut Vulgatus reddidit, *in novissimis locis*, i. e. in infimo inferni loco, ut Jesaj. XIV, 15. Sic יַרְכָתַיִם saepius *interiora* rei alicujus designat, ut יַרְכְּתֵי הַבַּיִת *interiores partes domus*, 1 Reg. VI, 16. Amos. VI, 10., יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה *interiora navis*, Jon. I, 5. De *coelo* et *terra* usurpatum *extremam plagam* denotat, vid. Jerem. VI, 22. XXV, 32. al. אֲשֶׁר־נָתְנוּ חִתִּית *Qui* quondam *dederant* et incusserant orbi terrarum *terrorem* sui, Vs. 24. 25. 32. בְּאֶרֶץ חַיִּים *Quum* adhuc inter homines *in hoc mundo viverent*, nunc autem sunt in terra mortuorum. Cf. XXVI, 20. Jesaj. XXXVIII, 11. Chaldaeus: בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל *in terra Israel.* Sed vid. quae infra ad Vs. 27. sub finem notanda erunt.

24. Eadem nunc de *Elam*, quae proxime de Assur. Ponitur autem hoc loco *Elam*, quia Assyrio coaetaneus et frater, Genes. X, 22. Est autem עֵילָם Graecorum Latinorumque *Elymais*, Persiae Mediaeque vicina regio, quae proprios habuit reges, quorum praeter Jeremiam (XXV, 25.) et Strabo meminit L. XI. Vid. Bochարti *Geograph. S.* P. I.

P. I. L. II. Cap. II. p. 78. ſeqq. Cellarii *Geograph. antiqu.* P. II. L. III. Cap. XIX. p. 675. edit. ſec. (p. 800. edit vet.), Michaelis *Spicileg.* P. II. p. 68., et librum noſtrum *Handbuch der bibl. Alterthumskunde* Vol. I. P. I. p. 300. ſeqq. „Truces et bellicoſos fuiſſe Elamitas, ex Eſaja (XXI, 2. XXII, 6.) et Jeremia (XLIX, 35.) diſcere eſt, et ex Ezechiele inprimis, qui dicit Elamitas perculiſſe terram viventium terrore ſui nominis XXXII, 24. Qui verus Elymaeorum character eſt, quos Strabo et Nearchus ſcribunt ex rapto vixiſſe, et vicinarum gentium ſolos Parthis ſemper obſtitiſſe, atque adeo ex Perſarum regibus auſos tributum exigere.“ Bochartus l. c. וַיִּשְׂאוּ כְלִמָּתָם *Portant vero nunc ignominiam ſuam,* ſuperbiae priſtinae poenam, quippe ab aliis ſuperati. Sive: ignominioſe perierunt. אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר *Cum aliis qui deſcenderunt in foveam,* i. e. orcum, Vs. 18 25. 29.

25. בְּתוֹךְ חֲלָלִים *Inter occiſos,* confoſſos alios Vs. 22. נָתְנוּ מִשְׁכָּב *Dederunt cubile,* intelligunt lectum feralem, ut 2 Paral. XVI, 14. לָהּ *Illi,* Elymaidi, Vs. 24. בְּכָל־הֲמוֹנָהּ *Cum omni multitudine ejus,* ut Vs. 24. 26. סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתֶהָ Ita ut *circa regem* ſ. principem eſſent *ſepulchra* totius *multitudinis ejus,* Vs. 22. 23. 26. כִּי־נִתַּן חִתִּיתָם *Quia datus,* incuſſus aliis eſt *terror eorum,* Vs. 23. וַיִּשְׂאוּ כְלִמָּתָם *Ideoque* merito nunc *portant* poenam et *ignominiam ſuam,* Vs. 24. XVI, 52. בְּתוֹךְ חֲלָלִים נִתָּן Ideo, inquam, *inter confoſſos* etiam ipſe Elamita *datus* ſ. traditus *eſt.* Vel: *in medio confoſſorum,* inquam, *datum eſt* cubile ipſius (מִשְׁכָּב), ex initio Verſus.

26. De מֶשֶׁךְ et תֻּבָל i. e. *Moſchis* et *Tibarenis* vid. not. ad XXVII, 13. מְחֻלְלֵי חֶרֶב, i. q. חַלְלֵי־חֶרֶב *gladio confoſſi,* ſupra Vs. 21., Kimchio explicante, qui praeterea notat, eſſe מְחֻלְלֵי praeter normam ſcriptum ſine Dageſch, quod literae Lamed priori imponendum erat, pro מְחֻלְּלֵי, quemadmodum et ſupra XXVIII, 9. Participium activum, בְּיַד מְחַלְלֶךָ, *per manum confodientis te,* ſigno characteriſtico Dageſch caret.

27. וְלֹא pro הֲלֹא *nonne?* positum, ut Exod. VIII, 22. *Si palam sacra faceremus Aegyptiis abominanda.* וְלֹא יִסְקְלֻנוּ *annon lapidarent nos?* Loca plura alia, quibus לֹא affirmative pro הֲלֹא ponitur, vid. in Noldii *Concordantt. Particular.* p. 422. edit. Tymp. Ita verborum וְלֹא יִשְׁכְּבוּ אֶת־גִּבּוֹרִים sensus hic erit: *Annon enim cubant* etiam hi *cum potentibus* aliis (supra Vs. 12. 21.)? ut, quum fortes essent, et se efferrent inter barbaros (עֲרֵלִים), caderent et decumberent una cum fortibus, qui e barbaris ceciderunt. Alii, ut Vulgatus, sine interrogatione: *et non cubant*, vel, *non jacent* seorsim in sepulchro cum heroibus aliis; sed in unam aliquam fossam congesti, ut victis fieri solet. Junius in Commentario posthumo: „*Quamvis nondum cubent* omnes *cum potentibus*, sed rerum adhuc potiantur in parte Asiae; cadent tamen ante, quam cadat Aegyptius." Sed concinnior erit sententia, si וְלֹא, uti diximus, *nonne?* vertas. Neque aliter illud videntur cepisse LXX et Syrus, quorum neuter negationem expressit, unde tamen minime recte colligitur, eos וְלֹא suis in codicibus non legisse, quae Dathii est conjectura, illis interpretibus auctoribus illud וְלֹא expungendum censentis, quod negandi particulae heic locus sit plane ineptus, nam prophetam exemplorum inductione uti ad probandum, omnes priorum temporum heroas virtute bellica famosos tandem morti succubuisse. Verum si וְלֹא cum interrogatione, ut fecimus, vertatur, sententia prodibit affirmativa, nihilque erit difficultatis. Idem Dathius verba, quae mox sequuntur, נֹפְלִים מֵעֲרֵלִים, in mendo cubare suspicatur, quod versionis Graecae ope tollendum existimat. In ea autem prius nostri Versus hemistichium ita sonat: καὶ ἐκοιμήθησαν μετὰ τῶν γιγάντων τῶν πεπτωκότων ἀπ' αἰῶνος. Interpretem pro נֹפְלִים מֵעֲרֵלִים legisse נְפִלִים מֵעוֹלָם apparet, quod Dathius valde probat, quum, illa scriptura adoptata, vates respiciat heroas istos et gigantes, de quibus Moses Genes. VI, 4.: הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ — *hi sunt isti heroes* אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם *ab omni memoria celebres.* „Mirum fere esset," inquit

inquit Dathius, „ſi in enumeratione heroum, ſive hominum ob virtutem bellicam celebrium propheta hos omiſiſſet, quos Moſes antiquiſſimis temporibus magnam nominis famam conſequutos eſſe narrat.“ Ceteri tamen veteres eadem, quae nunc in codicibus noſtris hebraeis leguntur, verba expreſſerunt. אֲשֶׁר *Qui*, Moſchi et Tibareni, מֶשֶׁךְ תֻּבַל Vs. 26. vel גִּבּוֹרִים, *fortes* et magnanimi licet. יָרְדוּ שְׁאוֹל In *infernum deſcenderunt*, Vs. 21. 30. XXXI, 15—17. בִּכְלֵי־מִלְחַמְתָּם *Cum inſtrumentis ſuis bellicis*, i. e. cum armis ſuis, Deut. I, 41. Jud. XVIII, 11., armati. Suffixum, quod pro noſtrarum linguarum indole nomini priori addendum erat, Hebraei addunt poſteriori nominum, in ſtatu conſtructo poſitorum, quod ea tanquam *unum* nomen ſpectantur. Sic Deut. l. c. אֶת־כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ, *inſtrumenta belli ſui*, i. e. arma *ſua*. Cf. Jeſaj. II, 20. Dan. IX, 24. וַיִּתְּנוּ אֶת־חַרְבוֹתָם תַּחַת רָאשֵׁיהֶם *Et poſuerunt*, poſitos habuerunt *gladios ſuos ſub capitibus ſuis*. Grotius: „Victores non ſingula tantum habebant ſepulchra, ſed et, in virtutis honorem, cum armis ſuis ſepeliebantur, 1 Macc. XIII, 29. Sic Alexandri mortui arma feretro ejus impoſita refert *Diodorus Siculus* L. XVIII. p. 608.“ Plura de hoc more e ſcriptoribus veteribus collegit Dougtaeus in *Analectis SS.* p. 281. Aliis *ponere gladios ſub capitibus* idem eſt, quod abdicare eorum uſum, uti ſolent milites cubitum ituri, Jud. XIII, 5. Verborum וַתְּהִי עֲוֹנֹתָם עַל־עַצְמוֹתָם ſenſus videtur hic eſſe: *ita tamen, ut ſint maneantque iniquitates eorum ſuper oſſibus eorum* (licet pompoſe haec ſepulta ſint), ob quas futuro tandem judicio extremo poenas promeritas experiuntur. Alii: *ut eſſet eorum iniquitas*, i. e. arma, quibus exercuerunt *iniquitatem, ſuper* ſ. apud *oſſa eorum*. Coccejus: „Ut ita inſtrumentum culpae eorum, quo ſibi attraxerant vindictam, maneret apud oſſa eorum. Nam eos gladium ſumſiſſe, et gladio periiſſe.“ Kimchi: „Oſſa eorum ferent mulctam debitam iniquitatibus, quas ipſi admiſerunt, nam oſſa eorum perfodientur ac conterentur, h. e. ipſi occidentur et peribunt propter ſcelera ſua.“ Ita et Dathio עָוֹן, *iniquitas*, metonymice pro poena iniqui-

iniquitatis dicta videtur, sed עַצְמֹם ei non est substantivum *os*, sed pronomen reciprocum, *ille ipse*. Sensum igitur horum verborum eundem esse, qui phraseos יִשְׂאוּ כְלִמָּתָם Vss. 24. et 30. Ceterum verbum singulare וַתְּהִי jungitur nomini plurali עֲוֹנֹתָם, ut verba proprie ita sint capienda: *et erit unaquaeque iniquitatum eorum* etc. כִּי־חִתִּית גִּבּוֹרִים *Quia terror potentum fuit*, i. e. quia ipsi terribiles etiam fortissimis fuerunt. בְּאֶרֶץ חַיִּים Vid. Vs. 24. 25. 26. Chaldaeus: אֲרֵי אִתְמְסִירוּ לְחַבָּר גִּבָּרַיָּא עַל דְּשַׁלִּיטוּ לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל *quia traditi sunt in interitum fortes pro eo quod dominationem exercuerint in terram Israelis*. Eam igitur opinatur *terram viventium* appellari. Sed terra viventium est ubicunque homines vivunt, recte monente Bochakto *Geograph. S.* P. I. s. *Phaleg.* L. III. Cap. XII. p. 209., ubi et ex scriptis veterum ostendit, hos populos non immerito fuisse terrori.

28. וְאַתָּה Sic ergo *et tu*, Aegyptus, s. Pharao. Alii: Tu quoque, *Meschech*, *Tuba*, et cetera multitudo. Sed alloquitur Pharaonem, quem socium facit illorum, qui victi perierunt, neque sepulchrum nacti sunt gloriosum. בְּתוֹךְ עֲרֵלִים *In medio incircumcisorum*, pari cum illis supplicio adfectus. Cf. Vs. 22. 29. תְּשָׁבַר *Frangeris*, pro תִּשָּׁבֵר, ut חַבֵּר Exod. XXXIV, 19., et וַתֵּעָצַר Num. XXV, 8., in quibus omnibus pro Zere Patach est positum propter literam gutturalem ר, quae proxime sequitur.

29. שָׁמָּה אֱדוֹם *Ibi*, in orco, etiam *Idumaea*, vel *Idumaeae* populus est, Judaeis infensus, XXV, 12. XXXV, 2. seqq., socii itidem Assyriorum. אֲשֶׁר נִתְּנוּ *Qui dati*, traditi *sunt* neci, Vs. 25. XXXI, 14. בִגְבוּרָתָם *In fortitudine*, s. non obstante *fortitudine sua*, Vs. 30. Cf. Jerem. IX, 22. אֶת־חַלְלֵי חָרֶב *Cum aliis confossis gladio*, Vs. 28. Grotius: „Qui et ipsi inter victos fuere, et inter eos, qui promiscue in communem foveam dejiciuntur."

30. נְסִיכֵי צָפוֹן *Principes Septentrionis*, e. g. Tyrii, qui Aegyptiis et Judaeis ad Aquilonem et jungi fere solent *Sidoniis*, qui et nostro loco additi sunt. De eorum interitu vid. supra XXVI. XXVII. et XXVIII. Alii praeter illos intelli-

telligunt *Damaſcenos* et Syros ceteros, ipſos etiam reges Babelis, coll. ſupra XXVI, 7. וְכָל־צִדֹנִי *Et omnes Sidonii*, nam et hi victi a Chaldaeis, vid. XXVIII, 21. Kimchio צִדֹנִי eſt pro צִידוֹנִים, abjecto *Mem* characteriſtico Pluralis, ut לַכָּרִי 2 Reg. XI, 4. pro לַכָּרִים, *praefectis*, dictum ſit. Sed poteſt צִדֹנִי, *Sidonius* Singularis collective capi pro *Sidoniis*. Nam apocope literae *Mem* ſuſpecta eſt; vid. *Scholia in Pſalmos* p. 637. edit. ſec. Vulgatus vertit: *et univerſi venatores*, explicatio nominis proprii pro ipſo nomine proprio poſita, ut ſaepius. בְּחִתִּיתָם *In terrore ſui*, Vs. 23. 24. 26., qui oriebatur מִגְּבוּרָתָם, *ex fortitudine* vel *potentia eorum* Vs. 29. Deeſt Dageſch in ג, ut in litera *Beth* vocis מִבְצִיר Jud. VIII, 2. בּוֹשִׁים *Pudefacti*, i. e. quum omnibus terribilis eſſet ipſorum fortitudo et potentia, et nihil molirentur contra alios, in medio conatu deſtituti ſunt viribus et in pudorem dati. וַיִּשְׂאוּ כְלִמָּתָם Vs. 24. 25.

31. אוֹתָם יִרְאֶה פַּרְעֹה *Eos omnes videbit* poſt mortem in orco *Pharao*. וְנִחַם *Et conſolabitur ſe*, XXXI, 16., tot tantosque poenarum habere ſocios.

32. כִּי־נָתַתִּי אֶת־חִתִּיתוֹ *Quia dedi terrorem ejus*, i. e. permiſi, ut Aegyptus terrori eſſet aliis. Haec patietur Pharao et illius populus, qui terrorem, dum viveret, meo permiſſu aliis afferebat. Kimchi: „Terrori fuit Pharao, me ita volente, non ſua ille ipſius potentia. Sed ad marginem legi jubetur אֶת־חִתִּיתִי, *terrorem meum*, quod Kimchi ſic explicat: „nam ego terrorem incutio in terra viventium illis, qui aliis terrorem incuſſerunt ſ. incutiunt.“ Sicut ille potentia ſua omnes adhuc terruit, ita nunc ego, Dominus, poena ei infligenda terrebo alios, ut rectius agere diſcant. בְּאֶרֶץ חַיִּים Vid. Vs. 24. 27. וְהֻשְׁכַּב *Dum cubare factus fuerit*, projectus fuerit, *Hophal*, ut ſupra Vs. 19. 2 Reg. IV, 32.

Cap.

Cap. XXXIII.

Argumentum.

Duae ſunt in hoc Capite prophetiae, duae etiam utriusque partes. Et in priori quidem oraculo (Vs. 1—20.), poſtquam vates ab exteris gentibus revocatus eſſet ad Iſraelitas (Vs. 1.), ſimilitudine ſumta a ſpeculatore, cui capitalis poena proponitur, niſi clangente buccina imminentis gladii populum admoneat (Vs. 2—6.), monet prophetam Deus, ut ipse quoque ſpeculetur, et invigilet, et imminentem calamitatem denunciet, quo ſibi mature caveat ab impendente malo (Vs. 7—11.). Deinde docet Judaeos, nihil eis, ſi a juſto exciderint, profutura prius recte facta, ut gladium effugiant, quemadmodum neque futura noxia peccata priora, ſi poenitendo ab impietate reſipiſcant (Vs. 12—20.). Vaticinio altero, quod pridie quam veniret nuncius, qui de capta et vaſtata Hieroſolymitana civitate exſules edocuit, ſpiritu divino tactus vates protulit (Vs. 21—23.), primo ſpem eripit repetendae poſſeſſionis antiquae impiis illis, cladi per Chaldaeos Judaeae illatae ſuperſtitibus, qui in urbium ruinis, in ſaltibus et agris, et in ſaxorum latebris praeſidium ſibi aut domicilium locaverant, quibus edicit, nullum futurum eſſe locum a periculo vacuum (Vs. 24—29.). Tum docet eos omnes, qui prophetica verba aliquid putabant eſſe nugatorium, excipiebantque cum ſibilis magno ſuo malo cogituros, propheticis verbis neque pondus neque ſidem defuiſſe (Vs. 30—33.).

Porro

1. Porro adſatus eſt me Jova his verbis:
2. Homo, loquere cum tuis popularibus, et
eis haec me ſignificare dicito: ſi ego alicui
regioni arma intulero, et incolae aliquem
ſui corporis hominem ſibi conſtituerint ſpe-
3. culatorem, isque conſpicatus hoſtes regio-
nem invadentes homines tubâ clangens ad-
4. monuerit, et quispiam audito tubae ſono
non caverit, itaque ab hoſtibus oppreſſus
5. perierit, is ſuo periculo perierit, qui audito
tubae ſonitu non obtemperaverit, ſuo, in-
quam, periculo periit, quum, ſi obtempe-
6. raſſet, potuerit vitae ſuae conſulere. Sin
ſpeculator, conſpicatus venientes hoſtes, tubâ
non clanxerit, itaque non praemonitis ho-
minibus venerint hoſtes, et eorum aliquem
oppreſſerint, is quidem ſua culpa fuerit op-
preſſus, ſed ego ejus ſanguinis poenas a ſpe-
7. culatore repetam. Tu ſane, homo, ſpecu-
lator a me datus es Iſraelitarum generi, qui
auditis ex ore meo verbis eos a me com-
8. monefacias. Si ego impio minatus fuero
mortem, neque tu loquutus fueris, ut im-
pium a ſuo more admonendo retraheres,
et ipſe impius ſuo vitio morietur, et ego
9. ejus ſanguinis poenas a te repoſcam. Sin
tu impium monueris, ut a ſuo more deſci-
ſcat, nec is tamen deſciverit; ipſe ſua culpa
morietur, tu vero vitam tuam ſervaveris.
10. Tu igitur, homo, dic Iſraelitarum generi:
vos

vos ita quidem dicitis: ſi nobis delicta pec-
cataque luenda ſunt, et in iis tabeſcendum,
qui fiet ut vivamus? Dic eis: ſic vivam 11.
ego, dicit Dominus, Deus, ut mihi impium
mori non placet, ſed recedere impium a via
ſua, et vivere. Recedite, recedite a veſtris
malis moribus! Cur moriamini, domus Iſrae-
lis? Tu vero, homo, dic tuis popularibus: 12.
neque juſtum ſua juſtitia tuebitur, ſi pecca-
verit, neque improbo oberit ſua improbitas,
ſi ab ea deſciverit; neque juſtus poterit ſua
juſtitia vivere, ſi deliquerit. Si ego juſto 13.
vitam promiſero, et is ſua juſtitia fretus ne-
quiter fecerit; is nullius ejus juſte factorum
ratione habita, ob id, quod nequiter fecerit,
morietur. Rurſum ſi ego improbo mortem 14.
fuero minatus, et is a ſuo peccato abstinens
jus aequumque fecerit, pignus reddiderit, 15.
ereptum retulerit, vitalibus inſtitutis obediens,
ſeque a nequiter agendo continens, is vivet,
non morietur, nec ullum commiſſorum ab 16.
eo peccatorum commemorabitur ei, qui jus
aequumque fecerit; vivet. Et negant po- 17.
pulares tui conſtare Domini rationem?
quum ipſorum ratio non conſtet. Dum de- 18.
flectit juſtus, a ſua juſtitia, nequiterque fa-
cit, is mori debet. Rurſus dum recedit 19.
improbus ab improbitate ſua, et jus ae-
quumque facit, is debet vivere. Et ne- 20.
gatis conſtare Domini rationem? Ego vos
pro

pro ſuis quemque moribus judicabo, domus
Iſraelis.
21. Anno exſilii noſtri duodecimo, die quinta
menſis decimi, venit ad me quidam Hiero-
ſolymâ elapſus, qui urbem ſubactam eſſe
22. retulit; quum quidem veſpere illius adven-
tum antegreſſo mihi Jovae inſtinctu apertum
fuiſſet os, donec ille venit ad me mane,
quo ore mihi aperto, deinceps non ta-
23. cui. Egit autem Jova mecum his verbis:
24. Homo, qui ruinas illas incolunt in Iſraelitica
terra ſic dictitant: unus fuit Abrahamus, et
tamen terram poſſedit, ergo nobis, qui plures
25. ſumus, terrae poſſeſſio data eſt. Ergo dic
eis: ſic dicit Dominus, Deus: vos cum ſan-
guine epulamini, et oculos levatis ad idola
veſtra, ſanguinemque effunditis, et terram
26. poſſidebitis? Inſiatis veſtris gladiis, facitis
nefanda, et alii aliorum ſtupratis uxores, et
27. terram poſſidebitis? Ita dices eis: ſic dicit
Dominus, Deus: ita vivam ego, ut qui ſunt
in ruinis ferro cadent, et qui ruri eos be-
ſtiis dabo comedendos, et qui in arcibus
28. aut ſpeluncis, peſte morientur, redigamque
terram in vaſtitatem et ſolitudinem, coercita
ejus potentiae ſublimitate, reddamque ita
deſertos montes Iſraeliticos, ut a nemine
29. peragrentur; ſcieturque, me eſſe Jovam,
cum terram in vaſtitatem ſolitudinemque
redegero, propter tot eorum nefanda faci-
nora.

nora. De te vero, homo, ſermocinantur 30.
populares tui, apud parietes, et in domorum
veſtibulis, et inter ſeſe colloquentes dictitant
alius alii: agite, eamus ad audiendum, ecquid
effati a Jova emanarit, teque catervatim 31.
conveniunt, et coram te ſedentes mei tua
verba audiunt, nec ea èxſequuntur, ſed faciunt ore ſuo cantica, animo ſuo indulgentes
avaritiae, ac te pro amatorio carmine ha- 32.
bent, eleganti voce et fidibus bene modulato, et tua quidem dicta audiunt, ſed non
exſequuntur. Verum cum id evenerit quod 33.
adventat, ſcient, inter ſe verſatum eſſe vatem.

N O T A E.

Cap. XXXIII, 1. וַיְהִי *Porro factum eſt*, anno ſcil. duodecimo XXXII, 17., poſt excidium urbis Hieroſolymitanae, paullo, ut videtur, ante vaticinium, quod infra Vs. 21. ſeqq. ſequitur.

2. אֶל־בְּנֵי־עַמְּךָ *Ad populares tuos*, Vs. 12. 17. Iſraelitas, Vs. 7. 10., tecum deportatos. Ut hactenus contra alias gentes te vaticinari juſſi, ita nunc denuo ad tuos. אֶרֶץ כִּי־אָבִיא עָלֶיהָ חֶרֶב *Ad terram* ſ. regionem aliquam quod attinet, *ubi introduxero ſuper eam gladium*, quando ſuper terram aliquam induxero gladium hoſtilem, V, 17. XIV, 17. Eandem nominativi abſolute poſiti conſtructionem, nec ſententiam diſſimilem vid. ſupra XIV, 13. Grotius: „Ubi hoſtes regioni appropinquant, quod ſine meo decreto aut permiſſu non ſit. Cf. Amoſ. III, 6.“ עַם הָאָרֶץ *Populus terrae*, i. e. populares, cives, ut 2 Reg. XI, 18. 19. 20. אִישׁ אֶחָד מִקְצֵיהֶם *Virum unum de extremitatibus ſuis*,

pro quo Vulgatus posuit: *virum unum de novissimis suis,* q. d. licet ex infimis suis. Alii: *de extremis finibus suis,* i. e. de regione sua, quod certis quibusdam terminis ac finibus disterminetur. Sed recte Ludov. de Dieu in *Crit. S.* ad h. l. monet, קָצֶה, s. קָצָה, *extremitatem*, haud raro pro universitate rei, quae tota intra suos fines et extremitates continetur, usurpari. Ita Genes. XIX, 4. dicuntur Sodomitate domum Lothi circumdedisse a puero usque ad senem, deinde additur, כָּל־הָעָם מִקָּצֶה, *totus populus ab extremitate,* i. e. in universum. 1 Reg. XII, 31. *Fecit sacerdotes* מִקְצוֹת הָעָם *ex extremitatibus populi*, i. e. ex universo populo: neque enim culpatur Jerobo*a*m, quod, neglectis magnatibus, ex vulgo crearit sacerdotes, sed quod, quum sola tribus Levitica muniis sacerdotalibus a Deo esset destinata, ex universo populo eos desumserit. Eundem usum dictionis מִקָּצֶה De Dieu obtinere docet Genes. XLVII, 2. Num. XI, 1. Jud. XVIII, 2. Jesaj. LVI, 11. Jerem. L, 26. Jerem. LI, 31. „Sic ergo," pergit, „et hunc Ezechielis locum exponimus: *et sumserit populus terrae virum aliquem ex universitate sua.* Idem voluit Chaldaeus, quum vertit מִבֵּינֵיהוֹן, *e medio sui.* Et LXX: *ἐξ αὐτῶν, ex se.* Maluissem tamen, Chaldaice dixisse, מִבֵּין כָּלְהוֹן *e medio omnium sui.* Et Graece, *ἐκ πάντων αὐτῶν, ex omnibus se,* ut universitas, quae per קָצֶה denotatur, exprimeretur." His plane consentanea leguntur in Bocharti *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. XXXIV. Tom. I. p. 370. edit. Lips. E litera ק nominis מִקְצֵיהֶם excidit *Dagèsch* forte, ut Jud. XVIII, 2. 1 Reg. XII, 31., quod aliis locis, ut Genes. XIX, 4. Jesaj. LVI, 11. Jerem. LI, 31., literae ק in eadem loquutione inditum. וְנָתְנוּ אֹתוֹ לָהֶם *Et constituerint eum sibi*, ut infra Vs. 7. Deut. I, 15. לְצֹפֶה *In speculatorem*, ut maxima fide et diligentia caveat publico. Prophetam confert speculatori militari, eum in finem constituto, ut de imminente hoste, aut impendente clade securos buccinae clangore admoneat. Eandem imaginem Noster supra III, 17. seqq. usurpavit, quam pro necessitate temporis repetit. Hieronymus: „Rur

sum

fum ad Prophetam fermo fit Domini, qui aliquanto filuerat tempore, eo quod non poffit Propheta, nec humana fragilitas juge ad fe atque continuum fuftinere vaticinium, et loquitur eadem, quae in fuperioribus [Cap. III, 17. feqq.] continentur. Quae fi diligenter infpicias, intelligis fimilia quidem effe, fed non eadem, dum in plerisque discordant. Et hoc in omnibus Scripturis sanctis obfervare debemus, ubi videtur aliqua fimilitudo effe fententiae, non in omnibus eadem dici, fed vel fubtrahi pleraque, vel addi, et fingulorum inter fe verborum discrepantiam habere rationem."

3. וְרָאָה אֶת־הַחֶרֶב *Viderit autem* ille *gladium* f. hoftes, vel aliud quoddam malum imminens, Vs. 6. XXX, 4. וְתָקַע בַּשּׁוֹפָר *Et clanxerit buccina*, ad fignificandum hoftium adventum. וְהִזְהִיר *Et admonuerit*, ut fupra III, 17.

4. וְשָׁמַע הַשֹּׁמֵעַ *Et fi audiverit audiens* quis, ut 2 Sam. XVII, 9. וְלֹא־נִזְהָר *Sed admoneri noluerit*, nec tamen admonitus caverit fibi, non admiferit admonitionem. וַתָּבוֹא חֶרֶב וַתִּקָּחֵהוּ *Ideo veniat gladius et tollat eum*, Vs. 6. דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ יִהְיֶה *Sanguis ipfius*, i. e. חוֹבַת קְטוֹלֵיהּ *reatus caedis ipfius*, ut Chaldaeus vertit, *fuper capite ejus erit*, i. e. ipfi, et quidem foli, imputabitur malum, quod ei evenit, fua ipfius culpa peribit, ut Levit. XX, 9. et mox Vs. 5. Metaphora videtur a victimis expiatoriis defumta, quarum capitibus facrificantes imponebant manus, et eo ritu imputabant eis reatum, vid. Levit. I, 4. XXIV, 14. et cf. Matth. XXVII, 25. Dabit debitas fuo ftupori atque inertiae poenas.

5. Ante אֶת־קוֹל fubaudienda particula caufalis כִּי, *Nam vocem buccinae audivit.* וְלֹא נִזְהָר Vid. Vs. 4. דָּמוֹ בּוֹ יִהְיֶה Ideo *culpa necis fuae ipfi erit imputanda*, Vs. 4. וְהוּא נִזְהָר *Quodfi admonitioni obtemperaffet*, Vs. 4. III, 21. נַפְשׁוֹ מִלֵּט *Animam*, vitam *fuam eripuiffet* morti, fuae vitae atque incolumitati confuluiffet. Cf. 1 Sam. XIX, 11. Jerem. XLVIII, 6.

6. Nunc ſpeculatoris, munere ſibi impoſito negligentius fungentis, poena proponitur. נֶפֶשׁ *Animam* aliquam, i. e. quempiam, ut Levit. IV, 27. Cf. ſupra XVIII, 4. 20. הוּא בַּעֲוֹנוֹ נִלְקָח *Is quidem per ſuum peccatum*, ſua culpa (ut Vs. 8. 9. XVIII, 18.), *auferetur*, nam perpetuo ſibi cavere debent, qui in bello ſunt. וְדָמוֹ מִיַּד הַצֹּפֶה אֶדְרֹשׁ *Sanguinem* tamen *ejus de manu ſpeculatoris requiram*, ejus ſanguinis poenas a ſpeculatore repoſcam, Vs. 8. III, 18. 20. Punietur et ille, qui quamvis negligentes excitare debuit.

7. Accommodat nunc Deus inductam ſimilitudinem, et quicquid impoſitum eſt ſpeculatori muneris aut poenae, idem ait eſſe datum ſive negotii, ſive ſupplicii Prophetae, ſi minus fideliter ac vigilanter datas ſibi partes impleverit. וְאַתָּה *Ad te ergo quod attinet*, Nominativus abſolutus. Aliis eſt vice Vocativi, ut Vs. 10. 12. צֹפֶה נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל Hieronymus: „Et ut ſciret propheta Ezechiel, generalem disputationem (Vs. 2 — 6.) ad ſe potiſſimum pertinere; *et tu, inquit, fili hominis*, non a terra et a populo terrae, ſed *a me conſtitutus es ſpeculator domui Iſrael.*" Te non populus, aut humana ulla auctoritas, ſed *ego* ipſe *ſpeculatorem conſtitui in populo meo* (ut ſupra III, 17.), et quamvis per aliquod tempus juſſerim te obmuteſcere apud populares tuos (XXIV, 27.), tamen jam ad ſuperiorem functionem te revoco (cf. infra Vs. 21. 22.). Nunc itaque age, attende ad functionem tuam, et neceſſitatem illius perfungendae tibi impoſitam explica tuis popularibus. וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי דָּבָר *Ut audias ex ore meo verbum*, III, 17. מִמֶּנִּי *A me*, meis verbis. Chaldaeus: מִלְּמֶחְטֵי קֳדָמַי *ne peccent coram me.*

8. בְּאָמְרִי לָרָשָׁע *Quando* itaque *dixero ad impium*, III, 18. רָשָׁע מוֹת תָּמוּת *O impie, certe morieris* (Vs. 14.), niſi reſipueris. Subeſt enim tacita conditio, cf. Vs. 11. לְהַזְהִיר רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ *Ad admonendum*, dehortandum *impium a via ſua*, ut impium admonendo retrahas a more ſuo. Cf.

Cf. ſupra III, 18. cum quo loco hic Verſus et proximus plane convenit.

10. כֵּן אֲמַרְתֶּם *Sic loquuti eſtis*, ſic loqui ſoletis. Aliis, Kimchio auctore, כֵּן h. l. ſignificat *rectum*, ſive *recte*, ut Num. XXVII, 7. XXXVI, 5., hoc ſenſu: recte dicere poſſetis, vos eſſe peccatores, mortisque reos. כִּי־פְשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ עָלֵינוּ *Quia delicta noſtra et peccata noſtra* (cf. Jeſaj. LIX, 12.) *ſuper* ſ. *contra nos* ſunt, accuſant nos, et irae Dei obnoxios reddunt. Cf. de hoc uſu particulae עַל Glassii *Philolog. S.* p. 478. ed. Dath. Alii: *ſuper nos* incumbunt, multitudine ac mole ſua nos opprimunt et obruunt. Cf. Pſ. XXXVIII, 5. וּבָם אֲנַחְנוּ נְמַקִּים *Et per* ſ. *propter ea contabeſcimus*, ut comminatus fuerat ſupra XXIII, 24. IV, 17. (ad quae loca cf. not.) ex legis edicto Levit. XXVI, 39. Cf. Pſ. XXXVIII, 6. וְאֵיךְ נִחְיֶה *Quomodo ergo vivamus?* ut nunc promittitis Vs. 5. Jarchi: „Non vultis ergo converti, quia putatis, poenitentiam nihil vobis profuturam.“ Quo tempore haec pronunciavit propheta, aut erat capta, ut indicat ſtatim Verſus 21., aut proxime erat, ut caperetur, Hieroſolyma. Tunc vero docti ab ipſa calamitate cives, cognoverunt, ſuis ſceleribus deberi ſupplicium illud, quod vel ſubibant jam ab hoſte Babylonio vel quod declinari poſſe non ſperabant. Quod latuiſſe Judaeos, qui tunc agebant apud Babylonios captivi, non eſt veriſimile. Tam ergo hi, quam illi, cum illatam crederent cladem illam; et infortunia tanta, urgeri ſe putabant a peccatis ſuis, quae ab ultrice Dei manu puniri arbitrabantur. Atque ideo deſperantes quaſi dicebant: inſectantur nos peccata noſtra, eoque adigunt, ut tabefaciant nos, et in nihilum redigant; quomodo ergo erit vitae ſpes ulla reliqua? Hieronymus: „Si negligenter legamus, videtur nobis eadem prophetia eſſe, quae ſupra [XVIII, 23.], in qua ditur: *Nunquid volens cupio mortem iniqui, dicit Dominus, niſi converti eum a via ſua mala et vivere?* Et in fine ejusdem prophetiae [Vs. 32.]: *Convertimini et redite ab univerſis impietatibus veſtris, et non erunt vobis*

bis in tormentum iniquitates. Ibi enim ad eos fermo fit, qui volunt agere poenitentiam, et juftitia peccata delere, ut cum fiducia convertantur, et pleno animo agant poenitentiam. Hic autem ad eos loquitur, qui magnitudine peccatorum, imo impietatum fuarum defperant falutem, et dicunt: *Iniquitates noftrae et peccata noftra fuper nos funt, et in ipfis tabefcimus, quomodo ergo vivere poterimus?* Et eft fenfus: quum femel nobis mors propofita fit, et vulneribus noftris nulla medicina poffit reftituere fanitatem, quid neceffe eft laborare et fruftra confumi et praefentem vitam non cum defperatione transigere, ut faltem hac fruamur, quia futuram perdidimus? Quibus refpondet Deus: [Vs. 12.], non velle fe mortem impii, fed ut revertatur et vivat. Et apoftrophen facit ad impios defperantes; *convertimini a viis veftris peffimis.* Atque ut fciamus, qui fint impii, ad quos loquitur, fequens fermo demonftrat [Vs. 11.]: *quare moriemini, domus Ifrael?* Vita autem et *mors* in hoc loco non haec fignificatur, qua omnes communi cum beftiis, lege naturae, vel vivimus, vel morte diffolvimur, fed illa, de qua fcriptum eft, *Placebo Domino in regione vivorum* (Pf. CXVI, 9.). Et: *anima, quae peccaverit, ipfa morietur.*" Sed *mortem naturalem* effe intelligendam, vix dubitari poteft. Eo enim in ftatu tunc erant res Judaicae, ut non procul Hierofolymitani cives abeffent a morte, aut ab illa vita, fi mortem effugere contingeret, quae propter fervitutem aerumnofam et duram inftar haberet acerbiffimae mortis.

12. Si quis a juftitia defecerit peccando, non eum tuebitur fua juftitia prior; uti contra nec improbo oberit improbitas, fi ab improbitate fua defciverit. Eadem fententia, quae fupra XVIII, 20. 21. 24. aderat, unde haec transfumta funt.

13. Si ego jufto vitam promifero, et is fua juftitia fretus nequiter fecerit; is nullius ejus jufte factorum ratione habita, ob id, quod nequiter fecerit, morietur. Cf. XVIII, 24. 26.

14. וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה *Feceritque quod justum est et rectum,* cf. supra XVIII, 5., et mox infra Vs. 16. 19. Quid intelligat per מִשְׁפָּט וּצְדָקָה, exponit Versu proximo.

15. חֲבֹל יָשִׁיב רָשָׁע Nimirum si e. g. *pignus reddiderit impius,* vid. XVIII, 7. 12. 16. Exod. XXII, 25. Deut. XXIV, 13. גְּזֵלָה יְשַׁלֵּם *Raptum restituerit,* s. *compensarit,* XVIII, 7., ut praecipitur Exod. XXII, 1. 2. seqq. Levit. V, 20. seqq. בְּחֻקּוֹת הַחַיִּים *In statutis vitae,* quibus observatis vita promittitur, vid. XX, 11. Levit. XVIII, 5.

17. וְאָמְרוּ *Nihilominus dicunt,* vel dicere audent. Cf. XVIII, 29. לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי *Non recta,* non aequa est *Dei via,* ratio agendi. XVIII, 25. 29.

21. Pro בִּשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה, *anno duodecimo,* Syrus interpres, uti jam Theodoretus observavit, posuit *undecimum.* Quem numerum praeferendum censet Doederlein in Additamentis ad Grotium, quoniam non sit probabile, nuntium captae urbis non nisi exacto anno et quatuor mensibus ad exules venisse. Dathius vero receptam lectionem arbitratur defendi posse, si dicatur, prophetam eum annum, quo abductus est, ut integrum numerare, et huic annos undecim regni Sedekiae addidisse. Probabile autem esse, eum sic enumerasse, quoniam dicit: anno duodecimo *deportationis nostrae.* Accidit autem quod hoc Versu narratur antequam vates postremum de Aegypto oraculum edidisset, XXXII, 1. Res enim ad Aegyptum pertinentes interrumpere propheta in hoc vaticiniorum suorum libro noluit, sed seriem rerum sequutus est. לְגָלוּתֵנוּ *Captivitatis,* deportationis, *nostrae,* ut infra XL, 1. Kimchi: „A captivitate Jojachini, nam tunc etiam migravit Ezechiel in captivitatem." הַפָּלִיט *Profugus quidam,* evasor, ut Genes. XIV, 13., ita ut Deus ei praedixerat supra XXIV, 26. הֻכְּתָה הָעִיר *Caesa,* excisa *est urbs* Hierosolymitana, XL, 1.

22. וְיַד־יְהוָה הָיְתָה אֵלַי Vid. I, 3. et ad eum loc. not. וַיִּפְתַּח אֶת־פִּי *Et aperuerat os meum,* dedit, ut absque metu loquerer, III, 27. וְלֹא נֶאֱלַמְתִּי עוֹד *Ut mutus esse* non

non potuerim amplius, III, 26. Hieronymus: „Undecimo anno regni Sedechiae, quinto menſe, capta eſt civitas Hieruſalem. Haec autem prophetia duodecimo anno, decimo menſe, quinta menſis captivitatis ſive transmigrationis, quando captus eſt Jechonias. Ex quo oſtenditur, poſt unum annum et quatuor menſes, et viginti quinque dies, capta Hieruſalem veniſſe Babylonem unum civium Hieruſalem, qui nuntiaret captam urbem et vaſtatam. Ante unum autem diem, quam veniret, qui iſta narraret, veſperi facta eſt manus Domini ad Ezechielem prophetam, quae aperuit os ejus, quod diu clauſum fuerat, et quicquid ille erat dicturus, hic factum autem replicavit, nec ſiluit amplius videns prophetiam ſuam opere completam, et nequaquam dubitare populum, qui erat in Babylone, vel eos, qui capti erant, de vaticinio prophetali. Tunc enim aperitur os prophetae, quando quod prius nuntiaverat, opere monſtraverit effectum, et tota libertate proclamat, qui nequaquam futura, ſed vel praeſentia, vel transacta demonſtrat." Alii cenſent, apertum fuiſſe os prophetae, cum primum novit, qualia paſſi fuiſſent, qui in Judaea remanſerant, id eſt, inſpiratos illi fuiſſe animos, ad loquendum audaces; ſiluiſſe tamen, donec res ad aliorum exſulum aures pervenit. Magis vero cum verbis hebraeis Hieronymi convenit interpretatio, apertum eſſe prophetae os, antequam quicquam perlatum eſſet a nuncio, et tunc liberius, quam antea coepiſſe loqui, quia ardore atque audacia ex praedictarum rerum eventu conceptis, minus quam antea populi obtrectationem ac ludibria timebat.

24. יֹשְׁבֵי הֶחֳרָבוֹת הָאֵלֶּה *Incolae vaſtitatum illarum*, dirutarum urbium et villarum Judaeae, Vs. 27. XXXVI, 4. 10. אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם *Unus*, unicus *fuit Abraham* pater noſter, cf. Jeſaj. LI, 2. Matth. III, 9. וַיִּירַשׁ אֶת־הָאָרֶץ *Et nihilominus in haereditatem accepit terram*, Geneſ. XV, 7. וַאֲנַחְנוּ רַבִּים *Atqui nos multi* ſumus. לָנוּ נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה *Nobis* igitur multo magis *terra dabitur in haereditatem*,

„non

„non enim alio fine data eft Abrahamo, quam ut nobis cederet in haereditatem," ait Kimchi. Argumentantur, ut Dialectici loquuntur, a minori: fi terram hanc, inquiunt, Deus dedit Abrahamo, multo magis dabit nobis; minus enim probabile eft, Deum *uni* alicui benefacere velle, quam *pluribus*, quorum eadem eft dignitas, qualis nimirum eft patris et filiorum. Similia vid. fupra XI, 15. Hieronymus: „Capta, ut diximus, Hierufalem, temploque fubverfo, pauperes terrae, de quibus fcribit Hieremias [XXXIX, 17.], foli relicti fuerunt in Hierufalem, qui vineas et agros colerent, et in ruinis incenfae urbis habitarent. Cumque deberent agere poenitentiam fuper his, propter quae captivitas venerat, fe ipfos caffa fpe decipientes loquebantur: Unus fuit pater nofter Abraham, et tamen hanc terram haereditate poffedit, non quod ipfe poffederit, fed quod femen ejus terram repromiffionis acceperit. Si igitur ille unus in tantos multiplicatus eft populos, nos multo plures, qui relicti fumus in terra Judaea, et habitamus in urbibus defertis ac ruinofis, utique multo amplius multiplicabimur, ut poffideamus plures, quod unus ille poffedit. Quibus refpondit Dominus, Abraham unum fide poffediffe terram repromiffionis. Credidit enim Abraham Deo, et reputatum eft ei ad juftitiam. Iftos autem incredulitate et fceleribus occupatos, etiamfi plures fint, poffidere non poffe. Simulque enumerat [Vs. 25. feqq.], quid facientes offendant Deum, fex videlicet genera peccatorum."

25. Proponi jubet et exprobrari Judaeis illa crimina, quae illos omnino reddunt indignos poffeffionibus, quas jam fpe, ut ipfi fibi blandiebantur, certa devoraverant. עַל־הַדָּם תֹּאכֵלוּ *Cum fanguine* (ut 1 Sam. XIV, 32. 33.) *comeditis,* contra legem antiquiffimam Genef. IX, 4., a Mofe iteratam Levit. VII, 26. XVII, 10. 14. et praecipue XIX, 26. Alii, Chaldaeum interpretem fequuti, noftram dictionem ita interpretandum cenfent: ftatim ab homicidiis cruentis adhuc manibus, cibum capitis, quafi nihil effet patratum.

וְעֵינֵיכֶם

וְעֵינֵכֶם תִּשְׂאוּ אֶל־גִּלּוּלֵיכֶם *Et oculos veſtros levatis ad idola veſtra,* quaſi ab iis aliquid vobis polliceamini auxilii, ſupplices ad ea oculos et manus levatis, cf. ſupra XVIII, 6. 15. Fecerunt id, qui exciſa jam urbe fugerunt in Aegyptum, ut conſtat ex Jeremia Cap. XLIV., qui ſacrificaſſe dicuntur *reginae coeli* (Vs. 18.) et aliis Aegyptiorum ſimulacris. וְדָם תִּשְׁפֹּכוּ *Et ſanguinem* innocentem *effunditis,* homicidia perpetratis, XVIII, 10. XXII, 3. 4. 27. Sic graviter peccantes declaratis, vos non eſſe genuinos Abrahami filios, qui talis non fuit. Cf. Joh. VIII, 39. וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ „Nunquid iſta facientes *poteritis terram haereditate retinere?*" Hieronymus. Quum non impleatis conditionem obedientiae, ſub qua vobis illa promiſſa erat, Levit. XXVI, 3—43. coll. XVIII, 28.

26. עֲמַדְתֶּם עַל־חַרְבְּכֶם *Inſiſtitis,* innitimini, *ſuper gladio veſtro,* confiditis gladiis veſtris; non jure et aequitate, ſed armis, vi, et homicidiis omnia geritis. Michaelis in *Supplemm.* p. 2926. ex uſu Syriaci ܣܟܝ, quod cum ܠ conſtructum *ſperare* ſignificat (cf. ſupra ad XXXI, 14.) verba noſtra eodem modo interpretatur: *fiduciam ponitis in gladio veſtro.* Efferri tamen poſſe addit עַל־חֳרְבֹתֵכֶם, ut ſit: *conſiſtitis in ruinis veſtris.* Quae eſt conjectura prorſus ſupervacanea: nam in eo quod Judaei in urbium ſuarum dirutarum ruinis conſiſtebant, nil erat criminis, quod eis exprobrari recte potuerit. Doederlein in Additamentis ad Grotianas Annotationes legendum conjicit עֲמַדְתֶּם עַל־חֲבֵרְכֶם *ſtatis contra ſocium veſtrum,* i. e. populares veſtros impugnatis. Audacior Hubigantius, qui חַרְבְּכֶם in רְחֹבֵכֶם mutandum, et hoc membrum proximo jungendum cenſet, hoc ſenſu: *ſtatis in plateis veſtris, et abominationem facitis,* i. e. cultui idololatrico indulgetis in plateis, palam profitemini idololatriam. Verum quod nunc in codicibus omnibus hebraeis legitur, עַל־חַרְבְּכֶם, idem et veteres interpretes omnes exprimunt. Senſu diverſo verbum עָמַד cum עַל conſtructum occurrit infra XLIV, 24., ubi potius *paratum*

eſſe

esse ad aliquod denotat, quomodo nostra verba Hieronymus explicat: „*Statis in gladiis vestris* quotidie, parati ad occidendum." עֲשִׂיתֶן תּוֹעֵבָה *Fecistis*, vos *feminae* maxime, *abominandum*, impudicum deorum quorundam cultum videtur innuere, cf. supra XVIII, 12. V, 11. Hieronymus: „*Facitis abominationes*, incredibiles videlicet libidinum turpitudines." Utitur vero promiscue masculino et feminino genere, quia ad utriusque sexus multitudinem loquitur, ut Jerem. XLIV, 19. 25. Conf. Storrii *Observatt.* p. 372. וְאִישׁ אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּאתֶם Hieronymus: „*Et unusquisque uxorem proximi sui polluit*, ut in eo sit sceleratior, quod amici et proximi polluerit uxorem." Vid. supra XVIII, 6. 11. Grotius: „Vix quisquam est, qui ab adulteriis se temperet." וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ Vid. not. ad Vs. superiorem sub finem. Versus 25. et 26. cum primis Versus 27. verbis in Alexandrina Graeca versione, prout in codice Romano ea legitur, non sunt expressi, nec exstitisse illos in eo libro, quo interpres Syro-Hexaplaris est usus, inde apparet, quod is interpres Versus illos asteriscis praenotavit, ut indicaret, se illos in Graeca versione non reperisse, sed addidisse ex alio interprete, unde et addita videntur in codice Alexandrino. Nam aetate jam Hieronymi in Graeca versione uterque Versus desiderabatur. En verba ejus: „Sciendum, quod octo plus vel minus Versibus ab eo loco, quem posuimus: *Qui in sanguine comeditis*, usque ad eum locum, ubi scriptum est: *Haec dices ad eos, sic dicit Dominus Deus*, in Septuaginta non habentur, qui cum multis aliis et haec praetermiserant, sive interpretata ab eis, scriptorum paulatim sublata sunt vitio. Et Latini nostri, imo invidi Christiani adversum nos latrant, cur juxta Hebraicum differamus. . . . Certe si nobis non habeant fidem, legant alias editiones, Aquilae, Symmachi et Theodotionis; interrogent Hebraeos non unius loci, ne eos a me redemptos jactitent, sed diversarum provinciarum, et quum errori meo vel imperitiae cunctos viderint consonare, tunc se intelligant nimium esse prudentes, et magis cupere dormire, quam discere."

27.

27. חַי־אָנִי אִם לֹא *Vivo ego, niſi* rel. Jurisjurandi formula Deo ſolennis, vid. ſupra XVII, 16. XIV, 16. V, 11. אֲשֶׁר בֶּחֳרָבוֹת Arrogantes illi Judaei, de quibus Vs. 25. 26., *qui in ruinis* urbis aut oppidorum ſunt, Vs. 24., vel relicti a Chaldaeis, ne terra omnino maneret deſerta, vel quod fuga ſe ab impendente clade ſubduxerunt. בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ *Gladio cadent*, „partim Iſmaelis illius, partim Chaldaeorum, Gedaliae necem ulciſcentium, 2 Reg. XXV, 23. ſeqq., uti Grotius notat. וַאֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה לַחַיָּה נְתַתִּיו לְאָכְלוֹ *Et qui ſuper facie agri*, i. e. qui in agris incertis ſedibus vagantur, *ferae dabo eos ad devorandum eos*, a feris, quibuscum habitant, occidentur. Cf. XIV, 15. 21. וַאֲשֶׁר בַּמְּצָדוֹת *Et qui in munitionibus*, arcibus, in locis natura vel arce munitis, ad quae nec aſcendit hoſtilis gladius, nec aſpirare tuto poſſunt ferae. וּבַמְּעָרוֹת *Et* qui *in ſpeluncis* latitant. *Speluncae* munitionibus junguntur, ut 1 Sam. XIII, 6., nam erant in Judaeae confragoſis regionibus ſpeluncae quaedam inacceſſae, quas pro arce munitiſſima adire ſolebant, qui tuto deliteſcere vellent. De quibus Josephus, teſtis ipſe oculatus, *de Bello Jud.* L. I. Cap. XVI. §. 4., ubi de Herode expeditionem ſuſcipiente adverſus latrones ſpeluncas tenentes: Τὰ δὲ σπήλαια ταῦτα πρὸς ἀποκρήμνοις ὄρεσιν ἦν οὐδαμόθεν προσιτὰ, πλαγίας δὲ ἀνόδους μόνον ἔχοντα στενοτάτας· ἡ δὲ κατὰ μέτωπον αὐτῶν πέτρα κατέτεινεν εἰς βαθυτάτας φάραγγας, ὄρθιος ἐπιῤῥέπουσα ταῖς χαράδραις. *Iſtae autem ſpeluncae in montibus erant praeruptis, undique inacceſſae, et obliquas tantum et peranguſtas quibus aſcenditur vias habentes, rupesque ab earum fronte in valles profundiſſimas ſe porrigebat, recta et confragoſa declivitate.* In illis igitur locis nihil futurum affirmat tutum a periculo, immiſſurum enim Deum peſtem, בַּדֶּבֶר יָמוּתוּ, et ſupra V, 17. XIV, 21. minatus erat.

28. וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה *Ponamque terram vaſtitatem et deſolationem*, totam terram in vaſtam redigam ſolitudinem, ut ſupra VI, 14. וְנִשְׁבַּת גְּאוֹן עֻזָּהּ *Ut ceſſet*

(Ni-

(Niphal, ut fupra VI, 6.) *fuperbia roboris* f. potentiae *ejus* terrae, ejusque incolarum, ut fupra XXX, 18. Cadet, quicquid illis fuperbam alebat confidentiam et fortitudinis opinionem. וְשָׁמְמוּ הָרֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵין עוֹבֵר *Et ita defolati erunt montes Ifraelitici, ut non fit transiens* per eos. Grotius: „Abfumtis per tot mortes ac captivitates hominibus, non modo nullus ibi habitabit, fed nec viator quisquam iter ifthac capere audebit, metu ferarum et coeli peftilentia." Eadem extremae folitudinis imago fupra XIV, 15. Jefaj. XXXIII, 8. Zephan. III, 6.

29. וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה Cf. V, 13. בְּתִתִּי אֶת הָאָרֶץ XXXII, 15. שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה Vs. 28. XXXV, 3.

30. וְאַתָּה בֶן־אָדָם *Et te quod attinet*, nominativus abfolutus, ut fupra Vs. 7. בְּנֵי עַמְּךָ *Populares tui*, Vs. 2. 12. 17., tecum fcil. deportati. הַנִּדְבָּרִים בְּךָ *Colloquentes funt*, confabulantur inter fe *de te*, eodem fenfu Niphal verbi דבר Maleach. III, 13. 16. Pf. CXIX, 23. אֵצֶל־הַקִּירוֹת *Juxta* (ut eadem particula fupra X, 6. 9.) f. *intra parietes*, vel aedes, 1 Reg. VI, 5. 15. וּבְפִתְחֵי הַבָּתִּים *Et in oftiis* f. veftibulis *domorum*, q. d. clam et palam, coll. Proverb. I, 21. *In ingreffibus platearum clamat,* בְּפִתְחֵי שְׁעָרִים *apud oftia portarum.* Alii utrumque de clandeftinis colloquiis accipiunt. Vel pertinet *murorum* atque *oftiorum* mentio ad otioforum hominum defcriptionem, quorum commune diverticulum eft in apricis locis, quae funt juxta muros, aut in oftiis domorum. חַד pro אֶחָד forma Chaldaica, ut Dan. II, 31. VI, 3. אִישׁ אֶת־אָחִיו IV, 17. XXXVIII, 21. Illi igitur Judaei, qui exfules agebant apud Babylonios, atque ibi propheticis oraculis irridebant, fe hortati mutuo cum ftomacho atque ludibrio dicebant: בֹּאוּ־נָא וְשִׁמְעוּ וגו׳ *venite et audite*, audiamus, quid nobis a Domino obganniat propheta, an nobis aliquid afferat portenti novi. Similia accidiffe fibi narrat Jeremias XXIII, 33. הַדָּבָר הַיּוֹצֵא מֵאֵת יְהוָה Jerem. XXVI, 1. Efth. VII, 8.

31.

31. וַיָּבוֹאוּ אֵלֶיךָ כִּמְבוֹא־עָם *Veniunt igitur ad te secundum adventum populi,* i. e. magna frequentia, ut catervatim populus in loca publica, ad publica consilia popularesque conventus destinata confluere solet. Sic homines irrisores et procaces accedebant frequentes ad prophetam, quasi cupide ab illo audituri divinum aliquid, quod suspicarent, et studiose servarent, sed revera ut subsannarent et illuderent. Chaldaeus: כְּמֵיתֵי גַּבְרִין תַּלְמִידִין *sicut veniunt viri discipuli*, quod sequutus Grotius: „Sicut discipulorum catervae ad doctores venire solent." וַיֵּשְׁבוּ לְפָנֶיךָ Vid. XIV, 1. et ibi not. עַמִּי Quasi *populus meus*, quasi mei essent, quum non sint, quales describit Jesajas LVIII, 2. וְשָׁמְעוּ אֶת־דְּבָרֶיךָ *Et audiunt* in speciem diligenter et attente *verba tua*. וְאוֹתָם לֹא יַעֲשׂוּ *Sed ea non faciunt*, non eo magis se corrigunt. Cf. Jesaj. XLII, 20. Verba כִּי־עֲגָבִים בְּפִיהֶם הֵמָּה עֹשִׂים quidam subaudito ante בְּפִיהֶם pronomine relativo, sic vertunt: *nam amatoria* quae *in ore suo, illi faciunt*. עֲגָבִים, quod proprie vel *amationes, amatoria*, vel *delectamenta* notare potest, nam verbum עָגַב et *amare*, et *delectari* significat, h. l. quaecunque verba ludicra et jocularia indicare possit, quae homines illi levissimi, vati illudentes continuo in ore habebant, quo et illis consentanea facere solebant. Similiter Chaldaeus: חְלֵיעֲבָא בְּפוּמְהוֹן אִנּוּן עָבְדִין, *irrisionem ore suo ipsi faciunt.* Alii, ut Kimchi, עֲגָבִים *verba amoris et benevolentiae* interpretantur, et sensum hunc faciunt: ore blando tuos sermones sibi placere dicunt, eos laudare et probare se simulant, sed nihilominus pro lubitu agunt, ut sequitur. Mihi tamen non est dubium, עֲגָבִים esse idem, quod Versu proximo שִׁיר עֲגָבִים, et ante nostrum עֲגָבִים, eo sensu sumto, subaudiendum esse comparandi particulam, unde haec prodibit sententia: *nam instar carminis amatorii ore suo isti faciunt*, tractant, scil. אֶת־דְּבָרֶיךָ, *verba tua*, vertebant ea in canticum, quo significatur, quam illi longe abessent, ut a propositis minis concuterentur ac horrerent, quum potius, quasi aliquid audirent amatorium et festivium carmen,

sese

sese propheticis minis oblectarent, quas meras nugas, et vacuos ac sine mente sonitus censebant. Nec aliter Vulgatus: *nam in canticum oris sui vertunt illos.* Et Michaelis: *Sie gebrauchen es in ihrem Munde wie ein Liebeslied.* Alexandrini: *ὅτι ψεῦδος ἐν τῷ στόματι αὐτῶν*, quibuscum consentit Syrus. אַחֲרֵי בִצְעָם לִבָּם הֹלֵךְ *Quaestum suum cor eorum sectatur* (cf. eandem loquendi formulam supra XI, 21.), i. e. Grotio explicante, dum tu loqueris, illi de quaestu, per artes iniquas faciendo, cogitant. Sed בֶּצַע h. l. non *lucrandi* tantummodo *cupidinem*, sed omnes omnino *pravas cupidines* videtur indicare, ut Jesaj. LVI, 11. *Omnes in viam suam* malam *conversi sunt*, אִישׁ לְבִצְעוֹ, *quisque ad quaestum suum*, i. e. suis cupiditatibus obsecundant.

32. וְהִנְּךָ לָהֶם כְּשִׁיר עֲגָבִים *Et ecce tu illis es quasi canticum amatorium*, tu es illis instar ejus, qui novit canere cantica delectabilia et amoena. Non aliter in eorum auribus sonant verba tua, quam ludicrum carmen. Chaldaeus: וְהָא אַתְּ לְהוֹן כְּזֶמֶר אֲבוּבִין *et en! tu illis es, instar cantus organi musici.* Cepit עֲגָב significatione nominis עוּגָב, quo instrumentum aliquod musicum nuncupari constat, quod Chaldaeus interpres plerumque אַבּוּבָא, *fistula*, vertere solet. יְפֵה קוֹל Cantoris *pulchri voce*, qui pulchra voce praeditus est. Alii: carmen *pulchrum voce*, sono, quod pulchre sonat. וּמֵטִב נַגֵּן *Aut* citharoedi *optime pulsantis.* Delectas quidem, non moves eos, ut animi eorum adficerentur. Grotius: „Eloquentiam tuam laudant, res non curant." Junius haec refert ad vaticinia, quae C. XXV — XXXII. adversus exteras gentes pronunciata erant, hoc modo: deliciae ipsis erant prophetiae, quas inde ex triennio ad illud usque tempus Ezechiel pronunciaverat, utpote quae ipsos minime attingerent; sed gentes tantum exteras, adversus quas audire eum prophetantem suave ipsis erat; dum interim silentio suo de rebus ipsorum videbatur propheta fausta omnia illis polliceri. Sed Versus proximus arguit, de

de iis oraculis, quae ad ipſos pertinebant, quae vero ludibrio habebant, haec intelligenda eſſe.

33. וּבְבֹאָהּ *Quum* vero *id veniet,* quod praedixiſti de terrae ulteriori vaſtatione, Vs. 27. 28. 29. Alii: *At nunc cum venerit,* quod praedixeras de urbis excidio. הִנֵּה בָאָה *Ecce* ita *veniet,* ut ſciant etc. ut XXX, 9. Alii, ut Grotius, in Praeterito: *certo enim evenit,* ut ſciant. וְיָדְעוּ כִּי נָבִיא הָיָה בְתוֹכָם *Tum cognoſcent* verum *prophetam inter ipſos fuiſſe,* ut ſupra II, 5. Negare non poterunt, te fuiſſe verum prophetam, et ad ipſos a me miſſum. Ignorantiae velum culpis ſuis non poterunt obtendere.

Cap.

Cap. XXXIV.

ARGUMENTUM.

Exagitat hoc Caput, et pungit illos, qui quum paſtoris ſibi nomen arrogent, nihil tamen aut faciunt, aut cogitant minus, quam quod officium decet paſtorale. Dum enim ſuorum commoditati ſerviunt, et genio nimis immoderate atque intemperanter indulgent, extenuari ſinunt infelicem gregem, et lacerari a belluis, neque illi ea praeſtant officia, quae exſpectari ſolent a ſedulo paſtore (Vs. 2—6.). Quare et illis gravia minatur (Vs. 7—10.), et a ſe gregem illum curandum eſſe mollius promittit (Vs. 10—16.). Deinde in potentiores homines de populo durius invehitur, quos hircorum nomine coarguit, quia ſibi optima ex omnibus delibant, et quae ipſi, quia neque ad ſtomachum, neque ad voluptatem neceſſaria contemnunt, ſic turbant et proterunt, ut infirmioribus faſtidio potius futura ſint, quam uſui (Vs. 17—22.). Denique optimum paſtorem venturum eſſe dicit, magnum illum Regem, e Davidica gente oriundum, qui paſtoris boni forma ſit et exemplar (Vs. 23.). Quam vero ipſius tempore felicia futura atque foecunda paſcua, quam fortunatum pecus, atque ſecurum, pluribus docet (Vs. 24—31.).

Item adloquutus eſt me Jova his verbis: 1.
Homo, vaticinare contra paſtores Iſraelita- 2.
rum, vaticinare et dic illis paſtoribus: ſic

 dicit

dicit Dominus, Deus: heu! Iſraelitarum pa-
ſtores, qui vos ipſos paſcitis: nonne oves
3. paſcere paſtorum eſt? Adipem comeditis,
lana veſtimini, mactatis opima, oves non
4. paſcitis. Vos infirmas non confirmatis, ae-
gras non ſanatis, non obligatis fractas, non
revocatis diſperſas, perditas non quaeritis,
5. eisque violenter et ſaeve imperatis. Itaque
vagantur defectu paſtoris, et ita palantes
6. omnibus feris paſtui ſunt. Errant oves
meae paſſim per montes, perque omnes
editas colles, perque omnes terrarum regio-
nes vagae ſunt oves meae, nullo veſtigante,
7. nullo quaerente. Quamobrem, o paſtores,
8. audite Jovae dicta: ne vivam, inquit Do-
minus, Deus, ni quoniam oves meae prae-
dae paſtuique ſunt omnibus agreſtibus, de-
fectu paſtoris, neque meas oves conquirunt
mei paſtores, paſcuntque paſtores ſe ipſos,
9. oves autem meas non paſcunt, hanc ob
10. rem, paſtores, audite Jovae dicta: Sic di-
cit Dominus, Deus: ego paſtores petam,
ovesque meas ab iis repoſcam, et eos ovium
paſtione abdicabo, efficiamque, ut non pas-
cant amplius paſtores ſemet ipſos, et libe-
rabo meas oves ex eorum faucibus, ne ſint
11. eis pabulo. Sic enim dicit Dominus, Deus:
ego ipſe ſum meas conquiſiturus oves, et
12. veſtigaturus; quemadmodum veſtigat paſtor
ſuum gregem, quandocunque eſt in medio
diſper-

disperſarum ovium ſuarum, ſic ego perveſti-
gabo meas oves, et liberabo ex omnibus
locis, ubi fuerint nubilo caliginoſoque tem-
pore diſſipatae, easque ex populis eductas, 13.
et ex terris collectas introducam in ſuam
terram, et per Iſraeliticos montes, per con-
valles, perque omnes terrae ſedes paſcam,
et paſcam in bonis paſcuis, habebuntque in 14.
altiſſimis Iſraeliticorum montium ſtabula,
ubi in bonis cubent ſtabulis, et laeta per
Iſraeliticos montes paſcua depaſcant. Ego 15.
meas oves paſcam, ego idem ſtabulabo, in-
quit Dominus, Deus, perditas quaeram, 16.
dispulſas revocabo, fractas obligabo, confir-
mabo imbecilles, pingues autem robuſtasque
perdam, eas cum ratione paſcens. At vos, 17.
oves meae, ſic dicit Dominus, Deus: ego
pecus a pecore, arietes ab hircis dijudi-
cabo. Parumne vobis eſt, paſcuorum optima 18.
depaſci, niſi etiam pabulorum veſtrorum re-
liquias pedibus obteratis? aut limpidiſſimam
aquam bibere, niſi inſuper reliquam pedibus
turbetis, ita ut oves meae pedibus veſtris 19.
et obtrita paſcant, et turbata bibant? Qua- 20.
propter ſic eis dicit Dominus, Deus: ego
ipſe inter obeſum pecus et macilentum di-
judicabo, quoniam vos lateribus humerisque 21.
detruditis, cornibusque veſtris arietatis in
infirmiſſimas quasque, eo usque ut eas foris
ſparſim quatiatis. Itaque ego meas oves 22.

 con-

conſervabo, ne ſint amplius praedae, et pe-
23. cus a pecore dijudicabo, eisque paſtorem
unum ſuſcitabo, qui eas paſcat, miniſtrum
meum, Davidem, qui eas paſcet, iisque
24. paſtor erit. Ego vero, Jova, eis Deus ero;
miniſter autem meus, Davides, princeps ver-
25. ſabitur inter eos; ego, Jova, loquor. Per-
cutiam autem cum iis foedus pacis, tol-
lamque ex terra feras beſtias, ita ut in de-
ſerto tuto degentes, dormiant in ſaltibus,
26. eisque circum collem meum foecunditatem
dabo, et imbres ſuo tempore demittam, qui
27. imbres ſint foecundi. Atque ita terreſtres
arbores ſuos edent fructus, et humus ſuum
edet proventum, eruntque in ſua terra tuti,
ſcientque me eſſe Jovam, quum ruptis eo-
rum jugi nexibus eos ex eorum poteſtate
28. vindicavero, qui eis utebantur ſervis. Nec
erunt amplius praedae gentibus, nec a feris
comedentur terreſtribus, ſed tuto degent in-
29. territi, conſtituamque eis plantarium illu-
ſtre, nec amplius conficientur in terra fame,
nec amplius probrum gentium patientur,
30. ſcientque, me Jovam, Deum ſuum, ſibi adeſſe,
ſeque meum eſſe populum, Iſraele prognatos,
31. inquit Dominus, Deus. Vos vero, o meae
oves, meae paſtionis oves, qui homines eſtis,
ego ſum Deus veſter, inquit Dominus, Deus.

NOTAE.

N O T A E.

Cap. XXXIV, 1. Quae jam sequuntur vaticinia usque ad Cap. XL. nullam habent temporis notam appositam. Quum vero illud, quod inde a Capite XL. decurrit vaticinium, editum sit anno deportato Jechonia *vigesimo quinto*, iis vaticiniis, quae hisce sex Capitibus continentur, inter annum deportationis *duodecimum*, quo superius vaticinium (XXXIII, 21.) editum legimus, et inter annum *vigesimum quintum*, quem adscriptum habet Cap. XL., locum assignandum censet Lightfoot in *Chronol. V. T.* in Ejus Opp. Vol. I. p. 130.

2. „Excisa jam urbe, inquit Grotius, causas commemorat excidii, *principum crimina.*" Illi enim intelligendi sunt nomine רֹעֵי יִשְׂרָאֵל, *pastorum Israelis*, usitata veteribus similitudine, qua rerum publicarum rectores et administratores *pastoribus* comparare solebant, quia ut pastor se habet ad gregem, ita rex ad subditos. Unde illud in Homero toties repetitum: Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν, veluti *Iliad.* B. 243. Xenophon *Cyropaed.* VIII. 2. 13. de Cyro: Καὶ λόγος δὲ αὐτοῦ ἀπομνημονεύεται, ὡς λέγοι παραπλήσια ἔργα εἶναι νομέως ἀγαθοῦ καὶ βασιλέως ἀγαθοῦ· τὸν δὲ γὰρ νομέα χρῆναι ἔφη εὐδαίμονα τὰ κτήνη ποιοῦντα χρῆσθαι αὐτοῖς (ῇ δὴ προβάτων εὐδαιμονία), τὸν δὲ βασιλέα ὡσαύτως εὐδαίμονας πόλεις καὶ ἀνθρώπους ποιοῦντα, χρῆσθαι αὐτοῖς. *Ac dictum quoddam ejus memoratur, quo similia perhibuerit esse boni pastoris et boni regis opera. Nam pastoris esse munus, ut, posteaquam jumentis felicitatem conciliasset, ita deinde illis uteretur, quae quidem pecudis esset felicitas; itemque regem urbibus et hominibus, quos ipse beasset, uti debere.* Et in V. T. passim reges dicuntur *pascere populos suos*, et regale sceptrum confertur cum pastorali pedo, ut cum de Davide dicitur Ps. LXXVIII, 71. *A tergo foetarum duxit eum ad pascendum populum suum.* Et ipsi Davidi dicit Deus

2 Sam.

2 Sam. V, 2. אַתָּה תִרְעֶה אֶת־עַמִּי *Tu pafce populum meum* Ifraelem. Cf. 2 Sam. VII, 7. Hinc *boni* ac *mali reges* bonis ac malis paftoribus faepe comparantur, vid. e. c. Jerem. II, 8. XXIII, 1. Zachar. XI, 15. 17. feqq. Abarbenel in libro, qui infcribitur מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה, *Praeco falutis*, quo omnes illae prophetiae, quae *Meffianae* nuncupari folent, pertractantur, de noftro loco haec monet (verfionis latinae a J. H. Majo, Theologo Giffenfi, editae Francofurti 1711. in quatern. p. 295.): „Meminerat vates fupra (XXXIII, 21.), *duodecimo* captivitatis Jechojakini anno veniffe ad fe quendam, qui evaferit Hierofolymis, nunciumque attuliffe, captam effe urbem et flammis confecratam. Unde vaticinium praefens contra peccatores Ifraelitas, qui cauffa devaftationis Hierofolymorum fuere, uti et adverfus reges Judae, qui captivitatem Ifraelitarum fuis fceleribus adduxere, pronunciandum divinitus obtigit Noftro, quo mala illorum facta una cum corrupta imperii forma defcribit, ob quam ab ipfis auferendum erat regnum.“ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם לָרֹעִים *Et dicito eis, paftoribus* inquam, pleonasmus, quo pronomini adfixo ipfum nomen, ad quod pertinet, fubjungitur, qualis Jerem. XLI, 3. *Omnes Judaei, qui fuerunt* אִתּוֹ אֶת־גְּדַלְיָהוּ *cum eo, cum Gedalia* inquam. Cf. Exod. II, 6. Proverb. XIII, 4. הוֹי רֹעֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ רֹעִים אוֹתָם „*Vae paftoribus Ifraelis, qui pafcunt eos*, ut Syrus, vel, *qui pafcunt fe ipfos*, ut habent alii veterum, fenfu acuto et eleganti, fed quem Hebraea vix ferre poffunt,“ ait Bochartus *Hieroz.* P. I. L. II. C. XLIV. Tom. I. p. 491. edit. Lipf. Sane ex vulgari Hebraeorum ufu loquendi, quo pronomen reciprocum nomine נֶפֶשׁ exprimere folent, dicendum erat נַפְשׁוֹתָם. Neque tamen infolitum eft, pronomina tertiae perfonae fignificatu reciproco accipi. Exemplum manifeftum eft illud Genef. III, 6. (al. 7.) de primis parentibus: וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת *Fecerunt fibi fubligacula.* Cf. Genef. XXIV, 2. Levit. XXVI, 40. Et noftro loco reciprocum fignificatum pronominis אוֹתָם flagitant verba proxima, hisce prioribus aperte oppofita, quibus docetur, paftorum effe,

eſſe *gregem* paſcere, non *ſe ipſos*. Cf. Vs. 3. 8. 10. Recte igitur veteres omnes, uno Syro excepto, illud *reciproce* verterunt, quibuscum conſentit Jarchi, ceterique Hebraei. Ita enim ille haec verba explicat: „Qui ſe ipſos [אֶת־עַצְמָם] delicate nutriebant ex divitiis eorum, qui ipſis ſubjecti erant.“ Solus, quod ſciam, Abendana in ſuis ad *Michlal Jophi* Additamentis אוֹתָם non ſenſu reciproco, ſed tali potius capiendum ait: *qui erant paſturi ipſos*, q. d. *paſtores* voco, non ex re, quod ita ſe gerant, ſed ex officio, *quod debuerant paſcere*, Ut verba Hebraeorum *actum* notantia, *debitum* ſaepe, ſive *officium* indicant. Vid. Glassii *Philol. S.* p. 199. ed. Dath. Equidem tamen non dubito, ea de cauſa, quam indicabam, alteram ſententiam praeſerre. הֲלֹא הַצֹּאן יִרְעוּ הָרֹעִים *Nonne vero greges ſibi commiſſos paſcere debent paſtores?* non ſemet ipſos? Juxta illud Poetae *Eclog.* VI, 4.

— — — Paſtorem, Tityre, pingues
Paſcere oportet oves. — — —

3. אֶת־הַחֵלֶב תֹּאכֵלוּ *Atqui vos adipem comeditis,* i. e. bona et divitias populi ad vos rapitis. Sed Bochartus l. c.: „Pro הַחֵלֶב, *adipe,* Graeci, Hieronymus et Arabs diverſis vocalibus legerunt הֶחָלָב, id eſt, *lac,* non incommode; fortaſſe etiam aptius, quia ſic vitatur repetitio, quae ex altera lectione emergit: *adipem comeditis — et quod pingue eſt mactatis.* Et manifeſta ὑστέρωσις, quum ovium adeps non comedatur, niſi poſtquam mactatae ſunt. Itaque in hanc ſententiam valde propendeo, prophetam ſcripſiſſe, *lac comeditis,* et *lac* הַצֹּאן, id eſt, *ovis* et *caprae,* pro *cibo* hic poni, ut Deut. XXXII, 14. et Proverb. XXVII, 27. Paſtori porro quandoque licet lacte ovium ſuſtentari. *Quis paſcit gregem, et ex lacte gregis non edit?* 1 Cor. IX, 7. Sed hi paſtores ψευδώνυμοι modum non ſervabant [Virgilii *Eclog.* III, 5. 6.]:

Hic alienus oves cuſtos bis mulget in hora,
Et ſuccus pecori, et lac ſubducitur agnis.“

Haec

Haec Bochartus, quae tamen nobis tanti non ſunt, ut propterea uſitatam lectionem deſerendam putemus. -וְאֶת הַצֶּמֶר תִּלְבָּשׁוּ *Et lana veſtimini*, i. e. per metonymiam, panno ex lana detonſa confecto. Ad tegumentum et ornatum nudabatis oves a naturali veſtitu. הַבְּרִיאָה תִּזְבָּחוּ *Pinguem ovem* (ut Zachar. XI, 16.) *mactaſtis* ad veſtra convivia. Grotius: „Divites occidebatis per calumniam, ut bonis eorum potiremini." הַצֹּאן לֹא תִרְעוּ Sed *oves* ſ. *gregem non* paſcitis, nec curam eorum habetis, cf. Vs. 2.

4. אֶת-הַנַּחְלוֹת *Infirmas* ſ. *debiles* oves, ut infra Vs. 21. Jerem. XIV, 17. Participium Niphal verbi חָלָה, pro הַנֶּחֱלוֹת, cf. Jeſaj. XVII, 11. Jarchi exponit *macilentas, quibus deficiunt vires*, vernacule *douloureuſes*. לֹא חִזַּקְתֶּם *Non confirmaſtis*, ſ. *roboraſtis*, bonis ſcil. alimentis. Cf. Zachar. XI, 16. וְאֶת-הַחוֹלָה *Et aegram*, aegrotam, ut Vs. 16. Alexandrinus: τὸ κακῶς ἔχον. לֹא-רִפֵּאתֶם *Non ſanaſtis*. Sunt enim et ſua pecudibus mala et medicamina. Cf. Jerem. VI, 14. VIII, 11. Zachar. XI, 16. וְלַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא חֲבַשְׁתֶּם *Et fractae ligaturam non applicaſtis*, ut crura fracta aut oſſa comminuta eo ſubſidio coaleſcerent. Cf. ſupra XXX, 21. וְאֶת-הַנִּדַּחַת לֹא הֲשֵׁבֹתֶם *Et dispulſam*, disjectam a grege (ut Deuteron. XXII, 1.) *non reduxiſtis*. וְאֶת-הָאֹבֶדֶת לֹא בִקַּשְׁתֶּם *Et pereuntem*, i. e. in devia delapſam, et hinc in pereundi periculum (ut Jerem. L, 6. Jeſaj. XXVII, 13.) *non quaeſiviſtis*. Negligentia paſtoris h. l. deſcribitur circa eas, quae male affectae ſunt, quia hae ſi negligantur, qui curentur aliae? וּבְחָזְקָה *Sed cum violentia*, tyrannice, cf. Judic. IV, 3. 1 Sam. II, 16. רְדִיתֶם אוֹתָם *Dominati eſtis eis*, vid. Jerem. V, 31. וּבְפָרֶךְ *Et cum vexatione*, i. e. duritie, ſaevitia. פֶּרֶךְ verbum Hebraeis inuſitatum, Syris et Arabibus ſignificat *fricare, comminuere*. „Servum *fricare* vel *comminuere* erit, eum *vexare, opprimere*," ait Michaelis in *Supplemm.* p. 2037. Eadem fere verba noſter adhibet, quibus tyrannica Aegyptiorum dominatio deſcribitur Exod. I, 13. 14. Ceterum

hic

hic nonnihil recedit a metaphora, dum a paſtore ſermonem ad tyrannum traducit, quod, in longa praeſertim allegoria, frequenter accidit.

5. וַתְּפוּצֶינָה *Unde diſperſae ſunt* oves, cf. Jerem. X, 21. Zachar. XIII, 7. מִבְּלִי רֹעֶה *Ob defectum paſtoris* fidelis (cf. infra Vs. 8.); nam quod inutile eſt, neque id aſſequitur, aut praeſtat, cujus cauſſa inſtitutum eſt, perinde habetur, ac ſi non eſſet. Sic ergo quia paſtoris munus commiſſi gregis commoditati ſervit, qui nullam praeſtat, aut inutilem operam, quia aut ſegnis eſt, aut voluptati, aut avaritiae indulgens, is jure optimo negatur eſſe paſtor. וַתִּהְיֶינָה לְאָכְלָה לְכָל־חַיַּת הַשָּׂדֶה *Et belluis fiebant voracibus praedae*, i. e. Chaldaeo et Kimchio exponentibus, gentibus exteris, praeſertim Chaldaeis. Grotius: „Praedae fuere Syris, Ammonitis, Moabitis, Aſſyriis, Chaldaeis.“ וַתְּפוּצֶינָה *Aut diſperſae ſunt*, i. e. abducti in varias terras Iſraelitae, ut Grotius ait.

6. יִשְׁגּוּ *Oberrant* namque, Jeſaj. LIII, 6. צֹאנִי „Bene dixit *oves meae*, neque enim erat in principum patrimonio populus.“ Grotius. בְּכָל־הֶהָרִים *Per omnes montes*, eo fugientes ob gubernatorum ſaevitiam. Cf. ſimilem imaginem ſupra VII, 16. וְעַל כָּל־גִּבְעָה רָמָה *Et per omnes excelſos colles*, ut Jeſaj. XXX, 25. וְאֵין דּוֹרֵשׁ *Nec eſt* in hominibus, *qui requirat*, exigat rationem earum ovium ab iis, quibus commiſſae ſunt. Alii: *nemine paſtorum*, quibus commiſſa fuit gregis illius, i. e. populi Iſraelitici cura, *repoſcente*. Aurivillius in *Diſſertat. de verbo* דָּרַשׁ §. III. in *Diſſertatt.* a Michaele editt. p. 433., verbum hebraicum iis in locis, quibus abſolute, et ſine addito per caſum obliquum nomine aliquo ponitur, ſignificare obſervat *animum advertere*, dignum exiſtimare quidpiam, quod recte cognoſcatur. Ita Pſ. X, 4. *Impius alto ſupercilio* בַּל־יִדְרֹשׁ *nihil curat*, nihil penſi habet. Hinc noſtrum וְאֵין דּוֹרֵשׁ ſic vertit: *nemo eſt, qui animum advertat*, aut ſuum eſſe putet, tam grave ſcelus procurare. Equidem eam dictionem, cum ea,

ea, quae proxime ſequitur, וְאֵין מְבַקֵּשׁ, interpretari mallem: *neque erat ullus, qui quaereret*, ſcil. errantes per montes et colles, aut qui diſſipatos cogeret; cf. infra Vs. 16. Ceterum quoad imaginem cf. et Num. XXVII, 17.

9. לָכֵן *Propterea*, inquam, Vs. 7. Abrumpit per affectum orationem, quae Verſu demum decimo integratur, ſed novo; non autem continuato, ſermone.

10. הִנְנִי אֶל־הָרֹעִים *En me contra paſtores*, cf. ſupra XIII, 8. 20. XXVI, 3. Exigam ſeveram rationem ab illis paſtoribus de grege ſuae ſidei atque cuſtodiae commiſſo. וְדָרַשְׁתִּי אֶת־צֹאנִי מִיָּדָם *Requiram gregem meum ab eorum manu*, quicquid ſua negligentia perierit, ab illis exigam, poenam neglectarum ovium ab eis exigam; cf. ſimilem phraſin ſupra XXXIII, 6. 8. וְהִשְׁבַּתִּים מֵרְעוֹת צֹאן *Et ceſſare faciam eos a paſcendo gregem*, a paſtorali muneri eos ſummovebo; vid. eandem loquutionem ſupra XVI, 41. et ad eum loc. not. אוֹתָם *Se ipſos*, vid. not. ad Vs. 2. וְהִצַּלְתִּי *Atque ſic eripiam*, Vs. 12. XIII, 21. לְאָכְלָה Vid. VI. 5. „Quibus verbis," inquit Abarbenel l. ad Vs. 1. 2. l., „omnes prorſus impii Judae reges notantur adeo funditus delendi, ut ex eorum ſtirpe nullus unquam imperii ſummam, nec eo tempore, quo in exſilio populus Bablonico verſatur, nec quando in patriam reverſus fuerit, ſit habiturus."

11. הִנְנִי־אָנִי *Ecce ego, ego*, inquam, ipſe curam meorum geram peculiarem; ipſe paſtor ero ovium, et judex paſtorum perſidorum. Chaldaeus: הָא אֲנָא מִתְגְּלֵי *en! ego manifeſtabor.* Sic Vs. 20. וְדָרַשְׁתִּי *Et quaeram* diſperſas, vid. not. ad Vs. 8. וּבִקַּרְתִּים *Et perquiram*, luſtrabo *eos*, conſiderabo et inſpiciam ſtatum earum, ubicunque ſunt, et proſpiciam eis. Vid. de verbo בִּקֵּר not. ad Pſ. XXVII, 4.

12. כְּבַקָּרַת רֹעֶה עֶדְרוֹ *Juxta inquiſitionem paſtoris in gregem ſuum*, i. e. habebit Deus ſui populi curam, ſicut benevolus paſtor gregis ſui, qualis deſcribitur Jeſaj. XL, 11. בְּיוֹם הֱיוֹתוֹ בְתוֹךְ צֹאנוֹ נִפְרָשׁוֹת *Die quo eſt inter gregem ſuum*

ovium

ovium *disperſarum,* vel luporum feritate vel nocturna tempeſtate, collatis ultimis hujus Verſus vocibus. Sunt, qui vertant: *ſicut paſtor inquirit in diſtinctas* ſ. ſingulas *oves,* quod vix ferant verba hebraea. In tribus codicibus Erfurtenſibus et in aliquot antiquioribus editionibus legitur נִפְרָשׂוֹת cum *Sin,* ſenſu non diverſo, nam et פָּרַשׂ de *diſperſione* dici vidimus ſupra XVII, 21., ad quem loc. vid. not. וְהִצַּלְתִּי אֶתְהֶם מִכָּל־הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁם *Et eripiam eos ex omnibus locis, quibus diſperſi ſunt.* Ut paſtor diſſipatas oves ad unum cogit et congregat ovile, ſic Deus diſſipatum populum ad antiquas caules reducet, ad fines nempe terrae Iſraeliticae, unde ad varias regiones diffluxerant. Grotius: „Reducam Judaeos ex omnibus locis imperii Babylonici, imo et ex Aegypto et aliunde.“ בְּיוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל *Die nubis et caliginis,* i. e. tempore calamitatum et miſeriarum pleno, ut ſupra XXX, 3. Abarbenel: „Per metaphoram *diem* deſtructionis, qua miſere Hieroſolyma conflagrata fuit, fumo ejus, ſpiſſae inſtar *nubis* ac terribilis *caliginis,* aſcendente, indicat.“

13. וְהוֹצֵאתִים *Educam enim eos,* ut olim ex Aegypto, Exod. VI, 6. VII, 4. 5. וְקִבַּצְתִּים מִן־הָאֲרָצוֹת Vid. ſupra XI, 17., et cf. Deut. XXX, 3. Jeſaj. LVI, 8. Mich. II, 12. וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־אַדְמָתָם, ut XXXIII, 21. בָּאֲפִיקִים *In alveis,* i. e. in convallibus et locis humilioribus, in quibus aqua colligi ſolet, cf. VI, 3. XXXI, 12. וּבְכֹל מוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ *Et in omnibus habitationibus hujus terrae,* a figuratis loquutionibus delabitur ad propriam. His vero omnibus ſignificat, reverſos e terris exteris in antiquis ſedibus ſecure et tranquille habitaturos.

14. בְּמִרְעֶה־טּוֹב אֶרְעֶה אֹתָם *In paſcuo bono,* uberrimo, *paſcam eos,* res eorum me rectore florebunt, et habebunt ſe proſperrime. Cf. eandem imaginem Pſ. XXIII, 2. וּבְהָרֵי מְרוֹם־יִשְׂרָאֵל *Et in montibus celſitudinis* ſ. in montibus excelſis *Iſraelis,* i. e. iis in montibus, quibus Iſraeliticus populus maxime gloriabatur, et prae ceteris populis emine-

eminebat, quales erant montes Hierosolymitani, regni et cultus Jovani sedes; cf. XVII, 23. et ibi not. Seculi aurei, rege illo augustissimo, e prisca Davidis stirpe oriundo, rediturí felicitas describitur meris imaginibus e vita pastoritia petitis, ut Jesaj. XXXII, 18.

15. אַרְבִּיצֵם *Recubare faciam eos*, dabo eis pacem et tranquillitatem. Cf. Jesaj. XLIX, 10.

16. Quae supra Vs. 4. seqq. desiderabat Deus in pastoribus Israelis, ea omnia se perfecturum dicit. וְאֶת־הַשְּׁמֵנָה וְאֶת־הַחֲזָקָה *Pinguem autem et validam*, indeque protervam, lascivientem et petulcam. Malo enim sensu haec capienda esse, constat ex iis, quae sequuntur, tum Vs. 17., ubi verba, *vos autem, oves meae*, docent de aliis ovibus, videlicet refractariis, jam dictum esse, tum Vss. 18. 19., ex quibus patet, in iis, quae praecesserunt, non bonarum modo ovium consolationem, sed malarum etiam reprehensionem contineri, tum maxime ex Vs. 20., ubi *pecus pinguis* manifeste est mala et refractaria, coll. Vs. 17. Divites igitur et potentes, qui tenues opprimebant et vexabant, ovibus pinguibus validisque designari, non est dubium. Et Chaldaeus *impios et peccatores* explicuit. Quos minatur Deus tollendos e suo grege, id enim verbo אַשְׁמִיד indicatur. „Arabibus," ait Michaelis in *Supplemm.* p. 2331., „سمد plerumque de superbia dicitur, estque (primarie, ut ego arbitror) *altus fuit, sustulit caput*, unde dein *superbiam* dicunt; hinc Hebraeis הִשְׁמִיד *tollere*, pro *perdere, exitio dare.* Eadem in latino verbo *tollere* significationum conjunctio, ut cum Octavium Cicero ornandum *tollendumque* censuit." Cf. supra XIV, 9. XXV, 7. Alexandrinus Graecus interpres verba hebraica וְאֶת־הַשְּׁמֵנָה וְאֶת־הַחֲזָקָה אַשְׁמִיד, sic vertit: *καὶ πῖον καὶ ἰσχυρὸν φυλάξω*, quem sequutus Vulgatus: *et quod pingue et forte custodiam.* Neque aliter Syrus atque Lutherus (*Was fett und stark ist, will ich behüten*), quasi in hebraeo pro אַשְׁמִיד esset אֶשְׁמוֹר scriptum, quod miror Dathium receptae lectioni prae-

praeferendum arbitratum esse, quum ex iis, quae de significatione nominum חַשְׁמַנָּה et הַחֲזָקָה monuimus, appareat, receptum in codices hebraeos אַשְׁמִיד jure optimo suum locum tenere. Cf. Bocharti *Hieroz.* P. I. L. II. C. XLVI. T. I. p. 597. edit. Lips. אֶרְעֶנָּה בְמִשְׁפָּט *Pascam* enim *eam*, pinguem, *in judicio*, prouti eorum petulantia et intemperantia commeruit. De tali judicio, quo in sontes animadvertitur, verbum שָׁפַט et supra VII, 3. 1 Sam. III, 13. Ps. VII, 12. usurpatur.

17. Increpatis pastoribus convertit se ad gregem, i. e. ad populum, praesertim ad proceres. וְאַתֵּנָה צֹאנִי *Vos autem, o mi grex!* Vel: *nam ad vos quod attinet* etc., ut connectatur cum iis, quae proxime praecesserunt, q. d. ne putetis, solos pastores malos taxandos, vos autem prorsus inculpatos esse. הִנְנִי שֹׁפֵט בֵּין־שֶׂה לָשֶׂה *Ero judicans inter pecudem et pecudem,* cf. Vs. 20. Chaldaeus: בֵּין גְּבַר לִגְבַר *inter virum et virum.* Verba, quae proxime sequuntur, לָאֵילִים וְלָעַתּוּדִים, non sunt vertenda, *inter arietes et inter hircos,* sed posteriori לָשֶׂה jungenda hoc sensu: inter pecus et pecus, *arietes* videlicet, *et hircos,* sive, ut Vulgatus recte: *inter pecus et pecus arietum et hircorum,* nam verba לָאֵילִים וְלָעַתּוּדִים ut appositionem et epexegesin pertinere ad posteriorem vocem לָשֶׂה, quae praecedit, docet praefixi Lamed identitas. *Arietum* autem et *hircorum* nomine *proceres,* et insolentes quidem illi in reliquum gregem, s. populum significantur, vid. infra XXXIX, 18. Jesaj. XIV, 9. Zachar. X, 3. Unde recte Chaldaeus: לְחַטָּאָה וּלְחַיָּבַיָּא *peccatores et impios.* Et Coccejus: „In judicio statuit coram se ab una parte ovem s. parvam pecudem, ex altera parte etiam *ovem* (pinguem et validam Vs. 16.), et arietes atque hircos, nempe ut uni ovi [i. e. ovium generi] succurrat, et ejus vindex sit adversus *arietes* atque hircos."

18. הַמְעַט מִכֶּם *Num enim parum vobis est?* Vulgatus: *Nonne satis vobis erat?* ut supra XVI, 20. Job. XV, 11. הַמִּרְעֶה הַטּוֹב תִּרְעוּ Quod vos, robustae oves

(Vs.

(Vs. 16.), arietes et hirci (Vs. 17.), *optimum pascuum depascitis?* וְיֶתֶר מִרְעֵיכֶם תִּרְמְסוּ בְּרַגְלֵיכֶם *Et reliquum pascuorum vestrorum conculcatis pedibus vestris?* quod ferinum est potius, quam pecuinum, uti Daniel VII, 7. de quarta illa fera, ceteris ferociore, *comedebat, ac comminuebat, et reliquum pedibus suis conculcabat.* וּמִשְׁקַע־מַיִם תִּשְׁתּוּ *Et sedimentum* purum *aquarum*, i. e. puras ac limpidissimas aquas, seorsim a sedimento sumtas, in quibus desidunt omnes sordes (cf. verbum הַשְׁקִיעַ supra XXXII, 14., et ad eum loc. not.), vos ipsi *bibitis.* וְאֵת־הַנּוֹתָרִים בְּרַגְלֵיכֶם תִּרְפֹּשׂוּן *Reliquas* vero aquas *pedibus vestris conturbatis,* cf. XXXII, 2., ejusdem boni usuram aliis invidentes, ne quid iis purum supersit. Significat, proceres istos atque potentes, parare sibi delicias ex communibus bonis; cum autem optima quaeque et suavissima libassent, reliqua, quae sibi voluptati atque usui fore non putabant, sic invidebant aliis, ut relinquerent ita foedata ac turbida, ut nauseam moverent potius, quam aviditatem. Illa in imagine, ait Bochartus l. c. p. 598., „si quaedam minus conveniunt veris ovibus, quadrant tamen in oves mysticas, quae hic intelliguntur, id est, in Israelitas, in quibus multi divites post plenam messem et vindemiam pauperibus spicilegium et racemationem invidebant. Neque hoc insolens apud prophetas, ut plus sit ἐν τῷ ἐπιμυθίῳ, quam ἐν τῷ μύθῳ, et ea tribuantur τῷ τυπωθέντι, quae in typum minus cadunt."

19. וְצֹאנִי *Atque sic grex meus*, qui *oves meae* vere sunt, Vs. 12. 15. 22. Eam enim emphasin videtur accentus *Athnach* primae Versus voci appositus indicare. מִרְמַס רַגְלֵיכֶם תִּרְעֶינָה *Conculcatum* tantum *pedibus vestris* (Vs. 18.) *depascere coguntur.*

20. אֲלֵיהֶם *Ad eos*, pios et impios, his in terrorem, illis in solatium. הִנְנִי אָנִי *Ecce ego, ego*, inquam, adero, ut Vs. 11. בְּרִיָּה *Opimam*, saginatam, de qua Vs. 16. De hac voce Michaelis in *Supplemm.* p. 217.: „Semel occurrit

Ezech.

Ezech. XXXIV, 20. manifeſta *pinguedinis* ſignificatione, collato Vs. 3. Suſpicor autem, aliis punctis inſtruendum eſſe, בְּרִיָּה (Jod poſt J Dageſch accipiente, et Aleph more Chaldaeorum omiſſo), aut cum tribus Kennicotti codicibus בְּרִיָּאָה legendum. Prius praeplacet.“ וּבֵין שֶׂה רָזָה *Et inter ovem macilentam*, Num. XIII, 21. Grotius cum Chaldaeo: „*Inter divites et pauperes*, hos vindicabo, illos puniam.“ Bochartus l. c.: „Palam eſt, oves *pingues* opponi *macris*, ut malos bonis; et protervos, qui rerum ſucceſſu inſoleſcunt, tenuibus et humilibus.“

21. יַעַן בְּצַד וּבְכָתֵף תֶּהְדֹּפוּ *Eo quod lateribus et humeris* vos pingues ſ. opulenti *truditis*, impellitis, ut ſolent pecudes minores a majoribus trudi et incurſari, cf. Num. XXXV, 20. Proverb. X, 3. וּבְקַרְנֵיכֶם תְּנַגְּחוּ *Et cornibus veſtris*, i. e. potentia veſtra, ut Chaldaeus vertit, feritis, inſtar hircorum et arietum petulcorum, vid. Dan. VIII, 4. Cf. Bocharti l. c. p. 599. הַנַּחְלוֹת *Infirmas*, vid. not. ad Vs. 4. עַד אֲשֶׁר הֲפִיצוֹתֶם אוֹתָנָה *Donec disperſeritis*, expuleritis *eas*, Jerem. XXIII, 1. 2. אֶל־הַחוּצָה *Foras*, e caula ſ. ſtabulo ſuo. Potentes illi infirmam plebem, quae parum habebat ad reſiſtendum virium, omnibus modis vexabat et opprimebat.

22. Quia ergo gregem hunc infirmum vexabat lacerabatque vis et injuria potentiorum, ideo Deus ſuarum dicit eſſe partium, illius ſuſcipere patrocinium, et praedam extrahere ex illorum faucibus, qui bona illorum, qui vim et injuriam propulſare non poterant, ſua putabant eſſe commoda. Pericopam quae inde ab hoc Verſu usque ad finem Capitis continetur Latine reddidit et Notis illuſtravit Joa. Jahn in *Append. Hermeneut.* P. II. p. 78. ſeqq.

23. וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיהֶם *Praeſiciam* enim *eis*, ut verbum קוּם cum עַל conſtructum Deut. XXVIII, 36. occurrit. רֹעֶה, *Paſtorem*, regem, vid. not. ad Vs. 2. אֶחָד *Unum*, ſine ſocio et vicario, cf. infra XXXVII, 24. Niſi forſan, utroque

loco

loco אֶחָד *unicum* ſignificaverit, ut hoc dicat, ſingularem futurum eſſe paſtorem illum, quocum nemo paſtorum conferri queat. וְרָעָה אֶתְהֶן *Qui paſcat eas*, genus variat, quia צֹאן eſt generis communis. אֶת־עַבְדִּי דָוִיד *Miniſtrum meum, Davidem*, quo ſignificare poteſt vel talem regem, qui Davidem referat pietate, virtute et fortitudine, vel, ex Davidico genere prognatum; quomodo PERSIUS *Sat.* I. 87. *Romulum* ponit pro *Romano*. Rege vero illo e ſtirpe Davidica oriundo, quem vates h. l. promittit, Grotius *Sorobabelem* exiſtimat innui, qui *paſtor* potuerit *populi* vocari. quia eum ad antiqua pabula, i. e. Hieroſolymam reduxit, cui et recte *Davidis* nomen competierit, quia is, ſi quis alius, ex Davidico genere prognatus eſt. Sed tam praeclara ſunt, quae de hoc paſtore vaticinatur et promittit propheta, ut in Sorobabelem nullo modo cadere poſſent, qui ne *rex* quidem Iſraelitici populi dici potuit, quem tamen minime רֹעֶה, et Vs. 24. voce נָשִׂיא intelligendum eſſe, non dubium, multo minus vero tempora tam felicia adduxit, qualia rege illo futura promittit vates Vſs. 25. ſeqq. Significatur igitur magnus ille rex, qui Hebraeis κατ' ἐξοχὴν הַמָּשִׁיחַ, *Unctus*, nuncupari ſolet (cf. not. ſupra ad XVII, 22. T. I. p. 480.); qui et a Noſtro infra XXXVII, 24., et a Jeremia XXX, 9. atque ab Hoſea III, 5. *Davides* appellatur. Atque locis hisce ſignificari illum ipſum *veterem Davidem*, quem ſperarent futuro aliquo tempore regnum priſcum, ſed multo amplius atque auguſtius reſtauraturum, minime improbabile fuerit. Alere enim poterat ejusmodi ſpem opinio illa veteribus communis fere de rerum omnium ἀποκαταστάσει, revolventibus ſeſe et redituris aetatibus, de qua re dictum ad XVI, 53. (Vol. I. p. 442.). Certe huic opinioni conſentanea erat veterum Perſarum exſpectatio deredituro ultima mundi aetate rege vetere Paſchutan, Guſtaspi filio, quo Guſtaspo regnante atque favente ſuam doctrinam promulgaverat Zoroaſter. Illum igitur Paſchutan, qui et ipſe olim doctrinae Zoroaſtrianae in provincia Vardjemguerdiana propagandae miniſtrum ſe praebuerat, credebant

Perſae

Perſae extremis temporibus veterem ac puram religionis doctrinam, priſcumque Perſicum regnum ita eſſe reſtituturum, ut omnium rerum abundantia et proſperitas, atque pax univerſa terrarum orbem ſint beaturae. Vid. *Mémoires ſur diverſes Antiquités de la Perſe par Silveſtre* de Sacy (Paris. 1793. 4.) p. 94. ſeqq., ubi inter alia haec leguntur: „*Suivant les traditions des Perſes, rapportées dans le Zerdouſcht-nameh et dans le Djamaspi-nazem, Paſchutan, l'un des perſonnages deſtinés à faire refleurir la réligion de Zoroaſtre et l' empire des Perſes dans les derniers temps, demeure en attendant ce moment dans le Kanguédez, pays qui paroit répondre en partie Khoraſan. Il en ſortira à l' ordre, qui lui ſera apporté par un izeïl* [i. e. ſpiritum coeleſtem] *nommé Séroſch, et reviendra dans l' Iran. Par l' efficace des paroles ſacrées de l' Aveſta, il mettra en ſuite les barbares, qui deſoloient ce pays, y rétablira la réligion dans toute ſa pureté, et y ſera renaître l' abondance, le bonheur et la paix.*"

24. וַאֲנִי יְהוָה אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים Vid. not. ſupra ad XI, 20. Repetitur eadem promiſſio infra XXXVI, 28. נָשִׂיא *Princeps*, i. e. rex, מֶלֶךְ, quod ipſum nomen in eadem promiſſione infra XXXVII, 24. 25. legitur. אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי Non vana erit promiſſio, qui a me, aeterno, qui falli non poteſt, eſt pronunciata.

25. וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם *Et feriam cum iis foedus pacis*, paciſcar cum illis foedus novum, quod pacem ipſis et tranquillitatem inducet. *Pacis* autem nomine Hebraeos proſperitatem ſignificare, omniaque quae nobis in votis eſſe poſſunt, notum. De notione *foederis*, quod Deus tempore futuro cum populo Iſraelitico initurus pluribus locis dicitur, vid not. ſupra ad XVI, 60. וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן־הָאָרֶץ *Et ceſſare faciam beſtias malas e terra*, feriae beſtiae cicures fient, non amplius occident aut alio modo nocebunt, et ita deſinent eſſe peſſimae, uti et Jeſajas cecinit de hoc

ipſo tempore XI, 6. ſeqq. LXV, 25., coll. Hoſ. II, 20., et Sibylla apud Virgilium *Eclog.* IV, 13. 14.

Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetua ſolvent formidine terras.

Et ſtatim (Vs. 22. ſeqq.) magis ad hunc locum:

— — nec magnos metuent armenta leones;
Occidet et ſerpens, et fallax herba veneni.

Ad amplificandam deſcriptionem eorum temporum, quibus alta pax, et ſumma tranquillitas regnabunt, qualia et Zachar. III, 10. et Mich. IV, 4. depingunt, pertinet quoque, quod ſubjicitur, וְיָשְׁבוּ בַמִּדְבָּר לָבֶטַח וְיָשְׁנוּ בַּיְּעָרִים *et habitabunt* ſcil. habitantes, homines, *in deſerto ſecuri, dormientque* ſecuri *in ſaltibus.* Nam ſi belluae noxiae tollendae, aut cicurandae ſunt, conſequens eſt, ut quisque ſecure poſſit ſomnos capere, ubi illae plerumque degunt, nempe in ſaltibus locisque deſertis. Minus commode haec referunt alii ad feras, quae ſecurae ab inſidiis venatorum in paſcuis degere dicantur, quod jam innocuae ſint redditae. Cf. Vs. 27. Literae ביעורים, quae in textu poſitae reperiuntur, his animandae ſunt vocalibus, בַּיְעוֹרִים a ſingulari יָעוֹר, quemadmodum יָעוֹר et יָעִיר permutantur cum plurali conſtructo יַעֲרֵי 1 Chron. XX, 5. et 2 Sam. XXI, 19.

26. Abarbenel: „Pollicetur, fore, ut, quamvis terra Iſraelitica ob proventum vilipendatur, eo maxime aevo, quo populus proprius ex eadem ſeceſſit, alia tamen venturis temporibus rerum futura ſit facies." וְנָתַתִּי אוֹתָם וּסְבִיבוֹת גִּבְעָתִי בְּרָכָה *Et reddam eos et* eos qui ſunt in *circuitu collis mei, fauſtam precationem*, i. e. illos, qui terram Iſraeliticam incolent, et eos maxime, qui Hieroſolymitanam urbem habitabunt, omnibus bonis cumulabo. גִּבְעַת יְהוָה *collem Jehovae* eſſe *Zionem montem,* patet ex Jeſaj. XXXI, 4. Chaldaeus בֵּית קֻדְשִׁי *domum ſanctitatis meae* vertit. בְּרָכָה, abſtractum pro concreto, בְּרוּכִים, cf. not. ad Geneſ. XII, 2. et Storrii *Obſervatt.* p. 17. 19. 20., vel, *exemplum fauſtitatis*, ut ſupra XXVI, 21. in phraſi ſimili, quae tamen ſenſum

ſenſum oppoſitum malum habet. וְהוֹרַדְתִּי הַגֶּשֶׁם בְּעִתּוֹ *Et deducam imbrem tempore ſuo*, pluviam innuit tam auctumnalem, quae tempore faciundae ſementis humectat terram et disponit ad ſatum, tum alteram vernam, quae ſata ad ſpicam granumque deducit (גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, ut dicitur Joel. II, 23. cf. not. ad Deut. XI, 14.); ſi utralibet harum deſit, ſterilis eſt ager, et fames timetur. Nam quum Palaeſtina flumine magno irrigua non ſit, ut Aegyptus Nilo, ſed ex coelo exſpectet pluviam; ſit, ut inter Judaeos in maximis malis numeraretur pluvia deficiens, et ſummum exiſtimetur bonum opportunus imber, qui propterea inter ea bona, quae Iſraelitis praecepta divina ſervaturis promittuntur Levit. XXVI, 4. ſeqq., primum locum obtinet. Cf. Deut. XI, 14. Quare dum Deus h. l. populo ſuo, quum ad agros patrios excolendos redierit, pluviam utramque, auctumnalem et vernalem, promittit, ei omnia tam uſui quam votis opportuna pollicetur. גִּשְׁמֵי בְרָכָה *Pluvias benignitatis*, i. e. non vehementes, quae ſternunt ſata, aut confringunt arbores (מָטָר סֹחֵף *pluvia abripiens*, *qua fames adducitur*, Proverb. XXVIII, 3.), qualem deſcripſit Noſter ſupra XIII, 13.; ſed molliores et benigniores, quae terram irrigant atque foecundant, qualem optabat Moſes Deut. XXXII, 2.

27. Benigna illa atque opportuna pluvia efficiet, ut arbores ſuos fundant fructus, et terra acceptum ſemen cum uſura rependat. Neque erit ullus metus, qui illorum conturbet pacem et tranquillitatem. Eadem prorſus promiſſa leguntur Levit. XXV, 18. 19. XXVI, 3. 4. בְּשִׁבְרִי אֶת־מֹטוֹת עֻלָּם *Quando* nimirum *fregero vectes jugi eorum*, quando populus captivitate laxata, et jugo e cervicibus excuſſo reſpirare coeperit. Vid. eandem imaginem ſupra XXX, 18. Reſpicit autem Noſter ad ea, quae Levit. XXVI, 13. leguntur. מִיַּד הָעֹבְדִים בָּהֶם *E manu eorum, qui opus faciebant per eos*, i. e. qui iis pro ſervis uſi ſunt. Ut Exod. I, 14. de Aegyptiis Iſraelitas dura ſervitute opprimentibus:

Vitam eis acerbam reddiderunt, arenatum et lateres durius exigendo, et omne rusticani operis genus, אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם *quod faciebant per eos*, ad quod perficiendum iis pro servis utebantur. Obfervat Kimchi, verbum עָבַד in *Cal* dici tam de eo, *qui servit*, quam de eo, *cui servitur*, fed discrimen esse in fyntaxi. Nam priore illa fignificatione construi cum אֵת, five verbum praecedat, ut Genef. XIV, 4. עָבְדוּ אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר *servierunt Chedorlaomero*, five fequatur, ut Genef. XXVII, 40. וְאֶת־אָחִיךָ תַּעֲבֹד *et fratri tuo servies.* Sed ubi in altera fignificatione dicitur *de Domino, qui servitio servi sui utatur* [אָדוֹן עוֹבֵד בְּעַבְדוֹ], construitur cum ב, five praecedat verbum, ut Levit. XXV, 39. לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ *non ut mancipio eo utaris,* five fequatur, ut eodem Cap. Vs. 46. בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ *iis ut mancipiis utemini.* In locis vero posterioris generis, quibus cum ב verbum עָבַד construitur, id fignificationem *operis faciendi* obtinere, quae ducta fit a potestate *servitutis*, unde *opus facere per aliquem*, feu, *uti aliquo ad opus faciendum* (Jerem. XXII, 13.) est *habere aliquem servum* (Jerem. XXX, 8. XXXIV, 9.), recte monuit Storr in *Observatt.* p. 268. not.

28. וְלֹא־יִהְיוּ עוֹד בַּז לַגּוֹיִם Cf. fupra Vs. 8. 22. וְחַיַּת הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלֵם Vid. Vs. 25. וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח Vid. Vs. 25. et cf. Jesaj. XXXII, 18. Jerem. XXXIII, 16. Zachar. XIV, 11. וְאֵין מַחֲרִיד *Et nemo erit, qui terreat*, ex Levit. XXVI, 6. Cf. Mich. IV, 4.

29. Verborum וַהֲקִמֹתִי לָהֶם מַטָּע לְשֵׁם fenfum nulli fuperiorum interpretum fatis perfpectum fuisse deprehendo. Nomen מַטָּע fere *plantae* fignificatione capiunt, eoque defignari existimant regem illum illustrem, e stirpe Davidica oriundum, cujus celebre erit et gloriofum nomen, de quo fupra Vs. 23. Ac illum quidem *germinis* imagine pluribus prophetarum locis fisti, v. c. Jesaj. IV, 2. XI, 1. Jerem. XXIII, 5. Zachar. III, 8. VI, 12., dubio caret. Ita LXX: Ἀναστήσω αὐτοῖς Φυτὸν εἰρήνης, quafi שָׁלֹם pro לְשֵׁם legiffent.

giſſent. Quomodo et Syrus: ܢܨܒܐ ܕܫܠܡܐ *plantam pacis.* Vulgatus: *et ſuſcitabo eis germen nominatum* Verum מַטָּע non *plantam*, ſed *locum, quo quid plantatur, plantarium*, ſignificare, et ipſa nominis, praefixo מ ab initio aucti, forma indicat (vid. Simonis *Arcan. Formar.* p. 451.), et patet e noſtri vatis locis ſupra XVII, 7. XXXI, 4., nec non Mich. I, 6. Locus vero, in quo civitatis novae ſocii plantabuntur, terra ab eis habitanda erit. Imaginem noſtram illuſtrat Amoſus, qui in deſcriptione eorundem temporum, de quibus heic Noſter, haec habet IX, 15.: וּנְטַעְתִּים עַל־אַדְמָתָם *et plantabo eos in terra ſua*, ita eos in terra ſua ſedibus firmis pangam, *ut non amplius evellantur ex ſua terra, quam eis dedero, inquit Jova, Deus tuus.* Eadem promittit Deus apud Jeremiam XXIV, 6. *Eos in terram hanc reducam, inſtruamque, non evertam,* וּנְטַעְתִּים וְלֹא אֶתּוֹשׁ *et plantabo eos, non evellam.* Cf. Jerem. XXXII, 14. Hauſta haec omnia ſunt ex iis, quae 2 Sam. VII, 10. leguntur Davidi promiſſa divinitus per Nathanem: *Conſtituamque locum populo meo Iſraelitico,* וּנְטַעְתִּיו *et plantabo eum, et habitabit ibi* conſtanter et quiete, *neque amplius perturbabitur.* Ceterum nomen מַטָּע eodem plane, quo hoc noſtro loco, ſenſu exſtat apud Jeſajam, qui LX, 21. de aevo illo feliciſſimo, de quo Ezechiel: *Tuus autem populus, juſti omnes, ſemper terram poſſidebunt,* נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר *ſurculus plantarii mei, manuum mearum opus, quod mihi ſit honeſtamento.* Et paulo poſt LXI, 3. de Sioniis reducibus: *Ut vocentur arbores juſtitiae,* מַטַּע יְהוָה לְהִתְפָּאֵר *Jovae plantarium, quo decoretur.* Dictioni לְהִתְפָּאֵר utroque Jeſajano loco reſpondet noſtro לְשֵׁם *in nomen*, ſcil. *praeclarum et illuſtre*, quod de ejusmodi rebus dici ſolet, quae admirationem aliis movent, atque adeo multum ſunt in aliorum ore. Ita Deut. XXVI, 19. *Et reddat te ſuperiorem omnibus populis a ſe conditis,* לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת *in laudem, famam et decorem.* Et Jerem. XIII, 11. promittit Deus ſe ſibi ita applicaturum populo

pulo Ifraelitico, לִהְיוֹת לִי לְעָם וּלְשֵׁם וּלִתְהִלָּה וּלְתִפְאָרֶת *ut mihi fit populus, et famae et laudi decorique.* Cf. Zephan. III, 19. וְשַׂמְתִּים לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם *Et ponam eos laudi et famae*; i. e. laudem et famam eis conciliabo, laudatos et celebres eos reddam, *ubicunque terrarum erubuerint* prius. Ex quibus omnibus patet, verborum noftrorum, וַהֲקִמֹתִי לָהֶם מַטָּע לְשֵׁם, *conftituam eis plantationem in famam*, fenfum hunc effe, fedem eis praeftabo fixam atque praeclaram; patriam terram, quae rerum omnium fortunata atque laudatiffima evadet, fecuri atque tranquilli perpetuo habitabunt, neque inde poftea unquam vi ulla hoftili expellentur. Cui fententiae jam apte fubjungitur, *neque amplius exftituros in terra* אֲסֻפֵי רָעָב *qui fame abfumantur*, proprie *collectos fame*, fed verbum אָסַף, quod primum *colligere*, v. c. fruges (Deut. XXVIII, 38. XVI, 13.), denotat, faepe, quia quae colliguntur, ea de loco, unde colliguntur, domum vel alio *auferuntur*, valet *auferre, tollere*, deque *excidio* et *morte* dicitur, ut Zephan. I, 2. Cf. not. ad Pf. XXVI, 9. Opponitur haec promiffio minis fupra V, 12. 16. VI, 11. 12. וְלֹא־יִשְׂאוּ עוֹד כְּלִמַּת הַגּוֹיִם *Neque portabunt*, fuftinebunt, *amplius opprobrium gentium*, i. e. ab aliis gentibus, quod repetitur infra XXXVI, 6. 15.

30. Ex ea benevolentia rerumque fucceffu cognofcent, et Deum effe me et ab ipfis non abeffe, fed me protectorem habere, et fe effe gentem, praecipuo quodam modo meae fidei ac potrocinio commiffam.

31. Quid fibi velint haec verba, *Vos autem, o grex mi, grex pafcui mei, homines eftis, ego vero Deus vefter*, diffentiunt. Communior fententia eft, explicari his verbis allegoriam, et clarius exponi, quae dicta prius fuerant obfcurius. Quafi dicat: in grege homines, in paftore me ipfum intelligo. Ita Hieronymus: „Ne putaremus, univerfa, quae dicta funt, ad paftores, et oves, hircosque et arietes pertinere, folvit aenigma imo metaphoram, et ponit mani-

feftius:

festius: *vos autem oves meae et oves pascuae meae homines estis.* Omnis igitur sermo divinus de hominibus est, ad quos dicit: *Ego sum Dominus, Deus vester, dicit Dominus, Deus.*" Alii credunt, *homines* dici, quia, ex quo Deum pastorem habebunt et magistrum, pecudes esse desinant, et humano potius modo, quam belluino, vivent; simili sententia Ps. XXXII, 9. Sed verba eo potius tendere videntur, quod, quum plura pollicitus esset Deus, quae non videbatur assequi posse infirmitas humana, ut, quod nihil timendum esset a feris, nihil ab hominum rapinis, et alia, jam Deus ostendat, non ab hominum industria ac robore illa exspectanda esse, sed a Deo. Quasi dicat: neque illud vestra solertia ac viribus faciendum est, quid enim ab humana virtute, qualis est vestra, sperari possit eximium? Ego, Deus vester, pro vobis, qui meus estis grex, ego ipse praestabo.

Cap. XXXV.

ARGUMENTUM.

Quum anguſte premeretur Hieroſolyma ab hoſte Babylonio, Idumaei, qui jam dudum a primis ſuae familiae ſeculis, odio plusquam hoſtili ab Iſraele diſſederant, exſultabant animo, cum ſterni viderent inimicas vires, et ſperarent fore, ut nova provinciae acceſſione Idumaeum amplificaretur imperium. His igitur Deus minatur excidium per eos, a quibus ſibi ſperabant omnia. Quod ſuſtinebunt gaudentibus atque inſultantibus aliis, ut hac etiam in re Idumaeorum calamitas Judaeorum calamitati reſpondeat.

---

1. Item his me verbis adfatus eſt Jova:
2. Homo, compone faciem tuam adverſus
montem Seirem, et contra eum vaticinans,
3. ſic ei dicito: Sic dicit Dominus, Deus:
ego te petam, mons Seir, et tibi manus
inferens te in vaſtam ſolitudinem redigam,
4. urbesque tuas deſolabo, et tu deſertus eris,
5. ſciesque me eſſe Jovam; quoniam aeternas
gerens inimicitias compingis Iſraelitas in enſes,
tempore eorum exilii, tempore exitialis
6. criminis. Quamobrem ne vivam, inquit
Dominus, Deus, ne te caede adficiam, teque
caedes

caedes perſequetur, ni te, qui caedem non
odiſti, caedes perſequetur, redigamque Sei- 7.
rem montem in vaſtam ſolitudinem et ex eo
qui ibi obverſentur exſtirpabo; ejusque mon- 8.
tana ſuis occiſis complebo, cadentibus per
omnes tuos colles, perque tum edita loca
tum convalles ſauciis ferro. Aeternas ſoli- 9.
tudines te reddam, ne incolentur urbes
tuae, ſcietisque me eſſe Jovam; quando- 10.
quidem dicis, ambas gentes ambasque terras
fore tuas, eamque vos eſſe poſſeſſuros, ubi
Jova eſt. Itaque ſic vivam, inquit Dominus, 11.
Deus, ut quemadmodum ira invidiaque tua
dignum eſt, qua pro tuo in eos odio uſus
es, ſic agam, atque ita cum in te judicium
exercuero, cognoſcar apud eos; ſciesque 12.
me, Jovam, audiviſſe iſta tot maledicta,
quae in Iſraeliticos montes contuleritis, di-
centes, vaſtatos eſſe, et vobis comedendos
datos, et in me inſolente oratione proca- 13.
cibusque verbis utentes, quae ego audivi.
Sic dicit Dominus, Deus: gaudente toto 14.
orbe, efficiam te vaſtum. Quemadmodum 15.
tu domus Iſraeliticae patrimonium vaſtatum
eſſe gaudes, ſic efficiam, ut vaſtus fias,
mons Seir, et univerſa Idumaea, ſcieturque,
me eſſe Jovam.

NOTAE.

N O T A E.

Cap. XXXV, 2. שִׂים פָּנֶיךָ Vid. not. ſupra ad XIII, 17. עַל־הַר שֵׂעִיר *Contra montem Seir*, i. e. contra Idumaeos, in montanis Seir habitantes, Geneſ. XXXVI, 9. Cf. not. ſupra ad XXV, 8. 12.

3. הִנְנִי אֵלֶיךָ *Ero contra te*, cf. XXXIV, 10. וְנָטִיתִי יָדִי עָלֶיךָ *Extendam manum meam* ad plagam inſligendam, ut ſupra VI, 14. XXV, 7. 13. וּנְתַתִּיךָ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה XXXIII, 28. 29.

4. Exſcindam urbes, depulſisque civibus, quibus eras frequens, nihil in te praeter ſolitudinem et vaſtitatem relinquam.

5. יַעַן הֱיוֹת לְךָ *Quoniam* enim *eſt tibi, ideo* (לָכֵן) Vs. 6. Cf. Vs. 10. 11. אֵיבַת עוֹלָם *Inimicitia aeterna* cum Iſraelitis, continuando et augendo avitam illam ſimultatem et odium, quo utriusque gentis parentes ſeſe jam intra materni clauſtra uteri concluſi invicem proſequutos eſſe, et aeterna odia portendiſſe narratur Geneſ. XXV, 22. ſeqq. XXVII, 37. Perpetuas autem illi populi exercuerunt inimicitias, vid. e. c. Amoſ. I, 11. Pſ. CXXXVII, 7. et ad eum loc. not. Tunc vero maxime oſtenderunt, quo eſſent animo in Judaeorum genus, quando nacti ſunt opportunum tempus, ut illos tuto male poſſent accipere, ut noſter ſubjungit. וַתַּגֵּר אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל *Et propterea quod fluere feciſti*, i. e. dejexiſti (vid. de hoc verbi נָגַר in Hiphil ſignificatu not. ad Mich. I, 6.) *filios Iſrael.* Minus recte alii: *diffluere feciſti filios Iſraelis*, i. e. ſanguinem Iſraelitarum effudiſti. עַל־יְדֵי חָרֶב *Per gladium*, ut Jerem. XVIII, 21. Pſ. LXIII, 11., ubi eadem, quae h. l. loquutio, הִגִּיר עַל יְדֵי חֶרֶב, quam *proſternere* aliquem, *occidere gladio* ſignificare, non dubium eſſe poteſt. בְּעֵת אֵידָם *Tempore calamitatis eorum*, ut Obadias Vs. 13. in ejusdem argumenti vaticinio; quum ab Aſſyriis, et deinde a Chaldaeis premerentur. בְּעֵת עֲוֹן קֵץ Vid. not. ſupra ad XXI, 30. Quum poenae et excidii

excidii Judaeorum tempus advenisset. Jarchi: „Tradebant Idumaei Israelitas hostibus suis, quum fuga sibi consulere vellent in terram ipsorum." Similiter Obadias Vs. 14. Idumaeos alloquutus. *Neque debebas consistere ad bivia ad perdendos qui evasuri essent, nec hostibus tradere fuga elapsos tempore calamitatis.* Posterius hemistichium loci hujus Obadiani hebraice ita sonat: וְאַל־תַּסְגֵּר שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה, quod Vulgatus Latinus sic vertit: *et non concludes reliquos ejus in die tribulationis.* Verbum הִסְגִּיר *concludendi* significatu accepit. Unde et nostrum locum ita reddidit: *et* (quod) *concluseris filios Israel in manus gladii in tempore afflictionis eorum*, i. e. quod conclusisti fugam, et in hostile ferrum compegisti; quasi תַּגֵּר, quod h. l. legitur, sensu non diversum esset a תַּסְגֵּר apud Obadiam. Graecus Alexandrinus verba Ezechielis hoc modo transtulit: Ἐνεκάθισας τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ ἐν δόλῳ ἐν χειρὶ ἐχθρῶν, μαχαίρᾳ ἐν καιρῷ θλίψεως αὐτῶν, quae Theodoretus sic explicat: Τουτέστι, τῶν πολεμίων αὐτοῖς ἐπελθόντων, λόχοις καὶ ἐνέδραις τὰς ὁδοὺς αὐτοῖς ἐπετείχιζες, οὐδὲ φυγεῖν αὐτοῖς ἐπιτρέπων. οὕτω γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι ἑρμηνευταὶ ἡρμήνευσαν καὶ συνέκλεισας, φησὶ, τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐπὶ χεῖρα ῥομφαίας, ἐν καιρῷ θλίψεως αὐτῶν, ἐν καιρῷ ἀνομίας ἔμπροσθέν μου. *Hoc est, cum in ipsos invaserunt hostes, dispositis insidiis vias eorum obstruebas, ut ne fugiendi quidem facultatem ipsis concederes. Ita enim alii etiam interpretati sunt: Et conclusisti, inquit, filios Israelis in manum gladii, tempore tribulationis ipsorum, tempore iniquitatis coram me.* Quae interpretatio videtur Symmachi esse, qui proinde nostrum וַתַּגֵּר pro וַתַּסְגֵּר cepit, et eum interpretem forsan sequutus est Vulgatus Latinus nostro loco. Cum utroque interprete consentit Syrus: ܘܕܐܫܠܡܬ ܠܒܢܝ̈ ܐܝܣܪܝܠ ܠܐܝܕܝ ܕܣܝܦܐ *et* quod *tradideris filios Israelis in manum gladii tempore infortunii eorum.* Verbo ܐܫܠܡ, quo h. l. hebraeum

וַתַּגֵּר

וַתַּגֵּר expreſſit, idem interpres Obadiae loco pro וַתַּסְגֵּר, et illic quidem recte, eſt uſus. Chaldaeus: חֲלַף דְּחַבֵּבְתָּא יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי קָטוֹלֵי חַרְבָּא *pro eo quod perdidiſti filios Iſraelis per eos, qui gladio occidunt.* Verbum חַבֵּב, quod equidem comparandum exiſtimo cum Arabico تَبَّ *periit*, in Conjug. II. *perdidit*, Chaldaei V. T. interpretes conſtanter pro hebraeo נַגֵּר uſurpare ſolent.

6. כִּי־לְדָם אֶעֶשְׂךָ *Sanguini* ſ. *in ſanguinem faciam*, i. e. caedi exponam *te.* Particula כִּי poſt formulam jurisjurandi, ut h. l., ponitur et Zephan. II, 9. Ruth. I, 17. 1 Sam. XIV, 44. XXV, 34. al. Alii: ſanguine totum perfuſum, ſanguine natantem te efficiam. Chaldaeus: לִקְטוֹל אַעְבְּרִינָּךְ *in occiſionem te faciam.* וְדָם יִרְדֳּפֶךָּ *Et ſanguis*, i. e. ſanguinis a te effuſi, caedis a te perpetratae reatus et poena, *te perſequetur.* דָּם h. l. notat reatum ex ſanguine effuſo contractum, cum ejus poena, ut ſupra XXXIII, 4. 5. Exod. XXII, 1. 2. Levit. XX, 9. אִם־לֹא דָם שָׂנֵאתָ *Quandoquidem non odiſti ſanguinem*, i. e. ſanguinis effuſionem, ſed e caedibus voluptatem capere videbaris. Alii: *niſi oderis ſanguinem*, i. e. niſi abstinueris ab effundendo ſanguine, ſanguis quoque tuus effundetur. Sunt, qui nomen דָּם h. l. pro *conſanguinitate* ſ. *conſanguineis* capiant, hoc ſenſu: *ſi non* (ſenſu jurantis, ut ſupra V, 11. XVII, 16.) quia *ſanguinem odiſti, ſanguis te ſit perſequuturus*, i. e. odiſti ſanguinem et propinquitatem fratris tui Jacobi (et poſterorum ejus), quem amare debueras ut conſanguineum, ideo cruenti hoſtes tibi inſtabunt. Sic jam Theodoretus: Αἷμα δὲ ἐνταῦθα οὐ τὸν πόλεμον, ἀλλὰ τὴν συγγένειαν ὀνομάζει. ἐπειδὴ γάρ φησι τῷ γένει σου πεπολέμηκας, εἰκότως ὑπὸ τούτου πολεμηθήσῃ, καὶ τοὺς συγγενεῖς, οὓς ἐμίσησας, ἐπαναστήσω σοι πολεμίους· συγγενεῖς δὲ Ἰδουμαίων οἱ Ἰουδαῖοι· ἐκ δύο γὰρ ἀδελφῶν τὸ γένος κατάγουσιν· οἱ μὲν ἐξ Ἐδὼμ τοῦ καὶ Ἡσαῦ· οἱ δὲ ἐξ Ἰακὼβ, τοῦ καὶ Ἰσραήλ. Sed de *conſanguinitate* nomen דָּם in V. T. nusquam uſurpatum legitur,

neque

neque necesse est, ut hoc solo loco ea significatione illud sumamus. וְדָם יִרְדֳּפֶךָ *Ideo sanguis* s. caedes *persequetur te*, ut sanguine, quem adeo sitiisti, satieris tandem, sed tuo ipsius, non aliorum. Alii: sanguis a te effusus te persequetur, expetet de te vindictam. Chaldaeus: וְאָשְׁדֵי דְמָא יִרְדְּפוּנָךְ *et effundentes sanguinem persequentur te.* Ceterum toties repetito hoc Versu nomine דָּם respicitur dubio procul nomen אֱדוֹם, gentis Idumaeae. Esse enim דָּם pro אֱדָם, uti et aliquando Chaldaei Syrique scribunt, et Poenos olim, teste Hieronymo, sanguinem *Edom* dixisse, post alios monuit MICHAELIS in *Supplemm.* p. 447.

7. אֶת־הַר שֵׂעִיר Vid. Vs. 2. 3. לְשִׁמְמָה וּשְׁמָמָה *In devastationem et desolationem*, i. e. in omnimodum et extremam desolationem; cf. supra XXXIII, 28. Similiter de Idumaea Maleachi I, 3. *Esavum odio habui*, וָאָשִׂים הָרָיו שְׁמָמָה *et montana ejus in vastitatem redigam.* Pro וּשְׁמָמָה in aliquot codicibus legitur וּמְשַׁמָּה, ut supra Vs. 3. וְהִכְרַתִּי מִמֶּנּוּ *Et exscindam ex eo*, ut supra XIV, 17. עֹבֵר וָשָׁב *Transeuntem et redeuntem*, i. e. omnem viatorem, ut Zachar. VII, 14. *Et terra desolata fuit* מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב *ita ut non esset transiens aut regrediens* per illam. Cf. Zachar. IX, 8. Jesaj. XXXIII, 8. Jerem. IX, 9. 12., et supra XXXIII, 28.

8. וּמִלֵּאתִי אֶת־הָרָיו חֲלָלָיו *Replebo enim montes occisis ejus*, cadaveribus eorum, cf. supra XXXII, 5. גִּבְעוֹתֶיךָ Et ad *colles tuos* quod attinet, בָּהֶם (sub finem Versus) *in eis* cadent etc. וְגֵיאוֹתֶיךָ וְכָל־אֲפִיקֶיךָ Cf. XXXI, 12. חַלְלֵי־חֶרֶב XXXI, 17. 18. Jesaj. XXII, 2.

9. שִׁמְמוֹת עוֹלָם אֶתֶּנְךָ Imo *vastitates aeternitatis te reddam*, aeternam tibi vastitatem inducam. Cf. Jerem. XXV, 12. LI, 26. 62. *Urbes tuae non revertentur*, תָשֹׁבְנָה, sicuti legere jubet nota marginalis, id est, non restituentur in pristinum statum, ut 1 Sam. VII, 14. וַתָּשֹׁבְנָה הֶעָרִים *et redierunt urbes*, i. e. restitutae sunt urbes, quas Israelitis

litis eripuerant Philiſthaei. Cf. et ſupra XVI, 55. Sed quod in textu ſcriptum eſt, תִּישַׁבְנָה legendum, *habitabuntur* ſignificat, nam et in Cal paſſive ſonat, ut Jerem. L, 13. 39. et ſupra XXVI, 20., ubi not. vid., quemadmodum Graecum *ναίω* et *ναιετάω*, *habito*, apud poëtas paſſive accipitur pro *habitor*, ut paſſim apud Homerum (v. c. Iliad. II, 648. *ναιεταώσας πόλεις*), et apud Sophoclem in *Ajace flagellif.* Vs. 603., ubi Scholiaſtes: *ναίεις, ἐνεργητικὸν ἀντὶ παθητικοῦ ναίῃ.* Vulgatus: *et civitates tunc non habitabuntur*, nec aliter ceteri veteres. Ceterum in תִּישַׁבְנָה quieſcit *Jod*, prima radicalis, ut in אֵילְכָה, *incedam*, Mich. I, 8.

10. יַעַן אָמְרְךָ *Quia* etiam *dixiſti*, ut ſupra XXV, 3., eadem conſtructio, quae ſupra Vs. 5. אֶת־שְׁנֵי הַגּוֹיִם וְאֶת־שְׁתֵּי הָאֲרָצוֹת לִי תִהְיֶינָה *Ipſeitas* ſ. *ſubſtantia duarum gentium*, i. e. duae gentes *et duae terrae mihi*, meae, *erunt*, vid. de hoc uſu voculae אֵת not. ad XXXI, 4. et cf. eundem loquendi modum Num. XXVI, 55. Joſ. XXII, 17. Jerem. XXVII, 8. Zachar. VII, 7. Nehem. IX, 19. 32. Quemadmodum quando decem tribus e ſuis finibus abductae ſunt ab Aſſyriis, gentes irruperunt finitimae, ut de Ammonitis queritur Jeremias XLIX, 1.; ſic etiam nunc Idumaei amplificandos eſſe fines ſuos exiſtimabant adjectis Judaeorum poſſeſſionibus, cum ſperarent illos inde fore a Babyloniis exturbandos. Quae vero ſint duae terrae, quarum ſe futuros dominos putabant Idumaei, incertum eſt. Duo regna illa videntur eſſe poſſe, quae vacua jam ante reliquerant decem tribus ab Aſſyriis abactae, et quae nunc relicturae ſperabantur duae aliae, quibus jamjam imminebat infenſa Chaldaeorum acies. Item duo regna ita capi poſſunt, ut alterum ſit Idumaeum, quod obtinebant, alterum Judaicum, quod jam ſpe certiſſima devorabant. Poſterius probat Hieronymus, prius Grotius: „Q. d. Speraſti, te primum Salmanaſſaris dono poſſe conſequi terram et captivos Samariae, deinde a Chaldaeis terram Judaeam,

et

et captivos inde factos, qualem ſpem etiam Ammonitae conceperant, Jerem. XLIX, 1.“ Utramque ſententiam admittunt verba; neque multo refert, hocne an illo modo ſentias. וִירַשְׁנוּהָ *Et poſſidebimus eam* terram utramque. Alii ſuffixum ſingulare in ſpecie referunt ad urbem Hieroſolymitanam, vel ad univerſam terram Iſraeliticam, tanquam unam. Cf. Vs. 12. וַיהוָה שָׁם הָיָה *Quum* tamen *Dominus* ibi eſſet, quem revereri debebas. Opinantur aliqui, illud שָׁם, *ibi*, ſpectare Idumaeos, quibus Deus praeſens aderat, audiebatque verba illa, ab audaci et ſuperbo animo profecta, illaque ſevero ſupplicio deſtinabat. Cui opinioni ſavet, quod ſtatim dicitur Vs. 12. *Et intelliges, me Dominum audiviſſe omnia tua opprobria adverſus montes Iſraelis.* Et Vs. 13. hoc idem repetit, et adverſum ſe ſermonem illum factum interpretatur. Eodem modo videtur Chaldaeus noſtra verba accepiſſe: וּקֳדָם יְיָ גְּלִין מַחְשְׁבָת לִבָּא *et coram Domino revelatae fuerunt cogitationes cordis tui.* Verum placet magis communis ſententia, qua שָׁם ad terram Judaicam refertur. Quaſi dicat Deus, non ſolum audacter et impie, ſed etiam ſtulte promiſiſſe Idumaeos ſibi Hieroſolymae regnum, quum tamen Deus eſſet ibi; vel quia templum nondum eſſet everſum, cum haec dicerentur ab Idumaeis (templum autem domicilium putabatur Dei, et quaſi propria ſedes), vel quia locus ille erat in Dei tutela. Cf. ſupra XXV, 3. Dathius: „*Me adhuc* praeſente, h. e. ſtante adhuc templo meo.“

11. כְּאַפְּךָ וּכְקִנְאָתְךָ *Secundum iram tuam et ſecundum zelum*, hoſtilem animum *tuum*, quem in Judaeorum populum oſtendiſti. אֲשֶׁר עָשִׂיתָה מִשִּׂנְאָתֶיךָ בָּם *Quem exercuiſti ex odio tuo in illos.* Sicuti tu illis ex odio et invidia nocuiſti, ita ego te viciſſim ſevere tractabo; ego quoque iratus vicem tibi parem rependam. Cf. ſupra XXV, 14. וְנוֹדַעְתִּי בָם *Et innoteſcam iis*, ut agnoſcant potentiam meam. Chaldaeus: וְאִתְגְּלֵי לְאֵיטָבָא לְהוֹן *et revelabor ad beneſaciendum iis.* Cf. XX, 5. 9. כַּאֲשֶׁר אֶשְׁפְּטָךְ *Cum judi-*

judicabo te, cum judicium de tuo capite feram inimicum et grave. Chaldaeus: כַּד אֶתְפְּרַע מִנָּךְ *quando ultionem ſumam de te.*

12. אֶת־כָּל־נָאָצוֹתֶיךָ *Omnes voces tuas contumelioſas,* ut 2 Reg. XIX, 3. Nehem. IX, 18. 26. שְׁמֵמוּ *Deſolati ſunt* montes Iſraelitici, deſerti a ſuis incolis, occiſis et abductis, Vs. 15. XXXIII, 28. Deſerti ſunt Iſraelitici fines, in quos jam irrumpere nobis licebit. Quae in textu poſitae ſunt literae (Chetibh), his animandae ſunt vocalibus, שְׁמָמָה, *deſolatio, ſolitudo* ſcil. facti ſunt, coll. Levit. XXVI, 33. Similis ſcripturae varietas Pſ. LXXIII, 2. Job. XVI, 16. לְאָכְלָה *In cibum,* in praedam, XXXIV, 5. 8. 10.

13. Neque tantum populum Iſraeliticum petulantibus convitiis exagitaſtis, verum וַתַּגְדִּילוּ עָלַי בְּפִיכֶם *et contra me magnificaſtis* vos *ore veſtro*, magna loquuti eſtis contra me, ut Obad. Vs. 12., cf. Jerem. XLVIII, 26. 42., jactantes vires et opes veſtras, et eſſata mea de vindicandis Iſraelitis contemnentes. וְהַעְתַּרְתֶּם עָלַי דִּבְרֵיכֶם *Et multiplicaſtis contra me verba veſtra,* ſuperbe et inſolenter multa contra me evomuiſtis. Verbum עָתַר ab *abundantiae* notione, quam nomen עֲתֶרֶת Jerem. XXXIII, 6. obtinet (coll. Chald. עֲתַר *diteſcere,* unde עֻתְרָא *divitiae* Hebraeis alias עֹשֶׁר et עָשַׁר), videtur proprie ſignificare *verba fudit magna copia,* vel *orando inſtanter,* ut Geneſ. XXV, 21. Exod. VIII, 26. locisque pluribus aliis, vel *jactando, convitiando,* ut h. l. Ita bene conveniet τῷ וַתַּגְדִּילוּ, quod praeceſſit. Eandem notionem expreſſit Alexandrinus Graecus: *ἐπλήθυνας ἐπ᾽ ἐμὲ λόγους σου.* Et Chaldaeus: וְאַסְגֵּיתוּן עֲלַי פִּתְגָמֵיכוֹן, *et multiplicaſtis contra me verba veſtra.* Quod Jarchi ſequutus, הרביתם interpretatus eſt. Kimchi: דברתם עלי דברים עבים וחזקים *loquuti eſtis contra me verba craſſa et dura. Denſitatis* et hinc *craſſitatis* notionem verbo tribuit collato עֲתַר עָנָן *denſitas nubis,* ex vulgari interpretatione, ſupra VIII, 11. (quaſi eſſet i. q. עַל הֶעָנָן Exod. XIX, 9.), et Proverb. XXVII, 6., quo loco verba

וְנַעְתָּרוֹת

וַנַּעְתַּרְתֶּם בְּשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא interpretantur *dura* ſunt *oſcula oſoris.* Vulgato ſenſum utcunque exprimere ſatis fuit: *derogaſtis adverſum me verba veſtra,* i. e. de meo honore audacter detraxiſtis, et contra me maledictam exercuiſtis linguam. Nova ratione noſtram dictionem explicat Michaelis in *Supplemm.* p. 1986. „Verba injurioſa," inquit, „quum vulnerare dicantur, gladiisque ac telis comparentur, ex عتر, *tremuit ſagitta,* Hiphil tranſitive verti poteſt, *intremuiſtis mihi,* i. e. jaculati contra me eſtis *verba veſtra,* verba contumelioſa ut ſagittas contra me ſparſiſtis." Talia retuliſſe ſufficiat.

14. כִּשְׂמֹחַ כָּל־הָאָרֶץ *Dum laetabitur univerſa terra,* ſ. ut Vulgatus vertit, *laetante univerſa terra in ſolitudinem te redigam.* Ita Infinitivus praepoſito כ ſaepius vertendus, veluti Joſ. VI, 20. וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הָעָם *Et factum eſt quum audiret populus ſonum tubae.* Eſth. V, 2. וַיְהִי כִרְאוֹת הַמֶּלֶךְ אֶת־אֶסְתֵּר *Et factum quum videret rex Eſtherem.* Sed Kimchi utrumque Caph, alterum in כִּשְׂמֹחַ hoc Verſu, alterum in כְּשִׂמְחָתְךָ, initio Verſus proximi, eo ſenſu ſibi invicem reſpondere putat, ut *aequalitas* indicetur, quemadmodum in illo Jeſaj. XXIV, 2. כָּעָם כַּכֹּהֵן *Qualis plebs, talis ſacerdos,* par plebi ſacerdos, כַּעֶבֶד כַּאדֹנָיו, *talis ſervus qualis Dominus ejus.* Cf. Geneſ. XLIV, 18. 1 Reg. XXII, 4. al. et Storrii *Obſervatt.* p. 246. Hinc uterque Verſus ita erit conjungendus: talis erit laetitia univerſae terrae propter vaſtitatem, quam tibi inducam, qualis tua erat laetitia propter vaſtatam terram Iſraeliticam. Sed Verſu proximo τῷ כ nomini שִׂמְחָה praefixo potius reſpondet כֵּן, quod ibi ſequitur. Quare hoc Verſu peculiaris ſententia abſolvitur. LXX: ἐν τῇ εὐφροσύνῃ πάσης τῆς γῆς ἔρημόν σε ποιήσω αἰώνιον, quaſi ſententia haec eſſet, cum aliae gentes, quae item vaſtatae ſunt a Chaldaeis, ab exilio redierint, et in ſtatum priſtinum reſtitutae fuerint; Idumaeam tamen illius beneficii futuram expertem.

15. Illud, quod te redigam in vaſtam ſolitudinem cum populorum omnium univerſali gaudio, faciam aequiſſimo judicio, ut paria paribus ex adverſo reſpondeant. Exultaverat praecipue Idumaea dum ſternerentur Judaeorum vires, et civitas olim ornatiſſima aequaretur ſolo. Quare ut par illi reſponderet fortuna, oportebat, ut ipſa quoque exultantibus atque gaudentibus omnibus ſterneretur. כְּשִׂמְחָתְךָ לְנַחֲלַת בֵּית־יִשְׂרָאֵל *Secundum gaudium tuum,* prout meruit impium tuum gaudium *de haereditate domus Iſraelis.* Quae ἐπιχαιρεκακία deſcribitur infra XXXVI, 5. Pſ. CXXXVII, 7. Obad. Vs. 12. Cf. etiam ſupra XXV, 6. עַל אֲשֶׁר־שָׁמֵמָה *Eo quod* (ut XXIII, 30.) *devaſtaretur,* Vs. 12. XXXIII, 28. XXXVI, 4. כֵּן אֶעֱשֶׂה לָּךְ *Sic faciam tibi,* cf. Vs. 6. 11. 14. Verbis הַר־שֵׂעִיר junctum eſt verbum femininum תִּהְיֶה, et ad כָּל־אֱדוֹם refertur pronomen femininum in כֻּלָּהּ, quod ante utrumque ſubaudiendum eſt עֲדַת, *coetus* incolarum, uti monet Kimchi, qui ſimilis loquendi modi exempla adducit 2 Sam. VIII, 2. וַתְּהִי מוֹאָב, et XXIV, 9. וַתְּהִי יִשְׂרָאֵל. In quinque De-Roſſii codicibus legitur maſculinum כֻּלּוֹ.

CAP.

Cap. XXXVI.

ARGUMENTUM.

Promittit Deus terrae Israeliticae, quae tum jacebat vastata atque desolata, frequentiam civium, et omnium rerum abundantiam; illis vero gentibus, quae Judaeorum insultarant incommodis, talem minatur fortunae mutationem, talem ruinam, qualem ipsae in Judaeorum gente festivo exagitabant plausu et libero convitio (Vs. 1—15.). Ne vero populus, tot ornatus a Deo beneficiis, suis sibi meritis tantam felicitatem adscriberet, aut existimaret, immerito se tot a gentibus incommodis urgeri, enumerat Deus peccata, propter quae variis vexetur infortuniis, et indignus omnino videatur, quem Deus tam prosequatur benigne, tam ornet liberaliter (Vs. 16—22.). Se suae solum potentiae et gloriae patefaciendae caussa id effecturum asserit, ut antiquis sedibus restituatur populus, emendatus tamen et plane novus, abjectis malis moribus, quibus olim inquinatus fuerat (Vs. 23—27.). Reliqua Capitis pars versatur in temporum illorum fortunatissimorum descriptione, quae a vate variis imaginibus exornatur atque amplificatur (Vs. 28—38.).

Tu vero, homo, vaticinare ad Israeliticos 1.
montes, et dic: o montes Israelitici, audite
Jovae dicta! Sic dicit Dominus, Deus: 2.
quoniam in vos insultat hostis, et sibi aeter-

norum excelſorum poſſeſſionem ceſſiſſe di-
3. cit; propterea vaticinare, dicens: ſic dicit
Dominus, Deus: quandoquidem vos undique
vaſtati, ac depopulati, reliquis gentibus in
poſſeſſionem ceſſiſtis, et in hominum dicteria
4. et probra veniſtis; hanc ob rem, o montes
Iſraelitici, audite Domini, Dei, dicta: Sic
dicit Dominus, Deus: montibus et collibus,
et depreſſis locis vallibusque, et vaſtis ruinis,
et derelictis urbibus, quae reliquis undique
5. gentibus praedae ludibrioque ſunt; ſic, in-
quam, dicit Dominus, Deus: omnino ego
ardenti mea vehementia uti decrevi cum in
reliquas gentes, tum in totam Idumaeam,
qui terrae meae poſſeſſionem ſumma cum
mentis laetitia animique procacitate ſibi vin-
dicaverint, quod ea eſſet objecta praedae.
6. Quocirca vaticinare de Iſraelitica terra, et
dic montibus atque collibus, depreſſisque
locis et vallibus: ſic dicit Dominus, Deus:
ego acriter et iracunde loquor: quoniam
7. vos gentium probra fertis, hanc, inquam,
ob cauſam ſic dicit Dominus Deus: ego vo-
bis promitto, gentes vobis undique finitimas
8. infamiam paſſurus eſſe, vos autem, o mon-
tes Iſraelitici, veſtros et ramos edetis, et
fructus feretis Iſraelitis meis propediem ven-
9. turis. Nam hoc vobis confirmo, futurum
eſſe, ut ego reſpiciam vos, colendosque et
10. ſeminandos curem, et hominibus frequen-
tem,

tem, videlicet univerſo Iſraelitarum genere,
utque urbes habitentur, et diruta conſtruan-
tur, faciamque ut in vobis et hominum ſit 11.
et pecorum copia, qui crebeſcant et foeti-
ficent, vosque in antiquum reſtituam, et
pluribus bonis adficiam, quam quae habue-
ritis olim, ſcietisque me eſſe Jovam. Atque 12.
in vos perducam homines, videlicet popu-
lum meum Iſraelem, qui te poſſideant, quo-
rum tu ſis patrimonium, nec iis deinceps
orbaberis. Sic dicit Dominus, Deus: quo- 13.
niam tu hominum conſumtrix, gentisque
tuae orbatrix eſſe diceris; propterea non 14.
amplius homines conſumes, genteque tua
orbabis deinceps, inquit Dominus, Deus,
neque committam ut amplius audias probra 15.
gentium, neque deinceps populorum male-
dicta feres, neque gentem tuam peſſumda-
bis, inquit Dominus, Deus. Praeterea ſic 16.
adloquutus eſt me Jova: Homo, Iſraelis 17.
poſteri in terra ſua manentes eam ſuis mo-
ribus ſtudiisque polluerunt. Ego vero ad
inſtar menſtrualis foeditatis eorum inſtituta
habui. Itaque in eos iram meam profudi, 18.
propter ſanguinem in terra ab illis profu-
ſum, et quod eam foedis ſuis idolis conta-
minarunt. Eosque pro ipſorum moribus 19.
ſtudiisque puniens, ultro citroque per gentes
et terras diſſipavi. Illi vero, ut ventum eſt 20.
in nationes, in quas venerunt, meum ſacrum

pro-

profanaverunt nomen, dum Jovae populus
esse, qui ex sua terra migrassent, dicerentur.
21. Sed ego parco sancto meo nomini, quod
profanarunt Israelis posteri in nationibus, in
22. quas venerunt. Quare dic Israeliiarum ge-
neri: sic dicit Dominus, Deus: non ego
vestra id causa facio, domus Israelis, sed
propter meum sacrum nomen, quod vos
apud gentes in quas venistis, profanastis.
23. Hoc ego magnum meum nomen sanctum
reddam, profanatum apud gentes, id vobis
inter eas profanantibus, scientque gentes,
me esse Jovam, inquit Dominus, Deus,
quum ego me in vobis ob oculos illarum
24. sanctum praebuero. Arcessam autem vos
ex gentibus, et ex omnibus collectos terris
25. adducam in vestram terram. Puraque vos
conspergam aqua, ut ab omnibus vestris
foeditatibus purgemini, et ab omnibus ve-
26. stris foedis idolis vos expiabo. Vobisque
et cor novum et spiritum novum in pectora
dabo, et, exemto de corporibus vestris la-
27. pideo corde, vobis carneum cor dabo; et
dato in pectora vestra meo spiritu faciam,
ut institutis meis parcatis, et mea jura ob-
28. servetis, et ea exsequamini. Ita manebitis
in terra, quam ego dedi majoribus vestris,
et vos mihi populus, et vobis ego Deus ero.
29. Vosque ab omnibus vestris impuritatibus
vindicabo et frumentum evocans et multi-
plicans

plicans non imponam vobis ſamem; ſed 30.
arborum fructus agrique fruges multiplicabo,
ne vobis fames amplius apud gentes expro-
bretur. Recordantes autem vos veſtros vi- 31.
tioſos mores et improba facinora diſtaedebit
apud vos ipſos vitiorum ſcelerumque veſtro-
rum. Non propter vos ego hoc faciam, in- 32.
quit Dominus, Deus, ut hoc ſciatis: pudeat
vos et erubeſcite veſtros mores, domus
Iſraelis. Sic dicit Dominus, Deus: cum ego 33.
vos ab omnibus vitiis veſtris mundavero, et
effecero, ut habitatae ſint urbes, et quae
diruta ſunt inſtaurata, et terra deſerta co- 34.
latur, pro eo quod deſerta fuerit, ſpectan-
tibus cunctis viatoribus; dicetur, terram 35.
iſtam vaſtatam ſimilem eſſe Edenenſi viri-
dario, urbesque dirutas, vaſtatas, everſas,
habitari munitas. Scientque gentes, quae 36.
circum vos erunt reliquae, me eſſe Jovam,
qui et everſa inſtaurem, et vaſta conſeram.
Ego Jova dico et idem faciam. Sic dicit 37.
Dominus, Deus: hoc adhuc ut Iſraelitis fa-
ciam exorabor videlicet, ut eos augeam ho-
minibus, ſicut ovium greges. Quaſi oves 38.
ſacrae, quaſi oves Hieroſolymae in ejus ſo-
lemnibus, ſic erunt urbes dirutae huma-
narum ovium plenae, ſcientque me eſſe
Deum.

NOTAE.

N O T A E.

Cap. XXXVI, 1. אֶל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל *Ad montes*, ſ. *de montibus Iſraelis*, quos per proſopopoeiam alloquitur ut homines, a quibus deſerti erant. Cf. VI, 2. XXXIII, 28. Opponuntur *montanis Seir*, de quibus Verſu ultimo Capitis praecedentis. Qui modus inchoandi Capitis oſtendit, continenti vaticinio Caput hoc eſſe cum praecedenti conjungendum. Et revera ita poſtulat rerum ipſarum conſequutio. Nam quum prius invectus eſſet Deus in Idumaeos, quod jam ſibi perſuaſiſſent, praedicaſſentque Judaeorum regionem in ſuam poteſtatem eſſe venturam (XXXV, 10.), contrariaque omnia eſſet comminatus; nunc alloquitur et conſolatur montes Iſraeliticos, qui tunc abductis cultoribus erant deſerti, et ſylvarum in modum efferati. Quibus talem promittit felicitatem et cultum, qualem habuere quondam, ante Chaldaeorum incurſionem, aut etiam meliorem.

2. *Hoſte*, הָאוֹיֵב, h. l. non ſolum intelliguntur Idumaei, ſed cum iis plures alii, qui Judaicae ſortis fines attingebant, Moabitae praeſertim et Ammonitae, vid. ſupra XXV, 3. 8. 12. Cf. Jerem. XLIX, 2. Zephan. II, 8. הֶאָח *Euge!* particula exultantis aut gratulantis alteri, aut ſibi ipſi, quod aliquid feliciter atque ex voto contigerit, ut ſupra XXV, 3. בָּמוֹת עוֹלָם *Excelſa aeternitatis*, i. e. illa Judaeae montana antiquiſſima, priſca fama celebria, ut גִּבְעֹת עוֹלָם *colles aeterni*, Geneſ. XLIX, 26. Deut. XXXIII, 27. Habac. III, 6. De עוֹלָם *longiſſimum retro tempus* ſignificante vid. not. ad Pſ. CXXXIX, 24. Alexandrinus vertit ἔρημα αἰώνια, quod hebraice eſſet חָרְבוֹת עוֹלָם, Jeſaj. LVIII, 23. לְמוֹרָשָׁה הָיְתָה לָּנוּ *In haereditatem erit nobis*, certo et perpetuo illa poſſidebimus, tanquam ſi nobis jure haereditario competerent. Vid. XXXV, 10.

3. יַעַן בְּיַעַן i. q. יַעַן וּבְיַעַן, propr. *quia et quia*, i. e. quia omnino, uti ſupra XIII, 10. Levit. XXVI, 43. שַׁמּוֹת Propterea quod *devaſtant* vos, propr. *vaſtare*, Infinitivus, ut

ut חַמּוֹת et חֵלוֹת Pf. LXXVII, 10. 11. וְשָׁאֹף *Et inhiant* vobis, nihil magis adhelant, cupiunt, optant, quam ut devorent vos. שָׁאַף, quod proprie eft *auram attrahere* f. *haurire* (vid. Jerem. II, 24.), metaphorice *omni conatu ad rapiendum quid adfpirare* notat, cf. not. ad Job. V, 5. לִהְיוֹתְכֶם מוֹרָשָׁה *Ut cedatis in haereditatem*, vid. Vs. 2. לִשְׁאֵרִית הַגּוֹיִם *Reliquiis gentium*, reliquis gentibus, Vs. 4. 5. וַתַּעֲלוּ *Et afcendere* f. *fubire coacti eftis*, futurum Niphal, cf. eandem verbi עָלָה conftructionem Jerem. VII, 31. וְלֹא עָלְתָה לִבִּי *neque animum meum fubiit.* עַל־שְׂפַת לָשׁוֹן *Super labium*, cujusque *linguae*, i. e. traducemini per ora hominum, וְדִבַּת־עָם *Et fabula* f. *dicterium populi*, f. populorum facti eftis. Alii: *in malam famam* apud *populos* affumti eftis, cf. Num. III, 32. Jerem. XXIV, 9.

4. Non montes folum, verum etiam valles, colles, torrentes, loca vaftata, et urbes ab habitatoribus relictas liberas futuras affirmat ab alienis dominis, et ad locum et ordinem antiquum magno cumulatas incremento reverfuras. Sententiam vero eandem Verfibus duobus proximis iterat fufpenfamque relinquit ad Verfum usque feptimum, ad magnum affectum indicandum.

5. אִם־לֹא *Nifi* loquutus fuero, fubaudi, ne Deus habear. Alii: mentiar, nifi loquutus fuero, cf. V, 11. XVII, 16. בְּאֵשׁ קִנְאָתִי *In igne zeli mei*, in zelo meo igneo, in meae irae aeftu, cf. Vs. 6. Zephan. III, 8. Jefaj. IX, 6. וְעַל־אֱדוֹם כֻּלָּא *Et* inprimis *contra Idumaeam univerfam.* אֲשֶׁר נָתְנוּ־אֶת־אַרְצִי לָהֶם לְמוֹרָשָׁה *Qui attribuerunt terram meam*, quam mihi fedem peculiarem elegeram (יַת אַרְעָא בֵית שְׁכִנְתִּי *terram domus habitationis meae*, ut Chaldaeus vertit), *fibi haereditatem*, fperabant, fe ejus dominos perpetuos fore, cf. not. ad Vs. 2. בְּשִׂמְחַת־כָּל־לֵבָב *Cum gaudio totius cordis*, ut Jefaj. XXX, 29. בִּשְׁאָט נֶפֶשׁ *Cum contemtu*, faftu, *animi*, ex animo; cf. fupra XXV, 6. et ibi not. לְמַעַן מִגְרָשָׁהּ לָבַז *Propter expulfionem ejus in praedam*, i. e. propterea quod fedibus fuis expulfi effent Ifraelitae,

litae, et praedae Idumaeorum expofiti. Cf. verbum גָּרַשׁ fupra XXXI, 11. Hof. IX, 15. Amof. VIII, 8. At quia nomen מִגְרָשׁ ceteris V. T. locis *fuburbium* f. *agros fuburbanos* fignificat; hinc Coccejus verba noftra inde a בְּשִׂמְחַת כָּל־לֵבָב fic ordinanda et fic interpretanda cenfet: *in laetitia propter regionem ejus, et cum impetu animae ad direptionem,* i. e. laetantur propter fuburbana f. regionem ejus, ideo cum impetu animae feruntur ad direptionem. *Suburbana terrae* effe putat, quae extra metropolim fita funt. Sed minus effe impeditum et fimpliciorem priorem illam interpretationem, unusquisque fentiet ipfe.

6. יַעַן כְּלִמַּת גּוֹיִם נְשָׂאתֶם *Propterea quod ignominiam* f. contumelias *gentium tuliftis,* cf. Vs. 7. 15. et fupra XXXIV, 29.

7. אֲנִי נָשָׂאתִי יָדִי *Ego levavi manum meam,* fcil. ad jusjurandum, juravi, cf. not. ad XX, 5. Refpicere videtur ad phrafin fub finem Verfus 6. ufurpatam. Dixerat proxime, gentem Ifraeliticam paffam fuiffe ab exteris gentibus ignominiam, promittit nunc juftus et ultor Deus, redditurum fe eandem vicem gentibus, ita ut non minus ejectae e patrio folo, et fuis fpoliatae facultatibus pudefiant, quam olim Judaei in fimili cafu pudore fuffufi erant.

8. וְאַתֶּם — יִשְׂרָאֵל Huc etiam divinum jusjurandum (Vs. 7.) pertinet, ut montes Ifraelitici, qui fylveftribus dumis, et ferarum latibulis horrebant, excolantur iterum, fructusque parturiant, ficut ante, quibus non jam hoftes aut ferae, fed reftituti ab exilio antiqui domini fruantur. Cf. fupra XXXIV, 27. כִּי קֵרְבוּ לָבוֹא *Nam propinquant venire,* f. ut Vulgatus vertit, *prope enim eft ut veniat,* (cf. Jefaj. LVI, 1.), i. e. neque diu morabitur jurisjurandi fides, et foli Ifraelitici promiffa foecunditas. Chaldaeus: אֲרֵי קָרִיב יוֹם פּוּרְקָנִי לְמֵיתֵי *nam prope eft dies redemtionis meae ut veniat.*

9. כִּי הִנְנִי אֲלֵיכֶם *Nam ecce ego ad vos* fcil. refpiciam, fenfu bono, ut Pf. XXXIII, 18. Alias contra, ut

fupra

ſupra XIII, 8. 20. XXVI, 3. XXXIV, 10. et ſaepius apud Noſtrum. וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם *Et convertam me ad vos*, vultu gratioſo, cf. Levit. XXVI, 9. Pſ. XXV, 16. וְנֶעֱבַדְתֶּם *Ut colamini*, Geneſ. II, 5. וְנִזְרַעְתֶּם *Et conſeramini*, Deuter. XXI, 4. XXIX, 22. Ex quo exciſa erat Hieroſolyma, et cives variis eventibus alio atque alio dilapſi, nullus montes feraci atque ubere ſolo felices vomer exercuit, neque ſementem acceperunt ullam, quia ſicut Deus in ſceleratos cives, ſic etiam in eorum agros ſaeviiſſe videri potuit, a quibus oculos averterat, quos ante ad civium agrorumque vota intentos habuerat. Cf. Deut. XI, 12., quo loco Moſes ait, in terram, quam Deus Iſraelitis habitandam tradat, *ipſum ab initio ad exitum anni oculos habere intentos.* Nunc ergo Deus converſurum ſe dicit oculos, quos prius averterat, effecturumque, ut agri renovati nitorem antiquum et fertilitatem obtineant.

10. Reducam ad vos et multiplicabo in vobis homines, qui vos iterum exerceant et habitent, non quidem alienos, ſed omnes e gente Iſraelitica, a quibus civitates deſertae habitabuntur, et ad priorem formam inſtaurabuntur, quas aut ſolitudo aut vis inimica proſtraverat. Cf. easdem promiſſiones Jeſaj. XLIV, 26. LXI, 4.

11. Cum civibus revocanda etiam dicuntur *jumenta*, quorum opera colendis agris neceſſaria eſt, quae foecunda erunt et multiplicabuntur. וְהוֹשַׁבְתִּי אֶתְכֶם כְּקַדְמוֹתֵיכֶם *Et habitare vos faciam juxta priſtinum ſtatum veſtrum*, non aliter habitabitur terra, quam olim. Cf. ſupra XVI, 55. וְהֵטִבֹתִי מֵרִאשֹׁתֵיכֶם *Imo benefaciam*, plus beneficiorum in vos conferam, *quam ab initiis veſtris.* Cf. Deut. XXX, 5. Quia non apparet, quomodo ab exilio revocati Judaei majoribus cumulati ſint bonis, quam ſuperioribus temporibus; plerique Chriſtiani interpretes hoc promiſſum ſenſu allegorico de ea felicitate, quam generi humano conciliavit a Chriſto tradita doctrina, capiendum exiſtimant. Sed quum cetera omnia, quae in iis, quae anteceſſerunt, et

quae

quae Verſibus proximis ſequuntur, de rerum omnium, quae ad vitae uſum pertinent, abundantia aperte ſint intelligenda; vix licebit, alia proprio, alia allegorico ſenſu interpretari. Reprehendit illorum primorum Chriſtianorum interpretum peccatum merito J. A. Crusius in *Hypomnematt. ad Theolog. prophet.* pluribus locis, praeſertim T. I. p. 602. ubi temeritatem eorum notat, qui cuncta prophetarum effata ad ſenſum ſpiritualem transferunt, quamquam proprie dicta, et liberaliter accipienda. „Ad hanc," inquit, „temeritatem proruunt, ubi majus quiddam praedicitur; quam interpreti credibile ſit, forſan quia neque evenit hucusque, neque in poſterum ab iis exſpectatur, qui humano modulo [ſuae aetatis hominum ſentiendi cogitandique modo], res metiuntur, cunctaque ad rationes politicas exigunt, vel philoſophemata ſua andacter ſequuntur." Et p. 632. a recto tramite declinare ait, qui cuntas praedictiones de proſperitate, quae ex bonis hujus vitae conſtat, ſpiritualiter interpretantur. „Quanquam autem ſic in dogmatibus ſidei et morum orthodoxiam retinent, *errore* tamen *exegetico decipiuntur,* qui magni profecto momenti eſt. Nam qui ita ſentiunt, coguntur, Scripturas *coacte interpretari,*" etc. Cf. quae diximus ſupra ad XXVIII, 26. XXIX, 21.

12. וִירֵשׁוּךָ *Et poſſidebunt* Iſraelitae te, montem, ſ. collective eſt capiendum, quum ſuſſixa pluralia, ad *montes* ſpectantia, antecedant, Terra olim parentibus promiſſa, et nunc filiis tanquam haeredibus aliquando reſtituenda, futura eſt illis ſtabilis et certa promiſſio. וְלֹא־תוֹסִף עוֹד לְשַׁכְּלָם *Nec addes amplius,* tu, o mons, ſ. terra, *orbare eos* filiis, Vs. 13. 14., non peribunt amplius in te homines incolae tui.

13. יַעַן אֹמְרִים לָכֶם *Quoniam dicunt de vobis,* montibus, i. e. de terra Iſraelitica. אֹכֶלֶת אָדָם אָתְּ *Devoratrix hominum es tu,* o terra, i. e. talis in qua homines abſumuntur aëris inſalubritate, fame, peſte, caede, ab hoſtibus et gentibus finitimis illata, id quod terrae Iſraeliticae ex-

pro-

probratum fuiſſe legitur jam antequam ab Iſraelitis occuparetur, vid. Num. XIII, 32. et ad eum loc. not. וּמְשַׁכֶּלֶת גּוֹיַיִךְ *Et orbans populos tuos*, Vs. 13. 14. Cf. 2 Reg. II, 19. 21.

14. Pro eo, quod in textu ſcriptum legitur, לֹא־תְכַשְּׁלִי־עוֹד *non impingere*, ſ. *cadere facies*, legendum eſſe לֹא־תְשַׁכְּלִי־עוֹד *non orbabis amplius*, ut in margine praecipitur, res ipſa docet. Habent poſterius, ſ. *Keri*, non pauci codices in textu, exprimuntque veteres omnes.

15. וְלֹא־אַשְׁמִיעַ אֵלַיִךְ עוֹד כְּלִמַּת הַגּוֹיִם *Nec audire faciam in te* ſ. *de te* (pro עָלַיִךְ) *ignominiam gentium*, i. e. efficiam, ne poſthac tibi jure talia probra objicere queant. Pro לֹא־תְכַשְּׁלִי legendum לֹא־תְשַׁכְּלִי, *non orbabis*, ut Vs. 14. „Piſcator putat noſtrum תְכַשְּׁלִי ſcriptum eſſe pro תְשַׁכְּלִי, litteris transpoſitis, ut patet ex collatione Verſus, qui proxime antecedit. Hinc vertit et ipſe *orbabis*. Quod faciunt ex latinis interpretibus alii nonnulli, ut Munſterus, Tigurini, et ex recentioribus Dathius. Sed Graecus anonymus in Hexaplis in tertia perſona legit ἀτεκνωθήσεται, *liberis orbabitur*, ut et Syrus hexaplaris, qui haec verba in LXX omiſſa, ex alio neſcio quo fonte, forte ex Theodotione vel Symmacho, inſerit, aſteriſcis tamen notata, ut intelligeretur, ea in Alexandrina verſione, quam is ſequebatur, deeſſe.“ Haec DE ROSSI in *Scholiis Crit.* ad h. l., qui praeterea notat, codicem ſuum 737. pro תכשלי habere תאכלי, *devorabis*, et in codice 305. verba וְגוֹיִךְ לֹא־תְכַשְּׁלִי עוֹד, a prima manu omiſſa fuiſſe (nec exprimuntur illa a LXX, Syro et Arabe), in duobus vero aliis codicibus deeſſe integrum Verſum.

17. Enumerat Deus populi peccata, propter quae iis affectus eſt incommodis, de quibus alias ſaepius, et docet, ſi quid benignius de illius ſalute ac libertate ſtatuat, non illorum meritis, ſed ſuae bonitati atque clementiae eſſe tribuendum. Et primum docet, quid prius admiſerit gens Iſraelitica, antequam ſolum verteret patrium. Illum enim

tenuit

tenuit vivendi modum, ut regionem illam ex omnibus electam, quam magni beneficii loco populo concefferat Hebraeo, fuis fceleribus infecerit. Cf. Jerem. II, 7. *Perduxi vos in terram cultam, ut ejus frugibus bonisque vefceremini; quo poftquam perveniftis, terram meam polluiftis, meamque haereditatem impiaftis.* כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה *Inftar pollutionis*, foeditatis, *menftruae*, cujus immundities e lege Mofaica erat tanta, ut quicquid foemina, dum effet in illo obfcoeni fanguinis proluvio, tangeret, cenferetur pollutum, vid. Levit. XV, 19. feqq. et ad eum loc. not., atque eandem fimilitudinem Jefaj. LXIV, 5. 6.

18. וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם *Ideo effudi iram meam fuper eos*, cf. fupra VII, 8. Hof. V, 10. עַל־הַדָּם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ *Propter fanguinem*, *quem* per injuftas caedes *effuderunt*, XXII, 3. 6. XXXIII, 25. וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ *Quam* terram etiam *idolis fuis polluerunt*, VI, 4. VIII, 10. XIV, 3.

19. וָאָפִיץ אֹתָם בַּגּוֹיִם Cf. fupra XXII, 15.

20. וַיָּבוֹא אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם *Cumque venit* populus *ad gentes quo* abducti *venerunt*, Vs. 21. 22. Quum *populus*, qui in toto hoc fermone intelligitur, fit collectivum, verbum בוא ad illum pertinens mox in fingulari, mox in plurali dicitur. Minime igitur neceffe eft, ut pro וַיָּבוֹא ponatur וַיָּבֹאוּ, quod in paucis aliquot codicibus reperitur. וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי *Etiam illic profanarunt nomen fanctum meum*, occafionem dederunt gentibus male de me fentiendi. Cogitare enim poterant gentes illae, per quas everfa patria difperfi fuerant Judaei, in Deo, fub cujus tutela illi effent, potentiam defiderari ac fidem, qui aut non poffet, aut, fi poffet, nollet creditum fibi populum a fervitute liberare. Quorum alterum Deum perfidiae, alterum infirmitatis argueret. Ex quo etiam conjectabant, potentiores effe aliarum gentium Deos, quorum auxilio et numine regiones fubegiffent Judaicas hoftes, et templum, quod Dei Ifraelitici effet quafi regia fedes, impune fubvertiffent.

tiſſent. Hinc Deus dicit, ab exſulibus Judaeis ſuum nomen eſſe pollutum, quia ex illorum ſervitute conjectabant, infirmum eſſe, aut infidelem Deum, cujus ſe Judaei religioni devoverant. Eadem prope eodem conſilio dicit Deus apud Jeſaj. LII, 5. בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם־יְהוָה אֵלֶּה *Dum* per irriſionem *dixerunt* gentes *de illis:* en *populus Jehovae illi* ſunt, a quo nomen gerunt (Jeſaj. LXVI, 5. Jerem. XIV, 9.). וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ *Et* tamen *e terra ſua exierunt.* Alii interrogative: *num hi populus Jehovae, et e terra* tamen *ejus exiverunt?* q. d. ſi fuiſſet Deus eorum, qualem praedicant, potentiſſimus, non permiſiſſet eos expelli e terra ſua. Chaldaeus: אִם עַמֵּיהּ דַּיְיָ אִלֵּין וְאֵיכְדֵין מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ גְּלוֹ *ſi populus Jovae iſti ſunt, quomodo ergo ex terra domus majeſtatis ipſius migrarunt?* Hauſta haec ſunt ex Num. XIV, 16. Deut. IX, 28.

21. וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי *Ideo parcam nomini ſanctitatis meae,* ſ. *nomini meo ſancto,* i. e. ut nominis mei ſanctitati conſulerem, quod a gentibus in ſuſpicionem vocari, imo et audire male videbam, de illorum in patriam reditu cogitationem ſuſcepi. Alii: *peperci* tamen Judaeis, quo minus eos prorſus exſcinderem, *propter ſanctum meum nomen.* Ita LXX: *καὶ ἐφεισάμην αὐτῶν διὰ τὸ ὄνομά μου τὸ ἅγιον.* Sed verbum חָמַל cum nomine eo, quod rem exprimit, cui parcendum eſt, ſemper intercedente particula עַל jungitur, vid. ſupra V, 11. IX, 5. XVI, 5. 2 Paral. XXXVI, 15. 17. Recte igitur Vulgatus Latinus verba noſtra ſic reddidit: *et peperci nomini ſancto meo.*

22. לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה *Non propter vos ego faciens* ero, quae facturus ſum, et quae enumerantur Vs. 24. ſeqq. Non me veſtra merita adduxerunt, ut veſtris commodis tam impenſe faverim, neque propter vos ſit tanta rerum fortunaeque commutatio. Cf. Deut. IX, 6. Jeſaj. XLIII, 22. 25. LXVI, 5.

23. וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל *Et ſanctificabo nomen meum magnum,* i. e. ſanctum illud eſſe et venerabile oſten-

ostendam, et a quo omnis abesse debeat perfidiae suspicio. הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם *Profanatum* dicitur nomen Dei *inter gentes,* quia ipse reus agebatur, aut violatae fidei, aut divinitatis immerito susceptae. Quod tunc demum falsum esse cognoscent, cum Babylonios cum suis idolis victos esse videant, et populum ante captivum in suos fines cum gloria revocatum. בְּהִקָּדְשִׁי בָכֶם Vid. not. ad XX, 21. לְעֵינֵיכֶם *In conspectu vestro* interpretantur hoc modo: ut non gentes tantum, sed vel maxime etiam vosmet ipsi meam agnoscatis sanctitatem. Quod tamen post verba, quae proxime antecedunt, plane est otiosum. Non dubium igitur, esse cum suffixo tertiae pluralis personae, לְעֵינֵיהֶם legendum, quod non solum contextus et loci paralleli, XX, 41. XXVIII, 25. XXXVIII, 16., postulant, sed exprimunt quoque veteres omnes, quibus accedit codicum innumerorum (ut de-Rossi ait), et editionum antiquissimarum atque optimarum auctoritas, quam ipsa Masora confirmat, uti ex Norzii Commentario critico ipsis ejus verbis refert DE ROSSI *Varr. Lectt.* Vol. III. p. 157., quem adeant, qui testes pro לְעֵינֵיהֶם nominatim enumeratos legere cupiunt. Add. *Appendix* in Vol. IV. p. 234. et *Schol. Critt.* ad h. l. Videtur לְעֵינֵיכֶם soli errantis calami lapsui originem debere, quemadmodum בָּהֶם, quod h. l. pro genuino בָּכֶם in aliquod codicibus reperitur.

24. His prorsus consona promittit supra XI, 17. XX, 34. 41. infra XXXVII. 21.

25. Quod Deus Israelitas antiquis sedibus restitutos adspergendos a se dicit aquis mundis, quibus ab omni inquinamento, et nominatim ab iis sordibus, quas ex idolorum cultu contraxerant, puri reddantur; alludere videtur ad purificationes, quae e praescripto legis Mosaicae fieri debebant, maxime vero ad aquas temperatas vaccae rufae cineribus, quibus omnes Israelitae aliqua pollutione inquinati, expiari solebant, qua de re vid. Num. XIX. Ea de causa Chaldaeus nostrum locum hoc modo reddidit: וְאֶשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיכוֹן

לְחוֹבֵיכוֹן כְּמָא דְמִדַּכָּן בְּמֵי אַדְיוּתָא וּבִקְטַם תּוֹרְתָא דְחַטָּאתָא *remittam peccata veſtra, ſicut mundantur aquis adſperſionis et cinere vaccae ſacrificii pro peccato.* Quod ſequutus Jarchi: „Expiabo vos et auferam immunditiem veſtram per adſperſionem aquae purificationis, quae aufert immunditiem contactu cadaveris contractam [Num. XIX, 11.]." Ad quem ipſum expiationis ritum et alluditur Pſ. LI, 9. coll. Vs. 4. Ex Abarbenelis ſententia vates hoc Verſu inſtitutam Vs. 17. cum menſtruali comparationem proſequitur. „Quemadmodum enim," ait, „menſtrualis, quo ad maritum accedere propius queat, aquis vivis ſe lavat, quibus *ab immunditie purgatur,* ſic Iſraelitae iniquitates a ſe removebunt, ita ut puri et ab iis vacui deprehendantur. Deus hoc ſibimet ipſi tribuit, dicens: *et adſpergam vos,* quoniam poenitentia divino tantum auxilio abſolvitur, juxta illud [Thren. V, 21.]: *Converte, nos, Jehova, ad te, tunc convertemur.*"

26. Repetita haec e vaticinio ſuperiore XIX, 11., ad quem loc. vid. not. Eadem, quae hic promittuntur, pollicetur verbis magis propriis Jeremias XXXI, 33. Verba וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן Chaldaeus ita vertit: וְאֶתְבַּר לִבָּא דְרַשִׁיעָא דְהוּא תַקִּיף כְּאַבְנָא *frangam cor impium, quod eſt durum inſtar lapidis;* לֵב בָּשָׂר vero hoc modo: לֵב דְחִיל קֳדָמַי לְמֶעְבַּד רְעוּתִי *cor timens me ad faciendam voluntatem meam.*

27. Quid *ſpiritu ſuo,* quem Iſraelitis impertiendum Deus dicit, ſit intelligendum, hemiſtichium poſterius declarat, talis videlicet animus, qui ſe totus ad mandatorum divinorum formam attemperet, praecepta Dei obſervet, et opus omne ad divinae legis normam exploret. Cf. XXXVII, 14. XXXIX, 29. Jeſaj. XLIV, 3. Joel. III, 1. 2.

28. Eadem Iſraelitis praecepta divina ſervaturis promittuntur Levit. XXV, 18. 19. XXVI, 5. 12.

29. וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם *Liberabo vos ab omnibus inquinamentis veſtris,* quae falſorum deorum cultu

et aliis ſceleribus vobis contraxiſtis, et ab incommodis atque malis, quae cum eis ſunt conjuncta. In conditionem meliorem vos reſtituam. Ad eam potiſſimum pertinet laeta regionis facies, agrorum foecunditas et vernaculi fructus abundantia, quae ſtatim commemorat. וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן *Advocabo frumentum*, verbo efficiam, ut adſit, ſicuti ſervi ad nutum heri concurrere ſolent. Contrarium habetur 2 Reg. VIII, 1. כִּי־קָרָא יְהוָה לָרָעָב *nam advocavit Deus famem.*

30. Efficiam, pergit, ut arbores copioſos vobis germinent fructus, et agri ex felici ſatione ſementem vobis ingenti cum uſura rependant, לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם *ut non ſuſcipiatis*, ſuſtineatis, *amplius opprobrium famis inter gentes,* i. e. ut poſthac non male audiatis inter gentes ob penuriam panis. Cf. Joel. II, 17. 19.

31. וּזְכַרְתֶּם אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים Eadem leguntur ſupra XX, 43. וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם *Taedio afficiemini de vobismet ipſis,* vid. ſupra IX, 6. et ibi not. Pigebit et pudebit vos ſcelerum veſtrorum, partim ſuppliciis caſtigatos, partim vero et maxime novis iisque ampliſſimis beneficiis plane immerentes devinctos.

32. לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה Vid. ſupra Vs. 22. יִוָּדַע לָכֶם *Notum ſit vobis*, ut Exod. XXXIII, 16. Ruth. III, 14. 1 Reg. XVIII, 35. וְהִכָּלְמוּ מִדַּרְכֵיכֶם *Et pudore afficimini,* pudeat vos *ob vias veſtras,* ut ſupra XVI, 54. XLIII, 10. 11.

33. Concludit repetitione ſummaria maximarum promiſſionum. טַהֲרִי אֶתְכֶם *Quo mundavero vos,* Vs 25. וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הֶעָרִים *Et inhabitare fecero* vos (אֶתְכֶם cf. ſupra Vs. 11.) *urbes,* cf. Vs. 4. 10. 35. Jeſaj. LIV, 3.

34. וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד *Et cum terra devaſtata fuerit laborata,* i. e. exculta, aratro et ſarculo ſubacta fuerit, Vs. 9. תַּחַת אֲשֶׁר הָיְתָה שְׁמָמָה *Loco ejus, quod antea fuerat deſolata,* VI, 14. XXXV, 3. לְעֵינֵי כָּל־עוֹבֵר *Coram omni viatore,* ut ſupra V, 14. Nemo relictus fuerat, qui

qui excifarum civitatum ruinas incoleret, neque cujusquam oculus intuebatur everfas, nifi qui illas, dum alio diverteret, cafu praeteriret. Quare fpeciem everfae civitatis non aliis, quam viatoribus, proponit Jeremias Thren. I, 12.

35. וְאָמְרוּ Eo, inquam, tempore novam rerum faciem admirati, *dicebunt* praetereuntes (Vs. 34.), qui miferabilem religionis formam prius adfpexerant. — הָאָרֶץ כְּגַן־עֵדֶן Terra illa fylveftris et inculta modo fic virefcit et fplendet, ut videre te putes eximiae amoenitatis hortum. Cf. fupra XXXI, 8. 9. Joel II, 3. וְהַנֶּהֱרָסוֹת בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ *Et dirutae* urbes nunc *munitae habitantur*, vid. de hoc ufu verbi יָשַׁב in *Cal* not. ad XXVI, 20. Cf. XXXV, 9. Ceterum tria epitheta uni *civitatum* nomini tributa non funt prorfus fynonyma, fed fignificatione ita differunt, ut הַנְּשַׁמּוֹת fint *vaftatae*, uti Vs. 34. הָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה *terra vaftata* et inculta, in qua omnia fylvefcunt, dumis et fpinis horrent, opponitur agris cultis atque hortis proventu uberrimis atque amoenis. הַנֶּהֱרָסוֹת autem effe *deftructas*, *dirutas*, patet ex eo, quod fubjungitur; illas reaedificandas effe, cf. Jerem. XLV, 4. XLII, 10. Denique הֶחֳרֵבוֹת, quibus infra Vs. 37. opponuntur *plenae gregibus hominum*, erunt infrequentes, incolis fame, pefte, caede exhauftae, vel ab illis *defertae*.

36. וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם *Tunc cognofcent gentes, quae dereliotae fuerint circa vos*, quaedam enim, Grotio notante, abductae fuerant, ut Ammonitae, Moabitae, Idumaei. כִּי אֲנִי יְהוָֹה בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת *Quod ego Jova aedificaverim everfas* urbes, Vs. 35. Jerem. XLII, 10. נָטַעְתִּי הַנְּשַׁמָּה *Plantis replevi*, confevi *vaftatam* et incultam terram. אֲנִי יְהוָֹה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי Ego, Jova, cujus verba et facta arctiffime cohaerent, promiffa complere foleo. Eadem leguntur fupra XVII, 24. et infra XXXVII, 14.

37. עוֹד זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל *Adhuc* in hac re quaefitus *inveniar domui Ifraelis*, vid. hanc loquutionem

 ex-

explicatam supra ad XIV, 3. Grotius: „Est metalepsis; vult enim dicere: hoc quoque ipsorum precibus concedam, hanc gratiam ipsis impertiar.“ Invenient me propitium et facilem ad illorum vota, ut largiar, quicquid illis ex voto aut usu futurum sit. Pro אִדָּרֵשׁ in codice Regiomontano bibliothecae regiae in activo legitur אֶדְרֹשׁ, *requiram*, quod ipsum Syrus et Arabs exprimunt. לַעֲשׂוֹת לָהֶם *Ut faciam ipsis*, quae pollicitus sum, quae statim subjicit. Cf. supra Vs. 32. אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן אָדָם *Multiplicabo eos sicut gregem hominis*, augebo homines non secus ac ovium greges, quae omnium pecudum sunt fertilissimae, qua de re vid. Bocharti *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. XLIII. et Cap. XLVI. Tom. I. p. 472. et 578. edit. Lips. Hinc pares similitudines Ps. CVII, 41. Job. XXI, 11. Chaldaeus: אַסְגֵּינוּן בֶּאֱנָשָׁא וְאַצְלְחִנּוּן בִּבְעִירָא *multiplicabo eos hominibus, et proficere faciam eos in pecoribus.*

38. כְּצֹאן קָדָשִׁים *Sicuti grex*, non quilibet, sed optimarum et *consecratarum* pecudum, ut grex Deo consecratus. כְּצֹאן יְרוּשָׁלַםִ בְּמוֹעֲדֶיהָ *Sicut grex Hierosolymae in statis festis ejus*, quae in ea urbe celebrari quotannis solebant, paschatis, pentecostes, et tabernaculorum, quibus victimae praestantissimae et numero plurimae Hierosolymam deducebantur. Chaldaeus prius hoc Versus membrum sic exponit: כְּעַמָּא קַדִּישָׁא כְּעַמָּא דְמִדַּכַּן וְאָתַן לִירוּשְׁלֶם בִּזְמַן מוֹעֲדֵי פִּסְחָא *sicut populus sanctus, sicut populus, qui mundatur et venit Hierosolymam tempore solennitatis Paschae.* — כֵּן תִּהְיֶינָה צֹאן אָדָם *Sic*, inquam, *plenae erunt urbes desertae grege hominum*, humanis gregibus. Ex similitudine sumit metaphoram. Cf. Mich. II, 12. Satis vero patet ex toto hoc loco, et ex pluribus aliis similibus tam Nostri, quam ceterorum prophetarum effatis, illius aetatis homines exspectationi reditus in patriam terram junxisse spem aurei seculi, sub rege illo augustissimo e Davidica stirpe oriundo, inchoaturi. Unde factum, ut in talibus vaticiniis passim occurrant quaedam, quae ad ea tempora,

pora; quae restitutam rempublicam sequuta sunt, vel plus vel minus commodo referri possint, adeoque vera ita, ut sunt praedicta, evenisse videantur; alia vero, et ea quidem longe plurima magnificorum illorum promissorum quando fuerint impleta, frustra quaeras. Quare tolerabilior mihi videtur Judaeorum opinio, pleraque talia futuro aliquo tempore sub Messia implenda existimantium, quam eorum Christianorum studium, qui hujusmodi effata vel temporibus Serubabelicis aut Maccabaicis accommodare satagunt (quo in genere praestantissimus ceteroquin Grotius multum peccavit), vel illa allegorice de ecclesia Christiana interpretantur, et in sensum spiritualem detorquent.

Cap. XXXVII.

ARGUMENTUM.

Proponitur hoc Capite primum aerumnosus status captivi populi in aridis ossibus, quae in campi superficie dispersa visebantur, deinde libertas in eisdem ad speciem priorem et vitam restitutis. Deducit Deus prophetam ad campum stratum ossibus vehementer aridis (Vs. 1 — 3.). Ad vocem autem Prophetae magno strepitu commoventur ossa, et ad suam quaeque juncturam et sedem adducuntur; post compacta ac vincta nervorum nexu teguntur carnibus; ac denique juxta naturae modum temperatis inducitur cutis, et spiritus inhalatur vitalis (Vs. 4 — 10.). Quae symboli species et statum captivorum exprimit, qui non longe abest a morte, et libertatis suavitatem, quae instar obtinet vitae (Vs. 11 — 14.). Deinde ostendit Deus, cum duabus tribubus ex aliis decem revocandos etiam alios ab exilio, qui tamen in eundem populum et familiam, atque in idem prope corpus cum aliis coalescent: quod docet alio symbolo satis ad rem explicandam opportuno. Jubet enim prophetae, ut sumat duo ligna, in quorum altero Judae nomen inscribat, et illorum, qui se illi, cum dissectum est Israelis imperium, socios addiderint, in altera vero nomen Josephi, qui pater fuit Ephraimi, penes quem aliarum tribuum imperium fuit; et statim duo conjungat ligna, et in manu circumferat, spectandaque praebeat Judaeorum oculis (Vs. 15 — 20.). Omnibus autem dicit regem unum atque pastorem unum praeficiendum, Davidem; neque se eorum gloriae

gloriae atque incolumitati defuturum, excitato in Ifraelitide regione tabernaculo (Vs. 21—27.). Ex quo tandem docet cognituras effe gentes, fidelem effe Deum, et Ifraeliticam gentem fuae commiffam effe fidei (Vs. 28.).

Priorem hujus Capitis partem illuftravit J. H. MICHAELIS in Programmate Pentecoftali Univerfitat. Halenfis, quod infcribitur: *Vifum propheticum Ezechieli* Cap. XXXVII, 1—14. *oblatum de offibus humanis, primo quidem aridis et difperfis, deinde vero animatis*, Hal. 1734. in quat.

Jova injecta mihi fua manu in fpiritu me 1.
eduxit in medium campum, qui erat offium
plenus; praeter quae offa me per circuitum 2.
deduxit; erant autem permulta in campi
folo, eaque perarida. Atque ille me fic ad- 3.
loquutus eft: homo, revivifcentne haec offa?
Cui ego: Domine Jova, inquam, tu id fcis.
Et ille, vaticinare, inquit, mihi, ad haec offa, 4.
et eis dicito: o arida offa, audite dicta Jo-
vae! Sic dicit Dominus, Deus, his offibus: 5.
ego in vos immittam fpiritum, quo revivi-
fcatis; vosque et nervis inducam, et carne 6.
obducam, et obtegam cute, fpirituque do-
nabo, atque ita revivifcetis, et me Jovam
effe cognofcetis. Igitur ego vaticinatus fum, 7.
ficut eram juffus: ac me vaticinante fonus
exftitit ac motus, et accedebant offa ad
fuum quodque os fpectansque animadverti, 8.
crefcere ad ea nervos atque carnem, eaque
cute defuper integi, fed fpiritus iis non in-
erat. Atque ille mihi: vaticinare ad fpiri- 9.
tum,

tum, inquit, vaticinare, homo, et dic ſpiritui:
ſic dicit Dominus, Deus: e quatuor regio-
nibus veni, o ſpiritus, et hos interfectos
10. adfla, ut reviviſcant. Itaque vaticinatus ſum,
ſicut eram juſſus; atque in illa venit ſpiri-
tus, revixeruntque, et in pedes ſuos conſti-
11. terunt, copiae ſane maximae. Et ille mihi,
homo, inquit, haec oſſa ſunt totum genus
Iſraelitarum, qui ſane dicunt, aruiſſe ſua
oſſa, ſpem ſuam periiſſe, ſeque exciſos eſſe.
12. Quamobrem vaticinare, et iis dicito: ſic di-
cit Dominus, Deus: ego aperiam ſepulchra
veſtra, et vos meos e veſtris ſepulchris ex-
tractos in Iſraeliticam terram introducam,
13. ſcietisque, me eſſe Jovam, quum ego apertis
ſepulchris veſtris vos meos ex iis extraxero,
14. vobisque meum ſpiritum indam, faciamque,
ut vivatis, et vos in patria veſtra victuros
collocabo, ſcietisque, me Jovam eſſe, qui
15. et dicam et faciam, inquit Jova. Item ad-
loquutus eſt me Jova in hunc modum:
16. Tu, homo, ſume lignum unum, et ei in-
ſcribe: Judaeis et Iſraelitis ſociis eorum.
Iterum alterum lignum ſume, et ei inſcribe:
Joſepho lignum Ephraim, et toti Iſraelitarum
17. genti, ejus ſociis. Eaque alterum alteri
admove, ut tibi ſit lignum unum, fiantque
18. unum in tua manu. Quodſi ex te petierint
populares tui, ut eis exponas, quid tibi ve-
19. lint iſta? dicito eis: Sic dicit Dominus,
Deus:

Deus: ego Joſepheum lignum ſumam, quod
in Ephraimitarum manu eſt, et Iſraelitarum
tribus, eorum ſociorum, atque hos una cum
illis componam cum Judaeorum ligno, ut
ex iis unum faciam lignum, eruntque unum
in mea manu. Habens autem inſcripta a te 20.
ligna in manu ſpectantibus illis, eos adlo- 21.
quere: Sic dicit Dominus, Deus: ego Iſrae-
litas ex gentibus, in quas abiverint, arceſſi-
tos, et undique collectos, introducam in
ipſorum patriam, eosque in terra in unam 22.
gentem redigam, in montibus Iſraeliticis,
unumque regem habebunt omnes regem,
nec erunt amplius duae gentes, neque dein-
ceps in duo regna dividentur, nec amplius 23.
ſuis idolis, et obſcoenitatibus, et tot peccatis
polluentur, ac eos ubicunque locorum, in
quibus peccaverint, degentes ſervabo et ex-
piabo, et ipſi ſe mihi populum, et ego eis
me praebebo Deum. Servus meus, Davides, 24.
erit eorum rex, cunctique paſtorem unum
habentes ad mea jura vivent, meaque de-
creta ſervabunt et exſequentur. Et terram 25.
incolent, quam ego ſervo meo Jacobo dedi,
quam eorum majores incoluerunt; eam in-
colent ipſi, eorumque nati, et nepotes, in
perpetuum, eritque Davides, ſervus meus,
eorum princeps in ſempiternum. At cum 26.
eis foedus pacis feriam, foedus aeternum iis
futurum, eosque promovebo et augebo, po-

namque

namque inter eos meum ſanum in ſempi-
27. ternum. Et habens apud eos meam habi-
tationem ero Deus illis, et ipſi mihi populus
28. erunt; ſcientque gentes, me, Jovam, Iſrae-
litas conſecrare, cum erit meum ſanum inter
eos in ſempiternum.

NOTAE.

Cap. XXXVII, 1. Cohaeret cum ſuperiore hoc Caput: utrumque enim ad populi libertatem et quaſi vitam, et ad illius glorioſam remigrationem ſpectat, eamque priore hujus Capitis parte ſub figura oſſium aridorum ſed jam reviviſcentium proponit. הָיְתָה עָלַי יַד־יְהוָֹה De hac loquendi formula vid. not. ad I, 3. Occurrit eadem XXXIII, 22. XL, 1. וַיּוֹצִאֵנִי בְרוּחַ יְהוָֹה *Et eduxit me in ſpiritu Jova*, i. e. in viſione, ſicuti ſupra VIII, 3. ductus dicitur in ſpiritu Hieroſolymam, non quidem e loco motus, ubi antea conſederat, ſed cogitatione, quia illius menti objecta ſunt Hieroſolyma, quaeque in ea geri videbantur. Cf. XI, 24. et ad eum loc. not. Male Vulgatus Latinus vertit: *et deduxit me in ſpiritu Domini*, ſcil. manus ipſius. Sed יְהוָֹה pro Nominativo capiendum eſſe, indicant accentus; יַד quoque frequentius eſt femininum. Recte LXX: *καὶ ἐξήγαγέ με ἐν πνεύματι Κύριος.* וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבִּקְעָה *Et collocavit me* (ut infra XL, 2.) *in medio vallis illius*, „ac proin certae alicujus ac determinatae vallis, quae Ezechielici voluminis lectori ex antecedentibus nota eſſe debuit ac potuit. Cujusnam igitur? illius nempe, quae oppido *Thel-Abib* apud Chaboram fluvium, ubi propheta cum bona Judaeorum exulum parte captivus degebat, vicina erat, ſupra III, 22. 23., collato ibid. Vs. 15.“ J. H. Michaelis in Progr. ſupra laud. מְלֵאָה עֲצָמוֹת *Repleta erat oſſibus* ſcil. humanis, uti addunt LXX et Chaldaeus, et uti recte colligitur ex iis, quae

quae de hisce offibus dicuntur. Offa vero haec imaginem effe populi Ifraelitici, in exfilio degentis, clare dicitur infra Vs. 11. Neque incommoda eft haec imago. Populus enim in terras exteras deportatus definebat effe populus, ideoque fimilis erat offibus a fua compage diffolutis, et quae carne et fpiritu vitali carebant. Et ficut nulla fpes eft futurae vitae in offibus aridis, ita nec reditum in patriam fperabant Ifraelitae.

2. וְהֶעֱבִירַנִי עֲלֵיהֶם *Et transire me fecit per ea*, circumduxit me per ea, ut luftrarem omnia, ut infra XLVI, 21. סָבִיב סָבִיב *Circa circa*, in circuitu, in gyro, ut Vulgatus vertit; cf. VIII, 10. XL, 5. עַל־פְּנֵי הַבִּקְעָה „Quae non operta erant humo, fed fuper campum jacentia," ut Hieronymus inquit. יְבֵשׁוֹת מְאֹד *Arida valde* erant, et aevo confumta, cf. Vs. 11. Hieronymus: „Propter temporis vetuftatem arida ficcaque vehementer, et nihil in fe humoris habentia."

3. הֲתִחְיֶינָה *Num vivent?* revivifcentne? An putas, fieri poffe, ut arida ifta offa revivifcant? אַתָּה יָדָעְתָּ *Tu, Domine, nofti*, q. d. non eft, cur me roges; pendet hoc a divino tuo confilio. Potes omnino, quid velis; tuum igitur eft noffe.

4. שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה *Audite*, offa arida, *effatum Domini!* Profopopoeia, ait Grotius, eo excufatior, quod per offa homines captivi intelliguntur.

5. מֵבִיא בָכֶם *Venire faciam in vos*, intromittam in vos, i. e. in unumquemque numerum offium, ad unum corpus pertinentium. רוּחַ וִחְיִיתֶם *Spiritum*, qui vos iterum animet, *ut* halitu vitali *revivifcatis*. רוּחַ, quod proprie *ventum* denotare conftat, quo fignificatu ufurpatur Vs. 9., hic et Vs. 6. et 8. fumitur pro halitu vitali, animalis anima, quae fe fpirando prodit; unde cum caetera animantis vitae figna deficiant, perftat tamen halitus, qui adhuc vivere fignificat animal. Hinc illud Job. XXVII, 3. *Donec fu-*

pereft

pereſt halitus in me, et ſpiritus Dei in naribus meis, i. e. quamdiu vixero; cf. not. ad eum locum. Hinc dicunt, neque immerito, quidam, *animum* originem habere a voce Graeca ἄνεμος, quae *ventum* ſignificat. Mortuis reviviſcentibus Iſraelitas libertati reſtituendos jam comparavit Jeſajas, XXVI, 14. 19., et eadem imagine utitur Daniel, Ezechieli aequalis, XII, 2. 3. Quibus in locis, uti in hoc ipſo noſtro loco, et Judaeorum et Chriſtianorum Theologi haud obſcura creditae *reſurrectionis*, quam vocant, *carnis* indicia deprehendunt. Etſi enim ipſi non diſſitentur, hos vates de reſurrectione non loqui, uti de doctrina religionis, ſed imagines tantummodo ab ea petere; id ipſum tamen in ſermonibus ad uſus populares deſtinatis ab illis non factum fuiſſe arbitrantur, niſi doctrina de mortuis futuro aliquo tempore reſuſcitandis ea aetate vulgo ita nota fuiſſet, ut facilis, perſpicua, et quodammodo popularis imago inde poſſet deſumi. Cf. J. H. Pareau *Commentat. de Immortalitatis Notitiis* etc. p. 108. ſeqq. Et de noſtro quidem loco Hieronymus, qui *famoſam hanc viſionem* vocat, et *omnium Eccleſiarum Chriſti lectione celebratam*, poſtquam attuliſſet eorum interpretationem, qui de generali reſurrectione illam agere autumant, hunc in modum diſſerit: „Qui autem taliter interpretantur iſta, non debent nobis facere invidiam, quod iſtum locum aliter exponentes, reſurrectionem negare videamur. Scimus enim, multo robuſtiora teſtimonia, et in quibus nulla ſit dubitatio, in Scripturis ſanctis reperiri, ut eſt illud Jobi [XIX, 26.] etc. — — Ex quo perſpicuum eſt, nos non reſurrectionem negare; ſed haec non ſcripta de reſurrectione contendere, et per reſurrectionis parabolam de reſtitutione Iſrael prophetari, qui tempore captivus erat in Babylone. Nec ſtatim haereticis occaſionem dabimus, ſi haec de reſurrectione communi intelligi denegemus. Nunquam enim poneretur ſimilitudo reſurrectionis ad reſtitutionem Iſraelitici populi ſignificandam, niſi ſtaret ipſa reſurrectio, et futura crederetur; quia nemo de rebus non exſtantibus incerta confirmat.“ Liberaliorem

raliorem ſane interpretem ſeſe praebet Hieronymus Calovio, qui in ſuo Commentario Anti-Grotiano, *Biblia illuſtrata* ab ipſo nuncupato, famoſo illo olim, ſed qui nunc in oblivione jacet, priorem hujus prophetiae partem, usque ad Vs. 10. ſenſu proprio de mortuorum reſurrectione agere, et plane contra verba diſerta prophetae ipſius, Vs. 11., iſtius orationis *unicum* illum *ſenſum* eſſe contendit. Sed ne lateret prophetam *cauſa proxima*, cur Deus ipſi hanc exhibere voluerit reſuſcitationem, ſequi alteram orationem, Vs. 11. ſeqq., in qua non verba explicari prioris orationis opinatur, ſed ſcopum illius exhiberi per *analogiam*, quam populi reſtitutio habitura ſit cum corporali reſuſcitatione. Talia interpretationis monſtra edere ſolent, qui ſcriptores veteres diſciplinae alicujus theologicae aut philoſophicae placitis, in quae jurarunt ipſi, accommodare aggrediuntur. Ceterum mortuos in vitam reſuſcitandos eſſe, et Perſae veteres, doctrinae Zoroaſtrianae aſſeclae, crediderunt, uti patet ex locis pluribus illorum librorum, quos Anquetil du-Perron communi *Zendaveſtae* nomine lingua Gallica primus publicavit, et inde J. F. Kleuker in vernaculum ſermonem translatos edidit Rigae, 1777. tribus voluminibus in quaternis. Loca iſtorum librorum, in quibus de mortuorum reſuſcitatione agitur, indicata reperies in Indice Volumini tertio addito, p. 269. Locus claſſicus, qui verbo fere tenus cum noſtro convenit, exſtat Vol. III. p. 112.

6. וְקָרַמְתִּי עֲלֵיכֶם עוֹר *Superinducam vobis cutem.* Verbum קָרַם hoc ſolo Verſu et mox Vs. 8. obvium, idem eſſe, quod Syriacum ܩܪܰܡ, *incruſtare, obducere*, v. c. aere, auro, recte obſervavit Michaelis in *Supplemm.* p. 2205. Cf. Job. X, 11.

7. כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי *Ut juſſus eram*, Vs. 4. Eadem verbi forma aderat ſupra XII, 7. XXIV, 18. In codice uno Kennicottiano legitur כַּאֲשֶׁר צִוָּנִי (ut infra Vs. 10.), *ſicut juſſerat mihi*, nec non in alio codice de-Roſſiano a prima manu. Idem expreſſum a LXX, Vulgato, Syro. וַיְהִי־קוֹל

Et

Et factus est sonitus, coelitus, imperantis Dei, ut supra I, 25. בְּהִנָּבְאִי *Dum prophetavi*, ut XI, 13. Particula הִנֵּה usurpatur ad excitandam attentionem, non solum ad eas res, quae oculis, verum etiam quae auribus percipiuntur, ut supra I, 4. רַעַשׁ *Strepitus* ossium, quae movebantur, atque accedendo ad alia ut sequitur, mutuo collidebantur. Sunt, qui *terrae motum* indicari existiment, de quo nomen hebraeum supra III, 12. 13. positum. Quasi terra variis in locis aperuerit sese, ut ossa redderet de sepulchris. Verum ossa non dicuntur condita sepulchris, sed super terrae superficiem dispersa, Vs. 2., et vid. ad eum locum ex Hieronymo notata. וַתִּקְרְבוּ *Dum accederent*, tertia pluralis feminini Futuri irregularis, pro תִּקְרַבְנָה, ut Jerem. XLIX, 11. וְאַלְמְנוֹתֶיךָ עָלַי תִּבְטָחוּ *viduae tuae fiduciam in me ponunt*, pro תִּבְטַחְנָה. Quae sunt formae mixtae ex utroque genere, nam praeformativa ת convenit sexui feminino, adformativa ו vero masculino. עֶצֶם אֶל־עַצְמוֹ *Os quodque ad os suum*, cui jungendum erat, ut nervis ligarentur, Vs. 8.

8. „Primum ossa cum aliis ossibus nervorum vinculis colligantur, deinde implentur carnibus, et desuper ob pulchritudinem extenditur cutis, quae nudarum carnium operiat foeditatem.“ Hieronymus. וְרוּחַ אֵין בָּהֶם *Sed spiritus vitalis nondum* erat *in iis*, vid. not. ad Vs. 5. Jacebant cadavera cum externa quidem hominum specie, inanimata tamen.

9. Illam naturam, quae spirat et perflat, *ventum*, illius aevi homines non differre crediderunt ab ea natura, quae vitales animanti sensus ac pulsus ingenerat (vid. not. ad Vs. 5.). Hinc factum, quod spiritus ille, quo compactorum ossium exanimatae moles erant animandae, evocatur מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, *e quatuor ventis*, i. e. coeli plagis, quae ea dictione et infra XLII, 20. Jerem. XLIX, 36. Dan. VII, 2. significantur. Innuit, populum dispersum e cunctis regionibus congregandum esse. Cf. Jesaj. XI, 12. *Colliget dissipatos Israelitas, et congregabit dispersos Judaeos* מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת

כַּנְפוֹת הָאָרֶץ *ex quatuor terrarum oris.* Vid. et ſupra V, 10. XII, 14. XVII, 21. הָרוּחַ *O ſpiritus* vitalis; ה eſt Vocativi nota, ut 2 Sam. I, 19. הַצְּבִי יִשְׂרָאֵל *o decus Iſraelis!* וּפְחִי *Et inſla*, ſpira, a נְפַח (ſupra XXII, 20. 21.), ut גְּשִׁי, *accede* Ruth. II, 14. a נְגַשׁ. Dicitur hoc loco de infundendo ſpiritu vitali, ut Geneſ. II, 7. וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים *Inflavit naribus ſuis ſpiritum vitalem.* בַּהֲרוּגִים *In occiſos*, i. e. mortuos, q. d. הֲרֻגֵי מָוֶת *morte*, non gladio, *occiſos*, Jerem. XVIII, 21.

11. כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל *Omnis domus Iſrael*, non tantum Juda et Benjamin, ſed omnes tribus. יָבְשׁוּ עַצְמוֹתֵינוּ *Aruerunt oſſa noſtra*, i. e. eo redacti ſumus, ut ſimiles illis cenſeri poſſimus, qui jamdudum in vivis eſſe deſierunt, quorum oſſa jam exaruerunt, et a ſe viciſſim diſſoluta varie diſperſa ſunt. Res noſtrae ſunt deploratae; ſpes nulla ſupereſt redeundi in patriam. וְאָבְדָה תִקְוָתֵנוּ *Et periit ſpes noſtra*, ut ſupra XIX, 5. נִגְזַרְנוּ *Exciſi ſumus*, ut membrum a corpore avulſum. Vel eſt ab arbore deſumta metaphora, quae ubi abſciſſa eſt de terra, areſcit ſtatim, neque in eo ſtatu ſpem habet ullam producendi ſructum, aut recuperandi ſpeciem, quam amiſit. Eadem metaphora Job. XIX, 10. *Deſtruxit me undique, et quaſi avulſae arbori abstulit ſpem meam.* Similiter de populo in exſilio degente Jeremias Thren. IV, 8. *Adhaeſit cutis eorum oſſibus, aruit, et facta eſt quaſi lignum*, ſcil. aridum. Cf. Jeſaj. LIII, 8. et ad eum loc. not. p. 358. edit. ſec. Similes imagines de populo Iſraelitico excidendo Noſter uſurpavit XVII, 9. 10. 24. לָנוּ *Nobis*, i. e. malo, damno noſtro. Ita adſixa pronomina cum particula ל compoſita ſaepe redundant cum leni emphaſi, qua id, quod in alicujus commodum vel damnum ſit, ſignificatur, vid. e. c. Num. XXII, 34. Jeſaj. XXXVI, 9. Amoſ. II, 13.

12. אֲנִי פֹתֵחַ אֶת־קִבְרוֹתֵיכֶם *Aperturus ſum ſepulchra veſtra*, i. e. efficiam, ut permiſſionem obtineatis in patriam redeundi ex omnibus iis locis, in quibus captivi detinemini.

Exilium

Exilium civibus, quibus cara eſt patria, inſtar ſepulchri eſt, quia divulſi a natali ſolo, ſicut arbores e terra, unde trahebant alimentum vitale, pro mortuis cenſentur. Aperiendi ergo dicuntur tumuli, et inde evocandi, quia ab exilio, quod inſtar eſt tumuli, ad patriam, quae inſtar obtinet vitae, revocandi ſunt. Quaerunt, cur, quum oſſa iſta vehementer arida, quae prophetae oculis objecta erant, quibusque copioſus Hebraeorum populus exprimebatur, non eſſent de ſepulchris extracta, ſed per campi ſuperficiem late diſperſa (Vs. 2.), nunc Deus dicat, exules illos, qui cenſebantur pro mortuis, extrahendos fore de ſepulchris. Quidam condita fuiſſe putant illa oſſa prius, deinde extracta, et ut oculis objicerentur prophetae, fuiſſe ſuper terrae faciem diſſeminata. Ego in hac diſſimilitudine haerendum non puto. Neque enim arbitror, ſingulatim omnia eſſe conſideranda, aut cum rerum imagine componenda. Hic tantum ſignificetur oſſibus prius diſſolutis atque disperſis, captivorum fortuna deſperata, in eisdem jam colligatis nervorum nexu, et animalis ſpiritu, Judaeorum libertas, quae tunc exprimitur, cum extrahendi dicuntur e ſepulchris. Quumque haec omnia exprimantur apte, ut nil ſit praeterea aliquid aliud neceſſarium; non puto de reliquo cuiquam laborandum. Dicit autem Deus, dum populum mitius jam et benignius alloquitur, עַמִּי, *populus meus*, uti et Verſu ſequenti. Contra cum de populo Deus aliquid durius aut cogitat ſecum, aut loquitur ad prophetas, addit pronomen *tuum*, quaſi averſetur, et indignum judicet benigna illa compellatione populum, a quo tam longe abeſt ſanctitas et religio. Sic Exod. XXXII, 7. poſt vitulum adoratum ait ad Moſem Deus: *Vade, deſcende*, כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ *nam peccavit populus tuus.* Cf. ſupra XIII, 17. XXXIII, 1.

14. וְנָתַתִּי רוּחִי בָכֶם וִחְיִיתֶם *Indam vobis ſpiritum meum ut vivatis. Spiritu divino* Kimchi exiſtimat animam intelligentem ſignificari, aliam ab anima mere vitali, de qua ſupra Vs. 5. 8. 9. Verum et eo ſpiritu, de quo hic, vivi-

vivificantem animam indicari, dubitare non ſinit additum וִחְיִיתֶם, *ut vivatis*. *Suum* vero *ſpiritum* eum vocat Deus, quod ſe jubente ille animavit exanimatas moles. Ita igitur rerum faciem ait eſſe convertendam, ut qui mortem antea civilem trahebant, iidem poſtea ducant vitam vere vitalem, tranquillam videlicet et laetam in patria.

16. Aliud jam aggreditur vaticinium, niſi mavis, prophetiam hanc ſuperioris eſſe appendicem. In qua docet, populos a ſe ipſis ante diſſectos, a tempore inde Jeroboami, in unum coalituros eſſe corpus, et facta animorum conſpiratione in patriam ſimul eſſe remigraturos. Id vero, ut plura alia, ſymbolo quodam portendit. Jubet enim Deus prophetae, ut duo capiat ligna, ſive, ut alii cum Chaldaeo interprete volunt, duas *tabulas*, vel, ut Alexandrini verterunt, *ῥάβδους*, *virgas*, utrumque enim indicari poteſt hebraeo nomine עֵץ, quod h. l. uſurpatur, quae duo regna, ſeu potius regnum unum, in duo quaſi membra diſſectum, adumbrarent. וּכְתֹב עָלָיו *Et inſcribas ei*, i. e. inſcriptione facta ſpeciatim deſignes, qui populus adumbretur ligno ſ. virga. Ut Moſes Num. XVII, 17. 18. divino juſſu a ſingulis Iſraeliticarum familiarum principibus ſingulas virgas, id eſt duodecim, accepiſſe, et ſua cujusque in virga nomen ejus ſcripſiſſe narratur. לִיהוּדָה *Judae*, i. e. regno Judae dicata eſt haec virga. וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָיו *Et Iſraelitis iis*, *qui ſocii ejus ſunt*, quibus intelliguntur, qui in discidio illo duodecim tribuum, quae antea unum regnum conſtituerunt, ſub Rehoboamo (1 Reg. XII.) partes Judae ſequuti ſunt, tribus Benjamin videlicet, et plurimi de tribu Levi; nam quum hi in templo variis eſſent intenti miniſteriis, ex quibus ad naturae ſubſidia et dignitatis ornamenta neceſſarii ſuppeterent ſumtus, plurimi ſe ad illos tribus applicuerunt, in quarum finibus templum erat a Salomone conſtructum. Sed neque ex aliis tribubus defuerunt, qui regnum Judae augerent, vid. 2 Paral. XI, 16.; quales erant, qui ex tribu Ephraim, Manaſſes, et Simeon ad

Aſſam, nepotem Salomonis, ſe receperunt, 2 Paral. XV, 9. tum qui ſub Ezechia arceſſerunt e tribu Aſcher, Manaſſe, Sebulon et Iſaſchar, 2 Paral. XXX, 11. 18. XXXI, 1. Kimchi: „Ad marginem legi jubetur חֲבֵרָיו, *ſocii ejus*, i. e. tribus Benjamin, quae ſemper conjuncta erat tribui Juda, etiam diviſo imperio. Sed in textu ſcribitur חֲבֵרוֹ, *ſocius ejus*, quia utraque tribus tanquam una conſideratur." Recte, vid. enim 1 Reg. XI, 13. 32. XII, 20. 2 Reg. XVII, 18., quibus locis tribus Juda et Benjamin ſolo *Judae* nomine indicantur. וּלְקַח עֵץ אֶחָד *Deinde cape* etiam aliud *quoddam lignum*, ſ. aliam virgam. לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם *Joſepho* ſcil. *lignum Ephraim*, Vs. 19. Chaldaeus: *tribui Joſeph, quae eſt tribus Ephraim*, quia in ea tribu regnum erat. Jeroboam enim, qui diviſo imperio, Iſraeli imperavit, erat ex tribu Ephraim. וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָיו Nam reliqua domus Iſrael, uti ait Grotius, ita ſocii erant Ephraimo, quomodo Benjamin Judae. Sunt ergo per *Ephraim* intelligendae decem tribus, quarum caput erat Ephraim.

17. וְקָרַב אוֹתָם *Poſtea conjunge illa* tibi. Imperativus Piel, cum Patach ſub Reſch, ut פַּלַּג, *divide*, Pſ. LV, 10., et כַּתַּר *exſpecta*, Job. XXXVI, 2. אֶחָד אֶל־אֶחָד *Unum ad alterum*, ut Jeſaj. XXVII, 12. וְהָיוּ לַאֲחָדִים *Ut fiant ambo unum*, Vs. 19. Kimchi: מְחֻבָּרִים כְּדָבָר אֶחָד *conjuncta quaſi ſint unum.* Sive hoc ita intelligendum, cohaeſuros duos baculos iſtos in manu ipſius, ut ſint unum lignum continuum; ſive ad praeceptum hoc pertineat, ut duos baculos ita junctos in manu ſua teneat, ut videantur eſſe unus baculus.

18. הֲלוֹא־תַגִּיד לָנוּ *Nonne indicabis nobis* quid haec ſignificent? Ut ſupra XXIV, 19.

19. הִנֵּה *En!* adſeverantis, ut ſupra XV, 4. XXV, 8. Jerem. XXXI, 8. אֲנִי לֹקֵחַ *Ego accepturus* ſum, Vs. 21. אֶת־עֵץ יוֹסֵף *Lignum Joſephi*, i. e. regnum Iſrael, hac virga adumbratum, Vs. 16. אֲשֶׁר בְּיַד־אֶפְרַיִם *Quod admi-*

niſtratum

niſtratum fuit *per Ephraimitas*, quia Jeroboam Ephraimita; cujus poſteri per multa ſecula illi praeſuerunt. Chaldaeus: *tribum Joſephi, quae ipſa eſt tribus Ephraim.* Dathius vertit: *quod eſt ad latus Ephraimi*, et in nota addit: „Intelligitur alterum lignum, ſ. tabula lignea, cui ſecundum Vs. 16. inſcripta erant illa verba: *Joſephus, lignum Ephraim, et omnes Iſraelitae.* Quae vero verba non in uno latere, ſed in utroque ſcripta erant, quamquam hoc Verſu 16. non clare indicatum eſt. Fortaſſe in uno latere tantum ſcriptum fuit: *Joſephus*, in altero vero reliqua verba.“ Verum *ad latus* hebraice eſt עַל־יַד (vid. Exod. II, 5. 2 Sam. XV, 2. 18.) ſive לְיַד (1 Sam. XIX, 3.), nusquam בְּיַד. וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל *Et* ceteras *tribus Iſraelis*; cf. XLV, 8. XLVIII, 13. Jeſaj. XLIX, 6. חֲבֵרָיו *Socias ejus*, Ephraimi, Vs. 16. וְנָתַתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת־עֵץ יְהוּדָה *Et dabo*, ſ. addam (Chaldaeus: *conſociabo*) *illas*, tribus Iſrael, *ad ipſum*, ſ. *una cum ligno*, Ephraim, *cum ligno Judae.* Particulam אֶת Kimchi obſervat h. l. pro עִם, *cum* poſitam eſſe, ut 2 Sam. VII, 12. *Cum impleti fuerint dies tui* וְשָׁכַבְתָּ אֶת־אֲבֹתֶיךָ, *et occubueris cum patribus tuis.* Et 1 Reg. III, 1. וַיִּתְחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת־פַּרְעֹה *et aſſinitate* junxit *ſe Salomon cum Pharaone.* Alii: *addam eos, qui ſuper illo*, ſ. praeter illum ſunt, *cum ligno Judae.* Alii: *Componam eas* illas conjunctas *illi cum ligno Judae.* Sunt etiam, qui ſic vertant: *dabo eas ad illud*, nempe *lignum Judae.* וַעֲשִׂיתִם לְעֵץ אֶחָד *Et faciam eos in lignum unum*, i. e. in populum unum, uti Chaldaeus vertit. Duo regna, quae antea diſciſſa erant, in unum coaleſcent. Idem pollicetur Jeſajas XI, 13. וְהָיוּ אֶחָד בְּיָדִי *Ut ſint unum lignum* ſ. regnum *in manu mea*, ſub mea cura et tutela. Pro בְּיָדִי legitur בְּיָדוֹ in optimae notae codice ſub initio ſeculi decimi tertii charactere italico exaratus, qui nunc in Muſeo Britannico aſſervatur, et a Kennicotto numero 30. ſignatus eſt. Idem expreſſit Vulgatus: *in manu ejus*; et quoad ſenſum concinit Alexandrinus Graecus: *ἐν τῇ χειρὶ Ἰούδα.* Senſum bene Theodoretus expoſuit: Τοὺς πάλαι, φησὶν, ἀποσχοι-

 νίσαντας

νίσαντας ἑαυτοὺς τῆς τοῦ Ἰούδα βασιλείας παρασκευάσω πάλιν τὴν ἐκείνου ἐπιγνῶναι ἡγεμονίαν, καὶ παύσω μὲν τὴν γενομένην διαίρεσιν, συμφώνως δὲ ἁπάσας τὰς Φυλὰς ὑπακούειν τῷ Ἰούδα ποιήσω. Faciam, inquit, ut qui olim se ipsos a Judae regno separarunt, rursus illius agnoscant imperium, et factam divisionem finiam, efficiamque, ut omnes tribus ipsi Judae communi consensu obediant. In codice Stutgardensi, a Kennicotto numero 384. notato, videtur a prima manu בְּיָדָיו, *in manibus ejus*, scriptum fuisse; erasam enim habet postremam literam, teste Schellingio in codicis illius *Descriptione*, p. 162.

21. מִבֵּין הַגּוֹיִם Cf. XXXVI, 24. וְקִבַּצְתִּי אוֹתָם Cf. XI, 17. XX, 34. 41. XXXIX, 27. וְהֵבֵאתִי אוֹתָם אֶל־אַדְמָתָם Cf. XXXIV, 13. XXXVI, 24. XXXIX, 28.

22. לְגוֹי אֶחָד Vid. Vs. 19. et cf. Hos. II, 2. בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל Cf. not. ad XXXIV, 13. 14. Chaldaeus: *in monte sancto Israelis.* וּמֶלֶךְ אֶחָד *Et rex unus,* Messias, ad quem pertinere hoc vaticinium, apertum est ex Vs. 24. 25. Cf. supra XXXIV, 23. Male Grotius ad *Sorobabelem* haec refert, quippe qui neque re, neque nomine rex fuit. In iis V. T. locis, quibus de eo sermo, vocatur פֶּחָה, *praefectus, gubernator.* Vid. Malach. I, 8. Hagg. I, 1. 14. II, 2. 21. Esr. VI, 7. Primo a Cyro, deinde a Dario, Hystaspis filio, in Judaeam missus est, ut provinciam regeret, et regio nomine et sumtibus Hierosolymitanum templum instauraret. Proinde Esr. III, 2. nominatur post Josuam, sacerdotem, alibi tamen praecedit, quia Pro-rex, et summus sacerdos apud Judaeos erant dignitate pares, aut suppares. Accedit, quod Sorobabel solum Judaeis illis praefuit, qui e Babylone reduces erant, id est hominum quatuor vel quinque myriadibus, idque in paucos annos; quum rex, de quo hoc loco, *David* nomine, Israelitis omnibus in aeternum imperaturus dicatur Vs. 25. Cf. Bocharti *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. XVII. Tom. I. p. 194. seqq. edit. Lips. Particula עוֹד, *amplius, iterum,* tertiatur, quod loquentis affectum indicat. Id vero

non

non ſenſit de-Roſſi, qui ad h. l. haec ſcripſit: „Alterutrum עוֹד redundat, nec niſi una vice legunt [imo, exprimunt] veteres interpretes, excepto Targum. Itaque non male primum a prima manu omiſſum in codice meo 443.“

23. וְלֹא יִטַּמְּאוּ עוֹד XIV, 11. בְּגִלּוּלֵיהֶם XXIII, 30. XXXVI, 25. וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם V, 11. Jeſaj. LXVI, 3. וְהוֹשַׁעְתִּי אוֹתָם *Et ſervabo eos* XXXIV, 22. XXXVI, 29. מִכֹּל מוֹשְׁבֹתֵיהֶם *Ex omnibus habitationibus eorum* (VI, 6. 14.), i. e. eripiam eos de cunctis habitaculis, in quibus coluerunt idola, et addicti fuerunt rebus abominandis. Nam in exſilio non minus ac in patria terra falſorum deorum cultui dediti erant. Vel ſumendae ſunt per metonymiam *ſedes* ſ. *habitationes* pro his, quae in iis ſunt, luci videlicet ac montes, ſeu impia ſacraria, in quibus falſis diis excitatae ſunt arae, et neſaria inſtituta ſacraria. Alexandrinus Graecus hebraea ſic vertit: *καὶ ῥύσομαι αὐτοὺς ἀπὸ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν.* Pro מוֹשְׁבֹתֵיהֶם illum interpretem מְשׁוּבֹתֵיהֶם, *defectiones eorum* (Jerem. II, 19. XIV, 7.) legiſſe, exiſtimat Dathius; de-Roſſi vero, פִּשְׁעֵיהֶם, quod ipſum in ſuorum codicum uno ſcriptum reperit a prima manu, librarii haud dubie lapſu. Equidem ſubſcribo judicio Dathii: „Quoniam recepta lectio commodam admittit interpretationem, atque etiam Syrus, Chaldaeus et Vulgatus eam exhibent, non putavi eam ſollicitandam eſſe. Fortaſſe quoque e lectione *τῶν* LXX hebraice dicendum fuiſſet in ſequentibus verbis non אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם, ſed אֲשֶׁר חָטְאוּ בִי, *quibus contra me peccarunt.*“ וְטִהַרְתִּי אוֹתָם *Emundabo eos,* expiabo eos ab iis ſordibus, quae illis ab impuris barbarorum ſacris in ipſorum ſedibus, ſive ſacrariis adhaeſere. Cf. XXXVI, 25. 33. וְהָיוּ־לִי לְעָם Vid. Vs. 27. XXXVI, 28. וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים XXXIV, 24. et infra Vs. 27.

24. וְעַבְדִּי דָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם *Et ſervus meus David rex erit ſuper eos*, id eſt, ut recte Kimchi, „Rex Meſſias, qui vocatur *David*, quia erit e ſtirpe Davidis.“ Neque aliter Abarbenel: „Quia erit ex ejus gente, et Davidis mores imita-

imitabitur. Quomodo omnes Aegypti reges primo *Pharaonis*, poſtea *Ptolemaei* nomine diu appellati ſunt; ita rex Meſſias et omnes ejus poſteri *Davidis* nomine vocabuntur.“ Sed cf. not. ad XXXIV, 13. וּבְמִשְׁפָּטַי יֵלֵכוּ Cf. ſupra XI, 20. XXXVI, 27.

25. וְיָשְׁבוּ עַל־הָאָרֶץ *Tum habitabunt in terra,* XXXVI, 28. אֲשֶׁר נָתַתִּי לְיַעֲקֹב XXVIII, 25. וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם XXXIV, 24.

26. וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם Vid. not. ad XXXIV, 25. בְּרִית עוֹלָם Cf. Jeſaj. LV, 3. Jerem. XXXII, 40. אוֹתָם *Cum eis*, ut ſupra XXIII, 23. X, 17. Unde minime opus, cum de-Roſſiio אִתָּם legere, quod in aliquot codicibus legitur. וּנְתַתִּים *Et dabo* ſ. *ponam eos,* ſcil. in terra mea; ita Kimchi. LXX: *καὶ τάξω αὐτούς.* Vulgatus: *et fundabo eos.* Alii ſubaudiendum volunt בְּרָכָה (coll. ſupra XXXIV, 26.), *fauſtam precationem,* ſ. fortunatiſſimos. Vid. not. ad illum locum. Ita Chaldaeus: *benedicam eis.* וְהִרְבֵּיתִי אוֹתָם *Et augebo eos,* cf. XXXVI, 10. 11. 37. מִקְדָּשִׁי *Sanctuarium meum,* i. e. templum meum, quo Deus ſanctus eſſe religioſo cultu ſignificatur. Eodem nomine idolorum templa nuncupantur Amoſ. VII, 9. 13.

27. וְהָיָה מִשְׁכָּנִי עֲלֵיהֶם *Sic erit habitaculum meum apud illos,* cf. infra XLVIII, 35. Levit. XXVI, 11. Zach. II, 14. וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים Vs. 23. XI, 20. XXXIV, 30.

28. וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם וגו׳ XXXVI, 23. 36. אֲנִי יְהוָה מְקַדֵּשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל *Ego Dominus ſanctum reddam Iſraelem,* liberos eos reddam a reatu et conſcientia peccati, cf. ſupra XX, 12., infra XXXIX, 7. בִּהְיוֹת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם *Quum nimirum erit ſanctuarium meum inter eos perpetuo,* i. e. quando videbunt, me perpetuo manere cum illis, nec unquam favore et auxilio meo eos deſtituere.

CAP.

Cap. XXXVIII.

Argumentum.

Gentes barbarae atque feroces, rege ſuo, Gogo duce, futuro aliquo tempore populum Iſraeliticum, poſt longum exſilium patriae terrae reſtitutum, ibique tranquille et ſecure degentem, copioſiſſimo inſtructo exercitu adorientur, eumque populari atque delere molientur (Vs. 1 — 17.): quibus vates divino juſſu durum atque ignominioſum interitum minatur, quo Jovae potentia inter omnes gentes illuſtris ſit reddenda (Vs. 18 — 23.).

Jova me ſic adfatus eſt: Homo, com- 1. 2.
pone faciem tuam ad Gogum, terrae Magog,
ſummum principem Moſchorum et Tibare-
norum, et in eum ita vaticinare: Sic dicit 3.
Dominus, Deus: En: ego te peto, Goge,
ſummus Moſchorum et Tibarenorum prin-
ceps. Te avertam, et, prehenſis tuis maxil- 4.
lis, hamis extraham, teque et totum exer-
citum tuum, equos et equites omnes, indu-
tos perfecte, cunctos ingenti multitudine
ſcutatos et clipeatos, omnes enſibus utentes,
Perſas, Aethiopes, Libyes, una cum eis,
clipeatos omnes et galeatos, Cimmerios 5.
cum

cum ſuis omnibus copiis, genus Thogarmae,
remotos ſeptentrionales cum omnibus ſuis
7. copiis, tot populis te commitantibus. Prae-
para et inſtrue te una cum omni tuorum
multitudine, qui ad te coiverunt, ut ſis eis
8. cuſtodiae. Tu poſt longa tempora, extremis
annis ducem te conſtituens recidivam ab
armis terram invades, ex multis collectam
populis, in montes Iſraeliticos, qui perpetuo
fuerint deſolati, qua ex populis educta de-
9. gent omnes illi in tuto. Aſcendens, quaſi
tempeſtas vades, quaſi operiens terram nu-
bes, tu tuaeque omnes copiae, multis te
10. comitantibus populis. Atque illo tempore,
inquit Dominus, Deus, tu quaedam tuum
animum ſubibunt, et malam cogitationem
11. concipies, ſtatuesque regionem adgredi pa-
gorum, quietos invadere, in tuto degentes,
omnes ſine moenibus agentes carentesque
12. clauſtris atque oſtiis, ut ſpolia praedamque
agas atque diripias, ut manum tuam con-
vertas ad habitatas ruinas, et ad collectum
ex gentibus populum, qui rem pecuariam
et negotiationem faciat, in terrarum umbi-
13. lico degens. Sabaei, Dedanenſes, Tarteſſen-
ſes mercatores, ac leones ejus omnes inter-
rogabunt te, num ad diripiendam praedam
coëgeris multitudinem iſtam, ad tollendum
argentum et aurum, ad pecus atque opes
auferendas, ad magna capienda ſpolia.
Quam-

Quamobrem vaticinare, homo, et dic Gogo: 14.
ſic dicit Dominus, Deus: nimirum illo tem-
pore, habitantibus in tuto meis Iſraelitis,
tu, cognita re, venies ex loco tuo, ex re- 15.
motis ſeptentrionalibus, cum frequentium
populorum comitatu, qui omnes vehentur
equis, quae ingens erit copioſaque multitudo
et exercitus, et adgredieris meos Iſraelitas, 16.
quaſi nubes terram operiens, ultimo tem-
pore futurus, teque in meam terram indu-
cam, ut cognoſcant me gentes, quum in te
praeſtitero me ſanctum, ipſis cernentibus,
Goge! Sic inquit Dominus, Deus: Tune 17.
ille es, de quo ego priſcis temporibus per
meos vates Iſraelitas illorum temporum an-
nis vaticinatos, praedixerim fore, ut te in
eos adducerem? Atque illa die, qua die 18.
invadet Gogus Iſraelitarum terram, inquit
Dominus, gliſcet irato me indignatio mea.
Atque cum impetu aeſtuque meo igneo 19.
praedico, fore omnino ea die tam ingentem
in Iſraelitarum motum, ut me tremant et 20.
marini piſces, et aëriae volucres, et beſtiae
terreſtres, et quaecunque reptilia repunt
humi, et quicunque homines ſunt in terrae
ſolo, evertanturque montes, labantur arces,
omnesque muri concidant ad terram. Atque 21.
in eum per totos montes meos ita concitebo
gladios, inquit Dominus, Deus, ut ipſi ſe
mutuo gladiis petant; et cum eo peſte et 22.
caede

caede contendam, et undantem pluviam, grandinoſos lapides, ignem ſulphurque impluam in eum, et in ejus copias, inque tot
23. eum comitantes populos, atque ita magnum me ſanctumque praeſtabo, et in multarum gentium conſpectu cognoſcar, ſcieturque, me eſſe Jovam.

N O T A E.

Cap. XXXVIII, 2. שִׂים פָּנֶיךָ Vid. not. ad XIII, 17. XXI, 2. אֶל־גּוֹג אֶרֶץ הַמָּגוֹג *Ad ſ. contra Gogum terrae Magog* ſcil. principem. Nam גּוֹג, quod Apoc. XX, 8. una cum *Magog* pro *gentis* nomine ſumitur (ut Arabibus ياجوج وماجوج), apud Noſtrum eſſe *perſonae* nomen, illud perſpicue probat, quod mox Vs. 3. Gog princeps eſſe dicitur *Roſch, Meſchech* et *Thubal*, et Vs. 14. ſeqq. venturus eſſe fertur cum populo ſuo. Atque Cap. XXXIX, 11. locus deſignatur, quo interfectus Gogus ſit ſepeliendus. An vero גּוֹג proprium ſit regis alicujus nomen, aut commune illis, qui alicui provinciae praefuerunt, incertum eſt. Ut enim Aegypti reges prius Pharaones, deinde Ptolemaei, Syriae Antiochi, Caeſares Romae nuncupantur; ſic etiam Gog commune poſſit eſſe nomen illorum, qui certae alicui regioni praeeſſent. Hillero in *Onomaſt. S.* p. 67. et 406. גּוֹג eſt decurtatum pro integro יְגוֹג, ut צוֹא, *ſordidus*, pro יָצוֹא, formae גָּדוֹל (unde Arabibus pleniori effatu dicitur ياجوج), a radice inuſitato יָגַג, quam *altum eſſe* deſignaſſe putat (quaſi cognata τῷ גָּאָה), unde גַּג *tectum*, altior ſcilicet pars aedium; et hinc גּוֹג *altum, excelſum*, i. e. principem notare cenſet. Recte vero Michaelis in *Supplemm.* p. 276. monuit, barbaro nomini originem ex lingua hebraica eique cognatis non eſſe quaerendam. Fuit quidem גּוֹג et nomen proprium Hebraeis uſitatum, uti apparet ex 1 Paral.

V, 4.,

V, 4., ubi *Gog*, Rubenita quidam, memoratur. Sed id h. l. nihil attinet. Michaeli in *Spicileg. Geograph. Hebraeor. exter.* T. I. p. 34. 35. et in *Supplemm.* l. c., verisimile visum, גוג idem esse, quod durius paullo appellatum, *Kak*, in Persica historia frequens, regibus barbaris, Persiae a septentrione ad mare Caspium commune, ex quo, Turcico nomine *Chak* addito, factum serioribus seculis *Chakan*, Arabibus خاقان, *rex regum.* In nomine barbaro literarum *G*, *Ch*, *K* permutationem locum habere apud Hebraeos et Arabes, ostendit in *Spicil.* l. c. „Cornelius de Bruyn," addit Michaelis, „plane *Gog* scripsit nomen, in *Itinerum* (*Voyages par la Moscovie en Perse et aux Indes Orientales*) T. II. p. 409. de Mongolis loquens: *En l' an* 1246. *ils choisirent pour Chef de la Tartarie un certain Kuine, qu'ils surnommèrent Gog Chan, c' est à dire, Roy ou Empereur.*" Hieronymus: „Illud quoque breviter annotandum, quod in Ezechiele *Gog* princeps terrae Magog esse dicatur, Apocalypsis vero et *Gog* et *Magog* nationes esse commemoret [vid. hujus notae initium], quae egrediuntur de quatuor angulis terrae. Et quomodo a Jacob, qui postea appellatus est Israel, omnis populus Hebraeorum Israel sortitus est nomen, et ab Aram Syria, a Mesraim Aegyptus, quorum in Genesi scripta sunt nomina, sic et a principe Gog omnes, qui ei subditi sunt, *Magog* appellantur." מָגוֹג esse *Scythiam* Orientalium, post ea quae Bochartus *Geograph. S.* P. I. sive *Phaleg.* L. III. Cap. XIII. p. 212. atque Michaelis tam in *Spicileg.* T. I. p. 28. seqq., quam in *Supplemm.* p. 1471. seqq. de illo nomine asseruerunt, dubio caret. Genes. X, 2. מָגוֹג ponitur inter Cimmerios et Medos, quibus utrisque a septentrione erant Scythae. Et iis populis, quibuscum Noster h. l. מָגוֹג componit, borealiores Hebraeis non cognitae erant. Quaeritur, מָגוֹג eademne sit latitudine sumendum, qua Scythia Graecorum Latinorumque, an ad aliquem certum populum tractumque Scythiae restringendum? Nos quidem adstipulamur Michaeli in *Supplemm.* p. 1473. statuenti, prius

videri

videri non verisimilius modo, sed a certo proximum. Nihil Mosi, Ezechieli, Hebraeis, ultra Magogum, tantosque illi dat Ezechiel exercitus, ut mediocriter magna regio vix sufficiat. Ultima Septentrionis et Orientis aquilonaris illis temporibus Hebraeis parum cognita; verisimillimum, eos haec omnia, plane ut Graeci Latinique fecerunt, utque et nos seculi adhuc superioris initio faciebamus, Scythiae et Tatariae, uno nomine complexos esse, *Magogi*. Et Hieronymus sui aevi Judaeos refert putasse, *Magog gentes esse Scythicas, immanes et innumerabiles, quae trans Caucasum montem et Maeotidem paludem, et prope Caspium mare ad Indiam usque tendantur.* Theodoretus quoque *Gog* et *Magog* Σκυθικὰ ἔθνη esse ait. Accedit seriorum Orientalium, Syrorum et Arabum, loquendi usus. Et Syri quidem, ab Assemani in *Biblioth. Orient.* T. III. P. II. p. 16. 17. 20. excerpti, non in explicandis sacris literis, sed in tradenda historia, nomina *Gogi* et *Magogi* ut nota inque geographia recepta ita ponunt, ut manifestum sit, ulteriorem Tatariam, qua parte Indiae imminet, latiusque inde Orientem versus extenditur, Magog vocitatam fuisse. Iisdem regionibus assignant Arabes gentes يأجوج ومأجوج ab ipsis appellatas. Nempe ut Sina vel China in *Tschin* et *Matschin* distinguebatur, ita et Scythiam in *Gog* et *Magog* divisum putabant fuisse, priore, *Gog*, in *Jagog* mutato. Vid. Herbelotii *Biblioth. Oriental.* vocc. *Jagiouge* et *Magiouge.* Quae Arabum Geographi de *Gog* et *Magog* narrant, collecta reperies in libro cui epigraphe: *Asiatisches Magazin*, edit. a Jul. Klaproth (Weimar. 1802. duob. Voll. 8.), Vol. I. p. 138. seqq. Cf. C. G. Hasse *Entdeckungen im Felde der ältesten Erd- und Menschengeschichte*, P. I. p. 18., A. T. Hartmann *Aufklärungen über Asien*, P. I. p. 160., et librum nostrum *Handbuch der bibl. Alterthumskunde*, Vol. I. P. I. p. 240. seqq. Ex quibus omnibus unusquisque judicium ipse ferre potest de Grotii sententia, Gogo *Antiochum Epiphanem* designari, et utroque hoc

Capite

Capite praedici mala et injurias, quibus amens iſte tyrannus Judaeos exagitavit. „Ne Judaei,“ inquit Grotius, „qui longam illam poſt reditum felicitatem ſibi promitti intellexerant, mirarentur, ſi quid poſtea incommodi eveniret, voluit Deus eos monere, non defore tempora, quibus bonorum fides exploraretur: quod nunquam factum eſt magis, quam ſub Antiocho illuſtri, de quo et Daniel tam multa praedixit, ut ipſa praedictione piae mentes armarentur. Vult ergo Deus, per Ezechielem hoc quoque praedici: ſi qui reges populum Judaicum ob religionem vexaverint, non impune id eis futurum. Deſignat autem Antiochum ex populis, quos poſſidebat.“ Et *Gogo* quidem Grotius intelligit *Lydiam* et vicina Aſiae loca, quae ante Ezechielis tempora *Gyges* poſſederat, a quo nomen habet *Gygaeus lacus,* unde antiquitus tota regio ſit nominata. *Magog* vero exiſtimat eſſe Syriam, in quo Hierapolis, dicta *Magog*, Plinii *Hiſt. Nat.* V, 23. In tales conjecturas non delapſum eſſe Grotium arbitror, ſi cognitus ipſi fuiſſet nominum *Gog* et *Magog* uſus apud Syros et Arabes. Quod autem ex Plinio de Hierapoli, Syris *Magog* dicta, adfert, manifeſti erroris eſt, ſed quem, quo vivebat tempore, vitare Grotius non potuit. Poſtea compertum e Syrorum monumentis, *Magog* vitioſe ſcriptum eſſe, et nomen urbis eſſe *Mabug* ܡܒܘܓ. Vid. Assemani *Biblioth. Orient.* T. II. in Indice Geographico urbium epiſcopalium, quem *Diſſertationi de Monophyſitis,* illi Tomo praemiſſae inſeruit, voc. *Mabug.* Talium autem regum, qui Judaeos *ob religionem* ſint vexaturi, poenam hoc vaticinio praedici, uti Grotius ait, plane eſt confictum. Quae porro de clade Gogo a populo Iſraelitico infligenda Noſter canit, multo eſſe graviora, quam ut in victoriis Maccabaeorum impleta videri poſſint, ipſe agnoſcit Dathius, cui ceterum Grotiana ſententia arriſit. Sed demus, eſſe in hoc vaticinio pauca quaedam, quae Maccabaicis temporibus accommodari quodammodo poſſint; ſunt tamen multo plura, quae illis nulla arte aptari poterunt, veluti quae hoc Capite

Vſs.

Vſs. 20. ſeqq. de ingentibus naturae commotionibus in terra Iſraelitica, de Gogi exercitu, peſte, grandine, imbre ignis et ſulphuris perdendo, et Cap. XXXIX, 9. ſeqq. de Gogo in terra Iſraelitica ſepeliendo, et de ejus copiis proſtratis et ab Iſraelitis ſepeliendis, quibus pro cadaverum multitudine ſeptimeſtre ſpatium ad illud opus neceſſarium ſit futurum, praedicuntur. Talia vero nullo unquam tempore eveniſſe conſtat. Quare Joannes in Apocalypſi Cap. XX. quae Ezechiel de Gogi moliminibus et clade praedixerat, ulterius ad extremam mundi aetatem diſtulit. Arabes fabulantur de Alexandro Magno, eum populos barbaros ac ſaevos, vicinis graves, *Jagog* et *Magog*, muro ferreo aeneoque incluſiſſe, quem Muhammedes Sur. XVIII, 94 — 99. brevi ante judicium extremum perrepturum iri praedicit; ſed Jeſum, equo fulmineo *Alborac* vectum, Jagogum et Magogum victurum et proſtraturum eſſe. Cf. Sur. XXI, 96. et Sale's *Preliminary Discourſe* Sect. IV. p. 107. ed. Londinenſ. in octon. 1764, ſive p. 103. verſ. germ. Iſta vero Mohammedem nequaquam ex Ezechiele vel Apocalypſi hauſiſſe, ſed ex ſuae vicinarumque gentium mythologia retinuiſſe, mihi eſt perſuaſiſſimum. Etenim iis, quae de Gogo ab Alexandro M. muro incluſo narrant Arabes, plane conſona canit poeta quidam Syrus Chriſtianus in Carmine de Alexandro M. et porta, quam dicitur ſtatuiſſe adverſus Gog et Magog, quod e codice Pariſienſi primum edidit Gustav. Knös in *Chreſtomathia Syriaca maximam partem e codicibus manuſcriptis collecta,* Gotting. 1807. p. 66. ſeqq. (Notitiam ſuccinctam illius carminis dedimus in *Ephemeridibus literariis Lipſienſibus* anni 1808. menſ. Jul. p. 1299.). Jam eorum, quae poëta ille Syrus de Gogo habet, neque in Ezechiele, neque in Apocalypſi, neque in alio libro biblico ullum deprehenditur veſtigium. A Corano vero illa mutuatum eſſe hominem Chriſtianum, qui forſan ante Coranum evulgatum vixerit, nemo credat. Sequitur ergo, utrumque, Mohammedem et Syrum, ſua quemque e communi aliquo fonte hauſiſſe. Ceterum vetuſtiſſimos eſſe mythos de Gogo

(nam

(nam perſonis *mythicis* eum accenſendum eſſe, nos quidem nulli dubitamus), ut qui jam dudum ante Ezechielem inter Hebraeos percrebuerint, manifeſtum eſt ex Verſu 17. hujus Capitis. Vernacule redditum noſtrum vaticinium a Guil. Fr. Hezel leges in opere ab ipſo edito, cui epigraphen fecit *der Schriftforſcher*, Vol. II. p. 143. ſeqq. In antelogio verſioni praemiſſo vaticinii argumentum huc redire ait, polliceri Deum, ſe pios ſuos cultores ab hoſtium potentiſſimorum ac ferociſſimorum impetu ſartos tectos ſervaturum, eosque ſuo praeſidio cuſtodiaque protecturum. Eam vero promiſſionem ad Chriſtianos pertinere eatenus, quatenus ipſi ſunt veri Dei cultores. Id autem eſt, mentem poetae rei cuilibet accommodare, non, interpretari. Sed jam ordine proſequamur noſtri loci explicationem. Dicitur ergo Gogus נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתוּבָל, „qui," ut Hieronymus ait, „juxta LXX, Symmachum et Theodotionem *princeps* eſt *Ros, Moſoch* et *Thubal*, primam gentem, *Ros*, Aquila interpretatur *caput*, quem et nos ſequuti ſumus, ut ſit ſenſus: *principem capitis Moſoch et Thubal.* Et revera nec in Geneſi, nec in alio Scripturae loco, nec in Joſepho quidem, qui omnia Hebraicarum gentium in primo Antiquitatum libro exponit nomina, hanc gentem potuimus invenire. Ex quo manifeſtum eſt, *Ros* non gentem ſignificare, ſed *caput.*" Sed plura eſſe gentium nomina, quae ſemel tantummodo in V. T. occurrant, quis neſcit? In ipſo Ezechiele quam multa locorum ſunt nomina, nusquam alias obvias? ut כְּבָר I, 1., גַּמָּדִים XXVII, 11., כִּלְמַד XXVII, 23., כּוּב XXX, 5. Joſephi autem ſilentium plane nihil probat. Ille enim Antiquitatum libro primo Cap. VI. non omnia, et ſingula, quae in V. T. memorantur, gentium nomina, ſed ea tantummodo, quae Geneſeos Cap. X. recenſentur, explicare ſuſcepit. *Principem capitis* et recentiores quidam *principem capitalem* ſ. *maximum* interpretantur. Minus congrue. Praeſtat, cum vetuſtiſſimo Graeco interprete ראשׁ pro gentis nomine habere. Illo vero *Araxem* fluvium, qui Arabibus الراس *Ar-ras* dicitur, populosque ei accolas deſignari, ſatis

ſatis probabile reddidit Bochartus *Phalegi* L. III. Cap. III., cui adſtipulatus eſt Michaelis in *Supplemm.* p. 2224., ubi ſententiam illam et eo confirmavit, quod apud ſcriptores Byzantinos Ῥῶς occurrit ut nomen gentis Scythicae circa Taurum. Loca legi poſſunt apud Michaelem ipſum, quemadmodum ea, quae h. l. contra eos disputavit, qui a Rhoſſis, Araxi vicinis, deſcendiſſe *Ruſſos* exiſtimant. Cf. *Handbuch der bibl. Alterthumskunde,* Vol. I. P. I. p. 245. De מֶשֶׁךְ et תוּבָל, *Moſchis* et *Tibarenis,* vid. not. ſupra ad XXVII, 13.

3. Quod hoc Verſu repetitur נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתוּבָל, in eo nonnulli quandam volunt eſſe emphaſin, quaſi hoc dicere vellet vates: tu, qui copiis non ſolum popularium tuorum numeroſis, ſed et auxiliaribus ad te recens confluentibus fretus, invictus tibi videris. Sed familiares ſunt Noſtro hujusmodi repetitionem, quibus nihil ſpectare ſolet ſingularis.

4. וְשֹׁובַבְתִּיךָ, quod et infra XXXIX, 2. occurrit, varie interpretantur. Quidam: *reducam te* iterum iterumque, i. e. ut Vulgatus vertit, *circumagam te,* Alexandrinos ſequutus, qui περιστρέψω σε κύκλόθεν. Metaphoram deſumtam putant ab equo, quem qui inſidet injecto freno et adductis habenis ſuo arbitratu verſat circumagitque; vel a magno aliquo piſce, aut ab ingenti atque indomita bellua, cujus naturalis ferocitas injecto maxillis uncino aut hamo frangi et perdomari neceſſe eſt. Cf. XXIX, 4. Alii vertunt: *frangam te,* qua ſignificatione verbum שָׁבַב apud Talmudicos uſurpatur (collato Arabico شَبَّ, *ſecuit*), unde שְׁבָבִים, *fruſta,* Hoſ. VIII, 6. Malim: *avertam,* i. e. ſeducam *te,* ob verbum שִׁשֵּׁא, quod infra XXXIX, 2. noſtro ſubjungitur. *Avertendi, pervertendi* ſignificatu שׁוֹבָב et Jeſaj. XLVII, 10. LVII, 15. Jerem. VIII, 5. Idem expreſſit Chaldaeus ſuo אַשְׁדְּלִנָּךְ, *alliciam te.* Syrus vertit ܘܐܫܝܢܟ, *tranquillum,* ſecurum *te faciam.* וְהוֹצֵאתִי אוֹתָךְ *Et educam te* e ſolo nativo.

nativo. XI, 9. XX, 34. לְבֻשֵׁי מִכְלוֹל *Indutos perfectione*, perfecto habitu militari. LXX: *ἐνδεδυμένους θώρακας*. Cf. Ephes. VI, 14. Vulgatus: *vestitos loricis*. Grotius: „*Πανοπλίαν* describit, quam Hieronymus Luc. XI, 22. vertit *universa arma*; Ephes. VI, 11. 13 *armaturam*; *universitatem armorum* Ambrosius." *Panopliam* intelligit quoque Michaelis in *Supplemm.* p. 1186., quae sive a כָּלַל, *circumdando*, sive a כֹּל, *omnis*, plane ut graecum nomen, dici potuerit. Neque alio sensu haec dictio supra XXIII, 12. capienda est. קָהָל רָב *Coetus multus*, Vs. 15. XVII, 17. צִנָּה וּמָגֵן Cum *scuto et clypeo*. Chaldaeus: מְזַיְּנִין בַּעֲגִלִין וּתְרֵסִין *armatos clypeis et scutis*. XXIII, 24. XXXIX, 9. תֹּפְשֵׂי חֲרָבוֹת *Tenentes gladios*. Verbum תָּפַשׂ h. l. cum Accusativo construitur, ut supra XXVII, 29., quum alias mediante בְּ nomini jungi soleat, vid. XXI, 16. XXX, 21.

5. פָּרַס Vid. not. ad XXVII, 10. כּוּשׁ XXX, 4. 5. 9. וּפוּט LXX: *καὶ Λίβυες*, vid. not. XXVII, 10. XXX, 5. אִתָּם *Cum eis* educam Vs. 4. Sive: *cum illis* erunt. כֻּלָּם מָגֵן *Omnes* armati *scutis*, ut Chaldaeus recte. Cf. XXVII, 10. וְכוֹבַע *Et galea*, 1 Sam. XVII, 5. Jesaj. LIX, 17.

6. גֹּמֶר *Cimmerii*, gentes maxime aquilonares, quarum nomen aeque late patet, quam Scytharum. Et Michaelis quidem in *Supplemm.* p. 333. Cimmeriam gentem illam denotari existimat, quae inter Borysthenem olim et Tanaim, in Chersoneso etiam Taurica habitavit, atque Bosporo Cimmerio nomen reliquit. Ulterius etiam septentrionem versus sese extendisse Cimmerios, usque ad terras Europae borealis, mari baltico adjacentes, existimat Hasse loco ad Vs. 2. laud. Verum sedes et fines illius populi nemo accurate definiverit. Cf. *Handb. d. bibl. Alterthumskunde*, Vol. I. P. I. p. 235. Vid. not. ad Genes. X, 2. וְכָל־אֲגַפֶּיהָ *Et omnes alas*, i. e. turmas militares *ejus*. Vid. de hoc nomine not. supra ad XII, 14. LXX: *οἱ περὶ αὐτόν*. Sic et Vs. 9. XXXIX, 4. בֵּית תּוֹגַרְמָה *Armenia*, vid. not. ad

XXVII, 14. יַרְכְּתֵי צָפוֹן *Latera aquilonis*, i. e. populos ad aquilonem ſitos, non reſpectu Judaeae, uti vult Grotius, ſed totius ſphaerae terreſtris. Cf. Jeſaj. XIV, 13. et Jerem. VI, 22. XXV, 32., ubi Chaldaei dicuntur populus veniens מֵאֶרֶץ צָפוֹן, *e terra ſeptentrionali*, מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ *a lateribus*, extremitatibus *terrae*. Cf. Haſſe, l. l. p. 34.

7. הִכּוֹן *Praeparator*, paratus eſto, Imperativus Niphal, praeter h. l. Amos. IV, 12. obvius; Participium illius formae vid. Exod. XIX, 11. 15. Joſ. VIII, 4. Hithpael Pſ. LIX, 5. וְהָכֵן לְךָ *Et praepara tibi*, quaecunque neceſſaria ad bellum gerendum, ut Jerem, XLVI, 14. Permiſſio haec eſt ironica, quae cum hortari videatur Gogum, ut arma capiat, viresque ſuas quam potuerit maxime confirmet et expediat; re tamen vera praedicit, apparatu illo quam maximo non perfecturum, ut gladium a divina manu jamjam impendentem effugiat. Similem exhortationem ironicam vid. Jeſaj. VIII, 10. הַנִּקְהָלִים עָלֶיךָ *Congregati ad te*, Eſth. IX, 2. 15. 16. וְהָיִיתָ לָהֶם לְמִשְׁמָר *Et eſto eis in cuſtodiam* ſ. *obſervantiam*, i. e. imperator et dux, quem omnes obſervent. Eundem ſenſum expreſſit Vulgatus: *et eſto eis in praeceptum.* Ut Num. XVIII, 3. וְשָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתְּךָ *cuſtodient cuſtodias tuas*, i. e. obſervent praecepta tua. Et Zachar. III, 7. מִשְׁמַרְתִּי תִּשְׁמֹר *cuſtodiam meam*, praeceptum meum, *cuſtodies.* Actio pro actionis objecto. Nomen מִשְׁמֶרֶת denotat *obſervantiam*, qua inferiores erga ſuperiorem in fide conſtantes ſunt, et familiae ejus partes ſequuntur 1 Chron. XII, 29., ubi de Benjaminitidis, Sauli cognatis: *hucusque major pars eorum* שֹׁמְרִים מִשְׁמֶרֶת בֵּית שָׁאוּל *obſervant obſervationem*, obſervantiam exhibent, et partes ſequuntur *domus Saulinae.* Cf. Num. III, 38. 1 Paral. XXIII, 32. 2 Paral. XXIII, 6. Minus commode, noſtro quidem ſenſu, alii noſtra verba vertunt: *eſtoque illis in cuſtodiam*, ut tu illos, coetus foederatos, cuſtodias, teque viciſſim illi. Jarchi: „Solent reges curam gerere copiarum ſuarum militarium, quomodo illae egrediantur, et conſtituere cuſto-

custodias, ne turba hostilis noctu impetum faciat in suas copias."

8. מִיָּמִים רַבִּים *A multis diebus*, i. e. post longa tempora, ut Jos. XXIII, 1. Idem quod statim בְּאַחֲרִית הַשָּׁנִים *in extremitate annorum*, ultima mundi hujus aetate. תִּפָּקֵד plerique cum Vulgato reddunt *visitaberis*, i. e. castigaberis. Nam verbum פָּקַד, quod proprie valet *attendere, considerare, observare*, ambiguum est, tamque in bonam partem, ut supra XXXIV, 12., quam in malam, considerare aliquem irato animo, *animadvertere in aliquem*, ut Jesaj. XXIV, 22. XXVI, 14. XXIX, 6. Jerem. XLVI, 25. usurpatur. Hoc tamen loco ea significatio non satis apta est; nam de castigando Gogo infra demum Vs. 18. seqq. agitur; in iis autem, qua jam proxime sequuntur, apparatus bellicus a Gogo instruendus describitur. Ea, quae hic legitur, forma Niphal Nehem. VII, 1. XII, 44. *praefici* significat; unde Dathius vertit: *diu eis imperabis*, sensu parum concinno, nec dictione מִיָּמִים רַבִּים recte expressa. Malim: *tu te praefectum*, ducem, *constitues*. LXX ἑτοιμασθήσῃ, et Chaldaeus תְּמַנֵּי מַשִּׁרְיָתָךְ *parabis exercitum tuum*, reddiderunt. Syrus: ܬܬܦܩܕ *mandatum accipies*. תָּבוֹא אֶל־אֶרֶץ מְשׁוֹבֶבֶת מֵחֶרֶב *Venies ad terram reductam* (Participium Pyhel), i. e. cujus incolae reducti sunt *a gladio* hostili, liberi dimissi e longo exilio. Theodoretus: τουτέστι, εἰς τὴν γῆν τὴν τῶν πολεμίων ἀπαλλαγεῖσαν, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἐλευθερωθεῖσαν. *Id est, in terram ab hostibus liberatam, et a servitute in libertatem vindicatam.* מְקֻבֶּצֶת מֵעַמִּים רַבִּים *Ad terram, cujus incolae collecti sunt e variis gentibus*, inter quos dispersi fuerant. Cf. infra Vs. 12. supra XI, 17. XX, 34. 41. XXXVI, 24. עַל הָרֵי יִשְׂרָאֵל *Montana Israel* terram Israeliticam appellare nostro familiare, vid. supra VI, 2. XXXIII, 28. XXXV, 12. XXXVI, 1. אֲשֶׁר־הָיוּ לְחָרְבָּה *Qui redditi erant in vastitatem*, Vs. 12. V, 14. Jesaj. LXIV, 10. תָּמִיד *Continuo*, i. e. per longum tempus, diu; per totum

 exilii

exilii tempus. וְהִיא *Illa vero*, terra, metonymice incolae ejus. מֵעַמִּים הוּצָאָה *E populis educta eſt*, cf. XIV, 22. וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח *Et habitarunt ſecure*, nihil mali amplius, aut bellum extimeſcentes, Vs. 11. 14. XXXIV, 25. 27.

9. וְעָלִיתָ *Aſcendes* magna vi; vox militaris, vid. 1 Sam. VII, 7. Jeſaj. VII, 1. XXI, 2. כַּשֹּׁאָה *Sicut vaſtatio*, ſ. *ſicut turbo, tempeſtas noxia, et vaſtans*, ut in loco parallelo Jerem. IV, 13. de exercitu Chaldaeorum: *Ecce quaſi nubes aſcendet*, וְכַסּוּפָה מַרְכְּבוֹתָיו *et quaſi tempeſtas currus ejus*. Jarchi *nimbum* interpretatur; cf. not. ad Pſ. XXXV, 8. כֶּעָנָן *Inſtar* denſae *nubis* erit, cf. XXX, 18. לְכַסּוֹת הָאָרֶץ *Ad tegendam terram*, multitudine copiarum, ut ſequitur. וְכָל-אֲגַפֶּיךָ Vid. Vs. 6. אוֹתָךְ pro אִתָּךְ *tecum*, vid. Vs. 6. 15. et cf. II, 1. III. 22. 27. XXXIII, 23.

10. יַעֲלוּ דְבָרִים עַל-לְבָבֶךָ *Aſcendent verba ſuper cor tuum*, i. e. cogitationes, conſilia ſubibunt animum tuum. Cf. 2 Reg. XII, 5. Jerem. III, 16. VII, 31.

11. עַל-אֶרֶץ פְּרָזוֹת *Ad terram pagorum*, i. e. in terram omni ex parte perviam inſtar pagorum, in qua urbes ab omni muro ac praeſidio ſunt nudatae. Sic explicatur poſteriori hemiſtichio. פְּרָזוֹת opponuntur *urbibus muris cinctis* et *munitis*, Deut. III, 5. 1 Sam. VI, 18. אָבוֹא הַשֹּׁקְטִים *Veniam* ſuper *quietos*, invadam eos. LXX: ἄξω ἐπὶ ἡσυσχάζοντας λαούς. Cf. Jud. XVIII, 7. 27. יֹשְׁבֵי לָבֶטַח *Habitantes ſecure*, Vs. 8. 14. et nil tale timentes. בְּאֵין חוֹמָה *Cum defectu muri*, ſine muro, cf. oppoſitum 1 Reg. IV, 13. Levit. XXV, 31. וּבְרִיחַ וּדְלָתַיִם אֵין לָהֶם *Vectes et portae*, quas hoſti opponant, *non ſunt eis*. Eodem modo populus ſecure et quiete degens deſcribitur Jerem. XLIX, 31.

12. לִשְׁלֹל שָׁלָל וְלָבֹז בַּז *Ut diripias ſpolia, et invadas praedam*, ut Vulgatus vertit. Cf. Vs. 13. Ideo tale inibis conſilium, quod putabis te ad praedam, non ad bellum

bellum venire. לְהָשִׁיב יָדְךָ עַל־חֳרָבוֹת נוֹשָׁבוֹת *Ad reducendam manum tuam ſuper vaſtitates habitatas,* ut ruinoſa prius, et nunc reaedificata, iterum perdas. מְאֻסָּף מִגּוֹיִם Vid. Vs. 8. עֹשֶׂה מִקְנֶה וְקִנְיָן *Qui exercet rem pecuariam et negotiationem,* ut Jarchi explicat; Vs. 13. Cf. Geneſ. XXXIV, 2. 3. XXXVI, 6. Chaldaeus: דְאַצְלַחוּ בְּנִכְסִין וְקִנְיָנִין *qui proſperati ſunt opibus et proſperationibus.* עַל־טַבּוּר הָאָרֶץ *Super umbilico terrae,* quo *medium terrae* intelligunt; nam *umbilicus* in aliis linguis etiam ſumitur pro eo, quod in medio eſt, ſumta metaphora ab ea parte, quae medium locum obtinet humani corporis. Unde Cicero *Verr.* IV, 106. c. 48. de Ennenſium nemore agens dicit: *Qui locus, quod in medio eſt inſulae ſitus, umbilicus Siciliae nominatur.* Et Livius XXXV, 18. *Aetoli umbilicum Graeciae incolunt.* Hebraeos Hieroſolymam in medio terrae ſitam opinatos eſſe, vidimus in not. ſupra ad V, 5. Eadem dictio Jud. IX, 37. Utroque loco LXX et Vulgatus nomen טַבּוּר, alias non obvium in V. T., *umbilicum* verterunt. Concinit טִיבּוּר, eadem notione Talmudicis frequens, qui a Chaldaeis haud dubie illud nomen ſunt mutuati. Immerito horum auctoritatem in dubium vocat Michaelis in *Supplemm.* p. 998., ea de cauſa, quod nulla alia dialectorum cognatarum ejusmodi nomen illa ſignificatione habet. Sed quot nomina et verba Hebraeis et Chaldaeis, aut ſolis Hebraeis ſunt priva, quorum ne veſtigium quidem ceteris in dialectis deprehendis? Et Michaelis quidem collato Arabico طبر *latuit,* unde طَبَر, *angulus,* vocem hebraicam *angulum terrarum* interpretandam cenſet, quomodo Palaeſtina ab Ezechiele dici potuerit, quod comparata immenſis Gogi et Magogi regnis angulus ſit aliquis terrae, in extrema Aſia. Cui ſententiae aperte repugnat locus ſupra V, 5. Alii umbilico *locum editiorem, montem,* ſignificari exiſtimant. Sic Jarchi: „*Super altitudine* et robore *terrae,* ad inſtar umbilici, qui exiſtit in medio hominis, atque ab omnibus illius lateribus declivis

declivis eſt.“ Vides, cur Chaldaeus utroque loco vertat חוּקְפָּא דְאַרְעָא, *fortitudo terrae.* Intellexit locum ob editum ſitum inexpugnabilem et quaſi munitum. Unde et Deut. XXXII, 13. pro hebraeo בָּמוֹתֵי אָרֶץ, *excelſa terrae,* Onkelos חוּקְפֵּי אַרְעָא, *fortitudines terrae,* poſuit. Et equidem me ipſum fateor propenſiorem ad eam ſententiam, qua *umbilico terrae* editior terrae regio intelligitur. Nam Jud. IX, 37. מֵעִם טַבּוּר הָאָרֶץ idem eſt, quod Verſu praecedente מֵרָאשֵׁי הֶהָרִים *e verticibus montium.* Et noſter terram Judaicam ſaepe *montes Iſraeliticos* appellat; vid. ſupra ad Vs. 8. Dathius *Hieroſolymam umbilicum terrae* nuncupari putat propter ſitum ſubliniorem. Syrus noſtro loco vertit ܫܘܦܪܗ ܕܐܪܥܐ *pulchritudo terrae.* Senſum ex conjectura videtur expreſſiſſe.

13. שְׁבָא *Sabaei,* vid. not. ad XXVII, 22. 23. וּדְדָן Vid. ad XXVII, 15. 20. וְסֹחֲרֵי תַרְשִׁישׁ Vid. not. ad XXVII, 12. 25. וְכָל־כְּפִירֶיהָ *Et leones juvenes ejus,* i. e. reges et principes, a vi et violentia dicti, cf. XIX, 2. 3. XXXII, 2. Jarchi rapaces mercatores ad quaeſtum projectiſſimos, Grotius vero oceani piratas intelligit. יֹאמְרוּ לְךָ Laeti et quaſi gratulantes *tibi* de adventu tuo *dicent.* הֲלִשְׁלֹל שָׁלָל אַתָּה בָא *An ad praedandum praedam advenis?* q. d. nos quoque ex praeda diteſcere cupientes, eodem tecum convolabimus. הֲלָבֹז בַּז Vs. 12. הִקְהַלְתָּ קְהָלֶךָ Vs. 7. לָשֵׂאת *Ad auferendum,* ut verbum נָשָׂא Jeſaj. VIII, 4. XXXIX, 6. uſurpatur.

14. בְּשֶׁבֶת עַמִּי *Quum habitabit populus meus* ſecure, Vs. 8. 11. תֵּדָע quidam vertunt *experieris* ſcil. poenam meam, Chaldaeum ſequuti, qui reddidit: תֵּדַע פּוּרְעָנוּת בְּגוּרְתִּי *ſcies ultionem potentiae meae,* et conferentes ſupra V, 13., ſed eo loco additur כִּי־אֲנִי יְהוָה גוג. Sed objicitur potius Gogo his verbis, quod obſervaret attente dum confidenter ac ſine metu populus habitaret, quia tunc magis ad caedem vel ad praedam expoſitus. Quod clarius expli-

explicuere LXX, dum ita reddunt: Οὐχὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν τῷ κατοικισθῆναι τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ ἐπ' εἰρήνης, γνώσῃ καὶ ἐγερθήσῃ;

15. מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן Vid. not. ad Vs. 6. וְעַמִּים רַבִּים אִתָּךְ Vs. 6. 9. רֹכְבֵי סוּסִים Cf. Vs. 4. XXIII, 6.

16. וְעָלִיתָ Cf. Vs. 9. בְּאַחֲרִית הַיָּמִים *In novissimis diebus*, vid. ad Vs. 8. תִּהְיֶה וַהֲבִיאוֹתִיךָ *Fiet hoc, ut deducam te*, tanquam flagellum meum, Vs. 17. לְמַעַן דַּעַת הַגּוֹיִם אֹתִי *Ut cognoscant gentes me*, meam potentiam, cf. XXXIX, 23. בְּהִקָּדְשִׁי בְךָ *Cum sanctificatus fuero in te*, cum te punivero, in quo sanctitas severitasque mea apparebit. Justum ultorem et potentem me omnes agnoscent, cum te viderint acerbissimas mihi poenas dedisse. Cf. supra XX, 41. XXVIII, 22. XXXVI, 23. et infra Vs. 23. לְעֵינֵיהֶם Cf. XXXVI, 23. XXXVII, 20. גּוֹג *O Goge!* Vocativus, ut supra Vs. 3. Alexandrini גּוֹג ad proximum Versum traducunt. Syrus plane non expressit.

17. הַאַתָּה־הוּא *Num tu ille es*, de *quo loquutus sum?* Interrogatio fortius affirmat, q. d. tu profecto ille es, de quo jam olim per prophetas meas praedixi, fore, ut te aliquando in populum meum inducerem. בַּיָּמִים הָהֵם שָׁנִים *In diebus illis* et *annis*, asyndeton. Ita LXX: ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις καὶ ἔτεσι. Concinit Syrus. Chaldaeus: בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן מִלְּקַדְמַת דְּנָא שְׁנִין סַגִּיאָן *in diebus illis, ab antiquitate jam multorum annorum.* Minus accurate Vulgatus: *in diebus illorum temporum.*

18. תַּעֲלֶה חֲמָתִי Vid. supra ad XXIV, 8. בְּאַפִּי *In ira mea*, ut Jesaj. LXIII, 3. 6. Alii: *in nasum meum*, imagine desumta ab hominibus, qui irati per nasum spirant. Cf. Ps. XVIII, 9. 16.

19. וּבְקִנְאָתִי Cf. V, 13. XXXVI, 6. בְּאֵשׁ־עֶבְרָתִי *In igne furoris mei*, cf. XXI, 36. XXII, 21. אִם־לֹא *Si non*, i. e. certissime, vid. not. ad XIV, 16., et cf. V, 11. XVII, 16.

רַעַשׁ גָּדוֹל *Motus magnus*, totius naturae commotio, quae Verſu proximo pluribus deſcribitur. Jarchi intelligit fragores et tonitrua. Cf. ſupra III, 12. 13. Jerem. X, 22.

20. הַמַּדְרֵגוֹת praeter hunc locum ſemel, Cantic. II, 14., in ſingulari obvium, quo loco τῷ סֶלַע eſt ſynonymum, videtur *praecipitia, altas et praeruptas rupes* ſignificare, a דָּרַג, quod Syris et Arabibus *gradatim aſcendere* denotat. Jarchi eſſe ait, qui nomen illud *petras prominentes* et quaſi in aëre pendentes, quae caſurae videntur, notare dicant. Ipſe *turres* ſignificari exiſtimat, Chaldaeum ſequutus, qui מִגְדְּלַיָּא vertit, quod ipſum et Syrus poſuit. Egit de hoc nomine Fullerus *Miſcell. SS.* L. IV. Cap. VI., qui מַדְרֵגָה *ſcalare* quiddam interpretatur, hoc eſt, locum adeo ſublimem, atque ita difficili et arduo aſcenſu, ut non niſi ſcalis applicatis, aut tramite anguſto, et gradibus quibusdam inciſo, quaſi cochlidibus ſcalis aſcendi poſſit. „Atque hac, opinor, de cauſa (inquit Fullerus) permoti LXX *Φάραγγα* transtulerunt, quam vocem Apollinarius γαίης τρηχαλέης ῥῆγμα exponit, id eſt, terrae aſperae vel ſaxoſae locum, in altitudinem bene magnum abruptum.“ Vulgatus Latinus Cantic. II, 14. *maceriam*, noſtro loco *ſepes* reddidit, quaſi מַדְרֵגָה per anagrammatismum eſſet pro מַגְדֵּרָה, a גָּדַר *ſepſit*, poſitum.

21. וְקָרָאתִי עָלָיו *Tum vocabo contra eum*, Gogum, חֶרֶב, *gladium*, ut ſequitur, qui ipſum cum exercitu conficiat. לְכָל־הָרַי *Per omnes montes meos*, i. e. per univerſam terram Judaicam, quae, quod montoſa eſſet, ſaepe *montium* nomine appellatur. Vid. ſupra ad Vs. 8., et cf. XXXIX, 4. חֶרֶב אִישׁ בְּאָחִיו תִּהְיֶה *Imo gladius uniuscujusque* ex militibus Gogi *contra alterum erit*, mutuis ſeſe vulneribus conficient. Cf. 1 Sam. XIV, 20. Jud. VII, 22.

22. וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ *Disceptabo cum eo*, animadvertam in eum; vid. not. ſupra ad XVII, 20. וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף *Et pluvia inundante*, cf. ſupra XIII, 11. 13. וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ *Et lapidibus*

dibus grandinis, vid. not. ſupra ad XIII, 11., et adde, quae de nomine גָבִישׁ docte diſſeruit J. H. Pareau in *Commentat. de Immortalitatis Notitiis* etc. p. 323. ſeqq., cui veriſimile, אל illi nomini praepoſitum ortum eſſe ex Aegyptiaco *Al,* quod proprie *guttam* quamcunque *concretam,* ſignificat, et peculiariter de *grandine* uſurpatur, ut adeo אֶלְגָּבִישׁ ex hoc Aegyptio et illo Hebraico conflatum ſit nomine, et noſtra dictione indicentur *lapides guttae in glaciem concretae.* Praedicit igitur Noſter, Gogum tempeſtatibus magis, quam armis delendum eſſe, unde clariſſime patet, ad ſtragem Antiochi Epiphanis haec referri non poſſe.

23. וְהִתְגַּדִּלְתִּי *Ita magnum me reddam,* glorioſius exiſtimabor et potens, ut Jeſ. X, 15. Cf. ſupra XXXVI, 23. וְהִתְקַדִּשְׁתִּי Vid. Vs. 16. et ibi not.

Cap.

Cap. XXXIX.

ARGUMENTUM.

Perſequitur vaticinium, quod praecedenti Capite de Gogo inſtituerat, et poſt ſecundum rerum et victoriarum curſum horribilem illi caedem et miſerabilem interitum denunciat (Vs. 1—8.). Qua caede peracta terra Iſraelitica expurgabitur combuſtione armorum Gogi, et occiſorum ſepultura (Vs. 9—16.), reliqua cadavera volucribus et feris rapacibus praedae fore (Vs. 17—24.). In extrema parte Capitis (Vs. 25—28.) poſt longum hyperbatum ad populum tunc adhuc exulantem regreditur, cui tandem eam felicitatem promittit, ut et ipſe verecundetur, et doleat adverſus illum peccaſſe, quem tam experitur liberalem et humanum, et alii ſibi perſuadeant, Deum eſſe fidelem et ſanctum, qui populum ſuum propter peccata ſua ſevere punierit et eundem ab exilio vindicatum multis modis ornaverit.

---

1. Tu vero, homo, vaticinare in Gogum,
dicens: Sic dicit Dominus, Deus: Ego te
petam, Goge, ſumme princeps Moſchorum
2. et Tibarenorum. Te ego avertam et ſedu-
cam, et quum te ex extremo ſeptentrione
extractum adduxero in montes Iſraeliticos,
3. tibi et arcum de ſiniſtra excutiam, et ſagit-
4. tas de dextra dejiciam, et in Iſraeliticis
lapſum

lapſum montibus te, tuasque copias omnes,
et populos te comitantes, alitibus volucri-
bus, quantum alati eſt, beſtiisque terreſtribus
comedendos tradam. Tu in agri ſolo oc- 5.
cumbes, quoniam ego loquutus ſum, dicit
Dominus, Deus. Immittamque ignem in 6.
Magogum, et in ſecuros inſulares, ſciantque
me eſſe Jovam. Ac meum ſanctum nomen 7.
inter meos Iſraelitas declarabo, nec amplius
meum ſanctum nomen profanari ſinam,
ſcientque gentes, me eſſe Jovam, apud
Iſraelitas ſanctum. Ventura eſt et futura, 8.
inquit Dominus, Deus, illa, quam ego dico,
dies, quum egreſſi Iſraeliticarum urbium in- 9.
colae accendent cremabuntque arma, et
clypeos, et ſcuta, arcus et ſagittas, ſudes et
jacula, iisque facient ignem ſeptem annos,
nec ex agris ligna convehent, nec ex ſylvis 10.
lignabuntur, ſed armis ignem facient, illo-
rumque ſpolia ac praedam capient et diri-
pient, inquit Dominus, Deus. Atque illo 11.
tempore tribuam ibi Gogo ſepulturae locum
in finibus Iſraelitarum, vallem viatorum mare
verſus, quae efficiat, ut praetereuntes ſibi
nares obturent, ubi Gogus cum omni ſua
turba ſepeliatur, quae Gogicae turbae vallis
appelletur. Sepelient autem eos Iſraelitae 12.
expurgandae terrae gratia, ſeptem menſibus,
et ſepelient omnes regionis incolae, eumque 13.
diem, quo ego me glorioſum praeſtitero,
habe-

habebunt celebrem, inquit Dominus, Deus.
14. Tum adſiduos homines deſtinabunt ad per-
agrandam regionem, cumque iis peragran-
tibus alios, qui ſepeliant reliquos per terrae
ſolum, ejus purgandae gratia, quos quidem
15. peractis ſeptem menſibus conquirent. Atque
illi terram luſtrando obeuntes, ſi hominis
oſſa viderint, exſtruent apud ea cippum,
dum ea ſepeliant humatores in valle Gogi-
16. cae turbae. Eritque etiam urbi nomen Ha-
17. mona, atque ita terram purgabunt. Tu
vero, homo, ſic dicit Dominus, Deus: dic
avibus omnibus alatis, omnibusque beſtiis
terreſtribus: convenite et adeſte, coite un-
dique ad epulas, quas vobis paravi. Largae
ſunt epulae in montibus Iſraeliticis. Com-
18. edetis carnem potabitisque ſanguinem. Car-
nem heroum comedetis, ſanguinemque prin-
cipum terrarum bibetis, arietum, agnorum,
hircorum atque taurorum, qui ſunt omnes
19. ſaginati Baſanitici. Comedetis adipem ad
ſatietatem, et ſanguinem bibetis ad ebrie-
tatem ex meis epulis, quas vobis paravi,
20. et in menſa mea ſatiabimini equis et vecto-
ribus, heroibus, omnique genere militum,
21. inquit Dominus, Deus. Meamque gloriam
per gentes propagabo, cernentque gentes
omnes ſupplicium, quod irrogavero, et ma-
22. num, quam eis intulero. Scientque et po-
ſteri Iſraelis, me eſſe Jovam, ſuum Deum,
ab

ab illa die deinceps. Intelligentque gentes 23.
ſuâ culpâ exſulaſſe Iſraelis poſteros, quibus
ego propter eorum in me crimen vultum
meum ſubtraxerim, eosque ſuis hoſtibus ad-
dixerim, atque ita gladio omnes occubue-
rint. Ego eos, ut poſtulabat eorum foeditas 24.
et peccata, tractavi, et vultum meum eis
ſubtraxi. Quamobrem ſic dicit Dominus, 25.
Deus: nunc ego reducam captivos Jaco-
baeos, miſeratusque totum genus Iſraelita-
rum, meo ſacro nomini ſtudebo; quum 26.
quidem illi infamiam paſſi dederint poenas
ſui tanti contra me criminis, commiſſi,
quum in patria ſua tuti, exterrente nullo,
degent. Cum itaque eos ex populis redu- 27.
xero, et ex hoſtilibus terris collegero, meque
in eis ſanctum praeſtabo in multarum gen-
tium conſpectu, efficiam ut ſciant, me Jo- 28.
vam eſſe Deum ſuum, dum quos ad gentes
transtulero, eosdem in patriam ſuam con-
gregabo, nullo amplius eorum ibi relicto.
Nec amplius eis vultum meum ſubducam, 29.
qui meo ſpiritu domum Iſraelitarum perfu-
dero, inquit Dominus, Deus.

N O T A E.

Cap. XXXIX, 2. De שֹׁבַבְתִּיךָ vid. not. ſupra ad XXXVIII, 4. שִׁשֵּׁאתִיךָ ſignificatione non differre a שִׁשִּׁיתֶם, infra XLV, 13., quod a שֵׁשׁ, *ſex, ſextare* denotat, interpretum haud paucorum opinio eſt. In interpretando tamen non

non conſentiunt. Alii enim exponunt: *relinquam ſextam partem ex te,* alii: *ſextuplici poena in te animadvertam,* peſte, caede, imbre, grandine, igne et ſulphure, ut XXXVIII, 22. dicitur. Quae tamen plane ſunt ἀπροσδιόνυσα. Genuinum ſenſum haud dubito expreſſum eſſe a Chaldaeo, qui אַטְעֵינָךְ, *errare faciam,* i. e. ſeducam *te,* vertit, quod et Jarchi ſequitur, et confirmat Ludov. de Dieu, qui in *Crit. S.* ad h. l. „Non arbitror," inquit, „interpretes illos per *ſeducam* intellexiſſe *perſuaſionibus fallam* et *decipiam,* ſed, e regione tua abductum huc illuc quaquaverſum, te ſeducam, quod LXX dixerunt κατάξω σε. Convenit id cum verbi hujus ſignificatione in lingua Aethiopica uſitata, ubi ששר (permutatis literis אהוי, *Aleph* et *Vau,* quod crebrum eſt in iſta lingua), in conjugatione, quae quinta eſt apud Arabes, אנששר ſignificat περιπατεῖν, Matth. IV, 18. Marc. V, 42., et περιάγειν, *obire,* Matth. IV, 23. In Piel ergo, ſive in tranſitiva conjugatione, ſignificat, *facere ambulare, facere obire, quaquaverſum deducere et ſeducere."* Vulgatus *educam* vertit, collato הוֹצֵאתִי ſupra XXXVIII, 4., Syrus ܘܐܟܢܫܟ, *et congregabo te,* mera ex conjectura. Hieronymus in Commentario: „Iſte educetur, ſive circumagetur, et palpabitur, ſive *lactabitur,* ut ſperans victoriam, occidendus dubatur ad proelium." וְהַעֲלִיתִיךָ Vid. XXIX, 4. XXXVIII, 9. 16. מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן Vid. XXXVIII, 6. 15. וַהֲבֵאוֹתִיךָ Vid. XXXVIII, 16. עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל Vid. XXXVIII, 8. infra Vs. 4.

3. וְהִכֵּיתִי קַשְׁתְּךָ מִיַּד שְׂמֹאלֶךָ *Excutiam arcum tuum e manu ſiniſtra tua,* i. e. frangam vires tuas, et conatus tuos irritos reddam. Similis imago Pſ. XXXVII, 15. XLVI, 10. Hoſ. I, 5. Ponit autem arcum in *ſiniſtra,* ſagittas vero, altero hemiſtichio, in *dextra,* quia dextra nervum adducit, cum quo ſimul ſagittam apprehendit et torquet.

4. וְכָל־אֲגַפֶּיךָ Vid. XXXVIII, 6. 9. 22. לְעֵיט צִפּוֹר *Avi,* ſ. *avibus rapacibus volucris,* i. e. inter volucres. כָּל־כָּנָף *Omnis alae,* i. e. alatis omnis generis, ut XVII, 23.

Synony-

Synonymorum coacervatione intenditur significatio, ut XXIX, 10. נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה *Dabo te* et exercitum tuum *devorandum*, cf. not. ad XXIX, 5.

6. וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ *Immittam ignem*, ut supra XXXVIII, 22. dixerat. Unde Apocalypseos auctor XX, 9. in describenda strage Gogi exercitui inferenda: *καὶ κατέβη πῦρ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγεν αὐτούς.* בְּמָגוֹג *In Magogaeos*, terra per metonymiam pro incolis. Ut statim subditur, בְּיוֹשְׁבֵי הָאִיִּים, *et in habitatores terrarum longe dissitarum*, vid. XXVI, 15. 18. XXVII, 35. Videtur eos innuere, quos supra XXXVIII, 13. memoraverat. לָבֶטַח *Secure* habitantes, securos, cf. XXXVIII, 8. 11. 14.

7. וְאֶת־שֵׁם קָדְשִׁי Vid. XXXVI, 21. אוֹדִיעַ בְּתוֹךְ עַמִּי Cf. XXXVIII, 23. וְלֹא אַחֵל *Nec profanari sinam*, ut existiment me homines non esse omnipotentem. Cf. not. ad XXXVI, 20. Ait ergo, se ex populorum illorum barbarorum clade hoc effecturum, ut non solum populus Israeliticus, sed et gentes ceterae omnes potentissimum ipsum Deum agnoscant, neque permissurum amplius, ut male quisquam de se aut sentiat, aut loquatur.

8. הִנֵּה בָאָה וְנִהְיָתָה *Ecce venit et factum est*, i. e. certissime veniet, quod praedicit haec prophetia; usque adeo certum est, ut censeri possit quasi jam sit factum; cf. XXI, 12. XXXIII, 33. הוּא הַיּוֹם אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי *Hic* est *dies, de quo loquutus sum*, supra XXXVIII, 17. 19.

9. Postquam exercitus Gogaeus tempestate et igne coelitus delapso (XXXVIII, 23. et supra Vs. 6.) exstinctus fuerit, egredientur de civitatibus Israelitae, ut hostium interfectorum arma comburant. בִעֲרוּ *Accendent*, scil. אֵשׁ, ut sequitur in posteriori hemistichio et Vs. 10. Eandem *ignem accendendi* notionem obtinet verbum הִשִּׂיק, quod proxime sequitur, et praeter hunc locum bis tantummodo, Ps. LXXVIII, 21. et Jesaj. XLIV, 15. occurrit. Illa significatio Hebraeis est priva. Conjecturas aliquas etymologicas

attulit

attulit Michaelis *Supplemm.* p. 1695. Poſt partam victoriam hoſtilia arma priſcis temporibus comburi ſolebant, ad quem morem et Jeſaj. IX, 4. 5. reſpicitur. Eundem memorat Virgilius *Aeneid.* VIII, 561., ubi Evandrum ita loquentem inducit:

O mihi praeteritos referat ſi Jupiter annos,
Qualis eram, cum primam aciem Praeneſte ſub iſta
Stravi, ſcutorumque incendi victor acervos.

Hoc traxit, ait Servius, *de hiſtoria. Tarquinius enim Priſcus, victis Sabinis, in honorem Vulcani, eorum arma ſuccendit, quem poſteri ceteri ſunt ſequuti.* Plura alia veterum ſcriptorum teſtimonia de illa conſuetudine collegit Jac. Lydius in *Syntagm. de re militari* Lib. VI. Cap. IV. p. 229. edit. van Til. בְּמַקֵּל יָד *Cum baculis, qui manu* geſtantur. Num. XXII, 27. Jerem. XLVIII, 17. וּבִעֲרוּ בָהֶם אֵשׁ *Accendent,* inquam, et alent *eis ignem.* שֶׁבַע שָׁנִים *Septem annis*, i. e. pluribus annis, ut plerique interpretes capiunt, numero certo pro incerto poſito. Praeſertim numero ſeptenario multitudinem in genere ab Hebraeis exprimi, notum. Vid. e. c. Jeſaj. IV, 1. Proverb. XXIV, 16., et mox Vs. 12. 14.

10. וְלֹא־יִשְׂאוּ — יְבַעֲרוּ־אֵשׁ Quia ſatis erat ad multos annos incendiariae materiae, quam in caſtris relinquent hoſtes interfecti, non erit neceſſe, caeduam e ſylvis regionibusque nemoroſis comportare materiam.

11. אֶתֵּן לְגוֹג מְקוֹם־שָׁם קֶבֶר *Dabo Gogo locum illic ſepulchri*; i. e. locum ſepulchri ibi, per hypallagen, vid. not. ſupra ad XXIV, 17. Alii: *dabo Gogo locum, ubi ſit ſepulchrum* ipſius, per ellipſin pronominis relativi. Chaldaeus: אֶתֵּן לְגוֹג אֲתַר כָּשַׁר לְבֵית קְבוּרָא *dabo Gogo locum aptum in ſepulchrum.* Alexandrinos legiſſe מְקוֹם־שֵׁם, inde patet, quod τόπον ὀνομαστὸν verterunt, quos ſequutus Vulgatus *locum nominatum* reddidit, i. e. celebrem et notum propter memoriam ſepulti ibi barbari tyranni. J. D. Michaelis noſtrum locum in verſione teutonica ſic expreſſit:

Als-

Alsdenn ſoll es auch geſchehen, daſs ich Gog einen Begräbniſsort, der ſeinen Namen trägt, in Iſrael gebe. In Animadverſionibus autem, quas verſioni addidit, notat, ſe puncta *Judaeorum* vocalia deſeruiſſe, eosque qui longe ante puncta vixerint, ſequutum vertiſſe. Sed Alexandrinorum מְקוֹם־שָׁם minime ſignificare *locum, qui ejus nomine appellatur,* vix monitu opus. Ceterum quod in Hebraeo exſtat, שָׁם, et Syrus expreſſit: ܐܬܠ ܬܡܢ ܕܘܟܬܐ ܠܓܘܓ ܠܩܒܘܪܐ *dabo ibi locum Gogo in ſepulchrum.* בְּיִשְׂרָאֵל *In Iſraele,* i. e. in terra Iſraelitica; q. d. non poſſeſſionem terrae, quam ambiebat, ſed ſepulchrum in terra Iſraelitica inveniet. LXX: Μνημεῖον ἐν Ἰσραήλ. Deſignat locum, ubi ſepeliendus Gogus: גֵּי הָעֹבְרִים קִדְמַת הַיָּם, *vallem viatorum,* vallem quandam viatoribus perviam, ſive, ut alii volunt, *transeuntium* pollinctorum (coll. Vs. 14. 15.), *ad orientem maris,* quo Jarchi aliique plures ex Judaeis interpretes *lacum Geneſareth,* ſ. *Tiberiadis* intelligunt, Chaldaeo interprete auctore, qui hebraea ſic vertit: בְּחֵילְתָא מְגִיזָתָא אַדְנַח יַם גִּנּוֹסַר, *in valle vadorum ad orientem lacus Geneſareth* i. e., Jarchio explicante, in valle, ubi trajiciunt lacum Geneſareth, ut inde ſecum jugiter aſportent fructus ad illum provenientes. Paulo obſcurius LXX: Πολυάνδριον (quod Hieronymus notare ait *ſepulchrum plurimae multitudinis*) τῶν ἐπελθόντων ἐξ ἀνατολῆς τῆς θαλάσσης. Ea Theodoretus ſic explicat: ἔνθα. Φησὶν, ἔθαψαν τοὺς ἐκ τῶν ἑῴων ἐπελθόντας αὐτοῖς μερῶν, ἐκεῖ καὶ τοῦτον θάψουσιν. *Ubi ſepelierunt, inquit, eos, qui ab Orientis partibus in ipſas invaſere, ibi etiam hunc ſepelient.* Illis autem, qui Judaeos ab orientali plaga invaſerant, Theodoretus Aſſyrios intelligit, qui Sanheribo duce in Judaeam irrumpentes magnam ibi cladem acceperunt. Vid. 2 Reg. XIX, 35. Jeſaj. XXXVII, 36. Vulgatus Latinus verba hebraica accurate expreſſit: *vallem viatorum ad orientem maris.* Ad quae in Commentario Hieronymus: „Sepulchrum Gog non erit in montibus, ſed in depreſſis vallibus, et confragoſis locis, quae he-

hebraice appellantur *Ge.*" Syrus: ܢܟܣ ܢܟܡܐ
ܢܟܢܝ *vallem magnam, quae in orientali plaga m*
J. D. Michaelis in verſione vernacula pro verbis עֹבְרִים
haec germanica dedit: *das Thal Abarim*, et in Notis
net, ſe legere הָעֲבָרִים pro הָעֹבְרִים. Erat autem הָעֲבָרִים
mons Abarim, cujus mentio fit Num. XXVII, 12. De
XXXII, 49., trans Jordanem ſitus; vallemque monte
Jordane et mari mortuo concluſam, Michaelis *vallem*
rim vocatam eſſe putat. Cui conjecturae, neque co
neque veteris ullius interpretis auctoritate nitae, qua
ſtatuendum ſit pretii, unusquisque judicabit ipſe. V
quae ſequuntur, וְחֹסֶמֶת הִיא אֶת־הָעֹבְרִים, fere ſic vert
lent, *et obturare os et nares faciet* ſ. *coget ea* vallis,
Gogus ſepultus, *praetereuntes*, prae foetore, quem cada
exhalabunt. Videlicet verbum חָסַם Deuter. XXV, 4. *os*
obligare ſ. *obturare* denotat, quod Michaelis in *Suppl*
p. 866. collato Arabico خَشَمَ *fregit cartilaginem*
odoratu caruit naſus, foetuit, proprio *naſum occlu*
alii ſignificare exiſtimat, quaſi denominativum ſit a pe
nomine خَشْم quod *naſum* denotaſſe, colligi poſſe
e nominibus خُشَام, *naſo, magni naſi homo*, et شَوْم
ſummitas naſi, *os* ſeu *cartilago naſi*. Unde in ver
vernacula poſuit: *das (Thal) den Vorbeygehenden*
ſeinem Geſtank beſchwerlich fallen wird. Dathius:
cujus foetorem nares ſibi obturabunt praetereuntes." I
voluit haud dubie Lutherus, dum vertit: *ſo daſs di*
vorübergehen, ſich davor ſcheuen werden. Primus,
hanc interpretationem attuliſſe reperitur, eſt *Menahem*
ruki filius, Hispanus, unus ex antiquiſſimis Hebraeo
Lexicographis, qui ſeculo IX. vel X. noſtrae aerae flo
Is, Jarchio referente, verba noſtra ſic expoſuit: ר׳ את
אפם מלהריח ריח הפגרים *obturabunt naſos, ne foetorem*
daverum odoretur. Id ſequuti ſunt Kimchi, Salomo
Mel

Melech, et omnes fere poſt eos interpretes. Sed premitur illa explicatio hoc incommodo, quod ea conjugationi *Cal* ſignificationem *dupliciter tranſitivam* tribuit. Neque illius interpretationis, quae jam late per Lexica, Verſiones et Commentarios regnat, apud Veteres ullum deprehendis veſtigium. LXX: *καὶ περιοικοδομήσουσι τὸ περιστόμιον τῆς Φάραγγος*. „Id voluiſſe eos puto," ait Michaelis l. c., „muro circumdatum iri vallem impuram." Theodoretus haud multum diverſus ex mente Graeci interpretis *τὴν Φάραγγα ἑκατέρωθεν μὲν περιοικοδομουμένην, ἄνωθεν δὲ χωννυμένην*, *vallem utrinque circumaedificatam, et ſuperne aggeribus obrutam* eſſe dicit. Similiter Syrus: ܘܣܟܪܘܗܝ ܠܓܐܝܐ *obturabant eam vallem.* Hos interpretes verbum חָסַם *occludendi* notione in genere accepiſſe patet, quam ſaepe apud Chaldaeos obtinet. Hinc Jarchi verba noſtra ita explicat: סוגרת היא את העוברים *claudit illa transeuntes*, monetque vocem חוֹסֶמֶת eadem *claudendi* ſignificatione capiendum eſſe, qua תַחְסֹם Deut. XXV, 4. occurrit. Senſum ait hunc eſſe, cadaverum multitudine prohibitum iri viatores, ne vallem illam transeant, quare a circumjacentis regionis incolis illa ſint ſepelienda, ut ſequitur. E Lexicographis ſolum Coccejum facilem illum et commodum ſenſum adoptaſſe video, ita tamen, ut verbi חָסַם ſignificationem propriam *capiſtrare* eſſe putet, unde metaphorice *κατέχειν*, *detinere* denotet. Quare verba noſtra ita vertit: *et ea frenat transeuntes*, habenam iis injicit, non patitur eos transire. Chaldaeus liberius vertit: וְסוּמְכָא הִיא לִתְרֵין טוּרַיָא *et vicina eſt ea* vallis *duobus montibus.* Vulgatus: *quae obſtupeſcere faciet praetereuntes*, admirationem intelligit ex tanta cadaverum multitudine. וְאֶת־כָּל־הֲמוֹנֹה *Et omnem ejus multitudinem*, omnes ejus copias, ut ſupra XXXI, 2. 18. XXXII, 31. In fine vocabuli poſitum eſt ה pro ו, ut in אָהֳלֹה, *tentorium ejus*, Geneſ. IX, 21. וְקָרְאוּ *Ideoque vocabunt*, i. e. vocabitur, imperſonaliter, ut Jeſaj. LX, 14. LXII, 2. Mal. I, 4. גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג *Vallis copiarum Gogi*,

 ibi

ibi sepultarum. LXX: *καὶ κληθήσεται τὸ γαὶ τὸ πολυάνδριον τοῦ Γώγ.* Πολυάνδριον Hieronymus esse ait *sepulchrum plurimae multitudinis*, commune sepulchrum, ubi promiscue confunduntur cadavera. Cf. Bielii *Thesaur.* h. v. Syrus: ܓܐܐ ܕܡܦܘܠܬܗ ܕܓܘܓ *vallis excidii Gogi.*

12. לְמַעַן טַהֵר אֶת־הָאָרֶץ *Ut* a foedis cadaveribus *repurgent terram*, Vs. 14. 15. 16. שִׁבְעָה חֳדָשִׁים Per *septem menses.* Tantus erit occisorum numerus, ut ad cadavera sepelienda septimestre spatium sit necessarium. Grotius, qui haec ad insignem cladem refert, quam Antiochus Epiphanes ad lacum Genezareth accepit (1 Maccab. V, 21.), suae hypotheseos in gratiam verbis nostris hunc adsignat sensum, longo post proelium tempore repertum iri hic illic sparsa ossa, quae a Judaeis sint auferenda, ne humus contra legem impuretur. Recte Theodoretus: *ἑπτὰ δὲ μηνῶν, φησὶ, δαπανηθήσεται χρόνος εἰς ταυτηνὶ τὴν ταφήν. Septemque mensium, inquit, in hanc sepulturam tempus consumetur.*

13. וְקָבְרוּ *Et sepelient*, scil. eos, qui ibi mortui sunt, ut Jarchi subaudiendum ait. LXX quoque *αὐτοὺς* addiderunt. וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם *Et erit illis in nomen*, i. e. cedet illis in gloriam et honorem; pariet eis celebre nomen, quod ab hostibus ope divina et modo tam extraordinario (XXXVIII, 25.) sint liberati. De nominis שֵׁם significatione vid. not. ad XXXIV, 29. יוֹם הִכָּבְדִי *Die quo glorificabor*, scil. supplicium sumendo de Gogo, ut Exod. XIV, 18. *Scient Aegyptii, me esse Jovam*, בְּהִכָּבְדִי בְּפַרְעֹה *dum gloriosum me reddam in Pharaone, in curribus equitibusque suis.*

14. וְאַנְשֵׁי תָמִיד *Insuper viros continuitatis*, i. e. qui continuo in hanc rem incumbant, ut infra XLVI, 15. Exod. XXIX, 42. עֹלַת תָּמִיד *holocaustum continuitatis*, i. e. continuo offerendum; et Exod. XXX, 8. קְטֹרֶת תָּמִיד *suffitus continuus.* יַבְדִּילוּ *Separabunt*, seligent, et selectos constituent, ut Num. VIII, 14. XVI, 9. Deut. X, 8. עֹבְרִים בָּאָרֶץ

Qui

Qui transeant per terram, Vs. 15. Bene Vulgatus: *et viros jugiter constituent lustrantes terram.* Jarchi: „Homines assidue eam in rem constitutos seligent Israelitae, ut terram transeant colligantque cadavera hic illic dispersa.“ מְקַבְּרִים אֶת־הָעֹבְרִים *Qui sepeliunt una cum transeuntibus.* Particulam אֶת h. l. עִם, *una cum,* ut locis pluribus aliis, denotare, observat Jarchi, Chaldaeo praeeunte, qui עִם דְּעָדְן, *cum iis qui transeunt,* vertit. Illi enim, inquit Jarchi, qui mare trajecturi erant, ea tantummodo cadavera sepeliebant, qui ipsis viam occludebant, reliqua non curabant; hinc constituebantur certi homines, quibus hoc officii incumbebat, ut totam terram perlustrarent, et cadavera per eam dispersa tumulis mandarent. Quomodo autem intelligendum sit, quod *una cum viatoribus,* i. e. eorum ope (ut Genes. IV, 1. *Acquisivi virum* אֶת־יְהוָֹה *cum Jova,* i. e. ope Jovae), vespiliones illi constituti sepulturi sint cadavera, explicatur Vs. 15. אֶת־הַנּוֹתָרִים *Reliqua* cadavera, nondum sepulta septimestri illo spatio, de quo Vs. 12. 13. עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ *In* reliqua *terra,* procul a litore maris, ut Jarchi explicat. לְטַהֲרָהּ *Ad repurgandam eam,* vid. supra Vs. 12. et Vs. 16. מִקְצֵה שִׁבְעָה־חֳדָשִׁים *A fine,* exactis (ut supra III, 16. מִקְצֵה שִׁבְעַת־יָמִים) septem illis mensibus, de quibus Vs. 12. יַחְקֹרוּ *Perscrutabuntur,* scil. אֶת הָאָרֶץ, quod eidem verbo Jud. XVIII, 2. additum legitur. Vulgatus: *quaerere incipient,* isti designati pollinctores ossa interfectorum, Vs. 15. Jarchi: „Exacto septimestri spatio, et sepultis illis cadaveribus, quae in apertis et propatulis locis jacuerant, pervestigabunt ea, quae in spinis et vepribus occulta jacebunt, illaque sepelient.“

15. וְעָבְרוּ הָעֹבְרִים בָּאָרֶץ *Quum* igitur *transiverint transeuntes per terram,* i. e. iter facientes, viatores, עָדֵי אוֹרְחָא, *praetereuntes viam,* ut Chaldaeus vertit. Non eosdem enim esse, cum iis quibus sepultura cadaverum demandanda sit, patet ex altero hujus Versus hemistichio. וְרָאָה עֶצֶם אָדָם *Et viderit* aliquis eorum *os hominis.* צִיּוּן praeter hunc locum bis in V. T. occurrit, 2 Reg. XXIII, 16. *de tumulo sepul-*

ſepulchrali, et Jerem. XXXI, 21. de *viae indicio*, quod in deſertis aut lapis eſſe ſolet, aut lapidum cumulus, collato Arabico صُوَّة, *collis, lapis, viae index,* unde أَصْوَاء *ſepulchra, tumuli*, et Syriaco ܨܘܝܐ, *monumentum* (quo ipſo nomine Syrus interpres h. l. uſus eſt), a ܨܘܐ, *ſtatuit.* Vulgatus: *ſtatuent juxta illud titulum.* Jarchi צִיּוּן voce סִימָן explicat, quod ipſum eſt graecum σημεῖον, a LXX h. l. uſurpatum. Dubitat Michaelis in *Supplemm.* p. 2087., hoc loco ſitne *ſepulchrum extemporale*, oſſa tecturum, donec magno omnium ſepulchro in valle Gog excipiantur, an *cippus* intelligendus? Addit tamen ipſe, priori ſententiae obſtare, quod non *ſuper* os inventum, ſed *juxta* illud, צִיּוּן ſit ſtatuendum. Nulla igitur dubitatio, eo nomine h. l. *lapidem*, inventorum oſſium indicem ſignificari, quo veſpiliones illi, terram luſtrantes, admoneantur, extare ibi, quae ab eis ſint colligenda. „Fieri enim poterat," ait Kimchi, „ut priusquam accederent illi, quibus cadaverum condendorum cura commiſſa erat, unum alterumve oſſium forte humo vel alia re obtegeretur, et ita oculos veſpilionum effugeret; ſed ubi cippum erectum videbant, ibi os humanum jacere cognoverunt, quod ab iis ſit colligendum, et cum reliquis in valle Gogi ſepeliendum." Tota enim terra ab oſſibus caeſorum purganda erat, ne quis eorum contactu contaminaretur, vid. Num. XIX, 16. מְקַבְּרִים Vulgatus vertit *pollinctores*, quo nomine proprie illi nuncupari ſolebant, qui cadavera ungebant, et ſepulturae praeparabant, a verbo exoleto *pollingo*, ſeu *pollincio*, quod idem eſt, quod *ungo*. A latino interprete vero *pollinctoris* nomen latiore ſignificatu uſurpari pro illo, cujus circa cadavera hoſtium occiſorum aliquod erat officium, res ipſa docet. אֶל־גֵּיא pro בְּגֵיא, ut Exod. XXV, 16. אֶל־הָאָרֹן pro בָּאָרוֹן *in arca*, obſervat Kimchi. Cf. Vs. 11.

16. In vicinia vallis illius, in qua hoſtilis exercitus ſepelienda erunt cadavera, aedificanda dicitur urbs, quae

a nomine

a nomine vallis, גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג nomen accipiet הֲמוֹנָה, quod Jarchi הוֹמִיָּה interpretatur, id eſt, magna hominum, ſive potius cadaverum humanorum, copia refertam. *He* vero non ſuffixum femininum eſſe ait, ſed formando nomini ſubſtantivo inſervire. וְטִהֲרוּ הָאָרֶץ *Et ita mundabunt terram,* eo modo, qui Vs. 12. ſeqq. deſcribitur.

17. Invitantur volucres rapaces et ferae beſtiae ad epulas, quas e caeſis Gogaeis eis parabit Deus, vid. ſupra Vs. 4. Ex his liquet, quale futurum ſit Gogi, et eorum, qui illius ſe caſtris adjunxere, ſepulchrum, apertum nempe et ſubdiale, ita ut a beſtiis et volucribus lacerari cadavera poſſint. עַל־זִבְחִי אֲשֶׁר אֲנִי זֹבֵחַ לָכֶם *Ad mactationem meam, quam mactabo*, parabo, *vobis*, quaſi in epulas ex mactatis hominibus et equis, Vs. 19. Vulgatus: *ad victimam meam, quam immolo vobis,* ex ea ſignificatione, quam nomen זֶבַח locis longe plerisque V. T. obtinet. Grotius: „Jugulatio illa et fuſus cruor *victimarum* habent ſimilitudinem." Sed praeſtat, זֶבַח h. l. propria *mactationis* notione capere, ut Proverb. XVII, 1. *Melius eſt fruſtum panis ſiccum, quocum tranquillitas*, מִבַּיִת זִבְחֵי רִיב, *quam domus plena mactationibus litis*, i. e. carnibus mactatorum pecorum cum lite. Eſt זֶבַח idem quod טֶבַח, cui Jeſaj. XXXIV, 6. in loco noſtro plane parallelo jungitur. Cf. Jerem. XLVI, 10. Zephan. I, 7. Noſtrum locum imitatus eſt Joannes, Apocalypſ. XIX, 17. 18., ubi pro זֶבַח poſuit δεῖπνον.

18. Nominibus animalium, quae in altero hujus Verſus hemiſtichio leguntur, varios hominum ordines indicari, docet parallelismus hemiſtichii prioris. Hinc Chaldaeus pro אֵילִים כָּרִים וְעַתּוּדִים פָּרִים מְרִיאֵי בָשָׁן poſuit מַלְכִין שִׁלְטוֹנִין וְטוּרְנִין גִּבָּרִין עַתִּירֵי נִכְסַיָּא *reges, principes, duces fortes, et opibus divites.* מְרִיאֵי בָשָׁן *Saginati Baſanis* homines potentes ſignificant, ut Pſ. XXII, 13. אַבִּירֵי בָשָׁן *tauri Baſanis.* מְרִיא Jarchius idem eſſe ait quod Arabicum المريء, quod *bovem ſaginatum* exponit. Cf. not. ad Jeſaj. I, 11.

19.

19. לְשָׂבְעָה *Ad ſatietatem usque*, ut Jeſaj. XXIII, 18. LV, 2., ut mox לְשִׁכָּרוֹן: *ad ebrietatem usque*, quod nomen ſemel adhuc, et apud Noſtrum quidem ſupra XXIII, 33. occurrit.

20. סוּס וָרֶכֶב *Equis et jumentis curulibus;* nam ut פָּרָשׁ, *equitem*, pro *equo*, qui equitatur, ita רֶכֶב, *currum*, Hebraei quandoque ſumunt pro *equis* aut aliis *jumentis curulibus*, ut 2 Sam. VIII, 4. X, 18. Vid. Bocharti *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. VI. T. I. p. 37. edit. Lipſ.

21. Tunc omnes gentes gloriam meam argumento non obſcuro cognoſcent, videbunt enim, quales de hoſtibus populi mihi cari et contemtoribus nominis mei poenas ſumſerim. Eas enim patet dictione אֶת־מִשְׁפָּטִי indicari, quam Jarchi Gallico *juſtice*, Chaldaeus פּוּרְעָנוּתִי, *vindictam meam*, exponit. Reſpondet in altero hemiſtichio אֶת־יָדִי, *potentiae meae documenta*; ſimilis loquendi formula Exod. X, 2. וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בָם, *et ſigna mea, quae poſui, edidi, inter eos.*

23. Jam ſuperius vaticinium ad rem praeſentem accommodat, et occaſionem capit, ad aequales ſuos, qui ſecum in exilio vivebant, de cauſa hujus miſeriae commonefaciendos. Theodoretus: *θεώμενα, Φησι, τὰ ἔθνη τὸν ἐπενεχθέντα τῷ Γὼγ ὄλεθρον, γνώσεται, ὡς καὶ Βαβυλωνίοις ταύτην ἠδυνάμην ἀπενεγκεῖν τὴν τιμωρίαν· ἀλλὰ δίκας τὸν Ἰσραὴλ τῆς ἀσεβείας καὶ παρανομίας πραττόμενος, ἐξανδραποδισθῆναι παρεχώρησα, οὐδεμιᾶς αὐτοὺς ἀξιώσας ἐπικουρίας. Conſpicientes, inquit, gentes illatam Gogo perniciem, cognoſcent, Babyloniis quoque idem me ſupplicium inferre potuiſſe; ſed ut ab Iſraelitis impietatis ac ſcelerum poenas exigerem, me nulla eos ope dignos cenſentem permiſiſſe, ut in ſervitutem redigerentur.* וָאַסְתִּר פָּנַי מֵהֶם *Ideoque abſconderim facies meas ab illis*, facie quali aliorſum converſa, illos, tanquam alienos averſatus fuerim, hoſtiumque poteſtati permiſerim. Id minatus fuerat Deus Deut. XXXI, 17. 18. XXXII, 20.

24. בְּטֻמְאָתָם וגו׳ Talis illis supplicium inflixi, quale um exigebat improbitas et immunditia. Cf. XXXVI, 17. pro אִתָּם *cum iis*, ut supra VII, 27. in eadem dictione.

25. A commemoratione praesentis exilii (Vs. 23. 24.) it ad promissionem de reducendo populo. אָשִׁיב אֶת־ שְׁבוּת *Reducam captivitatem*, i. e. captivos *Jacobi* aelis posteros, eadem formula Jerem. XXXII, 44. III, 11. Joel IV, 1. Ps. CXXVI, 2., ad quem loc. cf. not. וְר *Miserebor omnis domus Israel*, ut Jerem. XII, 15. וְקִנֵּאתִי לְשֵׁם *Et zelo utar propter nomen sanctitatis*, ne illud laceretur aliarum gentium convicio, quod iolit, aut nequeat devotum sibi populum ab hostium tione liberare. Quod ipsum et supra Vs. 7. et XXXVI, lixerat. Particulam ל ante שֵׁם Jarchi observat h. l. ב, *propter*, notare, ut Num. XI, 29. הַמְקַנֵּא אַתָּה לִי *i zelo afficeris propter me?*

26. Verba וְנָשׂוּ אֶת־כְּלִמָּתָם וגו׳ Dathius ita vertit: *bliviscentur miseriae et calamitatis eis ob peccata inflictae*, et in nota subjecta praeferendam esse ait nem textualem נָשׁוּ propter apodosin [*quando in pa- secure habitabunt*], quanquam lectionem textualem antiqui interpretes exprimant. Talia viro optimo m excidisse. Debuerat enim apposita in margine nota rethica, חסר א׳, *deficit Aleph*, admoneri, lectionis ıalis et marginalis discrepantiam minime esse in lite- n. שׁ et שׂ varietate positam, sed in scriptione *plena fectiva*. Quod in textu legitur, נָשׂוּ, est pro eo, quod nalogiam נָשְׂאוּ scribi debuit, ut supra XXVIII, 16. מָלוּ מָלְאוּ, ad quem loc. vid. not. Utrumque igitur ad ver- נָשָׂא, *portavit, tulit*, est referendum, et locus ita endus, ut Vulgatus ceterique interpretes reddunt: *et bunt confusionem suam, et omnem praevaricationem, praevaricati sunt in me*, i. e. tunc, quando in avitam ssionem ita redierint, ut in ea pacate, et sine ulla per- tione vivant, tantis a me cumulati beneficiis incipient cogno-

cognoſcere peccati gravitatem, et ingenuo ſuffundentur pudore, cum videant in illum ſe tam gravia peccaſſe, quem tam in ſe liberalem et humanum experiuntur. Eodem modo et Jarchi hujus loci ſenſum explicat: „Cum eis benefecero, nec illis, prout eorum improbitas meruiſſet, rependero, pudore afficientur, ut ne attollere vultum audeant.“ Phraſis שׂאת כְּלִמָּה ſupra XVI, 52. bis aderat, et tota ſententia conſentanea eſt illis, quae ſupra XX, 43. et XXXVI, 31. leguntur. Menahem (de quo vid. ſupra ad Vs. 11.), Jarchio referente, collata dictione נְשׂוּי־פֶּשַׁע, *levatus delicto*, Pſ. XXXII, 1. noſtra verba ita vertenda cenſuit: *tollent*, expiabunt, *ignominiam*, quam ſibi ſuis delictis contraxerant. Sed loca, quae indicavimus, noſtro ſimilia, docent, verba eo modo, quo nos fecimus, capienda eſſe. וְאֶת־כָּל־מַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי XVIII, 24. et ſupra Vs. 23. בְּשִׁבְתָּם גו׳ *Cum ſedebunt* etc. Alii: *dum ſederunt*. Ita Grotius: „Exaggerat culpam ex beneficiis. Merito eos pudebit, quod me deſeruerint, tum ego illos repoſuiſſem in ſtatum longe feliciſſimum.“ Sed ut בְּשִׁבְתָּם de futuro tempore capiamus, ſuadet locus parallelus ſupra XXVIII, 25. 26.

27. בְּשׁוֹבְבִי אוֹתָם *Cum itaque reduxero eos*, ut Jerem. L, 19., coll. ſupra Vs. 2. מִן־הָעַמִּים Vid. XXXVIII, 8. וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם *Sanctificatusque fuerim in illis*, vid. ſupra XX, 41. et ibi not., et XXXVI, 23. 24.

28. וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם *Tunc cognoſcent, me eſſe Jovam, Deum eorum*, in quo ſolo auxilium invenire queant, qui eos quidem hoſtibus tradiderim, ſed rurſus eosdem in libertatem vindicaverim. Itaque in poſtremis illis anguſtiis, in Gogi incurſione, ad me precibus ſuis fugient et ſervabuntur. Theodoretus: διὰ γὰρ τῆς ἐμῆς προμηθείας καὶ τῆς τῶν Βαβυλονίων ἀπαλλαγήσονται δεσποτείας, καὶ τῶν σκυθικῶν ἐθνῶν τὸν ὄλεθρον ὄψονται. *Mea enim providentia a Babyloniorum etiam dominio liberati, ſcythicarum quoque gentium interitum conſpicabuntur.* בְּהַגְלוֹתִי אוֹתָם *Eo quod in exſilium ejicerem* quidem *eos*,

Vs. 23.

Vs. 23. וְכִנַּסְתִּים אֶל־אַדְמָתָם *Sed* rurſus *collegerim eos* (ut XXII, 21.) *ad terram ſuam*, XXXVII, 21. וְלֹא אוֹתִיר *Nec reliquerim amplius de eis* ſcil. quemquam *ibi*, quod quidem futurum eſſe, propheta ſperabat. Multos tamen in terris exteris ſponte remanſiſſe conſtat.

29. וְלֹא אַסְתִּיר עוֹד פָּנַי מֵהֶם Vid. Vs. 23. 24. אֲשֶׁר *Quia*, ut Deut. III, 24. 1 Sam. II, 23. שָׁפַכְתִּי אֶת־רוּחִי עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל *Effudero ſpiritum meum ſuper domum Iſraelis*, coeleſti ſpiritu animati ſanctimoniam et pietatem colent. Cf. ſupra XXXVI, 27. Jeſaj. XXXII, 15. 16. XLIV, 3. Joel. III, 1. (al. II, 28.). Dathius: „Curabo, ut non deſtituantur doctoribus, qui eos erudiant." Jejune. Alexandrinus Graecus interpres רוּחַ de *ira* accepit, de qua Job. IV, 9. Jeſaj. XI, 4. XXX, 28. uſurpatur. Ita enim locum noſtrum vertit: *καὶ οὐκ ἀποστρέψω οὐκέτι τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν, ἀνθ' ὧν ἐξέχεα τὸν θυμόν μου ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραήλ*. Senſus eſt, non amplius ſaeviendum in populum, neque ab illo aliquid praeterea ſumendum eſſe poenarum, quia jam Deus in illum effuderit, quicquid furoris ante conceperat. Quae ſententia et a Jeremia Thren. IV, 22. et Jeſaj. XL, 2. exprimitur. Sed noſtri loci eum ſenſum eſſe, quem indicavimus, docent loca commemorata.

Extrema

Extrema libri pars tota verſatur in delineanda reipublicae Iſraeliticae forma, qualem animo ſuo comprehenſam habebat, et aliquando futuram ſperabat vates. Et primum quidem Templi reſtituendi ſtructuram deſcribit (Capp. XL. XLI. XLII.), tum cultus religioſi in illo peragendi ritus ſingulos praecipit (C. XLIII. XLIV.), denique regni totius, civitatisque, quae ejus futura ſit caput, formam atque diſpoſitionem exponit (C. XLV—XLVIII.). In quibus omnibus deſcribendis etſi non pauca mutuatus eſt a veteri rerum Judaicarum forma, quod praeſertim de Templi deſcriptione valet, quae in multis convenit cum iis, quae de Salomonei templi ſtructura legimus in 1 Reg. Cap. VI. et VII., in multo pluribus tamen ea rerum facies, quam vates mente informatam habuit, a priſtina prorſus diverſa eſt. Quod vel *ex civitatis et Templi ſitu* apparet, qui in hac viſione longe aliter deſcribitur, quam fuit Hieroſolymorum. Ibi enim Templum in ipſa urbe conſpiciebatur, ita tamen, ut minor urbis pars a Templo meridiem verſus recederet, major et

amplior

lior pars vergeret in septentrionem. In visione em Ezechielis civitas non tantum in *austrum* git (XL, 2.), verum et, sicuti ex ipsa deptione patet, a Templo haud exiguo intervallo ridiem versus remota est. Porro *in totius ter- divisione* pristinam inter et novam diversitas , eaque varia et multiplex. Primum enim ra Cananaea, Israelitis promissa, sic inter tris fuit distributa, ut, quae *tribus amplior et piosior* esset, ampliorem etiam obtineret hereditem; sed in visione nostra *omnibus aequalis est ossessio* (XLVII, 14.), quin etiam *peregrinis,* qui hac terra sedes et domicilium collocabunt, sua ngulis attribuenda est portio (Vs. 22.). Deinde et situs et formae ratione etiam differt Ezechielis visio a pristina illa; ex ea enim diversis spatiis, et diversimode terminatis, possessiones suas habuerunt singulae tribus: haec longior, quam latior, illa rotunda, haec angulata magis, illa ad ortum, haec ad occasum sita fuit. Sed nostra terrae divisio *aequabilis* et *uniformis* est; omnes enim portiones ab ortu in occasum, per totam amplitudinem terrae aequabili tractu porriguntur (Cap. XLVII, 14. XLVIII, 7.). Verum neque *ordo* et *dispositio* rerum pristinae respondet. Nam Hierosolyma vetus sita erat in tribu *Benjamin* (Jos. XVIII, 28.). In nostra visione sita est urbs et templum in *portione sancta* (Cap. XLVIII, 8. seqq.). In veteri divisione tribus *Juda*, ut populosissima, et viribus potentissima, ad hostium incur-

incurſiones felicius excipiendas extremum locum *meridiem* verſus occupavit, in noſtra viſione, et urbe et templo, et tota portione ſancta eſt *ſeptentrionalior* (XLVIII, 1—7.). Totus etiam cultus templi Ezecheliani a vetere differt. Licet enim ſacrificia et cultus hujus templi magnam partem phraſibus et ceremoniis antiquae religionis deſcribantur; multis tamen vicibus eorundem numerus ac modus mutantur, innovantur, diminuuntur vel adaugentur (vid. Cap. XLIV.). Quae omnia convellunt Grotii ſententiam, deſcribere Ezechielem templum, quale fuerat, cum id deſtruxit Nebucadnezar, idque duplici conſilio ab eo factum eſſe, primum, ut intelligerent Judaei, quantum gentis ſuae decus criminibus ſuis amiſiſſent, deinde, ut olim reverſi ſpecimen haberent, quod imitarentur, quantum poſſent. Sed nihil plane eorum, quae hisce Capitibus Ezechiel praeſcribit, peractum aut inſtitutum unquam eſſe conſtat. Quare plerique ſuperioris aetatis ex Chriſtianis interpretes omnem hanc libri partem myſtica et allegorica interpretatione *eccleſiae Chriſtianae* accommodant, cujus amplitudinem, bona et cultum imaginum e rebus ſacris et civilibus Judaicis petitarum involucro deſcribi opinantur. De qua interpretandi ratione quid nobis videatur, diximus ſupra ad XXVIII, 26. Conſentientem habemus Dathium, qui in Nota Capiti XL. praemiſſa veriſſime obſervat, myſticas illas et allegoricas explicationes ita arbitrarias eſſe atque contortas, ut

ıirum esse possit, placere ea potuisse aut vera ri viris doctis, nisi ex aliis exemplis consta- quantum semper ingenium judicio praeva- apud eos, qui sensum mysticum ubique ve- .tur. Ipse Dathius hac extrema libri parte ɜm non tam *praedicere*, quid futurum sit, ım *praecipere* existimat, quid fieri debeat, si us populus, omnes tribus in patriam redierint.)mnibus," inquit, „libertas concedebatur, ınes poterant redire. Jam praecipit, quae tunc :beat esse ratio cultus sacri, quae divisio terrae ter tribus singulas. Nihil in tota descriptione ‹stat, quod non potuisset executioni dari, si ıodo omnes rediissent, et terram a Deo eis con- essam occupassent." Numquam tamen illi, si el maxime id moliti essent, potuissent efficere, ļuae Cap. XLVII. de *admirando flumine* legun- .ur, quod sub ipso Templi limine scaturiens, et mirabilibus augmentis crescens in mare mortuum exoneratum, non tantum exitiales ejusdem aquas salubritati restituet, verum etiam in utraque ripa pulcherrimis arboribus exornatum est, quae sin- gulis mensibus novos suos et maturos, eosque tum ad speciem et jucunditatem pulcherrimos, tum ad usum et utilitatem praestantissimos et no- bilissimos fructus proferunt, quin et folia arbo- rum ad medicinas faciendas insigniter conducunt. Quibus si addis, quae supra Cap. XXXVI, 10. de futura terrae Judaicae fertilitate, et uberrima re- rum omnium, quae ad vitam victumque pertinent,

copia

copia praedicta leguntur, Noſtro perſuaſum intelliges, feliciſſimo illo aevo, quod triſtia tempora ſequuturum ſperabat, non ſolum ad cultum religioſum civitatemque inſtituei atque adminiſtrandam ſpectant, omnibus n ris abſolutiſſima fore, ſed etiam totius reg ſtatum habitumque plane novum, eumque fl tiſſimum ornatiſſimumque exſtiturum. Tali rebat opinio illa, quae per plurimas antic tis gentes pervaſerat, de redituro ſeculo ai revolventibus ſeſe atque redeuntibus qu mundi aetatibus (vid. ad XVI, 53. Vol. I. p. 4 Judaei autem, jam antequam in terras ex deportarentur, quotiescunque magnis pul malis oppreſſi eſſent, ultimae ſive ferreae ae finem adeſſe ſperabant, quam feliciſſima aur culi exceptura ſint tempora, auſpice rege m e ſtirpe Davidica oriundo. Dum vero exſul terris Babylonicis viverent, cum reditu in pat tellurem ſimul novum ſeculorum ordinem pr ſurum credebant (cf. not. ſupra ad XXXVI, Fortunatiſſimum, qui tunc futurus eſſet, re ſtatum Noſter ſupra XXXVI. XXXVII. deſcri coeperat. Sed quum illum turbare conaturae gentes barbarae ac feroces, quae ex aquilonar regionibus erupturae impreſſionem in te Iſraeliticam facient, in qua tamen igne coe demittendo atque horribili tempeſtate pr delebuntur; earum rerum deſcriptionem inſ Capp. XXXVIII. XXXIX. Deletis igitur p ti

ue ultimis illis nominis Iſraelitici hoſtibus, (inde a Cap. XL.) pergit in depingenda no- reipublicae forma, qualem eam feliciſſimo ſeculo futuram ſperabat.

Quae de hac Ezechielis viſione HIERONYMUS it, ſub initio Commentarii in Caput quadrageſi- m, non poſſumus non maximam partem vehe- nter probare: „Quomodo reſtitutionem populi, vivificationem in oſſibus campi ſub reſur- tionis imagine demonſtravit [Cap. XXXVII.], nunc inſtaurationem urbis, quae a Babylonio rat ante annos quatuordecim igne deleta, ſub ſcriptione ejus Dominus pollicetur; ut, ſicut tivitatem et everſionem, ollae ſuccenſae a facie uilonis monſtraverat typus [Cap. XXIV.], et pro- etiae veritas opere comprobata eſt; ita ex prae- ritorum fide futurae aedificationis veritas vati- nio probaretur. Nec hoc de illo tempore dici- r, quod quidam imperiti Judaeorum volunt, iando ſub Zorobabel, et ſub Jeſu, filio Joſe- ech, ſacerdote magno, templum exſtructum eſt, ophetantibus Aggaeo et Zacharia. Hoc enim mplum, quod nunc deſcribitur, et ordo ſacer- otii, terraeque diviſio et fertilitas, multo augu- ius eſt, quam fuit, quod Salomon exſtruxerat. lud autem, quod aedificatum ſub Zorobabel, tantum parvum erat, et prioris comparatione ihili, ut, qui prius templum viderant, et poſtea oc aſpiciebant, ejularent, doloremque ſuum achrymis teſtarentur, et multo major eſſet cla-

mor ululantium, quam clangor tubarum. Lege Esdrae librum [Cap. III, 12. coll. Hagg. II, 3.]," *)

Postremae, quam nunc explicare aggredimur, nostri libri parti plures singularem operam impenderunt, quorum scripta, quae quidem in notitiam nobis venerunt, hoc loco recensebimus.

De postrema Ezechielis prophetae Visione Joannis Baptistae Villalpandi, *Cordubensis, e Societate Jesu, Tomi Secundi Explanationum Pars Secunda, in qua Templi ejusque vasorum forma tum commentariis, tum aeneis quamplurimis descriptionibus exprimitur.* Pagg. 655. form. max.

De magnae molis opere, quo Ezechielis vaticinia illustrare susceperunt Hieron. Pradus, et J. B. Villalpandus, in universum diximus in *Elencho Interpretum* Volumini priori praemisso, p. 29. seqq. *Tomo primo* Capitum XXVI. priorem

*) Novem ultima hujus libri Capita non esse Ezechielis, sed vel a Samaritano, vel ab Hebraeo quopiam serius in patriam terram reverso Ezechielicis assuta, suspicati sunt Oeder in libro qui inscribitur: *Freye Untersuchung über einige Bücher des alten Testaments* (Hal. Sax. 1771.), et qui hunc librum post auctoris obitum una cum suis animadversionibus edidit, Jo. Ludov. Vogel, atque Henr. Corrodi in libro, tacito suo nomine emisso: *Beleuchtung des Jüdisch. u. Christl. Bibelkanons* P. I. p. 105., sed rationibus levissimis ducti, quibus refutandis otium nobis fecerunt J. D. Michaelis in *der Oriental. u. exeget. Biblioth.* P. II. p. 53. seqq., Eichhorn *Einleit. in das A. T.* P. III. p. 203. seqq. edit. tert. Jahn *Einleit. in das A. T.* Vol. II. P. II. p. 594. seqq., et Bertholdt *Histor. crit. Einleitung in die Schriften des A. u. N. T.* P. IV. p. 1493. seqq.

priorum explanatio continetur ab H. Prado elaborata, quo demortuo interruptum opus Villalpando continuandum relinquebatur. Et is quidem Capitum, quae proxime ſequuntur, tredecim, inde a XXVII. usque ad XXXIX., explicationem Tomi ſecundi Parte priore comprehendere ſtatuerat. Sed eventus, ut ipſe in Praefatione ait, aliter tulit. „Cum enim ego cetera ex ordine capita explanare aggreſſus, ſeptimum et octavum ultra vigeſimum dediſſem typis; mox amicorum ſalubri concilio adductus, iis intermiſſis, me ad tertium Tomum, et ad ſecundi partem hanc alteram applicavi. — Quod attinet ad partem huic ſecundo aſſignatam voluminis; potiſſima illa eſt, propter quam deſudavit noſtra omnis induſtria. Nam Hieroſolymitanam aedem declarat per ultimum viſum oſtenſam Ezechieli, qualem aedificaverat Salomon; ideoque titulus impoſitus eſt: *de poſtrema viſione Ezechielis prophetae.* Et quoniam hujusmodi molitionem cum tota ſuppellectili Propheta perſequitur Cap. XLI. XLII. et ex parte XLIII. ac XLVI.; in his interpretandis verſati ſumus, omiſſis aliis, ubi aliud agitur, ita tamen, ut id totum efficeremus duobus mediis ex quinque digeſtis libris, quoniam priores duo, quippe iſagogici, praeluſerant intelligentiae, quaedam prolegomena complectentes. Et *primus* quidem Liber narrat, quamobrem viſio difficilis intellectu fuerit, ac literalis ejus ſententia tum Hebraeos, tum Chriſtianos homines fugerit: quod ſane tum accidit ob aliqua cum aliis omnibus viſionibus communia, tum ob alia propria agentis de aedificio, cujus partes, ornatus et inſtrumenta appellantur vocibus artis propriis, minimeque vulgaribus, et, quod caput eſt, quia, in ea viſione Ezechiel mente raptus Hieroſolymam intuetur fabricationem artificio, ſpecie, numeris omnibus perfectiſſimam, ac prorſus eandem, quam erexerat Salomon. — Ad ejus Templi notionem informat *ſecundus* liber, qui Architecturae normam admovet Theologiae, et facultatem Architecti diſcutit, ac diſpoſitionem inprimis: neque de Perſpectiva tacet id, quod aut nusquam, aut non ſatis appoſite tradidit quisquam, quin

etiam declarat vim Ichnographiae, Orthographiae et Scenographiae; ex quibus patefiunt nostrae descriptiones aere caelatae *quindecim*, diversae magnitudinis et conditionis. Liber *tertius* Capiti XL. lucem affert, dum atria Hierosolymitani templi metitur juxta mensuras, quas ab Angelo didicit Ezechiel. Eum librum inscripsimus: *de Templi atriis, portis, porticibus.* Liber *quartus* quatuor et octoginta particulis reliquum aedificium continet, neque unum modo Caput Prophetiae, verum duo integra duorumque alias partes includit. — Et quamquam libris, quos diximus, quantum potuimus, exposueramus locos, quibus de Templo agit Ezechiel, ea quae sparsa erant in aliis Sacrarum literarum historiis, eodem retuleramus; superabant tamen complura huic notitiae conficienda necessaria, quae in *quinto* libro collocavimus, adhibito ex insigni commendatione titulo, *de Gloria Templi.* Hunc librum in Capita LXXII. et *quatuor Disputationes* divisimus. *Primam* statuimus de *Templi Architectura*, ubi enucleatius perpendentur proportiones ac mensurae partium Templi, et columnarum moles, altitudo, contractio, adjectio, striae; item domus Saltus Libani, unde perfectius cognoscatur Salomonis, aut Dei potius, Architectatio, etc. *Secunda* disputatio *de Admirandis Templi* instituta est, ubi post verba facta de architecto et operariis narrantur fabricae hujus proportiones, non temeritatem et casum prae se ferentes, sed consilium summum instar conditae universitatis, ac referentes Castra Israel, humani corporis tabernaculum, atque inprimis ortum e Christo corpus, nempe Ecclesiam: itidemque declaratur ibidem, aut indicatur potius, quidnam denotent partes Templi nonnullae. *Tertiam* addidimus disputationem de *Templi Opibus*, videlicet de vasis, aut instrumentis aereis, de altari, mari, conchis, basibus, ac de metallo, quo Templum omne contectum est: insuper de Templi sumtibus, ubi fidem conciliare conamur thesaurorum immensitati, quae e sacris scriptis colligitur fere supra hominum fidem: exponimus reditus annuos Salomonis, post hominum memo-

riam

riam maximos, populos ejus ditioni ſubjectos recenſemus, quidque de tanta pecuniarum vi factum ſit, inveſtigamus. *Quarta* demum disputatio, *de vera Templi gloria*, demonſtrare nititur, illam, quam Aggaeus propheta pateſacere videtur, argumento fuiſſe ad unam Chriſti amplitudinem praeſignandam." Acceſſit:

Tomi III. Apparatus Urbis ac Templi Hieroſolymitani Pars I. et II., Joannis Baptistae Villalpandi, *Cordubenſis, e Societate Jeſu, collato ſtudio cum* H. Prado, *ex eadem Societate. Romae, Superiorum Permiſſu. Typis Illeſonſi Ciacconii excudebat Carolus Vullietus. MDCIV.* Pag. 547.

Pars prior urbis Hieroſolymitanae enarrat hiſtoriam a primis initiis usque ad ejus excidium per Romanos; altera vero agit de Hebraeis ponderibus, numismatis, atque menſuris, praemiſſo mathematicarum demonſtrationum libro.

Ludovicus Compiegne de Veiel, ex Judaeo Chriſtianus, in Praeſatione ad Maimonidis Tractatum *de Miniſterio Sacro* latine a ſe verſum editumque Pariſ. 1678. 4. (repetit. in Faſciculo VI. Opuſculor. a Thom. Crenio editor.) de Villalpandi opere hunc in modum judicat: *Villalpandus, vir bonarum artium laude praeſtans, ſcribit, XVI. annos totos in templi artificio percipiendo deſcribendoque ſe poſuiſſe, atque id temporis tam aſſiduo ſe labore fatigaſſe, tantaque animi contentione, tot denique vigiliis, ut vita ſaepe in extremum duceretur discrimen. Et a viro illo, qui, ut ipſe dicit, neque ſumtibus, neque tempori, nec labori, nec incommodis pepercit ullis, tandem exiit Hieroſolymitani templi forma, non ad hiſtoriae fidem deſcripta, ſed ad exemplar ſumtuoſi aedificii. Imo vero vir ille totus eſt in eo, ut ſuam hanc templi Salomonici deſcriptionem ad Vitruvii praeceptionem conformet,*

itemque

itemque demonſtret, Graecis Latinisque nulla alia re, quam hujus auguſtae fabricae notatione atque animadverſione partam eſſe aedificandi artem. Maimonides autem Templi expreſſit imaginem eam, quae tanto minus habet artificii, quanto eſt veriſimilior. Veieli ſententiam de ea, quam Villalpandus dedit, Templi deſcriptione, argumentis probavit J. H. Coccejus in libro mox indicando.

Templum Ezechielis, ſive in IX. poſtrema Prophetae Capita Commentarius: non tantum genuinam textus et expeditam interpretationem, una cum Templi, admiranda Spiritus S. cura et ſtudio delineati, Architectonica aeneis formis expreſſa; verum etiam de praecipuis Chriſtianae religionis capitibus jucundas et utiles meditationes, facilem inſuper de Hebraeorum omnium generum menſuris, ponderibus ac monetis, cum noſtratibus comparatam explicationem complectens, ex prophetica penu et aliis divinarum Scripturarum cognatis oraculis ita confirmatus, ut totius Evangelicae doctrinae Compendium, et ad quamplurima Scripturarum loca prompte dextreque intelligenda juſta Iſagoge haberi poſſit: in Academia Tubingenſi elaboratus per Matthiam Hafenrefferum, SS. Theologiae Doctorem, ejusdemque in Academia Tubingenſi Profeſſorem. *Cum Privilegio Electoris Saxoniae ad decennium ſpeciali.* Tubingae, *typis Theodorici Werlini, ſumtibus Johannis Berneri, Francofurtenſis.* Anno Chriſti MDCXIII. Fol. pagg. 343. Additae ſunt tres tabulae aere expreſſae, quarum *prima* Palae-

Palaeſtinam, prouti inter XII. tribus dividendam eam ſperabat vates, Capp. XLV. et XLVIII., *ſecunda* ichnographiam Templi Ezecheliani, *tertia* ejusdem ſciagraphiam ſiſtit.

Commentarium praecedit novem Capitum, quibus Templi atque terrae reſtaurandae deſcriptio continetur, verſio latina ab Haſenreſſero concinnata, quam *argumento quidem et menti prophetae conſentaneam, non ubique tamen verbotenus correſpondendum eſſe* monet, *quum Latinam, non Hebraico-Latinam dare fuerit animus.* Commentarius, quo novem illa Capita illuſtrantur, paginis 107. prioribus continetur. Inſertus illi eſt a p. 54—89. Tractatus de menſuris ponderibus atque monetis Hebraeorum, collatione inſtituta cum menſuris et ponderibus Ducatus Wirtembergici. Reliqua libri pars, quae inſcribitur: *Contemplatio ſpiritualis Templi, adeoque totius viſionis propheticae Ezechielis,* mera continet allegorica et myſtica interpretamenta atque theologicas disputationes. Perſuaſum enim erat auctori, ut ipſe ait in Praefatione, *Templum Ezechielis totius Theologiae ſacrae Compendium quaſi ſive Enchiridion haberi poſſe: quicquid enim vel ad fidei Chriſtianae puram ſinceritatem, vel ad morum fidelium ſanctam integritatem requiri poteſt, id omne fere ex hac unica Ezechielis viſione poſſumus edoceri.* Villalpandianum opus Haſenreſſero tum, cum ſuum librum elaboraret, nondum videtur in notitiam veniſſe. Cf. Goezii *Merkwürdigkeiten der königl. Bibl. zu Dresden,* T. I. p. 410. et *Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek,* P. VIII. p. 28. ſeqq.

Aanleydinge tot het rechte Verſtant van den Tempel, die de Prophet Ezechiel geſien en beſchreven heeft. By welcke Gelegentheyt gehandelt word van de ſituatie der Stadt Jeruſalem,

lem, en de grenzen, mitsgaders en verdeelinge van 't Land van Canaan. Door Campegius Vitringa, S. Th. D. en P. *Eerste Deel.* Voorsien met nodige kopere platen. Pagg. 346. *Tweede Deel,* met een nodige plaat van de grond des Tempels voorsien. Pagg. 538. Gedruckt tot Franecker, by Hans Gyselaar, 1687. in octon.

De hoc libro A. Schultens in *Laudatione funebri in memoriam C. Vitringae* haec dicit: „In his (duobus voluminibus) Villalpandi praeclara persequens vestigia, et quibus acutissimus ille ac solertissimus obstrusioris fabricae explanator obhaeserat feliciter expediens, suoque ex penu multo etiam majus obscurissimo negotio lumen infundens, demonstrandum evincendumque susceperat, celebratissimum illud templum Ezechielis, quod in postremo ejus vaticinio omnibus suis numeris ac partibus accuratissime delineatur, ad imaginem et exemplum Templi Salomonii esse informatum, et magnum justumque instar praehibuisse, ad quod novum Sanctuarium, ex cineribus et parietinis suis resuscitandum aliquando, instaurari et resurgere haberet. Variis ex fontibus, quos hic recludere longum foret, qua Judaeis, qua Christianis adhaesit, aedificium hoc tota regione, totoque coelo, a Salomonis et Zerubabelis substructionibus diffidere; Judaeis quidem ad tertii Templi vanissimas spes oraculum hoc trahentibus, Christianis autem, nisi quibus veteris nonnihil fermenti hic subrepsit, in solo mystico ac spirituali sensu oculos mentesque defigentibus. Arcanam illam vim et amplitudinem neutiquam hinc aspernatus est, et repudiatum ivit Noster: speciosissime tantum disputavit, literam haud esse excludendam, atque peracute egregieque ostendit, nihil impedimento esse, quo minus primum illustris hujus visionis complementum in aedificatione Zerubabelica et Herodiana constituatur. Laudabilis utique conatus, quique onerari haud saue merebat, quum gravissima hoc

hoc pacto Judaeorum caufae injiciatur fecuris, novoque hoc gladio penitus juguletur. Quod ergo hic mali feminis ferpfit, plaufibusque digniffimo labori maculam affricare, et moleftiam creare ftuduit? Ille inteftinas feditionis fomes, illud domeftici incendii flabellum, factio, et dedita, addicta, obftricta fuis partibus fententiae fimul hauftae obftinatio. Crimini dabatur, quod vel latum unguem a Magni Cocceji placitis ac decretis deflectere fuftinuiffet, et in eo, quem ut obnoxium hisce ftudiis, ac facramento quafi illigatum erant complexi, honeftam libertatem, dominandi cupiditatem interpretabantur, et fobriam, ac prudenter temperatam disfenfionem, faftum fpiritumque, equis, viris, refutandum, retundendum. Non magis tamen a Coccejo, quam a pervulgatae, atque utriusque partis calculo adfirmata opinatione difcefferat, neque haec fcriptio ullo pacto Coccejanismi latus, multo minus jugulum, appetebat. — Superfedere proinde, falvo officio, integraque pietate, potuiffet Vir Nobiliffimus et Spectatiffimus Jo. Henr. Coccejus, a paternae fententiae vindiciis, operofius, poft longam fatis moram et exfpectationem, fufceptis, quibus mox Nofter anno quinto et nonagefimo fuas repofuit vindicias." En utriusque hujus fcriptionis epigraphas:

Naeder Onderfoeck van het rechte Verftand van den Tempel, die den Prophet Ezechiel gefien en befchreven heeft in fijn laetste Gefichte, en des Jefuits Villalpands bevattingen daer omtrent: vorgefteld aen den feer Eerwaerden en Geleerden Heer Campegius Vitringa, *Dr. en Profeffor der h. Theologie in de Academie tot Franecker, door* Joannes Henricus Coccejus. *Verçierd met de nodige Afbeeldfels.* Tot Amfterdam, by Abrah. van Someren, 1692. Pagg. 842, in quatern.

't Rechte

't Rechte Verstand van den Tempel Ezechiels verdeedigt en bevestigt, in een Brief, dienende voor antwort, aen den Ed. en Wolgeleerden Heer Joh. Henr. Coccejus, SS. Th. D. Griffier van de Leenen van Holland, *door* Campegius Vitringa. Tot Franeker, by Hans Gyzelaer, 1695. Pag. 391. in octon.

Leonhardi Christophori Sturmii *Sciagraphia Templi Hierosolymitani ex ipsis Sacrarum Literarum fontibus, praesertim ex Ezechielis visione ultima, architectonice quidem, ita tamen concinnata, ut eam Architecturae ignari quoque intelligere possint, una cum animadversionibus in Villalpandum, et figuris in aes incisis.* Lipf. 1694. p. 99. in quatern.

Joa. Meyeri *Dissertatio theologica, qua propheticas visiones Ezechielis de templo, urbe, et terrae Israëlis distributione, novem extremis Capitibus contentas, nondum impletas, sed olim implendas esse, perspicue demonstratur; accedente figura, qua totius terrae, templi cet. mensura declaratur.* Harderov. 1707. p. 120. in quatern.

Refutata J. Meyeri A. 1707. impressa Disputatio de propheticis visionibus Ezechielis, templum, urbem et terrae Israelis distributionem concinnentibus, nondum impletis, sed olim et quidem mystice implendis, a Jo. Christ. Klemmio, SS. Theol. D. et Prof. in Acad. Tubingensi, Tubing. 1733. in quatern.

Re-

RENATI ANDR. KORTÜM *Einleitung in den Hesekielischen Tempel, oder Erklärung der neun letzten und schwersten Capitel dieses Propheten* legitur in libro hac insignito epigraphe: *Freywillige Hebopfer von allerhand in die Theologie laufenden Materien* (Berol. 1715. 8.) P. I. p. 415. seqq.

Prophetae consilium et mentem in templi denuo excitandi rerumque Judaicarum instaurandarum delineatione rectius perspexit et felicius exposuit Kortümius, quam qui ipsum et praecesserunt et sequuti sunt interpretes.

JOA. CHRIST. BLASCHE, Theologus Jenensis, Commentario suo Systematico in Epistolam ad Hebraeos (*Systematischer Kommentar über den Brief an die Hebräer etc.* Leipz. 1782. in octon.) inseruit explicationem summariam novem ultimorum Capitum nostri Prophetae (p. 542—605.), qua demonstrare studuit, hac visione symbolice repraesentari *tabernaculum verum, quod Deus fecit, nec homo* (Hebr. VIII, 2.), id vero est, spirituale Messiae regnum, sive ecclesiam Christianam. Quam suam sententiam ab adversariorum oppugnationibus vindicare sategit in libro, quem inscripsit: *Der geistliche Tempel der Propheten durch Abwendung der Angriffe auf denselben in Sicherheit gestellt, von* JOH. CHRIST. BLASCHE. Jena, 1791. in octon.

CAP.

Cap. XL.

ARGUMENTUM.

Vates, cum a corpore animus abſtractus divino inſtinctu concitaretur, in terram Judaicam vi ſuperna abduci ſibi videtur, ubi a dimenſore et architecto ei oſtenduntur ſingulae partes cujusdam aedificii, quod excitandum aliquando eſſet a Judaeis, poſtquam ſoluta captivitate in patrios ſines eſſent reſtituti (Vs. 1 — 4.). Incipit autem a muro quodam extrinſeco, ſeu peribolo, qui molem illam ſacram a reliquorum hominum habitatione ſecernit, ejusque, nec non portae, veſtibuli, thalamorumque ad utramque veſtibuli partem exſtructorum, menſuras accurate deſcribit (Vs. 5 — 16.); deinde, atrium exterius attente comtemplatus (Vs. 14 — 27.), ad atrium interius progreditur, cujus thalamos, feneſtras, gazophylacia, eorumque menſuram et ornamenta ſingulatim exponit (Vs. 28 — 49.).

---

1. 'Anno exilii noſtri viceſimo quinto, initio
anni, decimo die menſis, anno ab urbe ex-
ciſa decimo quarto, eo, inquam, ipſo die,
Jova me, ſua injecta mihi manu, duxit illuc,
2. duxit, inquam, me per divina viſa in Iſraeli-
ticam terram, et in praealto monte collo-
cavit, in quo erat quaſi urbis aedificium ab
3. auſtro. Eo poſtquam ille me duxit, video
virum forma quaſi aenea, habentem in manu
funi-

funiculum lineum, et perticam menſoriam,
qui ad portam ſtabat. Qui vir ſic me eſt 4.
alloquutus: Homo, cerne tuis oculis, et auribus audi, et animo attende, quidquid ego tibi monſtrabo, nam ut tibi monſtretur, huc adductus es. Referto quidquid videris, do-
mui Iſraelis. Circumdabat autem undique 5.
murus templum extrinſecus, et vir ille habens in manu perticam menſoriam ſex cubitorum, qui ſinguli cubitum et quatuor digitos haberent, menſus eſt aedificii craſſitudinem una pertica et altitudinem una pertica.
Deinde venit ad portam obverſam ad orien- 6.
tem, aſcenditque per ejus gradus, et portae limen in unius perticae craſſitudinem menſus eſt, itemque alterum limen in unius
perticae craſſitudinem. Cellas quoque in 7.
ſingularum perticarum longitudinem et latitudinem, quinis inter ſe cubitis diſtantes. Diſtabat autem poſtae limen a veſtibulo,
quod erat intus, una pertica. Menſus eſt et 8.
ipſum veſtibulum quod erat intus, unâ per-
ticâ. Porro menſus eſt veſtibulum portae 9.
octo cubitorum, ejusque projecturas, duorum cubitorum, atque veſtibulum portae in-
trinſecus. Cellae vero hujus portae orientem 10.
verſus erant utrinque trinae, eadem hisce ſingulis, eadem projecturis earum hinc atque
hinc menſura. Tum menſus eſt oſtii portae 11.
latitudinem decem cubitis, longitudo portae

erat

12. erat tredecim cubitorum. Ante cellas erant
ſingulorum cubitorum ſpatia utrimque, ip-
ſaeque cellae hinc inde patebant ſenos cu-
13. bitos. Tum portae latitudinem a cellae
tecto ad ipſius portae tectum menſus eſt vi-
ginti quinque cubitis, quum oſtium oſtio
14. reſponderet. Fecit autem projecturas ſexa-
ginta cubitorum; et ad projecturas atrii
15. erant portae circumquaque. Atque a fronte
januae qua intrabatur, ad frontem interioris
januae veſtibuli, erant quinquaginta cubiti.
16. Ad cellas vero earumque projecturas fene-
ſtrae erant obliquae, intus portam, circum-
quaque, item ad veſtibula, quae feneſtrae
erant intrinſecus undique; et ad ſingulas
17. projecturas erant palmae. Tum me duxit
in atrium exterius, ubi conclavia erant, et
pavimentum factum per atrii circuitum,
quae conclavia pavimento ſuperſtructa erant.
18. Erat autem pavimentum a latere portarum
ſecundum portarum longitudinem, idque in-
19. ferius. Latitudinem menſus eſt a fronte
inferioris januae ante interius atrium foris
centum cubitis, tum ad orientem, tum ad
20. ſeptentrionem. Item portae, quae erat
ſeptentrioni ad atrium exterius obverſa, lon-
21. gitudinem latitudinemque menſus eſt. Tri-
nae ejus utrimque cellae, projecturae et
veſtibula, ejusdem cum prima porta men-
ſurae erat, longa quinquaginta cubitos, lata
viginti

viginti quinque. Feneſtraeque et veſtibula, 22.
palmaeque, ejusdem erant menſurae, cujus
erant portae ſpectantis orientem. Atque ad
eam ſeptem gradibus adſcendebatur, ante
quos erant ejus veſtibula. Erat autem porta 23.
interioris atrii e regione alterius portae, tam
ad ſeptentrionem, quam ad ortum, men-
ſusque eſt ab una porta ad alteram centum
cubitos. Deinde me duxit meridiem verſus. 24.
Erat verſus meridiem porta, cujus veſtibula
et projecturas metatus eſt iisdem illis modu-
lis. Ea et feneſtras et projecturas per cir- 25.
cuitum habebat, illis feneſtris ſimiles, patens
in longitudinem quinquaginta cubitos, in
latitudinem viginti quinque. Ejus adſcenſus 26.
erat ſeptem graduum, ante quos erant ejus
veſtibula, quae palmas habebant utrimque
ſingulas. Habebatque interius atrium por- 27.
tam meridiem verſus, a qua porta ad alteram
portam meridiem verſus menſus eſt centum
cubitos. Tum me duxit ad atrium interius 28.
per meridianam portam, quam meridianam
portam menſuris iisdem dimenſus eſt; iisdem 29.
ejus cellas, et projecturas atque veſtibula,
habuitque tum ipſa, tum ejus veſtibula fene-
ſtras circumquaque, patens in longitudinem
quinquaginta cubitos, in latitudinem viginti
quinque; circumjectis projecturis longitu- 30.
dine viginti quinque cubitorum, latitudine
quinque. Veſtibula autem ejus ad atrium 31.
exte-

exterius pertinebant, et palmae ad ejus pro-
jecturas. Adſcendebatur ad illud octo gra-
32. dibus. Item me duxit ad atrium interius
orientem verſus, portamque ad easdem men-
33. ſuras, itemque ejus cellas, projecturas et
veſtibula menſus eſt, habentem undique fe-
neſtras et projecturas in quinquaginta cu-
bitorum longitudinem, in latitudinem viginti
34. quinque. Veſtibula autem ejus ad atrium
exterius pertinebant, et palmae ad ejus pro-
jecturas. Aſcendebatur ad illud octo gra-
35. dibus. Tum me duxit ad ſeptentrionalem
portam, quam iisdem menſuris dimenſus eſt.
36. Cellae, veſtibula et projecturae, quae cir-
cumquaque feneſtras habebant, patebant in
longitudinem quinquaginta cubitos, in lati-
37. tudinem viginti quinque. Veſtibula autem
ejus ad exterius atrium pertinebant, et pal-
mae ad projecturas. Aſcendebatur ad illud
38. octo gradibus. Erant autem in portarum
veſtibulis conclavia, ubi lavarentur holo-
39. cauſta. In veſtibulo erant utrimque binae
menſae, in quibus holocauſta, et victimae
pro peccato, et ſacrificia pro reatu macta-
40. rentur. Itemque ab externo latere adſcenſus
erant ad oſtium portae ſeptentrionalis duae
menſae, et ad alterum latus, quod ad ve-
ſtibulum portae pertinebat, duae alterae
41. menſae. Ita ad portae latera erant utrimque
quatuor menſae, octo igitur menſae, in qui-
bus

bus immolaretur. Harum menſarum quatuor 42.
ad holocauſta, erant ex politis lapidibus,
longae ſingulos cubitos ſemis, latae ſingulos
cubitos ſemis, altae ſingulos cubitos, in qui-
bus reponerentur inſtrumenta, quibus tum
holocauſta, tum reliquae victimae macta-
rentur. Limbi palmares aptati erant reflexi 43.
intrinſecus, carne oblata menſis impoſita.
Extra portam interiorem in atrio interiori 44.
ad latus portae ſeptentrionalis erant con-
clavia cantorum, ita ut pars eorum anterior
ſpectaret ad meridiem; alterum vero ad
latus portae orientalis, ſpectabat ſeptentrio-
nem verſus. Et ille me ſic adloquutus eſt: 45.
hoc conclave, quod ſpectat in meridiem, eſt
ſacerdotum, aedis curam gerentium. Quod 46.
autem ad ſeptentrionem ſpectat, eſt ſacer-
dotum arae procurationem habentium, qui
ſunt *Zadoki* poſteri, qui ex Levitis accedunt
ad Jovam, ad miniſtrandum ei. Deinde 47.
atrium menſus eſt longitudine et latitudine
centenorum cubitorum, quadratum. Ante
aedem erat ara. Duxit autem me in aedis 48.
veſtibulum, idque veſtibulum quinis utraque
parte cubitis dimenſus eſt. Janua utraque
parte lata erat trinos cubitos. Veſtibuli lon- 49.
gitudo viginti erat cubitorum, latitudo un-
decim, ad quod decem gradibus adſcende-
batur. Ad projecturas hinc una, et inde
altera erat columna.

 NOTAE.

N O T A E.

Cap. XL, 1. בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה לְגָלוּתֵנוּ *Anno vigesimo quinto post exsilium nostrum*, quod cum Jechoniae, s. Jojachini captivitate contigit. Vid. not. ad I, 2. XXXIII, 21. Ultima autem Ezechielis visio, ratione temporis, non haec nostra est, sed illa, quae habetur Cap. XXIX, 17., ad quem loc. vid. not. Ceterum quodsi ad hunc vigesimum quintum Ezechielis annum addantur *octo*, qui ab anno Jojakimi quarto ineunte, quo abductus est Daniel cum sociis (Dan. I, 1. 6.), usque ad annum Jojakimi undecimum, et ad Jechoniam, trium tantum mensium regem, effluxere; colligitur inde, Danielem cum sociis jam duo et triginta annos in Babylonia egisse, quando Ezechieli haec visio obtigit. Hebraei observant, annum illum vigesimum quintum post Jechoniae et Ezechielis deportationem ipsum fuisse annum Jubilaeum, quo servi manumitti debebant e lege Mosaica (vid. Levit. XXV, 10. 39. 46.), qui igitur annus prae aliis idoneus fuerit, quo captivitatis solutio imagine templi instaurandi vati praemonstraretur. Et Jarchi quidem demonstrare studet, hunc Jubilaei annum fuisse quinquagesimum a decimo octavo Josiae, quo cultus Jovanus veteri puritati est restitutus (2 Reg. XXIII, 22. 23.). Nam quum annos unum et triginta regnasse dicatur Josias 2 Reg. XXII, 2., si ab iis deducantur septendecim anni, qui ante sacrorum restaurationem effluxerant, supererunt anni quatuordecim. In ipso autem anno decimo quarto Josiae successit Joachazus, qui tres tantummodo menses regnavit (2 Reg. XXVIII, 32.). Ejus in locum suffectus est Joacimus, qui annos undecim regnavit (l. c. Vs. 37.). Qui vero huic successit, Jojachinus, s. Jechonias, postquam tres menses regnasset, a Babyloniae rege captivus abductus est (2 Reg. XXIV, 8. 12.): haec vero visio anno post deportationem vigesimo quinto vati oblata esse dicitur. Annis igitur hisce viginti quinque si addas undecim Jojakimi annos, et quatuordecim, qui ab octavo decimo Josiae anno usque ad regni Joja-

Jojacimiani initia effluxerunt, fummam quinquaginta annorum habebis. Sed, quod illi fumunt, annum, quo Jofias inftaurari templum curabat, Jubilaeum fuiffe, prorfus incertum eft, folaque nititur auctoritate libri *Seder Olam* (a quodam R. Jofe medio feculo fecundo noftrae aerae compofiti), cui multum Judaei tribuere folent. Vid. *Chronicon Hebraeor. majus et minus* hebraice et latine edit. a Jo. Meyer (Amftelod. 1699. 4.) p. 67. Recentior tamen eft ille fcriptor, quam cui foli in ejusmodi rebus fidem adhibere poffimus. Praeterea eft in accuratiore, quam ftatim addit vates, temporis notatione, quod non admittit, ut annum Jubilaeum h. l. indicari exiftimemus. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה *Initio anni*, i. e. primo menfi, ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ, ut Alexandrini verterunt. Ille autem menfis fuit *Nifan*, five *Abib* (noftro Martio aut Aprili refpondens), a quo annum facrum inchoari voluit Mofes (Exod. XII, 2. XIII, 4.), ad cujus anni difpofitionem fuas computationes inftituere folere V. T. fcriptores, obfervavimus ad I, 1. (Vol. I. p. 53.). Quam ipfam ob caufam non poteft, cum Judaeis, h. l. intelligi *Tifri* menfis, qui quidem anni georgici *primus* erat, fed facri f. ecclefiaftici *feptimus*. Unde fimul patet, non indicari h. l. annum Jubilaeum; is enim non *primo* anni ecclefiaftici menfe (בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה), fed menfis *feptimi* die decima exordium fumfit, uti Levit. XXV, 9. difertis verbis dicitur. בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ *Decimo* die (ut XX, 1. XXIV, 1.) *menfis*, fcil. feptimi, ex mente Judaeorum; in illum vero diem incidit folenne expiationis feftum (Levit. XVI, 29. XXIII, 27. XXV, 9.), quem ipfum diem felegiffe Deum exiftimant, quo vati novi templi vifionem offerret, „quod eo die parcet Deus iniquitati Ifraelis, et peccatum eorum non memorabitur ultra," ut ait Kimchi. Nec aliter a fuo Hebraeo magiftro videtur edoctus effe Hieronymus, qui de tempore hujus oblatae vifionis haec notat: „Si quinto anno captivitatis, five transmigrationis regis Joachin, in quarto menfe, in quinta menfis, aperti funt coeli Ezechieli prophetae juxta fluvium Chobar, et vidit vifiones Dei, nunc

dicitur, quod in vicefimo et quinto anno transmigrationis ejusdem Joachin, in exordio anni decima menfis, factus fit fuper eum manus Domini; nulli dubium eft, quin decem et novem annis, novemque menfibus et quinque diebus anni vicefimi completis omnis illius prophetia contexta fit. Quod fi juxta Theodotionem, qui in eo loco, ubi nos pofuimus *in exordio anni*, interpretatus eft *in novo anno* [*ἐν νέῳ ἔτει*], *decima menfis; novus* autem *annus* apud Hebraeos vocatur menfis feptimus, qui apud eos habet vocabulum *Tifri* (תִּשְׁרִי), ut Kalendis menfis feptimi fit tubarum clangor, et decima dies ejusdem menfis, dies jejunii et placationis, quinta decima vero, quando totus lunae orbis expletur, dies fcenopegiarum; datur intelligi, quod decima die placationis dominicae monftratum fuerat Ezechieli aedificium civitatis." Sed vidimus, nequaquam feptimum, fed primum anni ecclefiaftici menfem h. l. intelligendum effe, cujus dies decima folennis erat agni pafchalis delectu in memoriam folutae Aegyptiacae fervitutis, immolandi, vid. Exod. XII, 2. 3. Non minus igitur, quam feftum expiationis, idonea erat illa dies, qua Ezechiel Babylone detentis annunciaret promiffam a Deo libertatem imagine urbis et templi priftinae integritati reftituendi et gloriae. אַחַר אֲשֶׁר *Pofteaquam*, ut Jof. IX, 16. הֻכְּתָה הָעִיר *Urbs* Hierofolyma *excifa erat* (XXXIII, 21.), quod factum eft anno deportati Jechoniae et regni Zedekiae *undecimo* (2 Reg. XXV, 2.); fublatis igitur undecim ex viginti quinque fuperfunt quatuordecim. בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה *Ipfo hoc die*, vid. ad XXIV, 2. הָיְתָה עָלַי יַד יְהוָֹה *Venit fuper me manus Domini*, id eft, Jarchio exponente, „robur fortitudinis ejus, quo me invitum abduxit." Cf. not. ad I, 3. Chaldaeus: שְׁרַת עֲלַי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ *refedit fuper me fpiritus prophetiae a Domino* in me irruens. Hieronymus: „*Fit* autem *fuper eum manus Domini*, ut juxta carnem in Babylone pofitus, in fpiritu ad terram veniret Ifrael." וַיָּבֵא אֹתִי *Et duxit*, tranftulit *me*, fubauditur, manus Dei, uti recte Hieronymus. Cf. XI, 24. XXXVII, 1.

שָׁמָּה

שָׁמָּה *Illuc,* ad urbem Hierofolymam, cujus proxime mentio anteceffit. Hieronymus: „*Illuc autem,* hoc eft, quafi ad aedificium civitatis, ut mihi cuncta, quae erant intrinfecus, demonftraret.“ Syrus: ܠܐܪܥܐ ܕܐܝܣܪܐܝܠ *in terram Ifraelis,* e Verfu fecundo, ubi tamen verba אֶל־אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל non expreffit.

2. בְּמַרְאוֹת אֱלֹהִים *In vifionibus Dei,* i. e divinitus oblatis, vid. not. ad I, 1. Erat igitur corpore Babylone propheta, fpiritu Hierofolymae. וַיְנִיחֵנִי *Et requiefcere me fecit,* i. e. me collocavit, ut XXXVII, 1. אֶל־הַר גָּבֹהַּ מְאֹד *In montem admodum altum,* quo non dubitandum eft innui *Sionem,* quo urbs et templum aedificata erant. Eum vero montem Meffiae tempore ita elevatum iri, ut montes alios omnes altitudine fit fuperaturus, praedixerunt Jefajas II, 2. et Micha IV, 1. Cf. fupra XVII, 22. 23. Nihil igitur eft, quod Coccejus obvertit, Moriam montem (qui pars erat Sionis), quo templum fuperftructum erat, non tantae fuiffe altitudinis, ut *mons celfiffimus* dici recte potuerit. Cui multis refpondit Vitringa in *Aanleydinge tot het rechte Verftant van den Tempel Ezechiels,* P. I. p. 64. feqq. Quae quum refellere patrisque fententiam defendere ftuduiffet Coccejus, filius, in *Naeder Onderfoeck van het rechte Verftant van den Tempel Ezechiels* p. 128. feqq.; fuam fententiam vindicavit et confirmavit Vitringa in *'t rechte Verftant van den Tempel Ezechiels verdeedigt,* Cap. XIII. p. 316. feqq. In verbis, quae fequuntur, וְעָלָיו כְּמִבְנֵה־עִיר מִנֶּגֶב interpretandis discrepant. Alii vertunt: *et fuper illo* (monte) erat *quafi ftructura urbis ab auftro,* intelliguntque auguftiffimum templi aedificium, quod amplitudine et magnitudine urbis referret fpeciem, et prophetae e Babylonia, Septentrionali regione, venienti, ab auftro appareret. Ita Villalpandus, qui recte dici potuiffe ait hoc aedificium habere fimilitudinem civitatis, eo quod undique cinctum effet muris, firmatum portis, multis ftipatum aedificiis. Porro *aedificio inftar urbis* templum fignificari, colligunt

ligunt ex iis, quae deinde ſequuntur; menſus eſt enim Angelus aedificium, quod propheticis oblatum erat oculis; ſed menſum fuiſſe *templum*, ſatis ex ipſa aedificii deſcriptione perſpicuum eſt. Huic explicationi favent Alexandrini: *καὶ ἐπὶ αὐτῷ ὡσεὶ οἰκοδομὴ πόλεως ἀπέναντι*, *e regione*, ait Hieronymus, *juxta* Septuaginta et Aquilam, *et ex adverſo Aquilonis, unde ad terram Iſrael propheta veniebat: juxta Theodotionem* vero *et Symmachum, vergentis ad auſtrum.* Quod ipſum recepit Hieronymus in ſuam latinam interpretationem. Alii vero noſtra verba cum Kimchio interpretantur ita: et *prope eum* (montem) *erat inſtar* ſ. ſpecies, *ſtructurae urbis ab auſtro*, ut igitur in ipſo monte eſſet templum exſtructum, cui adjaceret urbs auſtrum verſus; id quod colligitur quoque ex iis, quae infra XLV, 6. XLVIII, 15. leguntur. Particula עַל ſaepe *prope, juxta* ſignificat; exemplorum nubem vid. in Noldii *Concordantt.* ſub §. 5. illius particulae. In eo igitur diſſimilitudinem habebit futura Hieroſolymitana urbs cum vetere illa, quae templo arcique Sioniae ad aquilonem ſita erat. Vid. not. ad Pſ. XLVIII, 3., et quos ibi laudavimus. Pluribus de hoc loco egit Vitringa *Aanleydinge* etc. Cap. IV. toto P. I. p. 105. ſeqq., qui quidem illum ea ratione, quam poſteriore loco indicavimus, accipit, ſed ſuae ſententiae in gratiam, urbem et templum, quale ab Ezechiele deſcribitur, nihil differre a priſtino, *urbis* (עִיר) nomine eam tantummodo partem, quae in ipſo Sionio colle et Moriae monti (quo templum ſuperſtructum) ab auſtro ſita aedificata erat, ſignificari, demonſtrare ſtuduit. Ei adſtipulatus eſt Bachiene in *Deſcript. Palaeſtinae* P. II. Vol. I. p. 58. §. 135. ſeqq. verſ. germ., nulla ratione habita eorum, quae Vitringanae ſententiae oppoſuit J. H. Coccejus in *Naeder Onderſoeck*, p. 167. ſeqq.

3. וַיָּבֵיא אוֹתִי שָׁמָּה *Cumque illuc me perduxiſſet*, Vs. 1. 2. וְהִנֵּה־אִישׁ *Tum ecce! vir* quidam ibi erat, quem infra XLIV, 2. 5. *Jovam* dicit. Alii intelligunt Jovae *angelum*, coll. Apocal. XXI, 9. מַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה נְחשֶׁת *Adſpectus,*

ſpectus, ſpecies, *ejus* erat *inſtar adſpectus aeris* lucidiſſimi, „inſtar ſplendoris animalium," inquit Jarchi, „de quibus ſupra I, 7. dicitur, *ſcintillaſſe inſtar aeris terſi* (כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלָל נֹצְצִים)." Cf. not ad eum loc. et ad Vs. 4. Cap. I. Hinc LXX: *καὶ ἡ ὅρασις αὐτοῦ ἦν ὡσεὶ ὅρασις χαλκοῦ στίλβοντος*. וּפְתִיל־פִּשְׁתִּים *Et funiculus lineus* ad dimetiendam terram, cf. infra XLVII, 3. 13. Zachar. II, 5. Joſ. XVII, 5. 14. Jarchi: „Ad menſurandum ſolum nil aptius eſt funiculo lineo." Minus probandi, qui *funiculum* intelligunt, *in cujus extremitate pendet plumbum*, quod in aedificiis recte erigendis deſervit. Idem forſan voluerunt LXX, qui *σπάρτιον οἰκοδόμων* verterunt. וּקְנֵה הַמִּדָּה *Et calamus menſorius*, de quo Vs. 5. et infra XLII, 16. Grotius: „Intelligenda *pertica*, quae in illis locis fieri ſolebat ex *calamo*." Quemadmodum funiculus ſolo dimetiendo inſerviebat, ita *calamo menſorio*, Jarchio notante, muri denſitas, et longitudo latitudoque portarum dimetienda erat. Cf. Apoc. XI, 1. XXI, 15. וְהוּא עֹמֵד בַּשָּׁעַר *Ipſeque ſtabat in porta* (Vs. 2.), vel periboli totius areae ſanctae (Vs. 5.), quaſi me adventantem praeſtolatus eſſet, Vs. 4.

4. הָאִישׁ *Vir* ille, de quo Vs. 3. רְאֵה בְעֵינֶיךָ *Attente conſidera* menſuram et ſtructuram hujus aedificii, et quaecunque tibi ad videndum offeruntur. Iisdem verbis ad attentionem excitatur vates infra XLIV, 5. וּבְאָזְנֶיךָ שְׁמָע *Et auribus tuis auſculta* verba et declarationes meas, ut ſupra III, 10. וְשִׂים לִבְּךָ *Et adverte animum tuum*, XLIV, 5. לְכֹל אֲשֶׁר־אֲנִי מַרְאֶה אוֹתָךְ *Ad omnia, quae tibi oſtendam*, ut Exod. XXV, 9. כִּי לְמַעַן הַרְאוֹתְכָה *Nam ideo, ut* haec *tibi oſtenderem*, ut Exod. IX, 16. הֻבָאתָה הֵנָּה *Adductus huc es* ex Babylonia, uti dictum Vs. 1. 2. 3. הַגֵּד וגו׳ *Tuque indicato* et nota facies *domui Iſrael omnia, quae viſurus es*, nec verbis tantum, ſed etiam ichnographice ea repraeſentabis, XLIII, 11.

5. וְהִנֵּה *Et ecce!* illic, ubi vir ad portam ſtabat, vid. Vs. 3. חוֹמָה *Murus* erat, ſcil. exterior, ſive, ut LXX habent,

bent, *περίβολος*, totam cingens, et a non ſancto (XLII, 20.) ſeparans quadratam aream Sanctuarii, quae in ambitu 12000, quovis autem latere 3000 cubitos, vel quingentos calamos habebat, XLII, 15. ſeqq. מִחוּץ לַבַּיִת *Extra domum* ſ. aedificium templi, cf. XLIII, 21. סָבִיב סָבִיב Vulgatus: *forinſecus in circuitu domus undique*, cf. Vs. 14. 17. 25. Jarchi: „Aedificium domus alicujus mihi oſtendit in montis parte ſeptentrionali, circa quem erat a parte extima murus undiquaque, ut exponitur in fine libri: urbs enim poſita erat in parte meridionali, templum autem in parte ſeptentrionali." קְנֵה הַמִּדָּה *Calamus menſorius*, de quo Vs. 3. שֵׁשׁ־אַמּוֹת בָּאַמָּה וָטֹפַח *Sex cubitorum in menſura cubitali* (ut Exod. XXVI, 2. XXXVI, 9. 15.), *ſed* quidem *cum palmo*, ita, ut quilibet cubitus vulgarem, quo in Babylonia utebantur, *palmo*, id eſt, menſura quatuor digitorum (vid. infra ad Vs. 43.) ſuperaret. Id quod et infra XLIII, 13. diſertis verbis notandum vates putavit, ne hic Hebraeorum cubitus cum Babyloniorum, inter quos ſcribebat, menſura confunderetur. Fuit enim Aegyptiacus et Hebraicus cubitus uno palmo major Babylonico, ut pluribus probavit Clericus in *Commentar.* ad Geneſ. VI, 15. Vitringa *Aanleydinge* P. I. p. 211. Coccejus *Naeder Onderſoeck*, p. 191. Vitringa *'t rechte Verſtant*, p. 145. Sturmii *Sciagraphia*, p. 53. Meyeri *Diſſert.* p. 20. ſeqq. Inter veteris Memphis ruinas nuper repertus eſt cubitus Aegyptiacus, in quo duplex ejus menſura ſignata eſt, altera communis ſex palmorum, ſeu viginti quatuor digitorum, altera major quatuor digitis. Vid. quae de hoc cubitu retulerunt Jomard et Gosselin in opere menſtruo *Journal des Sçavans* Novembr. et Dec. anni 1822. וַיָּמָד *Menſus itaque* eſt divinus architectus calamo ſuo menſorio 1) *murum*, ſ. peribolum totius areae ſanctae, 2) *exterioris atrii* portam orientalem (Vs. 6.), ſeptentrionalem (Vs. 20.), et auſtralem (Vs. 24.); 3) *interioris atrii portam* meridionalem (Vs. 28.), orientalem (Vs. 32.), et ſeptentrionalem (Vs. 35.); ac tandem 4) ipſius *templi veſtibulum* (Vs. 48. ſeqq.). אֶת־רֹחַב־הַבִּנְיָן *Latitudinem*

tudinem aedificii Jarchi recte interpretatur עובי החומה, *denfitatem muri,* nam voce בִּנְיָן, *ftructura,* h. l. fignificatur murus ille exterior, de quo fub initio Verfus. Meminiffe oportet, Salomonem vaftiffimam celfiffimamque fubftructionem ab imis montis Moriae radicibus erexiffe, qua aggeres fuftinerentur, quibus templi pomoeria et folum dilatatum eft. Vid. Josephi *Antiquitt.* L. VIII. C. III. §. 9. T. I. p. 427. edit. Havercamp. Hanc vero aream fponte apparet muniendam exterius fuiffe muro aut peribolo, ne obambulantes, per eam in praeceps ruerent. Qui quidem murus, quod univerfam templi aream circumdaret, a LXX paulo ante *περίβολος, ambitus,* nunc vero, quod reliquis omnibus muris humilior effet, eosque ambiret haud fecus, quam urbis alicujus murum, *προτείχισμα, antemurale,* dicitur. וְקוֹמָה *Et altitudinem,* Exod. XXVII, 18. קָנֶה אֶחָד *Unius calami,* i. e. fex cubitorum majorum (vid. fupra hoc ipfo Verfu), ut igitur quadratus effet murus, f. tam denfus, quam altus. Dixit de hoc peribolo quaedam A. Hirt in Commentatione de *Templo Salomonis* (*Der Tempel Salomon's. Von* A. Hirt. *Vorgelefen in der königl. Akademie der Wiffenfchaften zu Berlin, den* 1. *Dec.* 1804. *Mit drey Kupfertafeln.* Berlin, 1809. in quat.) p. 39. feq. Dolendum eft, Virum Doctiffimum, quum hebraice ipfe non calleret, fontem confulere non potuiffe, fed verfiones tantum aliquot, quibus Jofephum junxit, fequutum effe. Illae vero quum vehementer inter fe discrepent, ipfum in plurimis haefitare oportebat, quae textum hebraicum expendenti forfan clara fuiffent.

6. וַיָּבוֹא *Deinde venit,* acceffit, per magnum illud fpatium, peribolo inclufum, quod *atrium gentium* vocabatur. Illud igitur non dimenfus eft architectus, quod imitatus Joannes Apocal. XI, 1., qui fimiliter pertica menforia templum metiri jubetur a Deo (Vs. 1.), fed additur: *καὶ τὴν αὐλὴν τὴν ἔξωθεν τοῦ ναοῦ ἔκβαλε ἔξω, καὶ μὴ αὐτὴν μετρήσῃς, ὅτι ἐδόθη τοῖς ἔθνεσι.* אֶל־שַׁעַר *Ad portam* non ambitus totius aedificii, fed ad portam atrii exterioris, *mulierum*

lierum dicti, ſive Iſraelitarum, cf. Vs. 17. אֲשֶׁר פָּנָיו *Quae reſpiciebat*, ut Vulgatus vertit, Vs. 20. 22. דֶּרֶךְ הַקָּדִימָה *Orientem verſus*, ut Vs. 10. 20. וַיַּעַל *Et adſcendit*, quia ſolum hujus exterioris atrii aliquot cubitis elatius fuit, quam atrium gentium, et rurſus interius *ſacerdotum* atrium altius atrio Iſraelitarum (Vs. 31.), omniumque altiſſimum ipſum templum (Vs. 49.). Hieronymus: „Et quia non erat aequalis locus, et murus enim per circuitum, et ipſa aedes Dei in excelſioribus locis aedificata erat, propterea *per gradus* [בְּמַעֲלֹתָיו] ingreditur, imo conſcendit, quos ſoli LXX *ſeptem* nominant, quum et in Hebraeo, et in ceteris translatoribus *gradus* tantum, absque numero, legerimus.“ Recte vero Alexandrinum interpretem numerum *ſeptem* addidiſſe, patet ex Vſs. 22. 26. וַיָּמָד *Atque tunc menſus eſt* calamo, ſ. pertica ſua, Vs. 5. אֶת־סַף הַשַּׁעַר *Limen portae* ſcil. אֶחָד *unum*, nam ſequitur ſtatim סַף אֶחָד *limen alterum*; duplex autem אֶחָד *unum* atque *alterum* ſignificare, notum, vid. Dan. XII, 5. Zachar. XI, 7. 2 Sam. XIV, 6. Nomen סַף *limen* notare, non eſt dubium, vid. Jud. XIX, 27. 2 Reg. XII, 10. Jeſaj. VI, 4. et ad eum loc. not. Duplex vero illud eſt, alterum, quod calcatur pedibus, et Graece dicitur ὑποθύριον, alterum, quod eſt ſupra caput, et ὑπερθύριον appellatur. Hoc a Latinis dicitur *inferum*, illud *ſuperum*. Naevius apud Nonium IV, 278.: *Exime limen ſuperum, quod mihi miſere ſaepe confregit caput, Inferum quoque, ubi ego ſaepe defregi digitos.* Plautus *Merc.* V, 1.: *Limen ſuperum inferumque ſalve, ſimul autem vale.* De his liminibus videtur hic agere vates; nam latitudinem hoc loco metitur, non altitudinem. Dicit ergo, ſingula limina, tam ſuperum, quam inferum, calami unius, id eſt, ſex cubitorum craſſitudinem habere. Quum limen lignum eſſe conſtet, ſive lapidem transverſum, qui poſtea duos utrinque conjungit, nomine סַף et ipſe *poſtis* uterque comprehendi poſſit; hinc Jarchi סַף הַשַּׁעַר h. l. מְזוּזַת הַשַּׁעַר *poſtem portae* expoſuit. Alii vero duplex *limen inferius* intelligunt. Ita Coccejus: „*Et menſus eſt limen*

limen portae, limen primum, *et limen portae unum*, i. e. limen alterum. Portam intrans consistit in limine, cujus latitudo sex cubiti. Mox adhuc in limine uno pergens consistit, ejusdem latitudinis. Utrumque limen ad *longitudinem* portae pertinet, ut apparebit ex Vs. 21. Limen autem secundum oportuit esse paulo altius primo, alioquin enim non essent duo limina, sed unum.“ Sturmius *Sciagraph.* p. 63. seqq. *limen exterius* et *interius* portae orientalis significari existimat, quorum unumquodque latitudinem sex cubitorum, sicut extremus peribolus (Vs. 5.) habuerit. „Apparet igitur,“ addit, „aedificium hoc juxta longiora latera inclusum fuisse muro crassitiei sex cubitorum; et rite, imo necessario, a portarum muris eandem spissititudinem ad omnes aedificiorum muros undique derivamus.“ Verum si limen *exterius* et *interius* intelligendum esset, vatem, qui omnia ac singula tam accurate exponit, non dubito vocabula הַחִיצוֹן et הַפְּנִימִי addidisse. Hieronymus: „Ingressusque portam, statim mensus est *limen portae*, quod LXX Θεὲ nominant, pro quo in Hebraeo scriptum est *Saph*. Et diligentem et studiosum lectorem admonendum puto, si tamen scientia Scripturarum, et non vanis Oratorum declamationibus ducitur, ut sciat, omnia prope verba Hebraica, et nomina, quae in Graeca et Latina translatione sunt polita, nimis vetustate corrupta, scriptorumque vitio depravata, et dum de inemendatis scribuntur inemendatiora, de verbis Hebraicis facta esse Sarmatica, imo nullius gentis, dum et Hebraea esse desierint, et aliena esse non coeperint. *Limen* igitur *portae*, sive ϑεὲ, imo *Saph*, quod Symmachus οὖδον, Aquila et Theodotion πρόϑυρον interpretati sunt, habebat calamum unum, hoc est, sex cubitos et palmum in latitudine, pro quo nescio quid volentes LXX, et addidere de suo, *sex hinc, et sex inde*.“ Ipsa autem Graeca Alexandrina hujus loci interpretatio in singulis fere codicibus aliter legitur. Nam codex Alexandrinus haec habet: *καὶ διεμέτρησε ϑεὲ ἐξ ἔνϑεν, καὶ ἐξ ἔνϑεν, καὶ τὸ αἰλὰμ τῆς πύλης ἴσον τῷ καλάμῳ.* Quae fideliter expressit Arabicus inter-

interpres. In codice vero Romano verba *θεὲ ἐξ ἔνθεν, καὶ ἐξ ἔνθεν* non leguntur, ſed tantum *καὶ τὸ αἰλὰμ κ. τ. λ.* In codice Syro-Hexaplari: ܘܡܫܚܗ ܠܬܐܐ ܠܬܐܐ ܫܬܐ ܘܫܬܐ ܘܠܐܝܠܡ ܕܬܪܥܐ ܫܘܐ ܠܩܢܝܐ *et menſus eſt Thee ſex et ſex, et Aelam portae aequalem calamo.* Quam omnem lectionum diverſitatem Villalpandus duplici ex capite originem ducere potuiſſe cenſet, et quod multa hoc Verſu calamo uno ſiniuntur, et quod eorum, quae dimetirentur, nomina, propriam ſaepe commutent notionem, ut aliam ſortiantur. „Ex quo factum eſt, ut vocem Hebraicam תָּא, quam in *thalamum* mox convertit Vulgatus, hic ita accipiat Hieronymus, ut ſi a LXX interpretibus uſurparetur pro סַף. Quodſi conjecturis uti liceat, potius arbitrarer, *liminis* (סַף) menſuram ab ipſis fuiſſe praetermiſſam, et eos ad *thalami* menſuras mox acceſſiſſe, vel, quod veriſimilius eſt, librariis ejusmodi menſuram fuiſſe relictam.“

7. Nomen תָּא Vulgatus conſtanter *thalamum* vertit, quam interpretationem comprobat L'Empereur in Not. ad Tractum Talmudicum *Middoth* (ſ. *de menſuris* Templi) Cap. IV. §. 2., dum obſervat, Syros Hebraeorum חֶדֶר, *conclave,* hac voce exprimere, niſi quod *Nun ſervile* inferant, ut Pſ. CV, 30. חַדְרֵי מַלְכֵיהֶם, *cubicula regum eorum,* Syrus vertit ܬܘܢܐ ܕܡܠܟܝܗܘܢ, et Novi Teſtamenti Syrus interpres Matth. VI, 6. XXIV, 26. Luc. XII, 3. Graecum *ταμεῖον* reddidit ſuo ܬܘܢܐ, quocum convenit Chaldaicum תָּוָן, תְּוָא, תָּוָן. Deſcendere nomen a radice תְּוָא, quacum conferre poſſis Arabicum ثَوَي, *ſubſtitit aliquo in loco, habitavit locum,* docet ſyntaxis verborum infra Vs. 10. תָּאֵי הַשַּׁעַר, ubi Camez immutatum originem arguit. 1 Reg. XIV, 28. idem nomen תָּא uſurpatur de *cella* ſtipatorum regis. Hoc vero loco, ex Sturmii ſententia (p. 65.), intelliguntur *conclavia* ſ. *cellae* utrinque tres, ad dextram et ſiniſtram portae, in ſubſtructione muri latentes, ſex cubitos longae

et

et latae, et aequalibus diſſitae intervallis, ut diſtinctius exponit Vs. 10. Jarchi, quem ceteri ſuae gentis interpretes ſequuntur, nomen תָּא explicat nomine יָצִיעַ, quod in codice Hebraeo 1 Reg. VI, 5. 6. occurrit, et a Jarchio tam eo loco, quam hoc noſtro, nomine franco-gallico exponitur, quod literis hebraicis אפנטיץ ſcribit, i. e. *appentis* (non *appendice*), tectum ſ. tugurium muro adſtructum (*ein Schuppen*), et, ut Jarchi obſervat, in latere quidem muri exteriore, id quod colligitur e Verſu 17., ubi abſoluta τῶν תָּאִים deſcriptione vates ſeſe adductum eſſe ait ad atrium exterius, unde ſequitur, quae antea deſcribuntur fuiſſe extra atrium illud exterius. Symmachus, Hieronymo referente, תָּא vertit παραστάδας, *poſtes*, nec aliter Syrus, qui ipſum graecum nomen ܦܪܣܛܕܐ retinuit. קָנֶה אֶחָד *Calamus unus*, i. e. ſex cubiti, Vs. 5. וּבֵין הַתָּאִים *Et interſtitium iſtorum conclavium*, ſ. murum, qui haec conclavia ſeparabat, dimenſus eſt. בֵּין h. l. nomen, *discrimen*, *ſpatium intermedium* ſignificans, ut ſupra XIX, 11. Levit. XXVII, 12. חָמֵשׁ אַמּוֹת *Quinque cubitos*; non erant usque adeo conjuncti thalami, ut illos intergerinus paries e cratibus aut aſſere discluderet, ſed murus interjectus quinque cubitorum, ita ut uno minus cubito latus eſſet, quam thalamus, quum hic ſex haberet cubitos, quibus pertica ſ. calamus conſtat. מֵאֵצֶל אוּלָם הַשַּׁעַר *Juxta veſtibulum ſ. porticum portae.* אוּלָם *propylaeum* ſ. *porticum* apertam ſignificare, parietibus carentem, liberisque columnis ſuffultam, colligitur ex 1 Reg. VII, 6. 7. Romani vocabant *veſtibulum*. Sic ſane Gellius *Noctt. Atticc.* L. XVI. Cap. 5. ex Caecilio Gallo in libro de ſignificatione verborum, *Veſtibulum*, ait, *eſſe non in ipſis aedibus, neque partem aedium, ſed locum ante januam domus vacuum, per quem a via aditus acceſſusque ad aedes eſt, quum dextra, ſiniſtraque inter januam tectaque, quae ſunt viae juncta, ſpatiam relinquitur, atque ipſa janua procul a via eſt, area vacanti interſita.* מֵהַבַּיִת *A domo*, i. e. intrinſecus, ut recte Vulgatus, oppoſitum eſt מִחוּץ, *extrin-*

extrinſecus, vid. Exod. XXV, 11. et cf. Storrii *Obſervatt.* p. 334. *Veſtibulum* igitur etiam *intrinſecus* portae huic exteriori adjacebat, ipſa ſymmetria cogente, cui opponeretur veſtibulum exterius portae interioris, de qua Vs. 23. 26. 31. קָנֶה אֶחָד *Sex cubitos*, quae fuit etiam exterioris liminis menſura, Vs. 6.

8. וַיָּמָד וגו׳ *Menſus etiam eſt ipſum veſtibulum portae.* מֵהַבַּיִת *Intrinſecus*, ut Vs. 7. קָנֶה אֶחָד *Uno calamo*, ab extrema columna parietina ad extremam liberam, obſervante Sturmio p. 71. ſeq. Integer hic Verſus omittitur in pluribus Kennicotti atque de-Roſſii codicibus, neque eum expreſſerunt LXX, Vulgatus et Syrus. „Eundem,“ inquit Hubigantius, „nos uncinis includimus, ut omittendum. Nam quatuor haec priora verba וימד את אלם השער otioſe iterant initium Verſus 9., haec autem tria poſteriora, מהבית קנה אחד, etiam otioſe finem Verſus 7. Utraque pugnant cum Verſu 9., et cum ſequentibus in numero cubitorum, pugnant etiam ipſa ſecum, cum veſtibulo portae unum tantum calamum aſſignant.“

9. וַיָּמָד אֶת־אֻלָם הַשַּׁעַר *Porro menſus eſt* exterius *veſtibulum portae.* שְׁמֹנֶה אַמּוֹת *Octo cubitorum latitudine*, nempe a centro parietinae columnae ad centrum liberae; nam ſine his unius calami, ſive ſex tantum cubitorum veſtibulum fuit. אֵלָיו Vulgatus, Aquilam ſequutus, *frontem ejus* vertit; Alexandrini ipſum poſuerunt hebraeum αἰλευ, id quod de Chaldaeo quoque et Syro valet. Singularem, אַיִל, 1 Reg. VI, 31. *frontiſpicium* eſſe *portae triangulare*, poſtibus impoſitum, res ipſa clamare videtur Michaëli in *Supplemm.* p. 70.; ſed quid Ezechieli pluralis אֵילִים ſignificet, ſeſe nondum expedire potuiſſe fatetur. Hebraei intelligunt *columnas*, ſive, ut Jarchi ait, poſtes, arborum inſtar rotundas, lapidibus caeſis exſtructas, et quod arboribus ſimiles eſſent nomen אֵילִים illas geſſiſſe, ab אֵלָה ſ. אֵלוֹן, *quercus.* Obſervat praeterea, Chaldaeum interpretem Jeſaj. VI, 4. pro אַמּוֹת הַסִּפִּים, *poſtes liminum*, אֵלְוַת סִפַּיָּא, poſuiſſe.

ſuiſſe. *Columnas* nomine אֵילִים denotari, cenſet quoque Sturmius. „Nam," inquit *Sciagr.* p. 70., „ſi columnae noſtrae capitulum ornemus more Corinthiorum inferius duplici ſerie palmarum, et ſuperius volutis, annon hirſutum *arietis* caput, et in helicem convolutis cornibus praeditum, ſatis apte repraeſentabit? Maneant ergo *columnae rotundae* palmis ornatae." Malim cum Coccejo *projecturas* (metaphora ab animali אֵיל dicto deſumta) intelligere parietis in imo prominentis, paulo altiores ſolo aut pavimento, in quibus palmae ad parietem et columnae ponuntur, quales in aedificiis ſplendidioribus videre eſt; vid. Vs. 16. 26. 31. 34. שְׁתַּיִם אַמּוֹת „Denſitas rotunditatis earum columnarum erat *duorum cubitorum*, et ſtabant in extremitate concavitatis veſtibuli; et altera quidem parieti dextro, altera vero parieti ſiniſtro juncta." Jarchi. וְאֻלָם הַשַּׁעַר *Sic* menſus eſt *veſtibulum portae* alterum. מֵהַבָּיִת *Ab interiore* facie portae verſus interius atrium, Vs. 7. 8.

10. וְתָאֵי הַשַּׁעַר *Ceterum thalami*, ſ. conclavia, cellae, *hujus portae* orientalis, vid. Vs. 7. דֶּרֶךְ הַקָּדִים Vs. 6. 19. שְׁלֹשָׁה מִפֹּה וּשְׁלֹשָׁה מִפֹּה Numero *tres* erant *hinc et inde*, i. e. utrinque, a dextra et ſiniſtra parte, cf. Vs. 12. 21. 26. 34. וּמִדָּה אַחַת לְאֵילִם „*Et menſura eadem* erat *columnis*, quae poſitae erant in liminibus veſtibuli a parte interiore." Jarchi.

11. וַיָּמָד אֶת־רֹחַב פֶּתַח־הַשַּׁעַר *Poſtea menſus eſt latitudinem aperturae portae*, i. e. aperti in porta ſpatii, cf. Vs. 13. עֶשֶׂר אַמּוֹת *Decem cubitorum*, ut infra XLI, 1., computatis nempe utrinque ſemicolumnis, ſive poſtibus unius cubiti; nam alioqui porta latius aperta fuiſſet, quam veſtibuli quod erat octo cubitorum, Vs. 9. אֹרֶךְ הַשַּׁעַר שְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת *Longitudo* autem erat *tredecim cubitorum*, „videlicet cubitorum decem e regione concavitatis oſtii et cubiti unius et dimidii in unaquaque parte," ut ait Jarchi, qui addit, vatem id, quod eſt juxta oſtium, vocare *latitudinem*, id vero, quod eſt juxta concavitatem veſtibuli, nominare

nare *longitudinem*, „quoniam *altitudo* portae eſt illius longitudo, atque latitudo eſt ab uno limine ad alterum; veſtibulum autem, quoniam prominentia concavitatis ejus ſeſe traxit ab oriente ad occidentem, quoad menſuram minus eſt, quam menſura concavitatis ejus a ſeptentrione ad meridiem; nam veſtibulum octo cubitorum latitudinem habuit (Vs. 9.), iſta autem concavitatis erat tredecim cubitorum, quare Ezechiel menſuram majorem vocat *longitudinem.*“ Sturmio *Sciagr.* p. 66. numerus XIII. alienus et imperfectus videtur, unde pro *tredecim* vertendum putat *ter decies*, invito linguae uſu.

12. וּגְבוּל לִפְנֵי הַתָּאוֹת *Terminus vero*, ſpatium, *ante thalamos erat.* Vulgatus: *et marginem ante thalamos* ſcil. menſus eſt, ex Vs. 11. Cf. XLIII, 20. אַמָּה אֶחָת *Unius cubiti*, quantum videlicet projecturae utrinque inter tres thalamos poſitae a pariete prominebant. Vid. Sturmii *Sciagr.* p. 71. וְאַמָּה־אַחַת גְּבוּל מִפֹּה *Et ſic etiam ex altera parte unius cubiti ſpatium* inter projecturas erat; ita ut porta inter oppoſitos parietes *duodecim*, inter columnas autem *decem* cubitos pateret, uti dictum Vs. 11. וְהַתָּא *Thalamus* autem ſive *conclave unumquodque* Vs. 7. שֵׁשׁ אַמּוֹת *Sex* erat *cubitorum* et quadratum, Vs. 5. XLI, 1. מִפּוֹ — מִפּוֹ *Hinc et inde*, i. e. utrinque, ut Vs. 10.

13. וַיָּמָד אֶת־הַשַּׁעַר *Deinde menſus eſt* per oppoſita oſtia thalamorum, totius *portae* et aedificii ejus latitudinem. מִגַּג הַתָּא לְגַגּוֹ *A tecto*, i. e. *a ſummo* et extremo *pariete uſque ad extremum* oppoſiti thalami *parietem.* Ita de *ſuperiore parte* altaris nomen גַּג uſurpatur Exod. XXX, 3. XXXVII, 26. Nam *tectum* proprie dictum thalami non habuerunt, quippe qui ſub portae tecto, vel potius lacunari, erant, ſed ſuum modo laquear, inquit Sturm l. c. p. 68. רֹחַב עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמּוֹת *Latitudo viginti quinque cubitorum*, nempe parietis extremi *utrinque ſemicubitum*, parietis thalamorum enterioris *utrinque* ſemicubitum, ſubſtructionis ejus *utrinque* ſemicubitum, thalami *utrinque ſex* cubitos,

cubitos, qui collecti faciunt *quindecim*, et his additi *decem* pro portae apertae latitudine ex Vs. 11., una summa prodeunt cubiti *viginti quinque*. Cf. Vs. 21. 25. 29. פֶּתַח נֶגֶד פָּתַח Idque per *ostium* e diametro *oppositum ostio*. Cf. Vs. 2. 3.

14. וַיַּעַשׂ *Et fecit*, scil. mensurando, atque sic fieri jussit; nam adveniente propheta totum alioqui jam extitit aedificium. אֶת־אֵילִים *Projecturas*, vid. Vs. 9. שִׁשִּׁים אַמָּה Vulgatus: *per sexaginta cubitos*, nempe secundum longitudinem totius aedificii hujus portae. Videlicet secundum Sturmii computum (p. 72.) *semicubitum* pro basi, *sex* cubitos ab extrema columna vestibuli ad parietinam, *unum* cubitum projectionis parietinae, *sex* spissitudinis muri, *triginta sex* interioris portae longitudinis, *sex* spissitudinis muri interioris, *unum* latitudinis projectionis columnae parietinae, *tres* ad extimum columnae vestibuli interioris, et *semicubitum* pro basi, unde summa *sexaginta* cubitorum. וְאֶל־אֵיל *Et juxta projecturas*, Vs. 9. 16. In pluribus codicibus a de-Rossio inspectis אֵיל, in statu constructo, scriptum exstat, quod de-Rossi praeferendum censet. הֶחָצֵר *Atrium* s. *areola* aut *spatium* quoddam intra projecturas. Nam *atrium* proprie dictum, *locum subdialem*, parietibus cinctum, hic significari non posse, quisque intelliget, inquit Sturmius p. 72., ipseque p. 73. *arcus* s. *portas* intelligit super thalamos inter duas quasvis projecturas constitutas, easdemque apertas, nec foribus clausas, adeoque liberi accessus, et liberi ac sereni aëris, quae majoris portae quasi fuerint *suburbia*, coll. Levit. XXV, 31. Jesaj. XLII, 11. Quae quidem interpretatio etsi nobis non extra omnem dubitationem posita videatur, ipsi tamen, architecturae ignari, meliorem dare non possumus. הַשַּׁעַר Et *porta* ejusmodi minor, per asyndeton, cf. Vs. 48.; vel, ad mentem Sturmii, per appositionem: *porta* nempe. סָבִיב סָבִיב *Per circuitum*, ut Vulgatus vertit, i. e. per universam portam majorem, cf. Vs. 15. 16. 17. 25. Jarchi: „Et sic cunctis postibus atrii, qui erant in omnibus vestibulis portarum

illius (atrii) circumcirca; nam et in aquilonari et auſtrali parte atrio fuerunt portae juxta formam illius portae, ſicuti in ipſo textu exponitur."

15. וְעַל־פְּנֵי *Ante* autem, ut infra XLII, 8. הַשַּׁעַר הָאִיתוֹן *Portam introitus* vel: *portam* quae eſt *introitus.* „Dicitur *porta introitus*, quoniam introitum et exitum praebebat omnibus, qui ad atrium veniebant." Jarchi. Sunt codices, pauci tamen, in quibus שַׁעַר ſine ה ſcribitur, quod melius judicat de-Roſſi, quum a nomine in regimine poſito *He* articuli alias abeſſe ſoleat. Sed non deſunt ſimilis conſtructionis exempla, vid. not. ad VII, 7. Vol. I. p. 186. Nomen הָאִיתוֹן, hoc ſolo loco obvium, ab אָתָה, *advenit,* eſſe Chaldaicam vocem, ejusdem cum hebraico בִּיאָה *introitus* (vid. ſupra VIII, 5.) ſignificationis, obſervat Jarchi. Litera Jod in היאתון, uti in textu ſcribitur, τῷ א praepoſita, indicat, fuiſſe olim codices, in quibus defective הָאתוֹן ſcriptum fuerit; vid. Hilleri *Arcanum Kethib et Keri* p. 114. 117. Chethib היאתון Michaelis in *Supplemm.* p. 79. exiſtimat ut verbum explicandum, *He* ut pronomine relativo poſito, *porta, per quam veniebant,* i. e. intrabant. Pro verbo cum articulo videtur et Vulgatus habuiſſe, vertit enim locum noſtrum: *et ante faciem portae, quae pertingebat usque ad faciem veſtibuli portae interioris.* Graecus Alexandrinus, quem Arabs ſequitur: *καὶ τὸ αἴθριον τῆς πύλης ἔξωθεν.* Chaldaeus: וְקֳדָם תַּרְעָא מְצִיעָאָה *et ante portam mediam.* Ita et Syrus. עַל־לִפְנֵי אֻלָם הַשַּׁעַר הַפְּנִימִי *Usque ad frontem veſtibuli portae interioris.* Prius comma terminum *a quo*, poſterius hoc terminum *ad quem* deſignat. Vocem הַפְּנִימִי cum הַשַּׁעַר conjungendam alii cum אֻלָם jungunt, minus commode. Pro עַל־לִפְנֵי tres codices Kennicotti et unus de-Roſſii legunt גַל־פְּנֵי, probante de-Roſſio. Alius quidam Kennicotti codex et unus de-Roſſii, Toletanus, a prima manu habet עַד לִפְנֵי, *usque ad faciem,* quod Vulgatus expreſſit. חֲמִשִּׁים אַמָּה *Quinquaginta* erant *cubiti,* ut Vs. 21. 25. 29. Univerſa namque portae longitudo, ut Vs. 14. vidimus, fuit *ſexaginta* cubitorum; ſi itaque

ſub-

ſubtrahas *ſex et dimidium* cubitum anterioris, et *tres ac dimidium* interioris veſtibuli, pro reliqua portae longitudine *quinquaginta* relinquuntur, Sturmio ſupputante, p. 74.

16. חַלּוֹנוֹת *Feneſtrae* (a חָלַל, *perforavit*), Sturmio (p. 63.) ſunt *feneſtellae*, ad illuſtrandas ſcalas cochleares intra murum latentes, Vs. 7. אֲטֻמוֹת *Clauſae*, quibus Hebraei monent non intelligendas eſſe omnino clauſas, ſed tales, quae extrinſecus latae, intus vero magis ſtrictae eſſent, vel, ut alii volunt, latiores intus, et anguſtiores foris. Ita Lutherus: *inwendig weit, und auswendig enge.* Vulgatus vertit *obliquae*, eodem haud dubie ſenſu. Hieronymus: „Quas Septuaginta *abſconditas* [θυρίδες κρύπται], Symmachus τοξικὰς vocat, quae feneſtrae *obliquae*, vel τοξικαὶ idcirco a *ſagittis* vocabulum perceperunt, quod, inſtar ſagittarum, anguſtum in aedes lumen immittant, et intrinſecus dilatentur." Syrus: ܘܟܘܐ̈ ܡܣܛܝܢ ܡܢ ܠܓܘ ܘܡܥܝܩܢ ܠܒܪ *et feneſtrae intus obliquae, anguſtae foris.* Chaldaeus: כַּוִּין סְתִימָן, *feneſtrae clauſae.* Villalpandus obſervat, Hiſpanos ejusmodi feneſtras ſimiliter a *ſagittis*, quas *ſaetas* vocant, appellare *ſaeteras*, quod ſagittarii in muris ejusmodi delectarentur feneſtris, quo hoſtem ita ex obliquo ſagittis peterent, ut ab hoſtium ejaculatione, parietis interventu, ipſi tuti eſſent. Alii reticulatas putant eſſe feneſtras, decuſſatis lineis, quas Galli *Jalouſies*, Hiſpani *Geloſias* appellant, quia iſtae obductis cancellis quaſi clauſae ſunt. Id vero videtur ſuadere, quod infra XLI, 16., ubi easdem voces Vulgatus *feneſtras obliquas*, Septuaginta reddunt θυρίδες δικτυωταὶ, id eſt, *reticulatae*, ſeu *cancellatae.* Sicut etiam 1 Reg. VI, 4., ubi earundem feneſtrarum mentio, θυρίδας παρακυπτομένας κρύπτας. Idem putat Hieronymus infra ad XLI, 16. *Feneſtrae*, inquit, *erant factae in modum retis, inſtar cancellorum, ut non ſpeculari lapide, vel vitro, ſed lignis interraſilibus, et vermiculatis, clauderentur.* Michaelis quoque in *Supplemm.* p. 67., אֲטֻמוֹת „*clauſas*," ait, „vel *coopertas* interpretor, praeeunte Aquila,

 ex

ex Arabico أطم, *cooperuit,* id eſt, ſive totas extus clauſas aſſeribus, ſive, quod mihi potius videtur, quibus extus tabulae interraſiles (*Jalouſies*) obductae, lucem et liberum aërem admittentes, ſed proſpectum in templum prohibentes.“ Nobis tamen magis videtur accommodata loco, et ad uſum excipiendi luminis, feneſtra in eum modum efformata, de quo prius. אֶל־הַתָּאִים *Ad thalamos* erant, vid. not. ad Vs. 7. וְאֶל אֵלֵיהֵמָּה *Et ad projecturas eorum,* vid. Vs. 9. 37. 49. לִפְנִימָה לַשַּׁעַר *Intra portam,* 1 Reg. VI, 30. סָבִיב סָבִיב Vs. 14. 17. לָאֵלַמּוֹת *In veſtibulis,* Vs. 21. 22. 30. Quum portae lata haberent longaque veſtibula, ubi conventus fiebant hominum frequentes, neceſſarium erat lumen, quod in loco magna ex parte clauſo futurum videbatur exiguum, niſi adderentur feneſtrae illae obliquae, per quas ab admiſſo lumine locus illuſtraretur. וְאֶל־אַיִל *Et ad projecturam* unamquamque, ad ſingulas projecturas, vid. Vs. 9. 14. תִּמֹרִים *Palmae* erant duae, Vs. 26., cf. Vs. 31. 34. ad Vs. 9. LXX: *καὶ ἐπὶ τὸ αἰλὰμ φοίνικες ἔνθεν καὶ ἔνθεν.* Vulgatus: *et ante frontes pictum palmarum.* Chaldaeus: וְעַל אֵלָּא כוֹתַרְתָּא *et ſuper frontes capitella,* ut Latinus interpres vertit; ſed proprie vox Chaldaica *coronas* videtur ſignificare, ut כִּתְרָא. Syrus haec verba non expreſſit.

17. Abſoluta portarum, et quae ad eas pertinerent, veſtibulorum, thalamorum, ornamentorumque deſcriptione, vates recta occidentem verſus tendens, e porta egreditur ad atrium, id quod ſignificare voluiſſe videtur Latinus interpres, dum וַיְבִיאֵנִי, *eduxit me* vertit, pro quo LXX *εἰσήγαγέ με* poſuerunt, eodem ſenſu, portam enim egreſſus atrium ingreditur, quod hebraice חָצֵר dicitur, quo omnis locus ſubdialis muro circumcluſus denotatur, ut Arabico حظير, *ſepimentum.* Atrium autem illud, quod vates ingreditur, dicitur הַחִיצוֹנָה *exterius* (ut Vs. 20. 31. XLII, 1.), ſive Iſraelitarum, quod medium erat inter atrium gentium et atrium

atrium ſacerdotum; dicitur autem *exterius* comparatione atrii ſacerdotum, quod proxime templum ipſum attingebat, de quo interiori atrio vid. Vs. 23. Cf. not. ad Vs. 6. וְהִנֵּה *Et ecce!* atrium ſplendidis aedificiis undique cinctum erat, cf. not. ad Vs. 5. לְשָׁכוֹת LXX et Vulgatus *gazophylacia* reddiderunt, Aquila, Hieronymo referente, *cellaria*, Symmachus vero *ἐξέδρας*, „quae habitationi Levitarum atque ſacerdotum fuerant praeparatae," ut idem Hieronymus addit. Vocis hebraeae origo ignoratur quidem; ſed *conclavia*, templi praeſertim, ea indicari, non ſinunt dubitare loca, quibus occurrit, vid. e. c. Jerem. XXXV, 2. ſeqq. Eſr. VIII, 29. Nehem. XIII, 4. ſeqq. 1 Chron. XXVIII, 11. ſeqq. 2 Chron. XXXI, 11. De *conclavi* domus privatae dicitur 1 Sam. IX, 22. Syrus male ܕܪ̈ܓܐ, *gradus*, reddidit. Ex his, quae infra XLII, 1. 8. 9. legimus, haec conclavia ſuſpenſa fuiſſe patet, ac ſuper prima contignatione ſaltem exſtructa, ſub quibus aditus aperiebatur, ſive, in quae per ſcalas aſcendebatur. „Atria," inquit Sturmius *Sciagr.* p. 75., „undique aedificiis cincta erant, aequalem cum porta profunditatem, nempe quinquaginta cubitorum ſortita [vid. infra XLII, 8. 9.], ceterum hac ratione conſtructa: primo ſubſtructio circumjacentium aedificiorum, quae triplicis erant contignationis, undique *cava* erant *cellariis*, et cryptoporticibus adſtructa, quibus lumen extrinſecus per feneſtras adveniebat ordinarium et copioſum. Ejusmodi receptaculis opus erat ad reditus templi adſervandos, qui humidum cellarum ſubterreſtrium non ferebant, ut materia pro veſtibus, velis et tapetibus. Sub his vero procul dubio aliae erant profundiores cellae, vino v. g. recondendo aptae. Ita ſuper hac conſtructione ſolum aedificiorum elatius erat ſolo portarum. Ad quod utrinque ſupra thalamos prodiens pertingebat. Solum hoc, procul dubio ſolidiſſimis fornicibus incumbens, *pavimento* poterat ſtratum eſſe, ſuper quo *porticus* magnificae et ſpatioſae utrinque exſtabant, pro recipiendo populo, qui praeſertim feſtis diebus eo confluebat." וְרִצְפָה *Et pavimentum,* ut

ut Vulgatus vertit, Vs. 18. XLII, 3. collato Syriaco ܪܨܦ *ſpiſſavit, denſavit,* unde ܪܨܝܦܘܬܐ *ſpiſſitudo, denſitas, ſtratura.* Jarchi, poſtquam vulgo receptam nominis hebraei interpretationem vocabulo gallico *planchez* attuliſſet, addit, ex ſua ſententia רִצְפָה notare *tabulatum* ſ. *ſtructuram altiorem,* ad quem aſcenditur, ſuper qua cubicula (*chambres*) fuerint. LXX *περιστύλια* verterunt. Chaldaeus vocem hebraeam retinuit. Syrus, qui vocabulum, quod proxime praeceſſit, *gradus* vertit, noſtrum אֶל־הָרִצְפָה in fine verſiculi, ܚܕ ܠܥܠ ܡܢ ܚܕ, *unum ſuper alterum* reddidit. עָשׂוּי לֶחָצֵר Ita *factum* erat *atrio,* cf. XLI, 18. 19. XLVI, 23. שְׁלֹשִׁים לְשָׁכוֹת *Triginta* videlicet *conclavia* erant, „ſeptem utrinque ad portam verſus ſeptentrionem et meridiem, et octo utrinque verſus occidentem, duodecim cubitis invicem diſtantes, ita quidem, ut ſemper inter duas columnas conclave unum conſiſteret, una quoque, ſed ſpatioſa feneſtra, illuminandum, quomodo in ipſo ſtatim atrio potuerunt numerari,“ ut Sturmius ait pag. 75. אֶל־הָרִצְפָה *Supra pavimentum* exſtructae, nam אֶל pro עַל, ut ſaepe alias apud Noſtrum, et h. l. poſitum eſſe, monet Kimchi.

18. וְהָרִצְפָה אֶל־כֶּתֶף הַשְּׁעָרִים *Et pavimentum ad latus portarum* erat, vel attingebat, ut ſupplet Sturm. p. 79. Jarchi vero, qui, ut vidimus ad Vs. praecedentem, רִצְפָה *tabulatum* interpretatur, ad haec verba notat: „altitudo portarum atrii diſtinguebat tabulatum, ita ut illud (tabulatum) non circumdaret totum atrium undique, eratque illud (tabulatum) ad latera portae utrinque e regione altitudinis portarum.“ לְעֻמַּת *Juxta,* Exod. XXXVIII, 18. 2 Sam. XVI, 13. אֹרֶךְ הַשְּׁעָרִים, vid. Vs. 11. 15. הָרִצְפָה הַתַּחְתּוֹנָה *Pavimentum inferius,* vid. not. ad Vs. 17. et cf. XLI, 7.

19. וַיָּמָד רֹחַב *Poſtea menſus eſt latitudinem* totius aedificii circa atrium Iſraelitarum, Vs. 17. LXX: *καὶ διεμέτρησε τὸ πλάτος τῆς αὐλῆς.* מִלִּפְנֵי הַשַּׁעַר הַתַּחְתּוֹנָה *A coram,* i. e. ante (ut 1 Reg. VIII, 54. Eſr. X, 6.) *portam*

infe-

inferiorem. Vulgatus: *a facie portae inferioris usque ad frontem atrii inferioris.* Incipiebat igitur menſurando, ubi porta *exterior* (ita LXX: ἀπὸ τοῦ αἰθρίου τῆς πύλης τῆς ἐξωτέρας), ſive, ob depreſſiorem ſitum, *inferior,* intra veſtibulum, aut portae aedificium finitur, *Sturm.* p. 76. „*Inferiorem* januam vocat priorem januam interioris atrii, nam ab ea per gradus in atrium interius erat adſcenſus, quo ſit, ut dicatur *inferior.* Hinc apparet, quod poſtea docetur de gradibus (Vs. 22.), eos non eſſe extra muri ſui craſſitudinem, alioqui non poſſet *inferior* dici janua, ſi eſſet ſupra gradus collocata. Deinde ipſi interiorum atriorum gradus partem occuparent longitudinis exteriorum atriorum.“ Castellio. In הַתַּחְתּוֹנָה *He* eſt *paragogicum,* adeoque nomen maſculini generis, et accentus eſt *Milel,* ut ad marginem notatur, id eſt, in penultima. לִפְנֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִי *Ante atrium interius* ſ. ſacerdotum (Vs. 15. 23. 1 Reg. VI, 36.), uti 2 Paral. IV, 9. dicitur. מִחוּץ *Ab extra* ſ. *extrinſecus* XLVI, 2., i. e. ad exteriorem parietem aedificii, quod interius atrium cingebat; nam in illud aedificium nondum introductus eſt vates. מֵאָה אַמָּה *Centum cubitos,* ut Vs. 23. 27. 47. הַקָּדִים וְהַצָּפוֹן *Ad orientem et ad aquilonem,* uti Vulgatus vertit, adeoque metiendo omnes plagas ab occidente ad orientem (Vs. 10.), et a meridie ad ſeptentrionem (Vs. 20.), aedificium fuit centum cubitos longum, et atrium exacte quadratum.

20. וְהַשַּׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו *Portam quoque, quae reſpiciebat,* ut Vs. 6. 22. דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן *Septentrionem verſus,* Vs. 10. 24. 27. לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה *Atrii* ſcil. *exterioris,* vid. Vs. 17. אָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ Eadem videlicet menſura, qua menſus erat portam orientalem, Vs. 6. ſeqq. „Portam interioris atrii ſeptentrionalis, quae foras ad exterius atrium ſeptentrionale ſpectabat, eadem ratione metatus eſt, qua portam exterioris atrii orientalis, quam modo deſcripſit, et porro ſeptentrionalis, cujus ſimul mentionem fecit.“ Castellio.

21. וְתָאָיו *Ita etiam thalami ejus,* vid. Vs. 7. 10. מִפּוֹ *Utrinque* tres fuerunt, vid. Vs. 10. וְאֵילָיו *Et columnarum*

narum ejus, vid. Vs. 9. 16. וְאֵלַמָּיו הָיָה *Et veſtibulorum* menſura *fuit*, Vs. 16. 22. 24. 26. הַשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן *Portae prioris*, i. e. orientalis, Vs. 6. ſeqq.; cf. etiam Vs. 22.

22. וְחַלּוֹנָיו Vid. Vs. 16. וְאֵילַמָּיו Vs. 16. 21. אֲשֶׁר פָּנָיו Vs. 6. 20. דֶּרֶךְ הַקָּדִים Vs. 6. 20. וּבְמַעֲלוֹת שֶׁבַע *Et per ſeptem gradus* aſcendebant in portam, cf. Vs. 6. 26. 31. et not. ad Vs. 19. וְאֵילַמָּיו *Et veſtibula* ſ. porticus *ejus*, Vs. 21. לִפְנֵיהֶם *Ante portas* erant. Suffixum maſculinum ad *portas*, non ad *gradus* referendum.

23. וְשַׁעַר *Porta etiam* ſimilis erat. לֶחָצֵר הַפְּנִימִי *Ad interius atrium*, Vs. 19. 27. נֶגֶד הַשַּׁעַר לַצָּפוֹן וְלַקָּדִים *E regione*, ex oppoſito (Vs. 13.) *portae verſus ſeptentrionem et verſus orientem*, Vs. 6. 20. מֵאָה אַמָּה Ut etiam hic quadratum eſſet atrium.

24. וַיּוֹלִכֵנִי *Poſtea duxit me*, ut XLIII, 1. XLVII, 6. דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם *Viam* ſ. verſus *auſtrum*, Vs. 20. 22. בַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה *Secundum easdem menſuras* orientalis et aquilonaris portae, cf. Vs. 21. 28.

25. וְחַלּוֹנִים לוֹ *Feneſtrae* quoque *portae* erant, Vs. 16. 22. כְּהַחַלֹּנוֹת הָאֵלֶּה *Sicut illae feneſtrae* portae orientalis Vs. 16. et ſeptentrionalis Vs. 22. חֲמִשִּׁים אַמָּה Vid. Vs. 15, 21. חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים אַמָּה Vid. Vs. 13. 21.

26. וּמַעֲלוֹת שִׁבְעָה *Gradus etiam ſeptem*, ut Vs. 22. עוֹלֹתָיו *Adſcenſus* ſ. *adſcenſibus ejus* erant, cf. 1 Reg. X, 5. וְאֵילַמָּיו *Et veſtibula* ſ. porticus *cujusque* portae, liberis columnis factae, Vs. 21. וְתִמֹּרִים לוֹ *Et palmae* caelatae *ipſi* erant, Vs. 16. אֶל־אֵילָיו *Ad projecturas ejus*, vid. Vs. 9. 10. 31.

27. וְשַׁעַר לֶחָצֵר הַפְּנִימִי *Porta quoque erat atrio interiori*, Vs. 23. 32. 44., oppoſita portae auſtrali exterioris atrii, Vs. 24. דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם *Meridiem verſus*, Vs. 24. 28. מֵאָה אַמּוֹת Ut etiam hic quadratum eſſet atrium, ſicut ad portam orientalem, Vs. 19., et ſeptentrionalem, Vs. 23.

28.

28. Poſtquam eadem menſura menſus eſſet et abſolviſſet exteriorem portam *orientalem* (Vs. 6. ſeqq.), *ſeptentrionalem* (Vs. 20. ſeqq.), et *meridionalem* (Vs. 24. ſeqq.), cum atriis earum, וַיְבִיאֵנִי אֶל־חָצֵר הַפְּנִימִי, *tum porro deduxit me ad* ipſum *interius atrium*, Vs. 19. 23. 27. בְּשַׁעַר הַדָּרוֹם *Per* interiorem *portam auſtralem*, Vs. 27. וַיָּמָד וגו׳ *Ubi menſus eſt* interiorem *illam portam auſtralem ſecundum easdem menſuras* exteriorum portarum, cf. Vs. 21. 24. 29. et *Sturmium* p. 79.

29. וְתָאָיו Vid. Vs. 7. 10. 21. וְאֵלָיו Vs. 9. 14. 33. וְאֵלַמָּיו Vs. 21. 26. כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה *Sicut ſupra*, ut Vulgatus vertit, vid. Vs. 24. 28. וְחַלּוֹנוֹת לוֹ Vs. 16. 33. 36. חֲמִשִּׁים אַמָּה אֹרֶךְ Vid. Vs. 15. וְרֹחַב וגו׳ Vid. Vs. 13. 21. 25.

30. וְאֵלַמּוֹת *Item veſtibula* ſ. *porticus*, Vs. 16. אֹרֶךְ וגו׳ *Quorum longitudo erat viginti quinque cubitorum*, juxta portae latitudinem, Vs. 29. וְרֹחַב *Latitudo vero*, a pariete ad extimam columnam verſus exterius atrium erat *quinque cubitorum*.

31. אֶל־חָצֵר הַחִיצוֹנָה *Ad atrium exterius* (Vs. 17.), nam in interiori atrio huic portae veſtibulum non fuit, ut portae quidem exteriori, Vs. 8. וּמַעֲלוֹת שְׁמוֹנֶה *Octo autem gradus*, quum exterioribus portis *ſeptem* tantum eſſent, Vs. 22. 26. מַעֲלָיו Erant *adſcenſus ejus*, Vs. 34. 37., cf. 1 Sam. IX, 11.

32. Quumque auſtralem iſtam portam abſolviſſet, וַיְבִיאֵנִי *deduxit me*, Vs. 17. 28. 35. דֶּרֶךְ הַקָּדִים *Orientem verſus* ad orientalem portam interioris atrii. Non eundem ordinem ſequitur in dimetiendis interioribus portis, quem tenuerat in exterioribus: ibi enim orientalem portam primum ingreſſus (Vs. 6.), ad dextram deinde divertit aquilonem verſus (Vs. 20.), ac tandem ad portam meridianam (Vs. 24.). In portis vero interioribus eam primum dimenſus eſt, quae omnium proxima erat ei, quae ultimo loco definita erat in via auſtrali: at quoniam per atrium exte-

rius

rius ducebatur, ut eadem ratione poſſet interiores portas metiri ab exterioribus ad interiora, eam portam ſecundo loco metitur, quae illi primum occurrit, nempe orientalem. כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה *Secundum easdem menſuras*, Vs. 28. ſeqq. deſcriptas.

34. וְאֵלַמָּיו לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה *Porticus quoque ſuae* portae huic erant *verſus atrium exterius*, Vs. 31. וְתִמֹּרִים Vs. 16. 26. וּשְׁמֹנֶה מַעֲלוֹת מַעֲלָיו Ut Vs. 31. 37.

35. אֶל־שַׁעַר הַצָּפוֹן *Ad portam ſeptentrionalem*, interiorem puta (ut VIII, 3.), nam de exteriore dixerat Vs. 20. ſeqq. כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה *Juxta menſuras ſuperiores*, ut Vulgatus vertit, Vs. 24. 28. 31.

37. וְאֵילָיו *Projecturas autem ejus* (Vs. 9.), veſtibulum facientes, coll. Vs. 31. et 34.

38. וְלִשְׁכָּה וּפִתְחָהּ בְּאֵילִים הַשְּׁעָרִים *Inſuper* inferius *conclave* ſ. cellarium (vid. Vs. 17.) erat, *cujus oſtium inter columnas*, inter columnas videlicet *portarum*, praecedens nomen abſolutum repetendum in conſtructo, ut Vs. 15. Jud. XVIII, 14. Hoſ. XIV, 3. Jarchi: „Juxta portam aquilonarem in atrio Iſraelitarum erat conclave, cujus oſtium erat in lateribus portarum; nam voce אֵילִים ſubinde *latera portae* ſignificantur.“ Vulgatus nomen לִשְׁכָּה diſtributive in plurali capit, vertit enim ita: *et per ſingula gazophylacia oſtium in frontibus portarum*, i. e. oſtia ſingula gazophylaciorum erant inter *frontes*, vel ſemicolumnas *portarum*, quae poſtea portae et univerſi atrii exornabant. שָׁם יָדִיחוּ אֶת־הָעֹלָה *Ibi lavabunt holocauſtum*, quod ex praeſcripto Levit. I, 11. ad latus altaris ſeptentrionale lavandum erat. „Uti undique in ſubſtructione *feneſtrae* erant *cellaria* illuſtrantes (cf. not. ad Vs. 7. 16. 17.), ita duae proximae earum juxta veſtibulum mutatae erant in oſtia; ut extrinſecus ſtatim ex atriis acceſſus ad duo cellaria pateret, pro lavandis aut recondendis holocauſtis. Haec vero videntur tantum ad portam meridionalem et ſeptentrionalem fuiſſe.“ Sturmius in *Sciagr.* p. 79.

39.

39. וּבְאוּלָם הַשַּׁעַר *At in vestibulo portae*, Vs. 7. 40. supra substructionem, intra binas projecturas laterales, *Sturm.* p. 79. שְׁנַיִם שֻׁלְחָנוֹת *Duae mensae* positae erant, et aliae insuper ad utrumque ostii latus, Vs. 40. seqq. מִפּוֹ — מִפֹּה *Hinc et illinc*, s. utrinque, ut Vs. 10. 34. 37. וְהַחַטָּאת *Et victimas pro peccato*, vid. Levit. IV, 3. וְהָאָשָׁם *Et sacrificia pro reatu* s. *delicto*, Levit. V, 19. VII, 1. et cf. infra XLII, 14. XLIV, 29.

40. וְאֶל־הַכָּתֵף *Insuper ad latus*, Vs. 18. 41. 44., ostii nempe, sive portae. מִחוּצָה *Foris*, *exterius*, Vs. 44. לָעוֹלֶה *Ascendenti*, si quis ascendat. Alii: *ad adscensum*, collato feminino supra Vs. 26. לְפֶתַח *Ostii*, vel, *ad ostium*, s. *aperturam*, Vs. 11. הַשַּׁעַר הַצָּפוֹנָה *Portae versus septentrionem*, Vs. 35. 44. וְאֶל־הַכָּתֵף הָאַחֶרֶת *Sic etiam ad alterum latus*, eodem loco. אֲשֶׁר לְאֻלָם Vs. 39.

41. אַרְבָּעָה שֻׁלְחָנוֹת *Quatuor* ergo *mensae* erant *hinc*, *et quatuor isthinc ad latus portae.* שְׁמוֹנָה שֻׁלְחָנוֹת Sive *octo* in unum numerum collectae *mensae*, quatuor in vestibulo, Vs. 39., et quatuor ad latus portae, Vs. 40. אֲלֵיהֶם יִשְׁחָטוּ *Super quas immolabant*, ut Vulgatus vertit, cf. Vs. 39.

42. אַבְנֵי גָזִית Erant *lapides* s. *lapidibus* caesionis, i. e. caesi et politi, ab Aramaeo גְזָה, quod convenit cum Hebraeo גָּזַז, *amputavit*, *dolavit.* אֲלֵיהֶם *Super istas* scil. mactarent. Alia ejusmodi ellipsis Vs. 43. וְיַנִּיחוּ *Et* deinde *reponerent*, XLII, 14. Num. XVII, 19.

43. Pro וְהַשְׁפַתַּיִם Vulgatus, Aquilam et Theodotionem sequutus, posuit *labia earum* (mensarum), quasi cum *Sin* וְהַשְּׂפָתַיִם legissent. Chaldaeus עוּנְקְלִין, *uncinos*, vertit, unde Jarchi: „Uncini ferrei fixi erant in columnis brevibus, quae erant in domo laniorum in aquilonari latere, ad suspendendum et excoriandum in eis sacras hostias.“ *Uncinorum* significatio tamen minime congruit altero loco, quo hoc nomen occurrit, Ps. LXVIII, 14., quo plures interpretes

tes *chytropodes,* ſ. *lapides focarios* intelligunt, quos et h. l. quidam aptos eſſe exiſtimant, vid. not. ad laudat. Pſalmor. loc., ubi nos voce hebraica *terminos* indicari conjecimus, a שָׁפַת, *poſuit.* A qua quidem ſententia non multum abhorret eorum interpretum opinio, qui h. l. *limbos*, ſ. *duo aſſeres* intelligunt, ad dextram et ſiniſtram menſarum oram prominentes, qui victimas, dum excoriarentur, a lapſu prohiberent. טֹפַח אֶחָד *Palmi unius*, i. e. menſurae quatuor digitorum, ut inde patet, quod craſſities maris aenei, quae 1 Reg. VII, 26. 2 Paral. IV, 5. טֹפַח dicitur, Jerem. LII, 21. אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת *quatuor digitorum* definitur. Cf. Michaelis *Supplemm.* p. 1019. מוּכָנִים *Firmati*, aptati, Particip. formae Hophal a כּוּן, vid. Jeſaj. XVI, 5. XXX, 33. Proverb. XXI, 31. בַּבַּיִת *Introrſum*, ſive, ut recte Vulgatus, *reflexa intrinſecus*, ut oppoſitum הַחוּץ vel מִחוּץ *foris* vel *exterius* ſignificat, Vs. 40. 44. וְאֶל־הַשֻּׁלְחָנוֹת *Ut ſuper menſas*, reponerent victimarum carnes, cf. Vs. 39. 41. 42. בְּשַׂר הַקָּרְבָּן *Carnem oblationis*, vid. Levit. I, 2. ſeqq.

44. וּמִחוּצָה לַשַּׁעַר הַפְּנִימִי *Porro extra portam* ſeptentrionalem (Vs. 35.), *interiorem.* לִשְׁכוֹת שָׁרִים *Cellaria* erant *cantorum*, 2 Sam. XIX, 36. 2 Paralip. IX, 11. Chaldaeus reddidit לְוָאֵי *Levitae*, Syrus ܪ̈ܘܪܒܢܐ *magnates*, quaſi שָׂרִים *principes* legiſſet. Sed pro שָׁרִים vix dubium eſt legendum eſſe שְׁתַּיִם, quod LXX per δύο expreſſerunt. Non poterant haec cubicula eſſe cantorum, ſiquidem mox Vs. 45. 46. aſſignantur ſacerdotibus illis, qui ad templum excubias agebant, et illis qui altari miniſtrabant. Sed videtur omnino hic Verſus in mendo cubare, atque e verſione Graeca Alexandrina emendandus. Nam quod ſequitur, אֲשֶׁר אֶל־כֶּתֶף שַׁעַר הַצָּפוֹן *quod erat ad latus portae aquilonaris*, vix recte ſe habet. Nam *atrium*, ad quod אֲשֶׁר referendum, non erat *in latere portae*, ſed *ante eam.* Pro אֲשֶׁר legendum אַחַת ſcil. לִשְׁכָּה, μία (ἐξέδρα), ut LXX vertunt, ut illud prius אַחַת reſpondeat poſteriori אֶחָד, cui ſimiliter adjungitur אֶל־כֶּתֶף. Verum pro אֶחָד patet אַחַת legen-

legendum, ad nomen femininum לִשְׁכָּה pertinens. Quod Noldius in *Concordantt. Particular.* p. 16. אֶחָד *unum* fcil. cubiculorum *ordinem* vertit, pro lubitu fecit, et fine idoneo argumento. Sequitur: שַׁעַר הַקָּדִים (ad latus) *portae orientalis.* Pro eo LXX: πύλης τῆς πρὸς Νότον, *portae meridionalis.* Legebar הַדָּרוֹם, *meridiei*, ut fane legendum. Nam הַקָּדִים *orientis* non eft oppofitum *aquiloni*, הַצָּפוֹן, quod praeceffit. Unum eorum cubiculorum fitum erat ad partem aedificii aquilonarem, et apertum erat ad meridiem, alterum ad partem meridionalem, et apertum ad aquilonem. Ita mox Vfs. 45. 46. angeli declarat oratio. Praeterea pro וּפְנֵיהֶם, quod verba דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם proxime praecedit, legendum effe וּפָנֶיהָ, docet res ipfa et Verfus 45. פְּנֵי דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן *Verfus viam borealem*, i. e. boream verfus fpectans, cf. Vs. 20. 46.

45. לַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַבָּיִת *Sacerdotibus* deftinatum eft, *qui excubant in cuftodiis templi*, ut Vulgatus vertit. Sic tabernaculi facri cuftodia a Mofe Caathitis demandata eft, vid. Num. III, 27. 28. 32. 38. Cf. infra XLIV, 8. 14. 15.

46. At cubiculum, quod aquilonem refpicit (Vs. 44.), לַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ, *facerdotum erit, qui excubant ad minifterium altaris*, ut Vulgatus vertit. Minifterium altaris verfabatur praecipue circa ignem facrum perpetuo alendum, et circa curanda facrificia, quae quotidie erant offerenda, uti patet ex Levit. VI, 12. 13. הֵמָּה בְנֵי־צָדוֹק *Hi* erunt *filii Zadoki*, ex pofteris Pinehafi, cui promiffio facta erat de pontificali dignitate, inter ejus pofteros perpetuum futura. Fuit quidem aliquamdiu illa dignitas in familia Ithamari, ex qua Eli primus eam nactus eft (vid. Josephi *Antt.* L. V. Cap. 12.), fed Zadoko, ex pofteris Pinehafi (1 Paral. V, 34.), reftituta eft a Salomone, vid. 1 Reg. II, 26. 27. 35. 1 Paral. XXIX, 22. coll. 1 Sam. II, 30. feqq., et apud hos permanfit usque ad finem Levitici facerdotii. Cf. infra XLIII, 19. XLIV, 15. XLVIII, 11. הַקְּרֵבִים *Appro-*

Appropinquantes f. *propius accedentes*, XLII, 13. XLV, 4. Alexandrinus: *οἱ ἐγγίζοντες πρὸς Κύριον*, Hebr. VII, 19. Jacob. IV, 8. לְשָׁרְתוֹ *Ad miniftrandum ei*, Num. I, 50. XVIII, 2. Deut. X, 8. XXI, 5.

47. וַיָּמָד אֶת־הֶחָצֵר *Porro menfus eft atrium* internum, de quo Vs. 19. 32. 44. אֹרֶךְ מֵאָה אַמָּה *Longitudo* ejus erat *centum cubitorum*, ut Vs. 19. 23. 27. מְרֻבָּעַת *Quadratum* enim *erat*, praeter hunc locum infra tantum XLV, 2. et 1 Reg. VII, 31. obvium. וְהַמִּזְבֵּחַ *Altare autem* aeneum, de quo XLIII, 13. feqq. לִפְנֵי הַבָּיִת Erat *ad faciem templi*, in medio atrii, et ante gradus ad templum, vid. *Sturm.* p. 88. feqq.

48. וַיְבִאֵנִי אֶל־אֻלָם הַבַּיִת *Poftea introduxit me ad veftibulum* ipfius templi, f. *domus*, in fpecie fic dictae, ut Vs. 47. XLI, 5. 13. etc. אֵל אֻלָם *Projecturam veftibuli*, Vs. 9. Jarchi: „frontem veftibuli, id eft, denfitatem laterum portae, quae ad orientem refpicit, menfuravit ab oriente ad occidentem." חָמֵשׁ אַמּוֹת מִפֹּה וגו' *Quinque cubitos utrinque*. Videlicet fub veftibulo in fronte ponuntur *duae columnae liberae* (Vs. 49.), procul dubio ad fimilitudinem columnarum aenearum in templo Salomonis, 1 Reg. VII, 15. 21. Metitur itaque angelus primum utrinque *a pofte veftibuli* verfus medium *usque ad extremum* f. finem *columnae* liberae, *quinque cubitos*, deinde quoque *fpatium inter poftem* et *columnam tres cubitos*, unde concluditur fpiffitudo columnarum duorum cubitorum. Quia vero duos cubitos fpiffae fuerunt, ab unius centro ad alterum proveniunt duodecim cubiti, et fic inter illas relinquuntur decem cubiti, juxta altitudinem tum portarum exteriorum (Vs. 10.), tum inferioris templi aperturae, XLI, 2. Haec *Sturm.* p. 91. וְרֹחַב הַשַּׁעַר *Et latitudinem portae*, i. e. fecundum Sturmium, l. c. *aperturam*, f. *fpatium* utrinque inter poftem et columnam, uti diximus; cf. Vs. 14.

49. אֹרֶךְ הָאֻלָם עֶשְׂרִים אַמָּה *Longitudo* hujus *veftibuli* ab oriente occidentem verfus erat *viginti cubitorum*, ut

1 Reg.

1 Reg. VI, 3. וְרֹחַב *Latitudo autem* a meridie ad septentrionem. עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה אַמָּה *Undecim* (vel, ab initio postis, *decem*) *cubitorum* erat, vid. 1 Reg. VI, 3. Nam, ut ait *Sturm.* p. 91., ab initio postis praecipue latitudo numeranda est. Quia vero basis ejus inferius projicitur undique ad latitudinem cubiti, ita requirente architectura, hinc in solo exterius adjicitur cubitus, qui etiam ad *scalas*, quarum juxta statim mentio fit, referri potest. וּבַמַּעֲלוֹת *Et gradibus* s. *scalis,* quales supra Vs. 22. 26. ad exterius atrium *septem,* ad interius vero *octo,* Vs. 31. 34. 37. Verba אֲשֶׁר יַעֲלוּ אֵלָיו vulgo sic reddunt: *quibus* (subaudito ב, ut 1 Reg. XI, 27.) *ascendebant ad eam* portam templi, s. *ad ipsam* domum, Vs. 48. Sed notavit jam Hieronymus: „Illud autem, quod sequitur, *et octo gradibus ascendebatur ad eam,* id est, ad portam interiorem, scientibus Hebraeam linguam facit magnam difficultatem. Denique Symmachus, quem in hoc loco sequuti sumus, *octo gradus* posuit, Septuaginta *decem,* Theodotio et Aquilae secunda editio *undecim,* prima autem nullum numerum posuit, sed absolute ait: *et gradibus in quibus ascendebatur ad eam,* ut vel juxta consuetudinem priorum portarum *octo* intelligamus gradus, sicut intellexit et Symmachus, vel certe quos habebat porta interior, quorum numerum Scriptura non dicit." Verum pro אֲשֶׁר omnino legendum עֶשֶׂר *decem,* ut legit Graecus Alexandrinus, qui recte habet: *καὶ ἐπὶ δέκα ἀναβαθμῶν ἀνέβαινον.* Nam sententia aliter non constat. Nec verisimile est, vatem in hac omnium partium tam accurata descriptione graduum numerum non indicasse, quem supra Vss. 22. 26. 31. 34. 37. indicavit. וְעַמֻּדִים אֶל־הָאֵילִים *Columnae* autem duae (uti dictum ad Vs. 48.) *ad projecturas* erant, Vs. 9. 48. מִפֹּה — מִפֹּה *Utrinque* (Vs. 10. 12.), ut in templo Salomonis, 1 Reg. VII, 21. 2 Paral. III, 10., quae scalas quasi munirent, aut continerent.

Cap.

Cap. XLI.

ARGUMENTUM.

Ad Templum ipſum adductus vates ejus partes, ornamenta, menſuras, inſtrumenta percenſet; et primo quidem *oſtium* Templi (Vs. 1—4.), deinde *parietem* ejus cum ſubſtructionibus, cubiculis etc. (Vs. 5—21.), tum *altare* (Vs. 22.), poſtea *valvas* Templi et Sancti (Vs. 23—25.), denique *feneſtras* et *palmas* (Vs. 26.) deſcribit.

---

1. Deinde adduxit me ad templum, et projecturas dimenſus eſt utraque parte in latitudinem ſenum cubitorum, quae longitudo
2. erat tabernaculi. Oſtii latitudo decem cubitorum erat, ejusdem humeri quinum utrimque cubitorum. Longitudinem ejus (templi) quadraginta, latitudinem viginti
3. cubitis dimenſus eſt. Tum ingreſſus in penetrale menſus eſt oſtii projecturam duobus cubitis, ipſum oſtium ſex, oſtii latitudi-
4. nem ſeptem cubitis. Menſusque ejus longitudinem viginti cubitis, totidemque latitudinem ante templum, et mihi dixit: hoc
5. eſt ſanctum ſacrarium. Aedis parietem ſex cubitis

cubitis menſus eſt, et tabulata undique per
aedis ambitum quaternos lata cubitos. Cu- 6.
biculorum lateralium alia ad alia erant, idque
tricies, intrabantque in murum, qui aedi ad-
jectus erat pro cubiculis lateralibus, ut ei
adhaererent, nec aedis parietem attingerent.
Quanto autem lateralium cubiculorum mu- 7.
rus altior erat, tanto latius patebat, et ma-
joris fiebat circuitus; quod aedis ambitus
quanto altior erat, tanto patebat latius.
Atque ita infima adſcenſum ad ſumma ha-
bebant per media. Quumque aedis altitu- 8.
dinem per circuitum ſpectarem, patebant
cubiculorum lateralium fundamenta, quanta
eſt decempeda, videlicet ſenum cubitorum
ſpatium. Parietis autem, qui erat extra cu- 9.
bicula lateralia, craſſitudo erat quinque cu-
bitorum. Quod vero relictum erat ſpatium
lateralia cubicula inter, quae templo ad-
ſtructa erant, et conclavia aedem undique 10.
circumſtantia, erat viginti cubitorum latitu-
dine. Oſtia cubiculorum erant apud ſpatium 11.
vacuum relictum, ſpectabat alterum ſepten-
trionem, alterum meridiem. Ita aedificium 12.
ipſum in fronte areae conſeptae collocatum,
patebat occidentali parte in latitudinem cu-
bitos ſeptuaginta, in longitudinem nonaginta,
muro quinque cubitos craſſo circumdatum.
Itaque templi longitudinem centum cubitos 13.
dimenſus eſt. Item conſeptae areae et ae-

 dificii

dificii, una cum ejus parietibus, longitudi-
14. nem centum cubitis: itemque latitudinem
frontis templi una cum circumſepta area,
15. parte orientali, centum cubitis. Menſus eſt
et aedificii longitudinem in fronte conſeptae
areae poſt aedificium collocatae, una cum
ejus utrobique adjectis thalamis centum cu-
bitis. Templum autem interius, et atriorum
16. veſtibula, et limina, et feneſtrae obliquae,
et additamenta, quae circa tria illa erant,
e regione liminum, erant undique ligno ob-
ducta, ſolo feneſtris adaequato, feneſtrisque
17. tectis. Quod ſuper oſtium erat usque ad
interiorem aedem, et foris, et ad omnem
undique parietem, tum intrinſecus, tum ex-
trinſecus juſtas ſuas menſuras habebant.
18. Erant autem ita facti Cherubi atque palmae,
ut eſſent alternae palmae Cherubis inter-
19. jectae, iisque bifrontibus, et hinc humana,
illinc leonina facie palmam ſpectantibus,
quod opus totam undique obibat aedem,
20. factis a ſolo usque ab oſtio ad templi pa-
21. rietem Cherubis atque palmis. Templum
poſtes habebat quadratas, ſimili et ejus et
22. ſacrarii frontis adſpectu. Ara lignea erat
tres alta cubitos, longa duos, ſuosque an-
gulos habebat; longitudine et parietibus
ſuis ligneis: de qua ille mihi dixit, eam eſſe
23. Jovae appoſitam menſam. Habebant autem
24. et templum et ſacrarium duas valvas, easque
biſores

bifores, utraque valva binas fores verſatiles
habente, in quibus templi valvis facti erant 25.
Cherubi et palmae, quemadmodum in parie-
tibus. In fronte veſtibuli erat extrinſecus
trabeatio, et obliquae feneſtrae, palmaeque 26.
hinc atque hinc ad latera veſtibuli, itemque
in cubiculis lateralibus aedis et in ejus tra-
bibus.

N O T A E.

Cap. XLI, 1. הֵיכָל, obſervante Michaele in *Supplemm.* p. 527., ab هَيْكَل, *magnus fuit*, proprie dicebatur *Sanctum* cum templi, tum tabernaculi, capacius illud, adytoque oppoſitum 1 Reg. VI, 5. 17., VII, 50., tum, per metonymiam partis pro toto, templum omne. Hoc loco (ut Vs. 4. 20. 21.) templum ipſum, in ſpecie ſic dictum deſignari, docet res ipſa, cf. not. ad XL, 48. אֶת־אֵילִים *Poſtes* portae templi, cf. XL, 9. 48. שֵׁשׁ־אַמּוֹת *Sex cubitos* utrinque diſtantes; vel latos (ſecundum *Sturmium* p. 91.) inferius ad baſin *ſex cubitos*, ſupra autem *quatuor* cubitos. Quid vero poſtremis hujus Verſus verbis, רֹחַב הָאֹהֶל, ſignificetur, difficile dictu eſt, quum nomen אֹהֶל, quod alias *tentorium* ſignificare conſtat, hoc loco aliam notionem, architecturae propriam, obtinere neceſſe ſit, quam nos ignoramus. Veteres, qui uſitatam nominis illius ſignificationem reddunt, nihil lucis afferunt. Neque Hieronymus in Commentario quicquam habet, quod ad hujus vocabuli explanationem faciat. Jarchi *latitudinem tentorii* exponit latitudinem veſtibuli, quae eſt, inquit, in latitudine ipſius veſtibuli et in longitudine templi. (רחב האולם שהוא ברחבו של אולם ובאורכו של היכל). „Quae verba," ait Villalpandus, „difficili plane ratione, et quae Oedipum potius, quam

 inter-

interpretem expofcant, nihil aliud fignificare putanda funt, quam quod latitudo poftium et fuperliminaris recta ab Oriente dimenfa fuerit verfus Occidentem: fic enim veftibuli latitudo extenditur, et porticus templi, et ipfius templi longitudo." Ipfe Villalpandus vocem אֹהֶל, quam proprie *omne, quod fuperne expanditur,* fignificare dicit, hoc loco transferri ad fignificandum fuperliminare portae templi arbitratur, quod quum planum fuiffet, atque extenfae cortinae perfimile, obumbraret ac protegeret januam defuper, ut fenfus fit, poftes fingulos, fuperliminare fuftinentes, latitudine fuiffe cubiti unius, quanta nimirum erat defuper extenti fuperliminaris latitudo. Castellio אֹהֶל vertit *operimentum,* i. e. fummam partem, quae cetera operiebat, ut Exod. XXVI, 14. Pf. CXXXII, 3. Alii *latitudinem tentorii* hic exponunt *latitudinem tabernaculi,* quod lege imperatum, et a Mofe curatum fuit, juxta quam latitudinem hic poftes feu limina menfurata fuiffe dicuntur. Ita Hafenreffer, p. 37. „*Porta* hujus *mediae partis*, quae ex veftibulo in ipfam domum deducit, eft *decem cubitorum,* fi lumen, vel aperturam, intelligas: fin antepagmenta quoque et poftes comprehendas, frontes hinc et inde fex cubitorum erunt, hoc eft, cubitorum duodecim (nam et haec porta *δίθυρος* eft), latitudinis nimirum tantae, quantae effe debuit tabernaculum. Porta igitur hujus Templi totam latitudinem aequavit tabernaculi. Ex hiftoria namque Exodi patet, tabernaculum habere debuiffe in latitudine *octo* afferes (Exod. XXVI, 22. 23. 25.), qui finguli fuerunt *fesquicubitales* (ibid. Vs. 16.). Et fic octo afferes aequarunt *cubitos duodecim,* eandem ipfam menfuram, quam habet porta templi vifionis." Gesenius in *Lexico* hoc loco nomine אֹהֶל templum fignificari exiftimat, quod illud in locum veteris illius Tabernaculi facri ceffiffet. Sed templum uno eodemque Verfu duplici appellatione, et הֵיכָל et אֹהֶל nuncupari, vix nobis perfuademus.

2. וְרֹחַב הַפֶּתַח *Latitudo autem aperturae,* f. *oftii,* quod inter poftes manet inane. „Illud filentio minime praetereun-

terendum eſt, quod quum hanc portam et interiorem Sanctuarii ſaepius nominet, eis numquam nomen indidit שַׁעַר, quum contra factum fuiſſe videamus in reliquis atriorum portis. Cujus rei cauſam non aliam licet aſſignare, quam quod vox פֶּתַח *oſtium*, quod in muro ingredientium commodis aperitur, et lumini excipiendo, ſignificat; שַׁעַר vero omnia ea aedificia indicat, quae ad portae dignitatem, munitionem, ornamentum ſolent circa portam exſtrui. Ex quo ſit, ut, quum portae atriorum ad pompam et munitionem templi fuiſſent exſtructae, eae שַׁעַר appellentur, quarum oſtia quum dimetienda fuerunt, פֶּתַח־הַשַּׁעַר dicerentur [vid. XL, 11.]; at in portis his Sanctuarii, quae ad uſum tantummodo aperiuntur, quaeque, quamvis propriis ſint exornata membris, nulla habent deſuper ad portae pompam aedificia, quinimo ipſa oſtia ſub contignatione aperiuntur, ideo פֶּתַח de iis uſurpatur." Villalpandus. עֶשֶׂר אַמּוֹת *Decem* erat *cubitorum,* ſicut fuerat etiam in atrio exteriori, XL, 11., et in templo Salomonis, 1 Reg. VI, 3., unde ſupponit *Sturmius* p. 91., altam fuiſſe januam *viginti* cubitos. Qua in re conſentit cum Villalpando, qui, „hujus oſtii," inquit, „*latitudo* dimenſa eſt, *altitudo* non item; id quod non caſu, aut temere factum eſſe arbitror, neque quod minus videretur neceſſaria ad aedificii rationem plene percipiendam; ſed quod facili conjectura ea ex dictis poſſet colligi fuiſſe cubitorum *viginti,* dupla proportione, quam in aliis portis oſtendimus obſervatam fuiſſe. וְכִתְפוֹת הַפֶּתַח *Humeri* vero, ſ. *latera oſtii,* i. e. quae utrinque reſtabant partes parietis, cf. Vs. 26. XL, 18. 41. 44. Sicut enim pectus, ait Villalpandus, aut cervicem in medio conſtitutam humeri circumſtant, ita portam in medio apertam circumdant partes illae parietis a lateribus portae relicti. חָמֵשׁ אַמּוֹת וגו׳ *Quinque cubitos utrinque,* ut adeo tota latitudo, uti mox audiemus, eſſet viginti cubitorum, quae etiam erat longitudo veſtibuli, XL, 49. Jarchi: „*Latitudo* templi erat *viginti* cubitorum, et *latitudo portae decem;* remanent igitur latera ejus utrinque *quinque* cubitorum."

וַיָּמָד

וַיָּמָד אָרְכּוֹ *Deinde mensus est longitudinem ejus*, scil. templi, in specie sic dicti, suffixum enim ad הֵיכָל Vs. 1. est referendum. אַרְבָּעִים אַמָּה *Quadraginta cubitos*, ut in templo Salomonis, 1 Reg. VI, 17., unde concludimus, etiam *altitudinem* parietis undique fuisse *triginta* cubitorum, ut 1 Reg. VI, 2.

3. וּבָא לִפְנִימָה *Mox venit introrsum* (XL, 16. 2 Paral. XXIX, 16.), ad adytum. Jarchi: „Id est, ad parietem dividentem inter templum et Sanctum Sanctorum.“ LXX: *εἰς τὴν αὐλὴν τὴν ἐσωτέραν*. אֵיל־הַפֶּתַח *Projecturam* s. *postes ostii*, Vs. 1. XL, 9. Vulgatus: *in fronte portae*. שְׁתַּיִם אַמּוֹת *Duobus cubitis* spissos. וְהַפֶּתַח שֵׁשׁ אַמּוֹת *Ostium vero*, s. apertura *sex cubitorum* erat in latitudinem (*im Lichten*). וְרֹחַב הַפֶּתַח שֶׁבַע אַמּוֹת *Latitudo vero ostii*, connumerata videlicet utrinque postium latitudine, *septem* erat *cubitorum*. „Sex cubitis patet porta, vel ostium portae Sancti Sanctorum, quibus si addas bis septenos humerorum portae, id est, quanta est pars muri, quae interjacet inter ostium et angulum interiorem domus, omnes simul vicenos complent cubitos, quot cubitos longum est, ac latum interius oraculum, de quo mox sermo futurus est [Vs. 4.].“ Villalpandus.

4. וַיָּמָד אֶת־אָרְכּוֹ *Et mensus est longitudinem ejus*, i. e. intimi ac sanctissimi penetralis, uti patet ex fine hujus Versus. עֶשְׂרִים אַמָּה וגו' *Viginti cubitos longum, totidemque latum* erat, ut igitur quadratum esset, imo cubicum, adnumeratis pro altitudine viginti cubitis, coll. 1 Reg. VI, 20. אֶל־פְּנֵי הַהֵיכָל Noldius in *Concordantt. Particular.* p. 63. *ante templum* vertit, quomodo אֶל־פְּנֵי et Levit. XVI, 2. Num. XVII, 8. al. capiendum, et in not. 387. addit: „Syrus ܩܕܡ ܗܝܟܠܐ, *coram templo*. Alii: *in parte interiori templi* [coll. 1 Reg. VI, 20. לִפְנֵי הַדְּבִיר, *quod ad interiora adyti attinet*]; quod non probo. Nam הֵיכָל hic opponitur *Sancto Sanctorum*, Vs. 21. 23. Et sic notat

Sanctum

Sanctum templi. Unde *Sancti Sanctorum* longitudo et latitudo non potest dici *e regione templi*, aut ei *intrinseca*, sed *ante*, vel in *parte anteriori templi*. Quemadmodum Jonathan, קֳדָם הֵיכְלָא *ante templum.*" Recte Hafenreffer (p. 36.): „הֵיכָל, *palatium*, secunda templi pars, quicquid nimirum inter vestibulum et inter Sanctum Sanctorum intermedium est, quae pars sola interdum *Templum*, interdum Domus appellatur. Hujus partis magnitudo in templo nostro visionis, praecise respondet magnitudini τοῦ הֵיכָל in templo Salomonis. Utrobique enim est longitudine, quadraginta, latitudine, viginti cubitorum." קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים *Sanctissimum* penetrale, vid. Exod. XXVI, 33. 34., quod 1 Reg. VI, 19. דְּבִיר, i. e. *pars postica* appellatur, cf. not. nostr. ad Ps. XXVIII, 2.

5. וַיָּמָד קִיר־הַבַּיִת *Postea mensus est murum* s. *parietem domus*, 1 Reg. VI, 3. שֵׁשׁ אַמּוֹת Qui undique *sex cubitos* crassus fuit. „Hujus parietis unam mensuram tradit, quum triplex facile posset desiderari, longitudinis videlicet, altitudinis et crassitudinis. At quum muri longitudo domus longitudini par sit, haud secus, quam altitudo celsitudini, haec subintelligenda esse videntur, cum de domus ipsius similibus dimensionibus agendum est, atque haec una mensura, quae traditur, *crassitudini* danda est, *sex cubitorum.*" Villalpandus. In iis, quae jam sequuntur, magnam difficultatem creat dictio צֵלָע, quae quid in re architectonica significet, quum sit incertum; bona hujus Capitis pars obscurari atque implicari necesse est. In duas vero potissimum partes discedunt interpretes, aliis *pilas, anterides* (*Strebepfeiler*), aliis vero *cubicula lateralia* nomen hebraeum explicantibus. Prioris explicationis auctor est Villalpandus, qui, quod templi parieti nihil esset adjunctum, quod illum firmaret, et, ne in latus procumberet, aut rueret, sustineret, aliquid illi, quasi fulcrum, adstruendum fuisse putat. Pilas igitur illas, quae magnorum operum muris adhibentur, ne ab impositae molis gravitate fatiscant et ruant, Villalpandus

צְלָעוֹת

צְלָעוֹת, *coſtas,* Hebraeis dictas fuiſſe conjicit, quod coſtarum in modum aedificii latera contineant, ne rimarum hiatu ſolverentur. Hebraei tamen interpretes, quibus et nos adſtipulamur, unanimi conſenſu *cellas* ſ. *thalamos laterales* intelligunt, quam ſententiam pluribus vindicavit J. H. Coccejus in *Naeder Onderſoeck,* p. 761. ſeqq., et tuetur quoque Sturmius *Sciagraph.* p. 93., qui צֵלָע, *coſtam, latus,* hoc Capite metaphorice pro *cellis ad latus templi,* adhiberi arbitratur, quia ipſae propter plura interſtitia ſua coſtas haud inepte repraeſentarent. Poterant tamen et ideo צְלָעוֹת, *latera,* appellari, quod extra templum lateribus domus adhaereſcebant. Non male Caſtellio vertit *tabulata.* Talia exſtabant quoque in templo Salomonis, vid. 1 Reg. VI, 5. (וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב). Ea deſcripſit Josephus *Antiquitt.* L. VIII, 3. §. 2. his verbis: Περιῳκοδόμησε δὲ τὸν ναὸν ἐν κύκλῳ τριάκοντα βραχέσιν οἴκοις, οἳ συνοχή τε τοῦ παντὸς ἔμελλον ἔσεσθαι διὰ πυκνότητα καὶ πλῆθος ἔξωθεν περικείμενοι. *Porro aediculas templo per circuitum aſtruebat triginta, quae extrinſecus circumjectae totum templum propter crebritatem earum et multitudinem erant cohibiturae.* Cf. Hirtii Commentat *de templo Salomonico* (ſupra ad XL, 5. laud.) p. 24. ſeqq. Infimus igitur conclavium lateralium ordo ſ. ambitus (הַצֵּלָע), de quo hoc Verſu agitur, *quatuor* cubitos latus erat, סָבִיב וגו׳ *undique* circa templum, Vs. 6. 7. 8. XL, 5. 14. 17. „Videlicet circa templum porticus erat, duplici ſerie pilarum ſuſtentata, et anterius utrinque extenſa, ſecundum totam atrii latitudinem. Intra ſeriem interiorem circumductus erat murus undique, ita ut undique circa templum *duos cubitos latus,* murum templi ſpiſſitudine augeret. Sic templi paries *ſex cubitos* latus erat, ut ab initio hujus Verſus dictum eſt. *Pilae* autem proximo eum cingentes muro verſus templum ita connectebantur, ut porticus circa templum maneret *quatuor cubitos lata,* et ita murus eam ambiens, ubi pilae erant, *ſex,* inter easdem vero *quinque cubitos* craſſus eſſet (Vs. 9.)." Sturmius in *Sciagr.* p. 92.

6.

6. וְהַצְּלָעוֹת אֶל-צֵלָע אֶל-צֵלָע *Cubicula autem lateralia* quod attinet, *unum cubiculum juxta alterum erat.* שָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים פְּעָמִים Idque *triginta et tribus vicibus*, ad exemplum templi Salomonici, vid. 1 Reg. VI, 4. 5. פְּעָמִים *vices*, ut 1 Reg. VII, 4. 5. „Nempe *bina cubicula inter ſingulas pilas* collocando, et *inter duas pilas* (in medio occidentem verſus, ab invicem quatuor et viginti diſtantes) *tria* conſtituendo, ob mediam pilam deficientem quidem commodiſſime, obtinemus in circuitu templi cubicula lateralia *triginta tria.*" *Sturmius* p. 93. וּבָאוֹת בַּקִּיר *Quae intrabant in murum* ſ. *parietem,* quem ad Vs. 5. e *Sturmio* deſcripſimus. אֲשֶׁר לַבַּיִת לַצְּלָעוֹת *Qui* murus *domui* adſtructus erat *pro cubiculis lateralibus.* לִהְיוֹת אֲחוּזִים *Ut* ab illo *eſſent deprehenſae*, ſive, *ut eſſent* eidem *adhaerentes*, cf. 1 Reg. VI, 6. Eſth. I, 6. וְלֹא-יִהְיוּ אֲחוּזִים *Non autem eſſent adprehenſae*, ſ. *non adhaererent*, aut *cohaererent.* Cf. 1 Reg. VI, 10. בְּקִיר הַבָּיִת *In ipſo muro* ſ. *cum ipſo pariete domus.* Quia, ut ad Vs. 5. dictum eſt, ſeparatae quaſi partes illius muri erant: ſcilicet 1) paries templi, 2) paries eidem pro cubiculis adſtructus. Vulgatus hunc locum ſic vertit: *et erant eminentia* (בָּאוֹת), *quae ingrederentur per parietem domus, in lateribus per circuitum, ut continerent, et non attingerent parietem templi.* Quae Villalpandus hoc modo expoſuit: „Retractiones quasdam fecit in ipſis lateribus domus, in quibus trabes et tabulata cubiculorum domum circumdantium ponerentur, ne opus eſſet ipſos templi parietes fodere, ut continere poſſent trabes, quas non debuit templi parietem contingere, nedum illi inſiſtere."

7. וְרָחֲבָה *Dilatabatur autem* ſcil. קִיר הַבַּיִת, *paries aedis*, Vs. 6. Tractatur קִיר, nomen generis communis, h. l. ut femininum. Murus ille extrinſecus per ſingulos ſeptem cubitos altitudinis utrinque *marginem, ſemicubitum latum*, nanciſcebatur, atque adeo *ſuperna verſus tenuior* reddebatur. In duobus ergo et quadraginta cubitis altitudinis,

dinis, quae intra porticus erat, undique proveniunt *quinque* ſupra invicem margines. Hisce trabes imponebantur, ſingulae una cum tabulato impoſito cubitum ſpiſſae, ut inter illas ſex cubitorum, ſecundum Vs. 8., ſpatium relinqueretur. Quoniam vero infimum ſpatium *quatuor* cubitos latum erat (quia a centro pilae ad centrum ulterius duodecim cubiti ſunt) reliqua ſubinde cubito latiora fiebant. Haec vero ambulacra, per feneſtellas lumen ex porticu recipientia, in conclavia ſ. gazophylacia (de quibus ad Vs. 5. 6. dictum eſt), diſtincta erant. *Sturm.* p. 93. וְנָסְבָה *Et circumibat,* proprie *circumducebat ſe,* coll. Num. XXXV, 4. 5. Joſ. XV, 3. 10. Hebraei intelligunt *cochlidem,* ſ. *ſcalam cochlearem* (*eine Wendeltreppe*), Chaldaeum ſequuti, qui וּפוּתְיָא מְסִבְּתָא, *et latitudo cochleae* vertit. לְמַעְלָה לְמַעְלָה *Surſum* ſ. *ſuperne,* usque ad ſummum tabulatum. לַצְּלָעוֹת *Pro conclavibus* ſ. *gazophylaciis,* Vs. 5. 6. כִּי מוּסַב־הַבַּיִת *Nam ambitus domus,* prius nomen eſt formae מוּסָךְ, *tegmen* (a סָכַךְ), 2 Reg. XVI, 18. לְמַעְלָה לְמַעְלָה *Usque ad ſummum erat.* סָבִיב סָבִיב לַבַּיִת *Undique circa domum,* Vs. 5. 10. Alexandrinus Graecus interpres verba hebraea inde ab initio Verſus ſic vertit: *καὶ τὸ εὖρος τῆς ἀνωτέρας τῶν πλευρῶν κατὰ τὸ πρόσθεμα ἐκ τοῦ οἴκου, πρὸς τὴν ἀνωτέραν κύκλῳ τοῦ οἴκου.* Vulgatus vero ita: *et platea erat in rotundum, aſcendens ſurſum per cochleam, et in coenaculum templi deferebat per gyrum.* Villalpandus: „Et aditus, vel oſtium inferiorum cubiculorum patebat ad cochleam, qua ad media et ſuperiora cubicula aſcendebatur; quae quidem cubicula univerſam propemodum domum circuibant." עַל־כֵּן רֹחַב־לַבַּיִת לְמָעְלָה *Ideo* major *latitudo domui* ſ. aedificio hinc erat *ſuperius.* In aliquot codicibus et editionibus legitur רֹחַב־הַבַּיִת, ſenſu eodem. LXX: *ὅπως διαπλατύνηται ἄνωθεν.* Vulgatus: *idcirco latius erat templum in ſuperioribus.* Villalpandus: „Et ſpatium fiebat majus ſurſum aſcendendo ad cameras, atque adeo cubicula inter coſtas, ſive paraſtades, latiora erant quo ſuperiora." וְכֵן הַתַּחְתּוֹנָה *Et ſic quod ad infimum* tabulatum, ſ. infima gazo-

gazophylacia, attinet; cf. XL, 18. XLII, 5. יַעֲלֶה Ex eo *adſcendebat* ſcil. aſcendens, i. e. adſcendebatur, ſcil. per ſcalas cochleares, quae hic ſatis perſpicue indicantur; coll. 1 Reg. VI, 8., ubi de tribus thalamorum contignationibus, quae templo adſtructae erant: וּבְלוּלִּים יַעֲלוּ עַל־הַתִּיכֹנָה *et per cochleas adſcendebant in mediam* contignationem, *et inde in tertiam,* ſupremam. Verbum noſtro loco *imperſonaliter* ponitur, ſubaudito Participio *adſcendens* (עוֹלֶה), cf. 1 Reg. XXII, 18. 2 Reg. XXI, 26. Vel ſubaudiendum eſt nomen *angeli,* qui vati haec omnia oſtendit, ut XL, 6. al. עַל־הָעֶלְיוֹנָה *Ad ſuperius* tabulatum, XLII, 5. לַתִּיכוֹנָה Et *ad intermedium,* cf. loc. 1 Reg. VI, 8. modo adductum. LXX: *καὶ ἐκ τῶν κάτωθεν ἀναβαίνωσιν ἐπὶ τὰ ὑπερῷα, καὶ ἐκ τῶν μέσων ἐπὶ τὰ τριώφορα.* Vulgatus: *et ſic de inferioribus adſcendebatur ad ſuperiora in medium.* Villalpandus: „Adſcendebatur enim ad ſuperiora cubicula per media, et ad haec per inferiora.“

8. וְרָאִיתִי לַבַּיִת גֹּבַהּ *Vidi ergo, aedificio huic* eſſe juſtam *altitudinem.* Nam de *latitudine* conclavium ſ. gazophylaciorum interna dixerat Vs. 5., et de numero ac modo eorum Vs. 6. 7. מוּסְדוֹת הַצְּלָעוֹת *Fundamenta gazophylaciorum lateralium,* Vs. 5. 6. 7. Quae in textu ſcriptae exſtant literae, מְיֻסָּדוֹת, *fundata,* ſunt efferendae. Similis lectionis varietas Jeſaj. XII, 5. (מוּדַעַת et מְיֻדַּעַת, *notum*). מְלוֹ הַקָּנֶה Singula *plenitudine calami,* ſ. pleno calamo, XL, 5. שֵׁשׁ אַמּוֹת Videlicet *ſex cubitorum* erant. Cf. not. ad Vs. 7. אַצִּילָה *Usque ad axillam,* quod plerique cum אַמּוֹת ita conjungunt, ut *cubitos* indicari exiſtiment, quorum ſinguli communibus majores, utpote ad axillam usque, fuiſſent. Verum recte monet Michaelis in *Supplemm.* p. 119., ſuperiorem brachii partem ad axillas, numquam menſuram fuiſſe, nec eſſe poſſe; nulla enim, ut anatomici docent, facilem ac ne quidem certam proportionem ad corpus humanum habet, ut menſurae reliquae, nec, ut inferior pars brachii, rei menſurandae applicari poteſt. Ipſe Michaelis dubitat,

dubitat, nomine אַצִּיל ſitne *radix* ſ. *junctura manus cum brachio*, an vero *junctura manus*, *qua digitis adhaeret*, intelligenda. „*Radicem*,“ inquit, *manus* ſi intelligas, אַמָּה אַצִּילָה *cubitus usque ad radicem* erit minor cubitus quatuor palmorum; ſi *manus cum digitis juncturam*, cubitus usque ad phalanges digitorum, vel interiorem manus curvaturam, majorem quinque palmorum cubitum habebis, quem alias (ut ſupra XL, 5.), אַמָּה וָטֹפַח Ezechiel dicere ſolet,“ quod quidem Michaeli veriſimilius. Sturmius *Sciagr.* p. 94. ad ſtructuram aedificii hoc refert, ut dictione *ad axillam usque* exprimantur *margines parietis* ad Vs. 7. deſcripti; quum enim ſuſtineant trabes gazophylaciorum, *axillarum* nomen aptiſſime iis convenire. Alii: *ad alam usque*, i. e. pteromata aedificii, ab alarum ſimilitudine ſic dicta. Chaldaeus pro אַצִּילָה poſuit רְוַח, *ſpatium*. Ita et Vulgatus, qui integrum Verſum ſic reddidit: *et vidi in domo altitudinem per circuitum, fundata latera ad menſuram ſex cubitorum ſpatio.* Graecus Alexandrinus nomen אַצִּילָה plane omiſit. Villalpandus noſtrum Verſum hoc modo explicat: „Vidi interiores coſtarum retractiones, quibus trabes et tabulata fulciuntur, ipſaeque paraſtades muniuntur; erantque in univerſum ſingulae retractiones altae calamum unum ſex cubitorum, et palmi omnes ſimul cubitos viginti.“

9. רֹחַב הַקִּיר אֲשֶׁר־לַצֵּלָע *Latitudo vero parietis, qui laterali ſubſtructioni* et cubiculis ſ. gazophylaciis ejus erat. אֶל־הַחוּץ *Ad extra* ſ. *extrinſecus* ea cingens. חָמֵשׁ אַמּוֹת *Quinque* erat *cubitorum*, vid. notata ad Vs. 5. Nam uti ad omnes parietes, ita etiam ad hunc, procul dubio pilae unum proſtabant cubitum tribus intra parietem latentibus. Hic igitur adjungendi ſunt duo cubiti, ut totus paries *quinque* cubitos ſpiſſus evadat, ait *Sturmius* p. 94. וַאֲשֶׁר מֻנָּח *Et quod reſiduum*, ſ. *relictum* erat ſpatium, ſcil. pro cochlearibus ſcalis, ex mente *Sturmii* p. 96. ſeqq. Aliis מֻנָּח (Participium *Hophal* verbi נוּחַ, cujus vero ſola forma

Hiphil

Hiphil et paſſivum *Hophal* in V. T. occurrit) *reſiduum, relictum locum liberum* et ſtructura *vacuum, aream* interpretantur. Ita LXX Vs. ſeq. (nam hoc Vs. non expreſſerunt) ἀπόλοιπα, vertentes, et Chaldaeus, qui אֲתַר שְׁבִיק, *locum derelictum*, liberum, vertit. בֵּית צְלָעוֹת plerique reddunt *pro domo*, aedificio, loco *conclavium lateralium*, Vs. 6. Sed בֵּית h. l. pro בֵּין ponitur, ut ſupra I, 27. (ubi not. cf.); reſpondet וּבֵין initio Verſus ſequ. Recte LXX ἀναμέσον τῶν πλευρῶν τοῦ οἴκου. אֲשֶׁר לַבָּיִת *Quae domui*, i. e. templo adſtructa erant, Vs. 5. Vulgatus hunc Verſum ita vertit: *et latitudinem* (vidi) *per parietem lateris forinſecus quinque cubitorum; et erat interior domus in lateribus domus.* Villalpandus: „Lapideus paries, qui coſtas et cubicula claudebat extrinſecus, latus erat cubitos quinque. Totidemque latus erat locus ille inter coſtas relictus, qui in cubicula deinde tributus ſecundum longitudinem fuit: qui quidem locus et pro aeſtuariis fuit, et ut in eo ſacra vaſa aſſervanda reponerentur."

10. וּבֵין הַלְּשָׁכוֹת *Et inter conclavia*, XL, 17. XLII, 4. 7. ſeqq., nempe a pariete templi usque ad exteriorem parietem adſtructionis lateralis. רֹחַב עֶשְׂרִים אַמָּה *Latitudo* ſ. *ſpatium* erat *viginti cubitorum*, intra quam porticum etiam gazophylacia circa templum erant. Hafenrefferus in *Templo Ezechielis* p. 37. coll. p. 17., quae inde a Vs. 5. leguntur, hoc modo informat: „Sicuti Salomonis (1 Reg. VI, 5. 6.), ita quoque hujus viſionis templo trium contignationum circuitus, in thalamos diſtributus, circumjiciendus fuit (צֵלָע ſ. צְלָעוֹת, *latera*, appellatus, quod extra templum lateribus domus adhaereſcebat), ita quidem, ut illius circuitus trabes *incumberent*, non autem *inhaererent* templi muris (Vs. 6.). Incubuerunt igitur iſtis projecturis, quae ex contracta muri craſſitudine enatae ſunt, ex altera parte in libero ſolo erectis columnis, ſive trabibus arrectariis. Ambitus ille non unam omnium contignationum habuit latitudinem; anguſtiſſima enim erat *infima*, quatuor vide-

licet

licet cubitorum (Vs. 5.), *media*, cubitorum quinque. *Suprema* autem contignatio latitudinem habuit cubitorum *ſex*, hoc eſt calami unius, Vs. 9. et 10. Ita ſingulae contignationes ſuperiores proxime inferiorem uno latitudinis cubito ſuperant. Suntque in ſingulis contignationibus thalami ſive conclavia triginta (Vs. 8.). Cauſa autem diverſae iſtius latitudinis ex fabrica templi Salomonis cognitam habemus. Nam murus templi ſingularum contignationum altitudine uno cubito ab extra retractus fuit, craſſitie diminuta. Qua ratione circumcirca gradum quaſi faciens, non tantum trabeationes ambitus commode ſuſtinere potuit, ſed ejusdem quoque latitudinem, ſecundum ſingulas contignationes, ſingulis cubitis adauxit. Sic infima contignatio, quatuor cubitorum, media, quinque, tertia, ſex cubitorum latitudinem nacta eſt. [Convenit Hirt, *der Tempel Salomons*, p. 24., qui hanc fabricam rectae conſtruendi rationi plane conſentaneam judicat]. Exterior porro murus, qui circumcirca ambitum claudebat, et aream puram ſpectabat, fuit cubitorum quinque, Vs. 9. Hanc omnem ſtructuram circumibat *area* pura et vacua [מֻנָּח] *quinque* cubitorum, unde aditus patebat in aſcenſus contignationum, altera janua verſus meridiem, altera verſus ſeptentrionem ſpectante (Vs. 11.).“

11. וּפֶתַח הַצֵּלָע *Quod vero ad oſtia attinet ſubſtructionis lateralis,* Vs. 5. cf. 1 Reg. VI, 8. לַמֻּנָּח Quae *ad aream* illam vacuam ſpectabant, vid. Vs. 9. Unum oſtium erat דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן, *verſus ſeptentrionem*, XL, 20. 44. 46.

12. וְהַבִּנְיָן *Porro ſtructura* longius producta, et variis portibus contexta, Vs. 15. XL, 5. XLII, 1. 5. 10., praeter quae loca id nomen non occurrit. „Omnis exedrarum templo adjacentium ſtructura, quae parietibus exterioribus clauſa, mediis diſtinguitur paraſtadis fornicibus apertis, hac voce denominetur.“ Villalpandus. אֲשֶׁר אֶל־פְּנֵי Quae erat *ante*, Vs. 15. הַגִּזְרָה *Sepimentum* areae ſeparatum, Vs. 13. 14. 15. XLII, 1. 10. 13. Per quod intelligunt alii *ſtructuram gazophylaciorum*, quam *a pariete* domus ſ. templi

pli *ſeparatum* fuiſſe ex iis, quae praeceſſerunt, cognovimus; alii vero, ut Jarchi et Villalpandus, *templum*, quod ab omni alio aedificio ſepoſitum erat nec alteri conjunctum, aut aliqua ſui parte connexum. Ita Hieronymus: (et aedificium) *quod erat ſeparatum.* Sed videtur potius ſeparatum areae ſegmentum, area quadrata, in qua templum ſtabat, ejusque aula poſtica, ad occidentem aedis (דֶּרֶךְ־הַיָּם, cf. Vs. 15.) denotari. LXX *ἀπόλοιπον* reddidere. Syrus: ܓܙܪܬܐ, quod alias *inſulam* ſignificat. Chaldaeus בִּצּוּרְתָּא *praeciſum*, ſ. *munitum.* פְּאַת דֶּרֶךְ הַיָּם *Ad angulum* ſ. *plagam* (XLVII, 17. ſeqq.) *mare verſus*, i. e. Occidentem, XLII, 19.

13. Quam per partes dimenſus fuerat domum, nunc in unam ſummam colligit, eamque longam eſſe teſtatur ab oriente in occidentem cubitos centum. Rationem tamen hunc numerum colligendi varii tenent variam, quoniam non omnes ſuperiores partium numeros eodem modo interpretantur. Multus eſt in recenſendis et excutiendis veterum interpretum et Hebraeorum ſententiis Villalpandus *Explanat.* T. II. P. II. C. XXX. ſeqq. p. 299. ſeqq., quem adeant harum rerum cupidi. Nobis quidem rectiſſime obſervaſſe videtur Hafenrefferus p. 38.: „Eorum, quae Vſs. 13—16. dicuntur omnium ſumma huc redit, quod, ſicut tertium Atrium totum quadratum fuit, hoc eſt, centum cubitos longum, totidem cubitos latum; ita Templum quoque, cum Appendicibus et Aulis ſuis *totum quadratum* fuit, hoc eſt, centum cubitos longum, centum cubitos latum. Et ſimili plane ratione Aula poſtica, *tota quadrata*, centum cubitos longa, centum lata. Adeoque tria quadrata ſpatia continuo ſeſe conſequuntur: *Atrium tertium, Templum* cum appendicibus, *Aula poſtica.*"

15. Verba וּמָדַד עַל־אַחֲרֶיהָ, quae Vulgatus ita vertit: *et menſus eſt longitudinem aedificii contra faciem ejus, quod erat ſeparatum ad dorſum*, Villalpandus hoc modo explicat: „Menſus eſt interioris atrii quadratam illam aream,

aream, quae domum Domini cingebat, vel potius poſtes, veſtibula et porticus, quae triplici ex latere, occidentali, meridiano et aquilonari domui opponebantur." De ſignificatione nominis אַתִּיקֶיהָ, quod hoc loco cum ſuffixo formae chaldaicae, praeter hunc locum vero quater tantummodo, Vs. 16., et infra XLII, 3. bis et 5. occurrit, non conſtat. LXX h. l. vertunt ἀπόλοιπα, Capite autem proximo Vs. 3. 5. περίστυλον. Vulgatus hoc Verſu et Vs. 16. retinet vocabulum hebraicum, quod *ethecas* expreſſit, ſed Cap. ſeq. *porticus* vertit. Chaldaeus זָוְיָתְהָא, *angulos ejus,* et ſic quoque reliquis locis, Syrus conſtanter ܠܡ̈ܛܐ, quod Caſtellus exponit *balauſtia aedificiorum,* lorica ex junctis inter ſe palis; neſcio an recte. Jarchius ad XLII, 3. fatetur, *ſe neſcire, quid hoc ſignificet* (לא ידעתי מה הוא). Et Kimchi, quamvis ipſe *conclavia* nomine hebraeo denotari exiſtimet, tamen ad XLII, 5. tantis ſeſe difficultatibus impeditum ſentit, ut *hanc libri particulam tempore futuro ab Elia explicandam eſſe* dicat. Villalpandus *poſtes atrii* exponit, a quo non differre videtur Coccejus, qui e XLII, 6., ubi τοῖς אַתִּיקִים opponuntur עַמּוּדֵי הַחֲצֵרוֹת, *columnae atriorum,* colligit, indicari genus *columnarum,* aedificiorum parietibus adhaerentium et perruptarum, ut perviae ſint, firmantes aedificium. Plura vid. in illius *Lexico Hebr.* p. 551. ed. Maii. Hafenreffero (p. 38.) אַתִּיקִים ſunt conclavia et thalami ad utrumque latus muri aulam poſticam ambientis. Quae quidem ſententia ob XLII, 3. et mihi reliquis veriſimilior. מֵאָה אַמָּה Ut Vs. 13. 14. וְאֻלַמֵּי הֶחָצֵר *Et veſtibula atrii,* cf. XL, 31. 34.

16. הָאֲטֻמוֹת *Contractae,* intus anguſtiores, vid. ad XL, 16. וְהָאַתִּיקִים *Et conclavia,* Vs. 15. לִשְׁלָשְׁתָּם *Tribus illis* erant, XL, 10. Alii: *circa tria illa* erant. Quaerendum quibus? Villalpandus id refert ad poſtes triplici ex latere templum cingentes, ſ. ternas atrii porticus, quae templum circumdabant in latere meridionali, occidentali et aquilonari. Cf. etiam XLII, 3. 6. נֶגֶד הַסַּף *E regione liminis.*

liminis. Ita Chaldaeus: לְקֳבֵל סִפָּא *ex adverſo liminis.* Alii; *juxta limen.* Vulgatus: *contra uniuscujusque limen.* Villalpandus: „poſtibus domus reſpondebant ſingula limina.“ שְׂחִיף עֵץ *Tectorium* erat *ligni*, ſ. ligneum. Nominis שְׂחִיף, hoc ſolo loco occurrentis, notio e contextu patet. Arabice سخيف eſt *tenuis*, ut forſan *tenuitatem ligni* proprie ſignificet. Chaldaeus: דְחָפֵי נִסְרִין דְאַרְזָא, *quod limen opertum erat aſſeribus cedrinis.* Vulgatus: *ſtratum ligno.* Villalpandus: „Poſtes domus operiebantur tabulatis cubiculorum in circuitu trium laterum, meridiani, occidentalis et aquilonaris.“ וְהָאָרֶץ עַד־הַחַלֹּנוֹת *Terra autem usque ad feneſtras.* Villalpandus: „Poſtes, ſive antae domui adjacentes, tabulatis operiuntur a terra usque ad feneſtras domus, hoc eſt, usque ad altitudinem viginti quinque cubitorum. Vel: ſolidus paries erigebatur usque ad feneſtras domus, quae ſuper altitudine quinque et viginti cubitorum aperiebantur in pariete meridiano et aquilonari.“ וְהַחַלֹּנוֹת מְכֻסּוֹת *Feneſtrae vero* ligno *obductae erant.* Cf. 1 Reg. VI, 15. Villalpandus: „Feneſtrae templi, quae ſuper hujusmodi pariete aperiebantur, ab eodem ita abſcondebatur, ut ex atriorum pavimento inferiori videri non poſſent.“

17. עַל־מֵעַל הַפֶּתַח *Super eo*, quod *ſuper oſtio* erat. Cf. Vs. 20. וְלַחוּץ *Et extra*, forinſecus, XLII, 7. וּבַחִיצוֹן *Et in exteriori*, ſanctuario, XLIV, 1. 1 Reg. VI, 29. 30. מִדּוֹת *Menſuris* juſtis, omnia certam ſuam menſuram habebant. Cf. XL, 24. 28. XLII, 15. XLIII, 13. Senſus videtur hic eſſe, et *intrinſecus*, id eſt, in interiori domo Sancti Sanctorum, et *forinſecus*, in exteriori Sancti, omnia operta fuiſſe tabulis ejusdem menſurae, in quibus inſculptae erant Cheruborum imagines, et alia ornamenta, de quibus Vs. 18. ſeqq.

18. עָשׂוּי כְּרוּבִים *Fabrefactum* quid erat in illis tabulis, videlicet *Cherubi*, cf. Vs. 19. 20. 25. XL, 17. וְתִמֹּרִים

Et palmae, Vs. 20. XL, 16. 31. וְתִמֹּרָה בֵּין־כְּרוּב לִכְרוּב *Ita ut palma esset inter Cherubum unum et alterum.* וּשְׁנַיִם פָּנִים לַכְּרוּב *Duaeque facies Cherubo* erant, *hominis* et *leonis,* Vs. 19., alias *quatuor,* secundum Cap. I, 6. 10., quia hic duae tantummodo in plano apparebant. Duae itaque aliae facies concipi debent quasi parieti obversae et ab eo obscuratae.

19. וּפְנֵי אָדָם אֶל־הַתִּמֹּרָה מִפּוֹ *Facies* nimirum *humana palmam versus erat hinc.* וּפְנֵי כְפִיר וגו׳ *Et facies leonis illinc,* ad dextram scilicet posita. Latuit igitur hic facies *vitulina* a sinistris, et facies *aquilina* a tergo, vid. I, 10. עָשׂוּי אֶל־כָּל־הַבַּיִת Ita *factum fuit ad omnem domum,* Vs. 18.

20. עַד־מֵעַל הַפֶּתַח *Usque ad superiorem partem ostii,* Vs. 17. וְקִיר הַהֵיכָל *Sic* etiam in *muro* s. *pariete templi,* Vs. 1. 4. 21. Punctis voci הַהֵיכָל superne impositis veteres librarios notasse, illam in nonnullis codicibus abesse, probavit Hüpeden in scripto, cui epigraphe: *Neue wahrscheinliche Muthmaſsung von der Bedeutung der auſserordentlichen Punkte* etc. Hannov. 1751. in quatern. Sed jam ante illum rem vidit Hiller *de Arcano Kethib et Keri* p. 152. seqq., qui, postquam in universum observasset, illa puncta lectionis notare varietatem, regulam *primam* constituit hanc: *puncta non vocalia, quae singulis in textu literis imponuntur, in codice B absentiam integrae vocis declarant;* regulam vero *secundam* (p. 155.) hanc: *puncta non vocalia, quae uni, aut saltem non omnibus integrae vocis literis imponuntur, earundem literarum in lectione B arguunt absentiam, et, quae hinc in eadem lectione oritur, vocalium discrepantiam.* Ad nostram vero vocem quod attinet, quum in accuratissimis libris, veluti Plantiniano utroque, Bombergiano utroque, Basileensi, Athiano, aliis, vocis הַהֵיכָל literis solum quatuor prioribus puncta sint imposita, non vero τῷ ל; Hillerus in aliis codicibus nomen הַהֵיכָל in fine nostri versiculi plane omissum, literam

ram ל autem nomini הַהֵיכָל, ad initium Verſus proximi, praefixam exiſtimat. Ut itaque lectio A ſit ea, quae hodie in libris omnibus comparet, וְקִיר הַהֵיכָל, *etiam ad parietem templi,* lectio B vero: וְקִיר לְהֵיכָל, *etiam in pariete. Templo* erat poſtis quadratus. In codicibus tamen haud paucis ſingulis litteris nominis הַהֵיכָל puncta ſunt impoſita. Sunt etiam codices, a Kennicotto et de-Roſſio inſpecti, in quibus plane deſit nomen illud, ſeu, uti ait de-Roſſi, ex duplici הַהֵיכָל, quod hic occurrit ſub finem Vs. 20., et initium 21., unum tantum, ſive una vice legatur, ut apud LXX, Vulgatum, Syrum et Arabem. „Nam ex manuſcriptis codicibus," pergit de-Roſſi, „et interpretibus alii aliter collocant, ac plerique codices ſine ulla interpunctione vel diſtinctione novi Verſus 21. orationem continuant, וקיר ההיכל מזוזה. In meo 346. pro ההיכל legitur המראה כמראה [e fine Vs. 21.]. In aliis codicibus puncta priori ההיכל forſan ob codicum diſſenſionem, vel criticorum de ejus vera lectione ſuſpicionem appoſita deſunt."

21. הַהֵיכָל מְזוּזַת רְבֻעָה *Quod ad templum attinet, poſtis,* ſ. collective *poſtes* erant *quadratae figurae,* ſ. quadrati, cf. 1 Reg. VII, 5. וּפְנֵי הַקֹּדֶשׁ *Et quod ad faciem* ſ. partem anteriorem *Sanctuarii* (Vs. 4. 23.) attinet. הַמַּרְאֶה כַּמַּרְאֶה *Adſpectus* adyti erat *ſicut adſpectus* templi, cf. XLIII, 3. Vulgatus: *et facies Sanctuarii, adſpectus contra adſpectum.* Quod Villalpandus ita exponit: „Sanctuarii facies et aulae ad eandem ſpectabant regionem, eadem plane diſpoſitione, eisdem ornamentis, quippe quae ſimul, et unico intuitu videri poſſent." Kimchi: „Portae Sancti Sanctorum, quae eſt facies Sanctuarii, adſpectus, quem vidi in liminaribus ſuis, erat ſimilis illi adſpectui, quem vidi in limine templi." Chaldaeus: חֶזְוֵיהּ כְּחֵזוּ יְקָרֵיהּ *adſpectus ejus quaſi adſpectus gloriae ejus,* i. e. qualis apparuit in viſione, quae ad flumen Chobar mihi obtigit, I, 5. ſeqq.

22. הַמִּזְבֵּחַ *Altare* ſuffitus, Exod. XXX, 1. ſeqq. Alii intelligunt *menſam* pro panibus propoſitionis, Exod. XXV,

 21.

21. feqq. Cf. 1 Reg. VII, 48. עֵץ *Lignum*, i. e. ex ligno erat, et tres cubitos altum, ut ftatim additur. וּמִקְצֹעוֹתָיו לוֹ *Et anguli ejus ipfi* erant, XLVI, 21. 22. Exod. XXVI, 23. 24. וְאָרְכּוֹ *Et longitudo*, i. e. bafis *ejus*. וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן *Et* fic, abfoluta altaris brevi narratione, *ad menfam* converfus, *loquutus eft* et dixit *ad me*, *haec* eft *menfa* panum propofitionis etc. Alii tamen haec omnia de altari accipiunt, ut nomen *menfae* et *altaris* etiam commutatur Mal. I, 7. 12.

23. וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת *Porro duae valvae* erant, Vs. 24. 25. לַהֵיכָל וְלַקֹּדֶשׁ *Templo et Sancto*, Vs. 21. Sancti et adyti oftium unumquodque binis claudebantur foribus. Cf. 1 Reg. VI, 31. 33.

24. וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַדְּלָתוֹת *Duae autem fores* iftis *valvis* f. *foribus* erant, i. e. fingulae fores duas valvas habebant. שְׁתַּיִם מוּסַבּוֹת דְּלָתוֹת *Duae* fcilicet *verfatiles*, flexibiles *valvae*. Cf. 1 Reg. VI, 34. Vulgatus: *et in duobus oftiis ex utraque parte bina erant oftiola, quae in fe invicem plicabantur.* שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם לְדֶלֶת אַחַת וגו' *Duae uni*, et duae quoque *alteri*.

25. וַעֲשׂוּיָה אֲלֵיהֶן *Factum autem erat fuper illis* aliquid, fcilicet Cherubi, ut fequitur, idem loquendi modus fupra Vs. 18. אֶל־דַּלְתוֹת Nempe *ad valvas*, Vs. 23. 24. כַּאֲשֶׁר עֲשׂוּיִם לַקִּירוֹת *Quemadmodum facti erant parietibus*, vid. Vs. 17. 2 Par. III, 7. וְעָב עֵץ *At trabs*, vel *trabes ligneae*, 1 Reg. VII. 6., cf. Vs. 26. Sed Michaeli in *Supplemm.* p. 1815. a غيب aut غبي, *latuit*, eft *tectum* columnis impofitum, porticum efficiens, fueritque ante columnas τοῦ אוּלָם, aliqua *porticus*. „Quia ipfam *porticum*," addit, „poffis a غبي, *latuit*, dicere, tanquam latibulum." אֶל־פְּנֵי הָאוּלָם *Ante porticum* f. *veftibulum* erant, Vs. 26. Cf. XL, 9. 15. מִחוּץ *Foris* f. *forinfecus*, XL, 19. 40. 44. Coccejus: „In muro templi apparebat *trabeatio* fupra veftibulum: quippe templum habebat tectum. Tectum autem bene tegebat murum, ideoque *trabes non nihil exftabant*.

Et

Et inibi quoque erant, ut in aliis ligneis, eadem ornamenta, quod dicitur Vs. 26. Vulgatus hunc Verſum ita reddidit: *Et caelata erant in ipſis oſtiis templi Cherubim, et ſculpturae palmarum, ſicut in parietibus quoque expreſſae erant: quamobrem et groſſiora erant ligna in veſtibuli fronte forinſecus.*

26. וְחַלּוֹנִים אֲטֻמוֹת *Feneſtrae etiam* intus *anguſtiores*, Vs. 16. וְתִמֹּרִים *Et palmae*, ſ. *cum palmis*, Vs. 25. מִפּוֹ וּמִפּוֹ *Hinc et illinc* erant, Vs. 15. אֶל־כִּתְפוֹת הָאוּלָם *In lateribus* ſ. *ad latera veſtibuli*, vid. Vs. 2. 25. XLVII, 1. Coccejus: „h. e., ubicunque erant feneſtrae, palmae utrinque adſitae erant inter duos Cherubinos, Vs. 18." וְצַלְעוֹת הַבַּיִת Sic etiam *ſubſtructiones laterales*, vel *in ſubſtructionibus lateralibus domus*, ſ. templi, de quibus Vs. 5. ſeqq. וְהָעֻבִּים *et in trabibus* earum, Vs. 25.

Cap.

Cap. XLII.

ARGUMENTUM.

Hoc Capite primo deſcribit atrium exterius, et inprimis conclavia ſive cubicula pro ſacerdotibus (Vs. 1 — 14.), tum primi atrii adeoque totius ſtructurae ambitus (Vs. 15 — 20.).

1\. Item me eduxit in atrium exterius, qua
via erat ſeptentrionalis, et ad conclavia duxit, quae erant contra aream conſeptam,
contraque aedificium ad ſeptentrionem,
2\. qua ad oſtium ſeptentrionale patebat longitudo centum cubitos, latitudo quinquaginta,
3\. contra viginti cubitos interioris atrii, contraque pavimentum exterioris atrii, thalamis
4\. ſeſe reſpicientibus trina contignatione. Ante
conclavia erat ambulatio decem cubitorum latitudine tendens interius, et via unius cubiti, habebantque oſtia ad ſeptentrionem.
5\. Erant autem ſuprema conclavia contractiora,
quippe quae excederentur a proceſſibus infimorum et mediorum ſtructurae thalamo-
6\. rum. Erant enim trinarum contignationum,
neque columnas habebant, quemadmodum erant atriorum columnae; ideo ſuprema

a ſolo

a ſolo recedebant intra quam infima et me-
dia. Quod ſeptum autem foris erat juxta 7.
conclavia, verſus exterius atrium, in fronte
conclavium, id erat longitudine quinqua-
ginta cubitorum. Nam et conclavium ex- 8.
terioris atrii longitudo erat cubitorum quin-
quaginta, quum ſecundum templi faciem
eſſent centum cubiti. Infra illa vero con- 9.
clavia erat aditus ab oriente, per quem
adirentur ab exteriore atrio, in craſſitudine 10.
ſepti atrii orientem verſus, quae conclavia
erant ad conſeptae areae aedificiique fron-
tem; et ante ea iter, eadem forma, qua 11.
erant conclavia verſus ſeptentrionem, eadem
et longitudine et latitudine, omnibusque
eorum egreſſibus et rationibus, et oſtiis,
tum oſtiis conclavium, quae erunt meridiem 12.
verſus, ita ut et oſtium eſſet in itineris ca-
pite, et iter eſſet ante maceriem recte apta-
tam verſus meridiem, in illorum introitu.
Atque ille mihi, conclavia, inquit, tum ſepten- 13.
trionalia, tum meridiana, quae ſunt ante
conſeptam aream, ea ſunt ſacra conclavia,
ubi ſacerdotes, qui ad Jovam accedunt, ſa-
croſancta comedent, ubi ſacroſancta, et
ferta, et ſacrificia pro peccatis et delictis
oblata reponent, quoniam ſacer eſt locus,
quem ingreſſi ſacerdotes non exibunt ex ſa- 14.
cro in exterius atrium, quin ibi veſtes ſuas
reponant, in quibus adminiſtraverint, quippe
ſacras,

ſacras, aliasque veſtes induant, atque ita
15. tractant vulgaria. Igitur peracta inferioris
aedis dimenſione, eduxit me verſus portam
orienti obverſam, et aedem undique dimen-
16. ſus eſt. Menſus eſt plagam orientalem per-
17. tica quingentis perticis in ambitum. Menſus
eſt et ſeptentrionalem plagam pertica, quin-
18. gentis perticae cubitis in ambitum. Et me-
ridianam plagam pertica menſus eſt quin-
19. gentis perticae cubitis in ambitum. Inde
converſus ad occidentalem plagam eam
20. menſus eſt quingentis cubitis perticae. De-
nique illud ad quatuor regiones metatus eſt,
muro circumdatum, in longitudinem quin-
gentorum, et in latitudinem quingentorum,
ad disjungendum ſacrum a profano.

N O T A E.

Cap. XLII, 1. וַיּוֹצִאֵנִי *Poſtea eduxit me* vir ille, de quo XL, 3. 4. אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה Ex atrio interiori ſacerdotum, in quo collocatum altare, et per quod adibatur templum, *verſus atrium exterius* Iſraelitarum, Vs. 3. 14. Cf. XL, 17. הַדֶּרֶךְ *Per viam*, ut XLVII, 15. דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן *Viam ſeptentrionis*, ſ. *ſeptentrionem verſus*, XL, 20. 44. 46. וַיְבִאֵנִי *Et deduxit me*, XL, 17. 28. XLI, 1. אֶל־הַלִּשְׁכָּה *Ad conclave* ſ. aedificium quoddam cubiculorum; nomen ſingulare videtur collective capiendum, Vs. 4. XL, 17. 18. 45. אֲשֶׁר נֶגֶד הַגִּזְרָה *Quod* uno latere ſuo erat *e regione ſeparati illius aedificii* prope templum, Vs. 10. XLI, 12. וַאֲשֶׁר־נֶגֶד הַבִּנְיָן *Et* altero latere *e regione ſtructurae* alterius, Vs. 5. 10. Vid. XLI, 12. 13. *Tertium* vero atus verſus atrium interius, Vs. 2. 3., *quartum* verſus *pavimen-*

vimentum, i. e. verſus porticum atrii exterioris, Vs. 3. אֶל־הַצָּפוֹן *Verſus ſeptentrionem*, inquam, deduxit me. Ita requirunt accentus. Cf. Sturmii *Sciagr.* p. 79. ſeqq.

2. אֶל־פְּנֵי אֹרֶךְ אַמּוֹת הַמֵּאָה *Ad faciem longitudinis centum cubitorum*, i. e. *ad* locum, cujus latitudo erat *centum cubitorum*, ut Noldius in *Concordantt. Particular.* p. 63. exponit, adduxerat enim, addit in not. 390., angelus prophetam *ad cubicula* (אֶל־הַלִּשְׁכָּה Vs. 1.), quorum longitudo centum cubitorum, Vs. 8. אֶל־פְּנֵי pro ſimplici אֶל, ut Nehem. II, 13. אֶל־פְּנֵי עֵין הַתַּנִּין *ad fontem draconis.* פֶּתַח הַצָּפוֹן *Ad oſtium*, ſive, ut alii, *ab oſtio ſeptentrionis*, pro diverſo initio hujus menſurae ex occidente verſus ortum, vel ab ortu verſus occidentem; cf. *Sturmium* l. c. p. 80. ſeqq. וְהָרֹחַב *Latitudo autem* conclavium, Vs. 1. ſeqq. ſ. totius hujus aedificii erat חֲמִשִּׁים אַמּוֹת, *quinquaginta cubitorum*, cf. XL, 15. 21.

3. נֶגֶד הָעֶשְׂרִים *E regione viginti* cubitorum, cf. XLI, 10. אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַפְּנִימִי *Qui* erant pro conclavi *verſus atrium interius*, Vs. 15. XL, 15. וְנֶגֶד רִצְפָה *Et verſus pavimentum* atrii exterioris, cf. XL, 17. 18. אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה Vs. 1. 14. אַתִּיק אֶל־פְּנֵי־אַתִּיק בַּשְּׁלִשִׁים *Ubi erat porticus juncta porticui triplici*, vertit Vulgatus. Sed de nomine אַתִּיק vid. ad XLI, 15. Cap. XL, 17. in pavimento lapidibus ſtrato excitata dicuntur gazophylacia. Idem dicitur de interiori hoc atrio. Sed *Sturmius* p. 83. vertit: *conclave* erat *ante conclave*, ſ. *e regione* alterius. „Nimirum, inquit, *conclavia* hic deſcribi, ſequentes ſtatim Verſus oſtendunt, quae in *aedificio quinquaginta cubitos lato* vel profundo (Vs. 2.) diſpoſita erant. Igitur primo ſupponendus hic murus utrinque eſt. Intra illos porro quatuor conclavia erant duplici ſerie, altera verſus atrium interius, altera verſus exterius ſpectante; quae *inter ſe cruciforme ambulacrum neceſſario* relinquunt, uti ſequens quoque Verſus confirmat.“

4. וּלִפְנֵי הַלְּשָׁכוֹת *Ante conclavia vero illa*, Vs. 1. 5. 7. XL, 17. XLI, 10. מַהֲלַךְ *Deambulatio*, ut Vulgatus vertit,

tit, i. e. *ambulacrum*, cruciforme, ex mente Sturmii, vid. not. ad Vs. praeced. Nomen praeter hunc locum *ter* reperitur, sed *itineris* significatione, ut Jon. III, 3. 4. Nam *praeformativa* servilis litera *Mem* in nominibus et locum et actionem significat. עֶשֶׂר אַמּוֹת Cujus ambulacri *latitudo* erat *decem cubitorum*. אֶל־הַפְּנִימִית Et ab exteriore *ad interius* conclave, vel etiam *atrium* (VIII, 3. 16. X, 3.), illud ambulacrum ducebat. דֶּרֶךְ אַמָּה אֶחָת *Via* ipsa *ulna una*. Cocceius: „Cella autem quaeque *via cubiti unius* adibatur.“ Scilicet ex mente Cocceji inter ostia cellarum fuerunt postes quadrati, unius cubiti mensura extra parietem exstantes. Itaque ambulatio libera decem cubitorum latitudinem habuit; adjecto autem cubito utrinque inter postes, ante ostia tricliniorum latitudinem duodecim cubitorum. Sturmio vero in *Sciagr.* p. 84. *haec via unius cubiti* est ipse *paries*, vel saltim *transitus* per interstitium s. ostium parietis, unum cubitum crassi. וּפִתְחֵיהֶם *Ostia vero* intimiorum tricliniorum. לַצָּפוֹן Erant *versus septentrionem*, XL, 23.

5. וְהַלְּשָׁכוֹת הָעֶלְיוֹנֹת *Ceterum cellae superiores*, Vs. 4. קְצֻרוֹת *Curtae*, contractiores; Villalpando et Sturmio vero (*Sciagr.* p. 85.) *humiliores*. יוֹכְלוּ pro יֹאכְלוּ, per orthographiam Syriacam, *comedebant*, quod Jarchi pro תאכלו positum ait, et sic exponit: „contractiora fiebant et imminuebantur in vacuo spatio conclavium.“ In aliquot libris et manu et typis descriptis legitur יוּכְלוּ, quod a יָכֹל *praevaluit*, reddunt *superabantur, excedebantur*. Cf. de-Rossii *Scholia critt.* ad h. l. אַתִּיקִים *Thalami* (vid. not. ad XLI, 15.) scil. supremi. מֵהֵנָּה *Ab illis*, nempe ab infimis et mediis, ut statim addit per parenthesin. מֵהַתַּחְתֹּנוֹת וּמֵהַתִּיכֹנוֹת Vs. 6. XLI, 7. בִּנְיָן *Structurae*, Vs. 1. 10. Vulgatus hunc Versum sic vertit: *ubi erant gazophylacia in superioribus humiliora; quia supportabant porticus, quae ex illis eminebant de inferioribus, et de mediis aedificii*. Villalpandus: „Sensus est, superiora cubicula humiliora (al. contractiora)

tractiora) erant, quam mediana, et haec rurſus humiliora inferioribus porticibus.“

6. Ratio altera, cur ſuperiora cubicula humiliora, ſ. contractiora eſſent. כִּי מְשֻׁלָּשׁוֹת הֵנָּה *Nam triplicata* (maſculin. vid. Cohel. IV, 12.), per tres videlicet contignationes ſtructa (vid. ſupra Vs. 3. et not. ad XL, 17.), *illa* conclavia (Vs. 5.) erant. וְאֵין לָהֶן עַמּוּדִים *Nec* erant *illis columnae*, liberae, XL, 49. כְּעַמּוּדֵי הַחֲצֵרוֹת *Quales* erant in porticibus *atriorum*, cf. not. XL, 17. עַל־כֵּן נֶאֱצַל *Ideo contractius fuit* aedificium, vel: *ideo detrahebatur, auferebatur* aliquid; ita reddunt h. l. verbum אָצַל, quod alias *ſepoſuit* ſignificat (vid. Num. XI, 17. 25. Geneſ. XXVII, 36. Cohel. II, 10.) mera ex conjectura. Vulgatus *eminebant* reddidit. מֵהַתַּחְתֹּנוֹת וּמֵהַתִּיכֹנוֹת *Prae infimis et intermediis* Vs. 5. cf. XL, 18. מֵהָאָרֶץ *A terra*, i. e. a latitudine vel altitudine, quae cum infima contignatione *a ſolo* ſeu *pavimento* incipiebat.

7. וְגָדֵר *Et ad maceriem* ſ. *parietem* quod attinet, Vs. 10. אֲשֶׁר לַחוּץ *Qui forinſecus* erat, XLI, 17. לְעֻמַּת *Juxta*, XL, 18. XLV, 6. הַלְּשָׁכוֹת *Conclavia* ſ. *cellas*, Vs. 4. 5. דֶּרֶךְ *Verſus*, ut Vs. 1. הֶחָצֵר הַחִצוֹנָה *Atrium exterius*, Vs. 1. 8. 9. אֶל־פְּנֵי *Ante*, Vs. 2. 13. הַלְּשָׁכוֹת *Conclavia*, quae ſcilicet verſus exterius atrium ſita erant. Cocceius: „Ea ſepes finivit pavimentum atrii exterioris, de quo Vs. 3.“ אָרְכּוֹ *Ejus* parietis ſ. ſepis *longitudo* ab auſtro ſeptentrionem verſus fuit. חֲמִשִּׁים אַמָּה *Quinquaginta cubitorum*, pro latitudine totius aedificii, vid. Vs. 2. et cf. XL, 15. „Ab aedificio conclavium usque ad murum claudentem (גָּדֵר) fuerunt quinquaginta cubiti. Dudum enim didicimus, tam medii, quam infimi atrii latitudinem centum cubitorum fuiſſe. Quum igitur conclavium ſtructura cum ambulacro quinquaginta cubitos occupent, ſequitur, ex centum cubitis fuiſſe quinquaginta atrii reſiduos, quod ſpatium a fronte conclavium usque ad exterius atrium, intermiſſo in transverſum maceriae ſepto clauſum fuiſſe hoc Verſu docet.

docet. Hoc eſt, a conclavibus per reliquam vacuitatem atrii usque ad murum transverſum fuit ſepimentum." HAFENREFFER.

8. כִּי אֹרֶךְ הַלְּשָׁכוֹת *Nam* et *longitudo* illorum *conclavium*, ab occidente verſus orientem. אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַחִצוֹנָה *Quae* erant *atrio exteriori*, Vs. 7. 9. חֲמִשִּׁים אַמָּה *Quinquaginta* erat *cubitorum*; ut eatenus hoc conclavium aedificium quadratum eſſet, vid. Vs. 2. 7. 11. STURMIUS in *Sciagr.* p. 81. hic pro longitudine iterum adſumit *altitudinem*, ut ſupra XLI, 12. עַל־פְּנֵי הַהֵיכָל Ex altero aedificii latere *ante* (XL, 15.) *templum* et interius atrium. מֵאָה אַמָּה *Centum* erant *cubiti*, ut jam dictum eſt Vs. 2.

9. וּמִתַּחַת הַלְּשָׁכוֹת הָאֵלֶּה *Et infra conclavia iſta*, hactenus deſcripta, juxta ſubſtructionem interiorem portae orientalis. Quod in textu ſcriptum eſt, וּמִתַּחְתָּה לְשָׁכוֹת efferendum, ſignificatione non differt a *Keri*, ſed τῷ מִתַּחַת additum eſt *He* locale; ut in מִלְמַעְלָה, *a ſuperiori loco.* הַמֵּבִיא, ſ. ut in textu eſt, defective, הַמֵּבָא *Qui ducebat.* Alii, qui הַמֵּבוֹא efferunt, hanc vocem cum proxima מֵהַקָּדִים, ita vertunt: *ingreſſus* ſ. *introitus* erat, per ſcalas ad ſuperiora aedificiorum conclavia *ducens ab oriente* verſus occidentem. בְּבֹאוֹ לָהֵנָּה *Quum intraret* vir ille, qui me circumduxit (Vs. 1.); vel imperſonaliter, *quum quis intraret ad eas* cellas. מֵהֶחָצֵר הַחִצֹנָה *Ex atrio exteriori*, Vs. 8.

10. בְּרֹחַב *In latitudine*, a ſeptentrione verſus meridiem. גֶּדֶר הֶחָצֵר *Parietis* ſ. *maceriei atrii*, Vs. 7. 12., quae interius atrium circumdabat. דֶּרֶךְ הַקָּדִים *Verſus ortum*, Vs. 12. 15., ad portam orientalem. אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה *Ante ſeparatum illud aedificium*, Vs. 1. 13., prope templum. וְאֶל־פְּנֵי הַבִּנְיָן *Et ante* alteram *illam ſtructuram*, de qua Vs. 1. et XLI, 12. לְשָׁכוֹת Itidem *cellae* ſ. *conclavia* erant.

11. וְדֶרֶךְ לִפְנֵיהֶם *Via autem*, i. e. ambulacrum, *ante illa* conclavia erat, ut ſupra Vs. 4. Quod ibi מַהֲלָךְ vocaverat

verat idem hic דֶּרֶךְ vocat. כְּמַרְאֵה הַלְּשָׁכוֹת *Secundum adspectum conclavium*, i. e. ſicut ante conclavia, cf. I, 13. 14. 26. ſeqq. X, 1. אֲשֶׁר דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן *Quae* erant *verſus aquilonem*, Vs. 1. כְּאָרְכָּן כֵּן רָחְבָּן *Ut longitudo earum, ſic latitudo* erat, Vs. 8. וְכֹל מוֹצָאֵיהֶן *Et ſecundum omnes exitus*, ſ. diſpoſitionem *earum*, XLIII, 11. XLIV, 5. XLVIII, 30. וּכְמִשְׁפְּטֵיהֶן *Et ut ordinationes*, ſ. praeſcriptas aut legitimas commenſurationes *earum*, cf. Levit. IX, 16. Num. XXIX, 6. וּכְפִתְחֵיהֶן *Et ut oſtia eorum*, Vs. 4. Villalpandus: „Media ambulatio, et exedrae laterales eadem erant conſtructae ratione, et eadem menſura, qua aquilonares.“

12. וּכְפִתְחֵי הַלְּשָׁכוֹת *Et ſicut oſtia cubiculorum*, Vs. 4. 11. אֲשֶׁר דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם *Quae erant verſus meridiem*, ſicut verſus ſeptentrionem. פֶּתַח בְּרֹאשׁ דֶּרֶךְ *Oſtium* erat *in initio viae*, XXI, 24. 26. דֶּרֶךְ בִּפְנֵי הַגְּדֶרֶת In initio *viae*, inquam, *in conſpectu*, i. e. ante *maceriem*, cf. Vs. 7. 10. הֲגִינָה *Recte aptatam*. Chaldaeis et Talmudicis ſcriptoribus הָגוּן ſatis frequens, eſt *rectum*, *decens*, *conveniens*, et הוֹגֶן *decentia*, *decus*, *honeſtas*. In V. T. praeter hunc locum non occurrit. Chaldaeus vertit: דֶּרֶךְ בְּכוֹנָה וִישָׁרָה, *viam bene diſpoſitam et rectam*. דֶּרֶךְ הַקָּדִים *Verſus orientem*, Vs. 10. בְּבוֹאָן *In introitu earum* cellarum, ſ. *quum intrant in eas*, cf. Vs. 14. Villalpandus: „Eadem eſt hujus, quae ſuperioris verſiculi, ſententia. Scilicet *hoc aedificium auſtrale habuiſſe adſcenſum a fronte orientali*, graduſque ejus duxiſſe in ambulationem mediam ſuperiorem, quae procurrebat occidentem verſus, ſecundum longitudinem elegantis illius periboli, ſeparantis populum a clero.“ Cf. not. ad Vs. 9.

13. וַיֹּאמֶר אֵלַי *Tum dixit ad me*, vir ille, qui me circumduxit, Vs. 1. XL, 3. 4. לִשְׁכוֹת הַצָּפוֹן *Cellae ſeptentrionales*, Vs. 1. 4. לִשְׁכוֹת הַדָּרוֹם *Et cellae auſtrales*, Vs. 12. אֲשֶׁר אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה *Quae* ſunt proxime *ante ſeparatum*, illud *aedificium* prope templum, Vs. 1. 10. XLI, 12. 13.

הֵנָּה

הֵנָּה לִשְׁכוֹת הַקֹּדֶשׁ *Illae,* inquam, ſunt *cellae ſanctae,* Vs. 14. XLVI, 19. אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ שָׁם *Ubi* (ut VIII, 3. XLIII, 7.) *comedent* ſanctiſſimas epulas, et in altera cella angulari, verſus ſeptentrionem et occidentem, etiam coquent ſacerdotes, XLVI, 19. 20. Cf. Levit. VI, 9. 19. VII, 6. X, 13. אֲשֶׁר־קְרוֹבִים לַיהוָה *Qui propinqui* ſunt, ſ. *propius accedunt ad Dominum,* XL, 46. XLIII, 19. Nam reliqui ſacerdotes et Levitae remotiores erant, et ad horum miniſteria amandati, XLIII, 10. 11. קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים *Sancta ſanctorum,* i. e. ſanctiſſima ſacrificia et oblationes, XLIV, 13. Levit. XXI 22. שָׁם יַנִּיחוּ *Ibi deponent,* Vs. 14. XL, 42. וְהַמִּנְחָה *Sacrificium* ſcilicet *ex farre,* Levit. II, 1. ſeqq. וְהַחַטָּאת *Et victimas pro peccato,* XL, 39. Levit. IV, 3. וְהָאָשָׁם *Et ſacrificium pro reatu,* XLIV, 29. Levit. V, 19. VII, 1. ſeqq. כִּי הַמָּקוֹם קָדוֹשׁ Cf. Levit. VI, 9. 19. XVI, 24.

14. בְּבֹאָם הַכֹּהֲנִים *Cum intraverint* ipſi *ſacerdotes,* XLIV, 17. 21. וְלֹא יֵצְאוּ וגו׳ *Tum non exibunt ex ſancto in exterius atrium,* Vs. 1. 3. וְשָׁם יַנִּיחוּ בִגְדֵיהֶם *Sed ibi,* in ſancto loco, *relinquent* ſ. *deponent* (vid. Vs. 13. XLIV, 19.) *veſtes ſuas*; cf. Levit. VI, 4. XVI, 23. אֲשֶׁר־יְשָׁרְתוּ בָהֵן *In* ſ. *cum quibus adminiſtraverint,* cf. Num. III, 31. IV, 12. 14. יִלְבְּשׁוּ בְּגָדִים אֲחֵרִים *Induantur veſtibus aliis,* ſ. ſecundum *Kethibh* (וְלָבְשׁוּ), *induant veſtes alias,* XLIV, 19. Levit. VI, 4. וְקָרְבוּ אֶל־אֲשֶׁר לָעָם *Atque ſic accedant ad ea, quae ſunt populi,* nempe in exterius atrium.

15. וְכִלָּה *Ita perfecerat, abſolvit,* XLIII, 27. Levit. XVI, 20. אֶת־מִדּוֹת *Dimenſiones,* XLI, 17. XLIII, 13. הַבַּיִת הַפְּנִימִי *Domus interioris,* i. e. templi, et eorum, quae pone templum, et ad latus templi, et in atrio tam interiori quum exteriori fuerunt. Cf. XLI, 15. 17. וְהוֹצִיאַנִי *Et eduxit me,* ex atrio ſcilicet exteriori. דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר *Via portae,* per portam exterioris periboli, XL, 5. אֲשֶׁר פָּנָיו *Quae reſpiciebat,* XL, 6. 20. דֶּרֶךְ הַקָּדִים *Verſus orientem,* Vs. 10. 12. Vide de hac porta XL, 6. 9. וּמְדָדוֹ *Et menſus eſt illam,* aedem, Vs. 20.

16. מְדַד רוּחַ הַקָּדִים *Menſus nimirum eſt plagam orientis*, vid. ſeqq. et Vs. 20. בִּקְנֵה הַמִּדָּה *Cum calamo menſorio*, ſ. pertica, de qua XL, 3. Pro eo, quod in libris plerisque typis deſcriptis exſtat, חֲמֵשׁ־אַמוֹת, legendum eſſe חֲמֵשׁ־מֵאוֹת, *quingentos calamos*, ut in margine legendum praecipitur, et in codicibus quamplurimis, de-Roſſio obſervante, ſcribitur, pluribus oſtendit Meyerus in *Diſſertat. ad ultima Ezechielis* p. 24., ſpeciatim contra *Haſenreſſerum* p. 30. ſeqq.; contra *Caſtellionem* p. 33. ſeqq., contra *Cappellum* aliosque, p. 36. ſeqq., qui quidem omnes אַמוֹת *cubitos* omiſſum exiſtimant. Ita jam LXX πήχεις πενταχοσίους. Sed tum eſſet קָנִים otioſum, aut ſenſum turbaret. Hillerus in libro *de Arcano Keri et Kethibh* p. 192. vocabulum אַמוֹת mutuatitiis punctis amictum duarum vocum continuo legendarum putat eſſe ſymbolum, legi enim debere מֵאוֹת אַמוֹת *centum cubitos*, duabus, uti dictum, vocibus, quarum una conſonas habeat in margine, vocales in textu; altera conſonas ſuas habeat in textu, vocales ex analogia grammatica. Magis tamen veriſimile, quod in textu legitur, אַמוֹת, innuere duplicem vocis מֵאוֹת ſcriptionem, quae in codicibus antiquioribus exſtiterit, alteram *plenam*, ut in Verſibus ſequentibus et alias frequentiſſime, alteram *defectivam*, מֵאֹת, ut ſecundum Maſoram ſcribitur Geneſ. V, 4. 30. XXIII, 15. Similiter Proverb. XIII, 20. הֹלֵיךְ denotat, in aliis codicibus הוֹלֵךְ, in aliis הֹלֵךְ ſcriptum fuiſſe. סָבִיב *Circuitu*, i. e. circumibat ambitum aedis, et ab una plaga pergebat ad alteram; cf. Vs. 19. Ex hoc Verſu, et quatuor, qui ſequuntur, patet, templi ambitum a ſingulis lateribus conſtare 500 *calamis menſoriis*, qui faciunt 3000 cubitos. Ergo quatuor latera vel plagae comprehendunt 2000 *calamos*, ſive 12000 cubitos. „Tantum autem fuiſſe," inquit *Meyerus* l. c. p. 24., „ambitum templi Salomonis vel Zorobabelis, nemo eſt, qui contendet. Quandoquidem veteris templi ambitum non 2000 *calamos*, ſed totidem *cubitos* habuiſſe doceant. Unde intelligitur, hic nullo modo prophetae fuiſſe oſtenſam Hieroſolymitani templi figuram et

et menſuram, quod olim a Salomone aediſicatum, et poſt reditum e Babylonico exſilio a Zorobabele reſtauratum."

19. סָבַב Inde *circumivit*, ſ. *convertit ſe*, 1 Sam. VII, 16. 2 Paral. XXXIII, 14. אֶל־רוּחַ הַיָּם *Ad plagam maris*, ſ. occidentalem, XLI, 12. Kimchi: „In iſta plaga abſolvit circuitus ſui angulos ſ. extremitates."

20. לְאַרְבַּע רוּחוֹת Sic *ad quatuor plagas*, vid. Vs. 16. ſeqq., et cf. XXXVII, 9. מְדָדוֹ *Menſus eſt eam*, aedem, Vs. 15. חוֹמָה לוֹ *Murum* autem *habebat*, ſ. *peribolum* circumquaque. Vid. not. XL, 5. אֹרֶךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת Cujus *longitudo* erat *quingentorum* ſcil. calamorum, ut ex Verſibus quatuor praecedentibus intelligitur, i. e. 3000 cubitorum. וְרֹחַב חֲמֵשׁ מֵאוֹת *Sic etiam latitudo* fuit *quingentorum* calamorum. Recte Meyerus l. c. p. 29. obſervat, *longitudinem* vocari duos muros, qui ab oriente ad occidentem paralleli, latitudinem vero duos alios, qui a meridie in ſeptentrionem tendebantur. לְהַבְדִּיל Murum *ad disterminandum*, ut Exod. XXVI, 33. Levit. X, 10. בֵּין הַקֹּדֶשׁ לְחֹל *Inter ſanctum et commune*, ut ſupra XXII, 26. infra XLIV, 23. XLVIII, 15. Vulgatus: *dividentem* (murum) *inter ſanctuarium et vulgi locum*, i. e. murum illum templi menſus eſt, qui claudebat, quod ſacrum erat, et ab atrio gentilium ſeparabat.

Cap.

Cap. XLIII.

ARGUMENTUM.

Iterum prophetae objicitur viſio, quae principio ad fluvium Chobar, ſplendoremque Jovae in templum redire, idque implere videt (Vs. 1—5.). Tum cauſſam indicat Deus, cur e templo priori exceſſerit, et novum ſanctuarium domicilium ſibi perpetuo futurum promittit (Vs. 6—9.). Hinc quae de nova hac domo obſervanda Iſraelitis ſunt, prophetae mandat (Vs. 10—12.), formam altaris holocauſtorum deſcribit (Vs. 13—17.), et ejusdem expiationem (Vs. 18—27.).

Tum me duxit ad portam, quae porta 1.
ſpectabat orientem, et ecce! Dei Iſraelita- 2.
rum ſplendor ab orientis via veniebat, cujus
Dei ſonus erat qualis eſt multarum aquarum
ſonus, illuſtrabaturque ejus ſplendore terra.
Erat autem figura illius figurae ſimilis, quam 3.
ego videram quum irem ad urbem delen-
dam, ſimilesque figurae illi, quam ad Chebar
flumen videram. Igitur ego pronus cecidi,
et Jovae ſplendor in templum venit viâ por- 4.
tae ſpectantis orientem. Tum ſpiritus ſubla- 5.
tum me tulit in atrium interius, animadver-

tique repletum Jovano ſplendore templum,
6. et audivi mecum loquentem de templo, ad-
7. ſtante mihi viro, qui me ſic eſt alloquutus:
Homo! hic eſt locus mei ſolii, locus veſti-
giorum pedum meorum, ubi habitabo inter
Iſraelitas in perpetuum, neque polluent am-
plius Iſraelitae meum ſacrum nomen, ipſi,
eorumque reges ſua ſuorumque regum im-
pudicitia, et regum ſuorum cadaveribus, ſa-
8. cellis, inquam, eorum; dum ſua limina
meo limini, et ſuos poſtes meis poſtibus
apponunt, interjecto inter me et eos pariete,
meumque ſacrum nomen ſuis quae faciunt
abominandis polluunt, ideoque meâ irâ con-
9. ficiuntur. Jam removebunt a me ſuam im-
pudicitiam, regumque ſuorum cadavera,
atque ego inter eos in perpetuum habitabo.
10. Tu, homo, expone Iſraelitarum generi tem-
plum, ut ob ſua vitia erubeſcentes dispo-
11. ſitionem dimetiantur. Quodſi ſuorum om-
nium factorum pudet eos, formam templi,
et diſpoſitionem, et exitus aditusque, de-
nique omnes ejus formas, inſtituta, deſcri-
ptiones atque leges eis demonſtrato, et ante
eorum oculos deſcribito, ut ejus omnes for-
mas et inſtituta ſervent et exſequantur.
12. Haec eſt templi lex, ut in montis cacumine
ſint omnes ejus fines, undique ſacroſancti.
13. Et haec quidem templi lex eſt. Arae autem
dimenſiones, quae illis cubitis fient, qui va-
lent

lent ſingulos cubitos et quaternos digitos,
erunt hujusmodi: ſinus erit cubitalis, lati-
tudine cubitali; et lorica ejus in ejus ora
erit ſpithamae unius. Et hoc quidem erit
dorſum arae. A ſinu autem, qui humi erit 14.
ad inferiorem aream unum cubitum latam,
erunt duo cubiti, et porro ab area minore
unum cubitum lata ad aream majorem erunt
quatuor cubiti. Harel erit altitudinis qua- 15.
tuor cubitorum. Super Ariele erunt quatuor
cornua. Erit autem Ariel tum longitudine 16.
tum latitudine duodenum cubitorum, qua-
dratus quatuor quadraturae ſuae partibus.
Area erit tum longa tum lata quatuordenos 17.
cubitos quatuor quadraturae partibus, cir-
cumdata crepidine dimidii cubiti, ſinum
habens undique cubitalem. Ejus gradus
ſpectabunt orientem. Atque ille mihi, ho- 18.
mo, inquit, ſic dicit Dominus, Deus: haec
ſunt arae inſtituta, quum facta fuerit ad
libandas in ea victimas, et ſpargendum ſan-
guinem. Trades ſacerdotibus Levitis, qui 19.
Zadoki ſemine prognati accedunt ad me,
inquit Dominus, Deus, ut mihi miniſtrent,
taurum bovinum ad piaculum; ſumesque 20.
ejus ſanguinem, quo quatuor areae cornua
intingas, quatuorque areae verſuras, et cir-
cumjectam crepidinem, atque ita eam a pec-
catis purifices expiesque. Tum piacularem 21.
taurum ſumes, et in templi loco ad id de-

 ſtinato

22. ſtinato combures extra ſacrarium. Secundo
die obmovebis caprum caprinum integrum
ad expiandum, expieturque ara, ſicut fuerit
23. expiata tauro. Quum expiationem abſol-
veris, taurum obmovebis bovinum integrum,
24. et arietem ex pecore integrum, eosque ob-
movebis Jovae, et eos conſpergent ſale ſa-
cerdotes, ac Jovae holocauſta ſacrificabunt.
25. Septem diebus facies quotidie piaculari ca-
pro, fietque tauro bovino, et ariete ex
26. pecore integris, per quos ſeptem dies ex-
piabitur et purificabitur ara, et ſacerdotis
27. manus implebuntur. Peractis diebus, octavo
die et deinceps facient ſacerdotes in ara
veſtra holocauſta, et ſacrificia veſtra pro ſa-
lute, faveboque vobis, inquit Dominus,
Deus.

N O T A E.

Cap. XLIII, 1. וַיּוֹלִיכֵנִי *Poſtea*; templo dictum in modum delineato et commenſurato ab occidentali plaga (XLII, 19.), *deduxit me*, ut XL, 24. שַׁעַר אֲשֶׁר פֹּנֶה Ad *portam* ſcilicet illam, *quae reſpiciebat*, XI, 1. XLIV, 1. Chaldaeus: הִפְּתִיחַ, *quae aperta erat.* דֶּרֶךְ הַקָּדִים *Orientem verſus*, vid. XLII, 16.

2. כְּבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל *Gloria Dei Iſraelis*, vid. I, 28. X, 4. בָּא מִדֶּרֶךְ הַקָּדִים *Venit a via orientis*, Vs. 4. XLIV, 1. 2., qua antea abierat, XI, 23. וְקוֹלוֹ כְּקוֹל מַיִם רַבִּים Vid. I, 24. coll. Apocal. I, 15. XIV, 2. XIX, 6. וְהָאָרֶץ הֵאִירָה *Et terra reluxit*, lucebat, Geneſ. I, 15. 17. מִכְּבֹדוֹ *A gloria*,

ria, ſplendore *ipſius*, Vs. 4. 5. Cf. Luc. II, 9. Apocal. XVIII, 1. Jeſaj. VI, 2.

3. וּכְמַרְאֵה הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי *Et* erat *ſecundum adſpectum viſionis, quam* ſemel iterumque jam *videram*, C. I. et X. כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר־רָאִיתִי בְּבֹאִי *Sicut adſpectus*, inquam, *quem vidi, quum* a Deo vocatus et miſſus *venirem*. לְשַׁחֵת אֶת־הָעִיר *Ad perdendam* ſ. deſtruendam *urbem*, XXX, 11., i. e. ad praedicendam urbis et templi everſionem. Prophetae enim ſaepe dicuntur id facere, quod futurum praedicunt, cf. ſupra XIII, 18. 19. XXXII, 18. Geneſ. XLIX, 7. Jeſaj. VI, 10. Jerem. I, 10 וּמַרְאוֹת אֶל־נְהַר כְּבָר *Et adſpectus* erant *ſecundum eandem viſionem, quam vidi ad fluvium Chebar*, I, 1. III, 23. X, 15. וָאֶפֹּל אֶל־פָּנָי Vid. I, 28.

4. וּכְבוֹד יְהוָה *Gloria autem Domini*, Vs. 2. 5. בָּא אֶל־הַבָּיִת *Venit*, ut dictum eſt Vs. 2., *et intravit domum*, ſ. templum. Chaldaeus: *revelata eſt in templo.* דֶּרֶךְ שַׁעַר *Via*, ſ. per viam *portae.* אֲשֶׁר פָּנָיו *Quae reſpiciebat*, XLII, 15. דֶּרֶךְ הַקָּדִים *Verſus orientem*, Vs. 2.

5. וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ *Et ſuſtulit*, elevavit, *me ſpiritus*, vel *ventus*, III, 12. 14. אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִי XL, 15. XLII, 3. מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה הַבָּיִת *Implebat gloria Jovae templum*, cf. XLIV, 5. Exod. XL, 34. ſeqq. 1 Reg. VIII, 10. 11.

6. וָאֶשְׁמַע *Et audivi*, I, 28. מִדַּבֵּר *loquentem*. Participium *Hithpael*, ut ſupra II, 2., quod Jarchi hoc modo explicat: „Dicitur de Deo honoris cauſa מִדַּבֵּר, nam ſi quis dicit מְדַבֵּר, id eum habet ſenſum, ac ſi quis loquatur coram ſ. cum alio loquatur; at, ſi quis dicit מִדַּבֵּר, hoc innuit, majeſtatis divinae ſpeciem per ſe (ſeparatim) loqui, vatem autem tantum audire.“ מֵהַבַּיִת *Et templo*, et quidem ex adyto, ut promiſerat Exod. XXV, 22., cf. Levit. I, 1. וְאִישׁ הָיָה עֹמֵד אֶצְלִי *Simul etiam vir apud me ſtabat*, cf. XL, 3. Dan. VIII, 15.

7. אֶת־מְקוֹם כִּסְאִי *Hic eſt locus throni mei*, proprie *ipſeitas loci throni mei*, cf. de hoc uſu vocabuli אֶת not.

ad

ad XXXI, 4. Alii, qui pro Accusativi nota capiunt, subaudiunt *vides,* ut LXX, qui ἑώρακας addunt. Syrus simpliciter nominativum posuit, et Chaldaeus: וְדֵין אֲתַר *hic est locus.* וְאֶת־מְקוֹם כַּפּוֹת רַגְלַי *Et hic est locus plantarum pedis mei*, ut Jesaj. LX, 13. Deus מְקוֹם רַגְלַי dicit adytum templi, in quo super Propitiatorio ita Cherubinis insidebat, ut arca foederis quasi *scabellum* pedibus suis praeberet, vid. Exod. XXV, 22. 1 Sam. IV. 4., et cf. Ps. XCIX, 5. CXXXII, 7. Thren. II, 1. וְלֹא יְטַמְּאוּ *Nec pollunt, contaminabunt,* amplius, Vs. 8. Cf. V, 11. XXIII, 38. שֵׁם קָדְשִׁי Vs. 8. XXXVI, 20. 21. הֵמָּה וּמַלְכֵיהֶם *Ipsi,* inquam, Israelitae, populus (בֵּית־יִשְׂרָאֵל), *et reges* ac principes eorum, qui ad omnem impietatem populo fuerunt duces, vid. Jerem. II, 26. XXXII, 32. בִּזְנוּתָם *Scortatione sua,* Vs. 9., i. e. idolorum cultu, qualis supra Cap. XVI. et alias a nostro accusantur, nam templum Jehovae ingrediebantur, qui alios Deos coluerunt. וּבְפִגְרֵי מַלְכֵיהֶם *Et cadaveribus regum suorum,* quod Hebraei eo referunt, quod regum aliquot cadavera, ut Manassis et Ammonis (2 Reg. XXI, 18. 26.) juxta templum in horto proximo condita essent. Verum e locis Regum libri laudatis minime apparet, illorum regum cadavera *prope templum* sepulta fuisse; hoc solum dicitur, reges istos in *horto domus suae, in horto Ozae* humo mandatos esse. Alexandrinus: *ἐν τοῖς Φόνοις τῶν ἡγουμένων αὐτῶν.* Vulgatus: *et in ruinis regum suorum,* quibus aliqui sacra illa impia, quae regibus ipsis et regno ruinas intulerunt, significari existimant. Cepit פְּגָרִים pro *ruinis,* ut Levit. XXVI, 30. פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם sunt *ruinae idolorum vestrarum.* Sed *ruinas regum* phrasin prorsus inconcinnam esse, nemo non sentiat. Dathius *cadaverum regiorum* mentionem eo pertinere existimat, quod in pompa regum funebri locus sacer profanatus fuisset. Pro בָּמוֹתָם legendum conjicit בְּמוֹתָם, *cum morerentur,* Chaldaeo auctore, qui בְּמוֹתֵיהוֹן, *in morte eorum,* vertit. Sunt quoque codices a de-Rossio, in *Scholiis Critt.* ad h. l. indicati, in quibus בְּמוֹתָם scriptum reperitur. Sed non est, cur vulgarem scriptu-

ſcripturam ſollicitemus, ſi per פְּגָרִים hic *idola* intelligamus, quae commode ita appellari potuerunt, tum quod vitae expertia, tum quod piis aeque atque cadavera abominationi eſſent. Erunt igitur פִּגְרֵי מַלְכֵיהֶם *idola regum ſuorum*, בָּמוֹתָם *in ſacellis eorum* (repetendum enim eſt ב ex בְּפִגְרֵי, ut ſaepiſſime alias), ſive *in aris eorum*. Manaſſen in atriis templi aſtris altaria aedificaſſe, narratur 2 Reg. XXI, 5. Vid. et 2 Reg. XXIII, 6.

8. בְּתִתָּם סִפָּם אֶת־סִפִּי — בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם *Quum ponerent*, jungerent, *limen ſuum cum limine meo, et poſtem ſuum juxta poſtem meum, ut* tantum *paries* eſſet *inter me et illos*. Quibus verbis aliqui illud reprehendi exiſtimant, quod reges juxta templum domos ſibi regias aedificaverint, ex qua propinquitate domorum illud provenerit, ut reges, quum facilem in templum haberent ingreſſum, in templo illa ſoliti eſſent facere, quibus domi familiarem operam navare conſueverint. Verum ex altero noſtri Verſus hemiſtichio patet, indicari hic aliquid, quod in templo impie in ſimulacrorum cultum inſtitutum eſſet. Et ſane Cap. VIII, 16. ſeqq. vidimus, eo impietatis progreſſos fuiſſe Judaeos, ut in interiori templi atrio impia obierint ſacra, ut inter adytum, Jovae ſedem, et impura illorum ſacrificia unus tantum murus intercederet. וְטִמְּאוּ — עָשׂוּ *Illis* igitur ſuis *abominandis ſanctum meum nomen polluerunt*, quia quum Jehovam dicerent Deum ſuum, et inter ſe habitare, abominanda tamen fecerunt, tanquam non ingrata Deo. וָאֲכַל אוֹתָם *Unde* merito *conſumſi eos*. Futurum apocopatum Piel verbi כָּלָה, pro וָאֲכַלֶּה, cf. Exod. XXXII, 10. XXXIII, 3.

10. הַגֵּד, *Indica*, et diſtinctiſſime repraeſenta Iſraelitis hanc domum, vid. XL, 4. וְיִכָּלְמוּ *Ut confundantur*, et pudeat eos, Vs. 11. XXXVI, 32. מֵעֲוֹנוֹתֵיהֶם *Propter iniquitates*, ſ. pravitates ſuas, XXXVI, 31. אֶת־תָּכְנִית *Diſpoſitionem*, formam, illius, vid. de hoc nomine ſupra ad XXVIII, 12. In aliquot codd. legitur אֶת־תַּבְנִית, *ſtructuram*.

11. וְכָל־צוּרֹתָיו *Et omnes* reliquas *formas* f. descriptiones *ejus*. Verba וְאֵת כָּל־חֻקֹּתָיו וְכָל־צוּרֹתָיו desunt in quatuor codicibus Kennicottianis, et in totidem de-Rossianis a prima manu, nec non in codice Stutgardensi, ubi verba illa non sunt punctis vocalibus instructa, „manifesto indicio," ait J. F. Schelling in *Descript.* illius codicis, p. 173., „punctatorem haec verba vel non legisse suo in exemplari, vel omnino pro suspectis habuisse. LXX certe, et, qui eos sequutus est, Arabs, illa non expressit. Syrus simpliciter vertit: ܘܟܠܗ ܨܘܪܬܗ ܢܡܘܣܗ ܐܘܕܥ." In aliis codicibus alia hujus Versus verba omittuntur; id quod ob repetitionem vocabulorum vel eorundem, vel ejusdem certe significationis librariis facillime accidere potuit.

12. זאת תּוֹרַת הַבָּיִת *Haec* vero est *lex* praecipua hujus domi, f. sanctuarii. עַל־רֹאשׁ הָהָר *In vertice montis* exstruendi, vid. XL, 2. כָּל־גְּבֻלוֹ סָבִיב סָבִיב קֹדֶשׁ קָדָשִׁים *Omnis terminus ejus circumquaque Sanctum Sanctorum erit,* vid. XLV, 3. XLVIII, 12. et cf. XLI, 4.

13. Transit jam ad sacrificale ministerium et leges, et primo quidem altare describit. וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ *Hae autem* sunt *mensurae altaris* holocaustorum, Vs. 18. XL, 47. בָּאַמּוֹת *Per cubitos.* אַמָּה אַמָּה וָטֹפַח *Ubi cubitus* est *cubitus,* f. habet *cubitum et palmum.* Vulgatus: *in cubito verissimo, qui habebat cubitum et palmum.* Ita et reliqui veteres, et cf. not. ad XL, 5. חֵיק *Sinus* ejus, Vs. 14. 17. Coccejus: „Mox dicitur גַּב, *dorsum altaris,* i. e. dorsum terrae, aut structura *sustinens altare.* Itaque est *basis* et *fundamentum altaris,* quod יְסוֹד dicitur Levit. IV, 7. *Gremii* similitudinem habebat, quia in ora ejus lorica erat, ut in ea basi altare, tanquam in gremio, resideret." Cf. 1 Reg. XXII, 35. „Basis in Hebraeo vocatur חֵיק *sinus,* quia super basin, tanquam in sinu, reliquum altaris corpus superincumbit." Hafenreffer. Alii cum Villalpando *sinu* indicari existimant *fossam,* quae ab infimo altaris fundamento ac basi, et extra illam uno cubito demittebatur in profundum,

et

et tantumdem in latitudinem patebat, ſanguini victimarum excipiendo deſtinata, quem per occultos et ſubterraneos meatus alio transmitteret. הָאַמָּה *Cubiti* ſcil. altitudo erat. וְאַמָּה רֹחַב *Latitudo* quoque *unius cubiti,* nempe ultra ſtructuram altaris. וּגְבוּלָהּ *Et terminus ejus,* XLV, 1., i. e. corona, ſ. lorica, uti dictum. אֶל־שְׂפָתָהּ *In ora,* ſ. extremitate baſeos, cf. 1 Reg. VII, 23. 24. זֶרֶת הָאֶחָד Erat *ſpithamae unius,* ſ. dimidiati cubiti, Vs. 17. וְזֶה גַּב הַמִּזְבֵּחַ *Atque hoc eſt dorſum* (ſupra X, 12. Pſ. CXXIX, 2.) *altaris,* altare nempe ſuſtinens, ut diximus. „Quod *ſinum* antea appellavit, idem jam *dorſum* vocat. Baſis enim, ceu dorſo incumbens, ſinu ſuo excipit, et fovet quaſi, quod ſuper aedificatum eſt altare.“ Hafenreffer. Hieronymus גַּב *foſſam* reddit, collato Arabico جُبّ, *puteus,* cf. Michaelis in *Supplemm.* p. 246. ſeqq., qui et reliquorum veterum valde discrepantes interpretationes recenſet.

14. וּמֵחֵיק הָאָרֶץ *Et a gremio terrae,* ſ. fundamento altaris Vs. 13. deſcripto. עַד־הָעֲזָרָה הַתַּחְתּוֹנָה *Usque ad atrium inferius,* nam et alterum fuit *ſuperius,* ut mox dicitur, cf. Vs. 17. Videtur nomen hebraeum *ſpatium incluſum* proprie denotare, ab עָזַר, quo modo cognatae ſignificationis cum אָזַר, *cinxit,* vel אָצַר, *clauſit,* fuerit; hinc *atrium,* ſpatium planum „A baſi tanquam e ſinu ſuo, ſurgit altare in altitudinem duorum cubitorum, ibi retracto pariete circum circa *atrium inferius* efficitur (*ein Platz, Abſatz*).“ Hafenreffer. שְׁתַּיִם אַמּוֹת *Duo* erant *cubiti.* Coccejus: „A baſi igitur ſurgebat altare per duos cubitos, ubi erat ſpatium quadratum, in quo reliquae altaris partes collocatae erant.“ וְרֹחַב אַמָּה אֶחָת *Et latitudo* ſ. ſpatium vacuum ibi erat *unius cubiti.* וּמֵהָעֲזָרָה הַקְּטַנָּה וגו׳ *Et ab atrio* ſ. ſpatio hoc *minori,* ſ. minus alto, usque ad ſpatium majus et altius; aut etiam latius, nempe cum foco altaris duodecim cubitorum quadratorum (Vs. 15.), ad quem illud ſpatium adſurgebat. אַרְבַּע אַמּוֹת *Quatuor* erant *cubiti,* cf. Vs. 15. וְרֹחַב הָאַמָּה *Et* iterum ſpatii *latitudo unius cubiti* erat.

erat. Coccejus: „Quod attinet ad *altitudinem* altaris, ea diverſa eſt ab altitudine altaris Salomonis, quod habebat *decem* (2 Paral. IV, 1.), hoc autem *ſeptem* cubitos. Nempe *ſinus* Vs. 13. eſt cubiti *unius*, ſpatium inferius *duorum*, ſuperius *quatuor*. Eademque altitudo eſt *foci* (Vs. 15.), nempe a ſpatio inferiori. Si vero focum quatuor cubitis altiorem facias ſpatio ſuperiori, erunt *undecim*. Sed melius eſt, connectere Verſum 15., ut *quatuor ulnae a ſpatio minori ad ſpatium majus et usque ad focum* ſint.

15. Altaris holocauſtorum nomen hoc Verſu prima vice הַהַרְאֵל ſcribitur, quod Hillerus in *Onomaſt.* p. 8. *montem Dei* interpretatur, quod altaria cetera altitudine ſuperaret (*He* enim, quod in ſimplici voce non praeſigitur nomini regenti, in compoſito locum habet); mox vero in eodem hoc Verſu, et Vs. ſequ. ſcribitur הָאֲרִיאֵל ſ. הָאֲרִיאֵיל, quod Hillerus l. c., Guſſetius et alii *leonem Dei* exponunt, quod nomen altari illi ideo inditum exiſtimant, quod, quaſi hoſtiarum helluo, Deo adpoſitos cibos igne conſumeret ac devoraret. Quae Bocharti quoque ſententia eſt (*Hieroz.* P. I. L. III. Cap. I. T. II. p. 7. ſeq. edit. Lipſ.), qui illius nominis rationem hanc eſſe putat, quod victimas omnes, quas offerebat populus, voraret ignis, in altari ſemper accenſus, ferae rapacis inſtar. Ita אֵל, *Deus*, eſſet pro *ſacrificiis ei oblatis* dictus, quod quam parum aptum ſit, quisque intelliget ipſe. Mitto alias conjecturas multo ineptiores de illo nomine. Michaelis in *Supplemm.* p. 122. ſuſpicatur, אֲרִיאֵל, *lux*, i. e. ignis *Dei*, interpretandum eſſe. Videtur autem maxime *focus altaris* illo nomine deſignari. אַרְבַּע אַמּוֹת *Quatuor cubitorum*, cf. Vs. 14. וּמֵהָאֲרִיאֵיל *Ab ipſo autem Ariele*, i. e. ſummo altari, ſ. foco, Vs. 16. וּלְמַעְלָה *Nempe ſuperne* ſ. *ſurſum*, I, 27. הַקְּרָנוֹת אַרְבַּע *Cornua quatuor* ſ. anſae erant, Vs. 20. Cf. Exod. XXVII, 2. XXIX, 12. Levit. IV, 7. 18. Fuerunt haec cornua, quae etiam in aliarum gentium aris inveniuntur (Martialis: *Cornubus ara frequens*) ad angulos erecta, atque ita dicta, quod

quod cornuum figuram repraesentarent. Usus eorum fuit, cum ad alliganda animalia (vid. Ps. CXVIII, 27.), tum etiam, ut ollae et ignis receptacula inde suspenderentur, quotiescunque altari erant admovenda.

16. וְהָאֲרִיאֵל *Arielis autem*, s. *foci*, vid. not. ad Vs. 15. שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ *Longitudo* erat *duodecim cubitorum*, et latitudo totidem cubitorum, uti statim additur. רָבוּעַ *Quadratum* enim erat altare, cf. Exod. XXVII, 1. XXXVIII, 1. אֶל אַרְבַּעַת רְבָעָיו *Secundum quatuor latera ipsius*, Vs. 17. I, 8. 17. Quemadmodum autem *altitudinem* altaris ab imo sursum versus exstruxit, ita dehinc *latitudinem* et *longitudinem* descendendo significat.

17. וְהָעֲזָרָה *Spatium vero*, quod Arielem, s. focum includebat, Vs. 14. אַרְבַּע עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ וגו' *Quatuordecim* cubitos in longitudine, totidemque in latitudine habuit, quia utrinque cubitus accedit; vid. Vs. 14. אֶל אַרְבַּעַת רְבָעֶיהָ *In quatuor quartis*, s. *lateribus ejus*, Vs. 16. Hic autem tacet quadratam mensuram *secundi* s. inferioris *spatii*, Vs. 14., et *fundamenti*, Vs. 13., quia ea per se plana est. Nam secundum spatium habuit *sedecim*, basis autem *octodecim* cubitos in longitudine et latitudine. וְהַגְּבוּל *Terminus vero*, s. *lorica* circa basin, Vs. 13. חֲצִי הָאַמָּה Erat *dimidii cubiti*, ita interpretatur זֶרֶת, *spithamam*, Vs. 13. וְהַחֵיק־לָהּ אַמָּה *Et sinus*, s. *gremium*, ei spatio excipiendo erat unius *cubiti*, vid. Vs. 13. וּמַעֲלֹתֵהוּ *Gradus autem altaris*, s. *adscensus ejus*, XL, 6., quos Hebraei tradunt fuisse quasi molliter elatum clivum, quia Exod. XX, 23. vetantur aliis gradibus adscendere ad altare. פְּנוֹת קָדִים *Versus orientem* erant, s. *spectant* ad orientem. פְּנוֹת Kimchio est nomen; aliis Infinitivus nominascens.

18. Jam exponit modum cultus Dei in altari. אֵלֶּה חֻקּוֹת הַמִּזְבֵּחַ *Haec* sunt *statuta altaris* Vs. 13. בְּיוֹם הֵעָשׂוֹתוֹ *Quo die fiet*, eadem constructio, quae de eadem re Num. VII, 10. בְּיוֹם הִמָּשַׁח אוֹתוֹ, *die, quo inunctum est*. לְהַעֲלוֹת עָלָיו

עָלָיו עוֹלָה *Ut deinde offerant ſuper eo holocauſta*, Vs. 27. Exod. XL, 29. וְלִזְרֹק עָלָיו דָּם *Et ſpargant ſuper eo ſanguinem* victimarum, cf. Exod. XXIV, 6. XXIX, 16. 20. Levit. VIII, 11.

19. וְנָתַתָּה אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם *Dabis* igitur *ſacerdotibus Levitis*; cf. ſimilem conſtructionem Num. VII, 5. אֲשֶׁר הֵם מִזֶּרַע צָדוֹק *Qui ſunt de ſemine Zadok*, XLIV, 15. הַקְּרֹבִים אֵלַי *Qui accedunt ad me*, vid. XL, 46. XLII, 13. לְשָׁרְתֵנִי *Ut miniſtrent mihi*, XLIV, 15. 16. פַּר Dabis, inquam, *juvencum*, Exod. XXIX, 1. בֶּן־בָּקָר *Filium armenti*, i. e. ſubrumum, cf. Levit. IV, 3. 14. Solent Hebraei, cum in animalibus tenerum quid ſignificare volunt, parentis nomen adjungere, ut infra Vs. 22. שְׂעִיר עִזִּים *hircus caprarum*, et Zachar. IX, 9. עַיִר בֶּן־אֲתֹנוֹת *pullus filius aſinae*. לְחַטָּאת In ſacrificium *pro peccato*, Vs. 21. 22. XLII, 13.

20. וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ *Et accipies* aliquid *de ſanguine ejus*, Exod. XXIX, 12. Levit. IV, 17. 18. וְנָתַתָּה *Eumque dabis*, ſ. adſperges, Levit. IV, 7. 25. 30. עַל־אַרְבַּע קַרְנוֹתָיו Vid. Vs. 15. פִּנּוֹת *Angulos*, XLV, 19. Exod. XXVII, 2. הָעֲזָרָה *Atrii*, i. e. ſpatii, vid. Vs. 14. וְאֶל־הַגְּבוּל *Et ad* ſ. *ſuper terminum*, i. e. loricam ſ. coronam circumquaque, Vs. 13. 17. XL, 12. וְחִטֵּאתָ אוֹתוֹ *Ita a peccatis purificabis* altare, ſ. mundabis illud, Vs. 22. 23. XLV, 18. וְכִפַּרְתָּהוּ *Et expiabis illud*, Vs. 26. XLV, 20. Cf. Levit. XVI, 16. 33., ubi dicitur tabernaculum expiandum ab omnibus foeditatibus Iſraelitarum.

21. הַחַטָּאת *Pro peccato*, Vs. 19. וּשְׂרָפוֹ *Et comburet eum* aliquis, ut Levit. IV, 12. 21., ubi eadem imperſonalis loquendi formula de eadem re. בְּמִפְקַד הַבַּיִת *In loco deſtinato domus*. Prius nomen bis praeter hunc locum occurrit, Nehem. III, 31., ubi eſt nomen portae urbis Hieroſolymitanae, et 2 Paral. XXXI, 13., ubi *mandatum* ſignificat. LXX: ἐν τῷ ἀποκεχωρισμένῳ τοῦ οἴκου. Vulgatus:

tus: *in ſeparato loco.* Chaldaeus: בַּאֲתַר דַּחֲזֵי *in loco idoneo.* מִחוּץ לַמִּקְדָּשׁ *Extra ſanctuarium,* ut Levit. IV, 12. 21. VIII, 17. IX, 11. Num. XIX, 3. hoſtia pro peccato extra caſtra cremari praecipitur.

22. וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי *Et die ſecundo* poſt oblatum vitulum, Vs. 19. ſeqq. תַּקְרִיב שְׂעִיר עִזִּים *Offeres hircum caprarum* (cf. not. ad Vs. 19.), Vs. 25. XLV, 23. Levit. IX, 3. תָּמִים *Integrum,* nullo vitio deformem, aut membro captum, ut Levit. I, 3. 10. לְחַטָּאת *In ſacrificium pro peccato,* Vs. 19. וְחִטְּאוּ *Et expiabunt,* Vs. 20. Levit. VIII, 15. אֶת־הַמִּזְבֵּחַ *Altare,* quod immundum et ipſum erat, ab immundis quippe hominibus exſtructum. Cf. Exod. XXIX, 36. כַּאֲשֶׁר חִטְּאוּ בַּפָּר Vs. 20.

23. בְּכַלּוֹתְךָ *Cum* vero *abſolveris,* ut 1 Sam. XIII, 10. 2 Reg. X, 25. מֵחַטֵּא *Expiare,* ſ. offerre pro peccato, Vs. 20. 22. פַּר בֶּן־בָּקָר Vs. 19. וְאַיִל *Et arietem,* Vs. 25.

24. וְהִקְרַבְתָּם לִפְנֵי יְהוָה *Offeres ea,* inquam, *coram Jova,* Vs. 23. וְהִשְׁלִיכוּ *Et conjicient,* ut V, 4. עֲלֵיהֶם *Super illa,* ſ. *ſuper illos,* juvencum et arietem, Vs. 23. מֶלַח *Salem,* vid. Levit. II, 13. et not. ad eum loc. וְהֶעֱלוּ אוֹתָם *Et* ſic *offerent ea,* 1 Sam. VI, 14. 15.

25. שִׁבְעַת יָמִים *Septem diebus,* Vs. 26. XLV, 23. 25. תַּעֲשֶׂה *Facies,* offeres, Exod. XXIX, 36. 38. Num. XV, 8. שְׂעִיר־חַטָּאת *Hircum pro peccato,* Vs. 22. לַיּוֹם *In dies,* IV, 10. XLV, 23. וּפַר בֶּן־בָּקָר וגו׳ *Juvencum etiam* etc. Vs. 19. 23. תְּמִימִים יַעֲשׂוּ *Integros offerent,* Vs. 23. XLV, 23.

26. וְכִפְּרוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ *Expiabunt altare,* Vs. 20. וּמִלְאוּ יָדָיו *Et impleant manus ſuas* ſacerdotes, ſcil. ſacrificiis. Cf. Exod. XXVIII, 41. XXIX, 9. Levit. VIII, 33., quibus locis tamen alii interpretes illa locutione muneris ſacerdotalis conſecrationem indicari exiſtimant, cf. not. ad Exod. XXVIII, 41.

27. וִיכַלּוּ אֶת־הַיָּמִים *Quando autem abſolverint hos dies*, ut IV, 6. 8. וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי Tum *die octavo*, cf. Levit. IX, 1. XIV, 23. XXIII, 36. Num. XXIX, 35. וָהָלְאָה *Et deinceps*, XXXIX, 22. Levit. XXII, 27. Ubi illis caeremoniis dedicatum altare fuerit, licebit jam in illo reliqua peragere, quae res exegit ſacrificialis et publica, qualia ſunt ſacrificia pro peccato, pacifica, holocauſta, et quae Deum aut placant, aut gratiis exſolvendis commendant.

Cap. XLIV.

ARGUMENTUM.

Agitur primum de facerdotalis atrii Orientali porta, quae foli principi futura dicitur pervia, ceteris obftructa (Vs. 1—15.). Et poftquam gentem Ifraeliticam fevere incufaffet ob profanationem facerdotii et templi (Vs. 4—8.), poft docet, ex qua gente et ordine futuri fint, qui ad altaris facrum minifterium accedent. Et primum Levitas illos, qui decem tribuum infaniam amplexi funt, ad illam curam Levitici ordinis ablegat, in quo minus fplendoris eft et dignitatis, ad illud videlicet minifterium et locum, quae non longe diftant a profanis (Vs. 9—14.); facerdotes vero Deo fideles eligere edicit (Vs. 15. 16.). Deinde quaedam documenta praefcribit, quae fervare facerdotes debeant, five in facerdotali inftructu, five in facrificalibus caeremoniis, et ex quo genere, et qualem uxorem ducere, cujus funeri intereffe fas fit, quae denique munera exercere, quem fervare in confecratione modum, edocet (Vs. 17—20.). Ad extremum oftendit, quam large illis a Deo de rebus ad domefticos ufus neceffariis provifum fit, ut ipfi de fe omnem curam et follicitudinem abjiciant (Vs. 28—31.).

Deinde me reduxit verfus exteriorem fa- 1.
crarii portam, obverfam orienti, quae claufa
erat. Et Jova mihi dixit: haec porta erit 2.
claufa, nec aperietur, nec hominum quis-
quam

quam per eam ingredietur: nam per eam
Jova, Deus Iſraelitarum, eſt ingreſſus, ideo
3. clauſa futura eſt. Quod ad principem at-
tinet, princeps in ſacrario deget, ut coram
Jova cibum capiat, et per viam veſtibuli in-
4. gredietur, ac per eandem exibit. Tum me
duxit verſus portam ſeptemtrionalem ad
templi frontem, ubi quum repletam Jovae
ſplendore aedem viderem, cecidi pronus.
5. Et Jova ſic mecum loquutus eſt: Homo! ad-
jice animum, et oculis adſpice, et auribus
audi, quidquid ego tibi eloquar de omnibus
templi Jovae inſtitutis atque legibus, et
animo adverte tum ingreſſum templi, tum
6. omnes exitus ſacrarii; atque iſti contumaci
Iſraelis domui dicito: Sic dicit Dominus
Deus: eſto tandem vobis tot ſcelerum mo-
7. dus, domus Iſraelis! qui peregrinos homi-
nes, et animo et corpore praeputiatos, eo
introducitis, ut ſint in meo ſacrario, aedem
meam profanando, dum mihi dapem adipe
facitis et ſanguine, atque ita violatur meum
8. foedus veſtris tot ſceleribus, neque ſacro-
rum meorum curam geritis, ſed vobis ipſis
in ſacrario meo poſuiſtis, qui disciplinae
9. meae cuſtodes ſint. Sic dicit Dominus,
Deus: nullus alienigena et animo et cor-
pore praeputiatus intrabit in meum ſacra-
rium, quotquot alienigenae verſantur inter
10. Iſraelitas. Quin etiam Levitae, qui a me
receſſe-

recesserunt, errantibus Israelitis, qui suos se-
quuti foedos Deos a me recedunt, dabunt
poenas; eruntque in sacrario meo ministri, 11.
tum custodes ad portas templi, tum in ipso
templo ministrantes. Iidem populo tum ho-
locausta, tum reliquas mactabunt hostias:
iidem illis administrandi gratia apparebunt;
quoniam iis apud ipsorum foedos divos ad- 12.
ministrant, et domui Israeliticae criminoso
offendiculo sunt. Hanc ob rem hoc iis juro,
inquit Dominus, Deus, poenas daturos: nec 13.
accedent ad me, mihi fungentes sacerdotio,
et ad omnia mea sacra in sanctum sanctua-
rium accedentes, sed commissa a se scelera
turpiter luent, eosque templi custodes con- 14.
stituam, ad omne ejus ministerium, et ad
omne quod in eo faciendum est. At sacer- 15.
dotes Levitae Zadoko prognati, qui Israelitis
a me deerrantibus, servant sacrarii mei dis-
ciplinam, ii ad me mihi ministrantes acce-
dent, mihique apparebunt adipem et sangui-
nem obmoventes, inquit Dominus, Deus.
Iidem et in sacrarium meum ingredientur, 16.
et ad mensam meam mihi administrantes
accedent, ac meam disciplinam conserva-
bunt. Venturi autem ad interioris atrii por- 17.
tas, induent vestes lineas, nec laneo utentur
indumento, quum in interioris atrii portis,
aut interius administrabunt. Lineos habe- 18.
bunt in capite pileos, lineis feminalibus

 lumbos

lumbos veſtiti, ne cum ſudore ſuccingantur.
19. Exituri vero ad atrium exterius, videlicet ad
populum, exuent ſua veſtimenta, in quibus
adminiſtrabant, et in ſacris conclavibus re-
ponent, aliasque veſtes induent, ne populum
20. conſecrent ſuis veſtimentis. Neque caput
radent, neque comam promittent, ſed ca-
21. pillos decurtabunt. Neque vinum bibent
ulli ſacerdotes in interius atrium intraturi;
22. neque viduas aut repudiatas ducent uxores,
ſed virgines ſtirpis Iſraeliticae domus. Viduas
23. quoque ſacerdotibus viduatas ducent. Do-
cebunt autem meum populum, quid inter
ſacrum et profanum differat, monſtrabuntque
24. diſcrimen puri et impuri. Iidem litibus
praeerunt, ſecundum leges meas iis jus di-
cent, et meas leges et inſtituta in omnibus
meis ſolemnibus cuſtodient, meaque ſabbata
25. ſancte agent, nec obeundis hominum fu-
neribus polluentur, exceptis patre et matre,
filio et filia, fratre et ſorore, quae virum
26. non habuerit; iis ſeſe contaminent. Poſt ſui
purificationem, ſeptem numero dies agent;
27. quo vero die in ſacrum intrabant in atrium
interius, ut in ſacro adminiſtrent, obmove-
bunt ſui piaculum, inquit Dominus, Deus.
28. Habebunt autem pro patrimonio me patri-
monium ſuum, nec eis poſſeſſionem tribuetis
inter Iſraelitas; ego ſum eorum poſſeſſio.
29. Ferta, et piacula et victimas pro reatu obla-
tas

tas comedent, omniaque apud Iſraelitas de-
vota erunt eorum. Item omnes omnium 30.
primogenitorum primitiae, omniaque quae
de quibuscunque rebus offeruntur, erunt ſa-
cerdotum, veſtrarumque frugum primitias
dabitis ſacerdotibus, ut domi veſtrae reſideat
ubertas. Nullo morticinio aut rapto, ſive 31.
ex avibus, ſive ex quadrupedibus, veſcentur
ſacerdotes.

N O T A E.

Cap. XLIV, 1. וַיָּשֶׁב אֹתִי *Poſtea reduxit me Jova* (Vs. 2. 5.), ſcil. ab altari holocauſtorum, et ex atrio interiori, XLIII, 13. ſeqq. Cf. XLVII, 1. 6. דֶּרֶךְ שַׁעַר הַמִּקְדָּשׁ *Via portae*, vel *verſus portam ſanctuarii*, Vs. 4. XLIII, 1. הַחִיצוֹן *Exteriorem*, XLI, 17., de interiori, cf. XLV, 1. הַפֹּנֶה קָדִים *Quae ortum verſus ſpectabat*, Vs. 2. XL, 1. XLIII, 1. XLVI, 1. וְהוּא סָגוּר *Illaque clauſa* erat, Vs. 2.

2. Ratio redditur, cur porta illa orientalis interioris atrii promiſcuae atque vulgari multitudini non pervia futura ſit, כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בָּא בוֹ, quia, quum a divino veſtigio calcata fuerit, non decuit, ut cuilibet pateret e populo. Ingreſſus autem dicitur Dominus per portam orientalem ſanctuarii XLIII, 4.

3. אֶת־הַנָּשִׂיא, *Quod* tamen *ad principem* attinet, ut אֶת XX, 16. LXX haec verba non expreſſerunt. Chaldaeus: לְרַבָּא יְהֵא *principis erit*, quaſi אֶת hic Genitivum indicaret, vel loco ל poſitum ſit. Eundem ſenſum forſan exprimere voluit Vulgatus, qui vertit, *erit clauſa principi*, id eſt, in uſum gratiamque principis; nam ſi ei claudenda fuerit, non potuiſſet per eam ingredi ad offerenda ſacrificia, XLVI, 12. Alii: *praeterquam principi*, quod tamen dis-

 plicet

plicet Noldio, qui in *Concordantt. Particular.* not. 627. p. 800. edit. Tymp. obſervat, *principem* non magis hic excipi, quam *populum*, quia et principi claudebatur, niſi Sabbatho et Novilunio, quo tempore aeque populo ac principi fuit aperta, vid. infra XLVI, 2. „Videtur tamen (addit) *Princeps* hoc habuiſſe ſingulare, quod coram ipſo potuit haec aperiri porta, quoties veniret cum ſacrificiis *voluntariis* aut *euchariſticis*, XLVI, 12., etiam extra ſabbatha. Quod non legimus conceſſum populo.“ Lightfoot in *Deſcript. Templi Hieroſol.* (in *Opp.* T. I. p. 605.) *exteriorem* Sanctuarii portam orientalem perpetuo, *interiorem* vero ſex tantum diebus hebdomadis clauſam fuiſſe exiſtimat. Ceterum Hebraei *principe*, de quo hoc loco, *Meſſiam* intelligendum eſſe obſervant, nec id ſine ratione. Nam ſupra XXXIV, 24. promiſit vates Iſraelitis, *ſervum Dei, Davidem* (Meſſiam) ipſis principem futurum. Jam vero in hac etiam viſione ſit mentio *principis*, cui infra, in terrae diſtributione, peculiaris terrae portio adſignatur, infra XLVI, 16. ſeqq. נָשִׂיא הוּא יֵשֶׁב־בּוֹ *Princeps* ille *eſt*, ideo *ſedebit in ea.* לֶאֱכוֹל־לֶחֶם לִפְנֵי יְהוָֹה *Ut comedat panem coram Domino*, cum nempe ſpontaneum obtulerit holocauſtum, vid. XLVI, 2. 12. לֶחֶם hic, ſicut aliis in locis, ſaepe pro *quocunque* ſumitur *cibo*, licet nihil habet frumentaceum. מִדֶּרֶךְ — יֵצֵא, *Per viam portae veſtibuli ingredietur, et per viam ejus egredietur*, ut Vulgatus vertit, i. e. ingredietur recta per orientalem portam, per veſtibuli videlicet viam popularis atrii (XL, 8. 9.), et per illam item egredietur, cf. infra XLVI, 2.

4. דֶּרֶךְ־שַׁעַר־הַצָּפוֹן *Per viam portae aquilonaris*, XL, 20. 35. אֶל־פְּנֵי הַבַּיִת *Ad facies domus*, ſ. *ante domum*, XLI, 4. 14. מָלֵא כְבוֹד־יְהוָֹה *Impleverat gloria Domini* templum, XLIII, 5. וָאֶפֹּל אֶל־פָּנָי *Et cecidi in faciem*, I, 28.

5. שִׂים לִבְּךָ *Adverte cor tuum*, vid. XL, 4. לְכָל־חֻקּוֹת בֵּית־יְהוָֹה XLIII, 11. 12. לִמְבוֹא הַבַּיִת *Ad introitum domus*, cf.

cf. XLVI, 19. בְּכֹל מוֹצָאֵי הַמִּקְדָּשׁ *Cum omnibus exitibus sanctuarii*, i. e. et ad omnes exitus ejus, cf. XLIII, 11. XLII, 11.

6. אֶל־מֶרִי *Ad inobedientiam* ipsam, i. e. ad rebelles, vid. II, 8. et ibid. not. רַב־לָכֶם מִכָּל־תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם *Multum* est *vobis, ex omnibus abominationibus vestris*, i. e. *sufficient vobis omnia scelera vestra*, uti Vulgatus vertit. Cf. XLV, 9. Num. XVI, 3. 7.

7. בַּהֲבִיאֲכֶם *Cum introduxistis*, vel *introduceritis*. בְּנֵי־נֵכָר *Alienigenas*, quibus Jarchi intelligit tales, qui deorum peregrinorum cultu ipsos sese a Deo abalienarunt, simulacrorum cultores, Exod. XX, 3. Deut. XI, 16., quos statim *praeputiatos corde* vocat. Cf. Vs. 10. Sed nihil impedit, quo minus intelligantur, qui proprie sunt *exteri*; non ortu Israelitae, qui quod veteris superstitionibus dediti essent, non solum a sacro ministerio, sed etiam a loco sacro arceri debebant, unde Jeremias Thren. I, 10. queritur: *Vidit* (Hierosolyma) *gentes ingressas sanctuarium tuum, de quibus praeceperas, ne intrarent in sanctuarium tuum.* Cf. Deut. XXIII, 4., et Jesaj. II, 6., ubi Israelitae accusantur, quod *peregrinis* (בְּיַלְדֵי נָכְרִים), s. exteris superstitionibus deditis acquiescerent. Nostro vero loco ob hanc quoque causam reprehendi videntur Israelitae, quod ex illorum manibus victimas accipiebant, et libamina, quae offerrent in templo, quum tamen cautum esset, ne e gentilibus quod in templum per alienas etiam manus oblationis genus inferretur, Levit. XXII, 25. *De manu alienigenae non offeretis panes Deo vestro, et quicquid aliud dare voluerit; quia corrupta et maculata sunt omnia, non suscipietis ea.* עַרְלֵי־לֵב *Praeputiatos quoad cor*, i. e. ad falsorum deorum cultum et superstitiones propensos, vid. not. ad Deut. X, 16. Cf. Levit. XXVI, 41. Jerem. IV, 4. IX, 25. Rom. II, 29. וְעַרְלֵי בָשָׂר *Et praeputiatos quoad carnem*, i. e. barbaros, vid. quae in hac ipsa nota paullo antea dicta sunt. Jarchi *praeputiato carne* h. l. intelligendum censet *sacerdotem*,

cujus

cujus fratres mortui sint ex circumcisione, i. e. incircumcisum ipsum; nam si matri alicui primus et secundus infans moriatur, tertius non statim die octavo, vel etiam omnino non, circumciditur; ejusmodi sacerdos praeputiatus non poterat לשרת לפני יהוה, *ministrare coram Domino*, ut Kimchi h. l. habet. Sed videntur h. l. *incircumcisis corde* et *incircumcisis carne* significari et *exteri* et Israelitae exteris superstitionibus dediti, coll. Jerem. IX, 25. כָּל־הַגּוֹיִם עֲרֵלִים וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל עַרְלֵי־לֵב *Omnes gentes praeputiatae sunt* carne (ut ibi addunt LXX, Chaldaeus et Syrus), *sed Israelitae omnes praeputiati corde.* בְּהַקְרִיבְכֶם *Quum offerretis* (ut Num. XXVIII, 26.), tam vos ipsi animo a me alieno, quam quae a gentilibus oblata essent. לַחְמִי *Cibum meum*, i. e. carnes in sacrificiis oblatas, ut Levit. III, 11. XXI, 6. Num. XXVIII, 2. חֵלֶב וָדָם *Adipem et sanguinem* victimarum, ut infra Vs. 15. וַיָּפֵרוּ אֶת־בְּרִיתִי *Et irritum fecerunt foedus meum*, cf. supra XVI, 59. Levit. XXVI, 15. Mal. II, 8. Persona tertia pro secunda, quam poscunt suffixa in בַּהֲבִיאֲכֶם, בְּהַקְרִיבְכֶם, et proximo תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם, enallage Nostro frequenti. Alii retinent tertiam personam, quam ita explicant; fecerunt isti peregrini, ut vos pactum meum dissolveritis, dum eorum dona ad altare meum adoletis, aut ipsi ad sacrum altaris ministerium vocantur. אֶל כָּל־תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם *Per* s. *propter omnia abominanda vestra* facinora; אֶל pro עַל, ut saepissime alias, i. q. מִכָּל־תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם, supra Vs. 6., sive בְּכָל־תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם V, 11.

8. וְלֹא שְׁמַרְתֶּם מִשְׁמֶרֶת קָדָשָׁי *Neque observastis* (ut Mal. III, 7.) *custodiam sanctuarii mei*, id est, ut Vulgatus vertit, *et non servastis praecepta sanctuarii mei*, i. e. ritus et leges, quas in sanctuario meo servari volui, contemsistis, ut supra XL, 45. 46. וַתְּשִׂימוּן מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת *Sed posuistis*, constituistis, ut Jesaj. III, 7. 2 Paral. XXIII, 18. לְשֹׁמְרֵי מִשְׁמַרְתִּי בְּמִקְדָּשִׁי לָכֶם *In custodes observantiae meae in sanctuario meo vobis*, i. e. arbitrio vestro, ut Jarchi exponit, non ex legis praescripto, constituistis sacerdotes, qui caere-

caeremonias cuſtodirent, et ritus, quos Deus de re ſacrificali ſacerdotibus indixiſſet. Cf. 1 Reg. XII, 31., ubi Jeroboamus narratur conſtituiſſe ſacerdotes, qui eſſent de vulgo, non Levitae. Alii לָכֶם qui *pro vobis* ſint explicant (per uſitatam ellipſin pronominis relativi, ut VII, 13. XX, 25. al.), quaſi dicat Deus, non tam mihi cuſtodes, quam vobismet ipſis quaerebatis; neque enim eo veſtrum incumbebat ſtudium, ut ſacerdotes a vobis conſtituti honori ac voluntati meae; ſed ut veſtrae cupiditati et voluptati ſervirent. Non ſuo caret pondere illud בְּמִקְדָּשִׁי, *in ſanctuario meo*, quo indicat Deus, grave ſibi eſſe, quod in illo ſanctuario, quod Deus in ſuum ſibi honorem ſacrari voluit, ſuae homines commoditati ſeu libidini ſervirent.

9. כָּל־בֶּן־נֵכָר וגו׳ Vid. Vs. 7. לֹא יָבוֹא אֶל־מִקְדָּשִׁי *Non intrabit in ſanctuarium meum*, cf. Jeſaj. LII, 1. ſeqq. LX, 21. Apoc. XXI, 27. לְכָל־בֶּן־נֵכָר *Omnis, inquam, peregrinus*, ל pleonaſtice ante *Nominativum* cum virtute quadam repetitum, ut Jerem. XIX, 13. Vid. Storrii *Obſervatt.* p. 289. et Gesenii *Lehrgeb.* p. 681. אֲשֶׁר בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל *Qui eſt inter Iſraelitas*, i. e. qui inter eos habitat. Quum autem cum Iſraelitis aliquid habere commercii, aut familiarem convictum alienigena non poterat, niſi, abjurata patria religione, Iſraeliticam eſſet amplexus; videtur hic de *proſelytis* ſermo eſſe; qui quum non ſint ex genere Iſraelitico, Iſraeliticam tamen religionem amplexi ſunt: hi igitur a ſacro miniſterio arceantur, quia ex genere Levitico non ſunt. Nam de Levitis ipſis Vs. ſequ. agitur.

10. Non ſolum alienigenae, aut qui e Levitico genere non ſunt, arceantur a ſacro miniſterio, ſed ipſi etiam Levitae, qui deſerto templo, cujus miniſteriis alligati fuerant, et avita religione prodita, ſequuti ſunt ſimulacrorum cultum. Hi ergo, licet non omnino excludantur a templo, tamen illa in templo munera obire jubentur, in quibus et ſplendoris eſſet minus, et plus laboris atque moleſtiae. Neque enim tam erunt ſacerdotes, quam ſacerdotibus ad ſacri-

ſacrificale munus adminiſtri: erunt enim janitores et aeditui; jugulabunt holocauſta et victimas, praeſtabunt denique ſervilem quandam operam, aut ſervili proximam, ſacerdotibus. כִּי אִם *Sed,* particula adverſativa, ut 2 Sam. XIII, 33. Jeſaj. XXXIII, 21. הַלְוִיִּם *Levitae,* i. e. (Kimchi notante) ſacerdotes, nam omnis ſacerdos fuit de tribu Levi, cf. Num. III, 2. ſeqq. אֲשֶׁר רָחֲקוּ מֵעָלַי *Qui receſſerunt a me,* ut Jerem. II, 5. Jarchi: „Ita facietis illis Levitis, qui a meo cultu defecerunt, ſed poenitentiam egerunt." בִּתְעוֹת יִשְׂרָאֵל *In errore filiorum Iſrael,* uti Vulgatus vertit, i. e. qui decem tribuum veſtigia preſſerunt, et ſimulacris divinos honores impenderunt. אֲשֶׁר תָּעוּ מֵעָלַי *Qui* Iſraelitae, ſ. ut alii, *poſtquam* illi, Levitae, *aberrarunt a me,* cf. Vs. 15. XLVIII, 11. אַחֲרֵי גִּלּוּלֵיהֶם *Poſt idola ſua,* ut recte Vulgatus, VI, 4. VIII, 10. XIV, 3. וְנָשְׂאוּ עֲוֹנָם *Portabunt iniquitatem ſuam,* i. e. poenam iniquitati debitam. Vulgatus in tempore praeterito: *et portaverunt iniquitatem ſuam,* i. e. qui erroris ſui poenas dederunt, gravi exſilio et ſervitute mulctati. Sed rectius in futuro tempore haec verba capiuntur; nam Verſu proximo exponitur, quomodo ſint mulctandi.

11. וְהָיוּ בְמִקְדָּשִׁי מְשָׁרְתִים *Erunt in Sanctuario meo miniſtrantes,* ad inferiora miniſteria amandati a ſacerdotali dignitate. Vulgatus: *erunt in* Sanctuario *meo aeditui.* פְּקֻדּוֹת אֶל־שַׁעֲרֵי הַבַּיִת Tanquam *cuſtodiae,* i. e. cuſtodes conſtituti *ad portas* exteriores *templi,* cf. XL, 45. 46. Vulgatus: *et janitores portarum domus.* Eodem modo abſtractum פְּקֻדּוֹת ponitur pro concreto 2 Reg. XI, 18. 1 Paral. XXIV, 19. וּמְשָׁרְתִים אֶת־הַבָּיִת *Et miniſtrantes domui,* XLVI, 24. הֵמָּה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַזֶּבַח *Ipſi mactabunt holocauſta et victimas.* „Jarchi: „Ea in templo officia praeſtabunt, quae alienigenae, et ſervi, et mulieres praeſtare poſſent." לָעָם *Pro populo;* nam ex lege veteri (Levit. I, 5. 11. III, 2. IV, 29. 30.) is, qui ſacrificium obtulit, ipſe victimam mactare debuit. וְהֵמָּה יַעַמְדוּ לִפְנֵיהֶם *Ipſi etiam* Levitae *ſtabant ante illos,* ſolennis formula de

iis,

iis, qui apparitores coram aliquo ſtant, vid. Vs. 15., Geneſ. XLI, 46. Deut. I, 38. 1 Sam. XVI, 21. 1 Reg. X, 8. Luc. I, 19. לְשָׁרְתָם *Ad miniſtrandum eis,* Iſraelitis, vid. Num. XVI, 9. et ad eum loc. not.

12. יַעַן אֲשֶׁר *Propterea quod,* XVI, 43. XXI, 9. יְשָׁרְתוּ אוֹתָם *Miniſtraverunt eis,* eadem conſtructio Num. III, 6. VIII, 26. לִפְנֵי גִלּוּלֵיהֶם *Ante idola eorum,* Vs. 10. vid. 2 Reg. XXIII, 8. 9. לְמִכְשׁוֹל *Offendiculo ad iniquitatem,* vel, *in offendiculum iniquitatis,* ut Vulgatus vertit, i. e. aliis ad ſcelus et ruinam ſcandalo fuerunt; cf. XVIII, 30., Mal. II, 8. נָשָׂאתִי יָדִי עֲלֵיהֶם *Elevavi manum meam ſuper eos,* i. e. juravi, ut Chaldaeus recte vertit, vid. not. ad XX, 5. וְנָשְׂאוּ עֲוֹנָם *Et portabunt* ſ. luent *iniquitatem ſuam,* Vs. 10. XIV, 10.

13. וְלֹא־יִגְּשׁוּ אֵלַי *Nimirum non accedent ad me,* Exod. XXIV, 2. לְכַהֵן לִי *Ut ſacerdotio fungantur mihi,* ut Vulgatus recte, Exod. XXIX, 1.; cf. Hoſ. IV, 6. וְלָגֶשֶׁת עַל־כָּל־קָדָשַׁי *Et ut accedant ad ulla ſacra mea.* Exod. XXVIII, 43. XXX, 20. אֶל־קָדְשֵׁי הַקְּדָשִׁים Vid. ſupra XLII, 13. Num. IV, 19. וְנָשְׂאוּ כְּלִמָּתָם *Sed ferent ignominiam ſuam,* Vs. 10. 12. XVI, 52.

14. וְנָתַתִּי אוֹתָם *Ideo dabo,* conſtituam, *eos,* XXXIII, 2. שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַבָּיִת Tantummodo *cuſtodientes cuſtodiam domus,* i. e. obſervatores, *janitores,* ut Vulgatus vertit, cf. Vs. 8. 15. XL, 45. 46. לְכֹל עֲבֹדָתוֹ *Ad omne opus* ſ. *miniſterium ipſius* Num. III, 26., i. e. ut ſervilem operam praeſtent iis, quae ab aliis in Sanctuario fient. וּלְכֹל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה בּוֹ *Et ad omne, quod debet peragi in ea.*

15. Longe erit alia conditio illorum, qui ex eodem prognati genere Levitico, diverſum tamen vivendi, atque ſacrificandi genus ſequuti ſunt. Hi vero fuere, qui orti ſunt ab illo ſummo Pontifice Zadok, qui primus omnium in templo a Salomone conſtructo ſacrificavit (1 Reg. II, 35.). Qui ut ipſe legitimos tenuit ſacrificandi ritus, ſic etiam poſteri, pater-

paternis ingreſſi veſtigiis, eandem in ſacrificando legem ſervaverunt. His ergo Deus gratificatus, graviora promittit munera, et magis illuſtre miniſterium. בְּנֵי צָדוֹק Vid. ſupra ad XL, 40. אֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִקְדָּשִׁי *Qui cuſtodierunt ceremonias Sanctuarii mei,* Vulgatus recte vertit. Cf. 2 Paral. VII, 6. בִּתְעוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵעָלַי *Dum,* ſ. *quando Iſraelitae a me aberrarunt,* Vs. 10. XLVIII, 11. וְעָמְדוּ לְפָנַי Vid. Vs. 11. לְהַקְרִיב לִי חֵלֶב וָדָם Vid. Vs. 7.

16. הֵמָּה יָבֹאוּ אֶל־מִקְדָּשִׁי *Ipſis licebit Sanctuarium meum ingredi; Sanctuarium* hic intelligendum, quod proprie ſic dicitur, ad quod non omnibus e Levitico genere patebat ingreſſus. אֶל־שֻׁלְחָנִי *Ad menſam meam,* qua alii altare thymiatum, alii menſam illam, in qua panes propoſitionis collocati erant, intelligunt, vid. ſupra ad XLI, 22.

17. Poſtquam ex Levitico ordine illos elegit, quos Sacerdotes eſſe voluit, ſibique praeter ceteros familiares et aſſiduos, tradit leges, quas ſervare debeant, cum ſacrificandi cauſa interioris atrii portas ingrediantur. וְהָיָה בְּבוֹאָם *Fiet igitur, quando intrabunt,* Vs. 16. 21. XLII, 14. אֶל־שַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית *Ad portas atrii interioris,* X, 3. XLII, 4. בִּגְדֵי פִשְׁתִּים *Veſtes lineas* induent, Vs. 18. Levit. XIII, 47. Idem ſacerdotibus praeſcribitur Levit. XVI, 4. וְלֹא־יַעֲלֶה עֲלֵיהֶם *Nec aſcendat ſuper eos,* i. e. ne induatur iis, ut Levit. XIX, 19., cf. ſupra XXXVII, 6. צֶמֶר *Lana* ſ. lanea veſtis, cf. ſupra XXXIV, 3. Quod laneum eſt, minus cenſebatur purum, quam quod lineum, et habere videbatur aliquid immundi ab animali, unde detonſum vellus, ex quo lanea tegumenta texuntur. Quare et apud alias gentes veſtimenta ſacra fuere linea; vid. Braunii *Veſtit. Sacerdott. Hebraeor.* L. I. C. VI. §. 94. edit. ſec. בְּשָׁרְתָם *Quum miniſtrabunt* intra portas etc. וָבָיְתָה *Et intus,* in ipſo templo. Jarchi: „Intra adytum, ſ. Sanctum Sanctorum."

18. פַּאֲרֵי *Ornamenta,* cidares, vid. Exod. XXXIX, 28., cf. Jeſaj. LXI, 3. 10. LXII, 3. וּמִכְנְסֵי פִשְׁתִּים *Et femoralia linea,*

linea, vid. Exod. XXVIII, 42., et ad eum loc. not. לֹא יַחְגְּרוּ *Non accingent se,* Levit. VIII, 7. 13. XVI, 4. בַּיָּזַע Vulgatus vertit *in sudore,* quasi יֶזַע ejusdem cum זֵעָה, *sudor,* Genes. III, 19. sit significationis. Quod autem *in sudore,* i. e. cum membra sudore madent, sacerdotes sese accingere prohibeantur, ideo fieri existimant, ne sacrae vestes contaminentur, et graviter oleant a sudore. Alii *in sudore,* i. e. ne festinato ac tumultarie sacris vestimentis se operiant, exponunt; sed ut sacerdotes attente et devote ad altaris ministerium accedant. Jarchi בַּיָּזַע *veste lanea sudorem excitante* interpretatur. Talmudici exponunt, במקום שמזיעין, *in loco, ubi sudant,* id est, in lumbis, ubi caro duplicatur et facilius sudat, Chaldaeum sequuti, qui sic vertit: וְלָא יַזְרְזוּן עַל חַרְצֵיהוֹן אֱלָהֵיל עַל לִבְבֵיהוֹן יֵיסְרוּן *nec accingentur super lumbos suos, sed ad cor suum accingentur.* Quam interpretationem pluribus impugnavit Gussetius in *Commentarr. Ling. Hebr.* p. 597. edit. Lips., qui nomen יֶזַע ad verbum זוּעַ, *movere, commovere sese* refert, „sive habeat initiale י ex formatione, sicut יְקוּם, quod etiam simili caret, seu radices זוע et יזע synonymae extiterint, ut טוב et יָטַב." Inde exponit, sacerdotes non debuisse cingere se ipsos בַּיָּזַע, *modo instabili,* nempe neglectim circumponendo cingulum nimis laxum, ita ut non quiesceret suo loco, quod prohibitum censet partim quod hoc dedecet pravo situ cinguli et vestium, partim quod officit laboranti, partim quod atterit ipsas vestes. Sensu plane contrario LXX verterunt *βίᾳ*, quasi caveretur, ne cingulum nimia vi et nimis arcte vinctum esset, hoc autem pacto afferret inquietudinem homini. Et illud quidem, observante Michaele in *Supplemm.* p. 1071., potuerit יֶזַע significare, collato Arabico وزع, *cohibere, coërcere.* Hieronymus: „Quodque sequitur juxta Septuaginta, *et non accingentur violenter,* pro quo Aquila et Symmachus transtulerunt, *in sudore,* Theodotio, ipsum verbum Hebraicum exprimens, posuit *in Jeze;* Aquilae secunda editio, *Busa* (videntur

ergo

ergo olim codices extitiſſe, in quibus בַּזְּרִיעַ ſcriptum fuerit), per quod ſignificat, non eos violenter, arcte et conſtricte, inſtar vinctorum, eſſe cingendos, ne in miniſteriis ſacerdotalibus atque leviticis inhabiles fiant, et tenere et caedere victimas, attrahere quoque nequeant atque diſcurrere." In qua quidem interpretatione, utpote vetuſtiſſima, et bonum ſenſum fundente, et nobis acquieſcendum videtur.

19. וּבְצֵאתָם *Cum vero exibunt* ſ. *prodibunt*, XLVI, 10. אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה Vid. XLII, 14., ubi haec eadem paene occurrunt verba. Rationem vero repetitionis horum vocabulorum Jarchi reddit hanc, quod, quum vates loquutus eſſet de *adyto*, quod ſupra Vs. 17. *atrium interius* vocaverat, e quo egredienti obvium erat atrium Iſraelitarum, illum repetito *ad atrium exterius* indicare, ſe de atrio mulierum loqui, de illo videlicet loco, ubi omnes Iſraelitae congregantur. יִפְשְׁטוּ אֶת־בִּגְדֵיהֶם XXVI, 16. Cf. Levit. VI, 4. XVI, 23. אֲשֶׁר־הֵמָּה מְשָׁרְתִים בָּם *Quibus miniſtrant* Deo Vs. 17. וְהִנִּיחוּ אוֹתָם וגו׳ Vid. XLII, 14. וְלֹא־יְקַדְּשׁוּ אֶת־הָעָם בְּבִגְדֵיהֶם *Nec ſanctificabunt populum in illis veſtibus ſuis*, quod Chaldaeus ſic vertit: וְלָא יִתְעָרְבוּן עִם עַמָּא בִּלְבוּשֵׁיהוֹן, *nec commiſcebuntur cum populo in veſtibus ſuis*, et Jarchi ita explicat: „ac ſi diceret, non tangant ſancta." Cf. Levit. VI, 10. et infra XLVI, 20.

20. וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ *Caput autem ſuum non radent*, ita, ut omnem comam removeant, Levit. XXI, 4., et cf. not. ad Levit. XIX, 27. וּפֶרַע *Comam* tamen etiam, *caeſariem*, Num. VI, 5. לֹא יְשַׁלֵּחוּ *Non promittant*, ut ſupra XVII, 6. 7. Edicitur itaque ſacerdotibus, ut in coma nutrienda quandam teneant mediocritatem, ita ut neque raſo incedant, neque nimium capillato capite. Atque adeo videtur etiam prohibere, ne voto ſe Naziraeatus obſtringant, quia ſuper Naziraeorum caput novaculam aſcendere religio vetabat, Num. VI, 1. ſeqq. 1 Sam. I, 11. Hieronymus: „Perſpicue demonſtratur, nec raſis capitibus, ſicut ſacerdotes cultores Iſidis atque Serapis non eſſe debere, nec rurſus

comam

comam dimittere, quod proprie luxurioſorum eſt, barbarorumque et militantium." כָּסוֹם יִכְסְמוּ רָאשֵׁיהֶם LXX vertunt *καλύπτοντες καλύψωσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν*, Vulgatus vero, *ſed tondentes attondent capita ſua.* Ita et Chaldaeus: וְסַפָּרָא יְסַפְּרוּן יַת שְׂעַר רֵישֵׁיהוֹן *tondendo tondebunt pilos capitum ſuorum.* Quae ipſa verba et apud Syrum leguntur. Verbum כָּסַם, hoc ſolo loco obvium, Hebraei ex conjectura *tondere menſura aequali* exponunt. Dialecti cognatae nihil lucis huic voci afferunt. Nam habent ſoli Arabes verbum, quod ſono quidem cum hebraeo convenit, ſed nullum ſenſum commodum dat, كَسَمَ, *friare manibus rem ſiccam.*

21. וְיַיִן לֹא־יִשְׁתּוּ כָּל־כֹּהֵן וגו׳ *Neque vinum bibat ullus ſacerdos, quando ingreſſurus eſt atrium interius,* i. e. in templum, vid. Vs. 17. Haec ſumta ſunt è Levit. X, 9., ubi Aaroni praecipitur: *Vinum, et omne, quod inebriare poteſt, non bibetis, tu, et filii tui, quando intratis in tabernaculum teſtimonii, ne moriamini.* Capitale igitur ſacerdotibus erat, ſi ſacris operaturi vinum antea biberint, quia qui rem tantam aggrediebantur, vigilantes eſſe oportebat, et ſobrios, ne aeſtuantes a calore vini aliquid admitterent indecore. Quae cauſa redditur laudato Levitici loco Vs. 10. *Ut habeatis ſcientiam diſcernendi inter ſacrum et profanum, inter pollutum et mundum.*

22. וְאַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וגו׳ *Porro,* quod ad nuptias horum ſacerdotum attinet, *viduam et repudiatam non ducant uxores.* In codice veteri ſ. Moſaico Levit. XXI, 14. ſoli Pontifici maximo viduam uxorem ducere vetitum erat (vid. Wagenseilii Not. ad codicem Talmudic. *Sota,* p. 555. ſeqq.); ſed futuri templi tanta erit ſanctitas, ut nec ceteri ſacerdotes viduas aut repudium paſſas, ſed ſolas virgines ducturi ſint. כִּי אִם־בְּתוּלֹת *Sed virgines* tantum, Levit. XXI, 13. Licebit eis tamen, ut addit Noſter, ducere *viduas ſacerdotum* (אַלְמָנָה מִכֹּהֵן) defunctorum, quod eae,

Abar-

Abarbanele obſervante, quia ſacerdotibus nuptae fuerunt, ſanctimoniae atque puritatis aliis obſervantiores credebantur. Plerique tamen ex Hebraeis interpretes in priore hujus commatis parte de ſolo *ſummo pontiſice*, poſteriore vero de reliquis, ſ. *gregariis ſacerdotibus* ſermonem eſſe volunt, ut מִכֹּהֵן ſignificet, *ſunt ex ſacerdotibus*, quibus viduas ſacerdotum uxores ducere licet. Ita Kimchi: „Quod ſi quis contendat, in principio commatis de *ſummo pontiſice* ſermonem prophetae eſſe; ſenſus verborum poſtremorum, מִכֹּהֵן יִקָּחוּ, hic erit, *quidam ſacerdotum*, ſ. aliqui ex ordine ſacerdotali, *ducent*. Atque ſic exponunt Magiſtri noſtri, piae memoriae (i. e. doctores Talmudici) haec verba. Quin et hunc ſenſum expreſſit Jonathan, dum vertit, שְׁאָר כָּהֲנַיָּא יִסְּבוּן, *ceteri ſacerdotes ducent.*" Eodem ſenſu verba noſtra accipienda eſſe, et illi, qui accentus appoſuerunt, videntur eo indicaſſe, quod nomini אַלְמָנָה accentum diſtinctivum *Sakeph-Katon* appoſuere, ut igitur non ſit vertendum: *viduam a ſacerdote* mortuo derelictam *ducent*, ſed אַלְמָנָה iis quae proxime praeceſſerunt verbis ſit jungendum, hoc ſenſu: *ſed viduam, quae ſit vidua* vere talis, quae repudium non ſit paſſa, alii *ex ſacerdotibus ducant*. Quae tamen interpretatio videtur hanc legem cum vetere Moſaica conciliandi ſtudio originem debere. Genuinum vatis ſenſum haud dubito expreſſum a LXX: *καὶ χήρα ἐὰν γένηται ἐξ ἱερέως λήψονται*, et a Vulgato: *ſed et viduam, quae fuerat vidua a ſacerdote, accipient.*

23. וְאֶת־עַמִּי יוֹרוּ *Et populum meum docebunt*, cf. Deut. XVII, 10. 11. XXXIII, 10. בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל *Discrimen* (ut ſupra XL, 7. Levit. XXVII, 12. 2 Sam. XIX, 36.) *Sancti ad commune*, i. e. diſtinguere inter ſanctum et profanum, quod Dei et quod hominis eſt. Eadem leguntur Levit. X, 10. Cf. ſupra XXII, 26. XLII, 20. Mal. II, 7. וּבֵין־טָמֵא לְטָהוֹר *Et discrimen immundi et mundi*. Ambigue hoc poſitum eſt, utrum illa *ſacra*, quae rite, vel non rite fierent, diſtinguere voluit ſacerdotes, an ipſos *homines* probandos vel improbandos, an potius ad utrumque referendum

rendum eſt, ſive homines, ſive ſacra? Sed vix dubium, utrumque ſubjectum fuiſſe ſacerdotum judicio. Horum plurima quidem ad ſacrificia pertinent, quae videlicet adhiberi poſſent, quia immaculata, et idonea ſacrificiis, et quae ab altari, quaſi maculata et inepta, repelli debeant. Verum de hominibus idem erat judicium, quia multa erant vitia, quae homines ab altaris miniſterio ſubmoverent, de quibus Levit. XXI. Multa in profanis, de quibus ſacerdotum judicio decerni debuit, qui multis modis pollui poterant, et multis etiam modis luſtrari debebant, ut de leproſis, ſeminifluis, etc. Vid. Levit. XI — XVI. יוֹדִיעֻם *Docebunt eos,* XVI, 2., *oſtendent eis,* ut Vulgatus vertit.

24. וְעַל־רִיב *Super lite quoque,* ſ. *controverſia civili,* 2 Paral. XIX, 8. הֵמָּה יַעַמְדוּ לְמִשְׁפָּט *Ipſi ſtabunt,* parati (ut Jeſ. III, 13.) *ad judicium ferendum,* Pſ. XCIV, 15. CXXII, 5. Quae in textu ſcriptae ſunt literae לְשְׁפֹּט efferendae, ſenſu eodem. בְּמִשְׁפָּטַי *Meis judiciis,* i. e. ſecundum praeſcriptas a me leges. יִשְׁפְּטֻהוּ *Judicanto eum,* populum meum, Vs. 23. Alii ſuffixum ad רִיב referunt, hoc ſenſu: dirimant litem ſecundum normam, quae in Lege praeſcribitur. De hoc ſacerdotali munere eadem leguntur Deut. XVII, 8. ſeqq. XXI, 5. Ex qua lege Joſaphatus judices ex Levitis et Sacerdotibus conſtituiſſe narratur, 2 Par. XIX, 8. Chethibh eſt וּשְׁפָטֻהוּ, *et judicent eum,* pronunciandum. Haec de controverſiis, quas ſuo arbitratu, et ex praeſcripto Legis ſacerdotes decidunt. Nunc de aliis, quae ad religionem ritusque ſacrorum ſpectant, praecepta traduntur. וְאֶת־תּוֹרֹתַי וְאֶת־חֻקֹּתַי *Et leges meas ac ſtatuta mea,* ut Geneſ. XXVI, 5. בְּכָל־מוֹעֲדַי *In omnibus temporibus conſtitutis meis,* i. e. feſtis, ſolennitatibus, mei cultus cauſſa inſtitutis, Levit. XXIII, 3. יִשְׁמֹרוּ *Servabunt* non ſolum ipſi, verum et curabunt, ut ſerventur ab aliis illa de ſolennitatibus rebusque ſacris obeundis praecepta, quae a me tradita ſunt. וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי יְקַדֵּשׁוּ *Et ſabbata mea ſanctificabunt,* ut ſupra XX, 20., et ne ab aliis illorum ſanctitas violetur, vigilent.

25. וְאֶל־מֵת אָדָם לֹא יָבוֹא *Et ad mortuum*, cadaver, *hominis non veniet*, ſ. accedat; haec eadem habes Levit. XXI, 1. ſeqq. מִטַּמְּאָה *Ut polluat ſe*, aut impuretur, XXII, 3. Contaminari cenſebantur, qui mortuum tangebant; quare ſacerdotes, quos Deus prae ceteris puros eſſe voluit et mundos, a mortuis alienos eſſe decebat. Excipiuntur tamen illi, qui magis ſunt naturae communitate conjuncti, pater videlicet et mater, filius et filia, frater et ſoror. Apud alias quoque gentes cautum erat, ne Pontifex mortuorum ſe attactu aut funere pollueret. Sic de flamine diali Gellius *Noctt. Atticc.* X, 15. *Locum, in quo buſtum eſt, numquam ingreditur, mortuum numquam attingit.* וּלְאָחוֹת אֲשֶׁר־לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ *Et propter ſororem, quae non eſt nupta viro*, ut Levit. XXI, 3. Cur vero ſororis funeri, quae viro nupſit, ſacerdos intereſſe non poſſit, ea ratio eſt, quia nuptiali jure in viri familiam cooptata jam eſt, neque ad paternam domum pertinere exiſtimatur. יִטַּמָּאוּ *Contaminent ſe* (Hithpael, ut Hoſ. IX, 4.), i. e. horum tantum funere contaminari fas erit, ſacerdotibus, ut Hebraei obſervant, aliis a ſummo; nam Pontifici maximo parentum funeri, quantumvis exiſtimetur debitae pietatis officium, intereſſe nullo modo permiſſum fuerat ex lege, quae Levit. XXI, 10. 11. exſtat.

26. וְאַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ *Et poſt mundationem ſui*, poſtquam purificatus fuerit, ut Levit. XIII, 35. שִׁבְעַת יָמִים יִסְפְּרוּ־לוֹ *Septem dies numerabunt ei* ſcil. ceteri ſacerdotes, collegae ſui, ut Kimchi notat, non ipſe, ut, ſi in numerando per errorem lapſus fuerit, eum a Sanctuario prohibeant. Cf. Num. XIX, 11. 12. Ceterum ambiguum eſt, an exacto ſtatim illo ſeptem dierum ſpatio, tabernaculum poſſet ſacerdos ingredi, et operari, ſicut antea, ſacris, an vero poſt illam purgationem exſpectari debeant ſeptem alii dies, antequam ad conſueta redeat miniſteria, ita ut a contaminatione ad ingreſſum Sanctuarii, ſacerdotaleque miniſterium quatuordecim dies intercedant. Poſtremum hoc non obſcure indicat textus ipſe, qui ab emundatione ſeptem enumerat dies. Ita

et

et Hieronymus: „Poſtquam autem ſacerdos fuerit emundatus purificationis ordine, quae in Moſaica lege conſcripta eſt, ſeptem dies numerabuntur ei, ut introeat Sancta Sanctorum, hoc eſt enim interius atrium (Vs. 27.)." Aliter ſentire videntur Hebraei, Jarchi et Kimchi, qui illud אַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ exponunt, אחרי פרישתו מן המת, *poſtquam ipſe ſemet ſeparaverit a mortuo.*

27. וּבְיוֹם בֹּאוֹ *In die vero, quo intrat,* Vs. 17. Sunt, qui hoc Verſu praecipi exiſtiment, quid ſacerdoti ſit obſervandum, cum poſt emundationem a contactu mortui iterum primum in templo comparet. Sed Hebraei obſervant, agi hic de prima ſacerdotum conſecratione, docerique, quid offerre debeant, quo primum tempore a profana turba ſeparati, et ſacris addicti miniſteriis, templum ingrediuntur. אֶל־הַקֹּדֶשׁ גו׳ *in Sanctuarium, in atrium interius*, i. e. ſacerdotale, Vs. 17., in quo nihil fieri debet, niſi ſanctum. יַקְרִיב חַטָּאתוֹ *Offeret ſacrificium ſuum pro peccato*, i. e. decimam partem Ephi ſimilae frixae in ſartagine, quae ſacerdoti offerenda erat die conſecrationis ſuae, ex lege Levit. VI, 13. ſeqq.

28. וְהָיְתָה לָהֶם לְנַחֲלָה אֲנִי נַחֲלָתָם *Eritque eis in hereditatem* illud, quod *ego hereditas eorum*, quod, dum cultui ſacro addicti ſunt, ex iis quae Deo offeruntur omnibus non ſolum ad uſus neceſſarios, verum etiam ad ſatietatem abundabunt. Petita haec ſunt e Num. XVIII, 20. Deut. X, 9. XVIII, 1. Joſ. XIII, 14. 33. Alii, ut Michaelis, verba illa hebraica hoc modo capiunt: *erit illis hereditati* ſacerdotium ipſorum (כְּהֻנָּתָם), quod ex loco parallelo Joſ. XVIII, 7. addunt, ubi haec leguntur: *nulla ſit portio Levitis inter vos,* כִּי־כְהֻנַּת יְהוָה נַחֲלָתוֹ, *nam ſacerdotium Dei eſt hereditas eorum.*

29. הַמִּנְחָה *Oblationem*, i. e. ſacrificium ex farre, Levit. II, 1., infra XLV, 15. וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם *Et victimam pro peccato et pro delicto,* Levit. IV, 1. ſeqq. VII, 1. ſeqq. הֵמָּה יֹאכְלוּם *Ipſi* ſacerdotes *comedent ea,* Levit. VI, 9. VIII, 31. וְכָל־חֵרֶם *Omne etiam devotum*, i. e. omnis res, quae Deo

devovetur, ut e profana fiat ſancta, vid. Levit. XXVII, 21. 28. 29.

30. וְרֵאשִׁית *Et primitiae*, vid. Exod. XXIII, 19. XXXIV, 26. Deut. XVIII, 4. כָּל־בִּכּוּרֵי כֹל *Omnium primogenitorum omnium* rerum, ſ. frugum, בִּכּוּרֵי כָּל־אֲשֶׁר בְּאַרְצָם, *primitiae omnium, quae in terra eorum proveniunt*, ut habetur Num. XVIII, 13. וְכָל־תְּרוּמַת כֹּל *Omnis etiam rei cujuscunque oblatio*, Num. XV, 19. XVIII, 19. מִכֹּל תְּרוּמֹתֵיכֶם Levit. VII, 32. Cf. ſupra XX, 40. LXX: *καὶ τὰ ἀφαιρέματα πάντα ὑμῶν ἐκ πάντων τῶν ἀπαρχῶν ὑμῶν.* Vulgatus: *et omnia libamenta, ex omnibus, quae offeruntur. Libamina*, ſ. *libamenta* proprie dicuntur quae humida ſunt et liquida; hic tamen eo nomine ſignificari, quae condiendis carnibus in ſacrificiis adhibentur, aut quae oblatis victimis adduntur, res ipſa docet. לַכֹּהֲנִים יִהְיֶה *Sacerdotibus cedat*, cf. Levit. V, 13. 16. VII, 6. ſeqq. XIV, 13. וְרֵאשִׁית עֲרִיסֹתֵיכֶם *Et primitias meſſarum veſtrarum*, vid. Num. XV, 20. 21. Nehem. X, 38. LXX: *τὰ πρωτογεννήματα ὑμῶν.* Vulgatus: *primitiva ciborum veſtrorum.* לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל־בֵּיתֶךָ *Ad faciendum quieſcere benedictionem ſuper domo tua*, i. e. ut domui veſtrae reſideat ubertas; qua notione בְּרָכָה et Mal. III, 10. Proverb. XI, 25., et ſaepius occurrit. Verbum נוּחַ Jarchi obſervat h. l. *reſidendi* notionem habere, ut Exod. X, 14., ubi de locuſtarum agmine, וַיָּנַח בְּכֹל גְּבוּל מִצְרָיִם *reſedit in omni termino Aegypti.* אֶל־בֵּיתֶךָ pro בְּבֵיתֶךָ, ut in phraſi eadem, ſed oppoſito ſenſu uſurpata, ſupra V, 13. XVI, 42.

31. כָּל־נְבֵלָה וּטְרֵפָה וגו׳ *Ullum morticinum aut diſcerptum tam ex avibus, quam ex pecoribus non comedent ſacerdotes*; eadem lex eſt Levit. XXII, 8. XVII, 15. Deut. XIV, 21. Jarchi: „Quum permiſſum eſſet ſacerdotibus volucres ungue diſſectas, quae in ſacrificiis pro peccato offerebantur, in cibum adhibere, opus fuit, illos dehortari quoad cetera morticina et diſcerpta.“

Cap

Cap. XLV.

ARGUMENTUM.

Hoc Capite primum diſtribuit terram, partemque ſuam templo et ſacerdotibus (Vs. 1—4.), Levitis (Vs. 5.), urbi (Vs. 6.) et principi (Vs. 7. 8.) definit. Tum principes monet, ut a rapina avaras cohibeant manus, nec ulla agitent callida conſilia (Vs. 9.). Quare ne qua in rebus contrahendis fraus intercedat, et quod ſacerdoti temploque debetur, ad pondus reddatur et menſuram, certum ſtatuit atque legitimum menſurarum et ponderum examen (Vs. 10. 11. 12.). Deinde de primitiis proventuum omnium certum modum definit (Vs. 13—17.). Denique de quibusdam ſacrificiis, quae variis de cauſis, et variis etiam temporibus peragi debent, ritus et ceremonias praeſcribit (Vs. 18—25.).

Cum autem terrae hereditatem ſortiemini, ſeparetis portionem Jovae ſacram ex terra, longitudine viginti quinque millium cubitorum, latitudine decem millium, quod Jovae ſuis undique finibus erit ſacrum. Ex eo quingentorum ſpatium quadratum quaquaverſum, habens undique quinquaginta [perticarum] pomoerium. Atque ex iſta menſura metieris longitudinem viginti quinque mil-

1.
2.
3.

millium, latitudinem decem millium, et in eo
4. Sacrarium erit, ſanctius Sacrarium. Id ſacrum
de terra habebunt ſacerdotes adminiſtri Sa-
crarii, qui accedent ad miniſtrandum Jovae,
et eum domibus locum, et Sacrario ſacrarium
5. habebunt. Item viginti quinque millium lon-
gitudo, et decem millium latitudo, erit Levi-
tarum, aedis adminiſtrorum, qui eam habe-
6. bunt viginti conclavium poſſeſſionem. Urbis
poſſeſſionem ponetis latitudinis quinque mil-
lium, longitudinis viginti quinque millium,
ſecundum ſacram portionem, quae ſit totius
7. Iſraeliticae domus. Princeps autem ex
utraque parte ſacrae portionis et poſſeſſionis
urbis, ante ſacram portionem, et ante pos-
ſeſſionem urbis, occidentali parte verſus oc-
cidentem, et orientali parte verſus orientem,
ſecundum unam partium, ab occidentali ter-
8. mino ad orientalem, habebit in terra pos-
ſeſſionem inter Iſraelitas; nec gravabunt
amplius mei principes meum populum, ſed
terram Iſraeliticae domui tradent pro ipſorum
9. tribubus. Sic dicit Dominus, Deus: mo-
dum tandem facite, principes Iſraelitarum;
injuſtitiam et atrocitatem tollite, et jus ae-
quumque facite; auferte iſtas exactiones
10. a meis, inquit Dominus, Deus. Trutinam
juſtam, epham juſtam, bathum juſtum ha-
11. bete. Ephae et bathi eadem erit ratio, ut
valeat bathus decimam chomeris partem,
epha

epha item decimam chomeris partem, refe-
renda eorum ratione ad chomerem. Siclus 12.
erit viginti gerarum, et viginti quinque et
quindecim ſicli valebunt vobis minam. Haec 13.
autem eſt portio, quam ſeparetis (principi):
ſextam ephae partem e chomere tritici,
itemque ſextam ephae partem e chomere
hordei. Olei vero modus ſic habebit, ut olei 14.
bathus ſit decima cori, decem bathis cho-
merem facientibus; nam decem bathorum
eſt chomer. Minorum pecudum autem du- 15.
centeſimum quodque pecus ex Iſraelitarum
irriguo paſcuo ferto deſtinabitur, et holo-
cauſto, et pro ſalute, et ad illos expiandos,
inquit Dominus, Deus. Hoc omnes terrae 16.
incolae Iſraelitarum principi offerre tene-
buntur. Ad principem enim pertinebunt 17.
holocauſta, ferta et libamina in feſtis et no-
viluniis, et ſabbatis, in omnibus domus
Iſraeliticae ſolemnibus. Is piaculo, is ferto,
holocauſto et pro ſalute faciet ad domum
Iſraeliticam expiandam. Sic dicit Dominus, 18.
Deus: prima die menſis primi ſumes taurum
bove natum integrum, et expiabis ſacrarium.
Sumetque ſacerdos de ſanguine piaculi, quo 19.
intinget templi poſtem, et quatuor areae
altaris cornua, poſtemque portae interioris
atrii: itidemque facies die menſis ſeptimo 20.
de homine, qui inſciens imprudensque com-
miſerit, atque ſic aedem expiabitis. Primi 21.
menſis

mensis die decimo quarto erit vobis pascha,
septemdiale festum, quo comedentur sine
22. fermento panes, quo die faciet princeps
pro se, proque omni regionis populo tau-
23. rum piacularem. Septem autem festis diebus
faciet Jovae holocaustum septenis tauris,
septenisque arietibus integris in singulos illos
dies septem, ac capro caprino quotidie.
24. Fertum autem epham in singulos tauros, et
epham in singulos arietes faciet, adhibito
25. olei hinc ad singulas ephas. Septimi mensis
die decimo quinto in festo eadem faciet,
septem diebus, tum piaculo, tum holocausto,
tum ferto, tum oleo.

N O T A E.

Cap. XLV, 1. Templo cultuque sacratiori in superioribus Capitibus constituto, jam nova terra dividenda, ac nova reipublicae forma constituenda proponitur, veteris quidem regiminis atque cultus phrasibus, sed tamen, quemadmodum res ipsa evidentissime docet, novum quid denotatur. וּבְהַפִּילְכֶם אֶת־הָאָרֶץ *Cum cadere facietis terram* in hereditate, i. e. cum sortes terrae jacietis, ut quaeque tribus hereditatem in ea cernat; cf. XLVII, 14. 22. XLVIII, 29. Jos. XIII, 6. Jarchi: „Dividetur terra Israelitica in duodecim portiones, nec tamen secundum divisionem priorem, ubi ei tribui, quae amplior et copiosior esset, major etiam sors obtingeret, minori vero minor, ita ut et duae vel tres tribus unam portionem possiderent; sed in hac distributione portiones terrae sunt aequales, ut ordines s. series in vineis, a plaga occidentali ad plagam orientalem, quemadmodum in fine libri [Cap. XLVII, 14.] exponitur." בְנַחֲלָה *Hereditario*

ditario jure possidendam, ut Num. XXXIV, 2. Jos. XIII, 7. XXIII, 4. תָּרִימוּ תְרוּמָה *Auferetis ablationem*, i. e. certam et praecipuam aliquam *portionem* de medio ejus *separabitis*, Vs. 6. 13. XLVIII, 8. 9. Pluribus de nomine תְּרוּמָה disputavit, ratione etiam nostri loci habita, Bachiene in *Descript. Palaestinae* P. I. Cap. XVI. §. 442. (P. I. Vol. II. p. 425. seq. vers. germ.). לַיהוָה *Domino*, „ut in ea, sancta terrae parte, Deo oblata, templum aedificetur," ut Jarchi notat. קֹדֶשׁ מִן־הָאָרֶץ Tantum *sanctum* spatium, separatum a reliqua *terra*, Vs. 2. 4., inter tribus Judae et Benjamin, XLVIII, 8. 23. אֹרֶךְ Quod ad *longitudinem* ab ortu ad occasum, XLVIII, 10. חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ *Viginti quinque millia* perticarum *longitudo* erit, vid. Vs. 2. 3. 5. XLVIII, 8. 20. וְרֹחַב *Latitudo vero* (inter septentrionem et meridiem) spatii pro templo et sacerdotibus decerpendi, Vs. 3. 4. Nam alioqui totius spatii, quod templum, sacerdotes, Levitas et urbem continebat, eadem latitudo, quae longitudo, 25000 calamorum erat, coll. XLVIII, 20. עֲשָׂרָה אָלֶף *Decem millia* scil. perticarum, s. calamorum. Optime Hieronymus: „Post ceremonias sacerdotum, cultumque eorum et cibum, quae debeant sumere, quae vitare, nunc terrae sanctae facit descriptionem, et antequam omnem in tribus dividat, de cunctis tribubus jubet eligi locum, qui in longitudine habeat viginti quinque millia, et in latitudine decem millia. Et quia non est positum *cubitorum*, sive *pedum*, aut *ulnarum*, subintelligi datur, significare *calamum*, *qui erat in manu viri* [XL, 3.], et habet mensurae sex cubitos, et sextam partem unius cubiti, id est, παλαιστήν." Quae pluribus probat Meyer *Dissertat. in ultima Ezechielis Capita* p. 42. seqq. *primo* quidem ex Versu proximo, 2., coll. cum Cap. XLII, 16. seqq., ubi *calami* mensura diserte exprimitur. *Deinde* ex eo, quod ipse metator Vs. 2. in addito *minore numero* nomen *cubitorum* ultimo loco expressit. Si enim hic *cubitos* voluisset intelligi, vox *cubitorum* non tantum Vs. 2. *quingentis* addenda fuisset, sicuti XLII, 16. seqq. *calami* adduntur; sed etiam mox Vs. 1. mentio *cubitorum*

torum injicienda fuiſſet. *Porro*, quod iſti *quingenti* Vs. 2. indiſſolubili nexu conjunguntur cum longitudine 25000, et latitudine 10000; imo cum latitudine 25000 *calamorum*, XLVIII, 20. Unde neceſſario conſequitur, eandem menſuram *calamorum* intelligi Vs. 1., quae Vs. 2. ex collatione cum Cap. XLII, 16. ſeqq. deſignatur. *Denique* ex collectione ſingularum partium in unam ſummam id demonſtrat *Meyerus* l. c. p. 43. ſeqq. קֹדֶשׁ־הוּא בְּכָל־גְּבוּלָהּ סָבִיב *Sanctum hoc erit in omni termino ſuo quaqua verſum*, Vs. 2. Nempe totius illius ſpatii, quod intercurreret inter duas tribus Judae ac Benjamin, *pars media quadrata*, 25000 *calamos longa et totidem lata, Jehovae* dicanda fuit; quae contineret Templum (Vs. 3.), et habitationes ſacerdotum (Vs. 4.), Levitarum (Vs. 5.), et urbem Hieroſolymam (Vs. 6.). Reliqua iſtius ſpatii portio, ab oriente et occidente ſacro quadrato adjacens, Principi tribuenda fuit, Vs. 7. XLVIII, 21.

2. יִהְיֶה מִזֶּה אֶל־הַקֹּדֶשׁ *Erunt ex hoc* ſpatio *pro Sanctuario* ſ. *Templo*, Vs. 3. 4. חֲמֵשׁ מֵאוֹת *Quingenti* ſcil. קָנִים, *calami*, qui diſerte exprimuntur ſupra XLII, 16., nam quae ibi dicta ſunt de menſura periboli, qui totam templi molem ſit amplexurus, ubi aperte *quingenti calami* quoque verſus futuri eſſe traduntur, hic repetuntur. בַּחֲמֵשׁ מֵאוֹת *Cum quingentis* calamis, cf. ſimile ב Exod. XXVII, 18. Vulgatus: *per quingentos*. Hieronymus: „Poſt quam deſcriptionem [vid. ſupra ad Vs. 1.] rurſus praecipit, ut de ſanctificata terra, quae electa eſt ex omnibus tribubus Iſrael, i. e. viginti quinque millium calamorum in longitudine, et decem millium in latitudine, eligatur ad aedificandum Sanctuarium, id eſt, templum Domini, alia intrinſecus terra, quingentorum calamorum per circuitum, hoc eſt, duum millium.“ מְרֻבָּע סָבִיב *Quadratum circumquaque*, XL, 47. Cf. XLII, 16—19. מִגְרָשׁ לוֹ *Pomoerium ipſi* templo. Ex illo igitur peribolo extrorſus ſpatium relinquendum edicit vacuum quinquaginta cubitorum, quod a templo ſummovet civitatis aedificia, quo magis emineat illa ſacra moles, et a re-

a reliquis aedificiis feparata plus aliis fanctitatis et religionis objiciat. Haec autem vocantur *fuburbana*, f. *pomoeria*, quia quemadmodum prope urbem loca funt, neque habitata a civibus, neque ferendis frugibus deftinata, fed omnino vacua; fic templum illud, quod inftar erat civitatis (vid. XL, 2.), laxam aliquam aream habere debuit, quae oftenderet, templum illud a vulgari coetu et civium frequentia aliquid effe diverfum. Hieronymus: „Et ne forfitan aedificio templi aedes aliae jungerentur, praecipit, ut quinquaginta cubitis per circuitum terra fit vacua in fuburbana, vel, ut Symmachus, et Theodotio, et LXX tranftulerunt, in *terminum*, et *feparationem*, et *fpatium*.“

3. וּמִן־הַמִּדָּה הַזֹּאת *Ab illa*, f. *ex illa*, nimirum totius quadrati *menfura*, de qua ad Vs. 1. Alii: *poftquam* fpatium illud effet dimenfus. Ita Hieronymus: „Hac definitione [Vs. 2.] finita alia ex integro feparandae fanctificationis menfura praecipitur.“ תָּמוֹד אֹרֶךְ *Metieris longitudinem* ab ortu ad occafum, ut Vs. 1. חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף *Viginti quinque millium* calamorum, Vs. 1. 5. 6. Quod in textu fcriptum eft, חֲמֵשׁ, fenfu nihil differre a forma feminina, חֲמִשָּׁה, vix monitu opus. Sunt, qui ad pofteriorem formam, nomen femininum, הַמִּדָּה, *menfura*, ad חֲמֵשׁ vero mafculinum, הַקָּנֶה, fubaudiendum putent. וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים *Et latitudinem* (ut dictum eft Vs. 1.) 10000 calamorum. וּבוֹ יִהְיֶה הַמִּקְדָּשׁ *Et intra ipfum*, fcil. in medio ejus, *erit Sanctuarium*, Verfu 2. jam defignatum. Cf. XLVIII, 8. קֹדֶשׁ קָדָשִׁים Tanquam *Sanctum Sanctorum*, f. fanctiffimum fpatium. Vid. XLIII, 12. XLVIII, 12.

4. קֹדֶשׁ מִן־הָאָרֶץ *Sanctum de terra*, Vs. 1. Jarchi: „Ordo verborum inverfus eft, isque talis effe debet: refiduum Sancti, quod eft de terra, erit facerdotibus etc.“ הוּא לַכֹּהֲנִים גו׳ Erit *facerdotum* (XLVIII, 10.) *miniftrantium* Sanctuario. הַקְּרֵבִים לְשָׁרֵת אֶת־יְהוָה *Accedentium ad miniftrandum Domino*, XL, 46. XLIV, 15. וְהָיָה לָהֶם מָקוֹם לְבָתִּים *Ut fit ipfis locus pro domibus.* Nam facerdotibus ager

ager non datur, XLIV, 28. וּמִקְדָּשׁ לַמִּקְדָּשׁ *Et locus ſanctus* ſ. *conſecratior* (Num. XVIII, 29.) *pro Sanctuario,* ad ſtructuram ſanctam, Vs. 3. XLVIII, 21. Tota portio, longitudine viginti quinque millium calamorum, latitudine decem millium, eſt ſancta (Vs. 1.), ſed aliquid de ea, ut *praecipue Sanctum* pro *Sanctuario* decerpendum erat; reliquum vero domibus ſacerdotum deſtinatur.

5. וַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ *Et viginti quinque millia* calamorum *longitudinis,* ut Vs. 1. 2. 3. Sequitur hic *portio Levitarum,* ad aquilonem habens portionem et habitaculum ſacerdotum cum Sanctuario, quod in illa ſacerdotum portione medium locum occupabat, Vs. 4. וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים רֹחַב *Et decem millia latitudinis.* Ita amplius ſpatium occupabunt Levitae, quam ſacerdotes, quum illorum portionis longitudo et latitudo tam late exporrecta eſſet, quam portio ſacerdotum et Sanctuarii ſimul, Vs. 1. 3. וְהָיָה לַלְוִיִּם *Et erit* hoc *Levitarum,* XLVIII, 13. Quae in textu ſcriptae ſunt literae, eſſe יִהְיֶה efferendas, vix monitu opus. לָהֶם לַאֲחֻזָּה *Ipſis,* inquam, cedet *in poſſeſſionem,* Vs. 8. עֶשְׂרִים לְשָׁכֹת Cum *viginti cubiculis,* XL, 17. 38. 44. XLI, 10. XLII, 1. 4. 5., in quibus ſcilicet habitarent, ut propinqui eſſent Templo. Reliquum ſpatium ipſorum neceſſitati et commoditati inſerviebat. Ita cum Jarchio *Meyerus* l. c. p. 46. ſq. At Cocceius, „per appoſitionem," inquit, „id ſpatium vocat *viginti cellas,* quod locus aut portio Levitarum viginti cellas aedificatas haberet, ut inde locus ipſorum *viginti cellae* nominari poſſit. Non ſunt autem per *cellas* ſ. *cubicula* hic intelligenda minuta et anguſta aedificia; ſed plane auguſta et magnifica. Olim Levitae erant ſparſi per duodecim tribus, et ipſis erant attributa oppida refugii, aſyla. Hic Levitae colliguntur in unum, et iis adſignatur locus ad habitandum inſignis viginti cellis vel aulis."

6. וַאֲחֻזַּת הָעִיר תִּתְּנוּ *Et poſſeſſionem urbis* (Vs. 7.) *dabitis.* Progreditur jam metator ad dimenſionem urbis, quam longius proſequitur et accurate definit infra XLVIII, 15 — 19.

15—19. 30—35., ubi portae et circuitus ejus describuntur. Sita vero fuit urbs ad meridiem Templi, ipsa a meridie habens tribum *Benjaminis*, XLVIII, 22. 23. Ponit ergo Sanctuarium *extra* civitatem. אֲחֻזַּת הָעִיר Jarchi exponit חיקף העיר, *ambitum urbis*, notatque, voce אֲחֻזָּה significari portionem profanam, quae urbi condendae destinata est. חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים רֹחַב *Quinque millia* calamorum *latitudinis* a septentrione versus meridiem, ut Vs. 1. cf. XLVIII, 15. Hic quoque *calamos*, non cubitos, intelligendos esse, docent omnia antecedentia; et Hieronymus ad h. l. *Urbs*, inquit, *quinque millia habeat calamorum in latitudine.* וְאֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף *Et pro longitudine quindecim millia* calamorum, Vs. 1. 3. 5. Recte monet Abarbenel, non esse hanc longitudinem urbis (ea enim *quadrata* fuit, XLVIII, 16.), sed longitudinem, putatam ab oriente in occidentem, competere toti *Trumae*, s. oblationi sacrae et possessioni urbis, sicut reliquae portiones sacerdotum (Vs. 3. 4.) et Levitarum (Vs. 5.) eandem longitudinem habebant. לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ *Secundum oblationem s. separationem* (uti Vulgatus) *Sanctuarii*, i. e. ad eum modum, quo divisa sunt, quae ad Sanctuarium pertinent, s. sancti spatii, pro Sanctuario et sacerdotibus (Vs. 3. 4.) designati. לְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה *Totius domus Israel*, sine discrimine, *erit*. Cf. infra XLVIII, 18. 19., ubi civitatem tribuit colentibus eam.

7. וְלַנָּשִׂיא *Principi tandem*, non sacerdotum principi, ut nonnulli perperam existimant, sed politico, populique duci. Cf. supra XLIV, 3. et quae h. l. sequuntur. מִזֶּה וּמִזֶּה *Hinc* ab occasu, et *inde* ab ortu, ut mox dicitur. Cf. XLVIII, 21. לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ *Ad ablationem sanctitatis*, pro Sanctuario et sacerdotibus, Vs. 3. 4. וְלַאֲחֻזַּת הָעִיר *Et ad possessionem urbis*, Vs. 6., nec minus Levitarum, Vs. 5. אֶל־פְּנֵי *Ante*, ut supra XLI, 4. 12. XLII, 7. 10. 13. XLIV, 4. תְּרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ *Ablationem sacram*, Vs. 1. 3. 4. וְאֶל־פְּנֵי אֲחֻזַּת הָעִיר *Et ante possessionem urbis* (Vs. 6.) erit vel dabitur

bitur principi ſua portio. Senſus igitur hic eſt: principis portio utramque attinget partem, tam civitatis, quam ſanctuarii, quia utrinque ab illis media continebitur. מִפְּאַת־יָם יָמָּה *A plaga maris,* i. e. occidente ſcil. ablationis ſanctae atque urbis usque ad mare mediterraneum, terrae Iſraeliticae fines, XLVII, 20. וּמִפְּאַת קֵדְמָה *Et ab oriente* oblationis ſacrae, XLVIII, 3. 4. קָדִימָה *Verſus ortum,* ſ. terminum orientalem, qui ubi finiatur vid. XLVII, 18. וְאֹרֶךְ *Ita ut longitudo,* ab occaſu verſus ortum, Vs. 1. 6. לְעֻמּוֹת Sit *juxta,* i. q. לְעֻמַּת Vs. 1. 6., ſicuti שִׁבְעוֹת יָמִים et שִׁבְעַת יָמִים idem ſignificant. Obſervat Kimchi, עֻמּוֹת eſſe nomen formae סֻבֹּל, Jeſaj. IX, 3., עֻמַּת vero formae גֻּמַּץ, *foſſa,* Eccleſ. X, 8. אַחַד הַחֲלָקִים (Juxta) *unam partium,* h. e. ſecundum longitudinem portionis ſingularum tribuum. Cf. XLVIII, 8. 21., ad quem locum Hieronymus notat, *quod princeps tantum acceperit ſolus, quantum una tribus;* excepto tamen ſpatio quadrato Levitarum, Templi et ſacerdotum, atque urbis, uti pluribus Abarbenel enarrat. *Tredecim* enim portiones in terrae diviſione deſcribuntur Cap. XLVIII., ex quibus *decima tertia* Principi inter terminum Judae ac Benjamini (XLVIII, 22.), reliquae vero duodecim tribubus adſignantur. מִגְּבוּל יָם וגו׳ Vid. XLVII, 20. 18.

8. לָאָרֶץ יִהְיֶה־לּוֹ לַאֲחֻזָּה בְּיִשְׂרָאֵל *Pro terra* hoc *erit illi in poſſeſſionem,* Vs. 5. Chaldaeus: *haec terra* (הָא אַרְעָא) *erit principi in poſſeſſionem in Iſrael.* Kimchi: „Haec terra cedet ei in poſſeſſionem in terra Iſrael. לָאָרֶץ pro בָּאָרֶץ, uti ſaepius ל pro ב, veluti Job. II, 13. *ſederunt cum eo* לָאָרֶץ, *in terra.* Ita quoque Geneſ. IV, 23. Pſ. IX, 5. *Princeps* autem erit rex Meſſias, uti monitum ſupra [XLIV, 3.].“ וְלֹא־יוֹנוּ עוֹד נְשִׂיאַי אֶת־עַמִּי *Et non vexabunt* ſ. *oppriment* amplius *principes mei* (XVIII, 7. XLVI, 18.) *populum meum,* ut antea fecerunt Hieroſolymis, de quo queritur Noſter ſupra XXII, 6. Cf. Mich. I, 1. 2. 1 Sam. VIII, 11. ſeqq. Chaldaeus וְלֹא־יוֹנוּ vertit וְלָא יְאַנְסוּן, *non opprimant,* notatque Kimchi, hebraicum יָנָה, ut Chaldaicum אֲנַס,

אֲנָם, notare, *aliorum opes vel perſonas capere ignoranter aut ſcienter, ſive vi ac violentia, ſive emendo aut vendendo*, coll. Levit. XXV, 17. Jerem. XLVI, 16. Zephan. III, 1. וְהָאָרֶץ יִתְּנוּ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל *Sed terram concedent domui Iſraelis*, i. e. reliqua terra inter Iſraelitas aequaliter diſtribuetur לְשִׁבְטֵיהֶם *ſecundum tribus eorum*, ut XLVII, 13. 21. 22.

9. רַב לָכֶם *Sufficiat vobis* (ut XLIV, 6.), o principes Iſraelis! ſcil. hucusque oppreſſiſſe populum; deſiſtite a rapinis. Vel: contenti eſtote hac portione duplâ, quae vobis attribuitur. Ita Hieronymus: „Tanta eſt veſtra potentia, ut unius tribus partem acceperit veſtra poſſeſſio.“ Cf. not. ad Vs. 7. חָמָס וָשֹׁד Ideo *vim et vaſtationem*, Jerem. VI, 7. XX, 8. Habac. I, 3. הָסִירוּ *Auferte*, Jeſaj. I, 16. Vulgatus: *iniquitatem et rapinas intermittite.* מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עֲשׂוּ *Jus vero et juſtitiam facite*, aequitatem atque juſtitiam in judicando ſervate, vid. ſupra XVIII, 5. 19. 21. הָרִימוּ *Tollite, auferte*, ut ſupra XXI, 31. Jeſaj. LVII, 14. גְּרֻשֹׁתֵיכֶם *Extruſiones, expulſiones veſtras*, quibus depellitis meos ex patriis agris (uti recte Jarchi), quibus omnis generis oppreſſiones et vexationes videntur ſignificari. Cf. Mich. II, 9. נְשֵׁי עַמִּי תְּגָרְשׁוּן *uxores* viduas *meorum expellitis e domibus deliciarum ſuarum.* Kimchi intelligit tributa et alia onera, quae inferioribus a proceribus imponebantur. Alexandrinus Graecus interpres: *καὶ ἐξάρατε καταδυναστείαν ἀπὸ τοῦ λαοῦ μου.* Chaldaeus: סַלִּיקוּ חַקְלָתְכוֹן מִגּוֹ עַמִּי *auferte offendicula veſtra e medio populi mei.* Syrus: ܘܐܥܒܪܘ ܡܘܟܟܟܘܢ ܡܢ ܥܡܝ *et removete humiliationem*, oppreſſionem, *veſtram a populo meo.* Vulgatus: *ſeparate conſinia veſtra a populo meo*, „ne videlicet terminos transferatis,“ ut Hieronymus explicat. Vocem גְּרֻשָׁה latinus interpres, uti J. D. Michaelis cenſet in *Supplemm.* p. 370., eadem ſignificatione accepiſſe videtur, quam מִגְרָשׁ obtinet, i. e. *area nuda*, quae inter duo majora patrimonia relinquitur. Ipſe Michaelis a *depaſcendo* nomen ductum eſſe arbi-

arbitratur, et ſignificare, ſive generatim et metaphorice, *graves exactiones*, ſive, quod malit, *ſervitutem juris paſcendi in ſubditorum agris* (*Huth- und Weide-Recht*). „Aliquid talis juris (addit), ipſam adeo graminis demeſſionem, exercuiſſe reges Iſraeliticos, ex Amos VII, 1. (גִּזֵּי הַמֶּלֶךְ) manifeſtum." Nobis tamen in ea, quam ſuperius dedimus, interpretatione acquieſcendum videtur.

10. Jam pergit ad conſtituenda juſta pondera et menſuras. מֹאזְנֵי־צֶדֶק *Lances*, et pondera *juſta*, Levit. XIX, 36. Proverb. XVI, 11. וְאֵיפַת־צֶדֶק *Et Epha juſta*, modius juſtus, וּבַת־צֶדֶק, *et Bathus juſtus*; utraque menſura aequalis, decima pars Chomeris, ut Verſu proximo dicitur; ſed haec eſt liquidorum, illa aridorum. Hieronymus: „Hic locus juxta LXX non cohaeret, et penitus intelligi non poteſt, dum non ſolum numeros menſurarum, ſed etiam nomina commutarunt. Pro *Ephi* enim interpretati ſunt *menſuram* [μέτρον δίκαιον], et pro bato *choenica* [χοῖνιξ δικαία]; pro *Chomer* quoque hebraico (Vs. 11.), qui Graece dicitur κόρος, transtulerunt *Gomor* [γομόρ], rurſumque pro bato *choenica*. Dicamus ergo juxta Hebraicum et literam; et, quid nobis videatur, in ſingulis apertius explicemus. *Statera*, quae hebraice dicitur *Mozene* [מאזני], in his intelligitur, quae appenduntur. *Epha* autem, quae in Graeco ſermone corrupte dicitur ὔφι, ad menſuram pertinet variarum frugum, verbi gratia, tritici, hordei, leguminum. Porro *Batus*, qui hebraice dicitur *Bath* (בַּת), eadem menſura eſt, quae et Ephi, et in ſpeciebus tantum liquidis, vini et olei, et iſtiusmodi."

11. Verba הָאֵיפָה וְהַבַּת תֹּכֶן אֶחָד יִהְיֶה Vulgatus recte vertit: *Ephi et Batus aequalis et unius menſurae erunt.* Nomen תֹּכֶן Jarchi *ſummam, numerum, menſuram* denotare obſervat, ut Exod. V, 18. Alias in V. T. haec vox non exſtat. Similis eſt תָּכְנִית, ſupra XXVIII, 12. לָשֵׂאת Jarchi explicat לָקַחַת *ut capiat*, ſ. *contineat*, bathus. Ita Geneſ. XXXVI, 7. *Non poteſt terra commorationis eorum* לָשֵׂאת

אוֹתָם

אֹתָם *eos capere.* מַעְשַׂר הַחֹמֶר *Decimam* partem *Chomeris,* vid. Vs. 14. חֹמֶר (qui et כּוֹר, uti mox Vs. 14.), quod proprie *acervum* denotat, nullum eſt vas, quod tantum capiat menſuretve, quantum *chomeris* ſive *cori* nomen importat, ſicut neque moneta ulla eſt, quae talenti valorem adaequet; ſed eſt ſumma quaedam, omni vaſe menſorio capacior; quae cum metitur arida, *epham,* cum liquida, *batum* decies complet. וַעֲשִׂירִית הַחֹמֶר הָאֵיפָה *Et decima pars Chomeris erit Epha;* non igitur חֹמֶר confundendum cum עֹמֶר, ſeu *decima parte Ephae,* Exod. XVI, 36. Hieronymus ad h. l.: „*Corus* triginta habet modios [סְאִים], et in utraque menſura, hoc eſt, tam aridarum, quam liquentium, tenet principium. Decima pars cori in his, quae modo menſurantur, appellatur *epha,* id eſt, tres modii, et decima pars cori in ſpeciebus liquidis vocatur *batus* ſive *vadus*, ut ejusdem menſurae ſit epha et batus.“ אֶל הַחֹמֶר יִהְיֶה מַתְכֻּנְתּוֹ *Ad* ſ. *juxta Chomerum erit diſpoſitio,* proportio, *ejus.* Nomen מַתְכֹּנֶת, praeter hunc locum quater obvium, Exod. V, 8. XXX, 32. 37. 2 Paral. XXIV, 13., *menſuram, ſummam, diſpoſitionem* ſignificare, docent loca allata. Vulgatus: *juxta menſuram cori erit aequa libratio eorum,* id eſt, et ephae, et bati juſta ac legitima capacitas ad cori quantitatem examinanda eſt. Jarchi: „Summa computationis ſ. menſurae Bathi et Ephae erit juxta magnitudinem Chomeris. Reperi in quodam Commentario haec: ſi auxerint Chomerem, augebunt quoque Bathum; ſi vero minuerint Chomerem, minuent quoque Bathum; nam decimam Chomeris partem juxta illam dirigent.“ Id eſt: prout vel major vel minor erit menſura, ceu capacitas Chomeris, ita etiam major vel minor erit capacitas ſive menſura Bathi, qui juxta Chomerem ejusque quantitatem dirigitur et aeſtimatur.

12. וְהַשֶּׁקֶל עֶשְׂרִים גֵּרָה *Siclus autem viginti erit Gerarum,* vid. Exod. XXX, 13. Levit. XXVII, 25. Num. III, 47. גֵּרָה, minimum monetae ſegmentum, Jarchi idem eſſe ait, quod Chaldaeorum מָעָה, quod ipſum nomen h. l. Chal-

daeus

daeus interpres uſurpavit. Alexandrinus Graecus: *καὶ τὰ στάθμια εἴκοσι ὀβολοί.* Vulgatus: *ſiclus autem viginti obolos habet.* Syrus: ܘܡܬܩ̈ܠܐ ܢܗܘܘܢ ܥܣܪܝܢ *pondera ſint viginti;* nomine גֵּרָה non expreſſo. עֶשְׂרִים שְׁקָלִים — הַמָּנֶה יִהְיֶה לָכֶם *Viginti ſicli, viginti et quinque ſicli, quindecim ſicli;* id eſt, *ſexaginta ſicli, minam vobis* conficient. Hujus autem numeri ſexagenarii tres partes hic commemorari putant plerique ex Hebraeis interpretes, quod illae ſingulae certum et uſitatum monetae genus, ita ut quaedam fuerit *viginti* ſiclorum, alia *viginti quinque*, tertia denique *quindecim ſiclorum.* Ita Jarchi, Abarbenel, alii, quos ſequutus L'Empereur in *Diſcurſu ad Lectorem, Paraphraſi Chaldaicae in Danielem* a ſe editae praemiſſo, de noſtro loco ita differit: „Quum Deus omnibus in rebus juſtitiam ſervari vellet, diverſarum monetarum genera recenſuit, quae juſtum habere pondus praecepit. Moneta quaedam, Judaeis teſtibus, erat viginti ſiclorum, alia quinque et viginti, tertia denique quindecim ſiclorum; quae ſimul quum minam conſtituerent, Deus jubens ut ſingulis ſua conſtaret quantitas, ad minam examinari mandabat, ut an ſingulis ſuum ineſſet pondus per minam, quam ſimul conficere debebant, innoteſceret." Eodem tendere videtur Chaldaica hujus loci paraphraſis, quae talis eſt: תְּלָתוּת מָנְיָא עַסְרִין סִלְעִין מָנֵי כַסְפָּא עַסְרִין וַחֲמֵשׁ סִלְעִין רִבְעוּת מָנְיָא חֲמֵשׁ עַסְרֵי סִלְעִין כּוּלְהוֹן שִׁתִּין מָנִין וּמָנֵי רַבָּא קוּדְשָׁא יְהֵי לְכוֹן *Tertia pars minae viginti ſiclos habet; mina argentea viginti et quinque ſiclos, quarta pars minae quindecim ſiclos habet; omnes ſexaginta ſunt mina, et mina magna* (i. e. duplo major, quam vulgaris, ſive profana mina) *ſancta erit vobis.* Vulgatus Latinus Hebraea accurate expreſſit. Non item Alexandrinus Graecus, cujus interpretatio ita ſonat: *οἱ πέντε σίκλοι, πέντε καὶ οἱ δέκα σίκλοι, δέκα καὶ πεντήκοντα σίκλοι ἡ μνᾶ ἔσται ὑμῖν.* Coccejus, quem ſequitur J. D. Michaelis in not. ad verſ. vernacul. h. l., noſtro loco *minam triplicem* diſtingui exiſtimat, *magnam,* viginti quinque, *medio-*

mediocrem; viginti, et *minimam*, quindecim ſiclorum. Salomonis temporibus minam *centum* ſiclis vulgaribus, vel *quinquaginta* ſacris conſtitiſſe, ex 1 Reg. X, 17. coll. cum 2 Chron. IX, 16. colligitur. Novam itaque proportionem hic tradit Noſter, quemadmodum in ſacrificiis quoque aliisque rebus nonnihil innovat.

13. וזאת הַתְּרוּמָה Porro *haec* erit *ſublatio* vel *oblatio* populi pro principe (vid. Vs. 16.), cum ad ejus ſuſtentationem, cum, ut viciſſim ipſe publicis ſacris neceſſaria ſuppeditare poſſit, Vs. 17. אֲשֶׁר תָּרִימוּ *Quam auferetis* ſ. *offeretis* principi, cf. Vs. 1. שִׁשִּׁית הָאֵיפָה *Sextam* ſcilicet *Ephae* partem, XLVI, 14. מֵחֹמֶר הַחִטִּים Dabitis *de Chomere tritici*. וְשִׁשִּׁיתֶם הָאֵיפָה *Sic etiam ſextabitis*, ſ. ſextam Ephae partem offeretis. Verbum שִׁשָּׁה, hoc ſolo loco obvium (nam quod ſupra XXXIX, 2. legitur, שִׁשֵּׁאתִיךָ, a noſtro diverſum eſſe vidimus), a שֵׁשׁ, *ſex*, derivatum eſſe conſtat. מֵחֹמֶר הַשְּׂעֹרִים *De Chomere hordei*; *ſexageſimam* videlicet portionem de frugibus (nam *Epha* et *Bathus* ſunt decimae Chomeris, Vs. 11.), *centeſimam* de oleo, Vs. 14., et ducenteſimam de pecore gregis ex pinguibus et praeſtantiſſimis, Vs. 15.

14. וְחֹק הַשֶּׁמֶן *Statutum vero olei*, ſ. quod de oleo ex praeſcripto hoc dabitis. Cf. Geneſ. XLVII, 26. Exod. V, 14. הַבַּת הַשֶּׁמֶן *Bathi* ſcilicet *olei*; pro הַבַּת בַּת הַשֶּׁמֶן, nam ante nomen conſtructum *He* articuli ex legibus Syntaxeos hebraeae non eſt collocandum; cf. ſimilem conſtructionem mox Vs. 16., et ſupra XL, 15. מַעְשַׂר הַבַּת *Decimam Bathi* partem offeretis. מִן־הַכֹּר *De Coro* ſ. *Chomere*, vid. not. ad Vs. 11. עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים חֹמֶר Ita ut *decem Bathi* ſint *Corus* ſ. *Chomer*. כִּי־עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים חֹמֶר *Nam*, ut Vs. 11. dictum, *decem Bathi Chomerem faciunt*.

15. וְשֶׂה־אַחַת *Pecudem* etiam *unam*, agnum, ſ. hoedum, Exod. XII, 13. Ut feminei generis nomen שֶׂה tractatur quoque ſupra XXXIV, 20. Vulgatus: *et arietem*, ad

quod Hieronymus: „Sive, ut ſignificantius hebraicus ſermo demonſtrat, *βόσκημα*, quod ad cuncta animantia, et non proprie ad *arietem* referri poteſt.“ מִן־הַצֹּאן *De grege* ovium vel caprarum, vid. Geneſ. XXVII, 9. XXXVIII, 17. Levit. I, 10. מִן־הַמָּאתַיִם *De ducentis* unam dabitis. מִמַּשְׁקֵה יִשְׂרָאֵל *De irriguo*, de irriguis paſcuis, *Iſraelis*. Nomen מַשְׁקֶה, quod alias vel *potum* denotat, ut Levit. XI, 34., vel *potum praebentem*, pocillatorem, ut Geneſ. XL, 1. 1 Reg. X, 5., hic pro loco ſumitur irriguo, ad armenta paſcenda opportuno, ut Geneſ. XIII, 10., ubi de tractu Jordanico dicitur eam fuiſſe כֻּלָּהּ מַשְׁקֶה, *totam irriguam*, antequam everteretur. Significat igitur Noſter, pingue futurum eſſe pecus illud, quod principi ſit offerendum, quale illud eſt, quod in irriguo paſcitur loco. Hinc Chaldaeus, פַּטִּימַיָּא דְיִשְׂרָאֵל, *pingues Iſraelis*. Hieronymus: „Quod nos interpretati ſumus, *de his, quae nutrit Iſrael*, in Hebraeo ſcriptum eſt *Memmasce*, quod Aquila et Symmachus interpretantur *ἀπὸ τῶν ὑδάτων*, Septuaginta et Theodotio, *ἀπὸ τῶν ποτηρίων*, quorum alterum *de irriguis*, alterum *de canalibus*, ſive *piſcinis* ſonat, ut videlicet primitiae principis non alibi niſi in irriguis nutriantur.“ לְמִנְחָה Fruges (Vs. 13.), et oleum (Vs. 14.) *ad Mincham* ſ. *ſacrificium cibarium*, Vs. 17. 24. XLIV, 29. וּלְעוֹלָה *Et* pecudes *ad holocauſta*, Vs. 17. 23. וְלִשְׁלָמִים *Et ad eucharistica*, Vs. 15. XLIII, 27. לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם *Ad expiandum pro illis*, Iſraelitis, Vs. 17.

16. כֹּל הָעָם הָאָרֶץ *Omnis populus terrae*, de conſtructione vid. ad Vs. 14. et XL, 15. יִהְיוּ *Erunt* ſcilicet *obligati*. Vulgatus: *tenebitur*. אֶל־הַתְּרוּמָה הַזֹּאת *Ad oblitionem* ſ. collationem *hanc*, Vs. 13. ſeqq. deſcriptam. לַנָּשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל *Principi* ſ. *pro principe in Iſrael*, Vs. 7. ſeqq. Cf. not. ad XLIV, 3. „Obſervandum,“ inquit Meyerus in *Diſſert.* p. 56., „hanc primam oblationem principi dandam, non eſſe eam, quam lege tenebantur dare ſacerdotibus. Nam oblatio lege Moſaica mandata, non erat de grege,

ſed

ſed de area et reditu torcularis, vid. Num. XV, 19. 20. XVIII, 12. ſeqq., et ſupra XLIV, 30. Haec autem erat principi donanda, partim, ut ex maxima ejus parte pro dignitate ſuſtentaretur; partim, ut inde daret, quod ad ſacrificium pro peccato, ad munus, ſ. ſacrificium farreum, holocauſtum, et euchariſtica, non particularia, ſed generalia, totius coetus, requirebatur: ideo Vs. ſequ. additur: *ad expiandum pro domo Iſraelis.* Horum tamen praeceptorum non fuiſſe rationem habitam Eſrae et Zorobabelis temporibus, vel ex Nehem. V, 14 — 19. intelligitur."

17. וְעַל־הַנָּשִׂיא *Super principe autem erit*, ei incumbet; quae *debemus* hebraice *ſuper nobis* eſſe dicuntur, vid. Num. XXX, 7. 2 Sam. XVIII, 11. 1 Reg. IV, 7. יִהְיֶה הָעוֹלוֹת *Erit*, ex iſta oblatione populi (Vs. 13. 16.) *holocauſta* praeſtare, cf. not. XLIV, 3. וְהַמִּנְחָה *Et ſacrificium ex farre*, Vs. 15. וְהַנֶּסֶךְ *Et libamen*, XX, 28. בַּחַגִּים *In feſtis*, XLIV, 11. Cf. hic Vs. 21. ſeqq. וּבֶחֳדָשִׁים וּבַשַּׁבָּתוֹת *Et in noviluniis et ſabbatis*, XLVI, 3. Cf. not. XLIV, 24. בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל *In omnibus conventibus* vel *ſtatis diebus domus Iſrael*, XXXVI, 38. XLIV, 24. XLVI, 11. „Non vero," inquit *Meyerus* l. c., „tenetur princeps, dare *ſacrificia jugia*, quod alii colligunt ex XLVI, 13., quum iſta emenda eſſent *dimidio ſicli*, quod dabat totus coetus, Exod. XXX, 13. ſeqq." הוּא יַעֲשֶׂה *Ipſe faciet*, praeſtabit, cf. Vs. 22. לְכַפֵּר וגו׳ Vid Vs. 15.

18. בָּרִאשׁוֹן *In primo* menſe, ut Vs. 21. XIX, 17. בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ *Primo die* iſtius *menſis*, XXVI, 1. XXXI, 1. תִּקַּח פַּר־בֶּן־בָּקָר *Accipies juvencum* ad dedicationem altaris et ſanctuarii, de qua jam ſupra XLIII, 18. ſeqq. Oſtenderat eo loco, quid fieri debeat in altaris dedicatione ad illud mundandum et expiandum (Vs. 20.): hic vero definit oblationes, quae ſint offerendae diebus conſecrationum tempore ſtructurae novae aedis, docetque quo die faciendae ſint oblationes, quae XLIII, 18 — 27. non ſunt plene declarata. תָּמִים XLIII, 22. 23. וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ *Et expiabis*

 Sanctua-

Sanctuarium et altare, Vs. 19. XLIII, 20. Neque eorum, quae hic ab Ezechiele praecipiuntur, ratio eſt habita ab Eſra, qui ſecundum praeſcriptum Moſis altare conſecravit, vid. Eſr. III, 2. Et quum hoc loco praecipiatur, harum oblationum initium fieri debere *die primo menſis primi*, id eſt, Niſanis (Exod. XII, 2. 18.); in libro Eſrae III, 6. legimus, holocauſta Deo oblata eſſe *primo die menſis ſeptimi*, et Vs. 4. adnotatur, fuiſſe hoc *in feſto tabernaculorum*. Ergo reduces e captivitate non obtulerunt conſecrationes in menſe Niſan, quemadmodum hoc loco praecipitur, ſed in menſe Tisri, qui ſeptimus eſt a Niſan. Plura vid. in Meyeri *Diſſert.* laudat. p. 85. ſeqq.

19. וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת *Et accipiet ſacerdos de ſanguine ſacrificii pro peccato*, Vs. 17. Levit. IV, 7. וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת *Ponatque ad poſtes domus*, qui primam portam inſtruunt, quae in partem illam templi, quae Sancta dicitur, ſacerdotes admittit, XLI, 21. XLVI, 2. וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת *Et ad quatuor angulos*, XLIII, 20. הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ *Prominentiae*, ſ. *cinguli altaris*, vid. XLIII, 14. 20. וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית *Et ſuper poſte portae atrii interioris*, ſacerdotalis, ubi altare eſt holocauſti, XLVI, 1.

20. Sic etiam facies בְּשִׁבְעָה בַחֹדֶשׁ, *die ſeptimo in illo menſe*, cf. ſupra XXX, 20. Num. X, 11. מֵאִישׁ שֹׁגֶה *Propter virum errantem*, Levit. IV, 2. 3. וּמִפֶּתִי *Et propter deceptum*, per inſipientiam et imprudentiam, cf. Proverb. I, 4. 22. IX, 4. 16. Deut. XI, 16. וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת *Atque ſic expiabitis domum*, Vs. 15. 17. XLIII, 20. 26. De hoc etiam ſacrificio nihil habetur in lege Moſaica; quamvis pro delictis ex ignorantia admiſſis plura alia ſunt inſtituta ſacrificia, Levit. IV. V. VI. Hoc vero ſeptimi diei ſacrificium eſt generale, pro omnibus, qui legalem contraxere maculam, neſciunt tamen, ſe eſſe pollutos.

21. בָּרִאשׁוֹן *In primo* menſe, Vs. 18. Geneſ. VIII, 13. בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ *Decimo quarto die menſis*, Exod. XII, 6. הַפָּסַח *Paſcha*, de quo cf. Exod. XII, 11. ſeqq.

שָׁבֻעוֹת

שָׁבֻעוֹת יָמִים *Septimanis* (Jerem. V, 24.) *dierum.* Quomodo ex Abarbenelis ſententia feſtum Paſchae dicitur, quod *ſeptem diebus* azyma comederint, Exod. XII, 15.; ex mente vero Jarchii, quod inde *ſeptem ſeptimanas* ad Pentecoſten numerarent, Levit. XXIII, 15. Deut. XVI, 9. 10. Kimchi vult, שָׁבֻעוֹת eſſe ſingulare, quod cum Cholem aeque ac cum Patach ſcribatur; cf. not. ſupra ad לְעֻמַּת Vs. 6. Gussetius in *Commentar. L. H.* p. 1570. edit. Lipſ. exiſtimat, *hebdomadas* plurali numero ab Ezechiele h. l. dici, quia agitur de inſtitutione Paſchatis ut feſti anniverſarii multoties in ſerie temporum ac ſeculorum celebrandi. Eoque pacto unaquaque vice quidem azymis unam hebdomadam datam, ſed juberi tamen, ut edantur per plures hebdomadas, dum jubetur uſus repetendus tot hebdomadis, quot venient anni. Ceterum praecepta Ezechielis in feſto Paſchae et Tabernaculorum obſervanda longe diverſa ſunt a praeceptis Moſaicis, ideoque ad tempora Eſrae, qui totum cultum ad legem Moſaicam inſtituit, neutiquam referenda, ut pluribus probavit Meyerus, l. c. p. 59. ſeqq.

22. וְעָשָׂה *Et faciet,* i. e. ſiſtet, ſacerdoti tradet, ac manus victimae imponet; vid. Gussetium l. c. p. 1239. Cf. ſimilem uſum verbi עָשָׂה 1 Reg. XVIII, 23. בַּיּוֹם הַהוּא *Die illo* decimo quarto menſis primi, Vs. 21. בַּעֲדוֹ וגו׳ *Pro ſe et pro univerſo populo,* Levit. XVI, 6. 11. 24. *Populus terrae* gentem ſignificat vulgarem et ignobilem, ut inde apparet, quod Jerem. XLIV, 21. LII, 25. poſt magiſtratus et principes ſeparatim עַם הָאָרֶץ nominatur. פַּר חַטָּאת *Juvencum pro peccato,* Vs. 18. 19.

23. וְשִׁבְעַת יְמֵי־הֶחָג *Et ſeptem diebus feſti,* cf. Vs. 25. XLIII, 25. Num. XXVIII, 17. 24. יַעֲשֶׂה עוֹלָה לַיהוָה *Faciet holocauſtum Domino,* Vs. 15. 17. שִׁבְעַת פָּרִים וְשִׁבְעַת אֵילִים *Septem juvencos et ſeptem arietes.* At in lege Moſis non erant, niſi *duo juvenci, unus aries, et ſeptem agni,* Num. XXVIII, 19. תְּמִימִם *Integros,* Vs. 18. לַיּוֹם *In ſingulos dies,* XLIII, 25. וְחַטָּאת *Et pro peccato,* Vs. 22. שְׂעִיר עִזִּים, XLIII, 22. 25.

24. De victimis hactenus; nunc de frugibus ac libamentis, quae victimis adhibentur. וּמִנְחָה *Et Mincham,* Vs. 15. 17. אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה *Epham juvenco et epham arieti faciet,* i. e. ſingulae ephae ſingulis adjungentur juvencis et arietibus. Aequiparat igitur munus juvenci muneri arietis, quum tamen in Lege Num. XXVIII, 20. ſcriptum ſit: *Tres decimas in juvencum et duas decimas in arietem facietis.* וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה *Oleum vero Hin* (vid. not. ad Num. XV, 4.) *in Epham,* cf. XLVI, 5. 7. 11. Lex contra praecipit Num. XV, 6. *duas decimas* ſimilaginis ad arietem pro munere cibario, et *tertiam* tantum *partem Hini* de oleo. Et Vs. 9. pro bove *tres decimas* ſimilaginis, et *dimidium Hini* de oleo.

25. בַּשְּׁבִיעִי וגו׳ *In ſeptimo* menſe, *die decima quinta menſis,* cf. Levit. XXIII, 34. Num. XXIX, 12. ſeqq. בֶּחָג *In feſto* tabernaculorum. יַעֲשֶׂה כָּאֵלֶּה שִׁבְעַת הַיָּמִים *Offeret* (Vs. 23.) *eadem* ſacrificia quae in feſto paſchae, Vs. 22. כַּחַטָּאת כָּעֹלָה *Tum ſacrificium pro peccato tum holocauſtum,* Vs. 22. 23. Ex praecepto Moſaico Num. XXIX, 13. in ſeptem diebus feſti tabernaculorum non erant aequales juvenci, ſed paulatim diminuebantur, ita ut die primo juvenci *tredecim* offerrentur, die ſecundo *duodecim* (Vs. 17.), die tertio *undecim* (Vs. 20.), et ita porro. At Ezechiel hic dicit, futuro tempore non ita de die in diem diminuendos eſſe juvencos, ſed omnibus ſeptem diebus fore aequales. Accedit, quod hic offerendi dicuntur *ſeptem arietes,* a Moſe autem tantum *duo,* Num. XXIX, 13. 17. ſeqq. Adduntur praeterea a Moſe *quatuordecim agni in holocauſtum,* quos Ezechiel omittit. Nec ullum memoratur hic *vinum* in oblationibus Paſchatis et feſti tabernaculorum, ſicut in Lege Num. XXVIII. et XXIX.

Cap. XLVI.

ARGUMENTUM.

Sequuntur praecepta de agendis in Sabbatho et Novilunio, in feſtis et ſtatis temporibus, itemque ſingulis diebus, tum a Principe, tum a reliquo populo. Et primo quidem praeſcribit modum intrandi in templum, et locum adorandi pro principe et populo (Vs. 1—3.); tum ſacrificia Principis in Sabbatho (Vs. 4. 5.), novilunio (Vs. 6. 7.), in feſtis et ſtatis conventibus (Vs. 11.), item voluntarium (Vs. 12.) et juge (Vs. 13—15.); porro modum exeundi (Vs. 8—10.), deinde hereditatem et dona Principis (Vs. 16—18.); denique locum coquorum (Vs. 19—24.).

Sic dicit Dominus, Deus: interioris atrii 1.
porta ſpectans orientem erit clauſa ſex die-
bus profeſtis: die vero Sabbathi aperietur,
et die Novilunii. Ingreſſusque foris princeps 2.
viâ veſtibuli ſtabit ad portae poſtem, fa-
cientque ſacerdotes ejus holocauſtum, et pro
ſalute, atque ille Deum veneratus, ad portae
limen exibit, nec ante veſperum claudetur
porta; adorabitque regionis populus pro 3.
foribus illius portae Jovam in Sabbathis et
Noviluniis. Holocauſtum vero, quod Jovae 4.
obmovebit princeps die Sabbathi, erunt agni
ſex

5. ſex integri et aries integer, una cum ferto,
epha ad arietem, et ferto ad agnos, pro ejus
6. opibus, adhibito olei hine ad epham. Die
vero novilunii erit taurus bos, integer, et
7. ſex agni, et aries, integri, facietque fertum
ephae ad ſingulos tauros, et epham ad arie-
tem, et ad agnos pro facultate ſua, adhibito
8. olei hine ad epham. Quum autem intrabit
princeps, intrabit viâ veſtibuli, eademque
9. via egredietur. At plebeji cum in Jovae con-
ſpectum ſolemnibus ingredientur, qui viâ
portae ſeptentrionis fuerit ingreſſus ad ad-
orandum, exibit viâ portae auſtralis; et rur-
ſum qui viâ portae auſtralis fuerit ingreſſus,
exibit viâ portae ſeptentrionalis, nec ejusdem
portae via revertetur, qua fuerit ingreſſus,
10. ſed contrariâ exibit. Princeps autem inter
eos ipſis intrantibus intrabit, et exeuntibus
11. exibit, eritque feſtis et ſolemnibus fertum
ephae ad taurum, et epha ad arietem, et ad
agnos pro ejus opibus, adhibito olei hine
12. ad ſingulas ephas. Quodſi faciet princeps
voluntarium holocauſtum, aut voluntarium
ſacrificium pro ſalute, aperietur porta ob-
verſa orienti, fietque ejus holocauſtum, aut
pro ſalute, quomodo fiet die Sabbathi, de-
inde exibit, et egreſſus claudetur porta.
13. Ceterum agnum anniculum integrum Jovae
quotidie faciet holocauſtum, idque ſingulis
14. matutinis, adhibita ad illum ferto ſingulis

ma-

matutinis ſextae partis epha, et olei tertia
hinis ad ſimilam miſcendam, quod ſit Jovae
ſertum aſſiduum, aeternis inſtitutis; facient- 15.
que agno, et ſerto, et oleo, ſingulis matu-
tinis, juge holocauſtum. Sic dicit Dominus, 16.
Deus: ſi dederit princeps donum cuipiam
ſuorum filiorum, id habebunt ejus filii, quippe
ejus patrimonium, eritque haec eorum he-
reditaria poſſeſſio. Sin autem de ſuo patri- 17.
monio donum dederit alicui ſervorum ſuo-
rum, id erit illius usque ad annum libertatis,
deinde redibit ad principem, cujus duntaxat
patrimonium ejus filii habebunt. Nec adi- 18.
met princeps de plebejorum patrimionio, ſua
eos poſſeſſione mulctans, ſed de ſua poſſeſſio-
ne ſuis filiis hereditatem dabit, ne quis meo-
rum a ſua poſſeſſione diſtrahatur. Tum me 19.
duxit per aditum, qui erat ad portae latus
ad ſacra ſacerdotum conclavia verſa ad ſe-
ptentrionem, ibique locus erat in angulis
occidentem verſus; ubi ille mihi ſic dixit: 20.
hic locus eſt, quo coquent ſacerdotes victi-
mas pro reatu et pro peccato oblatas, ubi
etiam ferta coquent, ne efferendo in atrium
exterius plebejos conſecrent. Deinde me 21.
in atrium exterius eduxit, et ad quatuor
atriorum angulos circumduxit. Erant autem 22.
in ſingulis atriorum angulis ſingula atriola,
videlicet in quatuor angulis, eaque caminata,
longitudine quadragenaria, latitudine trice-
naria,

naria, eadem eorum quatuor angularium
23. menſura. Paries per circuitum ambiebat
quatuor atriola, et culinae factae erant intra
24. ad muros. Atque ille me alloquens, hae
ſunt coquorum domus, inquit, ubi aedis
adminiſtri coquent populi victimas.

N O T A E.

Cap. XLVI, 1. In atrio interiori, nempe ſacerdotali, tres erant portae, Orientalis, quae directe ſpectabat tabernaculi portam, et Auſtralis atque Aquilonaris, quae Sanctuarii lateribus erant obverſae. Ex his Orientalem clauſam eſſe jubet diebus omnibus, quibus operi faciundo vacare fas eſt (שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, ut Exod. XXIII, 12.). Cf. ſupra XLIV, 1. In noviluniis et ſabbathis apertam eſſe vult; ſi quid enim aliis diebus ſacrum fieri oportet, duae aliae portae tam ſacerdotibus, quam aliis ex populari turba patebunt.

2. Quo tempore Orientalis porta reſeratur, licebit Principi ad portam accedere, ita tamen, ut in ipſo veſtibulo ad portae limina conſiſtat; interim dum pro illo ſacerdotes aut ſacrificium immolant euchariſticum aut holocauſtum; neque illi ad locum ulteriorem, qui iniri tantum a ſacerdotibus poteſt, penetrare fas erit. Ex eo loco adorabit Princeps, et egredietur per veſtibulum idem per quod ingreſſus ante fuerat. דֶּרֶךְ אוּלָם *Via veſtibuli*, i. e. per veſtibulum portae, ut ſupra XLIV, 3. עַל־מְפְתַּן הַשַּׁעַר *Juxta poſtem portae*, XLI, 21. XLIII, 8. „Quum alias rex, Deum adoraturus, atrium interius ingrederetur, atque intra portam Deo cultum exhiberet, eoque in loco ſederet, dum publicus peragеretur cultus; adducit Ezechiel principem *ad limen portae*, ubi, dum offertur ſacrificium, ſtare debet. Salomon *introrſum ante portam illam* collocaverat aeneum

ſuum

ſuum tribunal, in quo genibus flexis oravit, 2 Paral. VI, 23., coll. 1 Reg. VIII, 22. Sequentibus temporibus quoque *Reges* per hanc portam intrabant, *et intus habebant ſuum locum*, ad Salomonis exemplum, qua parte erat *regia columna*, ut vocatur 2 Paral. XXIII, 13. Ejus nempe *ſella* poſita erat intra hanc portam in atrio ad unam ex columnis, quibus ſuſtentabatur atrium." Haec Lightfoot in *Deſcript. Templi Hieroſolymit. in Opp.* Vol. I. p. 605. Cf. etiam 2 Reg. XI, 14. XXIII, 3. 2 Paral. XXXIV, 31.

3. וְהִשְׁתַּחֲווּ *Incurvabunt ſe*, adorabunt, ut Vs. 2. עַם הָאָרֶץ Vid. not. ad XLV, 22. פֶּתַח הַשַּׁעַר הַהוּא *Ad* ſ. *verſus oſtium portae illius*, cf. VIII, 16.

4. Holocauſtum a principe offerendum die Sabbathi et in Noviluniis (Vs. 6.) conſtabit שִׁשָּׁה כְבָשִׂים, *ſex agnis*, quum praeceptum Moſis Num. XXVIII, 9. *duos* tantum *agnos* in Sabbatho requirat. וְאַיִל תָּמִים *Et arietem integrum*, hujus nulla ſit mentio in lege Moſaica l. c.

5. וּמִנְחָה אֵיפָה לָאַיִל Cf. not. XLV, 24. מַתַּת יָדוֹ *Donum manus ejus*, Deut. XVI, 11.; cf. mox Vs. 7. Quod in lege Moſis, Num. XXVIII, 9., non erat in arbitrio offerentis poſitum, ſed res determinata et debita. וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה Vid. XLV, 24.

6. פַּר בֶּן־בָּקָר *Juvencum filium bovis* unum; ſed in lege Moſaica Num. XXVIII, 11. in holocauſtum Novilunii *duo juvenci* offerri jubentur. תְּמִימִם *Integros*, ſ. *integrum quemque*, nimirum omnibus Noviluniis; pluralis diſtributivus, cf. XLV, 21. וְשֵׁשֶׁת כְּבָשִׂים *Et ſex agnos.* Sed apud Moſen l. c. non finito numero, *agnos ſeptennales.*

7. וְאֵיפָה לַפָּר Vid. XLV, 24. כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ *Quemadmodum adſequitur manus ejus*, pro facultate ſua, ut Num. VI, 21.; cf. Levit. V, 7. 11. וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה, Vid. Vs. 5.

8. וּבְבוֹא הַנָּשִׂיא וגו׳ *Cum igitur intrabit princeps, per veſtibulum portae intrabit*, vid. Vs. 1. 2. וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא *Et via ejus exibit*, per ipſum veſtibulum etiam redibit, cf.

cf. XLIV, 3. Discrimen hic aliquod inter principem et populum assignat. Princeps enim diebus illis solennioribus, in quibus, ut Vs. 1. vidimus, porta reseratur Orientalis, ad Orientalis portae limen ascendit, ibique subsistit, et inde per eandem viam revertitur. Secus de reliquis e populo, de quibus statim.

9. וּבְבוֹא *Cum vero intrabit,* Vs. 8. עַם־הָאָרֶץ Vid. ad XLV, 22. לִפְנֵי יְהוָֹה Exod. XXXIV, 34. בַּמּוֹעֲדִים *Statis temporibus,* festis, Vs. 11. וְהַבָּא *Tum, qui venit,* f. ingressus est. דֶּרֶךְ־שַׁעַר *Via portae,* per portam, Vs. 2. 8. צָפוֹן *Aquilonarem,* de qua vid. XL, 20. 35. 40. XLIV, 3. לְהִשְׁתַּחֲוֹת *Ad adorandum,* Vs. 2. 3. יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב Is *exibit per portam australem,* cf. XLVII, 19. כִּי נִכְחוֹ יֵצֵא *Sed ante se* (ut Exod. XIV, 2. XXVI, 35.) *exibit,* f. ut habet *Chethibh,* יֵצְאוּ, *exibunt,* quisque. Edicitur igitur populo, contra quam permissum est principi, ut per aliam egrediatur portam: qui per aquilonarem ingressus est, per australem, et qui per australem, per aquilonarem, peracta adoratione exeat; quum tamen eadem orientalis porta ingredientem et exeuntem principem excipiat.

10. וְהַנָּשִׂיא *Ceteroquin princeps,* de cujus singulari ingressu ac sacrificiis die Sabbathi ac Novilunii dictum est Vs. 2 — 8. בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יָבוֹא *Inter illos,* populares suos (Vs. 9.), *cum intrant, intrabit,* reliquis diebus. וּבְצֵאתָם *Et quum exeunt illi,* XLIV, 19. יֵצֵאוּ Etiam princeps cum illis, et sic una *exibunt.* Reliquis igitur diebus, quae non erant Sabbathi aut Kalendae, eadem erat lex imposita tam principi, quam populo, et utrique australis tantum atque aquilonaris aditus patebat, ita ut non idem orientalis, qui ingredientem admisit, recedentem exciperet. Alii etiam reliquis, praeter Sabbatha et Kalendas, diebus, aliam viam principi, aliam popularibus permissam esse volunt, edicique nostro Versu principi, ut, quo tempore populus in templum ingreditur, ipse quoque cum populo ingrediatur, non tamen per eandem portam, sed per suam, id est, orientalem. Cui tamen

tamen opinioni aperte repugnat, quod Vs. 1. porta orientalis ſex diebus, quae operibus faciundis deſtinatae erant, claudenda dicitur.

11. Eundem in aliis feſtis ac ſolennitatibus ſacrificandi ritum obſervandum praecipit, ad quem in Sabbathis et Noviluniis ſacrificia fieri praeceperat, ut cum vitulis ſingulis et arietibus offeratur epha ſimilae, cum agnis vero pro cujusque facultatibus, ita tamen, ut a ſimila non ſeparetur oleum, ſed ad ſingulas ephas, ſingula quoque Hin adhibeantur.

12. נְדָבָה *Spontaneum* ſacrificium, Levit. VII, 16., quod nulla cogente lege, ſed pro ſua in Deum pietate, ultro quis deferebat. Tunc, quoad ſacrificandi modum, ea ſervabitur forma, quae paulo ante deſcripta. Sed additur, ut eo die aperiatur orientalis porta, ad principis ingreſſum, ſicut in Sabbathis ac Noviluniis de more fit, et peracta immolatione rurſus obſeretur. וּפָתַח לוֹ *Tum aperiet* quis *illi.* Imperſonaliter, ut mox *et faciet*, *et claudet*. Cf. XLI, 7. Deut. XV, 2. וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ *Facietque* aliquis ſacerdotum *holocauſtum ejus*, Vs. 2. וְיָצָא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר *Cumque exiverit*, claudent portam, ſecus quam fiebat die Sabbathi et Novilunii, Vs. 2. אַחֲרֵי צֵאתוֹ *Cum primum exiverit.*

13. וְכֶבֶשׂ *Et agnum* jugis holocauſti, Num. XXVIII, 3. ſeqq. בֶּן־שְׁנָתוֹ *Anniculum*, Levit. XII, 6. Num. VI, 12. 14. לַיּוֹם *Singulis diebus*, IV, 20. XLV, 23. בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר *Singulis matutinis*, Vs. 14. 15. De ſacrificio jugi *veſpertino*, ſ. offerendo inter duas veſperas, de quo Moſes Num. XXVIII, 4. noſtro loco nihil dicitur.

14. In ſacrificio farreo, מִנְחָה, ſingulis matutinis offerendo, Noſter ſextam partem ephae de ſimilagine et olei tertiam partem Hinis offerre jubet; in lege vero Num. XXVIII, 5. praeſcribitur *decima Ephae* de ſimilagine, et olei *quarta Hinis:* Propheta ergo quod in Moſe exſtat partim auget, partim minuit. Cf. not. Vs. 6. 13. לָרֹס *Ad humectan-*

mectandum ſimilaginem, collato Arabico رَشَّ, *conſperſit humore, madefecit,* et Chaldaico רְסַס, רַס, *perſtillavit,* unde רְסִיסִים, *guttae imbris*, Cant. V, 2. LXX: τοῦ ἀναμίξαι τὴν σεμίδαλιν, unde Vulgatus, *ut miſceatur ſimilae,* i. e. ut cum oleo ſubigatur ſimila. Nec aliter Chaldaeus: לְעָרְבָא יַת סוּלְתָּא *ad miſcendam ſimilaginem.* מִנְחָה לַיהוָה *Munus* hoc erit *Domino*, Geneſ. IV, 3. Levit. II, 1. חֻקּוֹת עוֹלָם Cf. Exod. XII, 14. 17. תָּמִיד *Perpetuum*, quod nullo unquam intermittatur die, Exod. XXV, 30.

15. וַעֲשׂוּ *Parabunt.* Ita *Keri.* Sed quae in textu exſtant literae, ſunt וְעָשׂוּ efferendae, ſenſu eodem. LXX: ποιήσατε, tanquam ex וַעֲשׂוּ, *et facite,* obſervante HILLERO *de Arcano Kethib et Keri,* p. 367. Pro בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר in Vulgata latina legitur *cata mane,* id eſt, *per ſingula mane,* nam *cata* eſt graeca praepoſitio κατά.

16. Jam de poſſeſſione hereditaria principis agit, quam ut ſecretam voluit a terra populo conceſſa, XLV, 7. ſeqq.), ita hic vult eandem ad filios devolvi. מַתָּנָה *Donum* aliquod, Vs. 11. cf. Geneſ. XXV, 6. לְאִישׁ מִבָּנָיו *Viro, alicui* (ut 1 Sam. XXIV, 20. Jeſaj. LXVI, 13.) *de filiis ſuis,* ſi plures praeter natu maximum, principatus heredem, habuerit. נַחֲלָתוֹ הִיא *Hereditas ejus haec* eſt. לְבָנָיו תִּהְיֶה Ideo *filiorum ejus erit* et manebit. אֲחֻזָּתָם הִיא *Poſſeſſio eorum* erit *illud* donum. בְּנַחֲלָה *Hereditario jure,* XLV, 1.

17. וְכִי־יִתֵּן וגו׳ *Quodſi vero dabit donum de hereditaria ſua poſſeſſione alicui ſervorum ſuorum.* וְהָיְתָה לּוֹ *Illius* id *erit* et manebit, Vs. 16. עַד־שְׁנַת הַדְּרוֹר *Usque ad annum libertatis,* i. e. quinquageſimum, quod eo ſervi liberi dimittebantur, vid. Levit. XXV, 10. 40. וְשָׁבַת לַנָּשִׂיא *Tum revertetur ad principem.* וְשָׁבַת pro וְשָׁבָה, Chaldaica forma, ut Deut. XXXII, 36. אָזְלַת pro אָזְלָה, *abiit,* Jeſaj. XXIII, 15. וְנִשְׁכַּחַת pro נִשְׁכָּחָה, *oblivioni tradetur;* et Geneſ. XX, 16. וְנֹכַחַת pro וְנוֹכְחָה *et erudita fuit.* אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו Nam *tantummodo* quod ad *hereditatem principis* attinet, *filiorum*

filiorum ejus erit. לָהֶם תִּהְיֶה *Ipsis*, inquam, *erit* et manebit, ut Vs. 16.

18. וְלֹא־יִקַּח וגו׳ *Sed nec princeps accipiet quicquam de hereditate populi.* לְהוֹנֹתָם *Ut opprimat* et depellat *eos*, XLV, 8. מֵאֲחֻזָּתָם *De possessione eorum*, ut faciebat Achabus, 1 Reg. XXI, 3. seqq. מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל Sed *de possessione sua hereditare*, s. *heredes faciat* (ut Deut. III, 28.) filios suos. Ne igitur princeps per vim ex popularium bonis sibi vindicet, quo suis filiorumque commodis inserviat, statuitur, ut e sua hereditate possit aliquid legare seu donare filiis, quod eis proprium futurum sit atque perpetuum: et ne principis attenuentur opes, si prodigus esse velit in alienos, jubet (Vs. 17.), ut quae ad alienos usus translata sunt, statuto a lege tempore ad principem revertant. לְמַעַן אֲשֶׁר *Ut*, XX, 26. לֹא־יָפֻצוּ עַמִּי *Non dispergantur populus meus*, cf. XXXIV, 5. Jerem. XXIII, 1. 2. אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ *Quisquam de possessione sua*, id est, ne a paterna hereditate dejectus aut jus aut nomen videatur amisisse cognationis suae.

19. Egerat in superioribus de sacrificiis, et sacrificali ritu; nunc de aliis sermonem aggreditur, quae immolationis opus consequuntur, de *culinis* videlicet, ubi sacerdotes illa coquent, quae ad ipsorum usum sumuntur e victimis. Et primum illarum locum ostendit, qui erat in atrio sacerdotali in aquilonari latere; ad eam partem, quae vergit ad occasum, procul nimirum ab orientali porta. וַיְבִיאֵנִי *Postea introduxit me*, XLII, 2. בַמָּבוֹא *Per introitum*, XLIV, 5. 1 Paral. IX, 19. אֲשֶׁר עַל־כֶּתֶף *Qui* erat *ad latus*, XL, 18. 40. 44. הַשַּׁעַר *Portae* scil. septentrionalis, ut sequitur. אֶל־הַלִּשְׁכוֹת הַקֹּדֶשׁ *Ad cellas sanctas*, vid. XLII, 13. 14., et similem constructionem (quoad *He* articuli priori quoque nomini praepositum) supra XLV, 14. 16. אֶל־הַכֹּהֲנִים *Pro sacerdotibus*, vel, quae cellae *ad sacerdotes* pertinebant, ita אֶל et 1 Sam. I, 17. 1 Reg. XIV, 5. הַפֹּנוֹת צָפוֹנָה *Quae ad aquilonem spectabant*, XLII, 1. 2. VIII, 3. וְהִנֵּה־שָׁם מָקוֹם

Et

Et ecce! ibi erat *locus* culinarum, Vs. 20. בַּיַּרְכָתַיִם *In duobus lateribus* f. *angulis*, cf. Exod. XXVI, 22. 23. 27. יָמָּה *Verfus mare*, i. e. occafum, „hanc habente Scriptura facra confuetudinem, ut pro fitu terrae Judaeae femper *mare* Occidentem vocet," ut ad h. l. Hieronymus dicit. Cf. fupra XLV, 7. Genef. XXVIII, 14. Juxta cellas, vel ex oppofito cellarum, in quibus facerdotes facras carnes comederent, quae proxime hinc verfus meridiem erant, fupra XLII, 13.

20. אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ־שָׁם הַכֹּהֲנִים, *Ubi coquent facerdotes*, Vs. 24. אֶת־הָאָשָׁם *Sacrificium pro reatu* et *pro delicto* oblatum, XL, 39. XLII, 13. XLIV, 29. Ex victimis quaedam omnino cremabantur, quae dicebantur *holocaufta*, עולות, ex quibus pars nulla ad facerdotes pertinebat; ex aliis partes quaedam in facerdotum ufum conferebantur, ut in hoftiis euchariflicis, in facrificiis pro peccatis et pro delictis, de quibus Levit. XXVI. XXVII. Quae ergo ex victimis ad facerdotum ufum leges deftinabant facrificales, ad locum illum deferebantur, ubi culinae erant, in quibus coquerentur. אֲשֶׁר יאפו *Ubi* etiam *coquent*, Levit. XXIV, 5. לְבִלְתִּי הוציא *Ut non efferant* illas facras epulas, cf. fupra XLII, 13. אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה *Ad exterius atrium*, Vs. 21. XLII, 14. לְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם *Ad fanctificandum populum*, ne epulae facrae ad turbam profanam traducerentur; ficut fupra XLIV, 19. prohibuit, ne ad populare atrium progrederetur facerdos vefte facra indutus, ne populus fanctificetur. Vid. ibi not.

21. וַיּוֹצִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה *Deinde eduxit me ad atrium exterius*, XLII, 1., quod erat ante portam feptentrionalem interioris atrii, de qua fupra Vs. 19. וַיַּעֲבִירֵנִי *Et transire me fecit*, duxit me, XXXVII, 2. XLVII, 3. 4. אֶל־אַרְבַּעַת מִקְצוֹעֵי *Ad quatuor angulos*, Vs. 22. XLI, 22. הֶחָצֵר Illius *atrii* interioris, inter portas feptentrionales. חָצֵר *Atrium*, fcil. minus, uti res ipfa docet, f. *atriolum* aliquod erat. בְּמִקְצֹעַ הֶחָצֵר *In angulo* majoris *illius atrii*.

חָצֵר

חָצֵר בְּמִקְצֹעַ הֶחָצֵר Iterumque *atrium in angulo atrii*, i. e. in ſingulis atrii angulis aliquod erat minus atrium. Repetitio diſtributionem indicat, ut Num. XVII, 21. XXVIII, 13. Joſ. XXII, 14. Recte Vulgatus: *atriola ſingula per angulos atrii.*

22. בְּאַרְבַּעַת מִקְצֹעוֹת הֶחָצֵר *In quatuor angulis iſtius atrii* majoris, Vs. 21. חֲצֵרוֹת *Atria* erant quatuor. קְטֻרוֹת nonnulli a קִיטוֹר, *fumus*, interpretantur *caminata*, i. e. caminis et vaporariis inſtructa, propter ſacrificiorum carnes, quae ibi coquebantur. Kimchi et alii Hebraeorum *conjuncta*, *coagmentata*, ex ſignificatione Chaldaica verbi קְטַר, qua idem eſt, quod hebraeum קָשַׁר; *ligavit*; unde Daniel. V, 6. וְקִטְרֵי חַרְצֵהּ, *et ligavit*, cingula, *lumborum ejus*. Constant. L'Empereur in Notis ad Tractatum Talmudicum מדות, *Middoth*, i. e. de menſuris Templi, Cap. II. §. 8. haec ſcribit: „Vocabulum קְטֻרוֹת interpretes quidam ſecus atque Talmudici exponunt. Dav. Kimchi enim iſta voce hoc ſignificari contendit, conclavia conjuncta, et veluti קְשׁוּרוֹת, *alligata*, ipſis atrii angulis fuiſſe. Talmudici vero קְטֻרוֹת exponunt מעלות עשן לפי שאין להן תקרה, *exhalantia fumum*, *quod ipſis deſit tectum*, et huc referunt Geneſ. XIX, 28. עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ, *aſcendebat fumus terrae.* Sed notanda diverſa lectio: nam codices Talmudici, quotquot videre licuit, poſt קְטֻרוֹת [in laudato Miſchnae loco] ſtatim ſubjiciunt אלא שאינן מקורות, at cum Dav. Kimchi, et Salomon Iſaacides locum citant, interſerunt אין, קטורות adeo ut poſt קטורות, i. e. ultimam vocem loci ex Ezechiele citati, plena oratio ſit, אין קטורות אלא שאינן מקורות *nihil vox* קְטֻרוֹת, caminata, *ſignificat*, *quam atria contignata non fuiſſe*, quaſi iſta conclavia nil niſi camini fuerint, ideoque, uti obſervant, חצרות etiam dicta, quod ſuperne, ut fumus libere aſcenderet, aperta eſſent.“ Coccejus *muris cincta* interpretatur, adſcita Chaldaica verbi קְטַר notione, de qua ſupra LXX, quos ſequitur Syrus, *μικραὶ* (*αὐλαὶ*), juxta Complutenſem editionem; Romana

habet in fingulari, *μικρὰ* (*αὐλὴ*), *parvum atrium.* Vulgatus: *dispofita* (atriola). Chaldaeus retinuit vocem Hebraicam. אַרְבָּעִים אֹרֶךְ *Quadraginta* fcil. *cubitorum*, ut XLV, 2. XLVII, 3. (quod hic fubaudiendum eft, ut XLIII, 16. 17. XLVII, 4. 5., et exprimitur quoque a Vulgato) *longitudine* verfus meridiem, vid. *Sturmii* Sciagr. p. 87. וּשְׁלֹשִׁים רֹחַב *Et triginta* cubitorum *latitudinis* verfus orientem. מִדָּה אַחַת *Una* eademque *menfura*, XL, 10. לְאַרְבַּעְתָּם *Ipfis quaternis* erat. מְהֻקְצָעוֹת *Angularibus*, f. *angulatis*, Participium Hophal, hoc folo loco obvium. Puncta huic vocabulo fuperne impofita illud in nonnullis codicibus omiffum fuiffe arguunt, vid. fupra ad XLI, 20. Nec exprimitur a LXX et Vulgato.

23. טוּר, quod proprie *feriem*, f. *ordinem* fignificat, h. l. *murum* vel *parietem*, indicare, docet res ipfa. Cf. 1 Reg. VI, 36. VII, 12. Vulgatus prius hemiftichium recte vertit: *et paries per circuitum ambiens quatuor ariola.* וּמְבַשְּׁלוֹת *Et loca ubi coquitur*, i. e. *μαγειρεῖα*, *culinae*, ut LXX et Vulgatus verterunt. Hebraei, quos Lutherus fequitur, intelligunt *focos.* עָשׂוּי *Factum erat*, per discrepantiam generis et numeri. Alii: *factus erat* locus culinarum. Cf. eandem conftructionem fupra XL, 17. XLI, 18. 19. מִתַּחַת הַטִּירוֹת *Infra ordines* f. *infra ad muros.* Vulgatus: *et culinae fabricatae erant fubter porticus per gyrum*, i. e. in fubterraneis cryptis, quae fub porticibus erant. Aliter Jarchi: „Series ftruis muri lapidei prominebat ex muro prope terram, in qua erant foramina, quibus ollae imponebantur; fub illa ferie vero erat concavitas, in qua ignis accendebatur."

24. אֵלֶּה בֵּית הַמְבַשְּׁלִים *Haec* atriola (Vs. 21. 22.) funt *domus* f. locus *coquentium.* „Ita haec atriola commodiffime dicuntur, cum fumum in liberum aërem dimittant, parum incommodi allaturum parietibus, et menfis holocauftorum (XL, 39—43.) adftent quam proxime: fupe-

ſuperius vero totum atrium liberum, et inferius ſpatioſiſſima ambulacra, elegantiſſima proportione inſtructa, relinquant." Sturmii *Sciagr.* p. 87. מְשָׁרְתֵי הַבַּיִת *Miniſtri domus*, Levitae, XLIV, 21. אֶת־זֶבַח הָעָם *Sacrificia populi.* Victimarum aliqua pars et ex lege Moſaica ad turbam quoque profanam pertinebat, ut Levit. VII, 11. ſeqq. dicitur de hoſtia euchariſtica, cujus carnes ab offerentibus comedebantur, Vs. 15. Pro his igitur epulis coquendis inſtitutae erant culinae in quatuor angulis exterioris atrii, de quibus modo.

Cap. XLVII.

ARGUMENTUM.

Educto e templo prophetae monſtrantur primum aquae ſcaturientes e Sanctuario, quae ſenſim magna accipiunt incrementa, usque adeo, ut vado transmitti non poſſint (Vs. 1 — 6.), et arbores, in utraque ripa creſcentes (Vs. 7.). Tum aquarum curſus et uſus (Vs. 8 — 11.) exponuntur. Hinc tranſit ad terrae Iſraeliticae dividendae (Vs. 13. 14.) terminos deſcribendos, verſus aquilonem (Vs. 15. 16. 17.), ortum (Vs. 18.), auſtrum (Vs. 19. 20.), et occaſum (Vs. 21.), inque ejus hereditatem advenae etiam ſ. peregrini admittuntur (Vs. 22. 23.).

---

1. Deinde me reduxit ad ingreſſum templi,
et ecce! oriebatur aqua ſub templi limine
orientem verſus, nam templi frons erat
orientalis; quae aqua ſub templi latere
dextro deferebatur e regione arae ad au-
2. ſtrum. Quumque me viâ portae ſeptentrio-
nalis eductum circumegiſſet exteriore viâ
ad exteriorem portam, viâ ad orientem
ſpectante, manabat aqua a latere dextro.
3. Et egreſſus vir ille ad orientem, habens in
manu funem, et mille demenſus cubitos,
trajecit me per aquam, quae aqua ad talos
pertin-

pertingebat. Deinde menſus mille, traduxit 4.
me per aquam, quae ad genua pertingebat;
et porro mille menſus, traduxit me per
aquam, quae ad lumbos perveniebat.
Quumque item menſus eſſet mille, fluvius 5.
erat, quem transire non poſſem, quippe
tanta aquae altitudine, ut tranandа foret,
nec poſſet vado transiri fluvius. Videsne 6.
homo? inquit ille mihi, meque iterum duxit
ad fluvii ripam. At reverſus ego, animad- 7.
vertebam ad fluvii ripam hinc atque hinc
frequentiſſimas arbores. Et ille, haec aqua, 8.
inquit mihi, ad orientalem regionem de-
fluens, delata per planitiem, veniet in la-
cum, quo quum pervenerit, ſanabuntur
aquae. Ac quocunque pervenerit fluvius, 9.
quodcunque animal ibi natabit, id vivet;
eritque ingens piſcium copia, quippe quo
pervenerit haec aqua, ſanabuntur ac vivent,
quocunque pervenerit fluvius: ita fiet, ut 10.
eum accolant piſcatores, expandendis ab
Engedi ad Enaglaim retibus, piſcium et va-
rio genere, et tanta copia, quanta eſt maris.
Quod ad ejus paludes et lamas attinet, 11.
non ſanabuntur, ſed in ſalſuginem redigen-
tur. Ceterum ad utramque fluvii ripam 12.
creſcent omnis generis arbores edules, et
foliis non deciduis, et fructibus inexhauſtis,
quae ſuis menſibus novos fructus edent,
quippe quarum humor oriatur e Sanctuario;
eruntque

eruntque earum et fructus esui, et folia me-
13. dicinae. Sic dicit Dominus, Deus: hi sunt
fines, quibus terrae dividetis hereditatem in
duodecim tribus Israelitarum, ita ut gemina
14. sit Josepheorum sors. Occupabitis autem
eam aequa sorte, quam me majoribus ve-
stris daturum esse promiserim, obtingetque
15. vobis ista terra hereditate. Igitur hi terrae
fines erunt parte septemtrionali: a mari
magno Chethlonem versus, qua itur Zeda-
16. dam, Hhamatha, Berotha, Sibraim, quae est
in Damasci Chamathaeque confiniis, Chazer-
17. hattichon, quod est Chaurani confine, erit-
que terminus a mari Chazer-Enon, confine
Damasci, et vergendo in septemtrionem con-
fine Chamathae. Atque haec quidem de
18. latere septemtrionali. Latus orientale ab iis
finibus, qui sunt inter Chauranem, et Da-
mascum et Gileaditidem, et Israeliticam Jor-
danensem terram, ad lacum orientalem me-
19. tiemini. Hoc erit latus orientale. Meridia-
num latus erit a Thamare usque ad aquas
jurgii, Cadescham, hereditate ad mare
magnum se porrigente. Hoc erit meridianum
20. latus. Occidentale latus erit mare magnum,
ab eo termino usque contra, qua itur Cha-
21. matham. Hoc erit occidentale latus. Istam
terram vobis Israelitarum tribubus dividetis,
22. et hereditate tum vobis sortiemini, tum de-
gentibus inter vos peregrinis, qui liberos
inter

inter vos genuerint, eosque pro indigenis
in Israelitis habebitis, vobiscum hereditatem
sortitos inter Israelitarum tribus. Ac in qua 23.
quisque tribu peregrinus commorabitur, ibi
ei hereditatem tribuetis, dicit Dominus,
Deus.

N O T A E.

Cap. XLVII, 1. וַיְשִׁבֵנִי *Postea* a culinis atrii exterioris versus septemtrionem (XLVI, 21. seqq.) *reduxit me* (Vs. 6. XLIV, 1.) in atrium interius. אֶל־פֶּתַח הַבַּיִת *Ad ostium* ipsius *domus*, i. e. templi, XL, 47. 48. XLI, 13. XLV, 19. וְהִנֵּה־מַיִם יֹצְאִים מִתַּחַת מִפְתַּן הַבַּיִת *Aquae exibant infra limen templi.* Grotius huc refert aquas, quae, uti tradunt Hebraei ad codicem Talmudicum יומא, *Joma*, s. *de ritibus die expiationis observandis* Cap. II., ex fonte Etham per canales, seu tubos subterraneos ductae in templum, erumpebant in subdiale sacerdotum ad lavandas victimas, purgandum a sanguine solum et ad sordes ejiciendas. Cf. Lightfooti *Descript. templi Hierosolymit.* Cap. XXIII. in *Opp.* Vol. I. p. 612. seq., ubi ex Glossa ad codicem זבחים *de sacrificiis*, fol. 54. a. et Kimchio ad Jos. XVIII, 15. colligit, fontem Etham, cujus meminerunt Talmudici, fuisse *puteum aquae Nephtoah* (מַעְיַן מֵי נֶפְתּוֹחַ apud Josuam), ad occidentem templi situm, unde in eam partem canales et tubi descenderint, qui eam aquam in varia receptacula variosque usus deferrent. „Hoc," inquit p. 613., „lucem afferet verbis Ezechielis de aquis viventibus, XLVII, 1., quae ibi dicuntur descendisse per dextrum latus Aedis ad australe latus altaris; quod alludit ad aquam in templum defluentem ex fonte Etham, qui propterea clausus erat. Nam tubi, qui inde aquam deferebant, descendebant ad australe latus templi in eum locum, qui vocabatur

cabatur הורדת המים, *descensio aquae*, indeque in cisternam conclavis putei, quod erat directe e regione altaris ad australe ejus latus, atque hinc in varia deferebatur templi conclavia." Sed earum, quas Noster describit, aquarum rationem longe esse diversam, nemo non videt. Neque enim aliunde dicuntur adducendae, sed, uti ex tota apparet descriptione, aquae sunt *vivae*, sub sanctuarii limine exoriundae, quae sensim in magnum fluvium excrescunt (Vs. 3. seqq.). Ita et Joel IV, 18. fortunatissimo illo aevo, quo *Judaeae montes stillabunt laticem, collesque lacte manabunt, oriturum* promittit *e Jovae templo fontem* (וּמַעְיָן מִבֵּית יְהוָה יֵצֵא), *qui vallem Sittim adaquet.* Et Zacharias, eadem describens tempora, XIV, 8. *Eo tempore*, inquit, *ex Hierosolymis aquae vivae prodibunt* (יֵצְאוּ מַיִם חַיִּים מִירוּשָׁלַםִ), *parte dimidia ad orientale mare, altera dimidia ad mare postremum*, s. *occidentale, idque aestate fiet et hyeme.* Quibus ex locis et aliis similibus, veluti Jesaj. XI, 9. XII, 3. XLIV, 3. LV, 1., apparet, persuasum vatibus Hebraeis fuisse, fore, ut temporibus Messiae et ipsa terra Judaica faciem plane novam et longe laetiorem, quam ei esset prius, induat. Cf. supra XXXIV, 25. seqq. XXXVI, 11. seqq. 30. seqq. Ceterum e nostro loco hausta sunt quae leguntur Apoc. XXII, 1. seqq. קָדִימָה *Versus ortum*, ut XLV, 7. כִּי־פְנֵי הַבַּיִת קָדִים *Facies enim domus respiciebat ad Orientem*, ut recte Vulgatus. וְהַמַּיִם יֹרְדִים *Et aquae istae defluebant*, Vs. 8. מִתַּחַת *Inferius*, Jud. VII, 8. מִכֶּתֶף הַבַּיִת *A latere templi*, 1 Reg. VII, 39. הַיְמָנִית *Dextro*, 2 Paral. IV, 10. מִנֶּגֶב לַמִּזְבֵּחַ *Ab australi latere* (XL, 2.) *altaris.* Ante vestibulum templi erat, ut vidimus supra XL, 47., altare holocausti; ad ejus dextrum latus labebantur aquae, quae e Sanctuario, tanquam e suo capite, defluebant; id est, versus meridianam templi regionem; nam egredientibus e Sanctuario, sicut egreditur aqua a dextris, est meridiana plaga.

2. וַיּוֹצִאֵנִי *Et eduxit me*, cf. XLII, 1. XLVI, 21. דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה *Per portam aquilonarem*, XL, 35. XLIV, 4. XLVI,

XLVI, 9. וַיְסִבֵּנִי *Et circumduxit me*, 1 Sam. V, 9. 10. דֶּרֶךְ חוּץ *Via foras, extrorſum*, via exteriori. אֶל־שַׁעַר הַחוּץ *Ad portam exteriorem*, XLIV, 1. דֶּרֶךְ הַפּוֹנֶה קָדִים *Via, quae ſpectat verſus ortum*, XI, 1. XLVI, 1. 12. Eduxit igitur angelus prophetam extra templum ad portam orientalem extimam, per quam primum fuerat ingreſſus, ut inde ſpectaret, reque ipſa experiretur, quanta foret illius gurgitis altitudo. וְהִנֵּה־מַיִם מְפַכִּים *Et en aquae ſtillantes*, guttatim proſilientes erant, ut Hebraei explicant Participium hoc formae Piel verbi hoc ſolo loco obvii, פָּכָה, quod referunt ad פַּךְ, *lenticulam*, ſ. vas anguſto orificio, ad ſervandum oleum, et ex eo guttatim effundendum, 1 Sam. X, 1. 2 Reg. IX, 1. 3. Aliis פָּכָה eſt idem quod ſono cognatum בָּכָה, quod non minus de manantibus aquis, quam de lachrymis dicitur, vid. Job. XXVIII, 11. XXXVIII, 16. Sic Arabibus عين eſt *manavit* aqua vel lachryma, unde nomen עַיִן, *fons* et *oculus*. LXX: Τὸ ὕδωρ κατεφέρετο. Vulgatus: *aquae redundantes*. Chaldaeus: נָפְקִין, *egredientes*. מִן הַכָּתֵף הַיְמָנִית *A dextro latere*, Vs. 1.

3. בְּצֵאת־הָאִישׁ *Quum* ergo mecum *exiret* (Vs. 2.) *vir ille*, XL, 3. deſcriptus. קָדִים *Orientem* verſus, ut Vs. 1. וְקָו בְּיָדוֹ *Et filum* menſorium *in manu ſua* haberet, vid. XL, 3. וַיָּמָד אֶלֶף *Menſus eſt mille cubitos* (ut recte Vulgatus et Chaldaeus), ſic Vs. 4. 5., ſcil. progrediens verſus ortum. בָּאַמָּה *Menſura cubitali*, XL, 5. וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם *Et transire fecit me*, traduxit, *per aquas*, Vs. 4. XLVI, 21. מֵי אָפְסָיִם Kimchi perperam explicat *aquas defectus*, i. e. deficientes, ſ. paucas, ab אָפֵס, *deſiit, defecit*, Geneſ. XLVII, 15. et אֶפֶס, *defectus*, quum tamen ſimiles voces Vs. sequ. atque dualis haud obſcure innuant, indicari partem corporis humani. Recte vero monuerunt ante Kimchium plures ex Hebraeis interpretes, *Aleph* in voce אָפְסָיִם eſſe proſtheticum, et convenire ſignificatu cum Aramaeo פַּס, proprie *partem, particulam*, denotante, ſed de *manu* aut *pede* uſurpatum *volam manus* aut *plantam pedis* indicante, ut

igitur

igitur dictione מֵי אָפְסָיִם ſignificentur *aquae nonniſi plantam pedis tegentes.* Non multum diverſi ſunt, qui אָפְסָיִם exponunt קַרְסֻלַּיִם, *talos*, ut פַּס הָרֶגֶל ſit *pars pedis*, ubi talis jungitur. Ita Chaldaeus, Syrus et Vulgatus: *per aquam usque ad talos.* LXX: ὕδωρ ἀφέσεως, *aqua emiſſionis*, ut Joel I, 20. אֲפִיקֵי מַיִם, et Thren. III, 47. פַּלְגֵי־מַיִם ἀφέσεις ὑδάτων verterunt.

4. וַיָּמָד אֶלֶף *Iterumque menſus eſt mille* ſcil. *cubitos*, id quod hic et in ſequentibus recte addit Syrus; cf. Vs. 3. et not. XLVI, 22. וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם Vid. Vs. 3. מַיִם בִּרְכָּיִם *Per aquam usque ad genua*, ut Vulgatus vertit, i. e. invenit aquas usque adeo excreviſſe, ut ſeſe ad genua usque fluvius attolleret. Nomen prius in forma ſtatus abſoluti hic ponitur, quum ex praeceptis Syntaxeos Hebraeae in ſtatu conſtructo eſſe deberet, pro מֵי בִּרְכָּיִם, uti mox in phraſi ſub finem hujus verſiculi. Cf. not. ſupra ad XI, 16. XL, 15. XLVI, 19. וַיָּמָד אֶלֶף *Et porro* verſus orientem *menſus eſt mille* cubitos, Vs. 3. וַיַּעֲבִרֵנִי מֵי מָתְנָיִם *Et transire me fecit per aquas lumborum*, illa jam incrementa fluvius acceperat, ut ad lumbos usque aquae pertingerent.

5. וַיָּמָד אֶלֶף *Et quum menſus eſſet mille* alios cubitos, Vs. 3. נַחַל *Fluvius* vel *torrens* fuit aquarum, Vs. 6. 7. 12. אֲשֶׁר לֹא־אוּכַל לַעֲבֹר *Quem non poteram* pedibus *transire.* כִּי־גָאוּ הַמַּיִם *Quoniam intumuerant aquae*, ut Vulgatus reddidit, profundae nimis erant et excreverant; verbum גָּאָה Job. VIII, 11. X, 16. de plantis et feris ſeſe efferentibus dicitur. Jarchi noſtrum verbum גדלו, *creverunt*, explicat. מֵי שָׂחוּ *Aquae natationis*, i. e. quas neceſſe erat natando trajicere, neque amplius propter altitudinem pede transiri poterant. A שָׂחָה, *natavit*, שָׂחוּ nomen eſt formae אָחוּ. Vulgatus huic nomini proximum נַחַל jungens, *aquae profundi torrentis.* Similiter Zoroaſter per ſomnium ſibi viſus eſt pervadere aquas, quae ipſi primum ad crura, deinde ad genua, tum ad ilia, denique ad collum pertingerent. Quo quidem viſo ſuae doctrinae incrementa ipſi

oſtenſa

oſtenſa fuiſſe, perhibetur in Vita Zoroaſtris, quae legitur in *Zend-Aveſta* a Kleukero vernacule reddito T. III. p. 16.

6. הֲרָאִיתָ *Vidiſtine?* quantum creverit fluvius ille? Vulgatus: *certe vidiſti*, ut ſupra VIII, 15. XL, 4. וַיּוֹלִכֵנִי *Et mox deduxit me*, XL, 24. עַל־שְׂפַת הַנָּחַל *Ad ripam fluvii* ſ. torrentis (Vs. 5. 7.), unde, quum fluvium ingrederetur, digreſſus erat.

7. בְּשׁוּבֵנִי *Quumque me convertiſſem* vertit Vulgatus, ſive, ut alii, *quum* igitur eo *redirem*, ſecundum Kimchii mentem, obſervantis, verbum שׁוּב in Kal ſemper eſſe *neutrum* ſive intranſitivum, et hinc noſtrum בְּשׁוּבֵנִי idem eſſe quod בְּשׁוּב אֲנִי, *quum redirem ego.* Sed hoc alias, ut Jud. VIII, 9. XI, 31. dicitur בְּשׁוּבִי. Quare noſtram dictionem propter ſuffixum objectivum cum Coccejo *quum reduceret me*, vertere praeſtat; nam verbum שׁוּב et in Kal tranſitivam notionem obtinere, apparet ex hac formula Jerem. XXX, 3. וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת עַמִּי, *reducam captivos populi mei*, quae redit ibid. Vs. 18. XXXI, 23. Hoſ. VI, 11. et ſaepius. Jarchi: „Interea, dum ille (angelus) me deducebat et reducebat, germinarunt in utraque ripa fluminis arbores admodum multae." Nomen ſingulare, עֵץ, h. l. eſſe collective capiendum, ut Geneſ. I, 11. 12. II, 9., docet res ipſa, quum רַב מְאֹד ſit additum, et obſervant Hebraei. מִזֶּה וּמִזֶּה Vulgatus, *ex utraque parte*, Vs. 12. XLV, 7.

8. אֶל־הַגְּלִילָה LXX verterunt *εἰς τὴν Γαλιλαίαν*, nec aliter Chaldaeus et Syrus. Sed ut taceamus, illum terrae tractum, qui *Galilaeae* nomine notus eſt, maſculina terminatione גָּלִיל dici, Joſ. XX, 7. XXI, 32. 1 Reg. IX, 11., Jeſaj. VIII, 23., 1 Chron. VI, 61. (uno excepto loco 2 Reg. XV, 29., ubi tamen הַגָּלִילָה, cum *Camez* ſub *Gimel* ſcribitur), *Galilaea*, regio caurum verſus ſita, hoc loco intelligi ideo nequit, quod fluvius ille, de quo Noſter loquitur, auſtrum verſus ad lacum Sodomiticum profluit. Hebraei noſtrum nomen *terminum* notare volunt, praeeunte Symmacho,

macho, qui, Hieronymo referente, *μετόριον* vertit, „quod,“ ut ille addit, „possumus transferre *confinium*.“ Sunt e recentioribus, qui *terminos* putent a *volvendo* (גָּלַל) dici, quod non recta linea eant, sed Maeandri more volvantur. Quae quidem notio etsi plerisque locis, quibus pluralis גְּלִילוֹת occurrit, apta sit, minime tamen convenit loco Jos. XVIII, 17., ut recte Michaelis in *Supplemm.* p. 310. monuit. Aquila *θῖνας* interpretatur, quod sequutus Latinus Vulgatus *tumulos sabuli* vertit. „Etymon quidem,“ uti judicat Michaelis l. c., „facile et expeditum (multo, quam in *finibus*, facilius); tumuli enim arenarum cum a *volvendo* tum a *rotunditate* dici potuerunt. Est et loco Ezechielis satis apta notio, flumine egrediente ad arenosa deserta, quae Hierosolyma ab Oriente sunt; itemque locis, ubi גְּלִילוֹת פְּלִשְׁתִּים memorantur (ut Jos. XIII, 2. Joel IV, 4.), pars enim Philisthaeae sabulosa, tota vero regio litoralis.“ Hinc in versione vernacula posuit: *das Wasser fliesset zu den Sandhügeln gegen Morgen.* Sed vix dubium est, גְּלִילָה, plane ut כִּכָּר, proprie *circuitum*, tum tractum certis terminis sese circumvolventibus conclusum denotare. הַקַּדְמוֹנָה *Quae est ad orientem*, ita veteres omnes, consentientibus Hebraeis, qui hanc vocem המזרחית exponunt. Recentiorum quidam *anteriorem* vertunt: quod tamen quid sibi velit, nos non perspectum habemus. עַל־הָעֲרָבָה *Ad plana deserti*, vertit Vulgatus Latinus; recte, designatur enim hoc nomine ingens illa planities, quae a lacu Tiberiadis sese extendit usque ad lacus Asphaltitis fines australes, et a Jordane irrigatur; Josepho *μέγα πεδίον* dicitur, vid. Relandi *Palaest.* p. 360. seqq., et cf. Deut. IV, 49. Jos. XII, 1. 3. 2 Reg. XIV, 25. Pluribus hunc campum descripsit Josephus *de bello Jud.* L. IV. Cap. 8. §. 2., ubi inter alia et haec habet, quae ad locum nostrum illustrandum faciunt: *Ἐκπυροῦται δὲ ὥρᾳ θέρους τὸ πεδίον, καὶ δι᾽ ὑπερβολὴν αὐχμοῦ περιέχει νοσώδη τὸν ἀέρα, πᾶν γὰρ ἄνυδρον πλὴν τοῦ Ἰορδάνου. Aestate multum torretur hic campus, et propter eximium ardorem aërem habet insalubrem; totus enim*

(campus)

(campus) *aquis destituitur, si Jordanem excipias.* Quare idem Josephus illam planitiem *de bello Jud.* Lib. III. Cap. X. §. 7. recte *ἐρημίαν*, *solitudinem*, nuncupare potuit. Confirmant quae Josephus de hac regione dixit, qui recentioribus temporibus illam adierunt. Vid. Ysbr. *van* Hamelsveld *Geograph. bibl.* L. II. Cap. VII. P. I. p. 415. vers. teuton., et libr. nostr. *Handbuch der bibl. Alterthumskunde* Vol. II. P. I. p. 145. seqq. Istum igitur tractum aridum aquarumque egenum irrigandum Noster promittit flumine illo e sanctuario oriundo, quemadmodum Jesajas XXXV, 6. aevo illo felicissimo, quo tota natura laetiorem faciem induet, *in planitie deserta torrentes* (נְחָלִים בָּעֲרָבָה) pollicetur. Cf. eundem XXXV, 1. XLIII, 19. Quod ceterum nostro loco Alexandrinus Graecus interpres הָעֲרָבָה vertit Ἀραβίαν, id Relando l. c. monente, non inde factum, quod Arabiam regionem innuat, sed quod nomen hebraeum retineat, ut Ἀραβὼθ Μωὰβ habent LXX pro עַרְבוֹת מוֹאָב Num. XXXIII, 48. 49. 50. „Pro *Arabia*, inquit Hieronymus, Symmachus *inhabitabilem*, Aquila *humilia* vel *plana*, Theodotio *Arabas* transtulerunt." Chaldaeus: מֵישְׁרָא, *planities*. Syrus: ܘܢܫܬܦܠܘܢ ܠܓܪܒܝܐ *defluuntque ad aquilonem.* וּבָאוּ הַיָּמָּה *Et venient ad* s. *intrabunt mare* in illa planitie, i. e. lacum Asphaltiten, qui Deut. III, 17. Jos. III, 16. יַם הָעֲרָבָה יָם הַמֶּלַח *mare planitiei*, illius videlicet, quam Jordanes perluit, *mare salis* vocatur. Syrus: ܘܢܦܠܘܢ ܒܝܡܐ ܒܡܝܐ ܣܪܝܐ, *et decidunt in mare, in aquas foetentes.* Hieronymus: „Nec solum deserta sanarunt [illae aquae], sed intrant *mare orientale*, mare videlicet mortuum, in quo nihil poterat esse vitale, et mare amarissimum, quod Graece λίμνη ἀσφάλτου, id est, *stagnum bituminis*, vocatur." De eo Tacitus *Histor.* V, 6. *Lacus* (est) *immenso ambitu, specie maris, sapore corruptior, gravitate odoris accolis pestifer, neque vento impellitur, neque pisces, aut suetas aquis volucres patitur.* Cf. libr. nostr. laudat. Vol. II. P. I. p. 180. seqq. אֶל־הַיָּמָּה הַמּוּצָאִים *In mare*, inquam, venient *illae*

e San-

e Sanctuario *eductae* aquae, Vs. 1. 12. *Mare mortuum* et hic plerique intelligunt ex Chriſtianis interpretes. At Chaldaeus haec verba una cum iis, quae proxime praecedunt, ita vertit: וְעָלִין בְּיַמָּא לְיַמָּא רַבָּא מִתְפַּקְּין, *et intrant per mare, in mare magnum effunduntur.* Is igitur interpres hoc alterum יַמָּה de *oceano* ſ. *mari mediterraneo* accepit, de quo ſane id ipſum nomen Num. XXXIV, 5. Joſ. XV, 11. XVI, 8. XVII, 9. XIX, 28. uſurpatur (cf. Joſ. XV, 12. יָם הַגָּדוֹל). Quod ſequuti Hebraei, torrentem illum, qui egreſſus eſſe dicitur e Sanctuario, in duo brachia diviſum exiſtimant, quorum alterum in mare orientale, id eſt mortuum, quod ab ortu Hieroſolymam ſpectat, alterum in mare magnum ſeſe effundat. Et ea quidem ſententia non ſolum eo confirmatur, quod Verſu proximo de hoc torrente uſurpatur nomen נַחֲלַיִם in *duali,* verum et parallelo prorſus Zachariae loco XIV, 8., ubi aquae vitales Hieroſolymis oriundae parte ſui dimidia ad *orientale mare,* i. e. mortuum (אֶל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי), altera ſui dimidia ad *mare poſtremum* (אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן), i. e. occidentale ſive mediterraneum manaturae dicuntur. Quae quum ita ſint, verba אֶל־הַיָּמָּה הַמּוּצָאִים ita videntur capienda eſſe: *ad mare* ubi *illae* aquae *educuntur,* ſive, *ad* aquas *maris quae educuntur,* ex Jarchii explicatione: הַיָּמָּה הַמּוּצָאִים זה אוקיאנוס שהוא יצא מן הישוב להקיף את העולם *id eſt, oceanus,* qui ſic appellatur, *quod egreditur ex orbe habitabili, ut circumdet orbem.* Id quod forſan et LXX exprimere voluerunt, dum verterunt: *ἐπὶ τὸ ὕδωρ τῆς ἐκβολῆς.* וְנִרְפְּאוּ הַמַּיִם *Ut ſanentur aquae,* מן מליחתם, *a ſalſugine ſua,* ut Hebraei addunt. Cf. Vs. 11. Sic et Syrus: ܘܢܬܒܣܡܘܢ ܡܝ̈ܐ, *et fiant ſuaves* aquae illae. Ita et 2 Reg. II, 21. 22. verbum נִרְפָּא dicitur de aquis, quae dulces et potabiles ſunt factae. Ceterum נִרְפאוּ cum Aleph quieſcente ponitur pro נִרְפְּאוּ (quod in nonnullis codicibus ſcriptum reperitur, ſed contra Maſoram), more Syrorum, apud quos Aleph numquam ante ſe fert Schva, ſed in hujus locum ſuam vocalem transfert, et

in

in ea quiefcit, aut etiam plane occultatur. Vid. C. B. Michaelis *Lumina Syriaca* §. X. in *Sylloge Commentatt. Theologg.* Vol. I. p. 185. feqq.

9. וְהָיָה כָל־נֶפֶשׁ חַיָּה *Unde fiet, quantum ad omnem animam viventem,* animal. אֲשֶׁר יִשְׁרֹץ *Quod reptat* feu *movet fe,* nam verbum שָׁרַץ de quovis motu animantis dicitur, vid. Genef. VII, 21. Levit. XI, 29. אֶל כָּל־אֲשֶׁר יָבוֹא שָׁם *Ad omne quo venerit,* i. e. quocunque venerit, cf. I, 12. 20. נַחֲלַיִם *Geminus fluvius* verfus ortum et occafum profluens, Vs. 8. Zachar. XIV, 8. יִחְיֶה Illud *vivet.* Grotius: „Non interibit, ut illi pifces, qui in mare mortuum immittuntur." Hieronymus de mari mortuo in Commentar. ad h. l.: „Et revera juxta literam huc usque nihil, quod fpiret, et poffit incedere, prae amaritudine nimis in hoc mari reperiri poteft, nec cochleolae quidem parvique vermiculi et anguillae, et cetera animantium five ferpentium genera, quorum magis corpufcula poffumus noffe quam nomina. Denique fi Jordanis auctus imbribus pifces illuc influens rapuerit, ftatim moriuntur, et pinguibus aquis fupernatant." וְהָיָה הַדָּגָה *Et erit pifcium multitudo,* f. *pifcium genera,* forma nominis feminina *collectivum* denotat, vid. Num. XI, 5. Exod. VII, 18. 21. Deut. IV, 18., ut סוּסָה, *equitatus,* עֵצָה *copia lignorum.* כִּי בָאוּ שָׁמָּה *Nam cum venerint eo,* Vs. 8. וְיֵרָפְאוּ *Sanabantur,* dulces reddentur aquae marinae, vid. not. ad Vs. 8. וָחָי — הַנַּחַל *Ita ut vivat omne quocunque venerit fluvius.* Kimchi: „In quodcunque mare illorum fluviorum unus, vel etiam uterque, intrabit, ibi animantia vivent. Sunt enim maria, in quibus neque pifces, neque alia animalia vivere poffunt, quod aqua eorum falfuginofa et amara eft, veluti mare Philifthaeum [i. e. mediterraneum], et Sodomiticum. Cujus utrinque maris aquae fluviis illis ita fanabuntur, ut plurima pifcium genera in illo reperiantur. Ceterum nomen נֶפֶשׁ, quod plerumque generis feminei eft, h. l. ut mafculinum tractatur, junguntur enim ei verba mafculina יִשְׁרֹץ et יִחְיֶה, uti Genef. XLVI, 25.

כָּל־נֶפֶשׁ שִׁבְעָה, *omnes ſeptem animae.* Et Num. XXXI, 28. אֶחָד נֶפֶשׁ *una anima.*“

10. וְהָיָה עָמְדוּ *Fiet ergo ut ſtent*, in aliis codicibus forma futuri, יַעַמְדוּ ſcriptum exſtabat, ut literae in textu poſitae arguunt, nullo tamen ſenſus discrimine. עָלָיו *Supra*, i. e. *ad*, *juxta illud* mare, ut Geneſ. XLI, 1. עֹמֵד עַל־הַיְאֹר *ſtans juxta ſluvium.* Hieronymus: *ſuper ripas.* דַּוָּגִים, ſive ut in nonnullis codicibus legitur, דַּיָּגִים, *piſcatores*, Jeſaj. XIX, 8. Jerem. XVI, 16. Chaldaeus: וִיהֵי אֲתַר לְמֵקַם עֲלוֹהִי צַיָּדִין *et erit locus, ubi ſtent piſcatores.* מֵעֵין גֶּדִי וְעַד־עֵין עֶגְלַיִם „*Ab Engaddi usque ad Engallim*, quorum prius *fontem* ſive *oculum haedi*, ſequens *fontem oculumve vitulorum* ſonat. *Engallim* enim in principio eſt maris mortui, ibi Jordanis ingreditur; Engaddi vero, ubi finitur atque conſumitur.“ Hieronymus. *En-gedi*, oppidi Judae, haud procul a mari mortuo, et Joſ. XV, 62. 1 Sam. XXIV, 1. 2. mentio ſit. Immerito vero Hieronymi fidem in dubium vocavit Relandus *Palaeſt.* p. 763., quem refutavit Michaelis in *Supplemm.* p. 1894. מִשְׁטוֹחַ לַחֲרָמִים יִהְיוּ *Expanſio ſagenis* (ut ſupra XXVI, 5. 14.) *erunt* omnia loca juxta fluvios et mare. Vulgatus: *ſiccatio ſagenarum erit.* Indicatur locus piſcatu abundans, et piſcatoribus frequens; neque enim alibi ſiccandae exponuntur ſagenae, aut expanduntur retia, niſi ubi eadem extrahuntur e mari madefacta. Sunt, qui vertant: *ad expanſionem ſagenarum* ſ. *retium aderunt* piſcatores. לְמִינָה תִּהְיֶה דְגָתָם *Secundum varias ſpecies ſuas erit piſcatura eorum.* Vulgatus: *plurimae ſpecies erunt piſcium ejus*, maris quondam mortui. Quod litera He in voce לְמִינָה non habet Mappik inditum, ſed lineola *Raphe* notatur, eo, ut Hebraei obſervant, indicatur, *He* illud non eſſe ſuffixum (ut Geneſ. I, 21. לְמִינֵהוּ et לְמִינֵהֶם dicitur), ſed pertinere ad formam nominis, quod ſit collectivum, pro לְמִינִים *ſecundum ſpecies plures*, ut igitur מִינָה eadem ſit collectivi forma, qualis דָּגָה, Vs. 9., et Jeſaj. XXI, 2. אַנְחָתָה *gemitus multi.* Suffixum ־ָם vero in

דְּגָתָם

הַדָּגָה referendum eſt ad נְחָלִים, *fluvios*, Vs. 9., Kimchio monente. כִּדְגַת הַיָּם הַגָּדוֹל *Sicut piſces maris magni*, ſ. mediterranei, Vs. 15. 19. 20., cf. Num. XXXIV, 6. 7. Joſ. I, 4. IX, 1.

11. בִּצֹּאתָיו *Coenoſa ejus* maris mortui, pro בִּצּוֹתָיו, Aleph pro *Vau*, poſito, a בָּצַץ (بضّ *paulatim fluxit et emanavit aqua*), unde בֹּץ, *lutum* Jerem. XXXVIII, 22., et בִּצָּה, *locus lutoſus* (praeter hunc locum bis, Job. VIII, 11. XL, 21. obvium), ut Chaldaicum בִּצָּא, quod hoc loco a Chaldaeo poſitum. Jarchi gallico *marais* explicat. Kimchi העמקים שהם מלאים טיט *loca profunda luto repleta* notare ait. LXX, qui *καὶ ἐν τῇ διεκβολῇ αὐτοῦ* verterunt, et Syrus, qui ܘܡܦܩܢܘܬܗ, *et exitus ejus*, reddidit, retulerunt nomen ad verbum יָצָא, quaſi בצאתו ſcriptum eſſet. Vulgatus: *in littoribus autem ejus*. Videtur de צִיָּה cogitaſſe, unde Pſ. CV, 41. בַּצִּיּוֹת *in aridis locis*. וּגְבָאָיו] „גֶּבֶא, plur. גְּבָאִים, *foſſae, in quibus aqua colligitur*. Ἅπαξ λεγόμενον, nonniſi hoc loco lectum; גֵּבִים enim, quod male huc retulerunt Lexicographi, alius loci eſt, ad גיב pertinens. Ambigere *paluſtria* inter (ſic vertit Vulgatus) et *lacunas arte humana factas* poſſis, quibus ſalſiſſima maris mortui aqua, vere exundantis, excipitur, ut recedente mari ſolis aeſtu in vapores diſſoluta ſatis theſauros relinquat. Vid. *hiſtoriam maris mortui* §. 4. (p. 69. 70. *Commentatt. per annos* 1758—1762. *praelect.*). Sic quidem Chaldaeus, פְּצִירוֹהִי, *foſſae ejus*. Res eo magis dubia, quod utrique ſignificationi etymon paratum: *paluſtribus*, a foedo odore, arabicoque جبأ, *abhorruit*; *foſſis* ab eodem جبأ, alias جبى, et Chaldaico גבא, *collegit*. Poſterius praeferre mihi videor, quod verbum جبى peculiariter de aqua collecta una cum ſuis derivatis ponitur. Vide Golium, p. 465." Haec Michaelis in *Supplemm.* p. 243. ſeqq. LXX: *καὶ ἐν τῇ ἐπιστροφῇ*. Syrus: ܘܡܥܠܢܘܬܗ, *et ingreſſus ejus*, interpretationi ſuae vocis בִּצֹּאתָיו, quod praecedit, congrue;

vid. not. ad eam vocem. Sed pro noſtro וּגְבָאָיו illi interpretes וּבְבָאָיו legerunt[l], quod ipſum legitur in codice Turici in bibliotheca civica aſſervato, a Kennicotto numero 253. ſignato (qui, etſi poſt inventam demum artem typographicam, a. 1495. ſic ſcriptus, plures tamen habet inſignes lectiones, et ab Hottingero in *Theſ. Philol.* p. 181. *accuratiſſimus* appellatur), et a prima manu in codice de-Roſſiano 26., hiſpanico, ſub finem ſeculi XIII. in membranis exarato. Ceterum ſenſum verborum בְּצֵאתָיו וּבְבָאָיו, a LXX et Syro expreſſorum, Michaelis l. c. hunc eſſe putat: *cum vere exundabit, cumque aeſtate intra ripas ſuas redibit*; bonamque hanc ſententiam vocat. Quod mihi ſecus videtur, qui vulgo receptam ſcripturam longe praeferendam cenſeo. Quae in Graeca verſione addita leguntur, *καὶ ἐν τῇ ὑπεράρσει αὐτοῦ*, gloſſema videri eorum, quae antecedunt, vel ex margine irreptum, vel ex alio interprete additum, recte judicat Biel in *Theſaur. Philol.* P. III. p. 493. וְלֹא יֵרָפְאוּ *Non ſanabuntur*, dulces fient, Vs. 8. 9. Pro וְלֹא in pluribus codicibus absque copula legitur לֹא, probante de-Roſſio, his verbis: „irregularis et incommoda hic copula, nec legit ullus veterum.“ Mallem dixiſſet Vir Doctiſſimus: „nec *expreſſit* ullus veterum.“ Non vero expreſſerunt, quia linguarum, in quas verterunt, ratio non ferebat. In codice Hebraeo autem plura exſtant loca, quibus Vau eodem modo, quo hic, uſurpatur, videlicet ut *ἀποδοτικὸν*, cum nomen vel nomina, quae praecedunt, abſolute poſita, *πρότασιν* conſtituunt. Vid. Storrii *Obſervatt.* p. 293. 446. Hinc Jarchi ad noſtrum locum obſervat, literam Vau ante לֹא acceſſoriam eſſe et abundare, quod ipſum ad Geneſ. XXXVI, 24. Hoſ. VIII, 6. notat, ad quae loca et alia hujus loquendi uſus exempla affert. Sunt, qui vertant: *et* quaecunque *non ſanabuntur*, ſubaudito poſt ו, כֹּל אֲשֶׁר, quo tamen non opus eſſe, liquet ex his, quae diximus. לְמֶלַח נִתָּנוּ *Sali dabuntur*, deſtinata ſint. Vulgatus: *quia in ſalinas dabuntur.* Bene Chaldaeus: לְמַחְפְּרִין דִּמְלַח יְהוֹן, *pro fodinis ſalis erunt.* „Verno enim tempore (utor verbis J. D. Michaelis in

in Hiſtoria maris mortui ſupra hac ipſa in nota laudata p. 68.), reſolutis nivibus vehementior majorque ſolito Jordanes plus aquae ad mare mortuum defert, unde jam litus egreſſum, latiusque ſtagnans vicinis vallibus innatat. A quibus recedens aeſtate non tenui ſolum ſtrato ſalis veſtitas valles relinquit, ſed et liberaliore dono accolas afficit. Hi enim foſſas in litore excavant, in quibus reſidua aqua ſole aeſtivo coquitur, magnos ſalis theſauros relictura, quo Palaeſtina in cibis condiendis utitur. Sunt hae ſalis foſſae Zephaniae II, 9. commemoratae." Ne igitur toto mari mortuo ſanato ingenti beneficio, ſale, Palaeſtina privaretur, plusque in iſto flumine, de quo inde ab hujus Capitis initio, damni quam utilitatis eſſet, paluſtria et foſſae mari mortuo propinqua non dulcia reddentur, ſed ſali comparando deſtinata manebunt.

12. וְעַל־הַנַּחַל *Porro juxta fluvium*, ut עַל Vs. 10. in עָלָיו. יַעֲלֶה *Adſcendet*, creſcet, ut idem verbum de plantis Jeſaj. XXXII, 13. uſurpatur. עַל־שְׂפָתוֹ *In ripa ejus*, Vs. 6. 7. מִזֶּה וּמִזֶּה *Ab utraque parte*, Vs. 7. כָּל־עֵץ *Omnis generis arbores*, Geneſ. II, 9. מַאֲכָל *Cibi*, i. e. pomiferae, ſive fructus ad cibum ferentes, ut Levit. XIX, 23. Deut. XX, 20. לֹא־יִבּוֹל עָלֵהוּ *Cujus*, ſ. quarum *folia non defluent*, ſ. *marceſcent* (ut Pſ. I, 3.), ſed ſemper virebunt. וְלֹא־יִתֹּם פִּרְיוֹ *Neque finietur*, deficiet unquam *fructus earum*, eundem uſum verbi תָּמַם vid. ſupra XXIV, 11. Geneſ. XLVII, 15. לָחֳדָשָׁיו Sed *ſingulis menſibus ſuis*, 1 Paral. XXIII, 31. Vulgatus et Chaldaeus: *per ſingulos menſes*. Syrus: ܒܟܠ ܪܫ ܝܪ̈ܚܐ *quovis initio menſium*. יְבַכֵּר *Praecoces fructus ferent*. Hoc verbum praeter hunc locum ſemel tantummodo, Deut. XXI, 16. occurrit, non eadem tamen prorſus ſignificatione. Ibi enim *primogenitum facere*, *primogeniti jura conferre in aliquem*, a בְּכוֹר, *primogenitus*; hic vero de arboribus uſurpatum, a בִּכּוּרָה, *fructus praecox*, *tales fructus ferre* denotare, res ipſa docet. Hinc Kimchi: יִשָּׂא בִּכּוּרִים, *feret praecocia*, additque: *et id qui-*

dem miraculo fiet. Jarchi: „Singulis menſibus matureſcent fructus earum arborum." Continenti tractu veteribus fructibus ſuccedent recentes, ut numquam arbores maturis fructibus oneratae non ſint. Noſtrum imitatus eſt Joannes Apocal. XXII, 2. in deſcriptione novae Hieroſolymae, quam tranſibit fluvius ſub throno Dei oriundus: *Ἐν μέσῳ τῆς πλατείας αὐτῆς, καὶ τοῦ ποταμοῦ, ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν, ξύλον ζωῆς, ποιοῦν καρποὺς δώδεκα, κατὰ μῆνα ἕνα ἕκαστον ἀποδιδοῦν τὸν καρπὸν αὐτοῦ.* Nomen *ξύλον* eo loco ſumendum eſſe collective de pluribus arboribus, ſicut apud noſtrum עֵץ, inde patet, quod arbor una non poterat eſſe in utraque fluminis ripa. Similem feliciſſimi agri imaginem expreſſit Homerus, dum Alcinoi hortos deſcribit in *Odyſſ.* VII, 114. et 117. ſeqq.

Ἔνθα δὲ δένδρεα μακρὰ πεφύκει τηλεθόωντα.
Τάων οὔποτε καρπὸς ἀπόλλυται, οὐδ' ἐπιλείπει
Χείματος, οὐδὲ θέρευς, ἐπετήσιος· ἀλλὰ μάλ' αἰεὶ
Ζεφυρίου πνείουσα, τὰ μὲν φύει, ἄλλα δὲ πέσσει
Ὄχνη ἐπ' ὄχνῃ γηράσκει, μῆλον δ' ἐπὶ μήλῳ.

Ibi vero arbores procerae creſcebant virentes. Ex iis fructus numquam perit, neque deficit hyeme, neque aeſtate, perennis; ſed omnino ſemper zephyrus ſpirans alia quidem creſcere facit, alia vero matureſcere; pirus poſt pirum ſeneſcit, malum poſt malum. Noſter autem rationem reddit, cur tam ſint aquae illae vitales atque fecundae, quia nempe e ſacris penetralibus exundant. כִּי מֵימָיו *Quia aquae ejus,* vel, propter collectivam nominis עֵץ ſignificationem, *earum* arborum. מִן־הַמִּקְדָּשׁ *E ſanctuario* exeunt, vid. Vs. 1. Pro וְהָיָה, quod ad marginem in noſtris libris legitur, ſed in nonnullis codicibus in textu, in pluribus aliis codicibus exſtitiſſe הָיוּ, arguunt, quae in textu ſcriptae ſunt literae. Etſi vero proxime nomini ſingulari פִּרְיוֹ convenit verbum ſingulare הָיָה, minime tamen eſt הָיוּ improbandum, quum פִּרְיוֹ collective ſit capiendum: notiſſimum vero eſt, in talibus ſaepe ſenſus haberi rationem. לְמַאֲכָל *Ad eſum,* ut Geneſ. II, 9. וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה *Et folia ejus*

ejus ad medicinam, ut Vulgatus recte. LXX: εἰς ὑγίειαν. Ita et Chaldaeus atque Syrus. Hinc Joannes in Apocal. XXII, 2. καὶ τὰ φύλλα τοῦ ξύλου εἰς θεραπείαν τῶν ἐθνῶν. תְּרוּפָה, tanquam a רוּף, quod tamen, si in usu fuerat, eandem cum רָפָא notionem obtinuit, ut תְּרוּפָה idem sit, quod רְפוּאָה. „Derivata imperfectorum," ut observat Coccejus ad hanc vocem, „a familia in familiam saepe transeunt." Quae igitur aliis in arboribus tanquam inutiles rejiciuntur, frondes, in his magno studio expetuntur.

13. Egit hactenus de templo, ac de iis, quae ad templum quoquo modo pertinent; nunc de aliis instituitur sermo, quae ad civilem spectant, et communem oeconomiam. Et primum regionem antea possessam, et postliminio possidendam primo desinit, deinde in singulas familias partitur. גֵּה גְּבוּל LXX ταῦτα τὰ ὅρια, Vulgatus et Hieronymus *hic est terminus*, Chaldaeus דֵּין תְּחוּמָא, *hic est limes*. verterunt, quos omnes pro גֵּה expressisse זֶה apparet, quod ipsum *decem* Kennicotti codices habent, alii in textu, alii in Keri, alii denique a prima manu, nec non *quatuor* de-Rossiani libri (tres a prima manu). Hebraei גֵּה quidem retinendum existimant, sed idem quod זֶה esse volunt, ut supra XXV, 7. לְבַג pro לְבַז, per commutationem literarum cabbalisticam *Atbach* dictam (vid. not. ad loc. laudat.). Syrus ܢܚܠܐ ܕܬܚܘܡܐ, *valles limitis* reddidit, incertum, legeritne גֵּה, quod idem eum גֵּיא putaverit, an vero suo in codice ipsum גֵּיא legerit, quod in tribus Kennicotti codicibus, et in uno de-Rossiano a prima manu reperitur, vel etiam גֵּי aut גֵּא, quod utrumque singuli codices exhibent, vid. de-Rossii not. crit. ad h. l. Quod vero Syri interpretationem attinet, nemo non assentiatur Michaeli in *Supplemm.* p. 272. ita de ea judicanti: „displicet: primo quod permutatio literarum [גֵּה et גֵּיא] vix est ad normam grammaticam, deinde quod *vallis limitum* incondita phrasis." Gussetius in *Commentarr. Ling. Ebr.* p. 297. edit. Lips. hoc loco זֶה temere poni dicit pro גֵּה; id enim, inquit, „potest

„poteſt eſſe a גָּהָה *ſanavit* (Hoſ. V, 13.), formae חֵן, צֵל, חֵץ, et notare, *ſanitatem fore in terminis terrae iſtius.* Diſtinxerat enim loca, et quaedam ſana dixerat Vs. 8. 9. 10., quaedam poſtea ſana negaverat, Vs. 11. Nunc opportune monet et ſpondet, limites ipſos terrae ſanos fore. Adde, quod hic Verſus et ſequens nondum occipiunt deſcriptionem localem terrae, ſed tantum in genere quaedam de facienda ejus diviſione tradunt. Deſcriptio illa inchoatur demum Vs. 15., et ideo ibi convenit זֶה pronomen, ac formula זֶה גְּבוּל, quae etiam ibi diſerte exſtat. Niſi hoc tam apte conveniret, facile eſſet, גֵּה deducere a גֵּא, *vallis*, mutato א in ה, ut pro מִקְשָׁא ſcribitur מִקְשָׁה, *cucumerarium.* Hujus generis literae facilius permutantur, quam ג et ז, et in initio vocis permutationes difficilius quam in fine fiunt.“ Neutra tamen ſignificationum a Guſſetio propoſitarum ſententiam ſatis appoſitam efficit. Nec magis placet, quod Clodius in *Lexico hebr. ſel.* p. 104. גֵּה a גָּאָה derivat, et collato غاية *erectionem, ſummitatem* exponit. Ita jam Coccejus: *erectio termini,* quae tamen hebraice potius הָקֵם גְּבוּל dicatur. Quibus omnibus praeferendum certe, quod Michaelis l. c. conjicit, גֵּה גְּבוּל eſſe *plagam, latus limitis* proprie *frontem limitis.* „Arabibus a وجه *frons, facies,* feminine جهة, eſt *latus rei, plaga,* ſenſu geographico. Idem et eſſe maſculinum גה poſſit, ſed aliis vocalibus et He mappikato ſcribendum, גֵּהּ גְּבוּל, *tractus finium, delineatio finium.*“ Et ſic tamen pronomen זֶה erat praemittendum. Quae quum ita ſint, tutius ſane erit, in vertendo veteres interpretes ſequi, qui, ut vidimus, זֶה expreſſerunt. אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ אֶת־הָאָרֶץ *Ad quem ſ. ubi in hereditatem accipietis terram,* ita Hithpaël verbi נָחַל et Num. XXXII, 18. XXXIII, 54. XXXIV, 13. legitur. לִשְׁנֵי עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל *Duodecim tribubus Iſraelis,* quas omnes in patriam tellurem rediturae ſperabat Noſter, vid. ſupra XXXVI, 24. ſeqq. XXXVII, 13. 14. Secus tamen evadit. Nam tempore Eſrae

et

et Nehemiae in folum patrium reverfae funt tribus Judae et Benjamin, a Nebucadnezare Babelem deportatae, nec non facerdotes ac Levitae, Efr. I, 5. II, 1. 2. 3. IV, 2. 3., haud pauci tamen Judaei in Babylonia manfere, multique poft in Aegyptum conceflerunt. *Decem* vero tribus ab Affyriis deportatae (2 Reg. XV. XVII.) in patriam non remigrarunt עַד הַיּוֹם הַזֶּה, *usque ad hunc diem*, uti dicitur 1 Chron. V, 26. Ad quae verba Kimchi notat: „Non enim egrefli funt, quum captivi Judaei Babylone egrederentur, Efr. I, 5. II, 1." Et ad Chron. IX, 1. idem Kimchi fcripfit: „Reliquae (decem) tribus non funt reverfae fub templo fecundo, exceptis paucis tribuum Ephraim, Manaffis, Iffafcharis et Zebulonis." Et hi pauci ex decem tribubus in terram Ifraelis tempore Efrae regrefli numero *duodecim millium* defignari videntur Efrae II, 64., ubi omnes reduces dicuntur *quatuor myriades, bis mille, trecenti, fexaginta*; quum tamen numerus familiarum ibi computatus ultra *tres myriadas* non affurgat, ideoque ceteri *duodecim mille* fuerunt e reliquis tribubus. Scribit quidem Grotius, qui ultima haec Noftri vaticinia ad Efrae tempora refert, ad hunc locum: „Haec affignatio, et quae fequitur Capite poftremo, locum habiturae fuiffet, fi decem tribus non minus, quam Judae et Benjaminis, fe ad Deum convertiffent; fic enim pariter impetraffent reditum. Nunc pauci tantum permixti Judae et Benjamini rediere, iique fedes cum illis habuere communes." Eadem fere dicit Grotius ad XXXVII, 19., ubi addit, „in omnibus promiffis et minis Dei tacitam fubeffe conditionem, id quod appareat ex verbis Ezechielis XXXVII, 13. et Jerem. XVIII, 9." At vero ex toto contextu liquet, has promiffiones effe abfolutas. Conditionis iftius, *fi fe ad Deum convertant*, nec vola nec veftigium exftat in hoc noftro vaticinio, neque ulla fit mentio XXXVII, 13. Loci vero Jerem. XVIII, 9. feqq. dispar plane eft ratio, ut legenti patebit. Nofter praeterea profecto non tam accuratam omnium terminorum defignationem dediffet, nifi certiffima ipfum fpes tenuiffet, fore, ut omnes tribus redeant.

Poft-

Poſtquam igitur hoc loco diſerte dixiſſet, eſſe terram inter *duodecim* tribus dividendam, occurrit cogitationi tacitae illorum, qui, quum norint, nullam habere in nova terrae diſtributione tribum Levi, legerent, nihilominus quaſi ſua cuique adſcribenda ſit ſors, *duodecim* discriminandas eſſe portiones. Quare addit: יוֹסֵף חֲבָלִים, quae verba recte Vulgatus vertit, *quia Joſephus duplicem funiculum habet,* et Chaldaeus, יוֹסֵף יְקַבֵּל תְּרֵין חוּלָקִין, *Joſeph accipiet duas portiones* (quae *funibus,* חֲבָלִים, menſurari ſolebant, vid. e. c. 2 Sam. VIII, 2.), ut olim, pro tribu Ephraim et Manaſſe, quos duos Joſephi filios Jacob moriens numerari voluit et haberi pro ſuis, Geneſ. XLVIII, 5. Joſ. XVII, 14. ſeqq. Quare licet Levi in terra partitione ſortem nullam ſit habiturus, erunt tamen conſtituendae *duodecim,* quia Joſeph duarum ſortium ſpatia, ut olim, obtinebit. Hieronymus: „Pro eo, quod nos diximus, *quia Joſeph duplicem funiculum habet,* LXX transtulerunt *augmentum funiculi* [πρόσθεσις χοινίσματος]. Etenim Joſeph interpretatur *augmentum,* rem intelligentes pro nomine, et lectoris animum confundentes. Subtracta enim Levitica tribu, et templi ſacrificiis delegata, remanebant undecim tribus, quarum tribus Joſeph diviſa eſt in duas Ephraim et Manaſſe, qui dixerunt ad Joſuae filium Nun" et quae ſequuntur ex Joſ. XVII, 14. ſeqq. Ceterum retineri voluit vates veterem illam in *duodecim* partes terrae diviſionem. De ea Eusebius in *Praeparat. evangel.* L. XII. Cap. 47.: Τοῦ παντὸς Ἑβραίων ἔθνους εἰς δώδεκα Φυλὰς διεσταλμένα, καὶ ὁ Πλάτων ὁμοίως τοῦτο χρῆναι δεῖν ἐπὶ τῶν αὐτοῦ πολιτῶν Φυλάξαι νομοθετεῖ, λέγων ὧδε· Δώδεκα μὲν ἡμῖν ἡ χώρα πᾶσα εἰς δύναμιν ἴσα μόρια νενεμήσθω. *Gens Hebraeorum univerſa duodecim in tribus diviſa fuit. Similiter Plato id ipſum in civium ſuorum tributione ſervandum ita ſanxit: duodecim in partes, inquit, easque, quoad fieri poterit, aequales, tota nobis regio tribuatur.* Haec Plato in Libro VI. *de Republ.* p. 617. A. edit. Steph. Eadem olim apud Perſas diviſio. Xenophon *Cyrop.* L. I. Cap. 3. Ἄρχοντες

χοντες δὲ ἐφ' ἑκάστῳ τούτων τῶν μερῶν εἰσι δώδεκα· δώδεκα γὰρ καὶ Περσῶν φῦλαι διῄρηνται. Harum partium cuique duodecim ſunt praeſides, quod Perſarum natio totidem in tribus ſit diſtincta. Imo et apud Aegyptios, poſt obitum Vulcani ſacerdotis, Herodoto teſte, L. II. Cap. 147. Ἐλευθερωθέντες Αἰγύπτιοι, μετὰ τὸν ἱρέα τοῦ Ἡφαίστου βασιλεύσαντα, ἐστήσαντο δυώδεκα βασιλέας, ἐς δυώδεκα μοίρας δασάμενοι Αἴγυπτον πᾶσαν. *Poſt* Vulcani *ſacerdotem regem* ſuum *Aegyptii libertatem adepti duodecim ſibi reges deligunt, in totidem partes omni Aegypto diſtincta.*

14. וּנְחַלְתֶּם אוֹתָהּ *Et hereditatis eam* terram, jure hereditario eam poſſidebitis, Jeſ. LVII, 13. אִישׁ כְּאָחִיו *Vir* ſ. *quisque* (I, 9. VII, 16.) *ſicut frater ipſius* (Levit. VII, 10.), quae Vulgatus ita vertit: *poſſidebitis autem eam ſinguli aeque ac frater ſuus.* Quibus verbis an ſingulis tribubus aequalis aſſignatur portio, vel num ſingulis uniuscujusque tribus capitibus aequales ſortes tribuantur, diſſentiunt. Sed quum in ea, quae reſtat libri hujus parte, de ſola diſtributione terrae inter *tribus* ſit ſermo, Noſtrum hoc ſolo loco de ſingulorum capitum portionibus, atque id tam paucis verbis, ὡς ἐν παρόδῳ, loqui, vix eſt credibile. Quare longe plerique interpretum hisce verbis aequalem totius terrae inter duodecim tribus diſtributionem indicari contendunt. Ita Jarchi: „Secus ac olim factum eſt, ubi numeroſiori tribui major dabatur terrae portio (Num. XXVI, 54. XXXIII, 54.); ſed futuro tempore omnes tribus aequales obtinebunt ſortes; unaquaeque portio porrigetur ab oriente occidentem verſus; neque duae tribus unam portionem habebunt communem." Eadem tradit Abarbenel; „Verba, *et hereditabitis terram vir ſicut frater ipſius,* dicuntur de tribubus, hoc ſenſu: nulla tribus pro ratione recenſiti numeri ſui hereditabit, ſed in tota terra Iſrael ab oriente ad occaſum partes erunt aequales quoad longitudinem et latitudinem. Promiſſio haec quoque in templo ſecundo non eſt impleta, quum terra illis temporibus inter tribus diſtributa haud

haud fuerit.“ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי *Quia ſuſtuli manum meam,* i. e. juravi, vid. not. ad XX, 5. 6. 28. 42. XXXVI, 7. לְתִתָּהּ לַאֲבֹתֵיכֶם *Ut darem eam patribus veſtris,* vid. Geneſ. XII, 7. XVII, 8. XXVI, 3. וְנָפְלָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם בְּנַחֲלָה *Ideoque cadet,* i. e. jacta ſorte diſtribuetur *vobis haec terra in hereditatem,* vel hereditario jure poſſidenda, ut infra Vs. 22. Cf. XLV, 1.

15. Deſinit prius totam terram, quae habitanda erit ab exſulibus reducibus, notisque terminis circumſcribit, ut deinde melius et expeditius ſingularum portionum procedat ſortitio. Et primum quatuor conſtituit latera ad totidem coeli plagas. לִפְאַת צָפוֹנָה *Ad latus,* plagam, *ſeptemtrionale,* cf. Vs. 18. 19. 20. Exod. XXVI, 20. Joſ. XVIII, 12. מִן־הַיָּם הַגָּדוֹל *A mari magno,* i. e. mediterraneo, Vs. 10. 19. 20. הַדֶּרֶךְ חֶתְלֹן *Via* ſ. *per viam Chetlonis,* urbis, uti ex ſitu colligitur, Syriae Damaſcenae, cujus praeter hunc locum et infra XLVIII, 1. nulla in V. T. mentio facta. Pro הַדֶּרֶךְ melius דֶּרֶךְ ſine ה demonſtrativo, quia regit חֶתְלֹן, legi, monet de-Roſſi, ſicque haberi in uno Kennicotti codice, et in tribus codicibus, qui penes ipſum. Non ſunt tamen ejusmodi anomalae loquendi formulae Noſtro inſolitae, et affert Kimchi ſimile loquutionis exemplum הָאָרֶץ כְּנַעַן Num. XXXIV, 2. לְבוֹא צְדָדָה *Qua venitur* ſ. *itur* (Vs. 20.) *Zedadam,* in eodem tractu, cf. Num. XXXIV, 8.

16. חֲמָת *Hemath,* inquit Hieronymus, „quae nunc *Epiphania* nominatur, ab Antiocho, crudeliſſimo Tyrannorum, nomine commutato. Nam cognomentum habuit ἐπιφανής.“ Apud Arabes tamen antiquum urbis nomen, حَمَاة adhuc ſervatum; vid. not. ad Geneſ. X, 18. et libr. noſtr. *Handbuch der bibl. Alterthumsk.* Vol. I. P. II. p. 271., cf. et Michaelis *Supplemm.* p. 815. In deſcriptione ſinium aquilonarium terrae Iſraeliticae eadem urbs memoratur et Num. XXXIV, 8. בְּרוֹתָה *Verſus Beroth,* urbs Syriae Sobaeae, quam Davides Hadadeſero eripuiſſe narratur 2 Sam. VIII,

VIII, 8. Urbis סִבְרַיִם vero, quae hic ſequitur, nuspiam alias mentio facta reperitur. אֲשֶׁר *Quae* oppida ſunt. בֵּין גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק *Inter terminum Damaſci,* quae caput Syriae, Jeſaj. VII, 8. XVII, 1., *et Chamathae.* Utraque urbs ſibi finitima dicitur Zachar. IX, 1. חָצֵר הַתִּיכוֹן Item *Chazer-Tichon,* quaſi dicas *pagum medium,* ut ab aliis hujus nominis oppidis, veluti *Chazer-Enon* (Vs. 17.), discernatur. Chaldaeus: בְּרֵכַת עִנְבְּאֵי *piſcina Agabitica.* אֲשֶׁר אֶל־גְּבוּל חַוְרָן *Quae* urbs eſt prope terminum, ſ. *in limine Chauran,* i. e. Auranitidis, quomodo haec terra etiam a Ptolemaeo vocatur. Vide Lightfooti *Chorograph. Lucae praemiſſam* Cap. I. Sect. V. Et etiamnum حوران eſt nomen regionis ad auſtrum Damaſci; vid. Relandi *Palaeſt.* p. 107. et *Handbuch der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. II. p. 5. Recte igitur h. l. LXX: *αἵ εἰσιν ἐπάνω τῶν ὁρίων Αὐρανίτιδος.* Hieronymus ad Vs. 18. *Hauran oppidum Damaſci in ſolitudine eſſe* dicit. Cf. Michaelis *Supplemm.* p. 693. ſeqq.

17. חֲצַר עֵינוֹן, quae etiam חֲצַר עֵינָן dicitur XLVIII, 1. Num. XXXIV, 9. 10., q. d. *villa fontibus irrigua.* וְצָפוֹן *Et aquilonare,* i. e. ſecundum Kimchium, *et reliqua pars ſeptemtrionalis* terrae Iſraeliticae *verſus aquilonem* (צָפוֹנָה). Aut צָפוֹן hic eſt nomen oppidi, ut illius Gaditarum trans Jordanem Joſ. XIII, 27. וְאֵת פְּאַת צָפוֹן *Atque* ita habes *latus ſeptemtrionale.* Ita Coccejus, qui et ſimilem formulam, in fine Vs. 18. וְאֵת פְּאַת קָדִימָה, eodem modo interpretatur. Alii; *et quidem cum angulo ſeptemtrionali;* אֵת enim haud raro *cum* notare, notum. Sed rectius vertitur: *atque is eſt limes aquilonaris,* אֵת pro זֹאת, quod mox Vs. 20. in loquutione plane ſimili ponitur, et hoc loco in aliquot codicibus legitur. Cf. not. ad XXXI, 4. ſupra p. 299., ubi jam noſtrum locum tetigimus. Bene igitur Syrus: ܗܳܢܳܘ ܗܽܘ ܣܶܛܪܳܐ ܕܓܰܪܒܝܳܐ *haec eſt plaga ſeptemtrionalis.*

18. וּפְאַת קָדִים *Et latus orientale,* XLV, 7. מִבֵּין חַוְרָן *Ab*

Ab intermedio Auranitidis, i. e. per Auranitidem et per regionem Damascenam, Vs. 16. וּמִבֵּין הַגִּלְעָד *Et per Gileaditidem*, Num. XXXII, 1., quae tamen, Jarchio monente, heic non accensetur terrae Israeliticae, sicut nec reliqua regio trans Jordanem. וּמִבֵּין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַיַּרְדֵּן *Et per reliquam terram Israeliticam ad Jordanem.* מִגְּבוּל עַל-הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי *A termino* qui est *ad mare orientale*, i. e. mortuum, Joel II, 20. Zachar. XIV, 8. Eadem finium descriptio Num. XXXIV, 12. Pro עַל-הַיָּם in uno codice Kennicottiano exstat עַד-הַיָּם, *usque ad mare*, sicque alios codices legere, monet ad marginem codicis de-Rossii numero 319. signatus (anno 1425. exaratus). תָּמֹדּוּ *Metiemini* vos Israelitae, cf. Num. XXXV, 5. „Quod autem in LXX ponitur, *Φοινικῶνος*, id est, *palmeti*, in Hebraeo non habetur: pro quo nos *metiemini* interpretati sumus. Errorque manifestus, quod pro *tamodu* literae decepti similitudine (ר et ד) legerunt *Tamaroth.*" Hieronymus. וְאֵת פְּאַת קָדִימָה *Adque is limes est orientalis*, vid. not. ad Vs. 17.

19. וּפְאַת נֶגֶב *Et latus australe*, XLVIII, 16. 26. תֵּימָנָה *Versus austrum*, ut XXI, 2. Exod. XXVII, 9. מִתָּמָר „Incipit," inquit Hieronymus, „*a Thamar*, quae urbs in solitudine est, quam et Salomon miris operibus exstruxit, et hodie Palmyra nuncupatur, Hebraeoque sermone *Thamar* dicitur, quae in lingua nostra *palmam* sonat." Sed hujus urbis, quae 2 Chron. VIII, 4. 1 Reg. IX, 18. תַּדְמֹר, *Tadmor*, vocatur, in descriptione finium australium terrae Israeliticae neutiquam mentio fieri poterat. Chaldaeus et hoc loco et infra XLVIII, 27. posuit *Jericho*, quod Jericho Deut. XXXIV, 3. עִיר הַתְּמָרִים *urbs palmarum* vocatur. Sed et ea borealior est sita, quam ut hic ejus ratio haberi possit. Ex C. B. Michaelis sententia, relata et comprobata a filio in *Supplemm.* p. 2863. (coll. p. 1895.) nostrum תָּמָר breviate pro חַצְצוֹן תָּמָר dicitur, cujus mentio Genes. XIV, 7. et 2 Paral. XX, 2., quo posteriore loco idem cum עֵין גֶּדִי esse memoratur. Neque tamen hoc oppidum, in lacus Asphal-

Aſphaltidis litore boreali ſitum (vid. ſupra Vs. 10.), huic loco aptum eſt; ut taceam, vix credibile eſſe, Noſtrum eum locum, quem ſupra Vs. 10. עֵין גֶּדִי nuncupaverat, jam alio nomine תָּמָר vocare. Mihi quidem nulla dubitatio, תָּמָר hic memoratum eundem eſſe locum, de quo Eusebius in *Onomaſtico* ſub v. *Hazazon Thamar:* Λέγεται δέ τις Θαμαρὰ κώμη διεστῶσα μόλις ἡμέρας ὁδὸν ἀπιόντων ἀπὸ Χεβρὼν εἰς Αἰλὰμ, ἥτις νῦν Φρούριόν ἐστι τῶν στρατιωτῶν. Quae Hieronymus ſic reddidit: *Eſt et aliud caſtellum Thamara unius diei itinere a Memphis oppido ſeparatum pergentibus Aeliam* [אֵילַת Deut. II, 8. 1 Reg. IX, 26. al., ad ſinum Arabicum] *de Chebron, ubi nunc Romanum praeſidium poſitum eſt.* עַד־מֵי מְרִיבוֹת קָדֵשׁ *Usque ad aquas contradictionis Cadeſch,* „quam in deſerto eſſe non dubium eſt,“ ait Hieronymus. Sic vocatur is locus, in deſerto *Zin* ſitus, etiam Num. XXVII, 14., propter aquas, a Moſe e ſilice ibi excuſſas, murmurante ac contradicente populo, quae hiſtoria narratur Num. XX, 3. 13. Hieronymus ad locum parallelum XLVIII, 28.: „Cades, quae in libro Joſuae [XV, 3.] appellatur *Cades Barne,* in deſerto eſt, quod extenditur ad urbem Petram; Marimoth vero, quod interpretatur *contradictionis,* non vocabulum loci eſt, ut plerique aeſtimant, ſed aquarum, in quibus populus Domino contradixit, et Moyſes offendit Deum.“ Pro מְרִיבוֹת legitur infra XLVIII, 28. forma ſingularis מְרִיבַת, quam et hoc loco veteres interpretes exprimunt, exhibentque codices ſex de-Roſſiani, et tres alii a prima manu. Verba, quae ſequuntur, נַחֲלָה אֶל־הַיָּם הַגָּדוֹל, Jarchi hoc modo interpretatur: „Et inde ſe extendit terminus *usque ad flumen* Aegypti, quod cadit *in mare magnum,* in termino, partim meridiem partim occidentem reſpiciente. Ita Moſes quoque [Num. XXXIV, 3. ſeqq.] deſcribit terminum meridionalem a deſerto Zin juxta Edom, et quae ibi ſequuntur usque ad verba [Vs. 5.]: וְנָסַב הַגְּבוּל מֵעַצְמוֹן נַחְלָה מִצְרָיִם *circumagetur finis ab Azmone ad fluvium Aegypti.* Eſt igitur hoc Ezechielis loco נַחֲלָה pro לְנַחַל poſitum.“ *Flumine* vero

Aegypti

Aegypti intelligitur torrens quidam, qui prope vicum Rhinocoruram in mare se mediterraneum exonerat, saepiusque ut limes Palaestinae et Aegypti memoratur, vid. Num. XXXIV, 5. Jos. XV, 4. 47. 1 Reg. VIII, 65. 2 Reg. XXIV, 7. Jesaj. XXVII, 12. et cf. not. ad Genes. XV, 18. et *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. I. p. 78. et 88. Vulgatus h. l.: *et torrens usque ad mare magnum.* Hieronymus ad XLVIII, 28.: „Illud est observandum, eundem sermonem Nahalah, quia ambiguus sit, et *hereditatem* significare, et *torrentem*, et hic magis *torrentem* accipi debere, quam *hereditatem.* Iste est enim torrens, qui ingreditur mare magnum Rhinocorurae. Omnisque terrae sanctae hereditas ab australi plaga usque ad terminos Aegypti Rhinocorura et torrente finitur." LXX h. l. נחלה non expresserunt. Chaldaeus vero id nomen אחסנא *possessio* vertit, nec aliter Syrus (ܝܪܬܘܬܗ), et in loco parallelo infra XLVIII, 28. veteres omnes id nomen *hereditatem, possessionem* vertunt. Cui interpretationi illud favet, quod duobus reliquis locis, quibus nomen נחל cum *He* paragogico legitur (Num. XXXIV, 5. Ps. CXXIV, 4.), vox est penacuta, נחלה (nec נחלה ut h. l. accentu ad ultimam syllabam posito). Accedit, quod nusquam alias נחל solum de torrente illo prope Rhinocoruram, Palaestinam ab Aegypto disterminante, usurpatur. Quibus quidem de caussis praestet, נחלה cum verbis, quae proxime sequuntur, ita interpretari: *hereditas,* s. terra Israelitis jure hereditario possidenda concessa, protenditur usque ad mare magnum. ואת פאת־תימנה *Et hic erit limes versus austrum.* De ואת, pro quo et hic in nonnullis codicibus זאת legitur, vid. not. ad Vs. 17.

20. ופאת־ים *Et latus occiduum,* XLV, 7. הים הגדול Erit *mare magnum,* Vs. 10. 19. מגבול *A termino* s. *limite* meridiano, Vs. 19., cf. Vs. 18. עד־נכח Syrus vertit ܥܕܡܐ ܠܢܟܘܟ *usque ad Nachoch,* quasi נכח nomen proprium loci alicujus esset. Melius LXX ἕως κατέναντι τῆς εἰσόδου

εἰσόδου Ἡμὰθ, et Chaldaeus, עַד מִקָּבֵיל מֵעֲלָנָא דַחֲמָת *Usque e regione illius loci quo itur Chamatham.* Similem loquendi formulam vid. Jud. XIX, 10. Vulgatus: *a confinio per directum, donec venias Emath.* Jarchi: „Usque ad terminum, qui partim Septemtrionem, partim Occidentem respicit, is est mons *Hor* [Num. XXXIV, 7. 8. in descriptione finium aquilonarium memoratus], qui est ex adverso aditus Hamathae.“ Cf. not. ad laudat. Numerorum locum, et Michaelis *Supplemm.* p. 569. לְבוֹא חֲמָת Vid. Vs. 16. 17. XLVIII, 1. Num. XIII, 21. Jos. XIII, 5. זֹאת פְּאַת־יָם *Haec est plaga maris,* latus occiduum, XLVIII, 2. Num. XXXV, 5.

21. וְחִלַּקְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת *Dividetis itaque hanc* secundum limites suos descriptam *terram,* Jos. XIII, 7. לָכֶם לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל *Vobis, tribubus* videlicet duodecim *Israel,* Vs. 13. 22. XLV, 8.

22. וְהָיָה *Sed fiet,* cf. Vs. 9. 10. 23. תַּפִּלוּ אוֹתָהּ Ut *cadere faciatis eam,* i. e. dividatis sortito, ita ut quisque partem illam capiat, quae ei sorte ceciderit. בְּנַחֲלָה *Pro hereditate,* cf. XLV, 1. לָכֶם וּלְהַגֵּרִים *Vobis et advenis,* ut Vulgatus vertit. LXX: *ὑμῖν καὶ τοῖς προσηλύτοις.* Syrus: ܠܟܘܢ ܘܠܗܠܝܢ ܕܡܬܦܢܝܢ ܠܘܬܝ *Vobis et illis qui convertuntur ad me.* הַגָּרִים בְּתוֹכְכֶם *Qui commorantur inter vos,* cf. Exod. XII, 49. Levit. XVII, 10. 12. Vulgatus: *qui accesserint ad vos.* אֲשֶׁר־הוֹלִידוּ בָנִים בְּתוֹכְכֶם *Qui liberos generaverint inter vos,* in exsilio, ut Kimchi addit. Abarbenel: „Significat eos, qui jam diu satis cum Israelitis commisti fuere, qui horum calamitatem suam existimarunt, ideoque conveniens est, ut de ea bonitate, qua Deus Israelem afficiet, suam et hi partem auferant.“ וְהָיוּ לָכֶם כְּאֶזְרָח *Erunt enim vobis sicut indigenae,* Levit. XIX, 34. אִתְּכֶם יִפְּלוּ בְנַחֲלָה Ideoque *vobiscum cadent* sortes eorum *pro hereditate,* Vs. 14. XLV, 1.

23. וְהָיָה בַשֵּׁבֶט Quare *fiet,* Vs. 9. 10. 22., ideo *in tribu.* אֲשֶׁר־גָּר הַגֵּר אִתּוֹ *Quacum ipsa,* vel, *apud quam* com-

commoratur advena, שָׁם תִּתְּנוּ נַחֲלָתוֹ, *ibi dabitis ei hereditatem ipsius.* Quum advenae illi atque alienigenae nullum habeant inter Ifraelitas definitam tribum, cui adfcribantur, in illa tribu poffeffionem accipient, cui adfcribantur. Abarbenel: „Divifio terrae Jofuae tempore inftituta tantum *tribubus Ifraelis* bono ceffit, quum praeceptum de *peregrinis diligendis*, non opprimendis (Levit. XIX, 34.) acceperint, nullum vero de tradenda illis hereditate. Sed hic vates aperte fignificat, fore iftud tempus, quo peregrini de divifione terrae, *quemadmodum indigenae in filiis Ifrael*, participent; non autem fingularem quandam portionem, veluti cuidam tribuum, adfignandam, fed *tribubus* diftribuendam effe terram, quae has partes fuas fecundum familias dispefcant, ut adeo in univerfum peregrinus tanquam inquilinus futurus fit. Haec vero promiffio templo fecundo durante non fuit impleta, quum neque in tribus, neque inter peregrinos divifa nunc terra fuerit."

Cap. XLVIII.

ARGUMENTUM.

Poſt generalem terrae deſcriptionem jam ſuam cuique tribui regionem definit. Et primum ſeptem ſtatuit ſortes ab aquilonari templi latere, quae omnes ab orientali plaga ad mare procurrunt (Vs. 1—7.). Deinde ſacerdotibus, Levitis, ac civitati ſuam quoque ſortem adſcribit, quae quadrata ſpecie viginti quinque millia calamorum quoquo verſus amplectitur (Vs. 8. 9.), quam deinde partitur tripliciter, inter Levitas, ſacerdotes et urbem (Vs. 10—20.). Duas vero partes, quae ex triplici ſorte utrinque ſupererant ab ortu et mari, principi largitur (Vs. 21. 22.). Deinde pro quinque tribubus, quae ſupererant, ab auſtrali templi latere totidem ſortes definit, quae ab orientali plaga ad mare protenduntur (Vs. 23—29.). Ad extremum civitatem metitur per quatuor latera, quorum ſingulis ternas adhibet portas, easque filiorum Iſraelis nomine conſignat (Vs. 30—34.). Denique totius urbis ambitum ejusque nomen definit (Vs. 35.).

Haec autem ſunt tribuum nomina. Ab 1.
extremo ſeptemtrione ad Chethloniae viae
vicinitatem, qua itur Chamatham, Chazer-
Enane Damaſceno termino ſeptemtrionali,
ad Chamathae vicinitatem, ita ut orientale
latus ſit ei lacus, erit Dani pars una. Dani 2.

confinis erit ab orientali ad occidentale
3. latus Ascheri pars una. Ascherianae ab
orientali ad occidentale latus confinis erit
4. Naphtaliensis una. Naphtaliensi ab orientali
ad occidentale latus confinis erat Manassensis
5. una. Manassensi ab orientali ad occiden-
tale latus confinis erat Ephraimitica una.
6. Ephraimiticae ab orientali ad occidentale
7. latus confinis erat Rubenitica una. Rube-
niticae ab orientali ad occidentale latus
8. confinis erit Judaea una. In Judaeae con-
finio ab orientali ad occidentale latus erit
quam Jovae exceperitis portio, longitudine
ac latitudine viginti quinque millium, ae-
quale uni partium, ab orientali latere ad
occidentale pertinens, atque in ejus medio
9. erit Templum. Erit autem portio, quam
Jovae excipietis, longa viginti quinque millia
10. perticarum, lata decem millia. Quae sacra
portio erit sacerdotum, a septemtrione lon-
gitudine viginti quinque millium, ab occasu
latitudine decem millium, ab austro longi-
tudine viginti quinque millium. Ejus in
11. medio erit Jovae Templum, sacerdotum,
inquam, consecratorum, e Zadoki posteris,
qui meam disciplinam conservarunt, qui non
errarunt errantibus Israelitis, quemadmodum
12. errarunt Levitae. Horum erit portio ex
terrae portione sacrosancta apud fines Le-
13. vitarum. Levitae autem secundum sacer-
dotum

dotum ſines habebunt longitudinis viginti
quinque millia, latitudinis decem millia, ut
ſit omnino longitudo viginti quinque mil-
lium, latitudo decem millium; nec de eo 14.
vendent, nec permutabuntur, nec aliena-
buntur terrae primitiae, quippe Jovae ſacrae.
Quinque autem millia in latitudine ſecun- 15.
dum viginti quinque millium longitudinem
reſtantia, locus erit profanus urbis ad habi-
tationem et ad ſuburbanum agrum, cujus in
medio erit urbs. Ejus vero hae ſunt men- 16.
ſurae: ſeptemtrionali latere et meridiano,
et orientali et occidentali pateat quaterna
millia quingenteros, habeatque ſuburbanum 17.
agrum a ſeptemtrione, a meridie, ab oriente,
et ab occidente, ducentenum quinquage-
num. Ejus autem quod ſupererit in longi- 18.
tudine ſecundum ſacram portionem, videli-
cet denum millium ab oriente, et totidem
ab occidente, quod erit ſecundum ſacram
portionem, ejus, inquam, proventus erit
urbis colonis alimento, idque colent urbis 19.
coloni, qui erunt ex omnibus Iſraelitarum
tribubus. Totam hanc portionem viginti 20.
quinque millium calamorum longam toti-
demque latam, quadratam, ſeparabitis por-
tionem ſanctam una cum urbis poſſeſſione.
Quod autem ab utraque parte portionis ſa-
crae, et poſſeſſionis urbis ſecundum viginti
quinque millia calamorum reſtabit, ſepara-

tum ad orientalem occidentalemque termi-
num, ſecundum viginti quinque millia, ad
occidentalem terminum, ſecundum partes,
id erit principis, ſacrario templi in media
22. portione ſeparata poſito. Ex Levitarum
autem et urbis poſſeſſione quod medium erit
inter Judaeos ac Benjaminiticos fines, id
23. principis erit. Reliquarum tribuum ab orien-
tali latere ad occidentale partem unam ha-
24. bebit Benjamin. Benjaminiticae confinem
unam habebit ab orientali ad occidentale
25. latus Simeon. Simeoniae confinem unam
habebit ab orientali latere ad occidentale
26. Iſſaſchar. Iſſacharianae confinem unam ha-
bebit ab orientali latere ad occidentale
27. Sebulon. Sebuloniae confinem habebit ab
28. orientali latere ad occidentale Gadus. Ad
Gaditarum terminum meridiano latere fines
erunt a Thamare ad aquas jurgii Kadeſchen-
29. ſes, ad mare. Haec eſt terra, cujus here-
ditatem ſorte ſortiemini tribubus Iſraelita-
rum, atque hae ſunt eorum partes, inquit
30. Dominus, Deus. Urbis autem exitus ſic
habebunt, ut a latere ſeptemtrionis pateat
quatuor millium quingentorum menſura.
31. Urbis portae ab Iſraelitarum tribubus deno-
minentur, ſintque ſeptemtrionales portae
tres, una Rubenenſis, una Judaea, et una Le-
32. vitica. Latus orientale erit quatuor millium
quingentorum, portasque tres habebit, unam
Joſe-

Josepheam, unam Benjaminiticam, unam Da-
niticam. Latus meridionale patebit quatuor 33.
millia quingentos, portis tribus, una Simeonia,
una Issachariana, una Sebulonia. Latus oc- 34.
cidentale habebit quatuor millia quingentos,
portas tres, unam Gadinam, unam Ascheria-
nam, et unam Naphtaliticam. Urbis circuitus 35.
erit duodeviginti millium, nomen autem
urbis deinceps: Jovae statio.

N O T A E.

Cap. XLVIII, 1. וְאֵלֶּה שְׁמוֹת *Haec autem sunt nomina,* ut Exod. I, 1. הַשְּׁבָטִים *Tribuum,* de quibus in genere tantum dixerat XLVII, 13. 21. 22., hic vero omnes ac singulae recensentur, peculiari ordine, et quaedam alio loco, quam quem olim obtinuerunt. In quatuor partes dividitur tota terra, in aquilonarem, meridionalem, orientalem, et occidentalem, cujus ad occidentalem spectat longitudo. In aquilonari constituit *septem* tribus hoc ordine: Dan, Aser, Naphthali, Manasse, Ephraim, Ruben, Juda (Vs. 1—7.), ad meridiem *quinque:* Benjamin, Simeon, Issaschar, Sebulon, Gad (Vs. 23—27.). In harum vero medio, in eo scilicet spatio, quod inter aquilonarem et australem plagam situm est, id est, in eo tractu, qui ad Ortum ab Occasu procurrit, fors est sacerdotum, Levitarum, et principis, nec non illorum, qui civitati serviunt, in cujus medio civitas est et templum (Vs. 8—22.). Cf. de hac terrae Israeliticae distributione Bachiene *Descript. Palaest.* P. I. §. 441. seqq. p. 421. seqq. vers. german. מִקְצֵה צָפוֹנָה *A finibus aquilonis,* ut Vulgatus vertit, nec non Chaldaeus מִסְּיָפֵי צִפּוּנָא. Alii: *ab extrema parte* intrinseca *ad aquilonem versus,* coll. XLVII, 15. אֶל־יַד *Juxta* viam,

q. d.

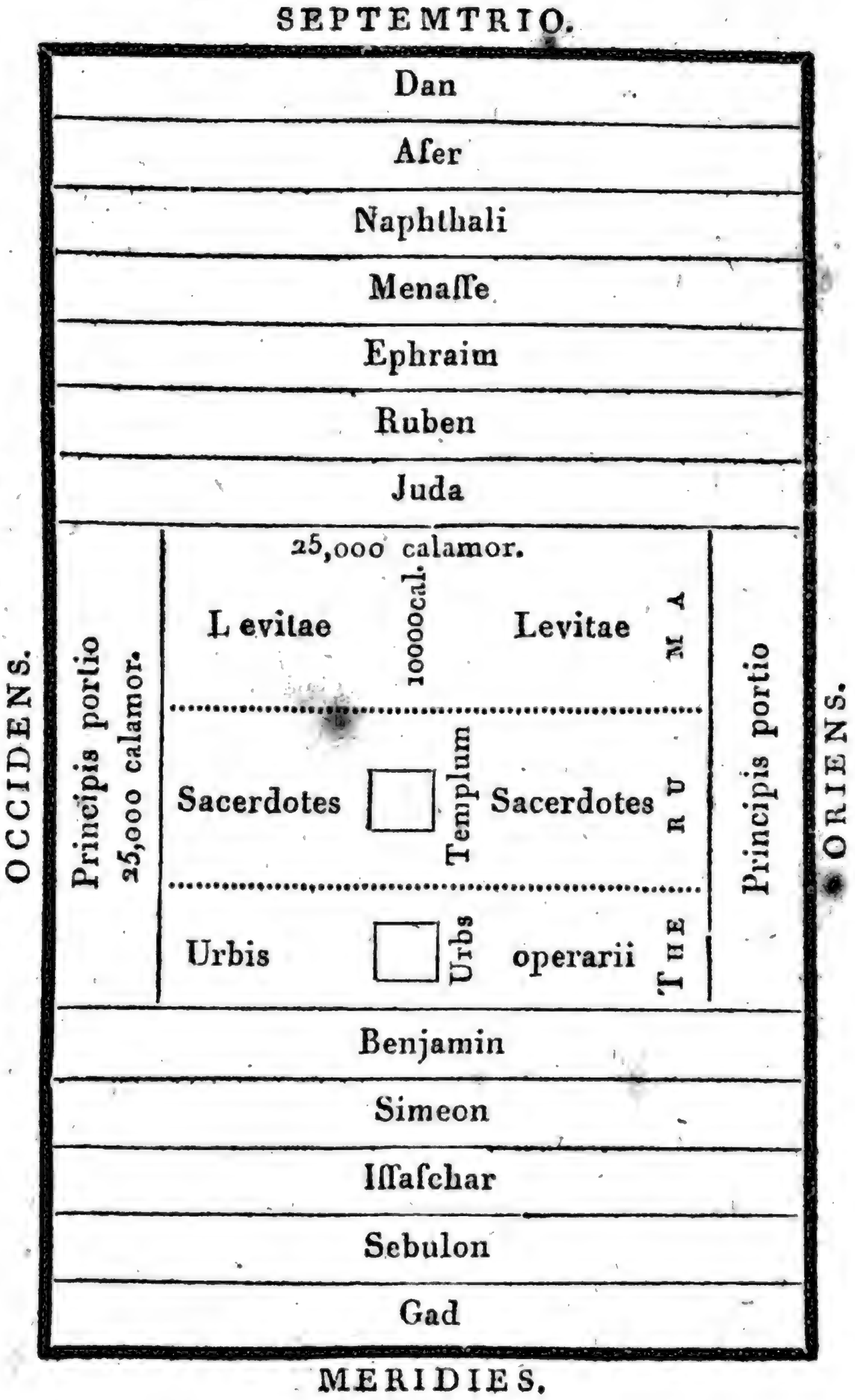
q. d. *ad manum* f. latus viae, cf. Exod. II, 5. Num. XIII, 29. 1 Sam. IV, 18. 2 Sam. XV, 2. XVIII, 4. חֶתְלֹן Vid. ad XLVII, 15. לְבוֹא־חֲמָת *Qua itur Chamatham,* XLVII, 20. חֲצַר עֵינָן Vid. XLVII, 17. גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק *Terminus Damasci,* XLVII, 16. וְהָיוּ־לוֹ *Et erunt illi,* fcil. tribui Dan, cujus nomen in fine Verfus. Jarchi: „Dan auferet tractum Septemtrionalem a *Chazar-Enan,* quae urbs fita erat in termino orientali usque ad fines Damasci, quae in termino occidentali verfus feptemtrionem erat." פְּאַת־קָדִים הַיָּם *A plaga orientali usque ad plagam maris,* Vulgatus recte vertit Vs. 2. feqq. verba hebraea; male vero hoc loco: *et erit ei plaga orientalis mare.* LXX: *καὶ ἔσται αὐτοῖς τὰ πρὸς ἀνατολὰς ἕως πρὸς θάλασσαν.* Plenius Vfs. 2. et feqq. מִפְּאַת קָדִים עַד־פְּאַת יָמָּה. דָּן אֶחָד *Dan una* tribus, et unius ex tredecim portionibus poffeffor ac heres, cf. Vs. 2 feqq. Hieronymus ad XLVIII, 23.: „Quod in quinque et feptem tribubus femper in fine ponitur *una,* fubintelligitur vel *pars,* vel *poffeffio,* vel *hereditas.*"

2. וְעַל גְּבוּל *Et fuper,* juxta (אֵצֶל, ut Jarchi explicat) *terminum* Dan, fic Vs. 3. feqq. Num. II, 5. 20. אָשֵׁר אֶחָד *Afcher una* tribus, ut Vs. 1., ubi vid. not.

8. Juxta terminum vero Judae a latere orientali usque ad latus occidentale erit הַתְּרוּמָה, *oblatio,* i. e facra terrae portio, de qua jam fupra XLV, 1., non dividenda pro duodecim tribuum hereditate, fed feparanda tum pro Sanctuario, facerdotibus, Levitis et urbe, tum pro principe, cf. not. Vs. 1. אֲשֶׁר תָּרִימוּ *Quam auferetis,* feparabilis, Vs. 9. XLV, 1. חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף *Viginti quinque millia* fcil. *calamorum,* quod nomen menfurae, etfi expreffum non fit, neceffario tamen h. l. intelligendum eft, poftquam difertis verbis XLI, 16. feqq. conftat, exteriorem ambitum templi in fingulis lateribus habuiffe *quingentos,* et in tota quadratura *bis mille calamos,* coll. XLV, 2., ubi repetuntur, quae illic commemorata erant. Quumque *quingenti* indiffolubili

lubili nexu jungantur Cap. XLV. et hic Vs. 9. feqq. cum longitudine 25000, et latitudine 10000, imo Vs. 20. cum latitudine 25000 calamorum, neceffario fequitur, eandem *calamorum* menfuram intelligendam effe. Quomodo enim tota fumma 25000 infra Vs. 20. poffet colligi ex partibus imparibus, fi ambitus domus *calamis*, et reliquae partes *cubitis* fuiffent menfuratae? Cf. Hieronymi interpretationem ad XLV, 1. allatam, et Meyeri *Differt.* p. 41. feqq. רֹחַב *Latitudinis* a feptemtrione ad auftrum; fic Vs. 9. 10. 13. 15. וְאֹרֶךְ *Longitudinis vero*, f. *longitudo vero* ab orientali limine terrae ad occidentem. Strictius fumitur Vs. 9. 10. 13. de longitudine facratioris fpatii, f. portionis facerdotum, Levitarum et urbis, intra partem principis ab oriente et occidente.

Ichno-

Ichnographia Terrae Israeliticae ex descriptione Ezechielis
Cap. XLV — XLVIII.

Cf. not. ad Vs. 9. כְּאַחַד הַחֲלָקִים Erit *ſic ut una partium,* Vs. 21. XLV, 7. מִפְּאַת קָדִימָה *A latere* vel limite terrae *orientali,* Vs. 2. 3. עַד־פְּאַת יָמָּה *Usque ad latus occiduum,* Vs. 2. 3. ſeqq. i. e. ſicut portiones tribuum incipiunt ab oriente, et terminantur in occidentem ſecundum longitudinem ſuam (per calamos non definitam), ita et iſtae tres portiones (ſacerdotum, Levitarum et urbis) ab invicem diviſae. Sed in hoc eſt differentia, quod ſortes tribuum incipiunt a termino orientali totius terrae, et in ejus occidentalem finiuntur; iſtae tres portiones vero non item, niſi cum eis ponatur portio principis verſus orientem. וְהָיָה הַמִּקְדָּשׁ בְּתוֹכוֹ *Eritque ſanctuarium in medio ejus,* Vs. 10. 21. Cf. XLV, 3. 4. Poſitum itaque hic fuit Sanctuarium ſeu Templum extra urbem, uti jam ſupra ad XLV, 6. monitum. Quod imitatus Joannes Apoc. XXI, 22., qui in nova Hieroſolyma templum non vidit, quod urbs ipſa tota eſſet thronus Dei, Jerem. III, 17. coll. Levit. XXVI, 11. 12.

9. הַתְּרוּמָה *Oblationis,* i. e. portionis ſeparatae, ſtrictius ſic dictae, cf. Vs. 8. אֲשֶׁר תָּרִימוּ לַיהוָה *Quam auferetis,* ſeparabitis *Domino,* Vs. 20. Incipit enim hic partiri *oblationem,* latius ita dictam (Vs. 8.) inter Deum et Principem. Portio Deo conſecrata in medio eſt, 25000 calamorum longitudinis, totidemque latitudinis (Vs. 20.), reliquum ad orientem et occidentem cedit principi (Vs. 21. 22.), uti ad Vs. 8. dictum. אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף *Longitudo* ſit 25000 calamorum, cf. not. ad Vs. 8. וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים *Latitudo autem* 10000 calamorum. Totius quidem portionis Deo conſecratae latitudo, ut modo innuimus, erat 25000 calamorum (ſecundum Vs. 20.), ſed quum dividere eam vellet in tres partes, ſacerdotum verſus ſeptemtrionem (Vs. 10.), Levitarum in medio (Vs. 13.), et urbis verſus meridiem (Vs. 15.), id prius facit, et tum demum Vs. 20. conſummat latitudinem 25000 calamorum.

10. וּלְאֵלֶּה תִּהְיֶה *Horum autem erit,* Vs. 12. תְּרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ *Ablatio ſanctitatis,* i. e. pro ſanctuario et ſacerdotibus

tibus ſeparata portio, Vs. 18. 20. 21. XLV, 6. 7. לַכֹּהֲנִים *Nempe ſacerdotum*, Vs. 11. XLV, 4. צָפוֹנָה Quae ſacra portio *verſus ſeptemtrionem* (Vs. 17. 31.) habebit in longitudine. חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף *Viginti quinque millia* calamorum, Vs. 8. 9. Coccejus: „*Calamorum*, dico, *non cubitorum*. Neque enim eſt moris, eximiam quantitatem parvis menſuris metiri. Et textus argumentum ſuppeditat XLV, 2., ubi Sanctum dicitur *quadratum*, habens *quingenties quingenta*. Hi ſunt *calami*, XLII, 16. ſeqq.“ Cf. not. ſupra ad Vs. 8. et XLV, 1. וְיָמָּה *Et verſus mare*, in latere occiduo, Vs. 17. 21. רֹחַב *Latitudo* portionis pro ſanctuario et ſacerdotibus, cf. Vs. 13., et ſenſu latiore Vs. 8. אֲלָפִים Erit *decem millia* calamorum. וְקָדִימָה Sic etiam *verſus orientem*, in latere orientali, Vs. 3. 17. וָנֶגְבָּה *Ad meridiem vero*, Vs. 33. אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה עֶשְׂרִים אָלֶף *Longitudo* erit *viginti quinque millia* calamorum, ſicut in latere ſeptemtrionali, ab initio Verſus. וְהָיָה מִקְדַּשׁ־יְהוָה בְּתוֹכוֹ *Eritque Sanctuarium in medio ejus* portionis, ut dictum Vs. 8. XLV, 4.

11. לַכֹּהֲנִים *Sacerdotum*, inquam, Vs. 10. הַמְקֻדָּשׁ Vulgatus reddidit *Sanctuarium*. Legit forſan הַמִּקְדָּשׁ, quod hodienum in *octo* de-Roſſii codicibus et in uno Kennicottiano (Regiomontano ſecundo) reperitur. Alii: *id dicatum* erit. Sic Jarchi: *portio haec ſacra erit ſacerdotum*. Sed rectum non dubito vidiſſe LXX, qui *τοῖς ἁγιασμένοις* verterunt, quibuscum conſentiunt Chaldaeus, דְּקַדִּישִׁין et Syrus ܕܡܩܕܫܝܢ, *ſanctificatis*, i. e. ſacerdotibus ſ. ſacerdotum, qui *ſanctificati*, conſecrati, ſunt. Ita et Kimchi, qui monet, eſſe hanc vocem *diſtributive* capiendam: *quicunque eorum* eſt *ſanctificatus*, vel, *quotquot ſanctificati ſunt*. Convenit quoad ſenſum quod legitur 2 Chron. XXVI, 18. לַכֹּהֲנִים בְּנֵי־אַהֲרֹן הַמְקֻדָּשִׁים *Sacerdotibus filiis Aaron, qui conſecrati ſunt*. מִבְּנֵי צָדוֹק *Nempe de poſteris Zadok*, vid. not. ad XL, 46. XLIV, 15., et cf. 1 Reg. II, 35. In codice Regiomontano ſecundo ſine praefixo legitur בְּנֵי צָדוֹק, ſenſu

ſenſu non diverſo. אֲשֶׁר שָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתִּי *Qui cuſtodierunt ceremonias meas,* Vulgatus vertit, vid. XLIV, 8. 15. 16. אֲשֶׁר לֹא־תָעוּ XLIV, 15. בִּתְעוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל *In errando filiorum Iſrael,* ſ. *cum errarent filii Iſrael,* uti Vulgatus. כַּאֲשֶׁר תָּעוּ הַלְוִיִּם *Quemadmodum erraverunt* et in idololatriam prolapſi ſunt alii *Levitae,* vid. XLIV, 10.

12. וְהָיְתָה לָהֶם *Erit itaque illorum,* poſterorum Zadok, Vs. 10. 11. תְּרוּמִיָּה id quod proximum תְּרוּמָה, forma nominis adjectivi, ut שְׁלִישִׁיָּה, *tertia pars,* Jeſaj. XIX, 24., et תַּחְתִּיָּה *imum, inferius,* Pſ. LXXXVI, 13. Jarchi inter תְּרוּמִיָּה et תְּרוּמָה hoc diſcriminis ſtatuit, ut prius deſignet מְפוֹרָשׁ *ſeparatum,* hoc vero (תְּרוּמָה) *ſeparationem,* פְּרָשָׁה. In tribus Kennicotti codicibus atque in totidem Roſſianis a prima manu legitur communis forma תְּרוּמָה. LXX תְּרוּמִיָּה ἡ ἀπαρχὴ δεδομένη, תְּרוּמָה autem h. l. in plurali τῶν ὑπαρχῶν vertunt. Vulgatus utrumque uno nomine *primitias* interpretatur, itemque Chaldaeus et Syrus ſuo אַפְרָשׁוּתָא, ܦܘܪܫܢܐ, *ſeparatio.* מִתְּרוּמַת הָאָרֶץ *De oblatione,* ſ. portione *terrae,* ſcil. majori, de qua Vs. 8. 9., „cujus fuit longitudo ab Oceano ad terminum usque orientalem in latitudine viginti quinque millium calamorum; in medio igitur illo tractu ſeparabunt hanc portionem pro ſacerdotibus et Sanctuario," obſervat Jarchi. Pro מִתְּרוּמַת unus de-Roſſii codex habet מִתְּרוּמוֹת, pluralem, quem et LXX, Vulgatus et Syrus hexaplaris exprimunt. Et pro הָאָרֶץ in uno Kennicotti codice legitur הַקֹּדֶשׁ, *ſanctitatis,* quod ipſum expreſſum in codice Alexandrino τῶν LXX (ἐκ τῶν ἀπαρχῶν τῶν ἁγίων), quem ſequitur Arabs. קֹדֶשׁ קָדָשִׁים Vid. XLIII, 12. XLV, 3. „Tota quippe oblatio magna ſancta erit ſacerdotibus atque Levitis, ut et principi ac urbi, atque illis, qui urbi inſerviunt, ſicuti vates in ſequentibus exponit; iſti autem viginti quinque mille calami quoad longitudinem, et decem mille quoad latitudinem, in parte ejus aquilonari, quae ab illa ſeparata erat pro ſacerdotibus et Sanctuario, erunt Sanctum Sanctorum." Jarchi. אֶל־גְּבוּל הַלְוִיִּם *Juxta termi-*

terminum Levitarum, ut Jarchi exponit. Pars ſacerdotibus temploque deſtinata pertinget *ad terminum Levitarum* verſus auſtrum, Vs. 13. Cf. Vs. 2. 3. XLVII, 16.

13. וְהַלְוִיִּם *Levitae enim* erunt. Alii: *Levitarum enim* portio erit. Vid. not. ſupra XLV, 5. לְעֻמַּת *Juxta,* ut XLII, 7. גְּבוּל הַכֹּהֲנִים *Terminum ſacerdotum,* Vs. 9—12. deſcriptum. חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים וגו׳ Habuit haec portio Levitarum ſimiliter, ut ſacerdotum (Vs. 10.) *viginti quinque mille* calamorum *longitudinem, et decem mille* calamorum *latitudinem.* Sed quum in portione ſacerdotum et Templum eſſet; Levitae amplius ſpatium in ſuos uſus habebunt. כָּל־אֹרֶךְ *Omnis longitudo,* in latere ſcilicet ſeptemtrionali et meridionali, Vs. 10. וְרֹחַב *Et latitudo* in latere occiduo et orientali, ut Vs. 10.

14. וְלֹא־יִמְכְּרוּ מִמֶּנּוּ *Non autem* ſ. *nihil autem vendent de illa* portione ſua, nec ſacerdotes, Vs. 10., nec Levitae, Vs. 13. Cf. Levit. XXV, 34. וְלֹא־יָמֵר *Nec* quisquam *permutabit* hunc terrae tractum pro alio ſolo. Collective hoc verbum cum proximo capiendum eſſe, recte monet Kimchi. Hinc Vulgatus et Syrus: *neque mutabunt.* וְלֹא יַעֲבִיר *Neque transferet* ſacerdos aut Levita (Syrus: *neque transferent,* vid. not. ad vocem praeced.), de portione ſua ad alios. Qua ipſa de re verbum idem et Num. XXVII, 7. 8. uſurpatur. Quae in textu exſtant literae ſunt יַעֲבֹר legendae, hoc ſenſu: *nec transeat* ſcil. haec portio ad alios. Ita Kimchi explicat. Sed Hillerus *de Arcano Chethibh et Keri* p. 351. et Chethibh h. l. יַעֲבֹר vult enuntiandum, ut ſit forma Hiphil defective ſcripta, ut Proverb. IV, 16. יַכְשִׁילוּ et יִכָּשֵׁלוּ utrumque eſt Hiphil, *impingere facient.* רֵאשִׁית הָאָרֶץ Quum velut *primitiae terrae* illa portio ſit. Quemadmodum primitiae frugum Deo offerendae non poſſunt in profanum uſum transire, ita neque hic terrae tractus, uſibus ſacris deſtinatus. כִּי־קֹדֶשׁ לַיהוָה *Quia ſacrum Domino* eſt, quod miniſterio ſacerdotum et Levitarum dedicatum fuit. Cf. Levit. XXIII, 20. XXVII, 14. 21. 23.

15. וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים *Quinque autem millia* calamorum, vid. not. ad XLV, 6. הַנּוֹתָר *Hoc* eſt *reſiduum.* Alii: *reſidui.* Cf. Vs. 18. 21. בָּרֹחַב *In latitudine* 25000 calamorum (Vs. 20.) a ſeptemtrione verſus auſtrum (Vs. 8.), de quibus decem mille pro ſacerdotibus (Vs. 10.) et alii decem mille pro Levitis (Vs. 13.) jam deſignati fuerunt. עַל־פְּנֵי *Ante* vel *e regione* 25000 calamorum longitudinis Levitarum, Vs. 13. חֹל־הוּא *Profanum*, i. e. communioris uſus, non ſanctum, nec ſacerdotibus nec Levitis conſecratum erit, XLII, 20. 1 Sam. XXI, 6. Hieronymus: „Quod nos vertimus *in profanum*, pro quo Aquila *βέβηλον*, Symmachus et Theodotio *λαϊκὸν* transtulerunt, LXX dixere *προτείχισμα*, quod *antemurale* poſſumus dicere. *Profanum* autem et *laicum*, id eſt, vulgare, quod omni populo habitare paſſim licet.“ Et paullo poſt: „*Quinque millia autem, quae ſuperſunt in latitudine, per viginti quinque millia*, ſubauditur *longitudinis*, profana erunt urbis, ut cunctis habitare liceat Iſraelitis, omnique de plebe, non quod immunda ſint, aut aliquid in habitatione terrae ſanctae contaminatum, putridum putetur et ſordidum; ſed quod praeter ſacerdotes omnibus in eis habitare permiſſum ſit.“ לָעִיר *Pro Urbe*, XLV, 6. לְמוֹשָׁב *Ad habitationem*, pro domibus et aedificiis urbis, cujus menſuram deſcribit Vs. 16. וּלְמִגְרָשׁ *Et* partim *pro* agro ſ. loco *ſuburbano*, quo undiquaque urbs cingetur, Vs. 17. Hieronymus: „*προτείχισμα*, id eſt, *antemurale*, et *διάστημα*, id eſt, *ſpatium*, quod LXX pro *ſuburbanis* interpretati ſunt, quem ſenſum in hoc loco habeant, ignoramus.“ וְהָיְתָה הָעִיר בְּתוֹכוֹ *Et urbs erit in medio ejus*, ſcil. ultimae partis de *Thruma*, ſ. ſeparata a ceteris partibus terra; cf. Vs. 8. et 18.

16. וְאֵלֶּה מִדּוֹתֶיהָ *Et hae ſunt menſurae ejus* (XLII, 15. XLIII, 13.). „Quod dicit: *et hae menſurae ejus*, ſubaudiendum eſt *civitatis:* in fine enim praeteriti capituli poſitum eſt, *et erit civitas in medio ejus*, id eſt, terrae.“ Hieronymus: פְּאַת צָפוֹן *Latus ſeptemtrionale*, XLVII, 17.

חֲמֵשׁ

חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים Erit (absque ſuburbio, de quo Vs. 17.) 4500 calamorum. Male alii *ulnas* ſ. *cubitos* hic ſupputant; cf. not. Vs. 8. 10. XLV, 1. וּפְאַת־נֶגֶב *Et latus auſtrale,* Vs. 28. XLVII, 19. Quae poſt חֲמֵשׁ poſitae ſunt nudae literae, חמש, indicant, olim hisce literis expreſſum vocabulum cum punctis vocalibus congruis in codicibus aliis exſtitiſſe, in aliis vero non comparuiſſe. Et hodienum codices plures dari, in quibus ſecundum חֲמֵשׁ, quod nota margini appoſita legi vetat, plane non compareat, docent Kennicotti et de-Roſſii ad h. l. notata. Et ſane ſecundum illud חֲמֵשׁ minime eſſe neceſſarium, cognoſcitur ex eadem formula, quae praecedit, et duabus, quae in hoc ipſo Verſu ſequuntur. Neque tamen, uti pluribus viſum, alterum חֲמֵשׁ pro mendo eſt habendum. Sunt enim haec verba cum duplici חֲמֵשׁ, monente Hillero de *Arcano Keri et Chethibh,* p. 146. ita exponenda: „*Latus auſtri centenûm quinûm et millenûm quaternûm cubitorum* [imo *calamorum*]. Sic שִׁבְעָה שִׁבְעָה Geneſ. VII, 2. eſt *ſepteni,* et ibidem שְׁנַיִם, *duo,* reſpondet vocibus iteratis שְׁנַיִם שְׁנַיִם, *bini,* Vs. 15. Cf. Num. XXIX, 10. 15." וּמִפְּאַת קָדִים *Et a latere orientali,* Vs. 2. 3. 23. In paucis aliquot codicibus exſtat פְּאַת, ut in reliquis formulis ſimilibus hoc Verſu redeuntibus. Urbs ſitu ſuo quadrata, cf. Vs. 20. Hieronymus: „Primum a plaga ſeptemtrionali incipit, et e regione ponit plagam meridianam. Rurſumque par reddit pari, ut orientali plagae e contrario ponat occidentalem, id eſt, mare (וּפְאַת־יָמָּה), ſingulaque latera civitatis habeant quatuor millia et quingentos calamos, qui faciunt ſupputatim undecim millia paſſuum et octoginta quinque, ut ſimul omnis urbs, ſicut in fine hujus voluminis ſcribitur, per circuitum habeat decem octo et millia calamorum, qui faciunt quadraginta quatuor millia paſſuum et trecentos quadraginta."

17. וְהָיָה מִגְרָשׁ *Et erit ſuburbium,* i. e. ager et locus ſuburbanus undique ad quatuor latera urbis, Vs. 15. צָפוֹנָה *Verſus ſeptemtrionem,* Vs. 10. 31. חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם *Quinquaginta*

quaginta et ducenti calamorum, cf. not. Vs. 8. 10. 16. De 5000 calamis per ſingula latera urbis et ſuburbanorum (Vs. 15.) ſi demas calamos 4500 ipſius urbis (Vs. 16.), ſuburbanis ſupererunt 500 calami. Horum itaque dimidium ſunt 250 calami, qui ſuburbio adſignantur non tantum verſus ſeptemtrionem et auſtrum (ubi amplius ſpatium non ſupereſt), ſed etiam verſus ortum et occaſum. Hieronymus: „Pro *ſuburbanis*, quae hebraice dicuntur Migras, rurſum LXX *διάστητα*, id eſt, *ſpatium*, tranſtulerunt. Quod autem dicitur, *ducenti quinquaginta*, per ſingulas plagas, ſubauditur *calami*, qui ſena cubita habent et unum palmum, et per ſingula latera faciunt paſſus ſexcentos decem et ſeptem paulo minus, et in commune mille calamos, habentes paſſus duo millia quadringentos ſexaginta octo, quae ſpatia muros per circuitum ambiunt civitatis, ut inter urbem, et ea, quae reliqua ſunt, dividant. Ex quo oſtenditur, nullum de his ſpatiis ad exercendum opera civitatis capiendorumque fructuum habere licentiam, ſed vacare ab uſu et opere hominum, ut circummuralia urbis ſponte naſcentium virgultorum atque herbarum, et ceterorum, quae terra gignit, habeant amoenitatem."

18. וְהַנּוֹתָר בָּאֹרֶךְ Quod vero *ad reſiduum attinet*, ſ. *quod reliquum eſt* (in hac tertia Thrumae parte), *in longitudine* ab ortu ad occaſum, quae erat 25000 calamorum, Vs. 8. 15. 20. לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ *Juxta* (ut Vs. 21.) *ablationem ſacram*, portionem videlicet Levitarum (Vs. 13.), et ſacerdotum (Vs. 10.). עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וגו׳ *Decem millia* calamorum *verſus ortum et totidem verſus occaſum*. Nam de medio totius 25000 calamorum longitudinis 5000 pro urbe decerpta fuere, Vs. 15. Quae ſequuntur verba repetita, וְהָיָה לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ cum Coccejo in parentheſi includenda videntur (*erit autem juxta ablationem ſacram*). Alii וְהָיָה *permanebit* interpretantur; nempe hoc inculcat, quia bis dicit. וְהָיְתָה תְבוּאָתוֹ *Ut ſit*, ſive, *illius*, inquam, *proventus ſit*. Eodem ſignificatu nomen et

Levit. XXV, 3. 7. 12. usurpatur. לְלֶחֶם *In panem* et cibum, 2 Sam. IX, 10. לְעֹבְדֵי הָעִיר *Colentibus urbem*, quibus Kimchi illos significari dicit, qui agros, hortos et vineas urbis colunt, nam de colenda terra verbum עָבַד dici notum, vid. supra XXXVI, 9. 34. Genes. II, 5. Jesaj. XXX, 24. Alii vero *servientibus civitatis*, s. *civitati* intelligunt, id est, qui non domesticis suis, sed publicis civitatis commodis inserviunt. Jarchi ministros sive *servos communes* designari putat, quales erant Gibeonitae, quos ad secanda ligna, et hauriendas aquas, aliaque similia munia Josua in castris constituit, et toti populi adjunxit, vid. Jos. IX, 21. 27. Rectum vidisse Hieronymum arbitror, qui totum Versum hunc in modum enarrat: „Post urbis sanctae descriptionem et suburbana ejus, reliquam partem primitiarum Sanctuarii decem millia calamorum in orientem, et alia decem millia ad occidentem tendentium, delegari dicit his, qui opera civitatis exercent ad varios usus et quibuscunque urbs indiget, ut scilicet serantur, et ex frugibus, quae in hoc terrae nascuntur spatio, vescantur operarii, qui vel moenia urbis exstruunt, vel interrupta et ruinosa restituunt, ut habeat civitas cultum suum, et sarta tecta, cum poposcerit necessitas, instaurentur. Et haec non solum in Israel, sed in Romano quoque fieri probamus imperio, ut quaedam villae sint pertinentes ad jura urbium vel regia munificentia, vel hereditatibus et donatione multorum, ne scilicet paulatim aedificia collabantur, et aedes publicae, quae ornamento sunt civitati, longa vexentur incuria.“

19. וְהָעֹבֵד הָעִיר Et quod *operarios urbis* attinet, Vs. 18. יַעַבְדוּהוּ vertunt quidam: *operabuntur in ea*, urbe, cui tamen interpretationi hoc obstat, quod עִיר nomen est generis feminei, quum hic verbo additum sit suffixum masculinum. Quare rectius alii: *colent illud* residuum terrae spatium in longitudine, Vs. 18. מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל „Sensus est, colentes urbem sine distinctione sumendos esse *ex omnibus tribubus Israel.*“ Coccejus. Cf. XXXVII, 19. XLV, 6.

Per-

Pertinebat ante hoc tempus urbs et templum ad tribum Juda et Benjamin, quare illorum curae videbantur permiſſa ſarta tecta civitatis et templi. Nunc autem, quum longe duae illae tribus ab urbe temploque, ſint receſſurae; aequum videbatur, ut tribubus aliis communis ſit ille labor et cura.

20. כָּל־הַתְּרוּמָה *Tota* itaque *Thruma* ſ. *portio* terrae *ſeparata* (Vs. 8.), ſcilicet complectens portionem ſacerdotum (Vs. 10.), Levitarum (Vs. 13.), et urbis (Vs. 15.). חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף Erit 25000 calamorum in longitudine, Vs. 9. 10. 15. בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אָלֶף *Cum* 25000 calamorum in latitudine, Vs. 8. coll. Vs. 10. 13. 15. In uno codice Kennicottiano et in alio quodam de-Roſſii legitur וַחֲמִשָּׁה. רְבִיעִית *Quadratam* enim ſeparabitis ablationem ſacram. Vulgatus: *in quadrum.* Alii: *quadrata erit.* LXX: *τετράγωνον.* Hinc in Apocalypſi XXI, 16.: *καὶ ἡ πόλις τετράγωνος κεῖται, καὶ τὸ μῆκος αὐτῆς τοσοῦτόν ἐστιν ὅσον καὶ τὸ πλάτος.* At quia רְבִיעִית alias conſtanter *quartam* partem, vel *quadrantem* ſignificat (vid. e. c. Exod. XXIX, 40. Levit. XIX, 24. XXIII, 13. Nehem. IX, 3. al.), ideo Coccejus haec verba ita interpretatur: *quadrantem* auferetis *cum ablatione ſanctitatis ad poſſeſſionem urbis. Ablationem ſanctam* vocat portionem ſacerdotum et Levitarum ſimul, Vs. 18. Haec tota portio habet 20000 calamos latitudinis. Hujus ergo *quadrans* ſ. *quarta pars* ſunt 5000 calami, qui Vs. 15. aſſignantur *urbi* (לָעִיר), et hic *in poſſeſſionem urbis*, uti ſequitur, אֶל־אֲחֻזַּת הָעִיר, quae verba tamen Noldius in *Concordantt. Particular.* p. 41. edit. Tymp. cum his, quae praecedunt, ſic interpretatur: „*Quadratam* offeretis oblationem ſanctam *ad* poſſeſſionem urbis, i. e. *una cum* poſſeſſione civitatis," ut Thren. III, 41. *Attollamus cor noſtrum* אֶל־כַּפַּיִם, *una cum manibus ad Deum*, et in Nota 290. addit, interpretari et Kimchium noſtra verba עִם אֲחֻזַּת הָעִיר *cum poſſeſſione urbis*, et Jarchium vocare hoc *quadratum*, מרובעת אל תרומת הקדש לכהנים וללוים ואל אחזת העיר

העיר *aggregatam ex ablatione ſancta, Levitis et ſacerdotibus* deſtinata, *et ex poſſeſſione urbis.* „Rectiſſime,“ inquit Noldius, „nam textus loquitur de area quadrata, ex XXV mille cubitis in ſe ipſos ductis. Nempe *ex longitudine,* 25 millium, et latitudine ſeparationis ſacerdotum 10 millium, Levitarum Sanctuario miniſtrantium totidem, et urbis cum pomoeriis 5 millium, ſumma *latitudinis* XXV mill. Quare male Piſcator: *praeter poſſeſſionem civitatis.* Nam (praeterquam quod אֶל pro *praeter* ſit inuſitatum), ſi demas latitudinem urbis, *quinque millium;* relinquetur *parallelogrammon oblongum,* non quadratum; ſcilicet, ex ducta longitudine XXV millium, in reſiduam latitudinem, XX millium. Etiam hallucinantur, qui cum Chaldaeo, Luthero, aliis, exponunt per לְאַחֲסָנָא קַרְתָּא, *in poſſeſſionem civitatis.* Nam תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ (ſacerdotum et Levitarum) contradiſtinguitur *fundo urbis,* tanquam ſacrum profano Vs. 15. Unde *ſeparatio* illa ſancta, *in poſſeſſionem civitatis* nullo modo poteſt ingeri.“ Simili ratione Gussetius in *Commentarr. Ling. Hebr.* p. 96. edit. Lipſ. „אֶל refert *acceſſionem ad* rei caput Ezech. XLVIII, 20. אֶת־תְּרוּמַת אֶל־אֲחֻזַּת הָעִיר *elevationem ſanctitatis adjunctam ad agrum urbis.* Sic debet *additionis* ſenſu accipi ad unum totum conficiendum, nam Vs. 21. conjunguntur, לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וְלַאֲחֻזַּת הָעִיר, *ad elevationem ſanctitatis et ad agrum urbis,* ita ut hae ſimul ut portio una opponantur *reſiduo,* הַנּוֹתָר dicto.“ *Quadratum,* non *quadrantem,* ut Coccejus; nomine רְבִיעִית intellexit quoque Hieronymus, cujus haec ſunt ad h. l. verba: „Sicut diximus de operibus civitatis, ſic illud breviter perſtringendum eſt, quod omnes primitiae ſanctuarii et poſſeſſio civitatis pariter ſupputata per quadrum continent millia ducenta quadraginta ſex et partem tertiam. Si enim viginti quinque millia calamorum, qui ſenos cubitos habent et palmum unum, faciunt noſtra, id eſt, Romana, ſexaginta et unum millia et ſexcentos ſexaginta ſeptem paſſus; nulli dubium eſt, haec in quadruplum ſupputata, ſuperiorem efficere numerum.“

21.

21. וְהַנּוֹתָר *Reliquum autem*, five, *quod supereſt* extra quadratum Thrumae, verfus orientem et occidentem, inter terram tribus Judae et Benjamin, Vs. 22., cf. Vs. 15. 18. לַנָּשִׂיא *Pro principe*, vid. not. ad XLV, 7. מִזֶּה וּמִזֶּה *Hinc et iſthinc*, i. e. ab oriente et ab occidente, XLV, 7. לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ *Ad* f. *juxta facram portionem* facerdotum et Levitarum, Vs. 18. 20. וְלַאֲחֻזַּת הָעִיר *Et ad poſſeſſionem urbis*, Vs. 20. 21. אֶל־פְּנֵי Nempe *ante*, XLI, 4. 12. 15. 25. חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף *Viginti quinque millia* calamorum in latitudine, Vs. 8. תְּרוּמָה Totius *ſeparatae portionis*, Vs. 8. 20. עַד־גְּבוּל קָדִימָה *Usque ad terminum orientalem* deſcriptum XLVII, 18. וְיָמָּה *Et verſus occidentem*, Vs. 10. 17. עַל־פְּנֵי וגו׳ *Ante* XXV *millia* Trumae in latitudine. עַל גְּבוּל יָמָּה *Ad terminum occidentalem*, de quo fupra XLVII, 20. Particulam עַל h. l. pro עַד poſitam eſſe, obſervat Jarchi, et illa ipſa legitur in pluribus codicibus Kennicottianis atque de-Roſſianis, nec non ad marginem Bibliorum, quae a. 1518. Venetiis prodiere. לְעֻמַּת חֲלָקִים *Juxta partes* Judae ac Benjaminis, Vs. 22., fcilicet *quod reliquum eſt*, הַנּוֹתָר, ab initio Verfus repetendum. Cf. Vs. 18. XLV, 7. לַנָּשִׂיא Id, inquam, *principis* erit, Vs. 22. וְהָיְתָה *Ut ſit*, vel, *ita erit*. תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ Vid. Vs. 10. 18. 20. וּמִקְדַּשׁ הַבַּיִת *Et ſanctuarium domus* f. *templi*, XLVII, 1. בְּתוֹכוֹ *In medio ejus*; incluſum nempe ab oriente et occidente hereditate principis; cf. fupra Vs. 8. 10. Sic Jarchi: „Omnia iſta erunt in medio poſſeſſionis principis.“ Hieronymus: „De hoc principe fupra [XLV, 7.] plenius diſputatum eſt, et quod tantum folus acciperet, quantum una tribus: nunc autem aliud diſcimus, quod ex cunctis tribubus quicquid reliquum fuerit, hic folus accipiat, ut nulla tribus ſit, quae principi dona non offerat, non aliunde, ſed ex primitiis, quae templo, et fanctuario, et delegatis urbis partibus ferviunt. Hoc eſt enim quod dicit: *e regione, ſive contra faciem viginti quinque millium primitiarum usque ad terminum orientalem, ſive usque ad terminum maris*, ut ſint primitiae [הַתְּרוּמָה] inter feptem et quinque tribus, et

in ipſis primitiis civitas et ſuburbana ejus, et in medio civitatis ſanctuarium templi.“

22. וּמֵאֲחֻזַּת הַלְוִיִּם *A poſſeſſione quoque Levitarum,* Vs. 13. וּמֵאֲחֻזַּת הָעִיר *Et a poſſeſſione urbis*, Vs. 15. 20. 21. Verba, quae ſequuntur, בְּתוֹךְ אֲשֶׁר לַנָּשִׂיא יִהְיֶה legenda ſunt in parentheſi: (id, *in medio ejus, quod eſt principis, erit*, ſcilicet ut dictum jam eſt Vs. 21.). בֵּין גְּבוּל יְהוּדָה Quod eſt *inter terminum Judae*, Vs. 7. וּבֵין גְּבוּל בִּנְיָמִן *Et inter terminum Benjamin*, Vs. 13. Jarchi: „Omnis latitudo portionis, quae eſt inter duas iſtas tribus, Judae ſcilicet a parte ſeptemtrionali, et Benjaminis a parte meridionali, erit principi.“ Hieronymus: „Sed et de poſſeſſione Levitarum et de poſſeſſione civitatis quicquid reliquum eſt, principi deputabitur; eritque pars extrema ſeptem tribuum vicina primitiis et civitati et templo in tribu Juda, et pars extrema quinque tribuum eodem jure quo ſupra in tribu Benjamin, ipſa extrema pars ad principem pertinebit. Ex quo Scripturae ſanctae ſacramenta miranda ſunt, et cogitanda magis, quam eloquio proferenda. In priori enim diviſione terrarum trans Jordanem per Moyſen duabus tribubus Ruben et Gad et dimidiae tribui Manaſſe terra diviſa eſt [Num. XXXII.], intra Jordanem autem per Joſuae filium Nun, et Eleazarum filium Aaron, Judas poſſedit ab Auſtro, et Ephraim et Menaſſe tribus dimidia ab Aquilone [Joſ. XIII, 3. XV, 2. ſeqq.]. Poſtea vero de Silo miſſis exploratoribus per ſingulas tribus, et deſcriptione terrae allata ad Joſue et Eleazar [Joſ. XVIII, 1. ſeqq.], Benjamin juxta Judam ab Auſtro, et juxta Ephraim et dimidiam tribum Menaſſe accepit poſſeſſionem. Secunda tribus Simeon hereditatem accepit in tribu Juda, ut impleretur quod ſcriptum eſt de Levi et Simeon [Geneſ. XLIX, 7.]: *Dividam eos in Jacob, et diſperdam eos in Iſrael:* Tertia, Zabulon, Galilaeam accepit, in qua eſt mons Thabor. Quarta, Iſſaſchar, ubi eſt Jezrael, usque ad Jordanem. Quinta, Aſſer, usque ad montem Carmelum, qui imminet mari magno,

magno, Tyrumque et Sidonem. Sexta Nephtalim, in Galilaea usque ad Jordanem, ubi Tiberias, quae olim appellabatur Chenereth. Septima, Dan, usque Joppen. Quum haec fe ita habeant, et inter priorem tribuum defcriptionem, et quae nunc habetur, tanta diverfitas fit; hoc confideremus, quomodo et in praefenti defcriptione et praeterita inter tribum Juda et Benjamin urbs et templum collocatum fit. Et in priori quidem defcriptione Judas erat ab Auftro, et Benjamin ab Aquilone, hic vero e contrario fit, ut Judas fit ab Aquilone, et Benjamin ab Auftro, poft quem fecundus eft Simeon, tertius Iffafchar, quartus Sebulon, quintus Gad, quinque videlicet tribus, ficut in confequentibus dicitur."

23. Divifcrat fupra Vs. 1 — 7. terram a parte aquilonari, ibique feptem conftituerat tribus, incipiens a Dan, usque ad Judam, a cujus forte incipit fpatium illud viginti quinque mille calamorum, de quo proxime. Poftquam vero medium illud fpatium in varios dominos ac minifteria divifit, ad aliarum tribuum fortitionem progreditur. Et ducit fortes ab ea regione, unde fuperiores, nempe ab orientali ad occidentalem plagam, eo namque tendit longitudo terrae. וְיֶתֶר הַשְּׁבָטִים *Porro quod ad reliquas tribus* attinet, nempe meridionales, cf. not. ad Vs. 1. בִּנְיָמִן אֶחָד *Benjamin una tribus*, f. portio erit, vid. not. Vs. 1. feqq. Ea tribus olim in diftributione a Jofua facta accepit terram inter tribum Juda et filios Jofephi (Jof. XVIII, 11.), hic vero inter *Thruma* f. ablationem facram et tribum Simeon ponitur, coll. Vs. 24. Idem obfervandum de fequentibus, vid. quae ad Vs. 22. ex Hieronymo attulimus.

27. „Illud breviter attendendum in extrema quinque tribuum, tribum *Gad*, quae in priori defcriptione fuit trans Jordanem, poni in eam partem, quam prius Judas tenuit, ad plagam videlicet Auftri." Hieronymus.

28. De תָּמָר et nominibus, quae fequuntur, vid. not. ad XLVII, 19. Pro עַל הַיָּם in duobus Kennicotti codicibus

עַד־

עַד־הַיָּם, *usque ad mare*, legitur, quod et LXX expreſſerunt. In paucis aliis codicibus אֶל־הַיָּם, *ad mare*, exſtat, quod forſan et Chaldaeus legit, qui לְיַמָּא vertit.

29. וזאת הָאָרֶץ *Haec* eſt *terra*, cf. Num. XXXIV, 2. 12. 13. Deut. XXXIV, 4. אֲשֶׁר־תַּפִּילוּ *Quam* jacta *ſorte dividetis*, vid. XLV, 1. מִנַּחֲלָה *De hereditate*; nam tota terra, inquit Coccejus, eſt hereditas, ſed ea non tota ſorte diſtribuitur tribubus, quia in ea eſt *ablatio*, תְּרוּמָה. Sed in aliquot codicibus legitur בְּנַחֲלָה, *in hereditatem*, quod et veteres expreſſerunt. לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל Singulis *tribubus Iſraelis*, Vs. 19. 31. וְאֵלֶּה מַחְלְקֹתָם *Et hae* ſunt *diviſiones* ſ. *diſtributiones earum* tribuum, vel *eorum* Iſraelitarum, cf. Joſ. XI, 23. XII, 7.

30. תוֹצְאֹת הָעִיר *Exitus*, i. e. portae *urbis*, cf. XLII, 11. מִפְּאַת צָפוֹן *A latere ſeptemtrionali*, ut etiam orientali, Vs. 32., auſtrali, Vs. 33. et occiduo Vs. 34. חֲמֵשׁ מֵאוֹת וגו׳ *Quatuor millia quingenti* calamorum *menſura* erit, Vs 33., uti jam ſupra Vs. 16. dictum eſt. Cf. Jerem. XXXI, 38. 39. 40., ubi ſimiliter urbi futuro tempore reſtaurandae ſpatium aſſignatur multo majus, quam quo olim patuit.

31. „Nunc ſcribitur, per ſingula latera, id eſt, per undecim millia paſſuum et octoginta quinque paſſus ternas fuiſſe portas [שְׁעָרִים], quas Aquila, Symmachus et Theodotio διεξόδους, LXX διεκβολὰς vocant; nos interpretati ſumus *egreſſus* et *exitus* civitatis.“ Hieronymus. In enumeratione portarum, quae ſingulae de tribubus Iſraelitarum ſunt denominatae, incipere Noſter videtur ab occidentali angulo lateris ſeptemtrionalis, progreſſus verſus ortum, meridiem et occidentem. Imitatus eſt hunc locum Joannes Apocal. XXI, 12. ſeqq. שַׁעַר יְהוּדָה *Porta Judae* media inter portam Rubenis et portam Levi. Sic etiam poſt Rubenem in Moſis verbis noviſſimis Juda ponitur et deinde Levi, Deut. XXXIII, 6. 7. 8. Quia autem tribum Levi hic ceteris duodecim tribubus adnumerat; ideo ſequenti Verſu

pro

pro *Manaſſe* et *Ephraim* una porta *Joſephi* reperitur. Sic Deut. XXXIII, 13.

32. Pro וְשַׁעַר יוֹסֵף ſine copula priori nomini praepoſita (quae et Vs. 31. 33. 34. ante nomina tribuum deficit), שַׁעַר יוֹסֵף in nonnullis codicibus legitur, probante de-Roſſio, Nec exprimitur copula ab ullo veterum.

34. שַׁעֲרֵיהֶם *Portae eorum*, Iſraelitarum, vel Gad, Aſcher et Naphtali. Sed in uno codice Kennicottiano et in alio quodam de-Roſſii legitur שְׁעָרִים, quod et a LXX codicis Romani, et a Syro Hexaplari expreſſum. Similiter ſine ſuffixo pronomine, ſed praemiſſa copula וּשְׁעָרִים unus codex Kennicottianus, LXX codicis Alexandrini, Arabs et Syrus, ſed hi poſteriores praepoſito numero שְׁלֹשָׁה, quod in hebraeo ſequitur.

35. סָבִיב שְׁמֹנָה עָשָׂר אָלֶף *Circuitus*, totus ambitus erit *octodecim millium* calamorum, qui numerus exſurgit ex quatuor lateribus urbis 4500 calamorum in unam ſummam ductis, vid. Vs. 16. et 30. ſeqq. Eſt itaque *diameter* urbis *trium*, et *perimeter* ſive totus ambitus, *undecim* aut *duodecim* circiter *milliarium Germanicorum*. Cujus menſurae vix quarta pars fuit circuitus Hieroſolymae ſub templo ſecundo; ejus enim totus ambitus XXIII ſtadiis finiebatur ſecundum Josephum *de Bello Jud.* L. V. Cap. IV. §. 3. Τῆς πόλεως δὲ, inquit, ὁ πᾶς κύκλος σταδίων ἦν τριάκοντα τριῶν, Idem Libro I. *contra Apionem* §. 22. T. II. p. 456. edit. Haverc. ex Hecataeo haec affert: Μία δὲ πόλις ὀχυρὰ πεντήκοντα μάλιστα σταδίων τὴν περίμετρον, ἣν οἰκοῦσιν ἀνθρώπων περὶ δώδεκα μυριάδες. Καλοῦσι δὲ αὐτὴν Ἱεροσόλυμα. Sed major haud dubie ipſius Joſephi fides eſt. Apocal. XXI, 16. civitati aſſignatur amplitudo 12000 ſtadiorum. וְשֵׁם־הָעִיר מִיּוֹם יְהוָֹה שָׁמָּה *Nomen vero urbis illius*, novae Hieroſolymae, adhuc deſcriptae, *a die* ſ. *tempore* illo, quo reſtaurata fuerit, erit: *Jehova ibi* ſcil. habitat, coll. Joel IV, 20. וַיהוָֹה שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן *et Jova habitat in Zione.* Sed Chaldaeus noſtra

noſtra verba ita vertit: וּשְׁמָא דְקַרְתָּא דְמִתְפָּרַשׁ מִיוֹמָא דִי יַשְׁרֵי יְיָ שְׁכִינְתֵיהּ תַּמָּן *et nomen civitatis declarabitur a die, quo habitare fecerit Dominus majeſtatem ſuam ibi.* Quod Jarchi ita explicat: „Ac ſi diceret: non alio urbs illa nomine vocabitur, niſi nomine primo, quod ipſa habuit a die, qua ligavit Abrahamus filium ſuum, Iſaacum; (illud videlicet habebit) nomen, quod ipſe ei impoſuit, יִרְאֶה *videbit,* [Geneſ. XXII, 8.], quod ſi jungas nomini שָׁלֵם [quo jam Melchiſedeci aetate urbs ea fuit appellata, Geneſ. XIV, 18.], prodibit יְרוּשָׁלֵם." Cf. de commentitio hoc urbis Hieroſolymitanae etymo *Joſephum Gorionidem* p. 709. edit. Goth., et Breithaupti ibidem notam. LXX noſtrum locum ita reddunt: *καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ἀφ' ἧς ἂν ἡμέρας γένηται, Κύριος ἐκεῖ ἔσται τὸ ὄνομα αὐτῆς.* Pro שָׁמָּה legerunt שְׁמָהּ, *nomen ejus,* quomodo et recentiores nonnulli Judaeorum pronunciare jubent. Vid. Huetii *Demonſtrat. Evangel.* p. 630. edit. Lipſ. Quaſi hoc dicat vates, urbis nomen futurum eſſe *Jova.* Nec aliter verba hebraea cepiſſe videtur Syrus: ܘܫܡܗ̇ ܕܝܢ ܕܡܕܝܢܬܐ ܡܢ ܝܘܡܬܗ̇ ܡܪܝܐ ܩܪܝܗ̇ *nomen autem urbis* quod attinet, *inde a diebus ejus Dominus vocavit eam.* Genuinum ſenſum ſolus ex veteribus expreſſit Vulgatus: *et nomen civitatis ex illa die: Dominus ibidem.* Ad quae Hieronymus: „Nomen quoque ipſius civitatis nequaquam erit, ut prius, Hieroſolyma, quae interpretatur *viſio pacis,* ſed *Adonai ſama,* quod in Latinum ſermonem vertitur *Dominus ibidem,* quia recedet numquam ab ea, ut a priori populo ante deceſſit, ſed aeternam habeat poſſeſſionem." Eodem prorſus modo et Kimchi hunc locum interpretatur. Imitatus noſter vates eſt Jeſajam, qui de urbe futuro tempore reſtituenda: וְקָרְאוּ לָךְ עִיר יְהוָה צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל *appellabant te Jovae urbem, Zionem Sancti Iſraelis.* Nec non Jeremiam, qui XXXIII, 16. de felici futuro aevo ita: *illa tempeſtate ſervabitur Judaea, tuteque deget Hieroſolyma,* וְזֶה אֲשֶׁר־יִקְרָא־לָהּ יְהוָה צִדְקֵנוּ *eaque hoc nomine vocabitur: Jova juſtitia noſtra.* Cf. Pſ. XLVI, 6.

Ab

Ab Ezechiele ſua mutuatus eſt Joannes Apocal. XXI, 2. 3. Καὶ ἐγὼ Ἰωάννης εἶδον τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν, Ἱερουσαλὴμ καινὴν, καταβαίνουσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἡτοιμασμένην ὡς νύμφην κεκοσμημένην τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς. Καὶ ἤκουσα φωνῆς μεγάλης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λεγούσης· Ἰδοὺ, ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σκηνώσει μετ' αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ λαοὶ αὐτοῦ ἔσονται, καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔσται μετ' αὐτῶν, Θεὸς αὐτῶν.

EXPLI-

EXPLICATIO ICHNOGRAPHIAE

TEMPLI AB EZECHIELE DESCRIPTI.

H I K L Murus exterior univerſum templi aedificium et atria ambiens, cujus ſingula latera ad quatuor coeli plagas quingentorum calamorum longitudinem habuerunt, Cap. XL, 5. XLII, 5—20.

A Cellae ſive thalami (תָּאִים) utrinque tres ad dextram et ſiniſtram uniuscujusque portae, XL, 7. 10. 21. 29.

I Limen portae interioris, quae in atrium patuit, XL, 6.

m n o p Atrium exterius, de quo XL, 17—19.

⊙ Aditus ab oriente, quo per ſcalas ad ſuperiora aedificiorum conclavia perveniri poterat, XLII, 9.

☾ Adſcenſus aedificii auſtralis in fronte orientali (☿), cujus gradus ducebant in ambulationem mediam ſuperiorem, XLII, 12.

M N O P Atriola caminata, de quibus XLVI, 21—24.

V Scala, quae ad aedificium cubiculorum ducebat, de quo XLII, 1. ſeqq.

Z Aedificium cubiculorum, de quo XLII, 1.

W Aditus ad ſacerdotum coenacula, XLVI, 19.

E Culina ſacerdotum, XLVI, 20.

D Coenacula ſacerdotum, XLII, 13.

B Cella ſacerdotum aedis curam gerentium, XL, 45.

C Cella ſacerdotum habentium arae procurationem XL, 46.

EE

E E Maris aenei in templo Salomoneo locus, 1 Reg. VII, 23—26.

D D Altare holocauſtorum, Ariel dictum, XL, 47. XLIII, 13—17.

r s Latitudo frontis templi centum cubitorum, XLI, 14.

o o q Longitudo templi centum cubitorum, XLI, 13.

o o p p Latus templi occidentale, 75 cubitorum latitudine, XLI, 12.

C C Veſtibulum templi, XL, 48.

B B α β γ δ Templum ipſum ſ. Sanctum, XLI, 2. ſeqq.

A A Sanctum Sanctorum, XLI, 4.

H H Tabulata templo ipſo adhaerentia, undique per aedis ambitum trina alia aliis impoſita, XLI, 6. 7.

F Spatium inter parietem templum ambientem et tabulata, XLI, 10.

